CEZAR PETRESCU

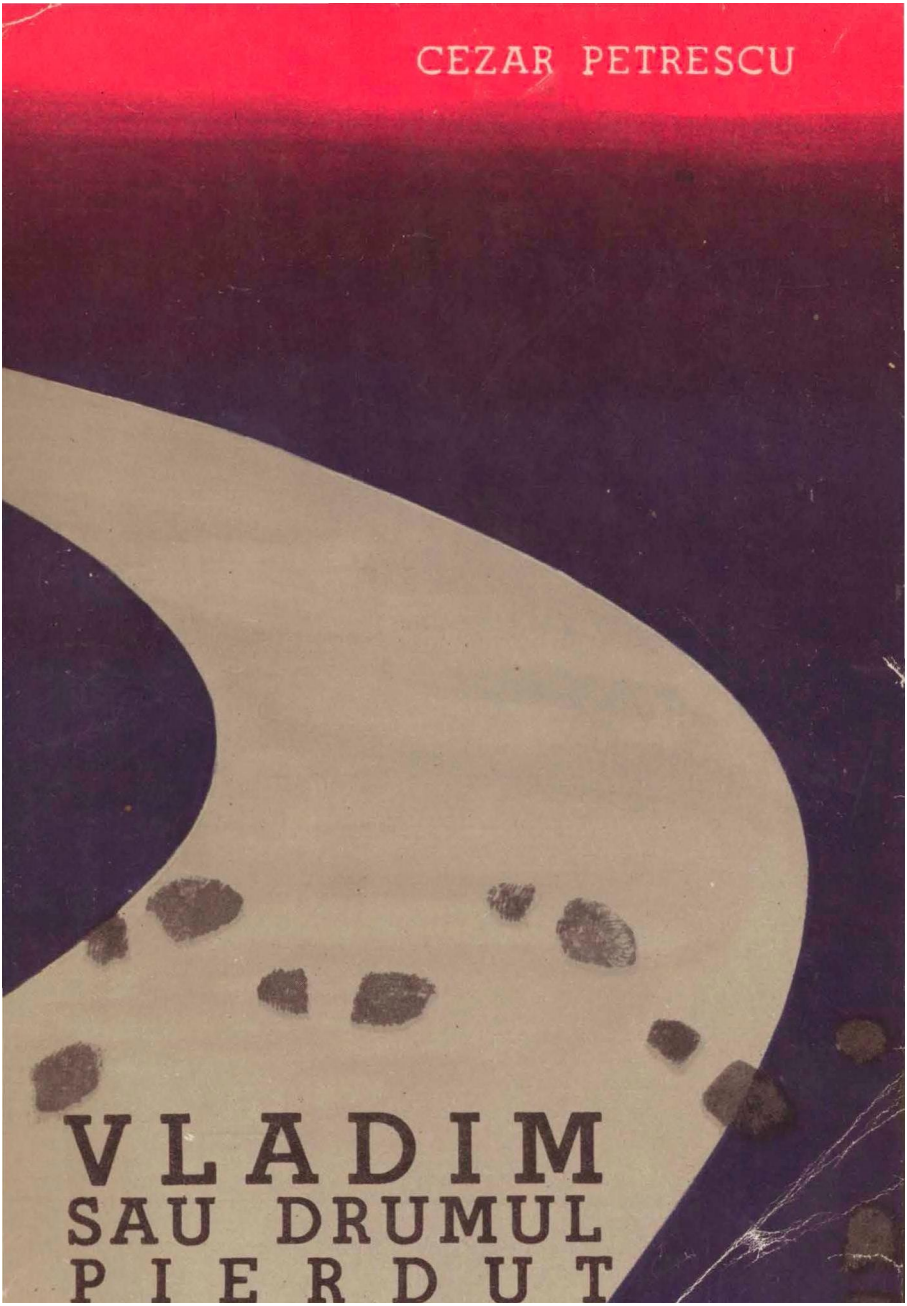

VLADIM
SAU DRUMUL PIERDUT

CEZAR PETRESCU

VLADIM
SAU
DRUMUL PIERDUT

EDITURA PENTRU LITERATURĂ
1962

Coperta de *Angi Petrescu-Tipărescu*

PROLOG
ÎNTR-O IARNĂ, ÎN PACEA ÎNALTELOR, ALBE, ZĂPEZI...

Omule, nu te supăra / Nimic nu se iveşte fără un tâlc pe lume şi în viaţă.

La început, numai pe plac nu mi-a fost încăperea.

Prea întunecoasă. Prea scundă. Prea rece.

Prea posomorâtă.

Prea pătrunzător m-a izbit, chiar din prag, izul strepezit de var şi de lut, de cojoc, de grinzi afumate.

— Brrr!... am scuturat din umeri, încă înfiorat de gerul sticlos al drumului. Brrr!... Ce hrubă!... Ce beznă!... Ce miroaznă!...

Nu, pentru nimic în lume n-aş fi crezut atunci că aveam să rămân aici trei luni şi mai bine, până ce-au prins să picure streşinile în soarele primăverii. Până ce adierea molatică a zefirului avea să legene firul fraged de iarbă pe pajiştea din poiana ascunsă atunci cu desăvârşire sub nămeţii năprasnici cu urme încrucişate de lupi şi de vulpi, unde sania abia şi-a despicat cale.

— Brrr!... repetai din ce în ce mai morocănos şi ursuz, trosnindu-mi degetele îngheţate. Va să zică, aceasta e multlăudata şi primitoarea cameră, să n-o dau nici pe-un ietac de serai?...

— Aceasta.

— Şi aceasta, faimoasa privelişte de la geam, să n-o dai pe toate vederile din scăfârlia Caraimanului?...

— Aceasta.

— Hm!

Bătrânica de gazdă îmi căuta umil în ochi, răpusă de stropşitele-mi sarcasme.

Măruntă la stat, pe măsura căsuliei sale, gârbovă şi cu

broboada neagră trasă pe frunte, ţinea palma uscăţivă la gură. Mă urmărea pas cu pas, de la soba rece bocnă, până la fereastra unde iarna aşternuse flori albe de promoroacă; late şi zimţate frunze de ferigă; opacă perdea de sloiuri.

Într-un târziu, se încumetă să întrebe:

— Ce anume s-arată a nu fi aşa cum te aşteptai dumneata?...

— Totul!... am răspuns acru, fără ocol, întorcându-mă de la geamul cu priveliştea din văi astupată de perdeaua ferigilor de gheaţă şi cuprinzând dintr-un semn răstit cu mâna încăperea sărmană de jur-împrejur. Totul!... Tot ce se vede şi nu se vede! Tot ce duhneşte a iz de peşteră! Tot ce mă întâmpină ca într-o gheţărie!... Nu prea seamănă toate cu minunăţiile despre care mi s-a spus!...

Acum se simţi ea în drept să îngăime sub palma pusă strajă gurii:

— Hm!... După care adăogă: Poate că nu din vina mea toate!...

— Dar dintr-a mea? i-am retezat-o scurt, ca un lătrat.

— Judecă şi dumneata, din a cui vină?

— Adică?...

— Adică, de!... Sărăcia nu-i o vină. Judecă pe sfânta dreptate!... Mai întâi, eu n-am spus nimic despre niciun soi de minunăţie! Au spus-o alţii. Au spus-o cei care-au trecut pe aici către piscurile Caraimanului ori au poposit pe drumul înapoi, la întoarcere. Cei care s-au rugat de-un adăpost pe-o noapte ori pe-o săptămână în sărăcia mea. Cei cărora le-am deschis uşa sărăciei mele cu dragă inimă şi pare-se că s-au simţit bine... Adevărat?...

— Mnda...

— Atunci, lor cere-le dumneata socoteală.

— Fii fără grijă!... am pufnit, burzuluindu-mă amarnic de dârz, însă acum numai pe jumătate încredinţat. Le pregătesc o răfuială, să mă pomenească!

— Pregăteşte-le-o sănătos... Mai apoi, ca să mă întorc la vorba de adineauri, dacă vesteai din vreme ziua când ai de gând să vii, poate că altfel ar fi arătat şi încăperea. N-ai fi avut pentru ce să mai răfuieşti pe nimeni ca să te pomenească!... în toi de iarnă, ajunge un foc zdravăn în vatră ca să facă primitoare până şi cea mai păcătoasă vizuină. Adevărat?...

— Adevărat.

— Din parte-mi, eu mă simt cu cugetul împăcat. Am ţinut, pare-mi-se, să ştii dinainte că te-aşteaptă o căsulie de oameni săraci. O gazdă bătrână şi nevoiaşă... Adevărat este?

— Adevărat, mătuşico!... încuviinţai răpus şi umil la rândul meu, recunoscându-mi pocăit vina. Iartă-mă!...

— N-am ce ierta.

— Toanele, mătuşico!... Toanele şi năduful de drumeţ rebegit până în măduva oaselor, nedormit şi flămând...

— Zi aşa, maică!

— Aşa zic...

— Nu te mai răfui cu Baba Dochia şi cu stihiile iernii... Le-om găsi noi ac şi de cojocul lor!...

— Să facem pace şi să încercăm, mătuşico! Să dăm jos din sanie buclucurile, lădoaiele cu cărţi, uneltele mele de scrib...

Bătrânica se învioră.

Îi luasem o piatră de pe inimă. Îi dădusem adevărata-! suflare.

Vântură uşile sfârlează, deodată sprintenă şi voioasă ca o fetişcană. Potoli dulăul ciobănesc, Colţan, care mă mârâi vrăjmaş, rânjind colţii din pridvor. Alungă cu hâtre ocări pisica vărgată, Zulnia, care se alinta cocârjindu-şi spinarea pe lângă picioarele noastre. Aprinse de zor focul. Mă îmbie cu o ceaşcă de lapte fierbinte. Mi-a adus două glastre cu muşcate înflorite şi cerceii-doamnei, să-mi descrunte ochii.

Şi întru sfârşit, frecă busuioc în palme şi presără boabe de răşină pe căţuia de jăratec, să primenească izul de var şi de lut, de cojoc, de grinzi afumate.

Eu mi-am coborât calabalâcul din sanie şi l-am cărat împreună cu vizitiul în cămăruia care se dezmorţea.

Iar după un ceas, când sania se depărtase de mult în vale pe drumul şerpuit şi nins dintre brazi, adăpostul meu de-o iarnă întreagă se înfăţişa într-adevăr altfel. Prietenos şi cald, primitor. Cu flacăra duduind vajnic în sobă, de se clătinau stâlpii la proaşca rachetelor de scântei. Cu ferigile din geam topindu-şi prelins foile crestate. Cu pereţii străluminaţi de sclipirea de-afară a înaltelor albe zăpezi.

Nu-mi mai părea rău.

Sucit om ar mai fi trebuit să fiu ca să-mi pară rău!

Alegerea nu dăduse greş, măcar că numai la noroc, după spusele altora, mă hotărâsem să-mi aflu un sălaş tihnit de lucru tocmai aici, într-o văgăună de la capătul lumii şi dintre meterezele munţilor.

Căsulia albă, răzleaţă la margine de poiană, era acum aşa cum au zugrăvit-o încântaţi prietenii mei, care cutreierau munţii în lunile de vară. Gazda, de asemenea. O bunică blândă, ageră la minte, mucalită şi grijulie, ocrotitoare, parcă-i eram un nepot întors la convalescenţă din urgiile bătăliilor de departe. Ce-aş mai fi putut năzui?

Venise sorocul să închei în sfârşit o carte îndelung purtată în mine.

O carte despre întâmplările şi oamenii celuilalt veac.

Şi ca atare, chibzuisem că mai cuminte ar fi să mă depărtez un răstimp de clocotul arzător al veacului nostru, în singura tovărăşie a documentelor de vremuri trecute, ca să mă cufund în ele, să le descifrez tainele şi să încerc a învia morţii din vechea lor rece cenuşă.

O dată cu primii fulgi am trimis deci un răvaş pe adresa bătrânicei. Îi pomenisem numele şi plăcutele amintiri ale

prietenilor poposiţi la dânsa în colindările lor de vară. Mă arătasem gata să-i expediez pe nevăzute o parte din preţul găzduirii.

Întrebam cât. Parcă acestea se pot cumpăra şi plăti!...

Răspunsul a fost scurt, cinstit, fără ispititoare încondeieri de mică publicitate a gazetelor de pe vremuri şi fără lăcomite tocmeli de avară.

Cartea poştală vestea în slovele-i tremurate:

„Pofteşte, şi vei vedea. Pe urmă, ne-om înţelege, ca între oameni de omenie. Numai că e o casă de femeie bătrână, văduvă şi săracă. Aceasta s-o ştii, în afară de-o vacă cu lapte, de câteva orătănii, de mălai şi de ouă, în de-ale gurii, altele n-am. Dară linişte vei avea destulă. Este berechet. Iarna, doar lupii şi vulpile dau târcoale prin pustietăţile locului.”

Nici nu râvneam la altceva. Mai ales la alţi musafiri, fie chiar şi prietenii mei, cei mai vechi şi statornici. Pentru o iarnă mă lepădam de dânşii.

Linişte înainte de toate! Linişte – zilele şi nopţile întregi – fără zbârnâiala telefoanelor, fără gazete şi aparatul de radio, pentru ca din foile galbene de uitate tipărituri, singurătatea deplină să-mi îngăduie a lăsa să se desfacă umbrele oamenilor din celălalt veac. Să capete pe încetul viaţă. Să înceapă a se mişca, a umbla, a gesticula, a grăi, a spune. Să sfârşească prin a mi se mărturisi cu toate suferinţele şi nădejdile şi păcatele şi bucuriile lor, cu luptele, peripeţiile şi jurămintele şi poruncile lor, de dincolo de morminte.

Aşa credeam. Pentru asta venisem.

S-a întâmplat însă altfel.

Hazardul a voit să dau mai întâi peste o mărturie a vremilor mai de-aproape. Înainte de a mă aşterne la lucru, înainte de a intra cu migala cercetărilor, cu gândul şi cu închipuirea într-acea lume de mult sfârşită, s-a ivit un

episod străin şi neprevăzut de plănuirile de-acasă, îndepărtându-mă cu totul de ele.

Mi-a căzut în mână aici, în pustietatea munţilor, un alt soi de document, dintr-o alt fel de viaţă trăită îndeaievea printre noi. Document poate vrednic de ascuţita luare-aminte a viitorilor scormonitori de arhive, de peste un veac ori de mai târziu, când şi aceia, la rândul lor, se vor trudi să zugrăvească oamenii şi înlănţuirea evenimentelor de sub ochii noştri. Istoria pe care noi am trăit-o şi o trăim şi nu conteneşte a ne mistui.

Dinadins parcă, pentru a doua oară mi se întâmpla asta în mai puţin de patru ani.

O dată, pe la sfârşitul lui martie 1945, când mi-a fost dat să-l întâlnesc într-un orăşel de munte pe soldatul rănit de război şi convalescent Ion I. Săracu, din satul Boiştea, ţinutul Căliman, din depărtatele mele plaiuri natale. Atunci, istorisindu-mi dânsul cu grai domol de-acasă tot ce-a îndurat şi-a pătimit în viaţă fără ca eu să-i fi cunoscut păsurile, mă silise să amân tot aşa cartea pe care venisem s-o scriu acolo (aceeaşi carte a oamenilor din celălalt veac) pentru a consemna pe hârtie cu precădere aleanul şi nădejdile sale. Iar acum din nou, întâmplarea de-a doua...

Ciudat! Da, ciudat! Poate nu fără tâlc se repetau toate într-un răstimp aşa de scurt, cu o atât de stăruitoare îndărătnicie. Dinadins poate se legau între ele, pentru a mă îndemna să deschid ochi mai pătrunzători la peripeţiile contemporanilor de tot felul şi de toate tagmele, înainte de a mă întoarce cu privirea şi cu gândul la oamenii şi evenimentele de la începutul celuilalt veac, precum plănuisem şi mă obseda un vechi proiect scriitoricesc. Încât, iată-mă amânându-l de-a doua oară!

Căutam un raft, să-mi rânduiesc tipăriturile vechi.

Maldărele de cărţi şi reviste, noianul de scrisori şi memorii din preajma revoluţiilor de la 1821 şi 1848 nu mai

încăpeau pe masa de brad, nici în dulăpiorul de scândură arsă.

Purtând un teanc de ceasloave în braţe, măsuram cu ochii ungherele încăperii. Gâfâiam şi bombăneam drăcuind de unul singur.

Atunci se ivi bătrânica în prag.

Şi îndată rosti cu blajină şi şăgalnică dojană:

— Ira! ce om, ce om!... De ce nu-ntrebi? De ce nu ceri?... Că doar nu eşti în casă pustie!... înţeleg eu cam ce-ai vrea. Un bob zăbavă!... Se află în cămară o poliţă, unde-şi ţinea cărţile profesorul!...

— Ce profesor?

— Profesorul care a stat la mine astă-vară. Un cărturar din părţile Moldovei, de unde mă trag şi eu, precum m-arată graiul din tinereţe... Dascăl de gâze şi de ciuperci!

Am prins a râde, lepădând vraful de hârţoage în mijlocul patului.

— Dascăl de gâze şi ciuperci?...

— Da, da!... Nu-i de râs. Profesor de gâze, de ierburi, de sbârciogi şi şopârle, de burateci şi de altele, câte şi mai câte!... Două luni încheiate pe-a treia a stat aici...

— Asta o cred! L-ai vrăjit dumneata, mătuşă Ruxandro!...

— Dec! Că nu de hatârul vrăjilor mele o fi stat! Nici ca s-o pască pe Joiana... Avea el socotelile sale, ca şi dumneata.

— Goange, nu socoteli, poate că vrei să zici, mătuşico...

— Chiar că goange! îmi umpluse casa de n-aveai încotro să te mai învârţi de atâta gândăcărie, de atâtea buruieni, rădăcini şi ciolane. Unele i-au mai rămas! I-au rămas şi din cărţi... Zicea că le lasă zălog...

— Rău de plată, mătuşă Ruxandro?

— Ce rău de plată, că era om să dea şi cămaşa de pe dânsul!...

— Atunci, pentru ce zălog?...

— Zălog până la vară, când are cică de gând să mai vie iarăşi. Stoican îl cheamă! Profesorul Alexandru Stoican... Auzit-ai cumva de el?...

— Nu, mătuşico! încă nu s-a auzit prin lume de acest ilustru necunoscut.

— Lustrul, ca lustrul! Că nu prea purta el grija lustrului... Umbla ca Ion de la stână. Băţul, traista, o cutie de tinichea pentru gândaci, pălăria pe-o ureche, şi du-te, băiete, fluierând!... încolo, de ispravă om! Apropiat şi fără nazuri, neam de plugari zicea, dintr-un sat unde-l crescuse şi îşi lăsase acolo o băbuşcă îmbrobodită cu tulpan, ca mine. Bine ne-am mai împăcat! Toată ziua, pe munţi şi pe coclauri după buruienile şi gângăniile sale. Toată noaptea, cu nasul în cărţi ori la ochean, să le purice; până ce într-o dimineaţă cu ploaie n-a mai ieşit din casă. S-a închis, zicea, la masa pe care o vezi, să scrie şi să tot scrie. Spusese el mai dinainte că are de gând să scrie o carte despre lighioanele şi mărăcinii din partea locului... Mă miră că n-ai auzit de dânsul, vreme ce scrii şi dumneata cărţi...

— Eu mă mir mai puţin, mătuşă Ruxandro! am clătinat din cap cu desăvârşită nepăsare pe-atunci pentru îndeletnicirile profesorului de ciuperci, de ierburi şi gâze. Nu ne prea potrivim! Lucrăm pe alte tărâmuri. Fiecare cu alt neam de lighioane şi de mărăcini!...

— Nu pricep... Ce vrei dumneata să zici?...

— Nici nu trebuie să pricepi, mătuşă Ruxandro!

— Adică, nu m-ajută mintea?

— Inima, mătuşă Ruxandro!... Inima nu te-ar ajuta!... N-ai loc în ea pentru atâtea jivine şi atâţia ghimpi din neamul lighioanelor omeneşti, despre care scriu eu, din păcate. Să lăsăm!... Deocamdată, hai să aducem poliţa cu pricina!...

— Hai!... Chiar că şi am nevoie de-o mână de ajutor, fiind cam grea pentru slăbănoagele mele puteri...

Poliţa era cu adevărat cam grea. Trei rafturi late şi două sertare.

Am strămutat-o împreună din cămară. Ajutându-ne, am bătut-o cu ţinte în perete, deasupra mesei.

— Acolo e locul său!... mă lămuri bătrânica. Acolo o ferecase în piroane şi profesorul, să aibă cărţile şi ocheanele lui la îndemână... Am scos-o astă-toamnă, când cu văruitul. Cărţile mele pot rămâne, ori să le duc aiurea?...

— Pot rămâne, mătuşă Ruxandro! Nu ocupă prea mult loc... Şi cred că n-are să se încaiere cu hârţoagele mele! N-au nimic de împărţit.

— Poate că nici stăpânii lor n-ar avea nimic de împărţit, dacă s-ar cunoaşte!

— Mai ştii?...

— Sunteţi dintr-acelaşi feleşag de oameni. În trei zile, eu v-aş vedea prieteni la cataramă.

— Tot ce se poate... am încuviinţat strângând din umeri cu indiferenţă, numai ca să-i fac plăcere.

Bătrânica s-a strecurat pe uşă, în tindă.

Singur, am început să-mi rânduiesc ceasloavele.

Pe raftul de jos, foi stinghere de ierbar şi câteva tomuri prăfuite; „zăloagele” înaintaşului meu în această chilie de migăleli şi de trudă, departe de vuietul şi zbuciumarea oraşelor, în văgăuni de pustnicie neştiute de nimeni.

Le-am răsfoit, tot cu indiferenţă, lipsit de orice curiozitate.

În filele de ierbar: plante şi flori carpatice, şuviţe de rădăcini, muşchi şi licheni, spice, petale decolorate. Cărţile cu titluri întru totul străine de lumea şi iscodirile unui copist literar: *Viaţa insectelor; Flora României; Plantele de pădure; Botanica poporului român; Observaţiile unui naturalist; Câteva flori rare din pădurile Bucegilor...*

După ce le-am pus la adăpost într-o latură, despărţite de

letopiseţele aduse cu mine să nu se ia la harţă cumva, am scotocit în sertare, ca să fac loc hârtiilor mele.

Fişe, notiţe, desene... Un pui de salamandră, negru şi catifelat, cu pete portocalii, într-un flacon cu alcool. Păianjeni, gândaci şi fluturi înfipţi în ac, pe cartoane pătrate. Un craniu de şarpe, cu dinţii ca alte vârfuri de ac. Oase subţiri, albe, fragile – de broască? de pasăre? de reptile?... Numai profesorul de geologie şi botanică ar fi ştiut s-o spună!... Şi la fund, un caiet. Nu, un teanc de hârtii, împăturite în două... Hârtie foarte subţire. Scrisul foarte mărunt.

— Aha!... Fără îndoială, însemnările pentru cartea pe care-o pregăteşte onoratul dascăl de gâze şi ciuperci!... am zâmbit cu o ironică indulgenţă de scrib faţă de patimile altora. Fiecare cu mânătârcile şi lighioanele sale!... Cu goangele sale...

Dibuindu-le un loc ferit, unde să-l aştepte în neturburată pace până la vară, mi-am aruncat ochii pe întâia pagină. Un început de curiozitate nevinovată şi explicabilă.

Voiam să mă lămuresc ce anume îl pasionează mai mult: buruienile, sau lighioanele? Botanist, sau zoolog?

Nu! Nu erau însemnări de dascăl întru ştiinţa gâzelor şi a ciupercilor. Altceva!... O scrisoare... Ori, mai degrabă, poate copia, dacă nu cumva prima versiune a unei lungi, foarte lungi scrisori. Căci rândurile începeau cu aceste cuvinte, care n-aveau nimic a face cu un memoriu savant:

„Aşadar ai plecat, Vladim! Ai plecat trântind uşa...”

Vinovat, am împăturit repede foile şi am închis sertarul, cu simţământul că săvârşisem o indiscreţie de neiertat. Pe urmă încercai să-mi văd de documentele mele, din celălalt veac.

Dar fără nicio tragere de inimă. Cu gândul mereu în altă parte.

Mereu îmi jucau literele înaintea ochilor, îmi sunau

mereu în ureche cuvintele: „Aşadar ai plecat, Vladim!...”

Vladim?

Numele nu-mi era străin. Cine nu l-a auzit? Cine din generaţia mea nu l-a cunoscut, ? într-o vreme umpluse ţara. Nu-l mai încăpeau hotarele. Vladim! Pe câte buze nu fluturase? Câte cugete nu răscolise?... Vladim, marea speranţă a generaţiei abia ieşită din văpăile celui dintâi război al noroadelor. În preajma păcii de-atunci, Vladim, sufletul tuturor îndârjirilor care-aveau să pregătească o lume nouă, mai bună, mai dreaptă, curăţată de zgura păcatelor vechi... El să fie? Vladim Străvolniceanu?... Şi dacă el va fi fiind, ce legătură între dânsul şi un modest dascăl de provincie, un ilustru necunoscut cercetător de burateci şi ţânţari?

Întrebările îmi dădeau asalt, mai aţâţate într-adevăr decât un roi de ţânţari scăpat puzderie din sertarele sale. Blestemat sertar! Afurisite însemnări!

M-am apropiat de fereastră să-mi aflu astâmpăr în alinătoarea privelişte a înaltelor, albe, neclintite zăpezi.

M-am întors. Am deschis sertarul...

L-am închis la loc.

Îmi dogoreau obrajii. Îmi ardeau vârfurile degetelor, îmi zvâcnea inima hoţeşte.

Blestemat sertar! Afurisite însemnări!

Iarăşi m-am dus la fereastră...

Am căutat iarăşi în darn să-mi potolesc frigăreala din mine, contemplând depărtările pacificate din vale, crenelurile albastre ale munţilor din faţă, feerica hlamidă a întinderilor de nea, sclipind în recea lumină polară, sub cerul boltit, de cleştar.

Vladim?

Pentru toţi surparea lui în nămoluri rămăsese o taină.

Mai este nevoie s-o spun? Până la sfârşit, demonul curiozităţii, demonul ispitirilor scriitoriceşti, a fost mai tare

decât şubreda stavilă a discreţiei din catehismul bunelor-cuviinţe: Nu asculta la uşi, nu deschide scrisori străine, nu intra fără să baţi...

O mărturisesc fără sfială. Fără înconjur. Fără făţarnică mustrare de cuget.

La naiba! Adică pentru ce ţi-ar fi oare îngăduit să scurmi cu unghii nesăţioase cenuşa morţilor? să le dai în vileag cele mai dureroase secrete? să le tipăreşti înlăcrimatele şi naivele răvaşe de dragoste? să le divulgi cele mai umilitoare mărturisiri ale chinuirilor şi lepădărilor şi josniciilor? — numai sub cuvânt că peste ele s-a aşternut amnistia veacurilor trecute? Pentru ce, adică, aceeaşi faptă se poate numi lăudabilă şi preţioasă descoperire de destoinic cercetător ori mârşavă ispravă de netrebnic clevetitor? — numai fiindcă unul e document scos la iveală şi scuturat din colbul arhivelor; iar celălalt l-ai scotocit dintr-un fund de sertar, unde a zăcut abia câteva luni?

De altfel, tălmăcirile şi răstălmăcirile faptei mele nu mai au nicio însemnătate. Am săvârşit-o. S-a consumat. Îmi iau răspunderea. Mă vor judeca lectorii. Ca un simplu şi avid lector, am devorat şi eu până la capăt însemnările primului teanc de foiţe subţiri. Când am ajuns la ultima pagină, mi s-a părut că sunt frustrat. Nu spuneau tot. Nu erau toate. Nu se putea opri acolo... Am scotocit mai departe. Am dat peste alte şi alte însemnări – suluri şi teancuri întregi – cu scrisul din ce în ce mai febril, într-un ritm din ce în ce mai sacadat, de-o irezistibilă învăluire a sincerităţii, o adevărată arhivă a unei epoci. Un dosar a două vieţi omeneşti.

Se vădea că profesorul de gâze şi de ciuperci uitase treptat cu ce scop a început să scrie. Se vădea că treptat se lăsase stăpânit numai de propriile sale amintiri, nostalgii, dezamăgiri, suspine, indignări şi revolte, într-un contradictoriu amestec de lirism şi scrâşniri, ca sub

imperioasa nevoie a unei eliberări. Se judeca pe sine. Şi îi judeca pe alţii. Încerca să se explice pe sine. Încerca să-şi explice pe alţii.

S-ar fi zis că se zvârcoleşte într-o criză a cugetului, în ajunul unei hotărâri decisive, la o răspântie a vieţii pe care cu acel prilej şi-o clarifica, târziu, dar definitiv.

Dintru-ntâi, mărturisesc că nu aceasta am întrevăzut şi nu aceasta m-a pasionat. Profesorul de gâze şi ciuperci rămânea pentru mine pe al doilea plan. Scriitoriceşte credeam că mă pasionează numai şi numai „cazul Vladim", căci era un „caz" într-adevăr.

Vladim? „Cazul Vladim"?

Pentru toţi, da, rămăsese o taină.

Nimeni nu-şi putea lămuri răsuciturile ascunse, pidosnice şi întristătoare ale acestui destin omenesc. Suişurile în care au crezut toţi; coborâşurile care pe toţi i-au scârbit. Vladim? Cine din generaţia mea nu-şi mai aminteşte?... Tânărul mare şi vehement n.-ator, gazetar şi polemist din preajma celuilalt război, nădejdea ostaşilor întorşi cu fălcile încleştate de mânie din noroaiele tranşeelor, răscolitorul de mulţimi, vorbitorul cu fulgere în ochi, tunete în glas; – toate căile deschise înainte, toate privirile urmărindu-l cu tremur de emoţie şi vijeliosu-i asalt spre piscuri. Vladim? Cine se mai îndoia atunci? Cine ar fi cutezat să insinueze? Doar nu pentru el singur despica negurile, înfrunta zările, asmuţea vrăjmăşiile! Nu ca să ajungă singur, prin furtuni, pe crestele înalte... Vladim, fiul poporului; mâine izbăvitorul poporului! Cine n-a crezut-o atunci? Cine nu jura atunci pentru el?... Şi deodată, drumul cotit, pieziş, viclean; dezamăgind speranţele, scârbind foştii tovarăşi. Celălalt Vladim de mai târziu; Excelenţa-Sa Vladim Străvolniceanu, marele sforangiu politicastru, marele arbitru al dezidenţelor şi carteluri lor electorale, marele industriaş, marele acaparator al consiliilor de

administraţie, marele milionar, marele acţionar, marele sfetnic, fostul profesor universitar, fostul ministru, fostul ambasador, fostul trimis extraordinar, fostul şef de partid, fostul preşedinte de consiliu.

Fost... fost... fost... fost...

Fostul Vladim!

Tainã?

Sărmanele foi împăturite teanc sau răvăşite suluri în sertare dovedesc că în orice caz nu însemna decât o încâlcită şi jalnică taină, după chipul şi asemănarea multora din veacul nostru, din lumea noastră, din mica noastră ţărişoară a atâtor mari făgăduieli trădalnic naufragiate între cele două războaie. Scrisesem şi eu despre ele cândva. Dar ce searbăde cărţi! Ce rudimentare: fără a pătrunde în mecanismul lăuntric al descompunerilor.

Mărturia aceasta cu totul nouă şi mult mai autentică o puteam păstra numai pentru mine?

Aparţine şi ea întrucâtva istoriei. Şi din evlavie pentru adevărul istoric, strict şi nemăsluit; după ani de zile, când am obţinut dezlegarea, o încredinţez tiparului aşa cum se înfăţişează.

N-am schimbat un singur cuvânt, o iotă, un nume, o virgulă. Nici n-am adaos. M-am mărginit doar să împart însemnările în epoci şi capitole, să le aplic ici-colo ca motto un tâlc, pentru mai înlesnită orientare a cititorului. La ce bun alt amestec? Chiar acolo unde prietenul atâta vreme obscur al lui Vladim, dascălul de scaieţi şi reptile, chiar acolo unde apasă pe alocuri poate prea îndelung şi prea ostenitor poate asupra asemuirilor şi tălmăcirilor din specialitatea sa cărturărească, n-am şters un singur cuvânt. N-am înlăturat nici accentele de lirism şi de oarecare emfază desuetă. Întru ce folos asemenea deşarte şlefuieli şi tertipuri de faur?

Mărturia e cu atât mai preţioasă.

Ţâşnită din zvâcul condeiului, fierbinte, spasmodică, directă. Pe rând înduioşată şi aspră şi dureroasă, amară; pe rând străbătută de scrâşniri şi suspine; deodată răpusă sub povara mustrărilor sumbre şi înseninată din nou peste o clipă de nostalgia anilor tineri, de blânde popasuri, de îndepărtate visări, de dulci alinări; pe rând, îndârjită, răzbunătoare, tăioasă, colcăind de revoltă, de scârbă, de ură, şi în cealaltă clipă, împrăştiind jerbe de hohot şăgalnic la amintirea isprăvilor studenţeşti şi năzbâtioase hârjoane şi hâtre porecle, pentru a tânji iarăşi cu melodioase suspine după mirajul fragilelor oaze cu oglindite şi limpezi şi, vai! ireale izvoare în pustiu, spre care nu-i tinereţe, oricât de pustie, să nu fi năzuit cu însetare cândva. Toate pe rând, da, toate pe rând, în cel mai dezordonat şi mai omenesc amestec de râs şi de lacrimi, de râs printre lacrimi, ca apoi osânda din urmă să cadă şi mai neînduplecată, sigilată cu şapte peceţi pe vecie.

Ah! Ce bine îl mai cunoştea! Ce răbduriu i-a pătruns în măruntaiele adânci şi ascunse, ca în ţesutul vâscos al larvelor şi în întortocheata lor metamorfoză, cercetate la microscop, la „ocheanul” mătuşii Ruxandra!

Ce copleşit de căinţă îi cer acuma iertare pentru ifosele scriitoriceşti cu care i-am frunzărit dintru-ntâi ironic foile risipite în rafturi, zvârlite în sertare, lepădate în cotloane, când le credeam doar răzleţe crâmpeie din ciornele unui plicticos şi somnifer şi interminabil memoriu, întocmit de-un biet profesoraş, de la periferia ştiinţei şi ţării!

Iar lectorul, indulgentul lector, va înţelege – nu e aşa? — va înţelege de ce am dat întâietate acestor însemnări ale altuia şi de ce, abandonând încă o dată pentru o vreme cartea de mult plănuită, m-am mărginit să transcriu zile şi zile, nopţi după nopţi, o carte care se scrisese de la sine. Cronica vie şi autentică a unei epoci trăită cândva şi de

mine. Va găsi întemeiată – nu e aşa? — hotărârea de a împărtăşi astfel contemporanilor acest document omenesc, viu zbuciumat, palpitând de gâlgâirile sângelui cald dintr-atâtea răni deschise, gâfâind în ameţitoarea goană a atâtor urcuşuri şi coborâşuri, întretăiat de atâtea străluminări şi tot de atâtea chemări ale beznelor. Va bănui lectorul – nu e aşa? — va bănui indulgentul lector cât de împuţinat m-am întors de acolo, sus, de pe munte, după asemenea datorie împlinită, cât de vlăguit şi de fără curaj am revenit apoi la mucedele mele arhive din celălalt veac şi la mult mai amăgitoarea şi vana-mi strădanie de a învia morţii vechi, din vechea lor, rece, uitată cenuşă.

Aici e vorba despre un om al acestui veac.

Un om din mijlocul nostru. Om pe care nu o dată l-am zărit, nu o dată l-am întâlnit, nu o dată l-am auzit, om pe care unii l-au admirat cândva, alţii l-au iubit, ceilalţi l-au urât, mulţi l-au temut, nu puţini l-au pizmuit. Şi totuşi, precum se vădeşte din prohodul acestor însemnări, om care şi el, ca şi eroii mei din cartea proiectată a celuilalt veac, nu se mai prenumără de mult printre vii. Începuse a muri de mult.

Ghicesc întrebarea:

— Vladim, tumultosul, vijeliosul Vladim, mort de mult? parcă mai anii trecuţi...

Da, ghicesc întrebarea. Parcă mai anii trecuţi?

Pentru a răspunde în deplina cunoştinţă a omului şi a împrejurărilor, nu-mi rămâne decât să las cuvântul fostului său prieten din copilărie. Dascălul de moluşte şi licheni ştia mai multe şi le ştia pe toate mai bine, văzute cu ochii, simţite, trăite.

Într-un loc pomeneşte despre meandrele unui desen simbolic de pe ouăle de paşti încondeiate de gospodinele satelor: drumul pierdut, drum care ducea în nimic.

Poate chiar acest subtitlu s-ar cuveni să-l poarte

mărturia paginilor ce urmează:

Drumul pierdut.

Unul din multele drumuri pierdute? Dar câte altele nu vor mai fi fost încă pierdute? Şi în câte alte chipuri viclene nu le va fi pândit pierzania în acea sumbră epocă dintre cele două războaie, până ce-a mijit la orizont aurora altei lumi şi vieţi? Generaţiile tinere de astăzi nici nu le bănuiesc acestea toate. Nici nu le pot imagina deplin.

E bine totuşi să le cunoască, pentru a înţelege. Căci lumea lor cea nouă s-a înălţat şi se construieşte doar pe ruinele celei vechi, în care noi, cei de-atunci, ne-am zvârcolit să supravieţuim, în vreme ce mulţi, prea mulţi, nu rezistau la blidul de linte al vânzărilor. Drumuri pierdute pentru ei. Drumuri pierdute, întârziate, pentru o epocă.

CARTEA ÎNTÂIA
DOI PRIETENI, FECIORI DE IOBAGI

ÎNTÂIUL CAPITOL

Aşadar ai plecat, Vladim! Ai plecat trântind uşa, fără să mai spui noapte bună.

Niciun bun rămas! Nimic...

În urma ta, la detunarea răbufnită care a cutremurat casa pe căpriori, din pragul de sus s-a desprins o felie de var şi moloz. S-a desfăcut şi s-a fărâmiţat jos, în pulbere. Atât ai lăsat după tine! Un pumn de gunoi...

Poate că n-a fost astfel o întâmplare lipsită de-un anume tâlc: un pumn de gunoi, însăşi viaţa ta.

Gândul nu-mi era însă la aceasta aseară, când ai plecat trântind uşa.

Îţi ascultam paşii depărtându-se afară, în noapte, în ploaie, în vânt. Mai întâi icniţi, apăsaţi, furioşi. Mai apoi şovăind, încetinindu-se, împleticindu-se. Oprindu-se.

Am crezut că te întorci. Mai păstram naiva nădejde că vorbele mele vor fi făcut să sune în tine o strună de altădată, ascunsă, amorţită, uitată, care încă nu s-a dogit, mai tresaltă, mai tremură viu. Mă pregăteam să mă reped la uşă. Mă pregăteam s-o deschid şi să-ţi deschid braţele frăţeşti de odinioară, ţie, fratele meu de-atunci.

Simplă amăgire. Ai pornit mai departe.

Ecoul paşilor s-a pierdut în noapte, în ploaie, în vânt.

Aşadar ai plecat, Vladim!

Încotro?...

Nici tu nu ştiai. Fugeai de oameni, mi-ai spus. Cred că fugeai, cred că fugi şi de tine.

Mai ales de tine.

Oare în vremea din urmă ţi-ai mai privit oare chipul într-o oglindă? Te-ai mai cercetat oare vreodată de-aproape, în singurătatea unei odăi, la miez de noapte, faţă în faţă numai cu tine?

Toate câte ţi le-am spus şi câte mai am a le spune, aici, toate sunt înscrise în trăsurile tale buhăvite şi moi de acum, vinete, gelatinoase, ca un ficat verzui intrat în putrefacţie. Fruntea ta înaltă, pe care o purtai atât de semeţ sub coama de leu, în adolescenţa noastră şcolărească! Fruntea de odinioară, acum pleaşă şi brobonită de sudorile panicei, cătând nevolnic în pământ!... Ar mai fi nevoie de o altă măsurătoare a anilor, a căderilor, a drumului pierdut, Vladim?

Bătrâna mea gazdă a zgâriat cu degetul la uşă.

— E voie?

— Voie, măicuţă Ruxandro.

— Ce-a fost?... întrebă rotind ochii. Ce s-a întâmplat? Că am sărit din somn, visând că se năruie munţii.

— N-a fost nimic! Prietenul meu a scăpat clanţa uşii din mână, la plecare. I-a smuls-o vântul şi s-a izbit.

Mă privi cu neîncredere:

— A plecat, vrei să zici?...

— Precum vezi, mătuşă Ruxandro 1

— Îi pregătisem aşternutul. Cum să plece pe-o asemenea urgie?... E o vreme, să nu dai niciun câne afară!...

Se uită mustrător spre geamul împroşcat de tălăzuirile apei, săgetat de fulgere, zgâlţâit de vijelie.

La fel, m-am uitat şi eu.

Afară, în noapte, se zbătea ploaia şi vântul. Huruiau puhoaiele cascadă în streşini. Gemeau brazii în furtună. Mai cobea sinistru şi un huhurez, în cine ştie ce scorbură.

Pe unde erai? Unde ajunseseşi? Sub ce ţanc de stâncă, în ce găvan de piatră te-ai ghemuit, clănţănind din dinţi?

M-a încercat un început de remuşcare.

De ce te-am lăsat să pleci? De ce n-am alergat după tine? Cu toate păcatele tale, cu toate adevărurile grele pe care ţi le-am aruncat în obraz, de ce nu te-am oprit în numele nopţii din vacanţa noastră şcolărească, pe când eram încă nişte băieţandri şi când ne-a prins furtuna în Munţii Hangului, de ne strângeam amândoi unul în altul ca doi fraţi gemeni, să ne încălzim sub bradul care se zbuciuma şi trosnea deasupra?

— Poate c-o fi ştiind el de ce s-a dus!... mă mângâie măicuţa Ruxandra, făcându-şi cruce la fiecare rostogolire năprasnică de trăsnet, la fiecare cobire sinistră de huhurez. Şi poate că în vale, la locuri boiereşti, l-o fi aşteptând o casă cu mai moale culcuş de puf decât în bojdeuca mea 1...

Gândul m-a purtat îndată de la adăpostul nostru de sub bradul de-atunci la fosta ta vilă măreaţă de la Sinaia, cu terase, pergole şi seră de iarnă, unde nu demult se înşiruiau lanţ automobilele prietenilor tăi de politicărie şi afaceri. M-a purtat gândul la fosta ta vilă cealaltă, sus pe faleză, deasupra plajei, deasupra valurilor, dominând orizontul.

Mai e tot aşa, luminată în noapte şi în ceaţă, ca un transatlantic în veşnică sărbătoare, cu toate farurile festive aprinse la bord?

Inimoasa bătrână, măicuţa Ruxandra, cum îi spun eu în amintirea mamei, s-a retras în firida sa, la culcare. Nu fără să fi cules mai întâi în pumn gunoiul rămas după tine.

Precât am învăţat s-o cunosc, pricepeam că nu te căina chiar atât de îngrijorată cum se arătase numai cu vorba. Ţi-a citit şi ea în ochi, în obraz, în trăsuri, în crâşcarea neputincioasă a dinţilor, ţi-a citit în toate ca într-o carte deschisă.

Nu mai eşti un om de care să se apropie alt om cu toată

căldura omeniei, să-l doară durerile tale, să simtă pornirea nebiruită de a le alina, Vladim!

Dovadă că din această ţară întreagă pe care-ai răscolit-o într-o vreme şi ţi se dădea s-o cuprinzi în braţe ca o iubită cu buzele însetate de arşiţă; dovadă că în asemenea noapte brăzdată de fulgere, potopită de cataractele norilor, n-ai mai găsit pe altcineva în afară de mine să-i împărtăşeşti păsul.

Unde sunt prietenii tăi din anii strălucirilor? Prietenii nenumăraţi, cu nenumăratele lor automobile din faţa vilei măreţe de la Sinaia, unde mai sunt, de-ai alergat în neştire tocmai la mine?

— Nu mă înţelegi!... mi-ai repetat de câteva ori în această seară. Te-ai abrutizat cu dobitoacele şi zarzavaturile tale...

Ba te înţeleg bine, Vladim I Prea bine...

Nici măcar n-ai spus ceva nou. Dispreţul acesta superb pentru tagma mea şi-l mai rostiră şi alţii. O dată, la o şedinţă a Academiei Franceze, ilustrul astronom Le Verrier, vestit prin replicile sale sarcastice cu care făcea praf şi pulbere adversarii în discuţie, văzând că unii colegi se pregăteau să părăsească sala, i-a oprit, apostrofându-i: – „Rămâneţi, domnilor! Aşteptaţi! Nu vă temeţi... Făgăduiesc să mă exprim în aşa chip, încât să mă înţeleagă până şi botaniştii!...”

Cum vezi, calci pe urme vechi în asemenea derâdere a breslei mele de umil cercetător al dobitoacelor şi zarzavaturilor. Numai că pe celălalt îl chema Le Verrier, era marele Le Verrier, care a descoperit prin simplu calcul, de la masa de lucru, planeta Neptun înainte încă de a o fi aflat pe cer lunetele astronomice.

Tu ce-ai lăsat în urmă, Vladim? Ce laşi? Ce-ai făcut din atâtea nepreţuite şi scânteietoare daruri pe care ţi le-au hărăzit ursitoarele din leagăn?

Unde le-ai irosit şi cum?...

Întrebatu-te-ai vreodată, în loc să învinuieşti în ceasul al doisprezecelea soarta, vremurile, oamenii?

Am să-ţi răspund eu unde şi cum. Îţi voi spune şi începând de când ai purces să le părăduieşti şi să le trădezi.

Da! să le trădezi, Vladim!

Câţi ani sunt de când ne-a legat prietenia?

Patruzeci: o viaţă de om.

Şi câţi ani sunt de când ne-am înstrăinat?

Douăzeci! Exact douăzeci, acum, în 1948, din ceasul când s-a vădit jalnica schimbare ce-avea să te ducă unde ai ajuns.

Exact douăzeci, de când ai început să cobori, crezând că urci...

Semnele erau însă mai vechi. Se plămădeau în adânc, fără să le bănuieşti. Nici eu nu le-am simţit dintru-ntâi. Iar când am început să le simt, m-am temut de ele.

Pentru tine mă temeam, Vladim!

Numai o dată am încercat eu oare să te opresc, atunci când mai era încă timp? Numai o dată au sfârşit oare dezbaterile noastre de acum douăzeci şi ceva de ani, cu supărări şi mânie, până când lumile noastre s-au despărţit definitiv?

— Aminteşte-ţi anii noştri de şcoală, la internat I... apelai acum două ceasuri.

Da, Vladim!... Mi-i amintesc prea bine. Cum i-aş fi putut oare uita? Aceştia nu se uită. Aceştia doar ne-au legat!

— Aminteşte-ţi anii noştri de frăţie studenţească...

— Da, Vladim! Nu i-am uitat.

— ... şi cei de război!

— Da, Vladim!

— ... şi cei dintâi ani după pace.

— Fără îndoială, Vladim! Şi aceştia!...

— Nu-ţi spun nimic?... ai întrebat.

— Spun multe, Vladim!... Spun toată tinereţea noastră şi tot ce se vestea altfel. Tot ce-ar fi putut să fie altfel...

— Şi bătăliile noastre! Şi drumurile noastre prin ţară!... Şi jandarmii care ne arestau! Şi mulţimea ţăranilor care veneau cu topoare şi coase, să ne scoată din ghearele lor, să ne apere, să ne ducă în triumf...

— Pe tine, Vladim! Pe tine să te ducă în triumf... Eu ce însemnam? Nu fusesem ucenicul lui Demostene, al lui Cicero, al lui Mirabeau... N-aveam stofă şi n-aveam glas!... Un ucenic biolog, în disponibilitate. Tu erai totul: tu, vorbitorul mulţimilor, răscolitorul lor, mântuitorul lor! Tu, nădejdea, cuvântul de foc, fierul roşu care sfârâia răsucit în ulcerele putrede ale unei lumi osândite...

— Într-adevăr!... ai recunoscut şi ţi-au scânteiat o clipă ochii din sleiala lâncedă de-acum, împroşcând scapărul fulgerelor de-atunci. Într-adevăr, îţi aminteşti cum mă înălţau pe umeri? Şi cum strigau? Şi tu cum alergai în urmă?...

— Da, Vladim! Alergam ca întotdeauna în urmă, strigând şi eu. „Mai domol, fraţilor! — strigam. Aveţi grijă să nu-i plesnească pantalonii, fiindcă nu mai are altă pereche!...”

— Ce-ţi veni cu pantalonii?... mi-ai respins scandalizat prozaica întrerupere. Mereu cu spiritul tău meschin de observaţie! Lasă-l încolo! Nu pângări amintirile cu amănunte stupide... Aminteşte-ţi ce-a fost frumos, măreţ, sublim! Aminteşte-ţi manifestările noastre! Şi adunările noastre! Şi jurămintele noastre!

— Tocmai, Vladim! Şi jurămintele noastre... Bietele noastre jurăminte! „,

Te-ai oprit. Ai tăcut. Şi te-ai uitat la mine duşmănos, ca la un spectru al anilor de-atunci, cu ochii mocniţi, lâncezi, purulenţi ai anilor tăi de-acum.

Pe unde vei fi rătăcind, Vladim?

Pe ce prăpăstuite coborâşuri te duc paşii împleticiţi, prin ploaie şi prin vânt, în beznele spintecate de fulgere?

Sau sub ce stâncă te-ai ghemuit oare, clănţănind din dinţi? tresărind la cobirile huhurezului? aşteptând să treacă potopul?

Aşa era şi noaptea noastră de-atunci, din Munţii Hangului, când ne-a prins ruperea de nori. Tot aşa se zvârcoleau brazii bezmetici. Tot aşa detunau văgăunile. Tot aşa scăpărau trăsnetele în catapetesmele de cremene. Şi tot aşa chema lugubru un huhurez.

Numai că atunci eram amândoi. Numai că atunci ne strângeam unul în altul să ne încălzim trupurile şi sufletele, deopotrivă de tinere şi de neîntinate, ca doi fraţi gemeni zgribuliţi sub dezlănţuirea urgiilor.

Aceasta eu n-am uitat-o, Vladim!

Căci nu se poate uita.

Noaptea de-atunci, Vladim! Ce vie a păstrat-o amintirea cu toate înduioşătoarele-i peripeţii!...

Furtuna se oprise deodată. Ca la un semnal, s-au închis stăvilarele norilor, au stat tălăzuirile apelor, s-a dezvelit cerul înalt, au tremurat sus stelele umede, a lucit discul metalic al lunii printre crengile negre de brad, care-şi picurau boabele diamantine de stropi.

— Ura!... am sărit amândoi din aşa-zisul nostru adăpost.

— Ura!... ne-am stors straiele ghioalcă.

— Ura!... strigam şi râdeam şi ne bucuram şi ţopăiam şi ne hârjoneam şi cântam de răsuna pădurea.

După acest prinos de recunoştinţă adus cerului, care se îndurase cu noi, am aşteptat să se ogoiască puhoaiele pe poteci. Alte cântece şi alte hârjoane şi alte chiuituri de sălbateci. Apoi, am pornit să urcăm în lumina fantastică a lunii, sus, la cabană.

Să urcăm, nu să coborâm, Vladim!

— Sus! Să ajungem mai repede sus!... o pornisei pe

urcuşul pieptiş, cu neastâmpărul tău dintotdeauna, ou nerăbdarea acelor ani. Sus! Să prindem răsăritul soarelui. Să i-o luăm înainte!...

Te încumetai s-o iei chiar şi soarelui înainte, în acele vremuri, Vladim! Iar eu, după tine...

Ce nebuni pui de oameni mai eram 1 Ce băieţandri zănateci, fără frică şi chibzuinţă... Strănut? Tuşă? Pneumonie?... Aş! încolo cu ele! înainte! Gâfâiam zgrepţănându-ne, lunecând, hohotind, ajutându-ne, întinzându-ne mina. După duşul gheţos şi prelungit trei ceasuri sub ciurul de cetină, ne-am înfierbântat ca în toiul zăpuşelei de nămiază şi am ajuns sus, a doua oară scăldaţi leoarcă. Scăldaţi de năduşeală.

În şandramaua pustie de bârne, numită pompos *cabană;* în acea primitivă şi precară înjghebare turistică a acelor ani îndepărtaţi ai juneţei noastre şcolăreşti, am aprins focul, într-asemenea operaţie eram amândoi mari meşteri.

Amândoi feciori de ţărani, deprinşi cu focurile de noapte la păşunea cailor, la strânsul finului, la popasuri de cărăuşie, la clăci şi la şezători.

Ne-am întrecut deci fiecare cu ştiinţele şi îndemnările noastre, pregătind un rug monstru, să frigem un bivol. Ne-am întins pe bârne hainele la uscat, cămăşile ude, încălţările cu aspect de broaşte ţestoase. Şi ne-am încins ţărăneşte la cislă şi la isnoave, pârjolindu-ne la flacără când pe-o coastă, când pe alta, muşcând din pâinea neagră şi jilavă, înfulecând hartane de caş şi de păstramă sărată ocnă, în aşteptarea zorilor.

Până ce-a răsărit soarele, câte nu mi-ai povestit, Vladim?!

Multe. Multe şi felurite... Multe din cele pe care le tăcuseşi până atunci. Şi mi-ai fost încă mai drag pentru ele, mai frate decât un frate de sânge. Atâtea planuri, atâtea hotărâri, atâtea ambiţii şi legăminte!...

Ţi-aduci aminte, Vladim?

E rândul meu să te întreb. Îţi mai aduci tu aminte de acele planuri, hotărâri, legăminte?

Cum te-au crescut atunci în ochii mei! Şi ce mândru mă simţeam de tine şi de prietenia ta, atunci!

Mi-ai povestit stări şi întâmplări de la voi, de-acasă din sat. Era îndată după 1907, după răscoale şi schingiuiri, după plutoanele de execuţie, după uciderile fără judecată... Strângeai încleştat pumnii de copil. Îţi scăpărau ochii. Făgăduiai, îţi făgăduiai fapte mari, care să răzbune sărăcia, nedreptăţile, umilirile, jalea voastră de-acasă. Mama croită peste obraji de harapnicul vechilului. Taică-tu stâlcit cu patul carabinei de jandarmii stăpânirii, dus în lanţuri şi închis la temniţă vreme de-un an.

Nu-mi sunau ceva nou. Le cunoşteam şi eu.

Aidoma se petrecuseră şi se mai petreceau toate şi la noi acasă, în sat, măcar că ne despărţeau trei hotare, ale altor trei ţinuturi. Aşa era ţara întreagă. Aceasta era pretutindeni soarta neamului nostru de clăcaşi. Şi, instinctiv, aceasta ne-a apropiat fără îndoială chiar în cea dintâi zi de şcoală, la internat, când ne-am pomenit în aceeaşi bancă din fund, stânjeniţi în straiele noastre ţărăneşti, cu iţari, chimir şi bondiţa de miel brumăriu, până ce-am căpătat uniforma de bursieri, printre ceilalţi şcolari cu portul şi cu vorba lor din altă lume.

Din cealaltă lume, a lor.

Ţărani 1 Moglani! Mămăligari! Opincari!...

Cam acestea fuseseră drăgălaşele lor întâmpin? de bunvenit.

Uneori rostite de-a dreptul, făţiş, cu brutala cruzime a copiilor. Alteori numai gândite, dar uşor de tălmăcit, după chiondărâşele priviri aruncate peste umăr, după pufnirile zeflemiste de râs, după buzele de jos răsfrânte a patriciană dispreţuire.

Ţăranii, moglanii, mămăligarii, opintindu-se însă cu încăpăţânarea noastră de opincari pe brazda învăţăturii ca la coarnele plugului, au făcut să amuţească repede şi degrabă răutăcioasele chicoteli şi porecle de ocară. În uniformele de liceu, nou-nouţe, deosebirile de obârşie se ştergeau aparent sub făţuiala exterioară. Ne-am deprins să ţinem furculiţa şi cuţitul boiereşte în mână, după toate orânduielile subţiri. Ne tăiam unghiile. Foloseam batista. Aveam şi perie de dinţi. Nu eram cei mai zbuiliţi şi mai neciopliţi pui de barbari din toată clasa. Şi ne număram printre cei dintâi la notele din catalog. Ba printre cei dintâi chiar la învăţătura graiurilor străine, pentru care nu ne pregătise să le ciripim din faşă nicio guvernantă, cu simbria pe-o lună, cât bugetul familiilor noastre de-acasă pe-un an.

— Luaţi exemplu de la dânşii 1... ridica spre ei degetul câte un dascăl mai puţin slugarnic cu atotputernicii zilei, arătându-ne ca pe nişte ciudate dihănii de codru care se lăsau atât de lesne dresate. Ar trebui să vă fie ruşine de dânşii!...

Eram „dânşii”...

Iar în chip de încurajare, întorcând arătătorul către noi:

— Şi voi ce v-aţi băgat în fundul clasei? Treceţi într-o bancă mai din faţă! Aşa!... Aici locul e pe merit, măcar deocamdată; nu-i rezervat după hrisoavele lui *papa* şi *grand-papa!* Consolaţi-vă cu asta, că mult n-are să vă ţină. Din păcate, mult n-are să vă ţină, măi mânjilor!...

Aceasta ne-a adus şi oarecare prietenii cu puii de oameni din cealaltă lume, feciori de doctori; de ingineri, de cărturari; feciorii unor părinţi care se înălţaseră cândva tot din satele noastre. Unii s-au dovedit chiar foarte buni camarazi. Săritori şi statornici tovarăşi până la capătul vieţii. De ce-am tăgădui, mai ales că se numărau pe degete? Excepţii puţine şi rare, pentru a confirma regula...

Dar în zilele de sărbătoare, dintr-o dată se căsca din nou prăpastia.

Porneau toţi la casele părinteşti, la rubedenii, la cunoscuţi. Noi rămâneam singuri. N-aveam ce face cu ziua. Şi ce lungă, ce nesfârşită e o zi de duminică pentru un bursier de internat prins cu arcanul din satele plaiurilor! N-aveam pitaci pentru un bilet de galerie la teatru ori la circ, pentru tramvai, pentru o intrare la serbările din grădina Copoului cu fanfara militară, pentru o baclava duminicală la cofetăria unde priveam din treacăt, de-afară, pe geam, la privilegiaţii dinăuntru, care întorceau capul şi se prefăceau că nu ne zăresc, deşi de la noi copiaseră tezele în celelalte şase zile ale săptămânii.

La început am colindat uliţele, să cunoaştem vechea cetate de scaun a Moldovei. Am cutreierat pieţe, biserici, grădini, părăsite mănăstiri şi bolniţe, ruin;, turnuri. Ne-am zgâit la statui. Ne-am urcat în clopotniţe.

Curând s-au isprăvit. Văzusem tot, le cunoşteam pe toate.

Ne întorceam orfanii nimănui, târşindu-ne paşii spre clădirea liceului uriaşă şi goală, sonoră, cu străpungătoare ecouri de flaut şi de ocarină în alte săli, unde alţi orfani ai nimănui, din clasele superioare, îşi omorau untul şi’ dorul. Rămâneam amândoi alături, ceasuri întregi, cu bărbia în pumni, cu coatele amorţite pe pervazul ferestrei, cu ochii la colinele din zare, la turlele şi cetăţile estompate în pâcle

3 – Vladim viorii. Se lăsa amurgul. Răsuceam privirea spre gară. Plecau trenuri. Soseau trenuri, cu mici picături roşii de sânge pe pieptul locomotivelor. Unde plecau? cine mai sosea în asemenea târg atât de posac, atât de străin?... Şi flautul care nu mai contenea în a treia sală, din al treilea etaj, uneori cu triluri de fluier, doinind sfâşietor ca la târlele de la noi, de-acasă, din sat, pe dealuri, în asfinţit, când se aprinde steaua-ciobanului să licărească la

capătul lumii...

Cum să le uit acestea, Vladim?

Au fost anii noştri de ostateci ai câmpurilor. Anii copilăriei şi adolescenţei, închise între ziduri sure. Anii în care bursele ne-au dat îngăduinţa de învăţătură, dar nimeni nu s-a înclinat asupra sufletelor noastre zgribulite, să încălzească pustiul rece din ele.

Poate că acest pustiu şi poate că dorul îndeletnicirilor plugăreşti de-acasă ne-au mânat să dăm târcoale lu Franţ, grădinarul liceului, şi lui Hârdău, ajutorul său. Îţi mai aduci aminte, Vladim?...

Ne furişam pe coridoare, complici, să nu ne zărească nimeni. O zbugheam pe uşi, pe lângă grilajuri, pe sub pomi. Ceream învoire să punem mâna pe sapă şi pe hârleţ, să frământăm mraniţa grasă între degete, să plivim răzoarele şi să muşuroim trandafirii. Ceream învoire să intrăm în sera încropită şi umedă din dosul infirmeriei, unde călcam în vârful picioarelor, cu smerenie, printre raclele cu răsaduri de flori plăpânde şi, până atunci, nouă întru totul necunoscute.

Franţ, unchiaş de ispravă şi îndeobşte cam cu chef, având mare slăbiciune pentru şliboviţă şi raţia zilnică a halbelor de bere, ne împlinea pofta cu oarecare satisfacţie profesională. Ne explica una şi alta, cu nelipsitu-i zâmbet blajin pe chipul rotund ca o lună plină, între favoritele austriace. Ne purta prin seră, ne arăita cutiile cu firave plante abia încolţite, altoiurile, florile rare, crescute şi îngrijite de el cu osârdie, ca pruncii dintr-un orfelinat.

Hârdău, mai pehlivan, ne punea fără înconjur la treabă de roboţi, să-i executăm îndatoririle lui, trăgându-se la o parte să lenevească, să răsucească şi să aprindă ţigară de la ţigară. Pufăia slobozind fuioare de fum pe nas şi ne privea cu o desăvârşită lipsă de consideraţie. Nu meritam nicio stimă în ochii săi. Prea ne dădeam arama pe faţă!

Mocofani, moglani, ţoape, ca el.

— Beleşte ochii!... se răstea la noi. Cum dai cu sapa? Nu vezi că tai rădăcina, maica mamei ei de rădăcină? Aşa ai învăţat de la tat'tu?...

Tu n-ai răbdat mult asemenea regim, care te indigna. Ţi-ai căutat altă trecere de timp, aiurea. Eu am rămas credincios grădinii şi plantelor din seră. Fără îndoială că acolo şi aşa mi-am descoperit chemarea.

N-aş putea spune că am simţit vreodată o părere de rău. Părerea de rău e numai că nu m-am învrednicit a da o mai rodnică folosinţă acestei chemări, aşa cum mi-o închipuiam în visările mele de băieţandru.

Visările tale erau altele, Vladim!

Mi le-ai spovedit întâia oară în acea noapte de după furtună, lângă focul cu miros puternic de răşină, sus, pe piscul muntelui, unde aşteptam să răsară soarele.

Erau hotărâri pline de cutezanţă. Hotărâri de mirare pentru un plod de ţăran calic, un simplu elev bursier din clasa a treia de liceu.

M-ai întrebat câţi suntem acasă.

— Trei fraţi şi patru surori... am răspuns. Surorile mai mari, fraţii mai mici decât mine.

— Şi pământ?...

— Nimic! Câteva prăjini în jurul casei... pălmaşi...

Voi eraţi cinci. Numai băieţi, şi toţi mai în vârstă decât tine. Ceilalţi au rămas la plug, la vite, argaţi, neştiutori de carte. Tu, mezinul, aveai să-i răzbuni pe toţi. Aveai să le răscumperi sărăcia şi robia, lipsa de pământ, lipsa de dreptate, tot ce îndurau.

— Cum să-i răzbuni şi să-i răscumperi din robie?... nu mă dumiream. Cum s-ar putea una ca asta, Vlad?

Pe atunci erai numai Vlad. Nu exista încă niciun Vladim.

— Cum? Foarte simplu!... ai răspuns. Să nu uităm!...

— Să nu uităm? Ce să nu uităm?...

— Să nu uităm toată viaţa că suntem feciori de iobagi!... Oriunde vom ajunge, să nu-i uităm pe cei rămaşi acolo, în vale, în satele de unde am plecat. Datoria noastră e scrisă. Noi *vrem pământ!,* poezia lui Coşbuc...

Îţi îmbrăcasei hainele zbicite şi te-ai înălţat în picioare, să reciţi poezia lui Coşbuc, în magherniţa de bârne din vârful muntelui. Stihurile creşteau, se rostogoleau cum se rostogoliseră puhoaiele pe poteci, târând bolovanii, măturând vreascurile, detunând văile cu uriaşe ecouri.

Glasul îţi tremura. Îţi scânteiau ochii şi ţi-au înotat apoi în lacrimi.

Le spuneai, le gemeai, le strigai toate în tăria nopţii ca un legământ.

Cel dintâi legământ al tău, Vladim!...

Aceasta a fost noaptea noastră de-atunci, feciorii iobagilor, într-un popas pe vârf de munte.

Iar dimineaţa, când soarele ţi-a trimis în faţă snopul poleit de raze pe soclul de stâncă unde te-ai urcat să cercetezi depărtările, mi se părea, da mi s-a părut că un nimb irizează în jurul tâmplelor tale înalte, Vladim 1

Cum să nu mă simt mândru atunci de tine? De prietenia ta? De spovedaniile tale îndârjite? Cum să nu lăcrimez atunci copilăreşte de pretimpuriile tale mari hotărâri? de ale tale avântate făgăduieli? de ale tale sacre legăminte?

Cel dintâi legământ al tău, de atunci, pe care aveai să-l calci în picioare, Vladim!

— Aminteşte-ţi, mi-ai spus, aminteşte-ţi anii noştri de tinereţe studenţească!

— Da, Vladim! Nu i-am uitat...

Dar până la tinereţea noastră de studenţi sărmani, să-mi amintesc altele.

Episoade mărunte din ultimii ani de şcoală, la internat... Păreau nimicuri. Păreau numai fapte răzleţe, fără şir, trecătoare... Memoria a luat însă notă de ele, le-a întipărit

să le păstreze, deşi pe atunci nu-mi dădeam încă seama de tâlcul lor. Nu ştiam, nu bănuiam că erau tot atâtea semne, tot atâtea simptome, tot atâtea vestiri încă ascunse.

— Iarăşi năravul tău de a le aduce toate la vadul microscopului şi la lupă?... parcă te-aud. Iarăşi meschinele fişe de observaţie?...

Iarăşi, Vladim!

Ce-i de făcut? Nu-mi pot sări peste umbră. Nu-mi pot ieşi din pielea argăsită de belfer veteran, tocmai acum, în ajun de sorocul pensiei. E prea târziu. Şi de altminteri ar însemna o lepădare tot atât de vinovată ca multele tale lepădări.

Îţi mai aminteşti povaţa dascălului nostru de latină?

— Nu aşa, castraveţilor!... se zborşea în indignarea sa pitorească. Nu aşa!... încercaţi, învăţaţi-vă să gândiţi latineşte, nu să traduceţi în limba divină a lui Cicero flecărelile voastre de terchea-berchea, trei sfanţi perechea!... învăţaţi a gândi ca un roman în togă, ca Seneca şi Tacit, ca Horaţiu, Plaut şi Properţiu, simţiţi şi gândiţi ca Marţial şi Ovidiu, în lumea şi în costumele lor, pe *Via Appia* şi în *Forum,* pe aleile din grădinile lui Lucius Lucullus, nu ca nişte derbedei moldo-valahi bătând berbunca pe uliţele unui târg puchinos, la hale şi la medean!... încercaţi, căzniţi-vă, imaginaţi-vă! Intraţi în toga lor, şi atunci toate au să vi se pară altfel: toate au să vi se arate ca unui roman din epoca lui Cicero! Iar stilul lui Cicero are să se impună de la sine, chiar unor barbari neţesălaţi ca voi!...

E drept, eu n-am prea izbutit să simt, să cuget şi să-mi exprim gândul lapidar, ca romanii în togă din vremea lui Suetoniu şi Tacit.

Aici mă întreceai tu cu mult. Erai fără rival.

Pe mine mă atrăgea Pliniu cel bătrân, naturalistul, sau

De rerum natura, poemul lui Lucreţiu, ori didacticul Virgiliu al *Georgicelor,* cu toate năzbâtioasele erezii ale vremii. Iar *Metamorfozele* lui Ovidiu, nu mai puţin năzdrăvane, mă făceau să casc, cu tot poeticul lor convoi de zei şi zeiţe, de giganţi şi ciclopi, de eroi mitologici; cu toată sarabanda lor de centauri şi tritoni, de fauni şi nimfe şi sirene.

Găseam neasemuit mai pasionante celelalte metamorfoze, ale celorlalte soiuri de tritoni şi de nimfe, de aici de pe pământ, din ştioalne şi din smârcuri.

Nu mă învredniceam să gândesc poetic, retoric, aforistic, începusem de pe atunci să gândesc ca un mărginit biolog, cum îmi spuneai tu şi atunci, ca şi în această noapte, înainte de a pleca trântind uşa.

Mărginit?... Hehei! Ce uşuratec mai zvârli sentinţe fără apel când e vorba de alţii, Vladim 1

După atâţia ani câţi au trecut, patima mea de naturalist mărginit, deprins să cugete experimental pe fapte de-o sută de ori observate şi drămăluite, mi-a îngăduit să pătrund în secretul evoluţiilor încete, al germinaţiilor oprite un răstimp, al metamorfozelor pe termen lung.

Ştiu aşadar, că multe, o! multe părelnice înfăţişări ale lumii din jurul nostru, ascund îndelungă vreme realitatea cea adevărată şi definitivă, ultima.

Chiar se spune în tagma noastră – Linné a spus-o acum două sute de ani – că stadiile celelalte sínt *măşti,* sínt doar nişte vremelnice deghizări; şi că numai întruparea cea din urmă este *imaginea speciei.* Vezi unde voiam să te aduc, pe această cale ocolită prin smârcurile cu larve şi nimfe ale ştiinţei şi învăţăturilor mele?

La întruparea ta cea din urmă, Vladim!

Întruparea definitivă. Adevărata imagine a ta şi a speciei. Căci nu eşti singurul, Vladim! Nici cel dinţii, nici cel de pe urmă. Sunteţi destui la număr pentru a alcătui o specie.

Masca? Deghizările?...

Tocmai la ele ţineam să mă opresc, înainte de a trece la amintirile din anii de viaţă studenţească. Să mă opresc la cele câteva episoade răzleţe, fără aparentă însemnătate, mărunte, din ultimii ani de şcoală. Erau semne suh mască, sub vremelnicile deghizări, vestind de pe atunci întruparea definitivă de mai târziu, când atât de mizerabil s-a încheiat ciclul metamorfozelor tale.

O dată, mai ţii minte? trei ani după noaptea noastră din munţi...

Murise tata. Căzuse cu oasele zdrobite de-un fag, în pădure, repezindu-se să-l proptească pentru ca să nu sfarme carul cu boi al antreprenorului de tăieri. Ştirea mi-a venit a treia zi după înmormântare, cu poşta rurală de melc a acelor vremuri.

Antreprenorul se arătase mărinimos. Plătise el înmormântarea, coliva, pomenile. Mai dăruise mamei şi doi poli, despăgubire pentru o viaţă de om care-i salvase un car cu boi.

Să cer învoire şi să plec, acasă, nu-şi mai avea rost. Se apropia un sfârşit de trimestru: teze, note, medii, soarta bursei la mijloc... în durerea mea înăbuşită de-atunci, mi-ai fost un reazim frăţesc, recunosc. Nu pot uita gingăşia, căldura, dragostea cu care încercai să-mi abaţi gândurile în altă parte. Acestea nu se uită, Vladim!

După două săptămâni s-a înfăţişat mama la liceu. Nici ea nu ştia prea bine pentru ce-o pornise la drum. Dorul de singuru-i fecior mai mare şi înstrăinat la învăţătură? jalea? deznădejdea? nevoia de-un sfat? nevoia de a lipsi măcar o zi şi o noapte din casa unde toate îi aminteau pe cel îngropat în ţintiriimul satului cu oasele zob?... Poate niciuna din acestea toate; poate toate împreună.

Portarul m-a chemat în cabina lui, a cheilor şi a soneriilor.

Ce s-a petrecut între mama şi mine, în odaia cu tabloul de chei şi de sonerii, nu-i locul să pomenesc aici. Bătrân discret, portarul ne^a lăsat singuri şi a lipit uşa. Îţi amintesc numai scena de la sfârşit.

În prietenească ta înduioşare pentru obida din sufletul nostru, socotisei de datorie să stai la pândă şi să aştepţi, ca să-i spui şi tu mamei un cuvânt de mângâiere la despărţire.

Noi ieşisem pe scări... Mama plânsă. Eu cu pleoapele roşii!... Treceau profesori, treceau părinţii altor elevi, domni cu pălării tari, doamne înfăşurate în mantii de mătase, pedagogi, colegi.

Sub ochii lor, ai şovăit. Apoi, ca o biruinţă asupra ta însuţi, te-ai scuturat şi tenai îndoit de mijloc să-i săruţi mâna mamei, bătătorită, aspră, grunzuroasă.

Mama, ea n-a şovăit, sărmana!

Câteva clipe mai târziu, s-a repezit şi ea să sărute nevolnic mâna portarului drept mulţumire, fiindcă în uniforma cu nasturi poleiţi, cu şapca lui de amiral şi cu impozantia-i barbă albă până la brâu, îi părea fără îndoială un personaj foarte important în ierarhia liceului. Pe urmă, pentru a încheia scena, când m-a strâns la piept înainte de plecare, a izbucnit în bocetele şi tânguirile ţărăneşti de datină. Nu se mai putuse stăpâni.

Şi deodată nu te-ai mai putut stăpâni nici tu. Era prea mult! Deodată te-ai răsucit pe călcâie, ai întors spatele şi te-ai depărtat de grupul nostru. Ceilalţi, cei străini de obârşia satelor de unde venea mama, s-au prefăcut că nu văd, că nu aud, că nu bagă de seamă.

Acesta nu era un semn, Vladim?

Cel dintâi semn, al celor dintâi lepădări. Primul semn, prima etapă spre imaginea definitivă a speciei.

Şi toate, numai fiindcă treceau câteva doamne în foşnitoare mantii de mătasă. Toate, fiindcă te-ar fi zărit

cumva vreun străin, doi, cu moşiile unde robeau sub sfârc de harapnic părinţii şi fraţii şi mamele noastre. Sau fiindcă ar fi zâmbit cei câţiva camarazi, care prea bine ştiau că nu suntem coborâtori din porfirogeneţii Bizanţului.

N-am luat aminte atunci. Nici nu mi-am dat seama de înţelesul încă ascuns al semnului. Numai ochii au înregistrat ce aveau a înregistra, să păstreze amintire pentru judecăţile de mai târziu.

Cum tot pentru mai târziu au pus la păstrare şi fugara imagine a unui alt episod, îndestul de mărunt şi totuşi destul de ciudat.

Încă un semn. Alt semn.

Văd scena ca acum. Privirea mai întâi încruntată, severă, imperioasă, cu care l-ai ţintuit în frunte pe Hârdău al nostru, ajutorul de grădinar, când l-am întâlnit împreună pe stradă, într-o după amiază de duminică. Privirea, mai apoi, plină de nemărginită încântare de tine, când el, intimidat, ţi-a făcut loc coborându-se de pe trotuar şi salutându-te respectuos.

— Să trăiţi, domnule *ilev!...*

Ai clipit din coada ochiului, către mine:

— Ehei!... S-a schimbat boierul, nu e cum îl ştii 1... Văzut-ai ţoapa, moglanul? L-am adus la realitate, să păstreze respectuos distanţele.

Nu ştiu cine se schimbase.

Hârdău? sau tu, Vladim?

Pe la grădina şi la sera lui *Herr* Frantz, tu nu mai dădeai de mult.

Mă abăteam numai eu. De altfel şi eu, îndestul de rar. Şi nu ca să mai plivesc buruieni, nu ca să mai frământ mraniţa grasă între degete, nu ca să mai stropesc răzoare şi să muşuroiesc trandafirii sub ochii batjocoritori şi scârbiţi de noi ai lui Hârdău. Pentru asemenea îndeletniciri trecuseră alţii la rând. Alţi băieţandri din primele clase, tot

aşa feciori de clăcaşi şi tot aşa aduşi acolo de dorul brazdelor de la dânşii, de-acasă, din sat.

Eu cercetam cu lupa corole şi stamine de flori, spicuiam plante exotice pentru ierbar, căutam anume seminţe, urmăream metamorfoza unor anume gâze, larve şi nimfe. Veneam rar şi plecam repede.

Pentru chemarea de viitor dascăl al ştiinţelor naturale, găsisem alte paradisuri, aiurea. În laboratorul şi în muzeul liceului, într-adevăr fără zgârcenie înzestrate, în bibliotecă, acasă la venerabilul şi ocrotitorul nostru profesor de biologie, care în altă ţară, în alte vremuri şi alte împrejurări ar fi ajuns poate un mare savant.

În lipsă de altceva, se mulţumea să-şi facă ucenici, aşa cum încerc şi eu astăzi. Iar ca ucenic, mă dovedeam printre cei mai vrednici.

Să privim încă o clipă îndărăt! Să ne întoarcem la ultimii doi ani de şcoală, Vladim!

Viaţa se mai îmblânzise cu noi. Duminicile nu mai erau atât de deşarte.

Mai legasem şi alte prietenii.

Ca să facem faţă bugetului nostru de bursieri săraci, ajutam la învăţătură alţi elevi din clasele începătoare ori colegi cu noi, mai înstăriţi de-acasă, dar cu mintea mai leneşă sau cu voinţa de muncă mai istovită din naştere. Ne pofteau la dânşii, la masă. Ne deschideau uşile. Ne îngăduiau să ne strecurăm în lumea lor pe uşa din faţă deschisă, unde părinţii noştri fuseseră osândiţi să aştepte la scară, umili, cu căciula în mână.

Poate că şi în alegerile tale se vădeau iarăşi, încă de pe atunci, unele semne.

Eu îmi găsisem prieteni printre feciorii de dascăli şi de doctori, de slujbaşi mijlocii, de magistraţi şi de ingineri, mica şi necăjita burghezie a târgului, cu patalamale şi diplome academice. Descoperem că îndestui dintre dânşii

erau de aceeaşi obârşie ca noi. Foşti feciori ori nepoţi de plugari, de meşteşugari, de învăţători, de oieri, ridicaţi şi desprinşi din ticăloşia satelor, prin carte. N-aveau hrisoave de pe vremea voievozilor, nici trufaşi arbori genealogici.

Opinca, unica lor stemă de familie.

În casele pline de pleduri, luptau şi dânşii cu nenumărate şi aspre nevoi. Poliţe. Scadenţe. Datorii la băcan, la croitor, la cizmar. Aţa de-abia înnodată cu vai şi chiu, până la sfârşitul lunii.

Numai că aproape toţi ţineau să arate de ochii lumii o îndestulare mincinoasă. Nu trăiau pentru dânşii. Trăiau pentru ochii vecinilor, cu ochii jinduind mereu la o categorie mai sus-pusă şi mai procopsită, căznindu-se să-şi însuşească întru totul năravurile şi tabieturile protipendadei. Râvnind să fie şi dânşii întâmpinaţi la scară de argaţii cu pălăria în mână şi ou ploconelile pe care le făceau părinţii ori bunicii lor ciocoilor pribegi aduşi de vânt din stihurile lui Coşbuc:

— Cucoane!... Stăpâne!... Boierule!... Măria-voastră!...

Eternul salonaş, cu eternele fotolii îmbrăcate în pluş roşu, cu scrumierele de scoică suvenir de la mare şi cu eternele albume de la băi pe mesuţa din mijloc; eternele portrete mărite la fotograf, în pretenţioasele rame poleite. Eternul clavir cumpărat în rate, la care suspina leşinate valsuri o domnişoară clorotică şi fără zestre.

Aceasta îi rodea pe toţi. Aceasta le întuneca viaţa şi nu le îngăduia să se bucure de adevăratele ei bucurii. Aceasta înăcrea gospodina casei, veşnic harţăgoasă; posomora stăpânul casei, alegător la colegiul doi, veşnic purtat cu vorba şi tras pe sfoară când venea partidul la putere; aceasta făcea să ofteze domnişoara casei de la pian, îndrăgostită de-un locotenent de cavalerie, cu cizme de lac şi pinteni argintaţi, vânător de zestre prin înseşi obligaţiile înscrise în legile şi regulamentele oastei.

Pretutindeni, o mare şi iremediabilă solitudine socială.

Totuşi, în lumea lor mi-am găsit câţiva prieteni, cu mintea deschisă înclinărilor de viitori cărturari. La casele lor cu verandă şi grădinile cu mixandre, îmi aflam câteva oaze în pustiul după-amiezelor de duminică. Cu dânşii am rămas prieteni, fiindcă măcar ei au rămas aceiaşi. Nu i-am pierdut, ca pe tine, Vladim!

De altminteri, lumea lor prefigura de pe atunci viitoarea mea lume de belfer. Habitatul meu, cum spunem noi, zoologii.

Tu, de la început ţi-ai ales alţi prieteni.

Poate nu cu premeditare.

Din instict, mânat de semnele tale ascunse.

Prieteni, îndeosebi din lumea color cu hrisoavele vechi ale lui *papa* şi *grand-papa,* despre care pomeniseră câţiva dintre profesorii noştri mai zburliţi în anul întâi de şcoală. Sau prieteni din lumea bogătanilor de mai proaspătă dată, feciori de grânari, de bancheri, de arendaşi şi proprietari de moşii, unde adeseori părinţii lor fuseseră mai întâi vechili, ca să le cumpere mai apoi de la foştii stăpâni scăpătaţi şi scoşi la mezat.

N-aş putea spune, păcat ar fi să te învinuiesc, că le câştigasei prietenia cu linguşeli miloage, gudurându-te ca un dulău ciobănesc care a intrat într-un salon cu covoare persiene şi nu-i vine să creadă pe ce lume se află. Dimpotrivă 1 Îţi arătai colţii. Nu-i cruţai. Le spuneai adevăruri crude în faţă. Aceasta m-a înşelat şi pe mine atunci. Te-a înşelat şi pe tine.

Pe dânşii, nu!

Îţi mai aminteşti, Vladim?

Ne dădusem întâlnire pe-o bancă, la Copou, în grădină, într-o seară de duminică, înainte de a ne întoarce spre internat, la cină, la lecţii, la repetiţii pentru examene şi bacalaureat, la ultimile noastre săptămâni de şcoală.

Eu petrecusem până acasă una din acele domnişoare palide şi fără zestre, care visau la ofiţerii de roşiori cu pinteni şi pentru care simţeam vag ceea ce le-apucă şi pe păsări de vreo două ori pe an. Ce vrei? Era sfârşit de mai. Înfloriseră trandafirii. Teii îmbălsămau văzduhul de te-ameţeau. Se zbenguiau fluturii, porumbeii, scatiii, bondarii în cupele de crini. Şi aveam nouăsprezece ani 1...

Te-am găsit pe bancă, sub un asemenea tei cu miresmele ameţitoare, împreună cu doi dintre prietenii tăi, ceilalţi, din lumile lor celelalte, unde erai invitat duminica la prânz, pe rând, când la unul, când la altul.

Mai ţii minte?

Unul era Gogo Vartiadi, fiul senatorului, mare proprietar de moşii şi de domenii forestiere, urmaş din stirpa domnească a Hospodarilor fanarioţi, trimişi odinioară cu firman de la Stambul şi rămaşi să se prăsească în ţară. Celălalt, Cristea Dorogan, feciorul deputatului nou închiaburit, cu mori, velniţe şi cherestele, cu moşii în arendă şi moşii în veşnică stăpânire. Dintre care moşii, două înhăţate pe preţ de mai nimic, la ananghie chiar, de la părintele lui Gogo, vestitul de atunci Atanasie Vartiadi, prinţul, beizadeaua Tonton, marele crai de ghindă al Moldovei, veşnic cănit şi spilcuit din cutie, mână spartă ca butoiul fără fund, muieratic şi cartofor de pomină.

Discuţie aprinsă. De la distanţă, după gălăgie, mi s-a părut că vă certaţi.

Nu!

Când mi-aţi lărgit loc alături, pe bancă, am înţeles că numai îţi stropşeai amicii cu verva şi cu patosul tău dintotdeauna. O făceai cu atâta înfocare, încât parcă ai fi vrut să-ţi răzbuni înfumurata lor întâmpinare din primele zile de internat, privirile lor arogante de atunci, peste umăr, la puii de ţărani, de mămăligari, de ţoape, cu iţari şi încălţările potcovite.

Le-o plăteai acum.

În numele puilor de iobagi, de moglani, de mămăligari, aşa de stingheri şi de intimidaţi la început, cu vârf şi îndesat le-o plăteai! Şi plătindu-le-o, îi scuturai aproape eu îndârjirea şi cu scânteierile din ochi, de sus, de pe munte, în noaptea şi în dimineaţa noastră, după ruperea de nori: „Ciocoi pribegi, aduşi de vânt!...”

Iar vestindu-i că va veni ca mâine acel ceas al răfuielilor din strigătul profetic al lui Coşbuc, ţineai să ştie prea bine că atunci tu vei fi de cealaltă parte, în fruntea gloatelor de clăcaşi, cu mâna încleştată pe coasă, pe furcă, pe par.

— Dar ce ţi-am făcut noi?!... se miră, căscând ochii cât patacele de cinci lei, Cristea Dorogan, care nici nu mventase praful de puşcă, nici nu descoperise America. Ce ai cu noi, bre Vlad?... Ce te-a apucat?... îmi pare rău că te exprimi aşa...

— Tu nu mi-ai făcut nimic personal! Nici Gogo!... N-am nimic cu voi, direct.

— În acest caz, de ce vrei să ne bagi în boale, dragă Vlad?

— Cu lumile voastre am o socoteală veche 1 l-ai lămurit cu aprindere. Şi nu eu am această socoteală... Lumea de unde am venit, din spatele meu, îşi aşteaptă răfuiala cea mare 1

— Scârţ!...

— Da, da, Cristache!

— Pârţ!... Literatură 1 Coşbuc 1... *Viaţa Românească*! Stere, Ibrăileanu, poporanism... Dă-o dracului de literatură, dragă Vlăduţ 1 Fii băiat de treabă!...

— Lasă-l să vorbească! Nu-l mai întrerupe. Închide lacătul de la haznaua ta cu inepţii, Cristinel puiule!... i-a pus mâna stângă la gură Gogo Vartiadi, prinzându-i comic buzele între două degete ca în toarta unui lacăt şi răsucind cu mâna dreaptă o cheie nevăzută. Aşa! Cranţ!... Gata!...

Şi tu, Vlad, hai acum!... Spune! Spune, monşer, tot ce ai de spus!...

Iar tu le-ai spus tot ce aveai de spus, Vladim!

Le-ai spus răspicat, îndârjit, fără cruţare cât dispreţuicşti şi cum urăşti lumile lor.

Mai întâi, întorcându-te spre Gogo Vartiadi, i-ai spus că lumea lui o dispreţuieşti fiindcă e putredă, pe ducă şi fiindcă moare urât. Fiindcă se bălăceşte în drojdia câtorva privilegii politice, agăţându-se de hrisoavele strigoilor de altădată. I-ai spus că o dispreţuiai fiindcă e o lume trândavă, înfumurată, găunoasă, devorată de lepra năravurilor şi râia luxului, de fascinaţia Parisului şi a ruletei de la Monte Carlo; fiindcă îşi târâie zilele cele de pe urmă într-o agonie fără grandoare, în sfârşit, cam toate câte le spuneau de altfel despre această lume a protipendadei conservatoare şi toate gazetele partidului liberal, pe care îl reprezenta în Cameră, ca deputat, părintele lui Cristea Dorogan, mai mult pe culoarele cu samsari decât la tribună.

Apoi, întorcându-te spre Cristea Dorogan, i-ai spus că urăşti lumea lui, fiindcă aceasta urcă şi mai urât, de cum cobora cealaltă, a lui Gogo Vartiadi.

I-ai spus c-o urăşti fiindcă se îmbulzea făcându-şi loc cu coatele ca într-o haltă de tramvai, împinsă de nesaţul procopselilor cu orice preţ; fiindcă nu se dădea în lături de la cele mai mârşave matrapazlâcuri; fiindcă făcea zbranca cu avutul statului cu antreprize şi contracte prădalnice; fiindcă se îmbogăţea înşelând, vânzând, cumpărând, mituind, răşluind, jăcmănind, robind clăcaşii de pe moşiile uzurpate cu hapca, mai crunt încă decât vechilii protipendadei plimbăreţe pe la Paris şi pe Coasta de Azur, la toate tripourile unde îşi pierdeau ultimile rămăşiţe ale latifundiilor. În sfârşit, cam tot ce de altfel denunţau cu o cumplită indignare pe-atunci, gazetele partidului

conservator, pe care îl reprezenta tatăl lui Gogo Vartiadi în Senat, de vreo trei legislaturi, mai mult la bufet decât în incintă.

Erai sincer, fără îndoială.

Nu le-o spuneai numai lor. Ţi-o spuneai şi ţie.

Credeai şi tu că urăşti într-adevăr şi că dispreţuieşti aceste ale lor două lumi. Căci amândouă – una coborând şi alta urcând – coborau şi urcau tot pe spinarea lumii noastre, a mămăligarilor, a opincarilor, a moglanilor.

— Şi atunci, cum se face că mai poţi fi prieten cu noi?... a întrebat Gogo Vartiadi, aprinzându-şi ţigara şterpelită din proviziile lui *papa* şi privindu-te cu o sprânceană ridicată în accent circumflex. Cum te rabdă inima să ne mai întinzi mâna şi să ne intri în casă?...

Cinism!... strigă scurt cu un sughiţ Cristea Dorogan.

— Taci tu, că n-ai cuvânt! Pe Vlad l-am întrebat... Răspunde, cum şi de ce ne mai intri în casă, monşer?...

— Vă intru în casă numai ca să vă cunosc mai bine lumile voastre!... ai răspuns tu. Ca să le pipăi de aproape, pe dinăuntru, mădularele şubrede, încheieturile putrede, laturile vulnerabile!...

— Spion!... icni a doua oară Dorogan. Spion!...

— Taci tu, ţi-am spus! îl admonestă Gogo Vartiadi. Cei săraci cu duhul au cuvântul numai în împărăţia cerurilor!

Spunând, Gogo al tău îi întorsese spatele, zâmbind şi scuturându-şi scrumul ţigării pe aleia de nisip, cu gestul superb de aristocratică degajare, şterpelit şi acesta de la beizadeaua Tonton.

Îţi zâmbea ţie, nu lui Cristea Dorogan.

Pe tine, nu pe el, te-a întrebat apoi, după un răstimp, înălţându-şi încă mai ascuţit accentul circumflex al sprâncenii:

— Calul troian, *c'est-à-dire?...*[1]

---

1 Adică ?... (fr.).

Da, calul troian! Să ştiţi voi!... Nu mă cumpăraţi cu amiciţia şi cu gentileţele voastre. Repet: personal n-am nimic cu voi! Sunteţi simpatici... în afară de primul an, când m-aţi tratat ca pe-o nespălată ţoapă şi mârlan, am petrecut ceasuri bune împreună... Eu nu te concurez pe tine la cónchetele tale amoroase; Cristache nu mă concurează pe mine la disertaţii şi la retorică... Ne-am putea numi prieteni.

— Îmi făceam iluzia că şi *suntem* prieteni!

— Poftim! Chiar şi *suntem* prieteni!... Dar cu voi, nu cu lumea voastră m-am împrietenit. Cu cât cunosc lumile voastre mai bine, cu atât le dispreţuiesc şi le urăsc mai mult!... Când va veni ceasul, aveţi să vă pomeniţi cu mine în cealaltă parte a baricadei. Atunci nu mai răspund de ce va fi, de ce voi face... E bine s-o ştiţi! Aceasta e sinceritate, nu cinism!... Pot să v-o spun de pe acum; mă tem eu singur de îndârjirea iobagilor bunici şi străbunici desculţi de la spatele meu, cu care am să vă arăt atunci cât le urăsc şi cât le dispreţuiesc lumile acestea ale voastre!...

A treia Sară sughiţă Cristea Dorogan!

— Cinism!

— Sinceritate!... ai rectificat tu.

— Ce sinceritate?... Cu aşa sinceritate, nu te mai invit la masă, că ai să dai foc casei.

— Mai este până atunci, Cristache!

— Eşti în stare să pui bombe sub masă, ca nihiliştii...

— Nu-s nihilist! Confunzi!...

— Cum nu eşti nihilist, după câte mi le-ai turnat de la obraz?... Eşti nihilist! Anarhist! Terorist!... Zi şi tu dacă nu e aşa, dragă Gogo!...

Gogo Vartiadi zâmbea înainte.

Nu însă de parascoveniile lui Dorogan.

Îşi urmărea un gând, subţiindu-şi privirea printre gene. Cu ascuţimea lui bizantină, te măsura din creştet până în

tălpi, prin plasa de fum a ţigării cu cartonul aurit.

Apoi, ca o constatare ironică, pentru el de mult lămurită şi definitivă, rosti fără să ridice glasul la diapazonul patosului tău:

— Mă tem că prea multe din cele care ai vrea să fie ale tale aparţin deocamdată încă tot lumilor acestora, ticăloase, ale noastre! Prea multe, de le urăşti şi le dispreţuieşti cu atâta înverşunare, domnule iobag 1

— Cum?... Cum?... ai sărit indignat de pe bancă.

— Aşa cum ţi-o spun, domnule cal troian!... Vezi mai întâi de tine. Lasă lumile noastre! Una are să coboare. Alta are să se cocoaţe... Bagă de seamă să nu te păcăleşti cumva! Chibzuieşte bine de pe acum cu care ai să te dai până la sfârşit...

— Eu?

— Mătăluţă în persoană, domnule Mirabeau.

— Eu? Dar eu am să mă răfuiesc cu amândouă, de-o să le meargă fulgii! Nu mă cunoaşteţi încă, puişorilor mici şi cocoliţi! Fierbe în mine sângele celor care nu iartă...

— Trala-la!... a fredonat Gogo Vartiadi aria canţonetei la modă, pe care o cânta la varieteu una din multele întreţinute ale prinţului Atanasie, zis Tonton. Trala-la!... Hai să schimbăm vorba şi să rămânem prieteni!...

— Nu! Să te lămuresc mai întâi!...

— Sunt gata lămurit, Vlad! Nu mai prelungi discuţia, fiindcă e cu primejdie. N-o mai prelungi, fiindcă am să te întreb prin ce predilecţie ciudată, în afară de Alexandru de faţă, ţi-ai făcut prieteni mai mult dintre noi, duşmanii tăi de moarte, şi nu dintre colegii iobagi, fraţii tăi de suferinţă? Dacă nu te-ai întrebat tu vreodată, să te întreb eu... Şi mă tem că n-ai să găseşti ce răspunde. E un faipt. Recapitulează 1 Numără pe degete câţi prieteni ţi-ai făcut din lumea noastră putredă şi mizerabilă... Aşa că sunt gata lămurit, scumpul meu prieten Vlad! S-o lăsăm baltă!...

Trala-la... Uite mai bine ce nostimă şi cu picăţele e puiculeana de colo, pe aleie, cu rochia albă... Teribilă de gigea şi de pupuia, monşer 1 Şo, pe ea!!!

— Ascultă, amice Gogo! ai schimbat glasul după o clipă de descumpănire. Nu-ţi permit să...

— Trala-la!...

Urmarea războirilor voastre, la care eu nu luasem parte, n-o mai ţin minte. Nici n-ar mai avea vreo însemnătate.

Dar cuvintele zeflemiste ale lui Gogo Vartiadi s-au păstrat în memorie, deşi încă o dată nu-mi dădeam >>coteala că ridicau un colţ din masca ta, din deghizarea ta vremelnică, până la metamorfoza finală.

Cum s-o fi crezut? Cum să mi-o fi închipuit? Cum s-o descifrez în trăsăturile tale de-atunci, mai frate decât un frate de sânge, Vladim?

Prea răzleţe erau semnele. Prea fugare. Prea altul erai tu, cel dintotdeauna!

Dârz, arzător, întâiul la toate, încleştând pumnii, înfruntând profesorii pentru nedreptăţile îndurate de alţii, veşnicul rebel, veşnic pe-o baricadă. Gloria şcolii. Mândria noastră. Fala şi speranţa adolescenţei noastre, Vladim ’.

Că vacanţa cea mare, de vară, în loc să te întorci acasă, între iobagii tăi, la Străvolnici! că o petreceai la Gogo Vartiadi, la castelul lor cu turle şi parc şi echipaje de pe ţărmul Şiretului, ori la unele din nenumăratele conacuri unde te invita Cristea Dorogan fără teamă că ai să-i pui bombe infernale sub masă – că o făceai aceasta sistematic, fără abatere, în ultimii ani, nu luam încă aminte, să-i caut un tâlc şi să-l aflu.

Nici n-o spunea-i, de altfel, din timp.

Luam cunoştinţă abia mai târziu, din scrisorile tale primite acasă, la noi, în sat, unde eu lepădăm uniforma liceului şi plecam de-a valma cu fraţii mai mici, cu băietanii şi codanele satului, la coasă, la strânsul finului, la

seceră şi la clădit snopii.

Acolo intram în elementul meu. Făceam o baie de sănătate trupească şi sufletească, departe de Gogo Vartiadi şi de Cristache Dorogan. Mă asemuiam cu Anteu, prinzând puteri proaspete din efluviile pământului. Împăcăm munca braţelor cu iscodirile mele cărturăreşti: gângănii, plante, ierbare, lupă, notiţe de ucenic zoolog şi botanist. Pe fraţii mezini îi pregăteam pentru examene şi concursuri de bursă. Cum amândoi au şi ajuns unul învăţător în satul nostru, altul doctor de plasă, cu mine împreună tustrei feciorii vădanei Maranda lui Pantelimon Stoican, modeşti cărturari, cu modeste rosturi în lume.

Tu n-aveai trăgaz să te mai întorci la părinţii şi la fraţii rămaşi în izbelişte, în iobăgia lor. Îi apărai de departe, cu vorbele şi revoltele şi ameninţările tale, care nu le ţineau însă nici de cald, nici de foame.

S-o văd, s-o pătrund, s-o descifrez aceasta cu „odioasa obiectivitate” a învăţăturilor şi ştiinţelor mele mature de mai târziu, nu mă învredniceam încă. Ba chiar mă încânta prieteneşte iureşul pe care îl dădeai prin cele două huni, ale lui Gogo Vartiadi şi Cristea Dorogan, rostindu-le adevăruri usturătoare făţiş, în somptuoasele lor saloane, la copioasele lor mese, în parcurile şi pe terasele lor de desfăt şi huzur.

Într-un amurg, seara, pe prispă ori sub nucul din dosul casei, asudat de truda câmpului, desfăceam plicurile tale. Curgeau fotografii. Tu în parc; tu pe terase; tu râzând în soare pe-un scaun de pânză: tu între prietenii tăi, de acolo, din lumea lor, pe care aveai să le-o dărâmi.

Nu te osândeam: îmi era dor de tine.

Şi-ţi citeam cu lăcomie scrisorile tale, care nu aduceau de loc cu asprimile vieţii din jurul meu, cu bătăturile din palmele mele, care apăreau ca nn stigmat ancestral după două luni de întoarcere la matcă şi la uneltele osârdiilor

părinteşti.

Nu te osândesc nici că luai lecţii de dicţiune, de declamaţie şi de mimică la Conservator. Nici pentru lecţiile de tenis. Nici că ţi-ai comandat la cel mai subţire croitor, din agoniseala ta, o uniformă suplimentară de mare ţinută, peste echipamentul nostru strict la care ne dădea drept bursa. Îţi pregăteai armele tale – îmi spuneam – armele pentru luptele tale de mâine, cu lumile lor. Şi socoteam iscusit gândúl de a le lua unele arme chiar din ale lor mâini, chiar din ale lor lumi, calul Iliadei lui Homer intrat în cetatea Troadei.

Mai târziu, abia după ani, mi-a fost îngăduit să pătrund adevăratul şi mizerabilul înţeles al acestor semne, Vladim 1 Căci tot semne erau.

Şi tot atunci, cu ajutorul tălmăcirilor din învăţămintele mele de naturalist, le-am desluşit.

Nu *tu* erai calul troian, cum ţi-o închipuiai sincer, intrat în cetate s-o năruieşti şi s-o treci prin pârjol. Ci în tine intrase încă de pe atunci viermele viclean aj surpărilor de mai târziu, aşteptând cu aţipită răbdare împlinirea metamorfozelor până la ultimul ciclu.

Vierme în vierme. Omidă în omidă. Larvă în larvă, Vladim!

Să lăsăm poeticele metamorfoze ale lui Ovidiu, cu răposatele lor zeităţi, sirene şi nimfe. Să lăsăm epopeele lui Homer, cu răposaţii lor eroi mitologici, şi să ne întoarcem pe pământ, la epopeele noastre terestre, prezente, mărunte, însă nu mai puţin patetice.

Ascultă...

Ascultă o asemenea poveste, ca pentru tine, Vladim!

De când a crescut faima lui Fabre, marele Homer al insectelor, s-au istorisit multe şi felurite amănunte romanţate despre fabricile de conserve vii ale diverselor gâze.

Dar cea mai fantasmagorică în realitatea ei mi-a părut născocirea perfidă a unei musculiţe observată de-un confrate mai mare şi mai ingenios, entomologul Marchal, musculiţa *Encyrtus fuscicollis* pe nume, care îşi depune oul de-a dreptul într-alt ou, al unui mic fluture de arbust, *Hyponomenta.* Şi ce ou! Un comprimat de ou, cu o sută optzeci de embrioane!...

Din oul fluturelui iese la iveală în toamnă o omidă de fluture foarte normală. Doarme foarte normal o iarnă întreagă. Se dezmorţeşte în primăvară foarte normal o dată cu mugurii fragezi şi foarte normal îşi ţese culcuşul de mătase după datină. Toate ca şi cum nimic nu s-ar fi întâmplat şi nici n-ar avea să se mai întâmple vreodată.

Fără presimţire şi fără habar de prezenţa celuilalt ou, străin şi multiplu – germenul morţii la pândă! — nefericita omidă îşi vede astfel în pace de treburile sale de omidă. Până când, la sfârşitul lui iunie, într-o bună dimineaţă, o adevărată explozie a larvelor de *Encyrtus fuscicollis* o invadează pe dinăuntru şi o devoră aproape instantaneu. Cele o sută optzeci de minuscule larve năpădite din oul unic, o dată sătule, se şterg la bot şi se transformă în tot atâtea nimfe. Apoi se aştern pe aşteptare, la adăpost, neclintite şi apărate de pielea omidei golite, care, după ce le-a furnizat hrană, le mai oferă şi o teacă defensivă, pentru ca să-şi poată lua zborul în stoluri, pe la sfârşitul lui iulie, când ciclul s-a încheiat.

Minunată şi diabolică istorie, nu e aşa?

E, totuşi, aidoma povestea ta, Vladim!

Încă de pe atunci, din ultimii ani de şcoală, cele două huni pe care credeai că le cauţi pentru a le cunoaşte mai bine, pentru a le dispreţui şi a le urî mai mult; încă de pe atunci, îşi strecuraseră perfid în fiinţa ta germenii descumpănirii şi ai morţii, la pândă, aşteptând. Ce înseamnă două şi trei şi patru decenii în viaţa unui om faţă

de un an în ciclurile şi metamorfozele unor gâze?

Tu nu o ştiai. Eu nu o bănuiam.

Dar prietenul tău, cu ascuţituri surâs bizantin, el a presimţit-o şi ţi-a spus-o, ca faptul cel mai firesc, care îl amuza foarte:

— Sunt gata lămurit, Vladl... Trala-la, domnule iobag!... E aşa cum ţi-o spun, tralalalala-la, domnule cal troian!...

Când s-a luminat oare de ziuă? De când a stat oare ploaia şi vântul?

Încovoiat la masă deasupra foilor de hârtie, strămutat cu amintirile pe tărâmul anilor noştri de-atunci, nici n-am luat seamă că furtuna s-a oprit poate de mult, că mijeau zorile, că începe altă zi. Încă o zi...

Ziua ceea nouă de care te temeai tu când ai plecat trântind uşa, Vladim!

Acea zi de mâine, de care mereu ţi-e teamă acum.

Pe unde vei fi ajuns oare? Unde te-au dus paşii împleticiţi, gâfâind, poticnindu-te, căzând, târându-te, coborând mereu alungat de umbra ta?

Unde eşti?

Am suflat în lampă. Am deschis fereastra.

Am rămas un timp cu ochii duşi în depărtări, peste vârfurile de brad fumegând în văi, după ploaie. Cu ochii duşi în depărtări de zări şi în depărtări de timp. I-am întors apoi la încăperea sihăstriei de-o lună, cu pereţii spoiţi alb şi cu grinzile afumate.

Pretutindeni recoltele mele.

Crengi, frunze, rădăcini, capsule de seminţe, gângănii uscate, oase...

Chilie de solomonar şi de vraci! — cum spune măicuţa Ruxandra, zâmbind şi clătinând din cap, amarnic de minunată, cu palma pusă la gură.

Ce bine mă simt între ele! Cât de prietenoase îmi sunt toate! Şi cât de puţin m-au înşelat, fiindcă niciodată nu m-

am gândit să le înşel şi să mă lepăd de ele!

M-am mulţumit întotdeauna cu puţin, deşi chiar cu puterile mele mărginite, în mărginită mea breaslă, m-aş fi învrednicit poate să săvârşesc mai mult şi mai multe. Să săvârşesc: nu *să am,* nu *să posed,* nu *să stăpânesc.* Să dau altora din învăţămintele mele; nu să-mi trag mie bunuri <, i hapca... N-a fost să fie! N-au îngăduit vremurile. N-au îngăduit stările noastre din acei ani, care-au ucis atâtea tinereţi şi-au zădărnicit atâtea elanuri. N-au îngăduit orânduielile lumii de partea căreia tu ai trecut trădalnic în ceasul de cumpănă, pentru îndestulările tale deşarte. Pentru huzurul vilelor şi moşiilor şi rentelor după care atât de neconsolat suspinai astă-noapte, atât de mânios scrâşneai din măsele, atât de răzbunător jurai sânge şi moarte, ca mai apoi atât de milog să implori de undeva ajutor.

Dar întrucât mă priveşte, ce însemnătate are? Vor săvârşi alţii cele ce-am năzuit şi n-am izbutit eu. Nimic nu-i pierdut. N-am încercat să zbor peste umbra mea. Nici n-am ajuns apoi s-o calc în picioare. Ştiu bine că aripile sunt numai nişte labe modificate.

Tu n-ai vrut s-o ştii aceasta.

Iar acum, nu-ţi mai slujesc nici să te itârâi ciumpav în ele. Vladim, sărmane Vladim!

Mai ţii minte cum îţi întrezăreai tu rostul şi viaţa în zorile acestui veac, Vladim?

Singur mi-ai spus-o, îii cea din urmă săptămână de şcoală. Şi cât de fără nicio îndoială în tine, în puterile tale, în încumetările tale, într-o predestinare care te depăşea! Era după examenul de bacalaureat. Le-o luaseşi tuturor înainte. Ai fost senzaţia acelor examene. Intrai în legendă. Te salutau pe stradă elevii mai mărunţi de la celelalte licee. Întorceau capul şcolăriţele după tine, şoşotind şi învăpăindu-se la obraji. Te-au chemat profesorii la dânşii

acasă. Preşedintele comisiei, un venerabil cărturar, străin de oraşul nostru şi venit din capitala ţării, ţinuse să te invite la masă şi să-ţi asculte părinteşte planurile de viitor. Te simţeam străbătut în toată fiinţa de înfrigurarea acestor izbânzi. Şi încă o dată eram mândru de tine, de prietenia ta, de vrednicia încă o dată strălucit dovedită a obârşiei noastre de clăcaşi de opincari, „talpa ţării” – cum se spunea pe atunci în făţarnicele toasturi la banchete.

Într-acel început de vară, s-a fost dezvelit, cu o deosebită ceremonie şi zarvă, statuia unei răposate celebrităţi.

O celebritate de a doua mână.

Nici prea-prea, nici foarte-foarte. Un fost dascăl de liceu, mai apoi la Universitate, decan, rector, membru al Academiei, fost de două ori ministru, fost preşedinte de Cameră cu reputaţia de sfătos împăciuitor când se întărâtau dihoniile în cazanul Satanei, între lumea care urca şi cea care cobora. O celebritate astăzi cu totul uitată. A doua oară răposată.

Vechii elevi şi admiratori de odinioară, comparşii politici, confraţii de la Academie, gazetele, antreprenorii listelor de subscripţie îşi puseseră în gând să-i eternizeze memoria. S-au aşternut deci pe treabă. Au tocmit un meşter tot de-a doua mână. Au dat zor să nu scape sorocul unei comemorări. Şi astfel, în laşul celor câteva monumente de-o rară şi de-o armonioasă nobleţă artistică – Ştefan cel Mare, Miron Costin, Gheorghe Asachi – se adăugase încă o statuie, oarecare, după hidosul calapod care de decenii a pângărit îndeobşte piaţa centrală a mai tuturor târgurilor noastre.

Nelipsita momâie de bronz!

Domnul ţapăn în redingotă, cu burtică şi cioc, cu un sul în mâna stângă şi mâna cealaltă spintecând neantul posterităţii, peste firma localului de aperitive, din colţ.

De hatârul unui asemenea slut monument şi al inaugurării cu mare tămbălău, plecările şcolarilor în vacanţă se □minaseră ou o săptămână. Au descins înalţi demnitari din Bucureşti, academicieni îmbălsămaţi, savanţi miopi şi distraţi care-şi pierdeau când umbrelele, când pălăriile, când adresa; oameni politici, vorbitori şi delegaţi ai tuturor dăscăliceştilor asociaţii de toate gradele.

Paradă... Drapele... Fanfară... Costume naţionale. Sfinţirea şi solemnităţile de rigoare, coruri, discursuri...

În numele şcolarilor din capitala Moldovei, fuseseşi ales să-ţi rosteşti tu cuvântul, Vladim 1

Foile panegiricului tău trecuseră măcar prin douăsprezece mâini şi măcar pe sub o duzină de ochelari.

Toţi îl găsiseră admirabil. Toţi, vrednic de laurii proaspeţi de la examenul care făcuse vâlvă.

Fireşte, n-au şters nimic, n-au adaos nimic.

Ai adaos tu, Vladim!

Cu ce neîntrecută şi precoce şi instinctivă meşteşugire 1 Abia după ani şi ani m-am dumerit...

Când ai păşit la picioarele soclului, în uniforma de mică ţinută, dinadins sumbră şi sărăcăcioasă prin rândvrile mulţimii a trecut un murmur de mirare. Nu semănai de fel cu oratorii de până atunci, în redingote şi fracuri, în uniforme cu lampazuri şi fireturi, decoraţii, cordoane şi albe mănuşi.

Toate inimile au venit însă spontan către tine. Le câştigasei înainte de a rosti primul cuvânt.

Erai înalt, zvelt, avântat, cu fruntea semeaţă sub coama-ţi de leu. Vibra ceva tineresc, viu, temerar în toată făptura. Iar vocea-ţi, atât de limpede, a ajuns de îndată până la cel mai îndepărtat ascultător, căţărat peste umerii altora, undeva, la marginea pieţii.

Ai citit prima foaie...

Prin norii subţiri, alburii, vărateci, o fâşie de raze îţi cădea oblic pe obraz, în ochi, pe tâmplele înalte. Atunci ai împăturit foile cu un gest scurt. Toată lumea a crezut că din pricina soarelui, care te orbea. Ei au tremurat toţi pentru tine!... Dacă-ţi pierdeai cumva şirul?... Dacă-ţi şovăia cumva glasul?... Dacă se năruia tot ce făgăduiai şi ceea ce toţi aşteptau cu suflarea tăiată pe buze?...

Tu zâmbeai însă. Ţi-ai scuturat coama şi ai întors ochii de jos în sus, spre omuleţul de bronz cocoţat pe soclu, cu cioc, burtică şi redingotă.

Şi lui te-ai adresat din acea clipă înainte, ca să-i aminteşti, să-l deplângi şi să-l mustri.

I-ai amintit ceea ce nu se afla scris în foile tale, trecute prin atâtea mâini şi prin sita atâtor ochelari. I-ai amintit ceea ce nu spusese nimeni: că a fost fiu de rotar şi clăcaş, dintr-un sat de iobagi, şi că obârşia aceasta, spre nefericirea ţării şi a sa, nu l-a mai urmărit mai apoi şi în anii de mai târziu. I-ai amintit că a trecut astfel prin viaţă fără reazim lăuntric, fără să-şi poată duce până la capăt marile făgăduinţe din tinereţe, vlăstar rupt de tulpină, vlăstar veşted şi uscat înainte de vreme, fără a rodi deplin. I-ai amintit că neamul său, că neamul nostru de clăcaşi, îl revendică totuşi şi că în numele clăcaşilor săi, în numele clăcaşilor noştri de-acasă, din satele de departe, la picioarele statuiei meschine de bronz; i-ai amintit că faci legământ în numele nostru, al tuturor, să nu-i repetăm rătăcirea şi să-i răscumpărăm dimpotrivă delăsările lui de victimă şi de vinovat. L-ai deplâns că în viaţă, în singurătatea lui dintre două lumi, n-a cunoscut mângâierea să aplece urechea la pământ şi să-i ajungă până la dânsul bătăile nenumăratelor inimi ca o singură inimă mare contopindu-se cu bătăile inimii sale. L-ai deplâns că după moarte, la acest prinos al ceremoniilor lipseau tocmai fraţii lui de obârşie, şi că i-au înlocuit

tocmai cei care-i lasă în beznă, cu grumazul frânt pe coamele plugului, deasupra brazdelor udate de sudoare şi lacrimă, sub sfârc de harapnic hain.

Nu se mai pomenise încă o asemenea cuvântare, care dogorea ca văpăile, la o astfel de solemnitate scorţoasă şi de-o funebră monotonie.

În tribunele personajelor cu decoraţii şi veşminte de ciocli, cu plastroane, cu uniforme strălucitoare, cu bărbi şi chelii, trecuse la început o rumoare de încruntări, ţistuituri şi tusete de tignafes.

Dar ce-ţi puteau face?... Cine şi cum te-ar mai fi putut opri?...

De altfel, i-ai cucerit şi pe dânşii. În inimile lor, de mult uscate, de iască, a tresăltat măcar pentru o clipă infuzia sângelui tău fierbinte şi tânăr, năvalnic.

Unii priveau în gol. În golul lor de departe, căci mulţi lăsaseră şi ei, undeva, un sat de iobagi, uitat.

Iar când ai încheiat şi când ai coborât treptele cu pas smucit, dintr-o mie şi o mie de piepturi se dezlănţui strigarea uriaşă a mulţimii, slăvind verbul tău de foc şi uitând biata statuie a omuleţului cu cioc şi burtică de bronz.

Mai ţii minte, Vladim?

După trei ceasuri, când solemnitatea luase sfârşit şi când în piaţă nu mai rămăseseră decât tribunele goale, coroanele, ghirlănzile strivite de tălpi şi gunoaiele şi toată tristeţea trivială de pe urma parăzilor, am mai trecut împreună pe acolo.

Îmbrăcasei de astă dată straiele cele nou-nouţe de viitor student, cenuşii, corecte, sobre, turnate pe trup, pentru care ai muncit trei luni scoţându-ţi sufletul cu fraţii buocii ai lui Cristea Dorogan şi dând mult mai agreabile lecţii de literatură clasică surorilor lui Gogo Vartiadi... Fie, că făcea. Te prindeau de minime.

Păşeai elastic. Mai vibra în tine spumoasa ameţeală a succesului, a aplauzelor, a popularităţii, a gloriei pe măsura toropitului nostru târg adoptiv.

Erai un flăcău chipeş, pe lângă care nu trecea nimeni fără să întoarcă involuntar ochii. Profil osos, ochi verzi şi metalici, privire ageră, sprâncene arcuite, dinţi tari, buze adânc conturate. Frumuseţe virilă, energică, dăltuită sever, fără nimic din cromolitografia mălăiaţă şi inexpresivă a tenorilor de la spectacolele de operetă şi de la apăratele de gramofon de pe atunci, ori a fătălăilor din filmele de la Hollywood, de mai târziu.

Ne-am oprit în faţa statuiei.

Ai cântărit-o din ochi.

Şi luând la refec lipsa de talent a sculptorului, lipsa de orice calitate plastică a modelului, lipsa de stil şi de nobleţe spirituală a amândorura, ţin minte că ai rostit, strângând cu milă din umeri:

— Nici nu merita altceva!... La aşa om, aşa statuie 1... Frate Alexandre, secretul e să-ţi sculptezi singur statuia, din viaţă. Să-ţi modelezi viaţa de azi, pentru statuia de mâine!...

— Tu ai şi început, Vlad!... am replicat, zâmbind fericit de izbânzile tale. Astăzi ţi-ai pregătit soclul!

— Soclul?... Nu mă mulţumesc cu atât. Viaţa să mi-o pregătesc! Orice statuie, ca să nu arate meschin, trebuie croită pe măsuri peste mărimea naturală... Viaţa, de asemenea. Viaţa, faptele, misiunea fiinţei tale trecătoare pe pământ!...

— Misiunea ta se precizează de pe acum, Vlad! Se preciza mai de demult încă... De sus, de pe munte...

— N-ai uitat?...

Se poate uita, Vlad?... Vorbirea ta de azi e prelungirea vorbelor tale de sus, de atunci... Statuia care creşte o dată cu tine!...

— Ehei!...

Nu ştiu ce vei fi vrut să urmezi, căci ne-au întrerupt doi băieţaşi în uniforme. Doi liceeni cam de vârsta noastră de atunci când ne-a prins furtuna urcând în Munţii Hangului, când ne-au găsit zorile trandafirii sus, pe pisc.

Erau intimidaţi. Intimidaţi de tine. De înfăţişarea ta. De prestigiul tău. Doi copilandri sperioşi, ca noi în primii ani când am sosit, bursieri săraci şi stângaci, în viitorul nostru târg adoptiv.

Îşi scoseseră şepcile şi le răsuceau în mână, codindu-se şi îndemnându-se unul pe altul:

— Spune tu!...

— Ba tu!...

Surâzând protector, familiar, ca un frate mai mare şi indulgent, i-ai încurajat punându-ţi palmele pe umerii lor:

— Hai! Daţi-i drumul!... Ce veste-poveste cu voi, cârlanilor?...

Păreau amândoi într-adevăr ca doi cârlani, rătăciţi din pajişti şi câmpuri, pe asfaltul târgului. Tot aşa cum vom fi arătat şi noi în anii de-atunci, când hoinăream fără căpătâi şi n-aveam ce face cu pustiul după-amiezelor de duminică.

— Suntem feciori de ţărani!... îşi luă inima în dinţi cel mai năltuţ, bălan şi cu sfârcul nasului cât un bumb. Suntem şi noi feciori de ţărani, de clăcaşi, de pălmaşi... Aşa că ne-am gândit... şi ne-am socotit... şi ne-am chibzuit... Spune tu mai departe!...

Celălalt sorbi tot aerul pieţii în piept şi continuă el apoi, dintr-o suflare:

— Aşa că ne-am gândit şi ne-am sfătuit să-ţi mulţumim pentru toate câte le-ai spus *lor* azi, despre lumea *noastră* de-acasă, din sat!... Noi am izbucnit în plâns cu sughiţuri... Dar nu ni-i ruşine s-o mărturisim!... Pe nimeni n-ajp auzit vorbind niciodată aşa despre neamul nostru... Până la moarte n-avem să uităm... Ne-ai dat încredere... Am

înţeles că avem de-acu înainte o datorie... Am jurat şi noi!... Aceasta am avut de spus înainte de a pleca diseară, cu trenul, la noi acasă, în satele de unde suntem. Avem să le spunem şi celor de-acolo, să ştie!... Să ştie că nu-s uitaţi! Nu-s uitaţi de feciorii şi nepoţii lor care-s la învăţătură. Să ştie că şi noi, când va veni vremea şi vom avea puteri, avem să ne îndeplinim datoria... Aceasta am avut de spus şi te rog să ne ierţi fiindcă am ţinut... fiindcă ne-am încumetat... fiindcă...

Tu le-ai netezit frăţeşte tidvele tunse reglementar.

I-ai silit să-şi pună şepcile pe cap şi le-ai rostit alte cuvinte, duioase, care le-au mers şi mai la inimă, să le ducă la dânşii, în sat.

Nu mă înşel. Nu mă înşelam. Aveai ochii umezi. Erai mişcat. Sincer. Pătruns. Şi glasul ţi se învăluia, cum nu-ţi tremurase nici în faţa miilor de oameni din piaţa pavoazată a târgului nostru adoptiv.

Dar seara, seara tu te-ai dus la Gogo Vartiadi, care te invitase la masă să-ţi sărbătorească succesul împreună cu Cristea Dorogan, desfundând o sticlă de şampanie, deşi rostirea ta la picioarele mogâldeţei de bronz nu însemna decât încă o ameninţare pentru lumile lor. Întâiul tău legământ public, solemn, înaintea mulţimilor. Ce-i păsa însă lui Gogo Vartiadi de ameninţările tale?

Ştia el ce ştia de pe-atunci.

— Tralalala-la, domnule iobag!...

Soarele s-a înălţat de trei suliţi pe cer.

Îndelung, am rămas îndelung la fereastră, cu ochii la depărtările din zare, cu gândul la depărtările din timp.

Ah! Ce-ai făcut din viaţa ta, Vladim?

Unde eşti? Unde te-au dus paşii împleticiţi?

Când a răsărit soarele astăzi dimineaţă, acolo, în gura de hrubă, unde vei fi tremurat toată noaptea de frig şi de singurătate, cu lugubra chemare a huhurezului în auz;

când a răsărit soarele, oare nu ţi-ai acoperit cu palmele fruntea pleaşă, chipul tău buhav, verzui şi intrat în putrefacţie de pe-acum, ochii tăi lâncezi şi mocniţi şi purulenţi de-acum?... Nu le*vei fi ascuns oare toate în palme, cu oroare de tine, ca un lepros, să nu mai spurce lumina cristalină a zorilor?...

Aceasta era statuia pe care ţi-o sculptai din viaţă, sărmana ta statuie, Vladim?

AL DOILEA CAPITOL

— Aminteşte-ţi, mă îndemnai astă-noapte înainte de a pleca trântind uşa, aminteşte-ţi anii noştri de frăţie studenţească 1...

— Da, Vladim! Nu i-am uitat.

— ... şi anii noştri de război!

— Da, Vladim!

— ... şi cei dintâi ani după pace!

— Fără îndoială, Vladim 1 Şi aceştia... Cum i-aş putea oare uita?... Nu înseamnă toată tinereţea noastră şi tot ce se vestea altfel a fi? Tot ce altfel ar fi putut să fie?...

N-au fost ani de romantică juneţe studenţească.

Heidelbergul de altădată şi *Povestirile lui Hoffmann,* serenade, coruri, idile... *Gaudeamus igitur* şi chermeze cu ghirlănzi de flori, lampioane, orchestre, armonici... Acea siropoasă literatură de suveniruri şi suspine pentru feciorii de bani gata, când ajung la vârsta podagrei şi a reumatismului.

O literatură străină de noi.

Tinereţea noastră ne-a fost retezată hain în două de cel dintâi apocaliptic măcel al ginţilor. Toate se amestecă şi se împletesc şi se confundă cu războiul de-atunci; toate au fost stropite cu sânge şi mânjite de noroiul tranşeelor, unde ne-am târât pe brânci, la pândă, să ucidem ca să nu

fim ucişi.

Acestea lasă urme. Pete. Cicatrici. Pecingini.

Nu se mai şterg.

Le porţi pe vecie, cu tine, în tme.

Te mai prigonesc apoi şi noaptea, după decenii, prin somn şi prin vis.

Dar nicio presimţire nu ne încerca încă.

Erau deocamdată ani de sărăcie, însă de-o tinereţe ferice pentru noi, feciorii de clăcaşi, întâia oară stăpâni pe soarta lor. Aceasta le răscumpăra pe toate atunci.

Scănasem de internat.

Ne-am închiriat deci o odăiţă studenţească mobilată, pe-o uliţă din Tătăraşi, într-un cartier umbros din margine, la un pensionar uscăţiv şi amarnic de avar, domnul Haralamb Agapie, moş Agapie, fost institutor, care şi el venise cândva din lumea satelor şi, în dorul acestei lumi, îşi înjghebase la bătrâneţe o gospodărie ca atare, din îndelungi şi hârsite economii.

Ne mirosea a pământ reavăn udat cu stropitoarea, a suman, a sudoarea vitelor, a fân din iesle, a doniţi cu lapte.

Dimineaţa ne pomeneam cântând, fluierând, cercetând cerul, sfădindu-ne voioşi cu Sinan-paşa, cocoşul împintenat şi hărţăgos, care nu voia să ştie de frică, fericiţi de toate fără pricină.

Seara ascultam toaca. Tălăngi. Viţelul mugind. Scârţâit domol de care pe uliţa învăluită de pulbere.

Margine de târg, cu nostalgice zvonuri de la noi, de-acasă, din sat.

Tu te-ai înscris la două facultăţi şi ţi-ai luat asupră-ţi o sumedenie de specializări, la care de îndată te-ai dovedit îndeopotrivă de înzestrat: drept, litere, filosofie, sociologie, economie politică, studiile antice, greacă şi latină. Eu m-am mărginit la mărginita-mi chemare de viitor şi obscur

naturalist.

Am împărţit camera în două.

Rafturile mele de cărţi şi atlasurile biologice, de o parte; ale tale, de alta. O singură masă şi o singură lampă la mijloc, unde nu ne-am stingherit reciproc, până ce ordinile de încorporare ne-au chemat la oaste, ca să ne poarte spre alte destine, de-a valma cu destinul veacului.

Masa şi lampa mi le cedai mai mult mie. Tu erai cu toane. Nu închideai ochii trei nopţi în şir, hăpăind cu nemiluita vrafuri de cărţi. Pe urmă, două săptămâni frunzăreai numai pe fugă cursurile şi erai veşnic în pragul uşii, intrând ori ieşind.

Cum îţi rămânea atâta timp liber? mă întreb şi acum.

Prietenii tăi, ceilalţi, din lumile lor, celelalte, Gogo Vartiadi şi Cristea Dorogan, plecaseră la Paris, la Sorbona şi mai ales la cabaretele din Montmartre, după datina odraslelor din protipendada cea veche şi nouă a ţării. Îţi trimiteau cărţi poştale cu vederi: Arcul de triumf, Panteonul, bulevardele... Mai figurau în colţuri şi alte iscălituri: Mimi, Cloclo, Nanette ori Suzette... Te aşteptau să-i ajungi din urmă, cu vreo bursă, la doctorate.

Le lipseai. Îţi lipseau şi ei ţie.

Până atunci, îţi aflasei însă alţi amici, din aceleaşi două lumi, ale lor.

Te atrăgeau irezistibil, hipnotic, ca fluturii de noapte chemaţi de flacăra lumânărilor.

Uneori. Veneau să te-aducă la scară ori să te ducă la dânşii, cu luxoase echipaje, cu faimoasele birji sau trăsuri de casă ale laşilor.

Se zgăibărau toate hoardele desculţilor pe zaplazuri, în tei şi castani, pe stâlpii de poartă. Se îmbulzeau să pipăie cu degetele. Răcneau cât îi ţineau bojocii:

— Domnu Vlaaad!... Poftiţi mai repede, că v-a sosit otomobila, domnu Vlad!...

Ai devenit astfel popular în scurtă vreme.

Le cunoşteai tuturor poreclele şi nu te dădeai în lături să-i ajuţi la înălţatul zmeielor cu trei zbâmâitori şi la pus laţuri cu clei de vişin pentru scatii, să le dezlegi o problemă încâlcită şi să le corectezi o hartă colorată, cu munţii ca omizile cafenii, cu fluviile ca arterele albastre şi cu fiordurile Norvegiei lucrate la traforaj. Nu te dădeai în lături să întocmeşti dibăcite petiţii părinţilor, în măruntele lor războiri cu legile şi cu oamenii stăpânirii, cu agenţii fiscului, cu portăreii somaţiilor şi execuţiilor silite.

Aveai răgaz pentru toate.

Pentru cursurile la două facultăţi, pentru examene, concursuri şi lucrări. Pentru reprezentaţiile de la teatru, lecturi şi conferinţe; pentru prietenii tăi din celelalte lumi, ale lor; pentru invitaţii, senate, adunări studenţeşti. Şi pe deasupra, pentru cele dintâi pagini tipărite la loc de cinste în revistele bătăioase ale vremii, care n-au pregetat să vestească în notiţe elogioase că o nouă şi străluce stea s-a ivit pe firmamentul scrisului moldo-valah; un fiu autentic al plaiurilor strămoşeşti şi, neîndoielnic, un răzbunător de mâine, un izbăvitor al împilărilor iobage.

Cam pe atunci, în al doilea an, ţi-ai primenit şi numele.

O mică şi deocamdată inofensivă metamorfoză.

Vlad suna prea banal. Prea trăgea după el bagatelizarea diminutivului Vlăduţ.

Te irita chiar în răvaşele arare de-acasă, de la voi, din sat, de unde o femeie vlăguită de truzi şi neştiind să ţină condeiul între degetele bătătorite ruga pe alţii să-i aştearnă pe hârtia scămoasă, cu cerneală violetă, aleanul ei de mamă: „Vlăduţul mamei drag, tare mi-i dor de tine! Când ai să te hotărăşti tu o dată să mai dai pe la noi, Vlăduţule mamă?...”

O ghiceam aceasta după cum mototoleai biata hârtie în pumn şi după cum ţi se adâncea o brazdă negurată între

sprâncene. O ghiceam după cum răspundeai mai harţăgos la întrebări, în asemenea zile.

Ai iscălit aşadar, Vladim! VI. Străvolniceanu-Vladim. Şi ai rămas pentru toţi pe vecie Vladim!...

Cu totul într-alt fel suna Vladim şi într-adevăr cu totul altfel a Sunat câţiva ani în şir, dintr-un capăt în altul al ţării:

— A scris Vladim!

— Vine Vladim!...

— A spus Vladim!...

— Mâine vorbeşte Vladim!...

— Are să-i scuture pe toţi Vladim!... Trăiască Vladim!... Ura, Vladim!...

Răsucindu-mi ţigara economicoasă ca unchiaşul pensionar de odinioară, Haralamb Agapie, am trecut în răstimp cu ochii peste rândurile de mai sus.

Iar recitindu-le, ce nevrednice îmi par! Cât de jalnic dezmint obiectivitatea învăţăturilor mele, cu care mă împăunam 1

Pomii cu stângul în acest capitol al amintirilor noastre. Mă pomenesc lăsând frâu slobod judecăţilor şi tălmăcirilor de azi, după noianul de ani câţi au trecut peste noi; ca şi cum aşa te vedeam şi aşa te simţeam şi aşa te-aş fi osândit atunci.

Nu-i drept. Nu-i exact. Nu-i cinstit.

Se cuvine să recunosc adevărul. Prietenia noastră din acea vreme nu era roasă de viermele unor asemenea bănuielnice prepusuri. Îmi erai frate drag aşa cum te înfăţişai în toate; în tot ce puneai la cale şi în tot ce săvârşeai.

Nu-ţi găseam nicio vină.

Poate că nici n-aveai încă vreo vină, Vladim!

Ciclurile metamorfozelor nu erau încheiate, ca azi. Nici nu se vesteau încă îngrijorătoare în vreun fel pentru ochii

noştri. Zăceau ascunse în sâmburele înveninat al viitorului. Ciudat! Singur Gogo Vartiadi descifrase ceva ori numai te tachinase zeflemist, fără să creadă în ce-i spuneia gura.

Dezbaterile noastre cele mai aprige de-atunci se încingeau tocmai din nevoia tinerească, franşă de a limpezi şi de a împăca unele nepotriviri de fire, unele deosebiri de apucături, unele rivalităţi ale crezurilor noastre, de breaslă, care ne apropiau în loc să ne îndepărteze. Binecuvântate contraste descoperisem! Două firi opuse, întregindu-se. Dualismul elementelor şi principiilor, contopit într-o prietenie cruţată de orice ameninţări. Nimic nu mai putea s-o surpe, de vreme ce ne cunoşteam sucelile şi de vreme ce ni le acceptasem cu o egală indulgenţă, în ciuda homericilor invective şi a derâderilor băieţoase cu care ne împungeam reciproc.

Ţii minte dezbaterea noastră cea mai înflăcărată, dezbaterea noastră definitivă, Vladim?...

Ne-a înverşunat toată noaptea atât de gălăgios, încât în ietacul lor de-alături, bătrânul moş Agapie şi coana Sultana au aprins şi au stins de trei ori lumina, cu impresia că ne luam la păruială; cum se trezise astă-noapte din somn mătuşa Ruxandra, gazda mea de aici, visând că s-au năruit munţii, când ai plecat tu trântind uşa. Săptămâni îndelungi, mai apoi, a rămas pentru noi o memorabilă dezbatere, iscată de la o memorabilă dramă a vremii. O mare dramă a vremii şi omenirii.

Nu un fapt divers, de rubrică judiciară. Nu de soiul celor care te-alungă acum pe tine, să rătăceşti prin văgăunile munţilor, Vladim I

Pe atunci, / luam amândoi parte la altfel de drame.

Ne pasionau alte destine.

Oamenii mari. Destinele mari. Marile drame ale omenirii.

Din somnolentul nostru târg adoptiv, urmărisem cu emoţie peripeţiile căpitanului Scott. Peripeţiile

nenorocoasei sale expediţii la Polul Sud: agonia, moartea lui şi a tovarăşilor săi îngheţaţi în zăpezile veşnice.

Undeva, departe, în celălalt emisfer, la antipozi, în Noua Zeelandă, ancorase în cealaltă iarnă, acolo în toi de vară, ancorase nava expediţiei cu drapelul cernit. Se numea *Terra Nova,* îmi amintesc bine, ca atâtea alte amănunte de atunci, pentru totdeauna întipărite în cuget. Aducea vestea morţii, restul supravieţuitorilor şi carnetul căpitanului Scott cu ultimele însemnări. Ziarele s-au grăbit să publice pe larg, în pagini de faţă cu litere mari, numeroase reportaje, sumedenie de hărţi, de fotografii şi câteva foi din aceste mesagii de dincolo de moarte; actualizate după un an de tipărirea corespondenţei şi memoriilor în textul autentic, av* >graf.

Erau mesagii de-o abnegaţie şi de-o simplitate sfâşietoare.

Toate se coalizaseră împotriva victimelor. Uraganele de zăpadă, boala, lipsurile, foamea, gerul de şaizeci de grade sub zero...

Cu toate au luptat la ducere. Pe toate le-au biruit.

Se apropiau în sfârşit de ţintă, istoviţi, împleticindu-se, orbiţi de trâmbele viforului.

Iar când ajung – steagul înfipt de Amundsen, doar cu vreo câteva zile înainte I

Zădărnicia zădărniciilor!...

Calea întoarsă spre tabăra de iernare cu acest simţământ deprimant al eşecului. Cei o mie şi peste trei sute de kilometri străbătuţi prin alte viscole mai năprasnice, de-a curmezişul munţilor şi al platoului lugubru de sloiuri. Tortura halucinantelor pustietăţi albe, fără suflare de vietate, fără zbor de păsări ca la Polul Nord, fără urme de urşi albi, de vulpi, de vânători şi vânat, într-un peisaj de altă planetă şi de vis rău. Îngheţul care-i cuprinde pe rând. Agonia lui Scott şi a celor din urmă doi

tovarăşi acoperiţi de troiene numai la unsprezece mile de capătul drumului, unde îi aştepta cealaltă echipă a expediţiei, adăpost, culcuş, blănuri, lămpile-sobă cu său de balenă, hrană, ceai fierbinte, căldura prieteniilor, viaţa!... Toate câte îi aşteptau mântuitoare numai la unsprezece mile, până unde nu s-au mai putut târî... „Fatalitate injustă! — încheiau patetic gazetele după un an, reluând vechile comentarii. Curajul şi abnegaţia, prea ingrat răsplătită 1”

— Nu există fatalitate!... ai exclamat tu, respingând cu un bobârnac ziarul. A se slăbi, Mitică!...

Aici eram amândoi de acord.

— Nici fatalitate nu există, nici hazard!... am încuviinţat la rândul meu. Numim fatalitate şi hazard numai rezultatele unor cauze pe care omul nu s-a învrednicit încă să le cunoască. O spunea şi Lamarck!...

— Dă-l naibei de Lamarck!

— Cum dă-l naibei de Lamarck?... îmi apărai ofensat unul din nemuritorii precursori ai învăţăturilor mele. Ce ai tu contra lui Lamarck?...

— Şi tu ce nevoie ai de autoritatea lui? Eu fac apel la fatum? la tragediile Atrizilor? La Soi ocle, Eschyle şi Euripide?... Îi dau naibei pe toţi şi le dau naibei pe toate când vine vorba! Raţionez cu argumentele prezentului. Suntem de acord! Ce mai vrei?... Girul lui Lamarck?... Misterele, fatalităţile şi hazardurile de ieri au devenit realităţile foarte răsuflate de astăzi, cu legi arhicunoscute, fără să mai aştepte aprobarea lui Lamarck!... Iar misterele, fatalităţile şi hazardurile de azi vor deveni şi ele banalităţi foarte uzate de mâine, când voi, ţârcovnicii ştiinţei şi şobolanii laboratoriilor, vă veţi învrednici să le descoperiţi legile. Nu vezi că bat în struna ta?

— Baţi cam cu parul!...

— Ţi l-am lovit în pălărie pe Lamarck? Cer iertare!

Transmite-i scuzele mele. Să ne întoarcem mai bine la Scott!

— Mai bine, Vlad!...

— Vladim!... Ai zâmbit tu, corectându-mă, Vladim, nu Vlad.

— Da, Vladim!

— Aşa mai vii de-acasă. Să ne întoarcem la Scott... Fatalitatea e de vină?... El a fost de vină! S-a sinucis stupid, târând şi pe alţii după dânsul. S-o luăm cu sistemă, după disciplinele tale. Şi-ţi voi dovedi punct cu punct cum nefericitul de Scott şi-a pregătit el singur fatalităţile!... Mai

5 – Vladim întâi, după propriile mărturisiri n-avea nicio vocaţie de explorator polar. Era marinar de cursă lungă. Tropice, ecuator, arhipelagurile Pacificului, atoli, romanele lui Stevenson, insulele piraţilor... I s-a năzărit să descopere Polul Sud numai dintr-o discuţie, într-o seară. Eroism prin contagiune 1 Atâta n-ajunge însă! Eroism şi entuziasm prin contagiune... Peary, înainte de a descoperi mai deunăzi Polul Nord, a făcut două decenii de stagiu şi ucenicie în Groenlanda, în Alaska, în Labrador, pe banchize, sub cenil polar. Este?...

— O fi fiind!...

— A trăit acolo, s-a aclimatizat, a învăţat limba eschimoşilor, felul lor de a trăi şi de a lupta cu elementele. S-a călit! Cunoştea ce-l aşteaptă. Îşi pregătea de două decenii armele, echipamentul, atacul, victoria. Când a pornit la drum, ştia unde pleacă şi puţin îi păsa de toate adversităţile, ca şi de cacialmaua lui Cook, impostorul! Spiritul tău ştiinţific şi experimental n-a fost impresionat de răbdarea şi de chibzuinţă acestor pregătiri!...

— Recunosc, Vlad.

— ... dim, dim!

— Vladim, da!... Recunosc, Vladim!...

— Perfect!... Ce face însă Scott la prima lui expediţie? Ia

cu el schiuri şi rachete, pe care nu le mai văzuse în viaţa sa, cum nu le-am văzut nici noi. Când au ajuns dincolo de Cercul Polar, abia acolo au început să ia lecţii de umblat cu aceste parascovenii de schiuri, de capul lor, fără profesor. Ba încă mai făceau şi haz, nenorociţii, de buşaiurile pe care le mâncau la fiecare pas, ca noi, la gheţuşul de la moară, când eram nişte ţânci şi învăţam de la handrălăii mai mari „cârnita” şi „puica”!... Deci, a doua fatalitate, pe care şi-au pregătit-o singuri. Echipa lui Amundsen depăşise o medie de peste treizeci de kilometri pe zi, uneori urcând şi coborând înălţimi de trei mii de metri... Au străbătut distanţa în treizeci şi nouă de zile, simţindu^se în toată puterea şi întotdeauna bine dispuşi... Ceilalţi, oamenii lui Scott, victimile lui Scott, s-au târât îndărăt trei luni, pentru ca ultimii trei supravieţuitori din cinci să moară la câţiva kilometri de adăpost, cale de trei ore... la mal... la malul marei bariere de gheaţă...

— Dar au murit frumos, Vlad... Vladim!

— Frumos şi inutil.

— Inutil?...

— Aşteaptă!... Să trecem la a treia fatalitate... Toate expediţiile polare şi toţi exploratorii, Nordenskjold, Nansen, Peary, Amundsen, nu mai ştiu câţi şi care, toţi au plecat întotdeauna cu zeci şi zeci de câini... Peary cu două sute cincizeci... învăţaseră ceva de la eschimoşi şi laponi, de la triburile pieilor roşii din Canada, de la vânătorii şi pescarii triburilor de iacuţi din Siberia... Scott ce face? Pleacă în a doua şi fatala lui expediţie, cu ponei de Manciuria! încaltea de ce n-a luat şi cămile cu el?... Şi pentru ce motiv anume dispreţuieşte atât de stupid şi de neiertat experienţele şi soluţiile altora, mai încercaţi? Pentru motive sentimentale... îl înduioşase privirea câinilor şi suferinţele lor; îi repugna să omoare pe rând câte unul ca să-i hrănească pe ceilalţi; la nevoie să se hrănească şi el, cum

au făcut-o la extrem toţi exploratorii polari. Îl înduioşase după prima lui expediţie de pipăire a terenului. Căţeii născuţi la Pol, care ajunşi la Londra nu ştiau să bea apă. Erau deprinşi s-o mănânce în calupuri de gheaţă. Foarte frumoase acestea în cărţi, în literatură, în romanul lui Jack London pe care l-am citit mai săptămânile trecute!... Dar când pleci să cucereşti o victorie, nu te încurci de considerente sentimentale. Şi nu faci experienţe la noroc, împotriva logicei, care să te coste viaţa ta şi a tovarăşilor luaţi pe a ta răspundere. Am dreptate, ori nu?...

— Aproximativ, Vlad.

— ... dim, dim! Vladim!

— Aproximativ, Vladim! Deocamdată ai o aparenţă de dreptate. Să văd însă, unde ai s-ajungi?...

— Răbdare şi tutun!... Aprinde o ţigară şi vei vedea.

Mi-ai întins portţigaretul de argint, cadou de la Gogo Vartiadi înainte de despărţire.

Am aprins amândoi ţigările, şi tu ai urmat:

— Că şi-a pregătit singur şi această fatalitate, o mărturiseşte Scott, chiar de la începtul însemnărilor sale din carnet. Uite colea texte!... în două locuri pomeneşte cu amărăciune despre nenumăratele complicaţii ivite cu bieţii ponei. Au suferit de ger şi de foame mai teribil decât câinii; s-au dovedit mai puţin rezistenţi şi de mai puţin folos. Aşadar nu el, ci Amundsen ştiuse ce spune când susţinea cu tărie că soarta unei expediţii polare atârnă de numărul şi de calitatea câinilor, cât mai mulţi câini şi dacă se poate cât mai puţini oameni 1 Iar despre cai la Pol – ierbivori prin natura lor într-o regiune fără vegetaţie prin natura ei – la aseme^ nea bazaconie Amundsen a strâns pur şi simplu din umeri.. Ca biolog *în spe,* nu strângi şi tu din umeri? Cai de Manciuria ori de ne-Manciuria, nu te minunează ideea, cum s-ar minuna pe drept cuvânt coana Sultana, dacă i-am propune să-şi hrănească vaca într-o bună dimineaţă cu

icre de Manciuria şi s-o înhame la tramvai?... De altfel, au şi pierit toţi, înainte de a muri oamenii, după ce în prealabil au ros toate curelele, hamurile, biciurile, sacii şi după ce şi-au ronţăit unul altuia cozile... Ceea ce era de demonstrat! Eşti de acord?

— Tot aproximativ, Vladim!...

— Răbdare!... Uitam alt cabazlâc, cum l-ar numi moş; Agapie!... Uitam automobilele. Cursa la Pol cu automobile; de turism. Număr de senzaţie! Dată epocală în istoria omenirii!... O fi! Fără doar şi poate că are să fie, ca mâine. Peste zece ori douăzeci-treizeci de ani. Dar nu cu hleaburile de acum! Nici nu s-a gândit măcar că îngheaţă uleiul. Abia după două sute de kilometri s-a trezit să descopere aceasta, când a fost nevoie să le abandoneze în troiene. De ce le mai luase, atunci?...

— Nu era dator să încerce? Să experimenteze?...

Arătând cu mâna spre rafturile mele de manuale experimentale, ai clătinat din coama-ţi de leu.

— Cazi într-o regretabilă confuzie, stimabile biolog!... O confuzie de domenii.

— Şi tu, cazi în doaga augurilor şi a Pythiei! O dai pe cimiliturile oracolelor; confuzie de sistem. Le poţi întoarce cum vrei de la cap la coadă ori de la coadă la cap, ca să le interpretezi cum pofteşti. Nu aşa!... Fii mai clar, prea puţin stimabile sofist! Explică-te!... Tu nu eşti la Delfi, la Dodona, la Délos, la Epidaur!... Suntem într-o mahala din Tătăraşi, la moş Agapie!...

Ai început să râzi.

— Greu eşti de cap, biologule!

— Greu, Pico dalla Mirándola! De ieri mă cunoşti?...

— Să mă explic, atunci! Era dator să încerce?... în laboratoriile voastre, da! Sunteţi datori să încercaţi orice experienţă! E pe pielea cobailor, a mormolocilor, a infuzorilor...

— Ţin să-ţi atrag atenţia că infuzorii n-au piele, june erudit!

— Dă-i naibei, să-i ţie companie lui Lamarck al tău!... Au, n-au, faceţi experienţe pe pielea lor! Vă priveşte personal, nu vă împiedică nimeni şi nu este nicio societate pentru protecţia infuzorilor să protesteze, cum protestează cocoşneţele amatoare de câini împotriva vivisecţiei... în pustietăţile polare însă, la şaizeci de grade sub zero, când ai răspunderea atâtor vieţi câte ţi s-au încredinţat ţie de buna lor voie şi cu entuziasm, mi se pare că prima datorie e dimpotrivă să eviţi experienţele care-ţi transportă amicii în Hades, cu automobilul, în loc de barca lui Caron... Te-ai lămurit acum?

— Aproximativ...

— Sfârşeşte cu aproximativul tău, că m-ai stenahorisit cu atâtea aproximative! Iar ca să sfârşesc şi eu, ajung şi la ultima fatalitate a expediţiei. Ultima pretinsă fatalitate!... înainte de a (pleca din tabăra de iarnă spre Pol, este adevărat ori nu că Scott aflase despre prezenţa lui Amundsen?

— Nici nu tăgăduiesc, Vladim! Aştept...

— N-o tăgăduieşte nici Scott... O mărturiseşte iarăşi, el singur, cu dezarmanta lui candoare. Poftim!...

Răsfoind teancul de reviste ilustrate, ai căutat pasajul cu pricina.

— Poftim! Negru pe alb... Unul dintre membrii expediţiei s-a întors dinadins cu nava din drum, să-i transmită ştirea foarte albastră că un concurent se instalase cu tabăra lui pe undeva, pe aproape, la optzeci de kilometri. Proastă surpriză!... Amundsen nu pomenise nimic, nimănui. Toată lumea îl credea plecat în regiunile arctice, cu faimosul „Fram” al lui Nansen... Debarcase pe neaşteptate sub cercul polului antarctic şi se pregătea să purceadă spre aceeaşi ţintă.

— Era loială treaba?... am întrerupt eu.

— Loială nu prea, recunosc! Dar acestea sunt faptele. Discutăm faptele... pe tine te întreabă cineva dacă e loial ori nu să spinteci mezenterul broaştelor vii? Rezultatul interesează! Fapta! Concluziile... Să rămânem la fapte! Poftim! Uite ce spun faptele!

Bătând cu dosul palmei în foaia tipărită, mi-ai zvârlit-o s-o prind din zbor.

— Citeşte!... Omul lui Scott ancorează şi el la ţărmul barierei de gheaţă, vizitează campamentul, cască ochii uluit la numărul clinilor şi al săniilor, rămâne buimac de chibzuiala şi temeinicia pregătirilor, de robusta energie fizică şi morală a norvegienilor. Nu erau concurenţi de pripas! Nici cacialmagii, ca aventurierul polar Cook! Cook numărul doi, epigonul, nu marele Cook... Toţi se simţeau ca la dânşii acasă, în elementul lor firesc... Scandinavi născuţi cu schiurile în picioare, nu căpitani de cursă lungă în mările tropicelor. Ce face atunci tovarăşul lui Scott?... Mai debarcă nişte ponei de Manciuria!... Şi ce face atunci Scott?... Dă zor cu pregătirile de doamne-ajută, ca s-o ia el înainte cu orice preţ, în loc să ia exemplu şi îndemn de la seriozitatea cu care se organizase echipa rivală. Dă zor atât de fără prevedere, încât uită să-şi asigure esenţialul în depozitele de provizii din popasurile de întoarcere: petrolul şi grăsimile. Resursele de căldură. Resursele de viaţă!... Cum aş pleca la vânătoare uitând puşca acasă... Mă stâlceşte ursul ori mă sfâşie mistreţul? Fatalitate! Cum ai pleca tu la cercetări microscopice fără microscop. Îţi rid infuzorii în nas? Fatalitate!... De acolo li s-a tras şi moartea. Citeşte însemnările... Eroism? Putea să se lase păgubaş de asemenea eroism!

— Ce voiai să facă?... am întrebat.

— Să renunţe!

— Mă surprinde că o spui tocmai tu, personificarea

cutezanţei, Vladim!

Tu ai aprins altă ţigară.

După o pauză, în care ai cercetat în tine, adânc, cinstit, fără făţărnicie şi vanitate, m-ai întrebat:

— Personificarea cutezanţei?... De unde ai mai scos-o şi pe asta?

— Din faptele tale, Vladim!... Din nenumăratele dovezi pe care le-ai dat în nouă ani şi mai bine, de când ne cunoaştem.

— Hm!... Simplu ar fi dacă ar fi chiar aşa! Din păcate, omul e mai complicat. Nu-i geometric, clar, ca un cristal de rocă din muzeele şi laboratoriile voastre de mineralogie... E mai tulbure, mai amestecat, e viu, deci instabil... Cutezanţă?... Eroism?... Există cutezanţă şi cutezanţă; eroism şi eroism! Nimic mai nefast decât cutezanţa şi eroismul care dau greş. Nu fac decât să descurajeze şi pe alţii... Consultă însemnările lui Scott!... Din cei doi tovarăşi care au murit la început pe drum, la întoarcere, primul înnebuneşte înainte de a muri. Era cel mai voinic şi mai tânăr dintre dânşii. Un adevărat Hercule 1 S-ar fi presupus, şi cel mai rezistent. Un fost matelot al său, de pe când naviga la tropice... L-a luat pe a sa răspundere, ca să-l vadă înnebunind în delirul alb şi murind în gheţurile polare. Exact?...

— Exact.

— Al doilea mort în ordinea cronologică e un căpitan de dragoni care-şi verificase cu prisosinţă eroismul în războiul din Africa, unde ajunsese legendar prin bravurile sale de ostaş. Ce soartă îi rezervă expediţia lui Scott? Bolnav şi degerat, pe jumătate în delir şi el, se trage la o parte şi se sinucide, ca să nu mai fie o povară pentru ceilalţi trei tovarăşi, care şi fără asta tot aveau să moară peste câteva zile, în grup... Abnegaţie cică!... Măreţie cică!... A se slăbi!... E numai şi numai un mizerabil efect demoralizant,

pentru cei târâţi într-o aventură la care pe tine, iniţiator, organizator şi răspunzător, nu te ţin bălămălile... Putea s-o afle aceasta martirul Scott, dacă n-o ştia încă, de la un poet al lor, de la Keats: „Nu există un infern mai teribil decât eşecul unei mari ambiţii!”

— Adică tu ai fi renunţat, Vladim?...

— Nu-i vorba de mine 1 E vorba de Scott... Nu eu am plecat brambura în expediţii polare şi nu pe mine m-ar fi mistuit ambiţia să pier fără rost, umblând pe banchize după potcoave de cai morţi, fie ei şi ponei de Manciuria. E vorba de el!... Când a văzut că nu mai are sorţi de izbândă, nu-i rămânea decât să se întoarcă la Londra, la tropice, la ecuator, în Pacific; la vechea lui meserie, unde era printre cei dintâi. Fiecare la locul său. *The right man în the right place!...* E o zicală de-a lor, ca şi versul lui Keats!...

— Tot nu mi-ai răspuns la întrebare. Adică tu ai fi renunţat, Vladim?

Din nou ai cercetat în tine, căutând răspunsul cinstit, fără fanfaronadă.

— Ştiu eu?... Cred că da 1... Sigur că da!...

— Mă îndoiesc, Vladim!

— Ce te face să te îndoieşti?

— Firea ta!... şi, repet, faptele tale!

— Anume?...

— Să-ţi înşir numai trei, metodic, cum i-ai numărat şi tu erorile fatale ale lui Scott.

— Va să zică erau erori, nu fapte bine cugetate?

— Nu răstălmăci sofistic! Lasă-mă să le înşir... O dată: în clasa şasea de liceu, când ai sărit să pălmuieşti o licheluţă de pedagog din pricina mea. Când l-ai prins de piept şi l-ai scuturat de zbiera ca din gură de şarpe, fiindcă îndrăznise să mă învinuiască pe nedrept că...

— Treci! Poveste veche...

— A doua oară: când ai pus la cale pelerinajul de la Ruginoasa la mormântul lui Cuza-vodă, unde am pornit într-o duminică două sute de elevi din toate şcolile laşilor şi unde ai vorbit tu, în numele nostru, al feciorilor de clăcaşi, Vladim!

— Treci!...

— A treia oară: când ai organizat greva bursierilor din cursul superior, fiindcă doi bursieri au fost eliminaţi pentru participaţie la adunări calificate „subversive”. După 24 de ore te-au părăsit toţi; eu eram la infirmerie, bolnav < le tifos. Ai rămas singur, cu toţi profesorii împotriva ta, care te-au părăsit şi ei, unul câte unul, indignaţi de răspunsurile tale. A venit anchetă severă de la minister... Le-ai ţinut piept... S-ar fi zis că tu îi judeci pe inspectorii veniţi să te judece! S-a dus pomina...

— Treci! Poveşti vechi...

— Nu-s poveşti, Vladim! Nici erori... Sunt faptele tale. Măcar de trei ori, în afară de alte nenumărate prilejuri mai mărunte, bursier sărac, fără niciun sprijin de la nimeni, fără nicio speranţă de nicăieri, n-ai stat în cumpănă să rişti totul – bursa, anul de şcoală, posibilitatea de a mai continua învăţătura, viitorul, anihilarea tuturor însuşirilor tale, care nu se găsesc pe toate drumurile, pâinea de mâine, destinul tău de poimâine, căci, dat afară din şcoală, fără drept de examen, cum prevedea regulamentul, ai fi fost osândit să devii un paria şi un vagabond; totuşi, în ciuda tuturor acestora, n-ai şovăit să le pui toate în primejdie, numai şi numai fiindcă nu te răbda inima să te porţi altfel!

— Asta nu-i frază, e tenie!... ai exclamat tu. Cea mai lungă tenie existentă până în prezent. Exemplar de muzeu. Pune-o la borcan, lipeşte-i eticheta cu data, ora şi minutul când ai emis-o, şi mâine fă-o donaţie laboratorului vostru!...

Zâmbeai, însă nu-ţi displăcea că prietenul tău ţinuse contabilitatea fidelă a acestor episoade de bravură din viaţa noastră şcolărească.

Iar eu n-am ţinut seama de maliţioasa ta întrerupere şi de zeflemelele pe socoteala teniei-fenomen, urmând focos:

— N-ai dat aşadar niciodată îndărăt! N-ai renunţat cu niciun preţ la credinţele şi hotărârile tale. O dată pornit, nimic nu te-a mai putut opri... Erau erori? Le-ai renega astăzi, Vladim?

— Categoric nu!

— Ai face altfel, Vladim?...

— Categoric nu! La fel cu proba... Ba încă şi mai al dracului!

— Iau notă şi mă declar satisfăcut 1 Ceea ce era de demonstrat, ca să mă pronunţ ca tine, în rechizitoriul pe care l-ai dresat nefericitului de Scott.

— Dar nu erau erori, ia aminte, Alexandre!... Dovadă că dreptatea mea a biruit până la urmă şi că am ieşit din toate viu şi nevătămat. Din această pricină, nici nu-mi atribui cine ştie ce merite eroice. Puţin curaj, şi atâta tot!... Nu eroism în absolut, temeritate în absurd, abnegaţie cu pistolul la tâmplă, eţetera... Sunt nuanţe... Fii sigur că în sinea mea am cercetat de fiecare dată unde putea să mă ducă pasul pe care aveam să-l fac. Nu sunt laş. Însă nici Don Quijote!... Nu mă văd plecând călare pe-un Rosinante de Manciuria, să lupt la Polul Sud cu morile de vânt, ca Scott al tău!...

— Al meu? Al nostru!... Parcă şi tu erai tot atât de impresionat de soarta lui...

— La început.

— O lună de zile l-ai jelit şi l-ai tânguit, pe isonul corurilor din tragediile tale antice, Vladim!

— Fie şi-o lună! O lună, câtă vreme le cunoaştem toate

numai din cablogramele laconice... Acum, când am citit de-a fir a păr cum s-au petrecut lucrurile, sunt motive să-mi revizuiesc compătimirile şi să-l deplâng mai puţin.

Privind fotografiile şi facsimilele carnetului din ziare, am rostit cu melancolie:

— Sărmanul Scott!... Merita o altă oraţiune funebră... Prea l-ai forfecat, ca pe răposatul cu barbişon şi burtă de bronz la inaugurarea statuei de an-vară, Vladim!... Recunoaşte că e altceva. Distanţă ca de la cer la pământ.

Atunci, cu unul din acele salturi care făceau farmecul tău din tinereţe, te-ai schimbat deodată la glas şi la chip. Le-ai ridicat în picioare şi ai răvăşit vraful ziarelor pe jos. Ţi-ai scuturat coama de leu, păşind spre mine şi răstindu-te burzuluit, ca la plodurile dezmăţate de pe uliţă, care te adorau.

— Scoală!

— Ce vrei?...

— Scoală îţi spun! Mişcă! Dă-te la o parte!...

— Ţi-a sărit doaga cu totul din cercurile polare, Vladim?... întrebai nedumerit, fără să mă mişc din loc. Ce te-a apucat?...

— Eliberează terenul ocupat prin fraudă!

M-ai înşfăcat de umeri, luptând cu opinteli exagerate să mă urneşti de pe pat.

Când m-am înălţat în sfârşit şi eu copăcel, mi-ai indicat imperativ cu degetul:

— Treci acolo, la secţia biologilor! Aşează-te unde ţi-e locul şi vorbeşte cum ţi-e portul!...

Apoi, după ce m-am supus încă tot nedumerit şi după ce m-am strămutat pe marginea celuilalt pat, ai izbucnit în hohote tresăltate de râs:

— Ha-ha-ha!... Ce mai mutră de biolog la poartă nouă!... Nu-ţi mai cunoşti poarta?...

— Ce poartă, Vladim?...

— Poarta posterităţii, secţia Lamarck!

— Ai înnebunit de-a binelea!... Delirul alb... Răzbunarea lui Scottl... Ce poartă a posterităţii?...

— Anticamera, vestibulul, sala de aşteptare, patul, poftim!... Patul lecturilor şi buchirelilor tale botanico-zoologopaleontologice! Domiciliul legal... Bine, bastardă creatură a lui Lamarck, fiu adulterin al lui Făt-frumos din microscop, bine, aşa te lauzi tu cu învăţăturile tale care purced de la observaţie?... Cum de n-ai observat comicăria lucrului? Nu ţi se pare caraghioasă inversiunea noastră de roluri?...

— Care inversiune de roluri, Vladim?...

— Ufff!... Greu mai eşti de cap!... Cum îi spuneţi voi dovleacului în botanica voastră?

— *Cucurbita pepo... Cucurbita melopepo... Cucurbita...*

— Ajunge! Ho!... Nu-i nevoie să-mi înşirui toţi cucurbitaceii din emisferele boreală şi australă!... Bine, scumpe *Cucurbita pepo* şi *melopepo,* încă tot nu te-ai luminat la dovlecel?... Logic este ce se întâmplă cu noi de-un ceas?... De-o oră eu îi dresez rechizitoriul postum al lui Scott, cu argumentele tale. Şi tu de-o oră îi pledezi cauza pierdută, cu argumentele mele. Logic ar fi fost ca tu să-l dezaprobi în numele riguroaselor voastre discipline de laboratoriu şi de expediţie ştiinţifică, pe care nu le-a respectat. Logic ar fi fost ca eu să-l scuz că n-a ţinut seamă de ele şi să-l apăr în numele Iliadei, Odiseiei, Argonauţilor şi aşa mai departe... Când colo, ce facem de-un ceas?

— Ne ciorovăim ca nişte filologi de-ai tăi, care-şi sparg capul şi-şi scot măselele din gură pentru rădăcina unui cuvânt din paleoslavă!

— Mai rău! Mai pidosnică ispravă 1... Ciorovăindu-ne de-un ceas nu eu, ci tu, cucurbitaceule! tu invoci eroismul cu patenta lui Ajax, Ahile, Patrocle *et caeteri ejusdem*

farinae /* De-un ceas nu tu, protozoarule, ci eu îi trag de zor cu prudenţa, cu perseverenţa, cu aplicarea metodelor experimentale şi toate marafeturile voastre patente Lamarck, Darwin, Pasteur, Mecinikov *et caeteri ejusdem farinae!...* Nu-i inversiune de roluri? nu-i încălcare de hotare? nu-i confuzie de domenii?...

— Parcă, Vladim!... m-am scărpinat ciobăneşte în chică.

— Recunoşti aşadar, ţârcovnice al lui Darwin? Recunoşti, şi nu te întrebi de ce toate astea?

— Obiectiv, dacă privim şi considerăm...

— Dă-o încolo de obiectivitate, că ai făcut-o de râs!... mi-ai tăiat glasul. Să te lămuresc eu de ce toate, fără microscop şi fără fişe de observaţie. Ne ciorovăim din spirit de contradicţie şi cârteală, ca ţaţele? Nu, amărâtule candidat la gloria lui Pasteur, incapabil să tragi o concluzie fără microscop... Toate numai fiindcă tu de-un ceas chirăiai ca o cloşcă pe ouă din patul meu, de unde m-ai uzurpat, cu geniile mele inspiratoare deasupra tidvei tale de *Cucurbita pepo!...* Toate numai fiindcă eu cotcodăceam şi mai abitir, din cuibarul tău de biolog, cu bărboasele tale genii proteguitoare deasupra, care profitau de ocazie în modul cel mai perfid să-mi sufle în ureche prozaicele lor consideraţii ştiinţifico-experimentale!... Şi să mai zici că nu e locul, ci biologul!... Ei, stimabile darwinist? Acum au intrat toate în ordine?... Nu te simţi mai la tine acasă?...

1 Şi ceilalţi din acelaşi aluat (lat.).

— Parca, Vladim!...

Cu adevărat, când se iscase dezbaterea noastră vremea ne-a apucat pe fiecare în sectorul de cameră al celuilalt. Şi stăpâniţi de acerbele noastre controverse, aşa am rămas un ceas întreg.

Eu, în zona ta, porţiunea peretelui din stânga, pe marginea patului tău, alături cu rafturile tale de cărţi claie peste grămadă şi deasupra cu geniile tale tutelare în

cadre: Demostene, Cicero şi Mirabeau, nimfe şi siriene, Platan şi Kant, Balzac şi Michelet, Mona-Lisa şi Chateaubriand cu braţele încrucişate pe piept şi cu părul răscolit de furtună la ţărmul oceanului, ca o vie şi romantică statuie pe care şi-o dăltuise în viaţă.

Tu, Vladim, de-un ceas perorai instalat pe marginea patului meu, de la peretele din dreapta, zona biologilor. Alături cu rafturile mele de cărţi mai puţin amestecate în cuprins şi mai meticulos orânduite: *Călătoriile lui Ilumboldt* şi *Originea speciilor, Filosofia zoologică* şi *Teoria transformismului, Forţă şi materie, Viaţa insectelor, Lupta universală...* Deasupra, geniile mele inspiratoare şi într-adevăr cam bărboase, unele cumplit de bărboase: Darwin şi Haeckel, Huxley şi Pasteur, Mecinikov şi Biichner...

Odăiţa noastră era îngustă.

Distanţa dintre cele două paturi, numai de trei paşi.

Dar îndată ce ne-am luat locurile de drept, chiar că ne-am şi simţit parcă mai la noi acasă fiecare şi chiar că altfel am intrat parcă în vadul raţionamentelor noastre de totdeauna, sub ocrotirea respectivelor genii de veghe deasupra. Ca o restabilire de unghi optic, de habitat, de climat... Ca o restituire a personalităţii, întors fiecare la adevărata sa fire.

Mai ţii minte, Vladim?

O spuseseşi în glumă. A fost însă nu straniu fenomen, vrednic poaite de o cercetare mai minuţioasă şi mai metodică. Îmi mai dă de gândit şi astăzi.

De îndată, tu ai deschis cu înfrigurare nu mai ştiu ce mare revistă ilustrată din Franţa, unde doctorul Jean Charcot, specialist celebru în explorările polare, explica în cunoştinţă de cauză rolul expediţiei lui Scott şi pricinele eşecului. De îndată ai răsfoit celelalte ziare şi reviste, căutând cu alţi ochi alte argumente pentru a-l absolvi şi a-i deplânge într-alt fel soarta. Erau îndestule I... Ai găsit

destule... Şi cu instinctul viitorului avocat faimos de la juraţi şi de la curţile marţiale, cu dibăcia viitorului prea temut debater parlamentar ai ştiut să le foloseşti magistral. M-ai învinuit de îndată pe mine că n-am ştiut să-l apăr pe Scott în numele disciplinelor mele, arătându-mi ce-ar fi trebuit să spun şi cum să le spun. Nu pornise într-o ambiţioasă aventură, să bată un record şi să înfigă o prăjină de steag într-un ţugui de sloiuri. Luase cu dânsul savanţi, naturalişti, geologi, desenatori. Iar dacă a uitat să pună ulei şi gaz în rezervele adăposturilor de întoarcere, imprudenţă din care i s-a tras moartea, în schimb nici până la moarte nu s-a despărţit de mineralele, de fosilele, desenele şi documentele culese în drum. Ba încă nu s-a îndurat să se despartă nici de colecţiile geologice părăsite de expediţia lui Shackleton şi găsite numai din întâmplare, în calea întoarcerii.

— S-a împovărat cu ele, să moară cu ele căpătâi! te-ai grăbit tu să-i recunoşti nezdruncinata-i abnegaţie. Ştia că preţuiesc mai mult decât pepitele de aur din Alaska... Nu acesta e eroismul modern?... Amundsen s-a dus şi s-a întors cu droaia sa de câini în perfectă stare, dar cu mâna goală... Un steag înfipt, şi atât. Adio şi n-am cuvinte, Polidor!...

— Dă-mi voie...

O dată strămutat în locul meu de drept, schimbând de unghi optic şi de judecată, acum eu îi găseam lui Scott o vină greu de iertat, tocmai fiindcă, pornit într-o asemenea explorare ştiinţifică, se lăsase dus de ispita unei vane întreceri sportive. Acum eu îl osândeam fiindcă n-a ştiut să păstreze calmul adevăratului cercetător. Fiindcă n-a ştiut să ignore cum se cuvenea, cu o superioară detaşare, prezenţa celuilalt concurent şi oaspe nepoftit, căutându-şi în tihnă numai de documentările sale.

— S-a trădat pe sine! Şi-a falsificat misiunea, numai

dintr-o rivalitate stupidă cu Amundsen! Murind cum a murit, în definitiv şi-a ispăşit propria sa lepădare. E o sancţiune de care nu putea scăpa, Vladim!...

— Parcă altfel spuneai adineauri, cucurbitaceule!

— Şi tu parcă altfel perorai mai adineauri, ilustre Pico della Mirandola!

— Dă-mi voie, bătrâne batracian 1... Dă-mi voie!...

Acum, după anii în care omenirea a străbătut uluitoare drumuri de secole*în mai puţin decât o viaţă de om, fără îndoială că moartea celor cinci victime din biata expediţie a lui Scott, de mult dată uitării, ar părea oricui un prea infim episod faţă de atâta sporovăială naivă şi emfatică, risipită într-o chiţimie studenţească la miez de noapte.

Atunci însă, situată în timp; atunci, în pragul tinereţii noastre, descoperirea celor doi poli era marea epopee a vremii. Acolo, în gheţurile înfricoşătorului delir alb, presărat de cadavrele atâtor expediţii, se încheiase în trei ani o înverşunare de aproape trei veacuri.

Trăiam o dată istorică.

Eram contemporani cu două evenimente măreţe, unice, care puneau capăt legendelor ignare durând din epoca lui Ptolomeu şi întreceau în grandoarea lor epică" ăzboiul Troadei.

Departe de a bănui erupţia nenumăratelor alte date istorice ce aveau să vină, pentru a despica mult mai fulgurant răscrucile de timp şi de luni, câţi tineri de anii noştri nu vor fi perorat tot aşa la miez de noapte dintr-un capăt al continentului la altul? Câţi nu vor fi tânjit oare după himerice eroisme din cărţi, epopei şi balade, fără să presimtă că alte soroace fără precedent în istoria lumii îi pândeau să-i soarbă şi pe dânşii în gigantica rostogolire a evenimentelor, a oştilor spulberate, a regimurilor măturate de revoluţii?... îi văd parcă, îi revăd în straiele demodate ale epocii, cu lavalierele de fular negru şi înaltele gulere

cartonate, tropotind de neastâmpărul vârstei, îi văd, îi revăd parcă, după chipul şi asemănarea noastră, în alte o sută şi o mie de odăi studenţeşti, frământându-se să descifreze semnele veacului.

Nu ştiau că le era înscris de pe atunci, undeva, pe harta Statelor-Majore, locul unde peste puţină vreme aveau să se târâie pe brânci, în patru labe, sub ucigaşele rafale de artilerie, sub secerişul clănţănind al mitralierelor, sub paloşul proiectoarelor halucinante. Nu ştiau că-i aşteaptă undeva, la marginea de drum strategic, un cimitir de eroi necunoscuţi, unde să le zacă multora oasele, în vecii vecilor, fără numele înscris pe-o putredă cruce de lemn.

Acestea nu le ştiam nici noi. Nu le ştia încă nimeni. Era o primăvară cu lilieci înfloriţi, cu nopţi înstelate, cu toată natura mustind de seva primenită a vieţii, care se cerea năvalnic trăită.

Din îngusta cămăruie a unei uliţi mărginaşe de târg abia prizărit pe harta continentelor, participam cu toată fiinţa la drama lui Scott, fiindcă aşa ne îmboldea tinereţea noastră avidă de mari împliniri. Şi fiindcă aceste peripeţii din celălalt emisfer, oricât de departe pierdute în pustiuri de gheaţă, răspundeau în noi cu încă un prilej să ne scormonim în cugete. Să ne confruntăm. Să ne pipăim. Să ne lămurim încăodată viitoarele noastre destine cărturăreşti şi omeneşti, ca doi feciori de clăcaşi ce eram, pentru care anii de juneţă studenţească nu însemnau o huzurelnică vârstă de serenade şi idile şi chermeze, întru siropoasele suveniruri de mai târziu, la vârsta diabetului şi a crizelor de gută, ca pentru odraslele de bani gata.

Viaţa ni se înfăţişa altfel. Severă. Spinoasă. Neînduplecată.

Luptă.

Luptă cu lumile celelalte, ale lor, ale jăcuitorilor de iobagi. Luptă cu necunoscutele din noi. Luptă cu ispitele şi

îndoielile şi renunţările la pândă, în noi.

Mereu luptă, plină de cumpene şi de datorii şi aspre răspunderi.

Nu ne aparţineam numai nouă.

Orice biruinţă, orice înfrângere şi capitulare se prefăceau, peste capetele noastre, în biruinţi şi capitulări şi înfrângeri ale lumii de-acasă, de obârşie. Iar ca să ne învrednicim a lupta cu îndestul de tari puteri pentru lumea aceasta de-acasă, din sate, când va bate ceasul, aveam mai întâi datoria să biruim lutul din noi şi să biruim fiecare, în parte, la locuri de căpetenie în breasla şi în rosturile pe care ni le-am ales.

Încât, tot aşa judecând şi într-acea noapte, abia de atunci încolo s-a dezlănţuit adevărata noastră dezbatere, ca să ţină până la ziuă.

Abia de la miezul nopţii înainte, am ridicat glasurile şi s-au înteţit acele răspicate nepotriveli dintre anume crezuri ale noastre, asupra căilor ce-aveau să ne ducă, mai fără abatere şi greş, la îndeplinirea datoriilor şi răspunderilor de-o viaţă întreagă. Atunci abia am prins a vocifera posedaţi, a ne frământa şi a ne apostrofa, gesticulând, îndârjindu-ne, invocând pe rând duhul geniilor noastre tutelare, Lamarck şi Demostene, Dante şi Darwin, Chateaubriand şi Pasteur, răcnind în numele lor principii şi raţiuni de a fi, cu atâta vehemenţă juvenilă, cu atât fanatism, cu urgia atâtor abracadabrante axiome, corolarii, dileme şi silogisme pe care ni le aruncam unul altuia bombardându-ne din sectoarele respective ale îngustei încăperi cu un atât de violent tir de exterminare, încât bătrânul pensionar Agapie şi placida-i consoartă, Sultana, au aprins şi au stins de trei ori lumina în ietacul de-alături, deplin încredinţaţi că ne-am luat la păruială şi că se sparge prietenia paşnicilor chiriaşi, până în ajun mai fraţi decât fraţii de sânge.

Ţii minte, mai ţii minte, Vladim?

A fost o dezbatere mult, o! mult mai aprigă şi mai sfâşiată de pasiune decât cea care ne-a ridicat iarăşi faţă în faţă, astă-noapte, când ai plecat trântind uşa.

Dar după ani şi ani, cât de într-alt fel, cât mai neîntinată şi mai reconfortantă, faţă de netrebnicul nostru bilanţ de aseară!

Nu-i o fioroasă simetrie, Vladim!

Pe atunci, aveam amândoi viaţa înainte. Acum, ne-a lăsat pe amândoi în urmă.

Viaţa! Viaţa pe care o blestemai tu astă-noapte, vinovata cea mare...

Poate că pe mine, da! poate că într-adevăr, ea m-a lăsat în urmă, deşi n-o socot vinovata cea mare. Puterile mele mi-au fost prea mici. Aripile mele prea scurte. A trecut pe lângă mine, robot obscur de laborator, lipsit trei sferturi din vreme şi de acest laborator, unde tot m-aş fi învrednicit poate să săvârşesc ceva de vreo baftă, într-o alcătuire mai puţin vitregă unor asemenea strădanii care nu interesau pe nimeni.

— Dar tu?

Tu să te plângi de viaţă şi tu s-o blestemi? Viaţa! — ea a trecut pe lângă tine, să te lase din urmă?

Nu ţi-a întins ea oare harurile cele mai minunat înmănuncheate întru îndeplinirea legămintelor noastre? Nu ţi le-a oferit ea pe toate cu braţele pline, ca în gravurile alegorice?

Iar tu? nu tu le-ai vândut oare pe toate şi nu tu te-ai lepădat oare de ele pentru blidul de linte? Nu tu ţi-ai vândut viaţa, ca să rătăceşti acum cu paşii împleticiţi prin viroagele munţilor, poticnindu-te, îngenunchind, căzând în tina care te cunoaşte? târându-te în tina care te chema?

Viaţa e de vină? Pe ea o blestemi?... Ea a trecut pe lângă tine şi ea te-a lăsat în urmă, cu stafiile care te

prigonesc acum?

Cercetează în tine, Vladim, cum cercetam amândoi atunci! Mai este însă nevoie să cercetezi?

O ştii doar 1 Huhurezul, numai huhurezul era astă-noapte, strigându-te lugubru în bezne? în ploaie? în vânt?

Numai huhurezul, ori geamătul cugetului din tine, care te urmărea tot aşa cum şi-a ispăşit fapta şi cel dintâi ucigaş de frate din lume, pomenit în miturile biblice:

— Cain! Cain! ce-ai făcut cu fratele tău, Abel?...

Ar fi crezut-o cineva vreodată?

Cu ce scrâşnită revoltă l-ai fi cuprins de piept să-l zgudui, dacă s-ar fi încumetat s-o spună! s-o creadă! s-o gândească măcar!

Şi eu cu ce frăţească înţelegere te-aş fi îndreptăţit, Vladim!

Astă-noapte, vai! eu eram cel care ţi-am strigat-o de zece ori în faţă. În faţa-ţi bugedă de-acum!

Iar tu, tu n-ai sărit să mă înşfaci de piept, să mă zgudui, să-mi cetluieşti cuvintele pe buze. Ştiai că nu poţi sugruma adevărul. Ai înclinat fruntea răpusă, ai coborât privirea sleită în pământ. Şi ai plecat trântind uşa, fugind de spusele mele, fugărit de stafiile tale.

Nu-i o fioroasă simetrie? N-ajunge atât pentru a măsura prăpastia dintre cele două nopţi ale noastre, de la un început şi de la un sfârşit de viaţă?

Viaţa! Viaţa pe care o blestemai tu, vinovata cea mare!...

Să ne întoarcem însă de la lamentările tale deaşeară; să ne întoarcem la încheierea nopţii noastre de-atunci, când n-aveai, încă n-aveai pentru ce pleca trântind uşa.

Mai ţii minte, Vladim?

Ţii minte, Vladim?

Nu-i o imagine literară din cărţile şi poemele tale de atunci: degetul destinului sunând implacabil să-i deschizi

şi să intre. Corbul lui Edgar Allan Poe al tău, de-atunci.

— Toc-toc!

Era o fetiţă din vecini, Lizuca noastră, Mona-Liza, Mona-Lizuca noastră, cum îi spuneai tu alintându-i bărbia.

Numai o fetiţă din vecini.

Totuşi, o mică şi încântătoare făptură omenească, un pui de om cu viaţa şi moartea înverigată în ciclurile viitoarelor noastre metamorfoze de peste zece ani, doisprezece, douăzeci de ani, aşa cum n-am presimţit-o când ar mai fi fost timp şi cum deznodământul sinistru nu l-am cunoscut decât când era prea târziu.

— Toc-toc!...

— Intră!...

Copila a întredeschis uşa.

N-a intrat însă.

Mai întâi s-a iţit, prelingând numai un ochi, năsucul şi trei sferturi din creştetul pieptănat cu cărare la mijloc şi din codiţele împletite cunună. S-a iţit şi s-a oprit apoi în prag, plăpândă şi subţire, în rochiţa albastră cu mânecile scurte, poftindu-ne bună dimineaţa.

— Ce-i cu tine, Lizuco?

— Am venit pentru caiete, domnu Vlad...

— Ah! Pentru caiete?... te-ai plesnit tu cu latul palmei pe frunte, luându-ţi schima glumeaţă cu efect irezistibil printre plodurile mahalalei. Care-i cel mai nărod animal, biologule?... Leneşul?... *Catoblepas?...*

— *Vladimus stupidus!...*

— Tocmai! Ei, ai auzit, Mona-Lizuca?... Mare dobitoc şi uituc mai sunt! Numai la caietele tale nu mi-a fost mie capul... Horhăind toată noaptea de la Polul Sud la Polul Nord şi retur, am pus-o de mămăligă, ca Scott... Ce ne facem acuma?...

Pe obrazul palid al fetiţei trecu o umbră de dezamăgire.

Se sili totuşi să surâdă.

Un zâmbet nehotărât, straniu, de convalescenţă şi de precoce osteneală. Un zâmbet străbătut de-acel nu-ştiu-ce şi nu-ştiu-cum din enigmaticul surâs al Giocondei, aninată în copia tabloului, pe perete, deasupra rafturilor tale de cărţi.

Stăpânindu-şi vocea, să nu-i tremure, murmură:

— Atunci, trec mine, domnu Vlad?...

— Nu aşa, Lizuco!... Fă-te mai încoace... Intră!... Şi înainte de a ne chiti şi de a ne chibzui noi ce-i de făcut, află că de azi înainte nu mai există niciun domn Vlad! S-a isprăvit cu el. L-am îngropat astă-noapte. Mă cheamă Vladim! Spune-mi Vladim!...

— Cum, Vladim?... întrebă fetiţa, apropiindu-se sfios de masa din mijlocul odăiţei. Cum l-ai îngropat pe domnu Vlad?...

Tu i-ai alintat bărbia slăbuţă.

— Uite, cum mă vezi şi cum mă auzi 1 L-am îngropat pe Vlad şi i-a luat loc Vladim!... Hocus-pocus, şi gata!... Acesta e numele meu cel adevărat: Vladim! L-am ţinut ascuns până acum... Vrei să spui poate că-ţi plăcea mai mult Vlad?... Ce era aia?... Vlad Ţepeş 1 Vlad Dracul! Tot nume fioroase, să visezi urât. I-am tras în ţeapă şi i-am dat dracului!... Am scos de la secret numele meu cel adevărat, şi de azi înainte îl port cu mine prin târg, să se deprindă lumea. Vladim!... Nu-ţi place Vladim?...

Copila repetă, ca să-şi deprindă auzul:

— Vladim!... Vla-dim! Domnule Vladim!... Ba da, îmi place, domnu Vladim!...

— Dacă-ţi place şi ţie, Vladim am rămas!... Acuma, să vedem ce-i de făcut cu caietele tale...

— Lăsaţi, domnu Vlad.

— ... dim 1 dim! Vladim, nu Vlad Ţepeş, nu Vlad Dracul!...

— Lăsaţi pe mâne, domnu Vladim...

— Nu ştii că nu se cuvine să laşi pe mâine ceea ce poţi face azi? Scrie şi în caietele tale, Mona-Lizuco!... încât nu vom lăsa pe mâine... Mai avem o jumătate de ceas. Ne-ajunge!... Procedăm la diviziunea muncii cu acest capsoman biolog, ca să meargă treaba mai repede... Iar până atunci, ca să nu prinzi rădăcini aici şi să nu te treacă tartorul clasificărilor din regnul animal în regnul vegetal, cum e capabil mişelul, fii bună, te rog, şi trage-i o fugă la debitul de tutun! Trage fuguţa şi cumpără cinci ţigări Intim Club, a zero lei şase bani ţigara... Cât costă cinci ţigări a zero lei şase bani ţigara?... Ia să te văd, cum stai cu aritmetica?...

— Cinci ţigări Intim Club a zero lei şase bani, total: zero lei treizeci de bani!... calculă prompt Mona-Lizuca noastră. Asta-i problemă de clasa întâia!...

— Pardon dacă te-am ofensat şi te-am retrogradat, Mona-Lizuco. N-a fost cu intenţie... Uite zero lei, bani treizeci!...

Ai scotocit în fundul buzunarului trei gologani de zece bani, i-ai înşirat pe marginea mesei, iar Lizuca noastră i-a cules în palmă s-o tulească la goană.

— Stai! Mai pofteşte încă zece bani pentru un carnet cu foiţă de ţigară R.M.S. Lux... îl dai lui moş Agapie, împreună cu toată recunoştinţa noastră. Şi alt pitac de zece, pentru doi covrigi ai tăi. Cu sare, cu susan sau cu mac, cum îţi doreşte inimioara... Să fie de sufletul lui Vlad, pe care l-am îngropat astă-noapte şi i-am cântat veşnica pomenire, de-am răguşit... Ai înţeles?

— Am înţeles, domnu Vladim!... Dară ce nevoii era de covrigi?

— Guriţa, domnişoară Mona-Liza! Ssst 1 Fără dar, nici dară... Ia-o la fugă, ca vântul şi ca gândul 1

Copila a pornit ca vântul şi ca gândul, tropăind valvârtej în cerdac, pe scări, pe lespezile potecii din grădina lui moş

Agapie până la portiţă, pe urmă afară, pe trotuarul îngust, spre debitul preadistinsei madam Iftodiu, din colţul străzii.

— Acuma, la datorie, viitor Lamarck numărul doi 1... m-ai executat tu, încredinţându-mi un caiet cu linioare pătrate. Până să te înscrie moş Agapie în catastiful celebrităţilor din gromovnicul său, deocamdată întoarce-te la tabla lui Pitagora! Diviziunea muncii... Tu cu partea ştiinţifică, eu cu partea literară. Dă-i drumul! Maximum de viteză...

Caietele, curate şi învelite cu hârtie violetă, purtau inscripţia: *„Crihan V. Eliza, clasa 1l-a primară”.*

Iar povestea lor era simplă.

Eliza V. Crihan, fetiţa fanaragiului din vecini şi Mona-Lizuca noastră, zăcuse de anghină difterică, scăpase cu viaţă, se vindecase şi, înainte de a se înfăţişa la şcoală, te rugase să-i cercetezi temele puse la zi în săptămânile din convalescenţă, după priceperea şi puterile sale.

Că Mona-Lizuca te adora o ştia toată uliţa.

Că i-ai dat caietele uitării din pricina controverselor noastre polare o regretai din toată inima şi neapărat ţineai să repari asemenea ingrată indiferenţă. Mai ales când ai mai zărit şi bucheţelul de flori, pe care-l adusese şi nu cutezase să ţi-l predea, strecurat pe furiş deasupra unui teanc de cărţi, unde ameninţa să se ofilească.

Am zorit deci amândoi. Eu cu revizuirea problemelor şi exerciţiilor de intuiţie, tu cu lecţiile de gramatică şi compuneri.

Greşelile erau mai rare decât firele din barba de spin a domnului Haralamb Agapie. Scrisul – citeţ. Judecata – limpede, precoce, poate chiar am fi dorit-o mai copilăroasă. Eleva Crihan V. Eliza se dovedea isteaţă la minte şi harnică la învăţătură, cu toate săptămânile de boală şi de convalescenţă, cu toată mizeria înfricoşată de acasă, unde răbdau de foame, într-o magherniţă hâită,

vreo nouă copii orfani de mamă.

Coana Sultana îi luase sub aripa sa. Moş Agapie se biruia pre sine, furnizând orfanii cu produsele grădinii şi livezii după anotimp, pe-un ton morocănos, parcă voind aşa să-şi inducă în eroare zgârcenia şi să-i arate că n-o face din suflet şi din convingere, ci numai de ochii lumei şi de mântuială. Noi ne ataşasem îndeosebi de Lizuca.

Şi ea, îndeosebi de tine.

Spovăduindu-se, îţi mărturisise că visa să se facă profesoară. Tu o încurajai. Nu erau vorbe deşarte. În câteva luni, din elevă mijlocaşă înaintase, sub îndemnul tău, în fruntea clasei. Caietele ne-au dat astfel puţin de lucru. Când a sosit tropăind în sandalele cu talpă de lemn meşterite de moş Agapie, misiunea noastră era pe isprăvite.

Mona-Lizuca ţi-a înmânat gâfâind cele cinci ţigări Intim Club, în valoare de lei zero, bani treizeci. Ţi-a oferit gingaş flacăra chibritului s-aprinzi, cu degetul mic ridicat antenă, culmea distincţiei. Mi-a întins apoi şi mie băţul scrumit, cu mai puţină ceremonie, fiind clasificat al doilea în ordinea afecţiunii şi aprecierilor sale.

Din ochi, tu i-ai arătat bucheţelul de flori, i-ai mulţumit strângând-o la piept şi îmbrăţişând-o pe tâmplă. Tot din ochi, în scenă mută de pantomimă, i-ai indicat pe urmă ce mai are de făcut, fără să-ţi întrerupi lectura caietului. Învăpăiată la obraz de plăcere că-ţi poate îndeplini dorinţele, a adus o ulcică smălţuită cu apă de la cişmea, a înfipt florile răvăşindu-le să se învioreze şi s-a alăturat de tine, cu fruntea plecată deasupra paginilor.

Un timp se auzi numai tictacul pendulului din cealaltă odaie. Trilul păsăruicilor din grădină, pe fereastra deschisă. Fâşâitul foilor de caiet întoarse, paşii trecătorilor, glasuri depărtate, duruitul tramvaiului pe a treia stradă, dincolo de grădini şi livezi.

— *Finis! Finis corona! opus*[2]*...* Bravo, Mona-Lizuca!... ai declarat aruncând creionul roşu şi ridicându-te de la masă. La şaisprezece teme, numai cinci greşeli mari şi late. Mai mult decât bine! Excelent, admirabil, supralăudabil... Şi tu, ticăită progenitură a lui Lamarck, ce catastrofe ai găsit de te mocăieşti atâta?...

— Tocmai, mă mocăiesc şi nu găsesc nimic 1... Trei greşeli. Nici măcar mari şi late. Trei greşeli mititele... Pui de greşeli, abia să le descopăr cu microscopul. Bravo, Lizuco!...

— Auzi?... Ai ieşit strălucit la examen. Premiul întâi cu cunună!... Fanfara! Bum-bum 1... Dar ce ai, Mona ’ izuca? Ce-s lacrimile acestea?...

Netezindu-i bărbia, i-ai înălţat obrăjiorul diafan, să-i cauţi în ochii scăldaţi de lacrimi. Mona-Lizuca şi-a ascuns fruntea şi faţa sub cotul îndoit. I se vedea numai zâmbetul Giocondei, căci lăcrima, dar continua să surâdă.

— Ce ai, Lizuco?... am stăruit şi eu. Ce s-a întâmplat?...

— Mâna...

— Mâna? Ce s-a întâmplat cu mâna?...

— Nu-i nimic... Nu vă speriaţi 1... Mi-a prins-o domnul Vladim în sertar, când a scos radierul şi...

Braţul subţire purta în diagonală o brazdă roşie-vânătă, încruntată în pieliţa străvezie, aşa cum a fost prinsă între cutia sertarului şi tăblia mesei, apăsată cu toată greutatea pieptului tău, Vladim.

— Şi tu să nu spui nimic, Lizuco?... ai mustrat-o, dezmierdându-i mâna şi apropiind-o de obraz, după ce ai suflat să-i răcoreşti durerea. Să nu strigi? să nu ţipi? să nu-mi tragi un ghiont la lingurică, să văd stele verzi?...

— Nu-i nimica, domnu Vladim! Nu mă durea atunci... Era bine...

Am privit unul la altul. Înţelegeam, parcă înţelegeam

---

2 Sfîrşitul încoronează opera, (lat.).

ceva mai mult decât dânsa, deşi nici noi nu prea eram versaţi în voluptatea martirizărilor, iar eu nici pe departe n-aş fi avut cum bănui că episodul anticipa parcă simbolic martirizarea mult mai sinistră şi odioasă, care-o pândea să-i reteze peste-un deceniu şi jumătate biata ei viaţă atât de scurtă, de plăpândă şi sortită atâtor sumbre peripeţii! Cum s-o bănuiesc şi cum s-o cred atunci, chiar dacă ar Ei fost scrisă, negru pe alb, în gromovnicul cu zodii al lui moş Agapie?

— Se poate una ca asta?... am mustrat-o şi eu. Să rabzi durerea tocmai de la acest domnu Vladim, care...

— Dacă nu mă durea 1 De ce vreţi să mint?... Jur!... Jur că nici acuma nu mă mai doare... Vă mulţumesc pentru caiete!...

Mulţumirea şi-o acompaniase cu o reverenţă graţioasă ca la curtea Regelui Soare, pescuită numai ea ştie de unde.

Apoi, după ce şi-a făcut caietele sul şi după ce-şi introduse covrigii brăţară pe mână, gata de plecare, înălţă mutrişoara.

— Domnu Vlad... domnu Vladim, am să te rog ceva...

— Rugăminţile tale sunt ordine pentru mine, Mona-Lizuca!...

— Mie îmi dai voie să viu la conferinţă?

— Iaca, alta acum!... te-ai crucit, cu cea mai expresivă mimică de stupoare, care de astă dată nu mai era o schimă de circumstanţă rezervată plodurilor din mahala. Ce conferinţă, Lizuco?...

— Conferinţa pe care ai s-o vorbeşti mata lumii din târg, de duminică în trei săptămâni... Parcă eu n-am aflat?...

— De unde ai mai aflat-o şi pe asta, împeliţato?...

— Ştiu eu! Din gazetă ştiu...

Izbucnind în hohote, ai sărutat-o pe frunte. O zgâlţâiai strângând-o lipită de tine cu atâta înveselire, încât i-ai

dislocat arhitectura codiţelor împletite şi i-ai ciufulit cărarea liniară din mijloc, de luase într-o clipă înfăţişarea drumului pierdut, în serpentine şi zigzag, din încondeierile oului de pe poliţa ta.

— Bravo, Lizuco! A treia oară bravo într-o jumătate de ceas! Aşadar, eşti mai în curent cu politica ziarelor decât coana Sultana?... îl concurezi pe moş Agapie şi îmi ţii un fel de răboj? Mare drăcovenie!... Şi ce-ai să faci tu la conferinţă?...

— Am să stau cuminte la locul meu!... îşi luă angajament solemn Mona-Lizuca, aranjându-şi coafura şifonată. Am s-ascult şi am să bat din palme ca la circ... Adică nu!... Ca la teatru, la *Smziana şi Pepelea,* unde mi-ai dat mata bilet de galerie, vreau să spun...

— Prea bine, onorată auditoare, scumpă galinacee şi dragă palmipedă!... Dacă aşa stă treaba, nu te pot refuza, îţi vom face o invitaţie specială. Lojă rangul întâi, nu galerie...

Onorata auditoare aplaudă copleşită de entuziasm şi de bucurie.

— Ce bine-mi pare!

— Are să-ţi pară şi mai bine când vei auzi că vorbesc şi despre mătăluţă, la circul de duminică în trei săptămâni.

— Despre mine, domnu Vladim?

— Mai mult sau mai puţin. Am s-aduc vorba despre o oarecare Mona-Liza, în orice caz...

— Atunci, mai bine mă las păgubaşă 1 Ştiu eu despre *care oarecare...* Despre cealaltă, de colo, din părete?...

Mona-Lizuca noastră ţuguiase botişorul, împungând-o pe „cealaltă" din perete, a lui Leonardo da Vinci, cu o privire încărcată de toate fulgerele geloziei.

Iarăşi ne-am uitat unul] a altul.

Dar nu mai aveam răgaz de reflecţii şi de subtile investigaţii psihologice. Ai scos ceasul, fluierând:

— Phiiiuuu!... Galop... Hai, biologule, că li s-au lungit urechile protozoarelor aşteptându-te să le atârni de gât fişa cu ordinea de clasificare 1 Au să te ia în primire cu tămbălău. Te pomeneşti cu greva protozoarelor! Parcă le văd venind la mine *în corpore,* să le redactez manifestul...

Băteam talpa voiniceşte, pe lângă zaplazurile cu lilieci înfloriţi, pe sub ramurile stufoase de castani şi de tei. Ne pieptoşam voioşi la asaltul vieţii, aspirând aerul proaspăt al grădinilor şi livezilor ca o băutură vrăjită, spumoasă, ameţitoare.

— Ţine-te de mine şi nu gâfâi, răcane biolog! Păstrează cadenţa! Un-doi! Un-doi!... Stângul!... Pas alergător, că s-a dus tramvaiul pe copcă, miriapodule!...

La ferestrele deschise în soare, se clătinau unele perdele pe-alocuri.

Bănuiesc că nu le învălurau numai adierile vântului.

Din dosul glastrelor cu garoafe roşii, din culisele albelor pânze de inişor, te vor fi urmărit şi multe perechi de ochi galeşi. Căci nu te adora numai Mona-Lizuca în toată mahalaua noastră. Ca de altfel în tot târgul nostru adoptiv, pe vremea tinereţii tale de atunci, atât de frenetică şi seducătoare, Vladim!

— Un-doi! Un-doi!... Pas alergător, miriapodule!...

După amiază, de la cursurile facultăţilor noastre deosebite şi de la deosebitele noastre cantine bonzăite de aceleaşi roiuri de muşte, ne-am dat întâlnire în Piaţa Unirii.

Adică, mai exact, tu mi-ai spus să te-aştept la vitrina librăriei unde stârceam adeseori tânjind cu privirea neconsolată la cărţile prea scumpe pentru două pungi veşnic pe drojdie. Pungi?... Un fel metaforic de-a vorbi. Noi n-aveam pungă. La ce-ar fi slujit? Ne uitam la preţul cărţii, chibzuiam, calculam şi număram pe nevăzute, pipăind cu vârful degetelor ararele băncuţe şi leii tociţi de argint, printre tot aşa de răzleţii gologani de nichel, din fundul

buzunarelor.

— Tu ai cumva vreun leu de pripas, Alecachi tată?

— Să număr...

Număram şi înjghebam leul din mărunţiş de zece şi cinci parale. Intrai în librărie, ca să apari radios cu un volum de Balzac ori Tolstoi, Dickens sau Anatole France, pe care-l devorai în aceeaşi noapte. Altă dată eu eram cel cu apelul la mărunţişul din fundul buzunarului tău, să-mi rotunjesc suma unui volum de Haeckel sau Darwin, Felix Le Dantec ori Huxley.

Mai ţii minte colţul acela de lume, acum şters de pe faţa pământului?

Piaţa Unirii din Iaşi, fosta cetate de scaun domnesc a Moldovei...

Închid ochii, şi toate reînvie din cenuşa şi molozul bombardamentelor. Din zgura şi cenuşa tinereţii noastre, Vladim.

Mica librărie a lui Baldorn, neguţătorul cărturar, care-şi citea el volumele din prăvălie înaintea tuturor clienţilor şi nu se lăsa mai prejos de erudiţia celor mai docţi profesori de Universitate. Prietenul nostru mai vârstnic şi adesea povăţuitorul dezinteresat, de câte ori stăteam în cumpănă la o alegere. Creditorul care ne păsuia cu un indulgent zâmbet de câte ori o scrânteam cu plata colecţiilor de clasici în rate.

La câţiva paşi, strâmta cofetărioară a baclavalelor şi cataifurilor din zilele de duminică, pe vremea anilor de liceu, când ne încumetam în sfârşit să-i călcăm pragul, după codelile ţărăneşti de la sosirea în târgul străin şi ostil. Mai încolo, cele două restaurante-berării, cu orchestrele cocoţate pe estrade, cu scaunele şi mesele revărsate până departe în mijlocul pieţii. Locul de perdiţie şi desfăt, unde o dată la două-trei săptămâni ne îngăduiam şi noi luxul unei halbe cu guler de spumă, ascultând seara valsurile

vieneze ale tarafurilor de scripcari şi împărţind frăţeşte cornetul de alune americane mai sărate decât scrumbiile, care ar mai fi cerut un rând de bere şi ne aţâţau o foame nebună.

Un chelner ne plimba sadic pe sub nas tăvile de vrăbioare presărate cu cimbru şi piramida mititeilor sfârâind. Ne sfârâia şi pe noi în măruntaie o poftă teribilă de juni carnivori, supuşi la regim mai mult ierbivor şi osândiţi să adulmece boarea fripturilor de la ospăţul altora.

— Măi biologule, măi!... oftai tu mucalit, tuflindu-ţi pălăria cu latul palmei. Să-ţi fie ale naibei clasificările tale! Tu nu observi că e o repartiţie pe care n-o respectă nimeni? Ce face Lamarck? Ce face Darwin? Cum tolerează asemenea uzurpare de drepturi biologice? Priveşte!... Mititei 1... Fleică!... Muşchiuleţ 1... Şniţel!... Şuncă de Praga!... Frigărui!... Iar mititei!... Unde întorci ochii, carnivori în cel mai vorace exerciţiu al funcţiei. Numai noi ierbivori! Şi încă ierbivori puşi la post negru... Află că la acest spectacol pervers îmi lasă gura apă să umplu douăsprezece marsupii! Ce zic eu? Cisterne 1 Acvarii! lazuri! Lacul Baikal! Marea Caspică!... Tu nu simţi nimic?

— Ascultă, şi vei auzi ce simt!...

Ridicam degetul imperativ şi solemn, cu gestul dirijorilor de orchestră.

— Ei?

— Aşteaptă!... Atenţiune!...

Coboram mâna, iar pentru mine răspundea ghiorăitul formidabil al maţelor, ca un răcnet rebel năpustit din caverne să acopere leşinatele suspine ale valsului vienez.

— Bă, lasă-te de biologie! Tu ai o comoară în burtă... Toate instrumentele pentru un concert wagnerian. Omul-fanfară! Omul wagnerian. Mă las şi eu de litere, arte şi filosofie, mă fac impresar, te iau în antrepriză şi pornim în

turneu... Apoi, revenind la realitate: Până atunci, duminică mă fac invitat la careva, cumva... Nu se poate să nu existe vreun patron, vreo aniversare, vreun parastas în familiile odraslelor ghiftuite pe care le meditez. Şi nu te uita la mine invidios!... Îţi aduc şi ţie o ciosvârtă de cotlet în marsupiu. N-ar fi oare o idee să-mi comand buzunare de pânză impermeabilă, ca să pot transporta rezerve de chiftele marinate cu sos cu tot?...

— Nu mai vorbi de chiftele, că-mi lasă şi mie gura apă.

— Pune-ţi'robinet!... Sau ce-ai zice tu de nişte perişoare cu smântână?

— Încetează o dată, că mai al dracului îmi secretează glandele salivare – gârle, torente, cascade, fluvii, oceane 1

— Atunci, pune-ţi şi contoar 1 Câtă apă ne-a lăsat nouă gura în astă seară, alimentam o jumătate de oraş...

— În astă seară numai? Câtă apă ne-a lăsat nouă gura de când am venit în târgul laşilor, din clasa întâi de internat, făceam navigabilă toată Moldova...

— Şi o electrificam!

— Constaţi câte resurse avem în noi şi nu ştim să le punem în exploatare? Neam de iobagi! Sclavii rutinei. Se impune o grabnică industrializare, cu regim protecţionist!

Dar după cinci minute, uitam amândoi această tortură, furaţi de pasiunea controverselor noastre.

Din nou vociferam, din nou gesticulam şi ne apostrofam, de se stârneau toţi câinii de pe uliţele din ce în ce mai pustii şi mai întunecoase, pe măsură ce ne 'ândepărtam de piaţa ispitelor şi perdiţiei şi supliciilor.

În anii din urmă, de câte ori m-au dus treburile pe la inspectoratele şcolare ori neajunsurile copiilor pe la licee, întotdeauna am trecut de la gară cu inima strânsă prin colţul acela din fostul târg adoptiv al tinereţii noastre de odinioară.

Ni se părea buricul oraşului, al Moldovei, al ţării, al

planetei. Focarul de lentilă al tuturor strălucirilor. Pentru doi feciori de clăcaşi, care învăţaseră multe de când au ieşit din bezna lor, de-acasă, din sate, şi care multe îşi făgăduiau să înveţe, dar încă nu văzuseră altceva; pentru noi porţiunea aceasta de asfalt cât o tipsie întrecea toate centrele faimoase ale tuturor capitalelor şi oraşelor de pe glob. Centrul universului nostru era Piaţa Unirii, caleidoscopica înşiruire de vitrine, de balcoane şi terase, de hoteluri, de bodegi, berării şi redacţii de ziare, cu strălucitele-i echipagii, cu gălăgioasele manifestaţii studenţeşti şi părăzile militare în tumult de fanfare, cu tânguitoarele-i orchestre, şi colierele de lumini în jurul statuiei lui Cuza-vodă.

Vadul celebrităţilor locale cu bărbi şi umbrelă, răspunzând majestuos la salutul pietonilor, din birja c-un cal.

Înduioşător de naivă optică? Poate... Desigur... Dar ce însemnătate ar avea, o dată ce toate erau într-astfel transfigurate de mirajul anilor noştri de-atunci?

Mai ţii minte după-amiaza noastră de atunci? Vei mai fi trăind-o oare şi tiî, tot aşa de vie ca mine, Vladim?

Era soare. Era cald. Era un cer alburiu, cu nori subţiri şi străvezii, plutind agale, indecişi. Piaţa – aproape deşartă. Arări trecători. Arare vehicule. Birjarii moţăind pe capră, în genunchi.

Ceasul de după masă, letargic, când oraşul se ogoia toropit.

Te-ai apropiat pe la spate. Mi-ai cuprins braţul. Ai citit câteva titluri de cărţi proaspete, m-ai întrebat ce-mi fac protozoarele şi dacă n-au declarat grevă. M-ai întrebat dacă pe lista de bucate de la cantina mea cartofii figurau la ciorbe şi fasolele la secţia de iahnii, ori invers.

De la vitrina micii librării unde te aşteptam, m-ai atras apoi pe nesimţite alături, la cealaltă vitrină din colţ, a

magazinului cu arme de vânătoare, cartuşe şi genţi, cuţite şi briciuri, foarfece, pipe şi ţigarete.

Văd firma şi-acum.

Extraordinar de limpede şi precis, până în cel mai mic amănunt, cum o văd şi-acum!

Dincolo de golul căscat în timp şi dincolo de golul spaţiului circular care a înghiţit orice urmă de zid şi de temelie sub lacul de asfalt, destul să ridic ochii ca să-mi apară materializată din neantul de acum placa lată, albastră, cu litere negre şi roşii, prinsă deasupra uşii de atunci:

LA BRAVII ITALIENI

FRAŢII ROVETTA

GIOVANNI & SALVATORE

ARME. CUŢITE. BRICE. SPECIALITĂŢI FUMĂTORI.

ANTICĂ CASA DE ÎNCREDERE – FONDATĂ ANUL 1875

Casă într-adevăr antică şi într-adevăr de garantată încredere.

Vestita prăvălie a celor doi fraţi italieni, bătrâni, sfătoşi, amabili şi într-adevăr bravi, fără lăcomia obştească a breslei neguţătoreşti. Ca şi vecinul lor, Baldorn, librarul, mai mult prieteni, mai mult confidenţi şi mentori ai clientelei decât vameşi la tejghea. Amândoi fanatici garibaldieni, amândoi mari vânători şi încă neasemuit mai mari palavragii.

Îi ştiam după chip şi după această faimă, fiindcă erau două figuri ale târgului în felul lor. După firma albastră, îi mai ştiam şi după vitrina întotdeauna orânduită artistic, în mereu preschimbate mozaicuri de bricege cu plăsele de sidef, de corn, de fildeş, de metal oxidat.

Încolo, nu păşisem însă niciodată pragul înlăuntru.

N-am fi avut pentru ce.

Vânător eu nu eram. Marfa sclipitoare, nichelată şi argintată din raionul cuţităriei nu ne îmbia cu nimic. De

bărbierit, ne bărbieream cu nişte custuri ieftine, cumpărate de la un vânzător ambulant, când începuse a ne da puful şi a ne mirosi a catrinţă. Cealaltă marfă, a specialităţilor pentru fumători, care poate ne-ar fi îmbiat, nu era de nasul nostru. Prea rafinate. Prea scumpe.

Ca din întâmplare, totuşi, tu te-ai oprit de data aceasta.

Ca din întâmplare, ai început să priveşti în vitrină cuprins de-o curiozitate subită.

Ca din întâmplare, te-ai apucat apoi să expertizezi calitatea şi preţul diferitelor puşti şi carabine, cuţite şi briciuri, trecând treptat la calitatea şi la preţul diverselor pipe înşirate cu măiestrie pe pragurile de cristal, întrebându-mă, ca pe unul mai competinţe, care mi-ar fi mai pe plac şi care mi s-ar părea mai vrednică de pipa lui Scott.

Nu era greu să spun care anume.

Zâmbind melancolic, ţi-am mărturisit că nu arareori îmi lungisem şi-mi sucisem gâtul ochind una în cutia căptuşită cu pluş. Aveam s-o achiziţionez eu odată şi odată, în himericele mele reverii de huzur şi de sibarit răsfăţ.

Deocamdată preţul de pe etichetă, microscopic caligrafiat, dar astronomic în raport cu finanţele pe sponci în permanenţă, mă tămăduiau de asemenea smintite râvniri. Mai încolo! La toamnă, la anul...

— Care anume?... te-ai interesat. Cea din stânga?...

— A doua, din stânga, Vladim.

— Mm!... Aşa şi-aşa!... ai strâmbat din buze. Pariez că bravii fraţi italieni au dânşii în sertare altele şi mai cu moţ.

— Aibă sănătoşi! Nu-s de punga mea.

— Egoist te mai exprimi! Punga *mea!* Zi *a noastră,* în comun. De ce faci separaţie de pungi?... Unde-s doi, puterea creşte! Puterea de cumpărare...

După aceste mustrări şi consideraţiuni de ordin economic, tot ca din întâmplare m-ai luat din scurt:

— Fiindcă veni vorba. Astăzi cum stai cu punga, marsupialule?...

— Vânt 1 Suflă vântul...

— De asta strănutai? Vezi să nu răceşti!

— Pitaci pentru-un hap de aspirină, însă, tot mai am eu.

— În acest caz, nu-i chiar vânt... Ia numără 1...

Zuruind mărunţişul, m-am executat.

— Mai mult decât în visul meu, infame capitalist!... ai exclamat cu entuziasm. Şi încă te mai plângi? Ia aminte să nu te molipseşti de zgârcenia lui moş Agapie. Ai văzut unde l-a dus botanica?... Ia aminte şi, ca să nu-ţi mucezească firfiricii în buzunar, dă la bădia jumătate din capital, pe termen de trei zile...

— Poate ai nevoie de mai mult, Vladim...

— Jumătate ajunge! Mai posedă şi subsemnatul rezervele sale. Lei patru, bătuţi, noi-nouţi... Iar acum, cu acest capital depus în comun, hai înlăuntru, să vezi şi tu cum am să-ţi rad eu pe uscat nişte bravi fraţi italieni 1 Pe uscat şi cu propriile lor brice...

— Ce ai de gând, bre?... Ce brice?... Ce ras?

— Nu întreba şi nu ai teamă! Păşeşte înăuntru...

— Nici pomeneală! Spune, ce vrei?...

— Ufff! Greu mai eşti de *Cucurbita pepo!...* N-ai mirosit cu nasul tău de biolog că vreau să te pricopsesc cu o pipă extra, în memoria lui Scott?...

— Nici pomeneală 1... am protestat a doua oară, ridicând glasul mai energic. De asta îmi arde mie acum? Pipă?... Dă-mi banii, paşă, înapoi 1

— Eşti nebun? Ori vrei pe eunuci să-i pun să te dea câinilor? Aşa! Sunt banii mei şi n-aştepta de două ori să-ţi spun!... mi-ai replicat cu o variantă *adhoc* a stihurilor lui Coşbuc, din „El-Zorab”, poezia cu care ai iniţiat-o pe Mona-Lizuca în arta declamaţiei pentru nu mai ştiu ce serbare şcolară. Nu dau nimic, zgârciobule!

— Nu-s zgârciob! am protestat. Dar dacă-i vorba să fac iama prin parale, atunci mai bine îmi plătesc datoria lui Baldorn! Fii serios şi dă-mi banii înapoi, Vladim I...

Eu întindeam mâna să-mi recuperez capitalul periclitat. Tu l-ai pus la siguranţă, în marsupiul pantalonilor.

Şi înveselit de panica zugrăvită pe mutra mea, ai căutat să mă liniştеşti, cu prietenească mizericordie:

— Fii pe pace, bătrâne Harpagon! îţi vei achita şi datoria. Nu dă Baldorn faliment din pricina ta... în două-trei zile îţi voi restitui capitalul intact, şi atunci n-ai decât s-alergi la el cu ţechinii în dinţi. Căci trebuie s-o ştii! Bagă-ţi bine în tidvă!... Ţi-am cerut banii sub formă de împrumut, nu pentru asociaţie la investiţiile mele. Sunt gata să-ţi plătesc şi procente de camătă, ca unui zaraf hapsân şi odios, cum văd cu durere halul în care ai ajuns!... Ce mai vrei?...

— Vreau să-mi explici dacă asta-i judecată de om teafăr, Vladim! Cum?... Ceri bani cu împrumut de la mine ca să-mi cumperi pipă tot mie?

— Închipuieşte-ţi!,

— Râd şi curcile coanei Sultana.

— Curcile râdă, că de asta-s curci! Dar tu? Nu te-ai luminat încă la *Cucurbita pepo?* Ce găseşti aşa de extraordinar?... Ţi-am spus! Aceasta ce însemna?... însemna că în aceeaşi clipă mă şi hotărâsem să-ţi fac plocon o lulea extra, ca să nu te usuci de dor şi de jale. Vorba mea e vorbă. Rămânea să trec la faptă. Bănuţii îi aveam la ţanc, mărinimoasa intenţie o aveam fermă şi inebranlabilă, pipe şi lulele într-ales aveau bravii fraţi italieni Giovanni & Salvatore Rovetta... Totul în ordine aşadar 1 Ce mai lipsea? Mai rămânea să-ţi cunosc şi gustul... Motiv pentru care îţi dădusem întâlnire în acest loc şi la această oră... Priceputu-m-ai? Acestea fiind zise, intră, asistă, ascultă şi nu te amesteca, să nu-mi strici

piesa! Am să-ţi ofer o dată cu pipa şi o ultimă lecţie pe ziua de azi...

— Nici gând, Vladim! Plec la laborator.

— Scurt mişcarea, miriapodule!

Scurt, m-ai şi răsucit pe tocurile tot atât de tocite ca ale Marucăi. (Noroc – cum spuneai tu – că erau numai două, cât cereau încălţările unui biped evoluat, regele animalelor, cocoţat în vârful piramidei pe scara clasificărilor. Căci ce irezolvabilă problemă bugetară ne-ar fi pus pe atunci tocurile şi pingelele unui miriapod!...) M-ai răsucit deci scurt pe călcâie ai deschis uşa, mi-ai făcut vânt din prag şi m-am pomenit în mijlocul prăvăliei de arme şi muniţii vânătoreşti, pistonat ca din ţeava unei carabine cu aer comprimat.

A fost într-adevăr încă o lecţie. Da, o altfel de lecţie, cu altfel de tâlc, după atâtea învăţăminte din acea zi, care mi se părea ca oricare alta.

Poate încă un semn îndepărtat şi ascuns al viitoarelor tale metamorfoze, Vladim!

De unde să bănuiesc însă că încheind evenimentele mărunte dintr-o singură zi încheia într-ast fel şi izvodul unor mult mai adânci tălmăciri, s-ajungă pentru a explica o viaţă întreagă de om?

Înăuntru era umbră. Răcoare jilavă de duşumele stropite. Mirosul special de pielărie nouă, de echipamente impermeabile, de păsări împăiate, unsori de armă şi pulbere de cartuşe, cum toate mi se deşteaptă deodată în nări cu o stranie memorie olfactivă.

Buimac, orbit de întuneric după lumina dalbă de-afară, m-am cumpănit între panopliile cu puşti, cu pumnale şi junghiere, ca un intrus fără vină, care a nimerit fără voie într-o tenebroasă cavernă de briganzi. Iar bravii fraţi italieni ne-au întâmpinat tresărind cu priviri surprinse şi lipsite de prietenie, chiar ca doi briganzi turburaţi de la

criminalele lor urzeli.

Unul dintre cei doi fraţi – cel mai scund – a părăsit mesuţa de şah din ungherul prăvăliei. A trecut în dosul tejghelei cu vitrine de cuţite, briciuri, foarfece şi pipe, întrebându-ne afabil *ce* dorim şi cu ce ne-ar putea servi.

Întrucât mie mi se adresase, molipsit inexplicabil şi catastrofal de răguşeala lui Sinan-paşa, cocoşul ţâfnos cu care te războiai, am emis o serie de sunete gargarisite din repertoriul său, însă cu totul lipsit de energica-i vehemenţă:

— A! ăă 1 îâî!...

— Mă rog? Ce-aţi poftit?

— Ba-bbă-bbbî!... am continuat să mă bâlbâi în ordinea alfabetică, fidel disciplinelor mele metodice şi organizate.

La ce-cccî n-am mai ajuns însă. Căci m-ai fulgerat cu privirea, amintindu-mi somaţia expresă: „Asistă, ascultă şi nu te-amesteca, să nu strici piesa 1”

M-ai fulgerat cu privirea, m-ai dat la o parte cu dosul palmei şi ai intrat tu în acţiune.

Da, într-adevăr a fost încă o lecţie. O magistrală şi supremă lecţie, de care ne-am înveselit mai apoi ani şi ani, hohotind până la lacrimi în cele mai mohorâte şi amare ceasuri câte ne aşteptau la pândă, în tranşeele războiului, în anii cei dintâi după pace, în jalnica agonie de mai târziu a sacrelor noastre legăminte, Vladim 1

Bravii armurieri şi cuţitari italieni, cât erau dânşii de fraţi, ba încă şi gemeni, nu se asemănau nici la chip, nici la făptură, nici la glas şi nici la port.

Păreau veniţi pe lume dinadins pentru a confirma încă o dată legea contrastelor şi mai ales pentru a contraria legile eredităţii decretate de călugărul botanist Mendel.

Giovanni Rovetta, mărunţel şi sfrijit, precipitat şi energic, cu capul cât un pumn susţinut pe vrejul gâtiţei cartilaginoase, reprezenta factorul activ, întreprinzător şi

vigilent al firmei. Puţinătatea făpturii lipsită de orice prestigiu fizic, zadarnic încerca s-o amplifice perechea de mustăţi enorme şi teribile ca atributele bărbăţiei din efigia regelui Humberto al Italiei, patria-mumă, de pe timbrele poştale; zadarnic năzuia s-o suplinească sprâncenile stufoase, vocea profundă de bas, gulerul tare şi înalt până la urechi, pretenţioasa corectitudine vestimentară şi autoritatea gesturilor scurte, tăioase, decisive.

Efectul era nul şi neavenit. Giovanni părea şi mai pitic, şi mai năstruşnic plin de sine, şi mai de prisos aferat.

Celălalt frate, Salvatore, colos indolent şi spătos în straiul vânătoresc de catifea măslinie, rumen la faţă ca un măr domnesc, cu barbă, dotat de natură cu o voce suavă de tenor şi cu o lene lâncedă de mandolinist napolitan, arăta ca un musafir care nici nu cumpără, nici nu vinde, intrat din treacăt în prăvălie şi lungindu-se la taifas numai fiindcă nu are ce face cu timpul. El reprezintă factorul artistic şi parazitar al firmei. El dădea idei ingenioase cum şi ce fel să fie primenită vitrina, cum şi ce fel să fie împodobite decorativ panopliile, dar nu punea mâna niciodată. El făcea iama prin sertarul cu bani şi invita tot soiul de compatrioti fără căpătâi la ospeţe cu iepuri, cu prepeliţe şi sitari, cu vermut şi chianti. El improviza concerte şi distribuia cu dărnicie ţigările lui Giovanni când le isprăvea pe ale sale. Fiindcă era însă jucător emerit de şah, cântăreţ de rasă, neîntrecut şi norocos vânător, atlet de forţă herculeană, fiindcă mai ales nu se prea amesteca direct în operaţiile comerciale ale firmei şi fiindcă astfel n-avea ocazie să săvârşească iremediabile erori şi să poarte răspunderea lor – pentru toate aceste superiorităţi incontestabile, el se bucura ca atare de un ascendent despotic, de drept divin, asupra fratelui robace şi mai vitregit de ursitoare. Lui îi rămânea cuvântul din urmă. Giovanni pleca fruntea şi îşi înşuruba vrejul gâtiţei în

gulerul tubular şi scrobit, fără să mai crâcnească nici mâlc.

Sângele de bravi fraţi gemeni se manifesta la paritate, cu e egală ardoare, numai când ajungea vorba la Garibaldi, la patria lor de departe, la isprăvile şi la palavrele vâuatoreşti.

Atunci se ridicau amândoi într-un glas. Gesticulau amândoi cu aceeaşi pasiune. Se întreceau amândoi unul pe altul în faconda lor meridională, invocând mărturii, argumente şi amintiri care de care mai încornorate, de la om la om şi de la caz la caz, după cum impuneau împrejurările.

Acestea toate le-am aflat pe încetul mai târziu, de la tine. Le-am reconstituit treptat, din frânturi răzleţe, după metoda lui Cuvier, pe măsură ce te edificai şi tu, când nu te-au mai slăbit cu dragostea, chemându-te la mese, la taclale cu vermut şi cafele, la partidele de şah şi la hoinărelile vânătoreşti de duminică.

Dar atunci, când şi ţie îţi erau cu desăvârşire necunoscute, când le călcâi întâia oară pragul şi când m-ai ferit la o parte să intri tu în acţiune şi să restabileşti „piesa” grav compromisă de mizerabilul meu trac scenic, prin ce ascuţită pătrundere le-ai cuprins toate dintr-o singură ochire, Vladim! N-ai şovăit o clipă.

Ai ştiut ce strune aşteptau gata să vibreze. Ai ştiut cine are cuvântul hotărâtor. Ai ştiut să-ţi inaugurezi cariera cinegetică cu dubleul cel mai prodigios, deşi nu ţinuseşi decât arar puşca în mână, prin pădurile şi pe ţărmul lacurilor, la moşiile unde erai invitat în vacanţă.

Ridicând privirea pioasă la portretul lui Garibaldi din rama-i verde de lauri, pe peretele din fund, i-ai adresat mai întâi cuvenitul omagiu, mut şi cu atât mai elocvent. Ai înaintat apoi un pas, cerând modest iertare că ne-am îngăduit să turburăm un asemenea sanctuar şi o partidă de şah aşa de pasionantă, după cum indica poziţia

pionilor, a nebunilor, regelui şi reginei, pe masa cu pătratele albe şi negre. La al doilea pas, copleşit de aceeaşi impresionantă sfială, ai mărturisit că ne-au adus două dorinţi cu totul deosebite şi de un disproporţionat interes. O dorinţă banală şi oarecum meschină, de muşterii-aspiranţi pe care i-au ademenit din stradă seducătoarele scumpeturi expuse în vitrină.

Ca atare, o lăsai la urmă.

O lăsai la urmă şi dădeai întâietatea altei dorinţi, mult mai arzătoare şi de-o mult mai nobilă natură, inspirată numai de sârguinţa să te instruieşti direct de la sursa bravilor fraţi italieni, culegând unele îndrumări, ca să poţi slăvi mai glorios faima Italiei, maica Roma cea bătrână, ginta străbunilor noştri comuni.

Întru aceasta, după ce-ai pus în stare de atenţie mărită, cum s-ar spune astăzi, struna garibaldiană, struna şahistă şi struna latină a ambilor asociaţi, l-ai abandonat pe Giovanni să-şi înşurubeze perplex vrejul gâtiţei în gulerul tubulär, după baricada tejghelei sale neguţătoreşti cu brice şi bricege.

Iar la al treilea pas, ai virat brusc în direcţia lui Salvatore Rovetta, ca şi cum el ar fi fost şeful autorizat al coloniei italiene din târgul laşilor şi din întreaga Moldovă.

La auzul preambulului tău, Salvatore Rovetta s-a dezmorţit din impasibila-i expectativă ca un uriaş din basmele copilăriei care fusese prefăcut în stană de piatră şi se însufleţeşte pe încetul. A înălţat imperceptibil dintr-o sprânceană. Imperceptibil şi-a retras colonadele picioarelor lungite de-a curmezişul încăperii, eliberându-ţi o porţiune de teren.

Pe măsură ce înaintai şi cuvântai, se îndrepta şi el vertical de şale şi se ilumina la chip.

Când ai fost în faţa lui şi când ai isprăvit prima parte a alocuţiunei cu efect magic, ce-i mai rămânea alta de

făcut?

S-a ridicat de pe scaun cât era de zdrahon şi de spătos, deplasând un volum considerabil de aer, şi ţi-a întins palma deschisă cu atât de nemărginită fericire, cu atât de radioasă lumină pe chip, cu atât de expresiv entuziasm, încât am priceput de îndată că numai şi numai pe tine te aşteptaseră ei de la fundaţia firmei, anului 1875.

Ar fi jurat-o, desigur. *Corpo di Baco,* însă! Volubila ta grandilocvenţă, neprevăzută cu totul după modesta şi teatrala sfiiciune a preludiului, le-a luat amândurora glasul.

Cu o iuţeală record şi într-un talmeş-balmeş fantasmagoric, ai scos din torba de vânat a lecturilor tale, ca din turbinca fără fund a lui Ivan, câte-o mostră din toate cunoştinţele despre Italia şi despre avatariile latinităţii în decursul veacurilor. Istorie şi geografie, litere şi arte, întâmplări, legende, nume şi titluri. Lupoaica şi cei doi prunci sugaci, Romulus şi Remus, gemenii celeilalte firme, fundate pe ţărmul Tibrului cu opt sute de ani înainte de era noastră, columna lui Traian şi podul lui Sever, Cezar şi Tacit, Cornelia – mama Crabilor— şi războaiele punice; macaroanele şi minestrinele. Florenţa şi Veneţia, Dante şi Leonardo da Vinci, gorgonzola şi strachino, Vaticanul şi *fritto-misto,* Machiavel, ’ ucreţia Borgia, lacul di Como, Isola-Bella, Carusso şi Tita Rufo, Lacrima Cristi şi vinul de Palermo, *Traviata, Cavaleria rusticana,* Silvio Pellico şi Leopaidi, Risorgimento, Mazzini, Cavour, Garibaldi, catedrale, băuturi, mâncări, fluvii, orezării, munţi şi din nou Garibaldi, mănăstiri, apeducte, brânzeturi, revoluţii şi încă o dată Garibaldi, tenori şi soprane, Eleonora Duse, gondole, opere, Palatul Dogilor şi Puntea suspinelor; pe toate le-ai extras din file vârtejite de cărţi, să le fluturi ca de sub basmalele de prestidigitator, pe toţi i-ai amestecat, galopând cu ei pe nerăsuflate peste veacuri şi hotare, din Sicilia în Apenini şi din craterul Vezuviului în lagunele

Adriaticei, cu o dezinvoltură care a redus la muţenie pe cei mai gureşi şi mai palavragii fraţi italieni din a doua colonizare a ţinuturilor dunărene.

Bravii gemeni ascultau fascinaţi.

Dânşii, nu tu, îşi găsiseră, în sfârşit, naşul!

Când te-ai oprit să răsufli, au răsuflat şi ei gâfâind. Salvatore ţi-a întins palma gigantică ca o labă de urs din peşterile preistorice ale Apeninilor, întrebându-te mişcat cu cine are onoarea. Tu ai ocolit deocamdată să-ţi rosteşti numele. Un student. Ce importă cum te chema? Un student oarecare.

— A!... Student?... se bucură totuşi Salvatore Rovetta, biruindu-şi foarte legitima şi circumspecta rezervă a breslei. Înţeleg. Se vede... Un distins student român, întors din Italia... Care universitate? Bolonia?

— Nu.

— Padova?

— Nu.

— Roma?... Torino?... Milano?...

— Nu.

— Dar care universitate, atunci?

— Student la universitatea de aici, din Iaşi.

— Înţeleg! Student de aici, din Iaşi, care a vizitat Italia şi s-a înamorata de patria noastră? Escursii, splendide escursii circolare în vacanţa de Paşte. *I viaggi maravigliosi nei Paesi del sole, dei sogni, della storia e della leggenda* /[3] Tren, funicular, bastiment; gondola, barcarola, compania plăcută cu studenţii amici *del l'Italia...* înţeleg! *Poi tutta* viaţa *sospiri* după *Grotta Azzura a Capri, la piu bella isola del mondo!*[4]... a încercat colosul să te concureze, fără succes, în volubilitate şi patos retoric.

— Regret! ai suspinat tu, pipăindu-ţi involuntar

---

3 Călătorii minunate în ţările soarelui, visurilor, istoriei şi legendelor (it.).

4 Apoi toată viaţa suspine după Peştera Albastră de la Capri, cea mai frumoasă insulă din lume (it.).

marsupiul subţiat şi goluţ. Dar n-am călcat încă niciodată pe pământul Italiei! Nu mi-a permis punga de student să-mi împlinesc visul şi să văd îndeaievea cu ochii *Capri, la piu bella isola del mondo.*

Salvatore Rovetta nu mai pricepea nimic.

— *Ma* atunci, cum? Ce fel? De unde atâtea cunoscinţe şi atâta *amore* pentru Italia *nostra?*

— Foarte simplu! Din cărţi, din lecturi, din atlasuri şi cataloage de muzee... Iar iubirea? Şi mai simplu! Vocea sârigelui...

— *Corpo di Bacco!* Aceasta se cheamă un fenomen *miraculoso.* Pentru prima dată văd şi aud în România!

Cu smerită modestie ai protestat.

Nu erai o excepţie.

Rectificând deci adevărul, l-ai pomenit pe legendarul badea Cârţan, baciul din Ardeal, care cutreierase Italia cu zeghea şi cu opincile sale dacice, cu traista de cărţi la spinare, să-şi vadă strămoşii daci sculptaţi în basoreliefurile de pe columna lui Traian. Ai pomenit despre nenumăraţii concetăţeni mai tineri şi mai bătrâni, care nu scăpau niciun prilej să-şi arate cultul pentru memoria lui Garibaldi.

— Nu-i adevărat, *signor* Salvatore?... l-ai somat imperativ să răspundă.

— Adevărat!

— Nu, *signor* Giovanni? ai trecut cu somaţiile şi la geamănul responsabil al anticei firme de încredere.

— *Şi, şi I Veto!*[5] Adevărat. Recunosc! declară Giovanni patetic, aplicându-şi palma pe piept cu un plescăit sonor deasupra inimii şi înălţând ochii la icoana lui Garibaldi din catapiteazma prăvăliei. *Come e possibile* să nu recunosco? Ar fi una *mizerabilissima ingratitudine* să nu recunoştem

5 Da, da ! Adevărat 1 (it.).

grandissimul *amore di tutta la Romania per nostra patria!*[6]

Tu ai recunoscut însă îndurerat că această iubire nu se sprijină întotdeauna pe temelii îndestul de solide.

Mai lipseşte ceva.

Lipseşte o amănunţită informaţie asupra glorioaselor relicve din trecutul îndepărtat şi mai apropiat al Italiei, adăugând că simţi o sacră datorie să umpli de urgenţă regretabilul gol. Neapărat vei purcede aşadar să familiarizezi ieşenii de ambele sexe şi de toate vârstele cu nepieritoarele opere de artă, cu viaţa navigatorilor, a pictorilor şi sculptorilor, a marilor poeţi şi a tuturor luptătorilor pentru libertate şi progres din patria lui Romulus şi Remus, a lui Dante şi Silvio Pellico, a signor-ilor Giovanni & Salvatore Rovetta.

Aceasta te devora. Aceasta era raţiunea existenţei tale pe pământ. Numai şi numai din această pricină nu-ţi mai găseai pace, nici somn.

Eu nu-mi mai găseam loc.

Ascultându-te şi crucindu-mă de subita revelaţie a unicei şi supYemei tale misiuni pe pământ, nu mai ştiam unde şi cum să mă ascund.

După ce mă bâlbâisem la intfare ca răguşitul cocoş al coanei Sultana, acum tot ca el mă dedam şi la celelalte exerciţii suplimentare. Schimbam picioarele, călcam pe loc opărit, măcar că numai de strâns nu mă strângeau lăbărţatele mele scroambe. Scoteam un soi de sunete bizare de ventrilog, i&sfogolite scurt în coşul pieptului, căznindu-mă să nu le slobod în chicote gâdilate de râs şi să „nu-ţi stric piesa”.

Mă întorsesem cu spatele.

Împins de-o şăgalnică fanfaronadă a vârstei, intraseşi hotărât să razi pe uscat bravii fraţi italieni cu propriile lor brice. Ţineai să-mi dai o ultimă lecţie pentru încheierea

6 Marea dragoste a întregii B.omînii pentru patria noastră (it.).

acelei memorabile zile şi să mă procopseşti cu o pipă rarissimă şi superbissimă, câştigându-le mehenghi simpatia cu tertipuri de vodevil.

Cine te-ar fi osândit? Nu te oprea deci o mustrare de cuget să încerci pe pielea lor o experienţă, punând la probă încrederea firmei şi mai ales credulitatea patronilor. Un fel de verificare pe teren a armelor pe care te bizuiai şi a meşteşugitelor dibăcii insuflate de geniile-ţi tutelare de deasupra patului din chinovia noastră studenţească. La naiba! Pentru ce mai erau bune toate, dacă nu ţi-ar fi slujit nici la achiziţionarea unei pipe cu preţ redus?

Socoteala de-acasă iată însă că nu se mai potrivea cu cea din târg I

în prăvălia neguţătorilor garibaldieni cu ale lor arme vânătoreşti înşiruite în dulapuri şi panoplii, cu geniul lor tutelar veghindu-i din cadra încununată de lauri – iată că acum te identificase! cu rolul! Dacă nu pe de-a întregul, măcar pe jumătate uitaseşi scopul şugubeţelor tertipuri cu care ai intrat. Măcar pe jumătate credeai şi tu în tot ce-ţi plăsmuia imaginaţia şi-ţi turuia gura.

Până să-i razi pe uscat cu propriile lor brice pe bravii fraţi italieni, te încâlceai tu în propriile tale iţe. Spuneai şi credeai. Credeai şi spuneai. Erai tot o apă şi-un pământ cu dânşii.

Nu s-ar fi cuvenit oare adaos şi acest avertisment la semnele viitorului tău destin, Vladim? Asemenea suceală, mai mult hâtră în aparenţă, nu prefigura oare aproape tragic întreaga ta viaţă, cu toate viitoarele şi pidosnicile tale metamorfoze, Vladim?

Şi printre nenumăratele învăţăminte din acea memorabilă zi pentru noi, nu aceasta să fi fost cumva adevărata lecţie cu tâlcul cel mai adânc?

Dar încă o dată, nici eu, nici tu n-am ştiitt să descifrăm semnele încă tainice pe-atunci, deşi atât de clare. Încă o

dată am trecut pe lângă ele. Ele încă o dată au trecut pe lângă noi.

Bravii gemeni şi asociaţi îţi sorbeau cuvintele. Încleştau şi descleştau convulsiv mâinile acţionate de pila invizibilă a lui Galvani, gata parcă să-ţi smulgă vorba din gură de câte ori întârziai în pauze iscusit suspendate, mai abitir de cum ţi-ai' propus tu să le smulgi pipa din vitrină.

Peste măsură îi măgulea faptul că, dintre atâţia alţi compatrioţi, pe dânşii i-ai ales. Că lor, şi nu altora te-ai adresat să le ceri îndrumări şi concurs.

Ce fel de îndrumări şi concurs? pentru ce patriotică ispravă? nu-i ajungea însă mintea să priceapă, în ruptul capului.

După ce-ai lăsat să-i fiarbă astfel până în măduvă curiozitatea şi nerăbdarea într-un sos bine pătruns *alia genovese,* după ce m-ai perpelit şi pe mine, lăsându-mă fără milă să mă frigăresc pe jăratec între icnetele înăbuşite de râs şi teama să nu plesnească strunele experienţii şi să nu-ţi strici singur piesa, după ce-ai scos astfel duhul din noi ca un mizerabil, ai mărturisit că e vorba de o lucrare.

Salvatore bulbucă albuşul ochilor globuloşi cât ouăle de babiţă *(Pelecanus onocrotalus).*

— O lucrare?... gemu zdrobit. Ce fel de lucrare?

— Un studiu.

— Studiu?... veni rândul lui Giovanni să-şi exprime nedumerirea crescândă. Cum adică studiu?

— Studiu ca toate studiile 1 O expunere...

— Noi n-am făcut niciodată studii. Nu cunoaştem. N-avem competinţă... Specialitatea noastră: arme, cuţite, brice, articole de fumători...

— Daţi-mi voie să fac o rectificare, *signor* Salvatore şi *signor* Giovanni!...

— *Prego!*

— Poftim! Cu plăcere.

— Recunosc, aveţi dreptate! Studiu nu era poate cuvântul cel mai potrivit. Studiu e ceva rece, pedant, inert, uscat... Rămâne într-un cerc restrâns de specialişti, şi dânşii reci, pedanţi, inerţi, uscaţi. Marele public cere altceva, pe înţelesul tuturor, viu, colorat, pitoresc, atractiv...

Salvatore întări, cu o autoritate care de astă dată intra incontestabil în sfera competinţelor sale:

— Muzică şi dans cere publicul!

— Spectacol!... a pufnit Giovanni cu oarecare obidă, fiindcă el plătea oalele sparte de Salvatore în râvna neobosită de vreo patru decenii să nu-şi piardă cumva această autoritate şi această costisitoare competinţă. Spectacol, mereu spectacol şi iar spectacol, asta cere publicul!

— Nici chiar aşa! Să nu subevaluăm gusturile publicului. Să fim drepţi cu el! Marele public nu-i amator numai de spectacole şi de distracţii... E dornic să se instruiască... Cere însă o expunere vie, colorată, pitorească, atrăgătoare!... Ceva în felul acestei splendide vitrine fără pereche în tot laşul, cu artistica expoziţie a armelor şi trofeelor de vânătoare, a bricelor şi cuţitelor, a articolelor pentru fumători! Articole extra! Expunere la înălţimea lor...

Perorând, ai arătat cu un gest larg, din spatele decorului, spre opera de artă a lui Giovanni, executată după ideile lui Salvatore.

Şi după ce-ai turtit astfel două muşte dintr-o plesnitură, ţi-ai dezvoltat efectul oratoric.

— V-am spus că ajung şi la aceasta? Publicul nu poate rezista la aspectul artistic al vitrinei, se opreşte, admiră, comentează, se lasă cucerit şi intră în magazin, chiar dacă nu plecase de acasă cu gândul să se oprească şi să intre... Asta m-a învăţat vitrina pe când p admiram de afară înainte de a deschide uşa, splendida dumneavoastră

vitrină, *signar* Salvatore şi *signor* Giovanni! Asta aş năzui să realizez şi eu... Iată secretul! Marele secret... Arta servind utilul! Nu-i simplu?

Amândoi fraţii s-au boldit unul la altul. Apoi la chipul lui Garibaldi din iconostas. Şi din nou la tine, neobţinând nicio inspiraţie de la geniul lor tutelar.

Asemuirile tale îi depăşeau. Le-ai strecurat atunci o întrebare confidenţială, printre buze:

— Ce-aţi zice bunăoară de-o conferinţă?

— O conferinţă?

— Deocamdată una... Altele ar putea să urmeze...

...?

— O conferinţă bine chibzuită, bine adusă după toate regúlele artei, o conferinţă în care arta să servească utilul; o conferinţă în cea mai încăpătoare sală din Iaşi, cu publicul cel mai variat din toate categoriile; o asemenea conferinţă nu credeţi că...?

— Ah! Ah 1 O conferinţă! proclamă Salvatore, întrerupându-te strălfulgerat de scânteia divină a inspiraţiei. O conferinţă aşa şi pe dincolo? Acum înţeleg! Ştiu tot! Cunosc! Nu mai este nevoie... *Stupido* / Mare gogoman! Tu cum de n-ai înţeles de la început, Giovanni? *Stupido!* De ce nu ţi-ai adus aminte de conferinţa din ziar?... Caută în giornalul de ieri, sireace Giovanni-Giovanneli!

Foarte indignat de atâta lipsă de miros şi de instinct vânătoresc, cu mucul ţigării stinse îi indică vraful gazetelor răvăşite pe-o margine de raft.

Caută! Citeşte 1 Instruieşte-te!

Zvârli burzuluit chiostecul havanei pe podea.

11 strivi cu talpa ca pe un gândac.

Se întoarse către tine cu faţa schimbată, zâm1 toare şi ferice, scoţând alt harag, dintr-un toc enorm de piele ca un geamantan, şi invitându-te să aprinzi şi tu unul identic.

Da 1 Ghicise în sfârşit *signor* Salvatore Rovetta, după atâtea nedumeriri şi holbări de ochi cât ouăle de pelican. Erai Vladim, junele învăţăcel Vladim, care în conferinţa anunţată de ziare îşi luase asupra sa misiunea sacră să-şi lumineze concetăţenii vorbindu-le viu, pitoresc, colorat despre glorioasa Italie a Renaşterii şi a tuturor renaşterilor. Nu aşa ţi-ar fi plăcut ţie să sune subiectul: „Renaşterea", căci nu l-ai ales tu 1 A fost ales de alţii, într-o serie de conferinţe. Tu i-ai fi spus: Italia, Italia eternă, *Italia fără da se...* Dar tot la vadul acesta îţi vei aduce vorbirea, fiindcă aşa îţi dictează inima, convingerea şi simţul datoriei, atât de poruncitor, încât nu-ţi mai aflai pace şi somn.

La auzul unei asemenea brave decizii, însufleţirea bravilor gemeni a atins culmea. Şi nici însufleţirea ta nu se lăsă mai prejos.

Tustrei eraţi de acord.

În iureşul de *şi, şi signore!,* de *grazie!,* de *prego,* de *subito,* de *presto* şi *prestissimo,* de *bene* şi *benissimo,* de *belo* şi *bellissimo,* de *apassionati,* de *caro mio* 1 şi *parole mio* şi *sulla mia vita!,* bravii fraţi italieni hălăduiau haihui în golfurile natale, transportaţi cu preşul lui Aladin printre mimozele în floare şi portocalii în plin rod.

Tot aşa cum ai uitat tu de mine şi de pipă, uitaseră şi dânşii cu desăvârşire că până una-alta mai au şi o prăvălie de foarfece şi de cuţite, de arme şi de accesorii vânătoreşti, în piaţa din buricul laşului adoptiv, cu muşterii mai vechi şi mai rentabili ai treburilor negustoreşti decât noi, intruşii de ultima oră, cu marsupiile în care sufla vântul.

De patru ori se iviseră pe uşă patru asemenea fideli şi mai spornici clienţi, într-asemenea inoportun moment.

O dată, un podgorean pentru oarecare cuţite de altoit pomii şi nu mai ştiu ce toaletă a lăstarilor de viţă. A doua oară, un locotenent de roşiori spilcuit şi monoclat, pentru

nişte foarfece de unghii, dacă nu cumva de bătături. A treia oară, o văduvă plânsă şi în mare doliu, pentru o pereche de brice încredinţate la ascuţit anticei case de încredere de către răposatul, fie iertat, care, vede-se, nu mai apucase să se radă cu ele nici cu săpun, nici pe uscat, înainte de a se înfăţişa la poarta raiului. Şi, în sfârşit, a patra oară, un vânător rubicond şi roşcovan, asudat şi cu chef de vorbă după un prânz prelungit. Acesta se interesa de-o anume comandă a unor cartuşe englezeşti, marfă extra, garantată, cu care părea ferm decis să nimicească de pe faţa pământului şi cele câteva sărmane lighioane câte se vor mai fi sustras cu chiu, cu vai de la dubleurile fraţilor Rovetta.

De patru ori, patru ţjienţi, expulzaţi în trei timpi şi două mişcări.

Salvatore abia s-a îndurat de fiecare dată să se urnească numai pe jumătate, descriind o lentă semirotaţie pe pivotul colonadelor de jambiere. Abia s-a îndurat să privească la dânşii peste umăr de la altitudinea colosului din Rhodos şi abia le-a răspuns la ziua bună, cu o plictiseală imensă.

— Giovanni, ia vezi!... făcea semn din trabuc. Treci la datorie I

Iar de fiecare dată, Giovanni proceda la evacuarea oaspeţilor nepoftiţi, cu tactica sa energică şi promptă.

Abia îi zărea intrând, că se şi repezea pe podiul din dosul baricadei de bricege. Scotocea de formă în rafturi. Deschidea şi închidea repezit sertare. Frunzărea mormăind în condici, pâcnea din nări, înălţa ochii în tavan cu o prefăcută desperare, şi cu altă prefăcută consternare îi amâna pe-a doua zi, grăbit să se întoarcă la trap, pentru a nu-şi pierde cumva vreun cuviinţei din pasionantele voastre supralicitaţii de interjecţii şi superlative.

Numai cu vânătorul cel bondoc şi roşcovan treaba a

mers ceva mai anevoios.

Vechi prieten al fraţilor gemeni şi vechi client al anticei case de încredere, puşcă de-a doua mână, dar nelipsit şi îndărătnic cirac în expediţiile cinegetice mai mărunte – precum am aflat amândoi nu peste multă vreme –, încercase să reziste pe poziţie şi să se înfigă în vorbă.

Bravii gemeni i-au făcut şi lui răvaş de drum, fără pic de urmă din obştească şi legendara lor cordialitate, tratându-l ca pe-un infam agent de execuţie fiscală.

— Mâne, coane Buduşcă! Azi imposibil... Chestii mari, chestii urgente!... trepădă Giovanni în juru-i cu încruntări feroce, căutând cam din ce parte să-l opintească peste prag.

De la înălţimea sa, de pe piscurile Etnei, unde tocmai ajunsese cu vorba, din vălmăşagul fumului de trabuc în plină erupţie, Salvatore lepădă şi el o circumstanţă atenuantă, supralicitându-şi fratele geamăn.

— Chestiuni de familie, coane Buduşcă!

— Păi, ce n-aţi spus de la început, bre fraţilor? Atunci nu m-amestec, nu mă bag... Spălaţi-vă rufele în familie şi fierbeţi-vă macaroanele între voi... Vă las cu bine şi vă urez s-o scoateţi la capăt cu pace. Deşi în chestiuni familiare, una ca asta – s-o scoată cineva la capăt cu pace – se. Întâmplă mai rar decât dubleurile tale, Salvatore!

Că mă opresc deocamdată la vânătorul bondoc cu pălăriuţa-! tiroleză, nu fără rost o fac.

Nu-i un popas de dragul amintirilor pitoreşti, colorate, seducătoare, cum ne făgăduiai tu conferinţa de-atunci sau precum într-adevăr pitoresc era şi clientul fraţilor Rovetta.

Prea bine cunoşti că popasul are altă pricină. Cunoşti că printr-o înlănţuire nu mai puţin pitorească de împrejurări şi de coincidenţe a contribuit şi acel vânător la vâlva începuturilor tale. Ca tot, ca toate, ca toţi de-atunci: oameni, împrejurări, coincidenţe, cunoşti că s-a raliat şi el

să-ţi deschidă căile mai larg şi mai grabnic, fără a bănui unde aveau să te ducă. Ţi-a devenit şi dânsul entuziast oblăduitor, prieten mai mare, crainic al tinerei şi meteoricei tale faime în care au crezut feciorii iobagilor din ţara întreagă vreme de câţiva ani.

Cum iarăşi prea bine cunoşti că tot el a rămas printre cei din urmă oameni inimoşi din ţara întreagă, înverşunându-se să mai creadă în tine, să mai spere, să-ţi mai apere numele tăvălit în noroaiele tale, chiar când nu mai era nimic de crezut, de sperat, de apărat.

Îmi dau seama că episodul s-ar cuveni intercalat în altă parte a acestor însăilate amintiri şi bilanţuri. Îmi dau seama că n-ar trebui să părăsesc tam-nesam prăvălia bravilor fraţi italieni ca să mă ţin după pălăriuţa cu pană de sitar a celui de-al patrulea protagonist şi să-l ajung din urmă, pe uliţele târgului nostru adoptiv, care uliţe nu mai există acum.

AL TREILEA CAPITOL

Dar ce pot face? Ştiam şi eu să observ. Ştiam şi ştiu să înregistrez. Astăzi mai ştiu să şi tălmăcesc multe din tot ce atunci observam şi înregistram fără prea îndestul discernământ.

A le şi povesti, însă, tot n-am învăţat.

Jovialul şi bondocul client expulzat din prăvălia fraţilor Rqvetta se oprise aşadar o clipă în prag.

După ce ne aruncă privirea poncişă, după ce ne-a cântărit şi ne-a preţăluit drept doi mascalţoni de-un ban perechea, după ce clătină din pălăriuţa tiroleză şi după ce s-a scuturat de indignarea nemaipomenitei ofense – ca un vânător ce se afla –, a pornit glonţ din uşa anticei case de încredere să vâneze alţi amici, în toane mai bune. Amici fără cimotii care nu se mai isprăvesc şi fără chestiuni de

familie, grave, urgente, urgentissime.

Fluiera voios cântecul vânătoresc şi înainta avan printre birji, printre trecători, printre vânzătorii de covrigi şi de ziare, păşind de pe o stradă pe alta în săltăreaţa cadenţă de marş:

În pădurea cea stufoasă, cea stufoasă, cea, Şăde fata cea frumoasă, cea frumoasă, cea /

Amicii aceştia în toane mai bune, nu mergea el să-i caute în pădurea cea stufoasă, cea stufoasă, cea 1, ci undeva mai pe-aproape, într-o altă casă antică de încredere. La Bolta rece, un fel de monument istoric din capitala Moldovei, consfinţit de legendele timpului încă din vremea lui Creangă şi Eminescu.

Erau în păr, berechet, prezenţi la datorie, fără niciunul lipsă la număr.

Îl aşteptau gata instalaţi la masă.

Oameni de încredere şi de nădejde, nu se clintiseră din loc. Făceau puntea între prânz şi cină, între zi şi noapte, ca să nu mai încurce treaba cu întreruperi şi ore de repaus.

Obida a avut deci cui şi-o răcori cu vârf şi îndesat vânătorul cel bondoc, istorisind printre pahare tot ce-a văzut, tot ce-a auzit şi tot ce-a înţeles el că se întâmplă bravilor fraţi italieni.

Dintru-ntâi, i-a ocărât vârtos pentru scârbavnica lor purtare. Mai apoi i-a căinat cu înduioşare pentru pacostea care le picase pe cap din senin. Şi iertându-i, a trecut de la vorbe la fapte.

Acele fapte îşi aveau cântecul lor. Nici nu se puteau dispensa de cântec. Adică de concursul lăutarilor. Căci vânător de-a doua mină şi cărturar de primul rang, chefliu cu intermitenţe, dar nu de-a treia categorie, conu Buduşcă, alias Ion Budea Hortopanu, neînfricatul polemist, era un personagiu original, cu multe pandalii şi nacafale.

Neobosit cercetător de hrisoave şi urice, arhivist preţuit,

deşi fără titluri academice de specialitate, colaborator la numeroase publicaţii din ţară şi de peste hotare, redutabil critic în război pe viaţă şi pe moarte cu mai toţi istoricii oficiali, avea cuvânt greu în toate problemele pământului, ale stăpânitorilor şi lucrătorilor de pământ: boieri, mănăstiri, răzeşi, mazili, clăcaşi, pălmaşi, iobagi... Om fără stare, din neam de răzeşi care-au muncit cu braţele în devălmăşie ocina părintească până ce-au fost scoşi din hotare de boierii hrăpăreţi în veacul trecut, moştenise ca unică avere îndârjirea judecăţilor cu uzurpatorii. Întru acestea învăţase el ştiinţa dreptului, se specializase în vechile pravili pământene de pe vremea lui Vasile Lupu şi Matei Basarab, în legiuirile bizantine de pe vremea Mavrocordaţilor, a lui Callimachi şi Caragea, încât de tânăr îşi făurise nume de avocat cu neîntrecută agerime în descâlcirea proceselor care tărăgănau de-o jumătate de veac, dacă nu chiar de un veac întreg. Avocat, dârz, colţos, incoruptibil. Avocat fără arginţi. Corb alb. Apărătorul şi providenţa năpăstuiţilor.

Pleda numai pentru ţăranii şi răzăşii despoiaţi de pământuri prin fraudă şi silnicii. Adesea plătea el timbrele şi cheltuielile pentru citarea de martori. El transcria actele cu slove cirilice din dosare, el le autentifica, el le legaliza, el dezgropa cu prilejul unui proces vechi o nedreptate şi o jăcuială încă şi mai veche. El se încăpăţâna să poarte judecăţile mai departe pe a sa răspundere, câştigându-le nu o dată, când împricinaţii osteneau şi, cuprinşi de lehamite, stăteau gata să cadă la pace.

Tot el pledase în 1907 şi pentru răsculaţii târâţi în lanţuri. Din apărător se prefăcuse în acuzator, scărmănând căpetenii politice, miniştri, prefecţi, satrapii şi zbirii ţinuturilor. Ceea ce i-a adus şi unele procese personale, învinuit de instigaţie şi uneltiri la o nouă rebeliune, de ultragii, de calomnii şi alte mai grave delicte pasibile de

Curtea cu juri.

Pentru toate se mulţumea cu recunoştinţa plugarilor puşi în drepturile lor sfeterisite şi nu vroia să primească decât plocoanele lor ţărăneşti. Orătănii, berbecuţi de primăvară şi bărbâncioare cu brânză de toamnă, care de altfel, îndestulându-i nevoile cu prisosinţă, îi dădeau înfăţişare densă, bondoacă şi bine hrănită.

Bani n-avea Ion Budea Hortopanu la bancă. Proprietăţi deaşişderea nu-l minase nesaţiul să agonisească. Doar o casă încăpătoare pe-o uliţă mărginaşă, plină de cărţi, de reviste şi dosare, încă neplătită pe de-a întregul nici aceasta.

Şi tot scormonind el astfel dosare şi tot răfuindu-se el înaintea judecăţii cu stăpânii latifundiilor lăţite prin jaf şi încălcări, pe încetul trecuse de la cazuri singuratice şi particulare la pasiunea cercetărilor istorice. Iscodise alte procese, mai largi şi generale, de transformări economice. Scotea la iveală injustiţiile sociale şi surdele lupte de clasă, în studii bolovănoase, aspre, muşcătoare, unde întotdeauna se afla de partea obijduiţilor cu o autoritate pe care nu i-o putea tăgădui nimeni.

La cincizeci de ani, nu mai scotea nasul din hârţoagele colbăite decât de hatârul tentativelor vânătoreşti prin dumbrăvile din preajma laşilor, în păpurişul Prutului, pe miriştile şi în fâneţele de pe valea Jijiei.

Atunci lepăda redingota neagră, pălăria tare, bâta noduroasă de cireş şi ghiozdanul documentelor, ea să îmbrace costumul de vânătoare şi să arboreze pălăriuţa tiroleză cu pana de sitar.

În această ţinută de campanie, purcedea să cutreiere dealurile şi coclaurile, plin de avânt şi de optimism.

Ce-i lipsea?

Puşca englezească era de prima calitate. Muniţiile, comandate special, erau de cea mai garantată fabricaţie.

Bocanci, jambiere, cizme de baltă până la şold, torbă, cuţite, binoclu...

Toate, după ultimul model din catalog. Singurul lux la care nu se precupeţise în viaţă.

Puşca pârâia de zor prin viroage şi tufişuri. Cartuşele din Manchester se epuizau înainte de a pogorî amurgul. Dar vânătorul nostru se întorcea îndeobşte cu torba goală şi doar din când în când cu o mortăciune pricăjită, de care Salvatore Rovetta făcea un haz teribil, cercetând-o cu nemărginită milă şi scârbire, aşa cum cerceta el anaforalele apocrife, răsucind cadavrul pe dos şi pe faţă, propunându-i lui Giovanni să-l împăieze neapărat şi să-l expedieze numaidecât la *British Museum,* ca o piesă unică şi inclasificabilă în analele cinegetice.

— Aşteptaţi voi, am să vă arăt eu data viitoarei... făgăduia conu Buduşcă. Vă închipuiţi că aţi monopolizat dubleurile din ţara Moldovei? Mult n-are să vă meargă!

Data viitoare nu mai venea niciodată.

Până aici nimic deosebit: aşa ceva se mai întâmpla şi altora, de când sunt vânători nenorocoşi şi totuşi de-un optimism incurabil pe lume.

Abia de aici încolo, întâmplările lui par mai anevoie de aşternut pe hârtie pentru un neîndemânatic povestaş ca mine.

Era chiar în seara memorabilei noastre zile, cu nenumăratele-i şi atât de feluritele sale învăţăminte, să ne-ajungă pentru o viaţă întreagă de om. Salvatore plecase entuziasmat din prăvălie. Îi mai sunau cuvintele tale în urechi. Avea impresia că a făcut cea mai preţioasă achiziţie de la întemeierea anticei case de încredere.

Îl zgândărea doar puţintel mustrarea de cuget fiindcă expediase din magazinul de arme şi muniţii un client fidel, un vechi amic şi un nenorocos cirac al campaniilor vânătoreşti, procedând într-o manieră cam prea brutală.

Acum se bucură că, întâlnindu-l, are prilejul să se disculpe. Treaba părea uşoară. Cu atât mai uşoară, cu cât îl găsea în plină acţiune.

Dovadă că supărarea lui conu Buduşcă îi trecuse fără urme, făcu înconjurul mesei, să strângă mâini şi să împartă urări de poftă bună. Cum pofta vine mâncând, şi setea bând, cum mesenii se îndeletniceau cam de multişor cu aceste operaţiuni, adevărul e că de asemenea urări nu se mai arăta neapărat' nevoie.

Toate mergeau strună şi fără urări.

Fripturile abureau pe talere. Garăfile – brumate. Un băieţandru, tuns chilug, abia prididea umplând paharele. În schimb, Salvatore Rovetta băgă de seamă că asupra tuturor apăsa o ciudată stânjenire. Veselia de pe figuri se împâclise la apariţia sa. După ce se aşează pe scaun lângă conu Buduşcă, a simţit privirile pipăindu-l ca pe un rănit care are grabnică trebuinţă de oblojele. *Corpo di Dio!* Asta ce-o mai fi însemnând?

S-a pipăit şi el, ca să se convingă.

Era teafăr, întreg, sănătos tun. Nici măcar dezbumbit la vreun nasture în părţi unde cuviinţa opreşte a le pomeni.

Peste măsură de intrigat, se pregătea să întrebe ce rost are compasiunea generală, cu atâta de mute şi dezolate clătinări din cap.

Dar conu Buduşcă, gâfâmd încă după palpitantele sale demonstraţiuni de coregrafie daco-gotică, ştergându-şi chelia asudată cu basmaua cât o coală de hârtie sugativă, i-a luat înainte cu interogatoriul.

— Ei, Salvatore! Cum ai scos-o la capăt cu salbele dracului?

— Care salbele dracului?

— Nepoţii 1

— Ce nepoţi, coane Buduşcă?...

— Plocoanele din patrie!...

— Care plocoane din patrie?...

— Nu te mai face a nu pricepe, că am înţeles tot.

— *Parola mia*[7] şi să-mi plesnească ochii dacă pricep ceva!... căscă Salvatore ochii, a doua oară într-o singură zi, cât ouăle de babiţă *(Pelecanus onocrotalus).* Ce nepoţi?...

— Şmecherii cu chestiile de familie!

— Chestii de familie?...

— Da, da 1 Pişicherii, mai mult sau mai puţin nepoţi, cu ale lor chestii de familie, grave, urgente, urgentissime...

— Coane Buduşcă, îmi pare rău, dar...

Punându-i mâna pe umăr, conu Buduşcă nu l-a lăsat să isprăvească:

— Haide, bre Salvatore! Nu te mai prosti şi nu încerca să mă mai prosteşti şi pe mine jucându-mi teatru, cum mi-ai mai jucat acum câteva ceasuri! Suntem între prieteni. N-ai nimic de ascuns. Se întâmplă în cele mai nobile familii cu ţâfna de nu le-ajungi nici cu prăjina la nas, darmite în familiile noastre, care nu-s coborâte cu hârzobul din cer!... Nici tu cu toate cimotiile tale nu te tragi din dogii Veneţiei, nici eu şi toţi de-aici nu ne tragem din neamul Muşatinilor şi nici măcar din Aprodul Purice. Noi suntem geţi, daci get-beget, cu blazonul opinca getică. Îţi cad şi ţie plocon jarcaleţii tăi, mă pomenesc şi eu cu flămânzii şi cu opincarii mei... Le-am istorisit şi amicilor de faţă... Care nu-i păţii?... Ziceam numai să nu-ţi fi căzut pacoste o daravelă mai boacănă, cu urmări grave pentru voi, pe cât am văzut că vă luase piuitul toată chestia... Mai ştiu eu ce? Paşaport fals... Vize şi semnături plăsmuite...

— Cine să săvârşească asemenea ticăloşii, coane Buduşcă?

— Nepoţii! Cine? Eu?... Eu am belit în viaţa mea zeci şi sute de plăsmuituri... Specialitatea mea! Antică şi reputată casă de încredere... Fiecare cu specialitatea lor şi cu

---

7 Pe cuvîntul meu (it.).

nepoţii lor...

— E o aluzie la vreun nepot de-al nostru, coane Buduşcă?

— Nu-i fi vrând să fie aluzie la nepoţii papei de la Roma I...

— Coane Buduşcă, eu n-am băut încă niciun pahar. Dar văd că trebuie să mă duc la culcare... Fiindcă, după cum una vorbim şi başca ne înţelegem, unul din noi a scăpat căciula pe baltă. Şi acela nu pot fi decât eu... Dumneata tocmai făceai dovada, când am intrat, că mai ai preţ de multe bătute şi multe chindii până la vremea culcării... Daţi-mi voie să mă retrag... Nu vreau să vă tulbur veselia...

— Ce-ai zis?...

— Mă duc la culcare. Petrecere frumoasă 1

De data aceasta, jovialul conu Buduşcă şi-a sărit cu totul din ţâţâni.

— Stai!... răcni el încruntat. Stai atunci, să întorc cojocul pe dos, dacă aşa merge vorba!

Şi într-adevăr îşi întoarse cojocul pe dos.

Pe loc, în scurt, fără răgaz şi fără cruţări, l-a luat pe Salvatore Rovetta la răfuială, aşa cum numai rânzosul Ion Budea Hortopanu din celelalte zile şi nopţi ale anului ştia să flocăiască măsluitorii istoriei oficiale până se alegea praf şi pulbere de dânşii.

A răcnit la el să stea, ca să-l judece. A răcnit la lăutari să iasă afară, ca să nu fie martori la crâncenul judeţ.

Rânjind apoi cu toată indignarea ofenselor îndurate în acea zi şi cu toată obida ceva mai veche de vânător nenorocos, praf şi pulbere a făcut şi din eroul dubleurilor de pomină.

— Stai, că-ţi scot eu macaroanele pe nas, jupâne Salvatore Cum?... Vă intru în prăvălie ca amic şi client. Dau ziua bună ca un om civilizat. Tu-mi pufneşti fumul trabucului în nas ca Stromboli, Giovanni se pârţâie în jurul

meu ca un solfatar!... Vreau să m-aşez pe scaun şi să-mi trag suflarea, voi mă poftiţi pe uşă-afară!... Sensibil la necazurile altora, în loc să te fac albie de porci, să nu te mai speli cu toată apa lacului Maggiore, îţi iert ofensa şi te compătimesc... Vin aicea şi te plâng între prietenii care sínt mai mult ai tăi decât ai mei, după gradul de ignoranţă universală, jeluindu-te pentru pacostea care ţi-a căzut pe cap...

— Care pacoste, coane Buduşcă? Ce pacoste? se văicără din ce în ce mai nedumerit Salvatore.

— Nu-mi umbla cu şahăr-mahăr! Tocmai asta e felonia şi disimularea italienească. Sângele apă nu se face!... Drept răsplată pentru abnegaţia cu care ţi-am suportat bădărăniile şi mitocăniile tale, pentru altruismul cu care am luat parte la belelele şi buclucurile voastre – uite ingratitudinea! Pe cine vrei tu să prosteşti? Şi pentru ce?... Ce ai de ascuns? Ce-i de ruşine? Faci pe Machiavelul cu mine? Ai tu fason de Machiavel?... Vezi-ţi lungul nasului! La ridicat greutăţi, poftim! La hăulit barcarole napolitane, poftim! La dubleuri, poftim! Ce-i al tău, e al tău!... La tăiat piroane, poftim! Ce-i al vostru, e al vostru! Specialitatea celor mai limbuţi fraţi italieni oploşiţi în Dacia, casa antică de încredere, care furnizează garantat palavrele cele mai gogonate pentru tot târgul laşilor şi întreaga Moldovă!... Le ascult, îmi fac plăcere, le colportez şi eu în dreapta şi în stânga cum colportaţi voi ciorsaoele cu taraba ambulantă când v-aţi pripăşit aicea, fiindcă mai toate au hazul lor... Dar nu-mi cere să le mai şi cred!... Te-ai ofensat că-ţi spun adevărul în faţă? Eu sínt dac, măi, dintr-o bucată! omul adevărului adevărat! Nu umblu cu fofârlica. Nu-s ca macaroanele voastre, care tot lunecă din furculiţă şi nu ştii de unde să le apuci... Stai! Stai, *signor* Salvatore şi jupâne Rovetta, stai, că-ţi scot eu atâtea macaroane pe nas, să-ţi ajungă pentru a umple tot craterul Vezuviului cu dânsele şi

să-ţi mai rămână un castron şi pentru cimotiile lihnite, care vin aicea, în Dacia, la pleaşcă 1... Urmaşii Romei sunteţi voi, măi mascalţonilor şi cuţitarilor? Vă stuche Traian în ochi! Şi cu dacii vă puneţi voi, bre? Degeaba eşti o huidumă mare cât doi, că au să te culeagă amicii aceştia de pe jos cu faraşul când oi isprăvi cu tine, *signor* Salvatore şi jupâne Rovetta!...

Signor Salvatore şi jupânul Rovetta zadarnic încercase să protesteze, jurând pe mormântul lui Garibaldi că nici prin gând n-ar cuteza el să-l facă pe Machiavelul cu un dac atât de intransigent şi de cumplit la mânie ca Ton Budea Hortopanu.

Oftând din adâncul făpturii sale enorme, Salvatore încuviinţă într-un târziu, ca şi cum ar fi capitulat după o grea luptă lăuntrică:

— Ai dreptate, coane Buduşcă!... La ce să mă mai ascund după deget?

— Haha 1 Te-ai convins şi tu că eşti de dimensiuni cam exagerate pentru treaba asta? Cum să se ascundă după degete o coşcogea matahală ca tine?

— Tocmai. Văd că nu mai are rost să tac şi să-mi închid amarul în mine, de vreme ce tot ai dibuit cum stau lucrurile...

— Cu mine te pui tu, bre? Am nas... Nas de vânător. Adulmec de-o poştă... Numai că n-am norocul tău 1

— Norocul meu nu ţi-l doresc dumitale, coane Buduşcă! Mare of şi necaz mi-au adus mie cele două haimanale de nepoţi, peste care ai dat dumneata azi după masă în magazinul nostru!...

— Ce vă spuneam eu?... triumfă Ion Budea Hortopanu, adresându-se comesenilor. Aşteptaţi, şi veţi afla că toate stau aşa cum vi le-am explicat, fără să le mai cercetez dosarul şi să-l chem pe el martin 1 Şi tu, bre Salvatore, bre... bre... că riu ştiu cum să-ţi mai zic! tu puteai s-o

mărturiseşti asta din capul locului, fără atâtea codeli şi făgăduieli! La ce-ţi foloseau?... Tot ai plătit gloaba, măcar să-ţi uşurezi năduful...

— Banii ca banii, coane Buduşcă 1... Da obrazul?... Obrazul nu mă lăsa să-mi strig în gura mare năduful. Ce scofală să mai ştie şi alţii?... Mai-mai să ne facă numele şi obrazul de ocară, şnapanii!

— Mai-mai, cât pe ce!... Dar încă nu l-au făcut chiar de ocară va să zică?... Atunci, nu mai face şi tu tragedie din asta. Toate trec, Salvatore! Trec şi se uită...

— Uşor a spune după ce trec, coane Buduşcă! Până trec şi se uită, bănuieşte însă cineva ce iad e în sufletul meu?

— Bre, să vorbim neted, ca între oameni de omenie 1 Te-am flocăit, gata! A trecut, s-a uitat!... Ţi-ai luat porţia pentru lipsa de sinceritate pe care ştii că eu n-o tolerez. Fiindcă ţi-a venit însă mintea la cap şi fiindcă sfârşeşti acolo unde trebuia să începi, ia spune-mi acum fără înconjur: ai nevoie de ceva, cumva? Vreo intervenţie? Vreun cuvânt undeva? Spune, şi mâine dimineaţă îs omul tău. Poartă-mă pe la toţi sfinţii...

— Mulţumesc, coane Buduşcă! Dar cred că am izbutit să fac toată daravela muşama, fără ajutoare şi intervenţii...

— Definitiv?

— Definitiv!

— Atunci, mâine dă un acatist de sufletul lui Garibaldi!... izbucni cu entuziasm Ion Budea Hortopanu, intrând şi el din nou şi definitiv în pielea generosului conu Buduşcă şi în trimestriala frenezie a hortopanalelor sale. Bravo, bravissimo, bre Salvatore! în acest caz, să ciocnim un pahar de vinaţ, bre, că mi s-a sfarogit gâtul!... Mai am încă şase ceasuri pentru lucrarea noastră, după care iarăşi am încheiata pe trei luni.

Au ciocnit deci un pahar. Şi încă unul. Şi pe urmă al treilea.

Salvatore s-a lăsat spovăduit, dând dinadins răspunsuri care întăreau încredinţările lui Ion Budea Hortopanu, aşa cum le prubuluise el pe drum când a ieşit din antica prăvălie de încredere a fraţilor Rovetta şi cum le-a istorisit el proaspete-calde-fierbinţi amicilor de ocazie şi de faţă.

Îndopându-şi pipa, conu Buduşcă întrebă:

— Şi rămân aicea salbele dracului, bre Salvatore? Rămân pe capul vostru?...

— Rămân, coane Buduşcă! Gândeşte şi dumneata! Orfani, calici, fără căpătâi... îi putem lăsa?

— Hm!... Carte au?...

— Câtă am învăţat şi eu cu Giovanni împreună.

— Hm!... Tureatcă, ciubotă, lemn, care va să zică?...

— Poate că ne-om învrednici să scoatem oameni din ei şi fără carte. Noi n-am-avut carte, şi asta nu ne-a împiedicat să ne facem oameni singuri, din tureatcă, din ciubotă, din lemn.

— Hm! V-aţi făcut voi oameni, dar aţi cam încurcat măsurile. Tu cât două ciubote, Giovanni cât un sfert de tureatcă!... Cine vă vede nu vă crede că sunteţi gemeni, bre 1

— Gemeni sunt şi şnapanii ăia de nepoţi.

Conu Buduşcă se minună, cu pipa încremenită în mână..

— Cum gemeni, bre?... Şi dânşii gemeni? Aveţi o specialitate a familiei? Nu v-ajunge să vă înmulţiţi câte unul, lucraţi tot în dubleuri?

— Parcă asta-i pe vrutele, coane Buduşcă? Şi parcă-i pe cartuşe englezeşti, garantate?... N-ai văzut la vânat? Trage golanul c-o cioarsă şi-ţi toarnă dubleul la clipeală!

— Hm! Adevărat asta! Chestie de noroc, bre Salvatore!

— În cazul de faţă numai noroc nu se poate chema, coane Buduşcă! Să-ţi cadă un dubleu de nepoţi pe braţe, după ce-ai mai avut de descurcat pe atâţia?... Cum oftam şi-mi tânguiam păsul mai adineauri... unul trage dubleul, şi

noi tragem ponoasele 1 Eu şi sărmanul Giovanni... Aieste-s noroacele unchilor cu o singură prăvălie şi cu două rânduri de nepoţi, în două ţări!...

Pâcâind din pipă, conu Buduşcă se socoti dator să vină măcar cu vreo câteva impresii şi sfaturi bine simţite în ajutorul bravilor noştri unchi adoptivi, despre care noi habar n-aveam încă în acel ceas.

— Hm! Bre Salvatore, bre! Ca să-ţi spun drept, mie, unul, brigandul cel cu mutra mai dezgheţată nu-mi prea pare chiar aşa de lepădat...

— Brânză bună în burduf de câne, coane Buduşcă!...

— Schimbi burduful, brânza bună însă rămâne! Urma alege... încercă mărinimos Buduşcă să-l consoleze întrucât te privea pe tine, Vladim, împovărându-mă pe mine, suspectul, cu toate păcatele. Celălalt însă, mutul şi mocnitul care mă spiona prin geam, acela mi se pare mie adevărata pacoste. De câne burduful, de câne şi brânza! Greu să scoţi parmezan din aşa marfă...

— Aicea te înşeli, coane Buduşcă! Brigandul cel cu fason de *giovine commediante,* acela e capul răutăţilor. Buclucul, ce-i drept, l-a săvârşit mutul şi mocnitul cu mutra de Teleleu-Tănase, dar nu el îl clocise. Nici n-ar fi fost în stare... Simplu instrument, coane Buduşeă!... Celălalt le-a manevrat toate.

— Hm!... Mă surprinde, bre Salvatore!...

— Pe mine, care îi cunosc ¡pe amândoi, nu mă mai surprinde.

— Hm! Nu mi-aş fi închipuit-o! Să te mai crezi fizionomist!... Şi cum le-o manevrat, bre?

Ca să-şi poată savura mai din plin deliciile viitoarei vendete, Salvatore a manevrat şi el cu toată perfidia care făcuse odinioară specialitatea celebrelor firme istorice Borgia şi Medicii din patria sa. Ţi-a pus ţie în circă toate păcatele şi năravurile închipuite şi neînchipuite. Te-a

zugrăvit în cele mai cătrănite culori. Şi supralicitându-se pe sine, în lipsa lui Giovanni, care nu era prezent să-i ofere concursul, a reuşit totuşi să creeze un soi de monstru îndestul de odios pentru a-l încrâncena şi pe conu Buduşeă până în mădm i ciolanelor sale de dac.

— Auzi, brigandul! Atunci, vai şi amar de capul tău, bre nenorocitule de Salvatore! îl compătimi conu Buduşeă. S-au dus pe copcă huzurelele tale! Mult o să ai de furcă cu asemenea pramatie...

Salvatore oftă:

— Mult, coane Buduşeă! Ştiu ce m-aşteaptă...

— Vorbe de clacă, bre Salvatore! Parcă nu te-aş şti cine eşti şi câte parale faci!... Inimă slabă, bre! Fac prinsoare că, în loc să-i dai cu un hai sictir, i-ai mai dat şi o ţigăroaie puturoasă de-a ta, premiu de încurajare!...

Salvatore zâmbi.

— Pierzi prinsoarea, coane Buduşeă.

— Adică vrei să zici că nu i-ai dat?... Pe cine prosteşti tu, bre? Te cunosc cum îmi cunosc fundul buzunărilor.

— I-am dat nu o ţigăroaie! Trei... Şi i-am mai dat altceva, coane Buduşeă... O pipă! Cea mai frumoasă şi mai straşnică pipă pe care am avut-o noi vreodată în magazin, din anul fundaţiei 1875... Comandă specială!...

— Uitaţi-vă la el, oameni buni!... izbucni conu Buduşeă în hohot de râs, bătând cu amândoi pumnii în masă de-au zăngănit toate paharele şi lăsându-se pe speteaza scaunului, ca să-şi salte veselia mai slobod din pântec. Uitaţi-vă la el, bre dacilor, geţilor, tracilor, sciţilor, sarmaţilor!

Toţi dacii, semidacii şi exemplarele celorlalte seminţii din încăpere, comeseni, chelneri şi lăutari au tresărit o clipă din agonie, deschizând pleoapele numai pe sfert.

Pe urmă s-au cufundat din nou în neant, doborâţi de somnul letargic.

— Bre Salvatore, bre nenorocitule!... Halal! Cum te-o prostit şi te-o şmecherit?

— Nu cred că m-o prostit şi m-o şmecherit, pehlivanul, coane Buduşcă! Am scos eu din buna mea voie, de unde o aveam noi în rezervă. Cea mai bună şi mai rară pipă din prăvălie!... Şi am dat-o cu sila, fiindcă altfel nu voia s-o primească.

— Brigandului i-ai dat-o?

— Brigandului! Dar nu pentru el. Pentru celălalt... nepot.

— Zi complice, bre! Complice, ce nepot? Măi, atunci s-o ştii de la mine că tot acela-i cel mai mare bandit din lume! Şi tu eşti cel mai mare nătărău, la propriu şi la figurat.

— Poate, coane Buduşcă... Dar dacă mi-a făcut plăcerea? Am dat cea mai bună pipă din prăvălie, cu cea mai mare plăcere pe care am simţit-o vreodată dând ceva în viaţa mea...

— Fugi, bre Salvatore, că eşti un nătăfleţ de italian care ai luat luleaua neamţului! Nu ţii la probă... Ce-mi spui mie palavre? îţi mănâncă câinii din traistă, iar ca mâni au să-ţi înfulece nepoţii şi ultima macaroană din farfurie. Au să vă scoată la covrigi, au să vă vândă prăvălia la mezat şi aveţi să rămâneţi mofluzi la bătrâneţe cu aşa pramatii de dubleuri... M-apucă mila de voi, bre!... Ian te uită ce mai dorm şi ce mai sforăie becisnicii ştia!... Asemenea mostre la fel cu proba l-or fi băgat la idee pe constipatul de Deceneu, cu reformele lui tâmpite. Hai şi noi la culcare, că mi s-a făcut ceasul... De azi în trei luni de-acuma, bre Salvatore!

— Nu mai dai pe la noi, coane Buduşcă?

— Pentru cartuşe?

Pentru cartuşe, dară şi pentru daravelele mele cu salbele dracului! Mai spui o vorbă, mai dai un sfat...

— Hm 1... Auzi, brigandul! să-ţi umfle de sub nas pipa cea mai fainissimă din prăvălie! Bre, de-ar fi nepotul meu,

să încapă pe mâna mea la dresaj, ţi-aş arăta eu cum se pune şaua pe asemenea specimene şi cum se strânge chinga să nu mai vâşcâie, şi cum se înfig pintenii să-l usture la ficaţi!

L-aş struni şi l-aş freca şi ini ţi l-aş juca eu clin z. Ăbăluţa, să facă spume de sânge la gură şi să-i scot eu pipa pe nas brigandului!... Auzi la el! Cea mai straşnică pipă!...

Salvatore Rovetta nu măsluise adevărul cu valeţii istoriei oficiale, pe care-i făcea zob Ion Budea Hortopanu, în bolovănoasele sale polemici.

Pipa cu pricina, într-adevăr, nu i-ai hrăpit-o prin violenţă, prin efracţie sau abuzive sustrageri din inventarul firmei. Ţi-o dăduse el. Adică, mai exact, ne-a „vândut-o" el amândurora, aproape cu sila şi pe-un preţ cu totul simbolic. Nici nu ne-a îngăduit să ieşim din antica lor casă de încredere până ce n-am acceptat această ofrandă, pentru a pecetlui vechea frăţietate daco-ramană, consolidată pe proaspetele temelii.

Toate s-au petrecut în chipul cel mai firesc, deşi mi sunt în stare să le reconstitui în fireasca lor ordine cronologică.

S-au petrecut logic, rapid, ca o inevitabilă concluzie.

Întorcându-mă să înnod firul amintirilor unde s-au întrerupt, cred că de astă dată mă voi învrednici să închei episodul fără tărăgăneli şi abateri.

Când bondocul şi jovialul conu Buduşcă – pe care încă mi-l ştiam cine e – când a plecat fluierând cântecul vânătorului din pădurea cea stufoasă, cea, tu erai cu mâna ridicată într-un gest larg, arătând undeva departe şi în sus, spre Etna şi livezile de portocali din preajmă. Fraţii Rovetta dădeau şi dânşii cu aprindere din braţe, parcă se zgrepţănau să escaladeze piscul. Eu vă priveam ţintuit locului, prin sticlirea oglinzilor paralele. Şi când ni s-au încrucişat privirile, întâlnindu-se prin jocul lucirilor din

geamurile de dulap, la încruntarea mea ai înţeles că trebuie s-o curmi cu peroraţiile. Ţi-ai amintit că ne cheamă şi pe noi alte îndatorinţe, mai grave, urgente, urgentissime. Cursuri, laborator, seminarii, altfel de experienţe, altfel de lecţii...

Te-ai uitat deci la ceas. Ai sărit fript. Căci, dincolo de limbutele improvizaţii şi de şăgalnicele fanfaronade ale vârstei, erai un student conştiincios şi punctual, rebel, dar cu o egală râvnă la învăţătura tuturor dascălilor.

Ai cules pălăria de pe rnesuţa de şah. Cu o neprefăcută părere de rău, ţi-ai cerut iertare. Nu mai puteai întârzia. Vei trece în altă zi. Sau într-o seară.

Bravii fraţi italieni s-au posomorât.

Nu le venea să creadă că aşa de repede a trecut timpul şi că a sunat ceasul despărţirii, să le strice jucăria.

Mirări, argumente, protestări. Toate fără efect. Stăruinţele lor au rămas de prisos.

Salvatore nu-şi epuizase însă muniţiile din cartuşieră.

Răsucindu-se către fratele geamăn, îl dojeni foarte alarmat de perspectivele viitorului. Viitorul lor, nu al tău.

— Giovanni, Giovanni, ce fel de negustor eşti tu?... Ai să duci prăvălia la faliment...

— *Perché?*[8]

— *Perché! Perché!...* Cum poţi lăsa un client să iasă din prăvălie fără să-l întrebi măcar ce-a dorit la intrare?

— Oh!... Lăsaţi, lăsaţi!... ai exclamat. Ce dient? Nu mai poate fi vorba de clienţi...

Bravii gemeni protestară într-un glas. Salvatore bară uşa cu trupul său de gigant. Giovanni se repezi după tejghea, deşurubându-şi vrejul gâtlejului din gulerul tubular şi aşteptând să-ţi exprimi dorinţa.

N-aveai încotro. Ai capitulat.

Ai capitulat cu o înfăţişare grozav de inconsolabilă.

8 Pentru ce ? (it).

Hălăduind şi tu cu bravii fraţi italieni prin grădinile şi livezile lor natale, pierduseşi din vedere cazul desperat, accidentul fatal, ceasul rău prin care ai trecut înainte de a păşi pragul.

Darea de seamă a accidentului decurse rapid, sincopat, dramatic.

Cică veneam amândoi pe stradă. Cică tu mă târai după tine, ca să mă aduci la antica firmă de încredere, de unde voiai să capeţi preţioasele informaţii pentru conferinţa de peste două săptămâni. Eu eram cu pipa în gură. O pipă nedespărţită. Rară, unică, suvenir de familie... Traversam strada discutând cu înfocare – doar eram studenţi! — fără să dăm atenţie la ce se mai petrece în jurul nostru. Scosesem pipa din gură. Gesticulam cu ea în mână. Dintr-o parte o birjă. Din cealaltă parte un tramvai. Eu am întins protector braţul să te feresc de oiştea birjei... Tu, ca o brută, fără să pricepi primejdia, te-ai smucit şi mi-ai dat peste mână. Pipa cade pe asfalt. Se rostogoleşte între şinele tramvaiului... Un strigăt! Roţile de fier, cranţ!... N-a mai rămas decât un pumn de aşchii, un cadavru de pipă oribil mutilat.

Ambii fraţi respirară când ai isprăvit dramatica expunere.

— De ce caz desperat? întrebă Giovanni, aruncând ochii la variata colecţie de pipe a prăvăliei. Totul e reparabil...

— Şi de ce accident fatal?... supralicită Salvatore. Putea să te lovească pe dumneata tramvaiul sau birja, *signor* Vladim!... Atunci era fatal... Fractură, clinică, pat... ceasul rău. *Jettatura!* Atunci se amina şi conferinţa...

Tu ai explicat că nu poţi lua atât de uşuratic toată întâmplarea, cum li se pare lor în necunoştinţă de cauză. Pipa cu pricina era ceva foarte preţios pentru mine. Un fel de talisman. O păstram pioasă amintire de la un văr marinar, un văr care a murit într-un teribil naufragiu. Vărul

Scarlat 1 – l-ai şi botezat de îndată, fiind ziua cumătriilor. Şi de îndată l-ai şi zugrăvit cum arătase răposatul pretins văr la chip şi la fire, slujindu-te ca model viu de feciorul incolor şi; nodor al lui moş Agapie şi al coanei Sultana, marinarul de apă dulce şi conţopistul de birou de la Căpitănia portului Brăila, ca să urzeşti la iuţeală din el un soi de personaj fabulos, un vajnic lup de mare, care a cutreierat oceanele şi porturile celor cinci continente vreme de două decenii, până ce l-au devorat rechinii *(Carcharias glaucus)* în tornadele Oceanului Indian

Pentru a-i da un mai impresionant prestigiu postum, l-ai făcut să absolve cu aceeaşi iuţeală între timp nu mai ştiu ce academie navală din Livomo şi l-ai înrolat în Marina italiană. Pe un vapor italian a murit. Sub drapelul Italiei. Poate strigând oând se scufundase vasul: *Eviva Italia!... Italia fără da se!...*[9]

Aceasta a fost lovitura de graţie.

Bravii fraţi italieni nici nu te-au mai lăsat să urmezi. Înţelegeau acum prea bine că asemenea accident fatal se cuvenea reparat pe dată fără meschine precupeţiri. Şi au început a scoate la iveală din depozitul articolelor speciale pentru fumători pipe lungi, scurte, câme, cu capac şi fără, pipe într-ales, de toate soiurile, de toate formele şi de toate mărimile.

Alegeai tu, nu eu.

Eu eram aşa de zdrobit de fatalul accident, de amintirile caire mă legau de acest pulverizat talisman, încât mă pierdusem cu firea – te-ai grăbit tu să explici. De asta m-am şi bâlbâit când am intrat în prăvălie. De asta nici nu mai rostisem apoi nicio vorbă. Temperament prea emotiv... Nu eram în stare să calc o furnică, să ucid un protozoar, o amebă, un infuzor.

---

9 Trăiască Italia !... Italia va acţiona prin propriile forţe 1 (Lozinca sub care s-a purtat lupta pentru unitatea Italiei).

— *Capisco! Capisco!*[10]

— Aceasta e ceva foarte frumos! Lăudabil!... înţelegeau şi se supralicitau mereu fraţii gemeni, exterminatorii faunei vânătoreşti din Moldo-Valahia. Foarte, foarte lăudabil!...

— Parcă pipa ta de la vărul Scarlat aducea la chip şi asemănare cu una din vitrină... m-ai întrebat, căkându-mă pe picior să dau şi eu glas. A doua din stânga, nu?

Mi-ai pus pipa în mină. O suceam şi o răsuceam stupid. Balivernele tale mă copleşeau de stânjenire. Experienţa lua o turnură prea exagerată. Nici măcar nu-mi mai venea să izbucnesc în icnete de râs.

— Pune-o şi în gură!... mi-ai spus.

Am pus-o şi în gură.

Mutra mea nu exprima probabil entuziasmul la care se aşteptau bravii fraţi italieni. Eram peste măsură de zdrobit!

Salvatore a stat în cumpănă un moment. Pe urmă, rosti:

— Giovanni, ia prezintă tu pipa pe care am comandat-o noi pentru doctorul Periade!

Bravul geamăn şi asociat se codi de data asta, în loc să supraliciteze, conform uzanţelor imemorabile de la întemeierea firmei.

— E comandă specială, Salvatore!... obiectă el cu glasul scăzut.

— Fă ce-ţi spun eu!

Giovanni, neavând încotro, s-a supus înşurubându-şi vrejul gâtiţei îin guler. A scos din sertar pipa gata ambalată pentru predare. A desfăcut ambalajul delicat ca pansamentul de pe-o rană, a deschis cutia, a apucat gingaş pipa cu două degete din culcuşul de pluş albastru şi a prezentat-o de la distanţă.

— Asta e!... ai strigat tu, înhăţându-i-o din mână. Leit

10 înţeleg! (it.).

asta e! Pune-o în gură

Eu mă codeam, ca şi bietul Giovanni. Mi-ai pus-o tu atunci între buze cu sila, mi-ai înfipt-o în dinţi, mi-ai tras borul pălăriei mai pe-o sprânceană, ca un operator de fotograf, m-ai examinat din faţă şi din profil, confirmând în extaz:

— Asta e!...

— S-a făcut!... se bucură Salvatore.

Giovanni mai încercă o slabă împotrivire, dictată de cea mai onorabilă probitate profesională.

— Comandă specială, Salvatore! Mâine trece doctorul Periade s-o ia... L-am anunţat c-a sosit.

— Domnul doctor Periade poate s-aştepte! Mai are trei duzini, de toate modelele. Nici nu fumează cu ele. E un colecţionar maniac de pipe.

— Dar a plătit aconto, Salvatore!... Avem factura.

— *Basta!*[11]

Tu ai aruncat ochii pe factură. Suma reprezintă de vreo şapte ori capitalul comun de rezistenţă din marsupiile noastre. Aceasta ţi-a mai scăzut elanul. Ai împins pipa la o parte şi te-ai întors la cealaltă, mai ieftioară, din vitrină, a doua din stânga.

Luptă mare în tine. Luptă mare în Giovanni. În Salvatore nicio luptă.

El era ferm decis să folosească forţa, dacă treaba nu merj gea altfel.

Într-un târziu, ai propus:

— O plătim în rate. Adică o plătesc eu, fiindcă eu sunt responsabilul penal şi civil al accidentului!...

Salvatore nici n-a voit s-audă. Tu nici n-ai voit s-auzi. O reducere, da! O păsuire de plată, da 1 Dar nu o pomană. Fiindcă ai venit să ceri preţioasele informaţii şi îndrumări pentru a servi cauza Italiei, aceasta nu înseamnă că poţi fi

11 Ajunge! (it.).

confundat cu pomanagiii aşa-ziselor manifestaţii de propagandă, care asaltează bravii comercianţi din târg cu bilete de onoare la baluri cu tombolă, albumuri, concerte, serbări cu bătăi de flori şi confeti.

Scuturându-ţi conţinutul marsupiului până la fund, l-ai vărsat pe tejgheaua lui Giovanni.

Două-trei piese de argint. Băncuţe. Mărunţiş. Gologani. Plată cu un caracter întru totul simbolic. (E adevărat că mai târziu ai achitat şi ratele, reduse tot la fracţiuni simbolice şi de altfel agonisite tot de la bravii fraţi italieni, când te-au angajat să predai unei nepoţele de-a lor lecţii speciale de... geografia şi istoria Italiei.) Iar înainte de a părăsi victorios casa antică de încredere, virând-nevrând ai fost silit să primeşti şi tu simbolica ofrandă a unui cuţit de fildeş pentru tăiat fbile la cărţi, cu stema heraldică a Florenţei gravată în email roşu.

Bravii fraţi italieni ne-au petrecut până la uşă şi dincolo de uşă, cu tumultuoase efuziuni, ca pe cei mai de vază clienţi de la anul fundaţiei, 1875.

— *Arrivederci!...*[12]

— *A domani!*[13]

— Cu bine!

— *Arrivederci, signor* Salvatore!

— *Arrivederci! A domani, signor Vladimo! Arrivederci!*

Afară m-ai luat la braţ, cu gâlgâiri de râs şi de triumfală satisfacţie:

— *E finita la commedia!...* Ţi-am spus că nu mori cu mine la drum, bătrâne batracian?... Cea mai bellă şi bellissimă pipă! Mai mult decât visul tău...

— Dar cu ce preţ, Vladim?

— Cum cu ce preţ?... Cu cea mai extraordinarissimă reducere 1 La desfacerea generală... Ţi-a plăcut cum i-a

12 La revedere (it).

13 Pe mîine (it.).

ras bădia cu perdaf pe bravii fraţi italieni?

— Şi ţie nu ţi-i oarecum să te mai şi făleşti încă? Frumoasă ispravă!... îmi vine să intru în pământ.

— Ce vrei, gasteropodule? Scopul scuză mijloacele... Asta ai fi putut s-o înveţi singur de la biologia ta, nu de la mine!

— Lighioanele din biologia mea nu fac escrocherii.

— Pardon! Sepia nu scuipă cerneală? Gândacii nu se apără în lupta pentru existenţă secretând o licoare puturoasă? Alte dihănii nu înghimpă, nu muşcă, nu fascinează ori nu au colţi cu venin? Pentru bravii italieni eu am adoptat mimetismul. La doi palavragii, un palavragiu şi jumătate. *Le chasseur chassé!*[14]

— Pot să-ţi garantez că te-ai întrecut cu mimetismul, Vladim! Pe lângă scamatoriile tale fantastice, specialitatea lor în arta de a tăia piroane a rămas floare la ureche... Iar dinţii băsneau gratuit, cu o voluptate inofensivă, dezinteresată, numai pentru a transfigura realitatea: pe când tu îi minciuneai cu o intenţie precisă şi cinică, la rece. A fost ceva abject!

— Frumos îţi mai exprimi recunoştinţa! Şi cu multe păcate mă mai încarci, parcă n-aş avea cu destule!... Nu-s o bestie chiar aşa de feroce şi de abjectă, mă frate Alexandre! Adică tu crezi că nu m-au ras şi bravii fraţi italieni pe mine, cu perdaf? Crezi că de la o vreme înainte nu m-am luat şi eu cu ziua târgului? Nu m-am pomenit şi eu improvizând baliverne gratuite de-a valma cu dânşii, numai din simpla voluptate de a transfigura lumea amorfă şi mălăiaţă în care ne învârtim? N-ai luat notă?...

— Ba încă cum! Ce-am făcut alta de la postul meu de observaţie decât să iau note peste note?

— Atunci?... Nu te mai muncească degeal i cazurile de conştiinţă!

---

14 Vînătorul vînat ! (fr.) (Sens : păcălieiul păcălit).

— Pe tine ar trebui să te muncească, Vladim 1 Cumul de crime. Asasinate! Mă bagi şi pe mine complice... Cum ţi-a venit să-l mai ucizi şi pe bietul Scarlat...?

— L-am ucis, da, dar l-am făcut mai întâi căpitan de cursă lungă, ca Scott! I-am dat ocazia să moară frumos, cum i se cade unui brav marinar, într-uji naufragiu măreţ, nu cum mueezeşte el într-o cotiineaţă de birou de la Căpitănia portului Brăila... Ar trebui să-mi fie recunoscător! Şi moş Agapie la fel, fiindcă i-am confecţionat din nătăfleţul său de odor ratat un erou lână în lână, ca să nu mai aibă după ce tânji. Şi tu, idem! Ca să nu mai tânjeşti după o pipă din vitrină, care nu face nicio ceapă degerată, faţă de superbissima noastră achiziţie.

— A ta, Vladim!... m-am lepădat de orice amestec. Achiziţia ta.

— Fie şi aşa! Achiziţia mea, care se află în marsupiul tău. Îmi iau toată răspunderea mijloacelor la care am recurs. Departe de a le socoti abjecte, mi se par generoase...

— Orişicât!...

Înşfăcându-mă de nasturele desperecheat al hainei, m-ai scuturat.

— Bine, măi maniac biolog! Ce naiba mai vrei? Te-am procopsit cu un văr care-ţi face cinste... Marinar de cursă lungă, legendar lup de mare, personaj de roman. Ca să-l moşteneşti, ţi l-am înecat în împrejurări senzaţionale, care-i fac lui cinste. Te-am procopsit pentru o clipă cu o pipă, suvenir sacru de la dânsul. Imediat ţi-am şi făcut-o hârburi, să nu te incomodeze cumva. Ce te costă? Ce-ai pierdut? Ţi-am înlocuit-o de îndată cu alta, cum n-a văzut bolfosu] de Scarlat în viaţa lui şi cum nici n-ai visat tu în viaţa ta. Aceasta e. Tangibilă, pipăibilă, concretă, în buzunarul tău!... Ce te-a costat?... Şi după acestea toate, tot mai stai morocănos, ca nesuferitul şi ciufutul de Periade? Na! Ţine

şi bumbul ăsta! Ai scăpat de el!

Mi-ai pus în palmă şi celălalt nasture rupt din aţă.

— Mergi cu ea în dinţi la laborator şi fă furori printre protozoarele tale. Ai să provoci drame, gelozii, sinucideri, crime pasionale. Ascunde vitriolul şi armele de foc! Pune pe una să-ţi coase nasturii. Iar până atunci, fii un june galant, bagă mâna în vechiul tău mansupiu şi tratează-mă cu preţul a două bilete de tramvai dus şi întors: zero lei, bani douăzeci... Treacă de la tine: fie bani treizeci!

— Să-ţi dau un leu, Vladim.

— Nu fi risipitor şi nu da cu picioarele în parale, paralepipedule! Cazi dintr-o extremă în alta. Hai, repegior, numără şi pritoceşte până nu vine tramvaiul!

— Până la tramvai mai avem de aşteptat mult şi bine. Nu dau tramvaiele din Iaşi zăbăuc peste pipe, ca în accidentele tale.

Scociorând, pritocind şi numărând rezervele din marsupiu, am recapitulat scrupulos bilanţul casei.

— Merg chiar până la un leu optzeci, Vladim, ca să împărţim pe din două fondul comun de rezistenţă.

— Graţie, *signore!* N-am nevoie de atâta. Zero lei, bani treizeci îmi ajung. Două bilete de tramvai a zece bani, două ziare a cinci parale.

— Şi masa, Vladim?

— Fii fără teamă! Nu mor nici eu, când am plecat cu mine la drum. Îmi port eu de grijă! Până ce noaptea cu umbrele sale emisferul nostru îl va învălui; scot eu din piatră seacă un vărsământ personal la fondul comun.

Tot întorcând ochii după tramvaiul care nu se mai ivea, te-ai strâmbat cu o schirnă de martir.

— Phii!... Da infectă ţigară!... A împuţit toată Piaţa Unirii. Şi să mai zici dumneata că n-am răscumpărat cu înfiorătoare suferinţi reducerile lui *signor* Salvatore! Să consumi trei haragi de calibrul acesta unul după altul, ca

să nu-l refuzi, puţin lucru e?

Ai zvârlit cât colo haragul negru şi puturos.

— Îţi dai tu seama ce piatră de încercare înseamnă pentru mine conferinţa ’asta, *signor* observatore? Şi nu numai pentru mine... Pentru noi amândoi... Pentru tot ce vom avea de pregătit şi de organizat cu începere de la toamnă... Abia atunci ai să...

Vorba însă n-ai mai dus-o la capăt.

Trecea tramvaiul, în sfârşit, şi tu te-ai avântat pe scară din mers.

De pe platforma vagonului mi-ai făcut apoi diverse semne mute, pe care nu le-am înţeles, fiindcă se pretau la cele mai felurite şi contradictorii interpretări.

Plimbând dosul palmei pe obraz, repetai operaţia bărbieritului pe uscat. Dar pe cine naiba voiai să mai razi cu perdaf?... Auditoriul de la viitoarea conferinţă? Furnizorii viitoarelor fonduri de rezistenţă? Viitorul, pur şi simplu, cu V mare?...

Ai deschis şi ai închis de două ori cele cinci degete ale mâinii drepte. Adică zece! Sau ceva de zece ori... Zece ce? îmi garantai dinainte nota maximă la conferinţă, să nu mai am nicio grijă? Aveai să te întorci seara acasă tocmai pe la ceasul zece? Mă asigurai că aportul tău la fondul comun de rezistenţă va atinge cifra astronomică de zece lei? Urai pipei mele o viaţă lungă de zece ani, ca să pufăiesc din ea în mijlocul familiei, cu pruncii pe genunchi, cum mi-a dorit *signor* Salvatore? *Chi lo sa?*[15] Nu te-am mai întrebat niciodată de atunci. Abia acum îmi amintesc.

Când tramvaiul a cotit la colţul străzii, dispărând de pe orizont, am renunţat la dezlegarea enigmelor.

O clipă am rămas nehotărât.

Pe urmă, mi-am călcat severele mele discipline. Mi-am călcat pe inimă, pe program, pe fidelitatea jurată

15 Cine ştie ? (it.).

protozoarelor din laborator şi cu o condamnabilă slăbiciune mă lăsai pradă unei netrebnice ispite. Am intrat la debitul de tabac. Compromiţând grav fondul de rezistenţă, într-un acces de nebună prodigalitate, am cumpărat un pachet de tutun special, din Indiile Olandeze, în memoria bătrânului lup de mare, Scarlat, victima naufragiului în oceanele de la antipozi. Mi-am îndopat pipa şi, ca s-o inaugurez ou toate onorurile, ea să-i savurez toate deliciile, m-am rezemat de Irara unei vitrine şi mi-am acordat zece minute de totală delăsare, ca un lenevos plimbăreţ fără grijă şi fără îndatoriri. Protozoarele puteau să mai aştepte. Nu dădeau nici turcii lui Sinan-Paşa, nici epigonii lui Lamarck să mă controleze.

Aspiram fumul adânc, într-o dulce ameţeală. Pipăiam cu nespusă voluptate lemnul luciu şi dens, curb, de rădăcină rară. Dezmierdam ou ochii şi cu vârful degetelor capătul de chilimbar negru, translucid, străbătut de irizaţii aum. Păstram cât mai mult în nări, lăsam să întârzie oât mai mult, până la asfixie, aroma de iarbă tropicală din care atunci mă înfruptam întâia dată şi mirosul de lemn abia încălzit, încă nepătruns, prea nou încă şi necontopit cu fumul tutunului, cum se cuvine să-şi dea întreaga măsură o adevărată pipă de savant dogorită, coaptă, deplin pusă la punct a unui vechi şi versat fumător.

Era o senzaţie puerilă, recunosc. Primitivă, recunosc. Lipsită de demnitatea sobrelor mele abnegaţii, recunosc.

Dar cât de înduioşător explicabilă!

Pentru întâia oară în viaţă, feciorul de iobagi lipiţi pământului se buoura şi el de împlinirea unei îndelungi şi tăinuite şi nevinovate jinduiri la un bun pământesc. După atâtea aşteptări mereu amânate, după atâtea resemnări şi renunţări aspru drămăluite, merita balsamul acestei recompense. Eu îl absolv şi acum.

Mă înduioşez şi astăzi.

Bietul băiat!

Rezemat de bara vitrinei, am sorbit atunci ultimele fumuri din pipa nouă, prea nouă şi încă neînsufleţită. Am culcat-o cu grijă în micul scrin căptuşit cu pluş albastru. Am pus în punga de piele tutunul din Indiile Olandeze, cu învelitoarea pachetului cu tot, fiindcă nu mă înduram să arunc un ambalaj atât de impresionant, cu foiţă de staniu şi gravuri exotice în multe şi pestriţe culori.

Şi am pornit cu pas alergător, cu toate multepicioarele mele de miriapod, către laboratorul unde protozoarele făceau zâmbre, aşteptându-mă să mă întâmpine cu alai.

AL PATRULEA CAPITOL

Pe urmă mai ţii minte, Vladim?

Cele trei săptămâni până la conferinţă ţi-ai pus cu adevărat cenuşă în cap.

De la cursuri şi cantină: direct acasă. Acasă, de la uşă: direct la masa de lucru.

Între sprâncene ţi se adâncise o brazdă verticală. Cărai din oraş de la biblioteci şi anticari, cărai şi devorai ocale de tomuri; te apucau adesea zorile cu ochii împăienjeniţi.

Te abăteai doar pentru o jumătate de oră şi doar din oând în câtnd pe la antica prăvălie de încredere a bravilor fraţi italieni. Nu ca să capeţi cumva informaţii şi îndrumări suplimentare de la gemenii Rovetta. Căci în afară de exerciţiile gratuite de conversaţie în limba lui Dante şi Petrarca nu-ţi puteau fi de mare folos, cu toată bunăvoinţa lor supraentuziasmată şi arhisonoră. Habar n-aveau de Renaştere şi eu atât mai puţin de geniile Renaşterii.

Gu stupoare ai descoperit că dincolo de cele două orăşele cu totul neînsemnate şi teribil de sărace din Piemontul copilăriei, pe unde îi târâse cu tribul nomad Giambattista, patriarhul clanului, înainte de a purcede în

pribegie spre alte meleaguri, mai ospitaliere, în Moldo-Valahia noastră, habar n^aveau de ţara lor natală. Nu s-au întors niciodată să mai revadă nici măcar puţinul cât îl mai văzuseră în anii copilăriei. Iar de văzut, nu zăriseră atunci niciodată îndeaievea cu ochii nici Etna, nici Florenţa, nici Veneţia, Neapole, *Grotta Azzura a Capri, la piu bella isola del mondo!*

Vociferau cu patos şi tremolo despre ele. De ştiut, ştiau însă doar din auzite şi din prospectele companiilor de voiaj, din albume şi cărţi poştale ilustrate, ca şi tine.

Ba mai aveau a învăţa dânşii mereu câte ceva nou de la tine.

Dar te îndemna să-i cauţi o vagă mustrare.

Şi fără îndoială, mai mult încă te chema atmosfera de admiraţie absolută, de care simţeai o inconştientă nevoie. Un fel de tropism. Ca floarea-soarelui după soare, întorceai faţa spre focarele de unde-ţi venea această căldură şi lumină.

Bravii fraţi te întrebaseră dacă pipa cea nouă m-a consolat de ireparabila pierdere. Măcar astfel să se consoleze şi dânşii de scandalul imens pe care-l dezlănţuise a doua zi doctorul Periade, colecţionarul maniac şi ciufut.

— Aşa şi aşa!... ai răspuns tu. Deocamdată prietenul meu e ca un văduv însurat a doua oară, într-o nouă lună de miere. Oricât de dulce mierea miresei, o compară cu a răposatei!

Lui Salvatore i-a plăcut din cale-afară răspunsul, ca unul care se însurase de vreo trei ori cu vreo trei mirese indigene cucerite cu grandilocvenţa lui exotică, speciaMzându-se oarecum şi în degustările de miere, cu respectivele comparaţii.

— Are să-i treacă! te-a asigurat el pe baza experienţelor personale.

— Ba încă repede şi degrabă!... supralicitase! tu. A şi început să se lângă pe degete!...

Când mi-ai raportat dialogul, am socotit de datorie să te previn.

— Bagă de seamă, Vladim! Luneci pe-o pantă primejdioasă. Împingi mimetismul prea departe. Şi n-ai nici măcar scuza bravilor fraţi italieni. Nu eşti vânător extra, ca dânşii...

— Am să fiu şi vânăitor extra, n^avea grijă! *Signor* Salvatore mi-a şi chitit o puşcă şi-o tolbă cu ţarţamuri, plătibile în rate.

— Rate seculare, fireşte?

— Seculare, milenare, ce-ţi pasă?... Acum *silentium!*[16] La lucru!

Tăcerea dura ceasuri întregi, târziu, după miez de noapte. Pe geamul deschis străbătea numai foşnetul moale al teilor, un lătrat somnoros şi rural ide zăvod, vuietul unei birji departe de tot, un dangăt surd de armă la marginea târgului, la marginea lumii.

Eu adormeam cu un ziar făcut paravan ochilor. Şi când deschideam ochii tu erai tot la masa din mijlocul odăiţei noastre, cu dunga dintre sprânoene mai adânc şănţuită. Aprindeam pipa şi-ţi contemplam profilul tăios, energic, concentrat. Nu mă îndoiam de izbânda conferinţei, ca. Şi de celelalte izbânzi mai grele, mai mari, de mai târziu. Îţi cunoşteam puterile şi • îndârjirea perseverentă, sub amăgelnicul strai al glumirilor uşurele de toată ziua, cu ale noastre invective homerice, cu ale noastre farse, porecle şi rămăşaguri, cu băieţoasele noastre hârjoane de odrasle iobage care s-au născut lângă staul şi n-au ■ fost crescute cu guvernantă.

Puneam ibricul de cafea la flacăra spirtului.

Ibricul meu; cafeaua ta.

---

16 Linişte I (lat.).

Bravă asociaţie, în care tu erai cel păgubos, căci provizia ta de cafea se cerea mereu primenită, măcar în doze farmaceutice de cincizeci de grame, pe când ibricul meu nu se termina niciodată. Atunci îl achiziţionasem, de hatârul conferinţei tale. Mi-a ţinut şi acela tovărăşie fidelă cu pipa în bordeiele războiului, în continuarea anilor de studenţie de după război; mai târziu, în cei dintâi ani de belfer burlac şi ambulant, când mă resemnam la, diferite supliniri de catedre prin diferite târguri dintr-un capăt al ţării în altul, până ce m-au potopit resemnările şi renunţările în târgul unde mucezesc de-o viaţă. Rătăcit multă vreme apoi în cămara de vechituri şi ciovee, l-am adus şi pe acela aici, în chilia tăcerii de la mătuşa Ruxandra.

Dinadins parcă, pentru a mă împresura toate acum, cu mărturiile palpabile ale amintirilor de atunci.

Uneori, în acea vreme, după miez de noapte, cât deşertai ceaşca de cafea şi împingeai vraful cărţilor la o parte, se întâmpla să rupi singur pactul tăcerii, din cealaltă chilie, a noastră, comună, de la moş Agapie şi coana Sultana.

O scurtă destindere.

Fără hohoteli1 de râs însă şi fără şăgalnice apostrofări. Păstrai în ochii înneguraţi o preocupare gravă, brazda rămânea şănţuită aspru între sprâncene, pe buze un zâmbet amar.

Despre tot ce-aveai de gând să rosteşti la conferinţă nu-mi vorbiseşi încă niciodată în acele răgazuri. În schimb, îţi eliberai sufletul, în sfârşit, de cele câteva destăinuiri prea îndelung şi apăsător ferecate în tine.

Te eliberai, în sfârşit, cum mă eliberez şi eu acum.

Mi-ai mărturisit astfel şi pricina ascunsă, dureroasă care te oprea să te întorci cu dragă inimă acasă, la voi, în sat. Doar câteva zile – şi atâta tot! Cât mai rar şi pentru cât

mai puţină vreme.

Nu te aştepta acolo numai sărăcia în care ai deschis ochii la viaţă. Te pândea altcevia, mai înăbuşitor. Hâde umiliri. Crâncene surpări de oameni. Deznădejde; cea mai stearpă şi mai pustietoare deznădejde pentru inima unui fecior de iobag.

După răscoalele din 1907, după schingiuirile şi anul de temniţă, părintele tău căzuse în patima băuturii, căci surpările nedreptăţii şi prigoanelor sfârşesc în mai multe feluri. Nu se mai alegea nimic din munca lui. Îl culegeau vecinii din şanţuri, în zilele de sărbătoare, când lepăda la cârciumă în câteva ceasuri plata robiei de-o lună. Fusese bărbat vânjos, ascuţit la minte, vrednic la treburile plugăreşti, tare de grumaz, chipeş, semeţ, iscoditor; de la el moşteniseşi tot ce nu era humă de rând în tine. S-a întors însă din temniţă zdrobit nu numai de bătăi şi de cătuşe. S-a întors cu o nimicire lăuntrică. Şi din an în an s-a dat tot mai afund. Zdrenţe, numai zdrenţe pe el. Sumanul – petec peste petec, căciula – desfundată, opincile – flenduri, privirea – rătăcită, sticloasă, rânjetul – tâmp, îndobitocit.

Din eei patru fraţi – toţi mai în vârstă decât tine şi toţi neştiutori de carte: unul, zurbagiul şi bătăuşul satului; altul, trăgând spre patima părintească de timpuriu şi fără pricina care-l surpase pe bătrân. Al treilea frate, argat la arendaş, la grajduri; celălalt, slugă la un fost perceptor, chiaburul şi cămătarul satului. Slugă şi unealtă, tovarăş cu el la feluritele hoţomănii şi jăcuieli pe spinarea glotimei nevolnice. O familie săracă de pălmaşi, nevoiaşă dar cu faimă de gosipodari cumpătaţi şi întotdeauna cu fruntea sus, măcinată fără nădejde de mântuire în câţiva ani; ca un alt fel de epilog al răscoalelor din anul 1907, neînregistrat în nicio istorie a acelor răscoale, fiindcă nu-şi afla rezervat niciun capitol al consemnărilor de epiloguri

invizibile şi mai lente, mai perfide decât statisticile morţilor şi condamnaţilor la ocnă.

Ai încercat să te apropii de dânşii în zilele de vacanţă din primele clase. Ai încercat să le ajungi sprijin în vreun fel, atât cât le putea fi sprijin un băieţandru de şcoală.

’ Bietele tale încercări au fost însă întâmpinate cu neîncredere înstrăinată şi numai cu rânjete de batjocură. Se loveau întotdeauna de-o duşmănoasă răstălmăcire a intenţiilor. De aceea mai demoralizantă răstălmăcire.

— Conaşul! Domnişorul! Vine la inspecţie, strâmbă din nas şi toate-i put!

Taică-tu te luase la palme, într-o vacanţă de Paşti, prin clasa cincea de liceu. Abia coborâseşi din tren, străbătând drumul pe jos de la gară, printre arături, printre lanuri de griu mărunt şi cireşi în floare. Aceasta ţi-a fost întoarcerea la locul copilăriei! Aceasta, primirea... Câteva perechi de palme! Nu te-ai lămurit nici acum anume de ce. F ra beat, năuc, nu-şi dădea seama ce face şi de altfel a doua zi nici nu-şi mai amintise ce-a făcut.

Orbeşte, cu duşmănie, lovea şi mugea. Voia parcă să răpună din cale un martor lucid al ticăloasei lui năruiri. Maieă-ta în unghere, bocindu-se. Vecinii – la gard. O babă cu glas piţigăiat, răscolind tot satul:

— Săriţi, oameni buni, săriţi, că-l ucide!...

A doua zi, ochii tuturor în pământ. Şuşoteli printre uşi. Viţelul – în tindă. Cuibarele cleştilor – sub laiţă.

Taică-tu gogindu-şi mahmureala înveninată pe prispă, cu sumanul petecit în cap, cu gemete chinuite prin somn.

Şi vecinele, care-şi făceau drum să afle ce s-a întâmplat, minunându-se şi oftând cu mâna la gură. Şi ţâncii, care veneau de la a treia casă, să se zgâiască la tine ca la altă dihanie, scobindu-se în nas. Şi jandarmul, care te-a chemat la cercetare după câteva zile, să ri explici ce rost au cărţile aduse de tine şi răspândite băieţandrilor de-o

vârstă, foştii colegi de şcoală primară rămaşi desculţi la vetrele părinteşti să păzească viţeii şi să rânească balega.

Ai explicat. Ai cerut să-i cheme de faţă şi pe dânşii, cu tipăriturile vinovate.

Vinovate tipărituri, într-adevăr: povestirile lui Creangă, stihurile lui Coşbuc, sfaturi pentru plugari, broşuri de lucru manual şi de economie casnică, mici invenţii practice la îndemâna tuturor, proverbe şi zicale, *Poveţele unchiaşului sfătos.* Cărţulii din biblioteci populare, ieftine, cumpărate din economiile tale, dintr-un îndemn naiv, să le-aduci daruri de învăţăcel desculţilor cu care ai început învăţătura.

Jandarmul era un vlăjgan chilos şi stacojiu la obrazul cât o lună plină, ou mustaţă cât vrabia, tu – elev în clasa a cincea, un băieţandru încă. Abia doi ani după excursia noastră în Munţii Hangului, după ruperea de nori cu fulgere şi trăsnete, după legămintele noastre de sus, pe ţancul înalt, când răsărea soarele.

Ai plecat deci cu ochii în lacrimi. Cu pumnii strânşi. Fără nicio putere; fără niciuna.

N-ai mai găsit nici măcar pe fostul tău dascăl, care te preţuise, care te îndrăgise şi-ţi înlesnise cel dintâi drum, înscriindu-te cu de la el putere la concursul pentru bursă.

Zăcea în ţintirimul de lângă biserica de lemn, cu buruienile crescute pe mormânt.

— La toamnă, frate Alexandre!... ai spus ameninţător. La toamnă începe bătălia cea mare.

Ai tăcut apoi cu buzele strânse, cu fruntea brăzdată, cu ochii neguroşi, Vladim!

Prin plasa albăstrie de fum a pipei, mă uitam ca întotdeauna cu drag şi cu neţărmurită încredere la profilul tău ager, dăltuit să despice valurile, vânturile, furtunile, viitorul.

Cum puteam oare să mă îndoiesc că, alături cu tine la

drum, nu vom birui vânturile şi valurile şi furtunile şi vrăjmăşiile viitorului, toate, Vladim?

Rămân cu ochii duşi la plasa albastră de fum pe care o ţese şi o destramă şi iarăşi o înfiripă brava, bătrâna, credincioasa mea pipă. Gândul călătoreşte la nopţile legămintelor tale de-atunci şi mă aduce îndărăt la străina făptură care a stat acum cinci nopţi pe scaunul de-aici, alături, lângă masă; hidoasa, rânceda făptură. Şi încă o dată inima mi se strânge într-o gheară de fier şi încă o dată se înfioară de durere pentru tinerelul acela avântat de atunci, frate al tinereţii mele, frate pierdut!

Ah I ce-ai făcut tu din tot ce ni se făgăduia să fie atât de altfel, Vladim?

Ce-ai făcut din viaţa ta, Vladim, ca să te putrezească aşa de hâd Viaţa înainte de moarte?

Pe atunci de aceasta ne temeam.

Mai ales de aceasta.

Să nu se cuibărească viermii putreziciunilor cumva în carnea şi în sufletele noastre tinere. Să nu rătăcim pretimpuriu cumva pe drumurile pierdute ale celor care s-au rupt de obârşia mulţimilor trudnice şi au rămas fără reazem.

Oameni de nicăieri. Oameni ai nimănui. Oameni fără nimic în urmă să-i doară, să-i mustre, să-i aştepte.

Într-acea primăvară cu nopţi înstelate şi cu molatice adieri, cu amăgitoarea ei tihnă şi cu atâtea urgii pentru întreaga omenire rânjind la pândă, pe noi numai această grijă ne muncea. Nu întrezăream nimic dincolo de orizontul unor feciori de iobagi, ostaticii unui târg somnolent, fără evenimente; târg de ruini şi de vestigii, cu nostalgii în trecut şi în cultul mormintelor. Iar pentru feciorii de iobagi, cu nepriceperea noastră de-atunci în legile întocmirilor şi primenirilor sociale, credeam că se vădeşte doar o singură nevoie să-şi caute cât mai grabnic reazemul acela

statornic în satele lor de departe, de acasă, de unde au plecat. Ce puteam şti mai mult? Cine să ne înveţe altceva? În pofida nesăţioaselor noastre lecturi, nimeni nu ne-ajuta cu o lumină. Nimeni nu se ivea călăuză. ’

Mă muncea gândul că până şi eu ajunsesem un simplu drumeţ trecător prin satul de baştină. Că şi eu mă simţeam acolo înstrăinat uneori.

Acum târgul nu ni se mai părea atât de posac şi aşa de străin. Ne adoptase. Îl adoptasem. Şi ne adaptasem la viaţa lui.

Dimineaţa ne urcam în tramvai. Pas alergător, miriapodule!

Peste zece minute descindeam în centrul târgului nostru adoptiv, Piaţa Unirii, buricul universului nostru de-atunci. Opt ceasuri şi mai mult încă, ne împărţeam la cursuri, la laborator, la bibliotecă, la librării, la cantine.

Trăiam o viaţă în care nu mai era loc şi timp pentru gândul la lumea noastră, de departe, de acasă. Pe ascuns unul de altul, într-un soi de pudică fereală, încercam să ne ajutorăm mamele cu o parte din puţinele noastre agoniseli de studenţi (meditaţii, copieri de registre şi corespondenţe, litografieri de cursuri), chiverniseli sustrase fondului comun din marsupiu numai întru aceasta. Ai găsit şi tu, am găsit şi Ou recipisele mandatelor poştale rătăcite printre file de cărţi. N-am spus nimic nici eu; n-ai spus nimic nici tu. La preţuirea reciprocă s-a adăugat poate o înduioşare reciprocă. Dar acestea ce însemnau? La ce slujeau? Cât uşurau cu adevărat, din marea şi permanenta şi deznădăjduita lor mizerie de acolo?

Când ne pregăteam să ne mai întoarcem răzleţi, pentru scurte răstimpuri, în satele copilăriei, plecările noastre nu ne mai vânzoleau cu nerăbdările şi însufleţirea de odinioară.

Tu aveai pricinile tale.

Eu ale mele.

Socot că mai erau şi altele, peste capetele noastre. Nu înfăţişam cazuri izolate, excepţii. Fatal, prin acelaşi proces treceau toţi feciorii iobagilor veniţi la o învăţătură menită să-i desprindă de lumea lor şi să-i înroleze ţârcovnici, simbriaşi, valeţi şi mercenari ai lumii din cealaltă tabără, a celor oare stăpâneau ţara şi trăiau în huzur din îndestulările ei.

Cu premeditare ori nu, către aceasta ne mâna inevitabil o conjuraţie a programelor de învăţământ, a mijloacelor de viaţă, a întocmirilor care scăpau înţelegerii noastre de atunci.

Nu ne întorceam oare în satele obârşiei noastre de oameni trudnici şi împilaţi în fiecare vacanţă, ca de fiecare dată să ne izbească aceeaşi şi aceeaşi pricină de înstrăinare? Acelaşi şi acelaşi reflex retractil? Cum singur ai spus-o şi cum mi se întâmpla şi mie, deşi pentru mine pricinile erau mai puţin crude, fără nimic tragic şi umilitor. Maică-mea, surorile, fraţii mei mai mici mă aşteptau cu braţele deschise. Cocioaba noastră – săracă, însă curată. Lipitură de lut pe jos, cuptorul – humiuit, pereţii – albi, ograda – ca în palmă, gardul – întreg. Pomii sădiţi şi altoiţi de mine – pe rod.

Dar nu mai puteam spune că, întors în sat, intram în elementul meu ca în anii dintâi. Mitul lui Anteu, prinzând proaspetele puteri din puterile pământului, se răcise treptat. Nu mai era vorba de mituri. Şi nici de acel romantism idilic şi convenţional, pentru uzul odoarelor de latifundiari şi arendaşi, când soseau de la pension la conacul cu paricuri, în oarăta cu patru cai înaintaşi şi cu surugiul pocnind haihui din bici: „De Paşti în satul vesel!”... „Juna Rodică” şi â ei cofiţă pe umeri!... „Sămănătorul harnic, cu sacul subţioară 1”

Se preciza un reflex monstruos, condamnabil, dar real; o instinctivă crispaţie la brutalul contact cu vechile mizerii, oare ne paralizau fizic elanul zvâcnit din adâncuri psihice. Aveam şi noi jandarmul nostru în sat, tot aşa de năsâlnic. Aveam şi noi vechili cu harapnice. Legea învoielilor agricole o mai aveam de asemenea. Iar lipitori, bogătani, cămătari şi misiţi la pândă, prea destui, gata să arvunească orice şi să-i vândă pe toţi cu hurta şi eu rabat.

Mă loveam şi cu de stări, de surpări, de lugubre superstiţii, de duhurile beznelor. Nu le mai primeam ou simţirea fragedă din anii copilăriei. Nu mai erau poetizate de nostalgiile după-amiezelor pustii de duminică, în târgul posac şi străin.

Se înălţase între toate geamul invizibil, dar despărţitor, al experienţei clasice cu ştiuca şi slăvocul.

După câteva zile mă chemau îndărăt alte nostalgii. Tocmai nostalgiile târgului posac şi străin de la început, acum târgul nostru adoptiv: laboratorul, cărţile, biblioteca, geniile mele tutelare de deasupra patului, în odăiţa noastră studenţească.

Nicio mirare că răream şi eu drumurile acasă, unde nu mă mai simţeam chiar acasă.

Şi fără îndoială că nu eram singurii descumpăniţi, incapabili să-şi găsească vadul împăcărilor cu sine; calea luptei adevărate şi cu sorţi de izbândă care ne frământa şi n-o ştiam încotilo se află.

Întâmplarea sorocise să avem o verificare recentă sub ochi. La moartea şi la înmormântarea lui Culai Baciu, studentul pirpiriu şi pricăjit de la Matematici, mort de febră tifoidă în spital. Mai ţii minte, Vladim?

Era un student oarecare, fără prea deosebite însuşiri cărturăreşti şi fără nimic deosebit în înfăţişare, în port, în vorbă, în privirea ochilor spălăciţi. Unul din aceşti oameni pentru care sunt rezervate în buletinele de legitimaţie

eternele epitete „mijlociu” şi „potrivit” de la un capăt la altul în coloana semnalmentelor: statură mijlocie, fruntea potrivită, nas mijlociu, gură potrivită – semne particulare n-are.

Dar era un frate de-al nostru. Un fecior de cioban din ’■ Munţii Neamţului, pe Bistriţa în sus, dincolo de Hangú şi de Ceahlău.

I învăţase prin alte şcoli, pe apucatelea, nu în internatul nostru privilegiat cu burse; venise la Iaşi mai târziu, în ultimele dase, la vechea Academie Mihăileană. Nu ştiam prea mult şi prea multe despre dânsul. Întâlniri printre uşi, pe săli, pe scări, în cantine. Nici nu schimbasem în totul de zece ori câte-o sută de cuvinte.

Atâta doar ne mirase o dată: spusele sale despre văjnicia năprasnică a lui taică-su, care în tinereţe se lua la trântă cu urşii de-d mersese vestea peste şapte văi şi şapte munţi, precum şi despre nişte împrejurări când doborâse câţiva lupi cu bâta ciobănească sau cu jungherul din chimir, fiindcă dăduseră riavală la mioare. În vreme ce el povestea, noi îi măsurăm cu jalnică milă făptura firavă şi vlăguită, obrajii palizi, fruntea brăzdată de creţuri, ochii decoloraţi. Vădit că lui nu-i priise viaţa de târg şi caznele învăţăturii! Pe dânsul l-ar fi doborât vântul – nu lupii ori urşii – dacă vântul s-ar fi pus pe-atâta, să încerce.

Şi fără îndoială că până la febra tifoidă îl şi doborâseră mai dinainte lipsurile, foamea, frigul, istovitoarele nopţi la masa de lucru, sub lumina pâlpâitoare a unui opaiţ, gheboşat deasupra caietelor de calcule. Molima n-a mai avut a-i lua decât cea din urmă suflare. Aceasta am şi gândit-o îndată ce-am aflat că murise.

Vestea mi-a adus-o un coleg al lui, de fel tot de prin părţile locului, dincolo de Hangú. Un simplu coleg de facultate, nu prieten, căci Culai Baciu, fire închisă şi singuratecă, nu prea lega prieteşug cu nimeni. Nici acel

coleg nu-l cunoştea mai de-aproape. Nici el nu-i ştia bine cătunul de naştere.

Totuşi, acelui coleg, nevoiaş ca şi dânsul, fecior de iobag ca şi noi, i se îneca glasul în gâtlej povestind:

— Pricepi, Alexandre?... Pricepi asta? Mort de două zile în spital; din patul agoniei, coborât direct în sala cadavrelor. Nimeni din ai lui n-au aflat nimic despre boală şi nici nu mai au când afla despre moarte. Cum să mai ajungă o telegramă telefonată, din primărie în primărie, din vătăşel în vătăşel, dincolo de Munţii Hangului, la cine ştie ce stână?... Cadavrul în sala rezervelor pentru disecţii. Nu-l cere nimeni din partea familiei; devine piesă de studiu, să-nveţe medicinştii anatomie pe el. Trebuie neapărat să-l scoatem de-acolo şi pe urmă să găsim bani de înmormântare.

Am plecat împreună. În încăperea din subsolul spitalului abia am izbutit să-l descoperim, cutreierând săli după săli, urcând şi coborând scări după scări prin întuneric. Biet cadavru palid-verzui, gol, scheletic, întins pe-o masă căptuşită cu tablă de zinc, aşteptând în dam să-l ridice cineva.

Unul de-ai noştri căzut în drum, pe oare nud revendioa nimeni.

Am ajuns acasă copleşit de aceste mâhnite şi mustrătoare întrebări făr’ de răspuns. Tu ai bănuit de îndată că s-a întâmplat ceva, că mă muncea ceva. Când am început a spune, nu te dumireai bine:

— Baciu? Culai Baciu? Care Culai Baciu?... A, da 1 Cel ca un căpeţel uscat şi colbăit de lumânare; feciorul ciobanului de dincolo de Hangú, oare răpunea urşii a trântă dreaptă? Ce-i cu dânsul?

— Mort...

— Mort? Cum se poate?... te-ai îngălbenit brusc la faţă. Aveam impresia că l-am zărit pe undeva săptămâna

trecută...

Împingând teancurile de cărţi la o parte pe masă, m-ai ascultat cu încordare. Ţi-a pogorât o umbră pe frunte; ţi s-au înnegurat ochii. Şi te-ai apărat eu un gest de oroare, respingând descripţia sălii lugubre unde-l găsisem întins pe masa acoperită cu tablă de zinc, lângă ligheanele cu viscere omeneşti şi picioare amputate.

— Opreşte, Alexandre, opreşte, pentru numele lui Dumnezeu, că mi se-ncrânoenă carnea pe mine! Bietul Baciu!...

Pe urmă, m-ai întrebat ce-am fost în Stare să pregătim pentru înmormântarea de-a doua zi.

— Este ceva... ai încuviinţat. Dar puţin, prea puţin pentru sărmanul Baciu al nostru! Lasă-mă pe mine să intru eu în acţiune.

Nici n-ai aşteptat să ne mai sfătuim. Te frigea pământul sub tălpi să intri mai grabnic în acţiune pentru bietul Baciu „al nostru”.

Din zbor ţi-ai jirins gulerul în butonul cămăşii şi din fugă ţi-ai înnodat cravata la gât, pornind valvârtej spre centrul oraşului, la universitate, la rectorat, la cancelarii, la autorităţi, la asociaţiile studenţeşti şi la demnitarii mai mari şi mai mici, ca să le pui altfel pe toate la cale, cât mai era | încă vreme. Ar fi nedrept să nu recunosc că le-ai organizat pe toate mult mai chibzuit şi mai repede, de cum mă | învrednicisem eu şi colegul cu pricina. Altă îndemânare în spulberarea obstacolelor şi tipicurilor administrative! Altă promptitudine în dibăcirea soluţiilor! Şi dacă mă gândesc bine cu experienţa retrospectivă de astăzi – altă atitudine înnăscută de regizor în orice ocazie spectaculară.

Astfel, înmormântarea studentului obscur Culai Baciu, mort în spital, nu s-a mai pierdut a doua zi în pleava măruntelor fapte diverse din târgul nostru adoptiv, care pe

el nu-l adoptase.

În loc de cei trei-patru problematici colegi şi de meşterul dulgher unde găzduise Culai Baciu, datorită iniţiativei şi – zelului tău s-a înşirat până la cimitirul „Eternitatea” un convoi de treizeci de ori pe-atâta în urma dricului, mai oulegând şi alţi trecători de pe stradă. Tu ai distribuit chemări şi ai inserat necrologuri în ziare. Tu ai purtat grijă de flori şi coroane cu late panglici şi neconsolate inscripţii. Tu ai înjghebat – nu mi-ai spus niciodată cum, oând şi de unde – tu ai înjghebat destui bani pentru toate cheltuielile cuvenite: mormânt, dric, popi, pomeni, cruce, coroane. Tu ai momit şi pe cei doi-trei profesori de-o-obârşie cu noi, care în primele clase ale internatului ne dăduseră pildă de urmat odraslelor sclivisite şi leneşe din protipendada Moldovei, crescute în puf. Şi tot tu ai fost cel dintâi care ai înlăturat cioclii, ca să ridici pe umeri împreună cu alţi studenţi sicriul lui Baciu „al nostru” şi să-l porţi până la groapa deschisă, cu paşi înceţi, zdrobiţi, cucerinici, de cea mai gravă şi mai demonstrativă solemnitate.

Mai văd şi acum procesiunea. Ce măiestrit pusă în scenă!

Atunci nu-mi dădeam seama. M-a străbătut numai un fior de emoţie, cum i-a cutremurat şi pe alţii. Poate că nici tu nu le manevrai pe toate deplin conştient, lăsându-te dus doar de instinctul spectaculoaselor regizări viitoare.

În faţa gropii deschise şi a sicriului care-şi aştepta lopeţile de ţărână deasupra, gazda lui Culai Baciu, dulgherul uscăţiv şi fără vârstă, a socotit de a sa datorie să-şi ia rămas bun de la dânsul cu câteva vorbe după îndemnul inimii sale. N-au fost vorbe deşarte, nu! Măcar că nu le ticluise mai dinainte cu meşteşugul retoricesc din cărţile tale, scormoneau în adâncul unui adevăr pe care repede l-au simţit toţi eei prezenţi, deşi poate abia atunci aflau ceva mai puţin vag despre viaţa şi sfârşitul

studentului ou totul necunoscut până ce murise pe-un pat de spital, ca să iasă din anonimat doar cu o asemenea sediţioasă înmormântare.

Pe urmă a tăcut.

Iar tăcerea s-a lăsat peste toţi apăsătoare, materială ca o placă grea de plumb, de ne-a înclinat frunţile şi mai adânc spre pământ. Nu se clinti nimeni din loc. Mai aşteptau toţi ceva – nu ştiau ce.

Tu ai crezut că pe tine te-aşteptau. Şi n-ai socotit rău.

Ai păşit în faţa gropii deschise, în faţa sicriului; nu ţi-ai mai scuturat fruntea şi coama de leu, ci cu acelaşi mimetism care a reprezentat forţa ta neîntrecută vreme de-un sfert de veac, ai găsit exact gesturile pe care le aşteptau toţi şi ai spus la rândul tău exact ce aştepta lumea să spui. Ţi-aâ trecut latul palmei pe frunte şi pe pleoape, să desprinzi un păienjeniş. Ai întors ochii stânjeniţi într-o parte, ocolind privirile altora, fără curaj să le-nfrunţi. N-ai ridicat glasul. N-ai găsit de trebuinţă să mai alegi acele cuvinte sonore şi meşteşugit ticluite, după toate regulile retoriceştilor învăţături din cărţile tale de căpăitâi.

S-ar fi zis că printr-o misterioasă transfuzie prelungeşti graiul, timbrul, mâhnita dojană din glasul dulgherului, o dată cu voibele-i simple, stângace, şovăielnice, nedate la rindea.

Căci ou aceleaşi vorbe şi cu aceeaşi voce scăzută de amare destăinuiri, i-ai cerut iertare şi dulgherului, i-ai cerut iertare şi lui Baciu „al nostru”. Da, erai vinovat. Da, eram vinovaţi cu toţii. De ce să n-o mărturisim? Ai trecut şi tu, cum am trecut toţi, pe lângă un frate de obârşie şi de pătimiri fără să ne aplecăm asupra lui, fără să-i alinăm ca un balsam rănile, ghemuiţi egoist numai lin obida şi zbuciumările noastre. De ce, de ce n-ai ştiut să-i citeşti chemarea din ochii lui fleci acum, care n-au avut parte să

se bucure de lumina şi de căldura blândă a acestui sfârşit de primăvară? Mai putea tfi vreo iertare? — ai încercat să ridici braţele implorând cerul şi le-ai lăsat să cadă frânte. Niciuna! De nicăieri şi de la nimeni nicio iertare. Dar acolo, de unde nu ai drept să aştepţi iertării, rămân ispăşirile, învăţămintele, răscumpărările... Acestea nu-ts pierdute. Nu-i prea târziu să-ţi răscumperi, nu-i prea târziu să ne răscumpărăm toţi păcatul. Cine s-ar mai da oare înapoi de la legământul să nu mai lunecăm în aceeaşi neiertată trădare a obârşiei noastre, a feciorilor de clăcaşi şi iobagi? Cine va pleca oare de acolo, din cimitirul unde ţărâna aşteaptă s-acopere pe unul răpus dintre noi; cine va mai pleca oare fără hotărârea să ne strângem rândurile şi să nu ne mai presarăm calea cu alţi ostateci răpuşi de neomenia stăpânitorilor, cu neomenoasele lor legi şi orânduieli? Fii pe pace, frate al nostru, al tuturor! Legământul din faţa gropii tale nud vom uita şi nu-l vom călca. Iar dumneata, frate mai Tnare şi mai ¡încercat de viaţă, dumneata, frate dulgher, care ai fost mai înţelegător şi mai apropiat de dânsul decât noi, măcar dumneata iartă-ne şi crede-ne că-l vom răzbuna!

Ai încheiat şi încă o dată ţiiai trecut mâna pe frunte şi pe pleoape, să destrami păienjenişul care-ţi perdeluia lumina ochilor.

Baciu, Culai Baciu al nostru, nu-ţi putea răspunde în pacificată lui neclintire orizontală din sicriu. Dar dulgherul uscăţiv şi cu obrazul pal, el a înaintat în straiele ponosite să te cuprindă cu braţul peste umeri şi să te sărute pe frunte cu ochii în lacrimi. El te ierta! Ba îşi mai cerea tot dânsul iertare, fiindcă îi părea că fusese prea nedrept cu tine şi cu noi toţi.

Ceilalţi au rămas acolo cu buzele încleştate, lăsând să lucreze cuvintele şi Legămintele tale în ei. Numai dascălii vechi de şcoală, care ne ocrotiseră altădată şi ne dădeau

altora pildă, s-au strecurat prudent printre cruci şi morminte, clătinând cu dezaprobare din cap. Chiar dacă avuseseşi dreptate, nu se cuvenea s-o rosteşti la o îngropăciune!

S-a mai arătat într-acele zile şi alt semn pentru a ne avertiza că drumul pe care ne pregăteam să pornim, oricum, avea să fie un drum pierdut. N-am ştiut amândoi să tălmăcim nici semnul acela. A rămas închis cu şapte peceţi pentru noi. Deşi era un semn mai răspicat decât toate; deşi pentru alţii, cu altă cunoaştere a legilor ce cârmuiesc lumea şi orânduirile omeneşti, trecea de mult drept semnul rătăcirilor care duc la nimic.

Drum dinainte pierdut.

Osândit.

Feciori de iobagi, stăpâniţi numai de pătimirile lumii noastre iobage, n-aveam însă ochi de văzut şi urechi de auzit altceva. N^am priceput nici atunci, nici mai târziu că lupta noastră se cerea înglobată într-o luptă mai mare, de pretutindeni, de dincolo de orizontul satelor noastre umile şi ’copleşite de bezne.

Ţii minte, mai ţii minte, Vladim?

Îţi mai laminteşti tu de Vera Arcadievna şi de spusele sale?

AL CINCILEA CAPITOL

Era în mica librărie a lui Baldorn, în încăperea îngustă şi ticsită de cărţi până la tavan. Alături de casa antică de încredere a bravilor fraţi italieni, în aceeaşi Piaţă a Unirii de-atunci, numai la doi paşi.

Dar acolo altfel arăta prăvălia, altfel era stăpânul, alta atmosfera, altul mirosul de hârtie tipărită.

Altfel se comportau şi clienţii, de altă tagmă şi dânşii.

Vorbeau toţi cu glasul surd, călcau cu paşi de pâslă. N-ar

fi trântit nimeni uşa şi nici n-ar fi izbucnit în tiradele cu patos la care săreau de îndată să supraliciteze *signor* Salvatore şi *signor* Giovanni, de vibrau geamurile ca pereţii camerelor de rezonanţă.

Cărturar cu evlavie pentru marfa sa, cititor la zi al tuturor noutăţilor apărute în vreo trei-patru limbi, mare admirator al lui Anatole France şi Tolstoi, Strindberg şi Cehov, Heine şi Shaw, se deosebea întru totul şi de ceilalţi librari şi anticari ai târgului nostru adoptiv.

Nu purta barbă de patriarh, oa bătrânul Kuperman, prin a cărui anticărie se perindaseră mai toate bibliotecile foştilor veterani ai revoluţiei de la 1848, bonjurişti cu idei progresiste în vremea lor şi mai toţi oropsiţi cu moştenitori care nu le-au călcat pe urme. Aceşti epigoni se descotorosiseră de cărţile rare ale bunicilor şi părinţilor – ediţii princeps din opera lui Voltaire, Victor Hugo şi Lamartine, Michelet ori Balzac – vândute cu toptanul. Zăceau toate în anticăria lui moş Kuperman de-a valma cu bucoavne slinoase, cu reviste vechi care lipseau şi din biblioteca Academiei, cu tipărituri fără nicio valoare, sub straturi de colb secular şi într-un haos de cumplit *capharnaum,* fiindcă, pe cât pretindeau gurile rele, neguţătorul de cărţi nici nu ştia carte cu literă latinească şi îşi evalua marfa după alte misterioase criterii.

La capătul străzii Lăpuşneanu se afla librăria fraţilor Şaraga, editorii unei colecţii celebre înainte de vreme, unde s-au tipărit volumele lui Eminescu şi Creangă, Caragiale şi Vlahuţă, A. D. Xenopol şi Iorga, Traian Demetrescu şi Raicu-Rion, *Originea speciilor* de Conta şi lucrările socialiştilor din vechea falangă de la *Contemporanul* sau de la *Evenimentul literar,* alături de operele scriitorilor mai mărunţi şi mai răsuflaţi de la Junimea. Întreprinderea sărăcise cu asemenea negoţ nepotrivit timpului, chiar într-o lume cu datini cărturăreşti

ca târgul nostru adoptiv. Fraţii Şaraga, la sfârşit de viaţă, vindeau o marfă pestriţă, plăci de şcoală şi caiete ieftine, creioane care nu scriau şi radiere care nu râdeau, *Micul stil epistolar* şi *Codul manierelor elegante,* împreună cu rămăşiţele cele din urmă ale nepreţuitelor lor colecţii. Amărâţi şi dăbălăzaţi la îmbrăcăminte, suspinau după gloria apusă a tinereţii, ca măcar jumătate din cetăţenii fostei cetăţi de scaun a Moldovei, tânguirile şi suspinele fiind specialitatea anticei firme numită Iaşi.

Paşii ne duceau într-acolo. Prin contrast cu vulcanicele tiribombe ale fraţilor Rovetta, numai la doi paşi alături, ţii minte cum oficia Raldorn în mijlocul cărţilor sale? Ţii minte cum impunea tuturor aceeaşi cucernicie faţă de geniile lui tutelare, care se numărau câteva sute, cu vreo câteva mii de volume din toate domeniile cărturăreşti, ale tale, ca şi ale mele? Mai ţii minte, Vladim?

Niciodată nu ne-ar fi trecut prin cuget în primii ani să luăm în derâdere micile sale manii.

Căci ni se păreau respectabile şi acele manii. Căci îl înălţau şi acelea în ochii noştri. Căci dădeau şi acelea tagmei sale un hrisov de nobleţe intelectuală, cu atât mai impresionantă pentru nişte feciori de iobagi, veniţi dintr-o lume unde părinţii nu ştiau să silabisească nici buchiile: *Visul Maicii Domnului* ori *Alexandria.*

Rurlac tomnatic între două vârste, extrem de grijuliu tuns, pieptănat şi bărbierit, cu pieliţa decolorată şi transparentă, te făcea să gândeşti de îndată la plantele cu lujerii apoşi, crescute în pivniţă, departe de lumina soarelui şi de Vânturile care ard. N-avea nimic neguţâtorfesc la înfăţişară. Nimic neguţătoresc în lipsa-i totală de interesul hrăpăreţ pentru ban.

Mai ţii minte gesturile onctuoase cu care desprindea el cartea din raft, să n-o vatăme cumva? Mai ţii minte vizibilul regret că se desparte de ea şi că-şi desperechează

seriile de opere complete, în ediţii numerotate, pe hârtie japoneză, la care noi jinduiam atâta?

Examina mai întâi clientul îndelung, prin lentilele bombate ale ochelarilor. Examina îndelung cartea. Din nou apoi, atât cartea cât şi clientul, să vadă dacă merg împreună.

Bănuiesc că atunci când mutrele necunoscute nu-i plăceau, minţea declarând din oficiu volumul lipsă la apel din catalogul librăriei sale, numai ca să nu-l înstrăineze pe mâini barbare şi profanatoare. Cum avea de altfel păreri şi categoriseli greu de zdruncinat, chiar şi despre clienţii mai vechi, de mult cunoscuţi şi de mult trecuţi prin ciurul şi sita verificărilor.

În micul său sanctuar al cărţilor unde oficia, acolo am cunoscut-o şi pe Vera Arcadievna, ultima apariţie din târgul nostru adoptiv, pe care tu o cunoşteai mai de mult.

Vera, Vera Arcadievna!

De câte ori, mai târziu, nu mi-a tresărit numele ei în amintire! De câte ori, din ceaţa anilor fără întoarcere, din cenuşa lor răcită, de câte ori nu s-a desfăcut imaginea acelei făpturi atât de plăpânde şi totuşi palpitând de atâta energie nervoasă, de atât neastâmpăr, de atâtea nerăbdări, prea mică parcă şi prea firavă pentru văpaia nestinsă din ea!

Vera, Vera Arcadievna...

A trecut şi ea, ca atâtea făpturi îndeaievea, astăzi fantome de fum. Numai o clipă a trecut. O palpitare între două zboruri largi, pe-o altă măsură, cu alte orizonturi, pentru care aripile noastre s-au dovedit prea ciunge.

Îţi mai aminteşti, Vladim?

Apăruse în târgul adoptiv al tinereţei noastre, venind din imperiul cu stepele cutreierate de vestitorii furtunilor şi părând că vine mai mult din romanele ruseşti ale librăriei lui Baldorn.

Pe culoarele facultăţii tale, această pribeagă aducea CeVâ din lumea temniţelor de piatră şi a spânzurătorilor, a tipografiilor clandestine şi a sotniilor de cazaci împrăştiind mulţimile flămânde cu năgaica. Aducea suflul mansardelor unde studenţi şi studente, de-a valma cu evadaţii din minele Siberiei şi alături de muncitorii cu palmele bătătorite de cleşte şi ciocan, urzeau răsturnarea lumilor putrede şi înscăunarea alteia pe temelii primenite. Duminica sângeroasă din 1905, salvele din faţa Palatului de iarnă, greve, răscoala de pe crucişătorul Potemkin, arestarea lui Gorki, popa Gapon... Ce ştiam noi? Toate se confundau cu romanele, cu legendele, cu fanteziile reportajelor senzaţionale. Absurd, mai aproape de noi erau expediţiile polare sau peripeţiile transatlanticului Titanic, naufragiat la primul drum peste Ocean, cu orchestra intonând pe ponton propriul său *de profundis...*

Rusia, Gorki, temniţi, spânzurători; destul atât leci, ca s-o înfăşoare pe exilată în nimbul celor mai romantice legende.

Era tributul pe care îl plătea vagilor însetări de *altceva,* un biet târg somnoros unde de mult nu se mai întâmpla nimic în afară de controversele ideilor din cărţi.

Un tribut foarte comod. Un tribut prin procură. Fără riscuri. Proiectat în viaţa altora, în eroismul şi zbuciumul altora.

Se spunea, astfel, că Vera Arcadievna ar fi fiind copila unui profesor deportat în Siberia şi că după mamă ar fi avut sânge moldovean în artere. Se mai povestea că ea însăşi abia scăpase din ghearele Ohranei şi că, fugară într-un târg pe care nu-l cunoştea, se înscrisese numai vremelnic la cursuri. Supravegheată de Consulatul rusesc, ameninţată cu expulzarea, apărată de intervenţii misterioase din Franţa; se mai spunea apoi că aşteaptă să i se deschidă alte drumuri. Unii pretindeau că aşteaptă o

misiune de taină. Alţii, nu ştiu ce documente conspirative.

Mai ţii minte, Vladim?

Era în mica librărie din Piaţa Unirii, tot pe-atunci, în preajma conferinţei tale. Îmi dăduseşi întâlnire să-ţi ajut la cărăbănitul unor tomuri alese şi recomandate de Baldorn. Luase şi el la inimă marele tău examen în faţa publicului.

Am intrat deci pe uşă cu geanta goală, gata s-o încarc. Tu vorbeai eu Vera Arcadievna şi cu Baldorn, între zidurile de cărţi, despre cărţi.

„Aha! mi-am zis (mărturisesc, cu o condamnabilă lipsă de obiectivitate). Iată, în fine, prilejul să văd şi eu de aproape acest faimos exemplar de specie rară! S-o examinăm lucid. S-o punem la microscop şi ¡la analiza spectrală... Hehei! Vom constata apoi ce urzeală ieftină de bumbac are să mai rămână din ea şi din tot nimbul legendelor!”

Hehei 1 Ţii minte, mai ţii minte, Vladim?

Ne-a pus ea, Vera Arcadievna, ne-a pus ea pe amândoi la microscop şi la analiza spectrală. L-a pus sub lentila ■microscopului şi pe Baldorn, supliment.

Iar ce urzeală ieftină de bumbac a mai rămas din noi ar mai putea figura, vai 1 în trei fişe valabile şi astăzi, dacă le-aş fi consemnat atunci pe hâitie, calde-călduţe, noi-nouţe.

Zâmbind dinainte de surpriza pe care mi-o pregăteai, tu ne-ai prezentat unul altuia, încredinţându-mă că eram sortiţi să ne întâlnim şi să ne cunoaştem, fiindcă făceam parte dintr-o familie.

— Da, da, bătrâne biolog! Nu-i o figură de stil. Faceţi parte din aceeaşi familie, de vreme ce domnişoara Vera se înrudeşte cu Mecinikov, unul din geniile tale tutelare.

Aceasta atunci o auzeam întâia oară, deşi dintre toate legendele era cea cu mai mult temei de adevăr.

Şi firește, cuprins de agitare şi de curiozitate, am

renunţat pe loc la toate analizele feroce, întrebând plin de entuziasm:

— Chiar cu marele Mecinikov?

— Chiar cu marele Mecinikov! ai întărit tu.

— Fantastic 1

— Fantastic, dar adevărat. Acum am aflat şi noi. Rudă cu marele Mecinikov, celebrul savant de la Institutul Pasteur din Paris, laureatul premiului Nobel!... te-ai simţit apoi dator să înşiri titlurile şi meritele veneratului om de ştiinţă. Fagocitoza, vibrionul holerei, filosofia optimistă a biologiei, lupta împotriva microbilor şi a bătrâneţii. Restul îl ştii tu mai bine decât mine, bătrâne biolog 1

— Mai bine decât tine poate, Vladim! Desigur însă nu atât de bine ca domnişoara... mă simţii şi eu dator să nu mă las mai prejos şi s-o aduc din codul manierelor elegante, cu ceea ce mi se părea un grozav de meşteşugit omagiu pentru rătăcitoarea rubedenie a geniului meu tutelar. Ce poate să ştie un neînsemnat ucenic de la capătul lumii? Domnişoară, mata închide ochii la jalnica noastră ignoranţă şi fii indulgentă cu omagiile unor sărmani pigmei...

Vera Arcadievna n-a închis ochii cu totul, cum o invitasem. Numai şi-a îngustat privirea albastră printre gene, tresăltând uşurel de râs.

Graţioasele mele amabilităţi de urs, care ar fi impresionat poate pe tălpălăgoasa Maruca, îi produceau un efect comic.

— Aşadar şi dumneata? îşi rosti deziluzia. Se vede că e o molimă prin partea locului.

Ofensat de acest duş rece şi neprevăzut, am întors foaia amabilităţilor, mogorogind:

— Ce molimă, domnişoară?

— Boala de care văd că e molipsită toată lumea le aici: prietenul dumitale, domnul Baldorn, studenţii, profesorii,

întreg oraşul... Toţi vorbiţi alambicat. Distilaţi toţi nişte amabilităţi siropoase, în care mă simt încleiată, paralizată definitiv, după zece minute de vorbă. Amabilităţi pe care nu vi le cere nimeni.

— Complimentele se impun de la sine, nu se aşteaptă cerute! mi-ai sărit tu chipurile într-ajutor, ca de obicei. Devin irezistibile, duduie Vera! Mai ales în cazul matale.

Fluturându-şi mânecile largi şi plisate, înaintă cu un pas către noi, înălţă ameninţător beţigaişul, care ni se păruse un capăt de creion. Iar când ni-l plimbă pe sub ochi ţinut între două degete, am constatat că era un cârlig de prins rufele pe frânghie.

— Ştiţi ce-aţi merita? întrebă. Clănţănind asupra noastră clapele cârligului în arcul de sârmă – ţac! ţa^! — tot ea a răspuns: Meritaţi să vă agăţ asta de nas, ca la doi infami Bijulici 1

Ne-am ferit amândoi nasurile. Unul la dreapta, altul la stânga. În direcţii contrare, dar amândoi răniţi foarte în acelaşi amor propriu de coşcogea holtei ieşiţi la horă, cu relativ trecut sentimental şi cu oarecare năframe de la ibovnice. Amândoi jigniţi şi mai şi în demnitatea noastră dş prea studioşi cărturari, de capete de promoţ’e, de falâ a facultăţilor, de speranţe ale viitorului.

— L-aţi văzut? Muşcă!... A doua oară vă asigur c! ă mă ţin de cuvânt!... ne făgădui, gâlgâindu-şi trilul cristalin şi copilăros de înveselire, după ce-a băgat cleştişorul de lemn în buzunarul bluzei. Nu mai scăpaţi cu o simplă ameninţare.

— Dar ce-am făcut?

— Exact ce făcea un anume Bijulică 1

— Nu cunoaştem niciun Bijulică.

— Ar mai fi neapărat nevoie să vi-l prezint? Să vă descriu ce făcea? Să vă spun ce-a păţit?...

— Neapărat, duduie Vera! Ca să ne putem înveseli şi noi

din toată inima! ai declarat tu imprudent, în numele tuturor.

Astfel, în loc de altă introducere la efemera dar atât de încântătoarea prietenie cu Vera Arcadievna, ne-a fost dat dintru-ntâi să aflăm povestea cârligului de rufe şi a numitului Bijulică.

La bătrâna văduvă şi pensionară unde găzduia Vera Arcadievna în pribegie – o soră a bunicii după mamă – acel Bijulică o persecutase trei luni cu adoraţia. Odor răsfăţat, căţel de iatac, linguşitor şi servil, n-o slăbise zi şi noapte de când a sosit.

Mai avea şi un zurgălău de alamă la zgardă. Ca să se poată manifesta mai sonor, chiar şi când nu dădea glas.

Zadarnic îl alungase, zadarnic îl tratase când cu severitate şi când cu indiferenţă, zadarnic îl şmotrise pe ascuns de ospitaliera pensionară, provocându-şi pe deasupra şi crize de remuşcare. Bijulică ştia una şi bună! El îi trăgea înainte cu demonstraţiile.

— Numai nu vorbeşte, cât e de deştept!... îl admira bătrâna în extaz.

— Atâta ar mai trebui!... suspina Vera Arcadievna cu desperare.

Într-o vreme, exasperată, Vera Arcadievna, pribeagă din patria stepelor şi spânzurătorilor, chiar hotărâse să se mute aiurea, pentru a scăpa de persecuţia lui Bijulică şi a discuţiilor care urmau.

Până ce, într-o bună zi şi printr-o binecuvântată întâmplare, a descoperit leacul, arma, antidotul, sub chipul şi asemănarea vulgarului cârlig de fixat rufele pe frânghie. Trecând prin curte, îl culesese din iarbă. Uitase să-l predea gazdei. În odăiţa sa, Bijulică, strecurat printre uşi, se deda cu frenezie la toate manifestaţiile de circumstanţă: sluj, tumbe, seânceli. O inspiraţie subită şi providenţială. Întinde cârligul ca o bucată de zahăr. Bijulică înalţă botul

în culmea fericirii, scoate limba, clatină din coadă. Ea apasă clapele. Dă drumul. Clapele cârligului, clanţ! îl apucă de sfârcul nasului. Efect magic. Bijulică rămâne mai întâi încremenit de surpriză. Moment de totală prostraţie. Pe urmă o zbugheşte sub divan, cu coada între picioare, cumplit ofensat, mut şi surd, pe vecie tămăduit de frenezia expansiunilor bijulistice.

De atunci nu mai zgreapţănă la tuşă, nu mai ţopăie, nu mai face sluj implorând alintări cu ochii lăcrămoşi şi cu limba scoasă ca o panglică roz de la codiţele împletite ale elevelor de la pensionul Humpel. Amorul propriu şi ridicolul i-au luat piuitul pentru totdeauna. Acolo unde n-au izbutit admonestările cele mai drastice şi şmotnrile pe ascuns, se dovedise remediu miraculos un cleştişor de rufe prins comic de vârful nasului. Din acel ceas şi după acea pătăranie, destul să audă sunetul clapelor de lemn, că Bijulică o împunge la fugă şi se pitulează prudent într-un ungher, în cea mai totală neclintire şi panică.

Aşteaptă acum să fie chemat, somat, implorat, ca să vină.

Iar când răspunde la chemare, se apropie cu rezervă şi cu o demnă seriozitate. Dintr-un căţel agitat, dintr-o licheluţă de asfalt, de salon şi de iatac, conştiinţa ridicolului l-a făcut un câine la locul său, cum îi şade bine să fie.

— Şi morala?... ai întrebat tu. Care e morala fabulei, duduie Vera?

Vera Arcadievna te-a privit lung printre gene şi a strâns din umeri în bluza argintie.

— Se mai arată nevoia de morală? Nici nu era vorba de-o fabulă. N-am vrut să-l concurez pe Krîlov, cum rivalizezi dumneata cu Bijulică... E o întâmplare adevărată. Dar, ca toate întâmplările adevărate, nu-i lipsită de o concluzie pentru cine are urechi de auzit.

— Concluzia, atunci, duduiţă Vera, nu morala 1 Rectific.

— Concluzia?... ţăcăni ea din clapele cleştişorului de lemn, fără să-l scoată din buzunarul bluzei. Auzi? Concluzia îţi dă răspunsul din buzunar. Nu mă despart de remediul care mi-a asigurat pacea acasă. Când intru pe portiţă: ţac – ţac! Bijulică având urechi de auzit, aude şi înţelege. Îi ajunge pe toată ziua! Păcat că nu pot administra şi oamenilor – pentru binele meu şi pentru binele lor – păcat că nu le pot administra remediul pe care l-ani aplicat cu atâta succes lui Bijulică 1 Toate ar fi mai simple. O pauză îngândurată. Apoi, rosti cu o învăluită mâhnire: Nici nu vă închipuiţi cât de dor îmi este să mă simt între oameni vii. Vii, cu adevărat vii! Între adevăraţi prieteni... Aşa cum am lăsat alţii, acolo, de unde m-au adus împrejurările. Hai, renunţaţi la bijulismele care nu vă stau bine, la mofturi şi la nimicuri! încercaţi să fiţi sinceri cu mine; să vorbim direct, simplu, ca nişte adevăraţi camarazi. Nu credeţi că am avea poate lucruri mai interesante de spus?

— Aceasta fără îndoială, duduiţă Vera!... ai recunoscut tu cu elan.

— Ca să începem, pentru simplificare, renunţaţi, rogu-vă, şi la „domnişoară”, la „duduie”, la „duduiţă”... îmi sună atât de nefiresc 1 Mă cheamă Vera Arcadievna. Spune-mi Vera Arcadievna, prietene Vladim Ştefanovici! Te-am mai rugat şi altă dată...

Deşi neîntrebat, m-am grăbit s-o informez la rândul meu:

— Pe tata îl chema Pantelimon Stoican.

— Vezi ce bine începem a ne înţelege? Spune-mi aşadar Vera Arcadievna, fără „domnişoară”, ca între viitori prieteni, Alexandru Pantelimonovici!

— Am să încerc, Vera Arcadievna.

— Observ că ai izbutit foarte bine, de la prima încercare! zâmbi ea. Şi acum, o dată ce-am înlăturat zaharicalele şi

toate dulcegăriile siropoase dintre noi, să-ţi aduc simplu la cunoştinţă. E adevărat. Aş fi dorit să nu se ştie. Dar de vreme ce tot a străbătut zvonul, cel puţin să auziţi adevărul de la mine. Da, sunt dintr-un neam de Mecinikovi, „marele savant, ilustrul, premiul Nobel, celebrul biolog!”... Un fel de nepoată de-a lui. Vorbind însă despre el, lăsaţi la o parte aceste epitete pompoase, care îl scot din sărite, cum mă exasperează pe mine bijulismele. E omul cel mai puţin vanitos din lume, cel mai simplu şi mai familiar. Iar că m-a ţinut pe genunchi când eram mică nu adaugă nimic la ceea ce sunt! Ţinea şi pisica lui favorită pe genunchi: Veroşka! şi Veroşka tot mâţă a rămas. Nu se socotea de loc înălţată în sferele superioare oând se cocoţa pe umerii „marelui, ilustrului, celebrului Mecinikov”... Cât despre competenţa mea în biologie, pe care mi-ai atribuit-o mai adineauri din oficiu şi din exces de amabilitate bijulistică, regret, dar acestea, din nefericire, văd că nu se transmit. N-am moştenit nimic din pasiunea ştiinţelor naturale, nici de la unchiul Ilia, nici de la tata, care e şi el profesor de botanică şi de zoologie, ceva mai puţin ilustru. Un modest dascăl de zoologie şi botanică, pentru moment deportat în Siberia să studieze fauna şi flora tundrelor pe teren, în taiga şi pe ţărmul Oceanului îngheţat, ca să se tămăduiască între timp de anume idei şi manifestări suspecte în politică, nu în biologie. De la dânşii voi fi moştenit altele. La învăţătură însă, înclinările m-au împins spre sociologie, spre economie politică, istoria popoarelor şi a civilizaţiilor, a luptelor de clasă. Acolo tot mai pot să mă descurc, fără să spun prea gogonate enormităţi. D, espre infuzori însă, indiscutabil că ştii dumneata mai multe decât mine, întru consternarea unchiului Ilia, care ar fi vrut să mă vadă asistenta sa în laboratorul de la Paris.

Punându-te chezăşie, tu ai supralicitat ca fraţii Rovetta: – Ştie, Vera Arcadievna, ştie toţi infuzorii pe de rost, câţi

vrei şi nu vrei, de m-a năucit şi pe mine 1 El e tata, bunicul, patriarhul, marele jude şi vistiernicul infuzorilor. El îi numără, el îi pune la microscop, el îi analizează, el îi purică şi îi clasează... Ca mâine îl văd asistent la laboratorul preailustrului Mecinikov de la Paris, mai ales dacă se prezintă cu un bileţel de recomandaţie de la cine gândesc eu, către magistrul său...

Vera Arcadievna zâmbi cu melancolie.

— Bileţelele de recomandaţie nu prea au trecere la unchiul Ilia! Cu atât mai puţin bileţelele cu semnătura mea. I-am dat destul de lucru: să intervină pentru a mă apăra de expulzare din România, să intervină pentru a obţine viza de intrare în Franţa...

— Vrei să ne părăseşti?

— Sper!

— Fără nicio părere de rău?... ai stăruit tu. Se poate să nu te lege nimic de Moldova noastră?

— Vreţi să fiu sinceră, dar sinceră de tot?

— Am făcut pact. Respectăm pactul...

— Respectând pactul, mărturisesc sincer: de departe, da, aveam impresia că au să mă lege mai multe. Altfel n-aş fi ajuns aici. Mai erau atâtea graniţe 1 Dintre toate am ales Prutul. Gândiţi-vă!... Mama moldoveancă. Ea m-a crescut. Ea, împreună cu o femeie de ţară, de pe valea Bistriţei, fosta ei dădacă, Voichiţa, acum bătrână, mătuşa Voica. O bătrână care mai poartă şi astăzi catrinţă şi cămaşă cu fluturi de la Bicaz, pe ţărmul Volgăi, la noi, la Kazan. M-au crescut amândouă, la noi, la Kazan, cu vorbă moldovenească şi cu basme, cu balade, cântece şi zicători din părţile acestea, paralel cu acele din părţile Volgăi. Mai târziu, mama m-a învăţat şi carte românească. Să citesc... în familia noastră din partea unor oarecare rude ale tatei, adică ale unchiului Ilia, acelaşi lucru, aceeaşi transfigurare a realităţii. Se păstra o tradiţie romantică despre spătarul

Nicolae Milescu, unul dintre strămoşii lor, după nu ştiu ce spiţă cam întortocheată. Mecinikov chiar înseamnă spătar pe ruseşte. Se mai păstra şi tradiţia altui spătar, furi Stepanovici, tot din sângele lui Nicolae Milescu şi prieten cu Dimitrie Cantemir... Destule motive să mă simt şi eu puţintel moldoveancă de sânge. Chiar de două ori moldoveancă: o dată direct după mamă, a doua oară, mai îndepărtat, după vel spătarul Milescu.

— Atunci, de ce te lepezi cu atâta ingratitudine de sângele nostru moldovean, Vera Arcadievna?

— Am spus că eu mă lepăd de sângele moldovenesc? Am spus numai că mă simt străină aici. Patria mea ceă adevărată este şi rămâne Rusia. Aici am învăţat s-o înţeleg încă şi mai bine.

— Nu-i tot o ingratitudine?... ai întrebat tu. Ce ţi-a făcut Moldova noastră?

Scuturând din pletele retezate de paj, cum încă nu se văzuse până atunci asemenea port al părului în târgul nostru adoptiv, Vera Arcadievna tresălta iarăşi într-o unduire înveselită de râs.

— Moldova nu mi-a făcut nimic. Dar, spre norocul meu, nici n-a izbutit să mă refacă după tiparele sale de aici. Am scăpat de-o mare primejdie. Ia judecaţi puţin! Dacă mă năşteam la Iaşi, ce s-ar fi întâmplat cu mine?... Eram o domnişoară Lily Popescu ori Fifi Ionescu; urmam câteva clase la pensionul Humpel: pian, conversaţie, profesor de dans, albume, panglicuţe... Răposata bunică-mea ori sora bunicii, bunicuţa Elencu, mi-ar fi pregătit o foaie de zestre şi un trusou de cea mai fină calitate, ca să mă mărit cu un Bijulică oarecare, ofiţer de cavalerie, de cea mai distinsă familie... Bal la Cercul militar. Vizită la domnul general Gregorashco, la doamna maior Zizi Andronesco, la doamna Râul Gregorashco, născută Perjoiu, la doamna lordăchel Gudurău, mare proprietar, senator colegiul I... Bal, muscal,

Georges, Tuffli, Five o’clock, bridge, toalete, croitoreasă, coafor... Mă aştepta altă soartă? *Momentele* lui Caragiale! Născută şi crescută aici, nu era fatal să simt, să gândesc, să aspir la idealul fetelor de aici?

— Uiţi că aici suntem în Moldova lui Sadoveanu!... ai rostit tu. De ce s-o vezi numai cu ochii lui Caragiale? E o mică diferenţă, Vera Arcadievna.

— Şi crezi că e o diferenţă mai consolatoare? Am citit câteva cărţi de Sadoveanu. Ai vreuna, domnule Baldorn?

— Nu ţinem cărţi româneşti! declară Baldorn, fără a mai uza de ceremonioasele formule de politeţe, laconic şi oarecum ofensat de asemenea degradare în ierarhia profesională. Nu ţinem cărţi româneşti...

— Atunci, să citez din memorie: *Floare ofilită, Însemnările lui Neculai Manea, Apa morţilorl...* Romanele Moldovei pe care le citeşte şi le reciteşte mama suspinând. Scufundări de lume măruntă. Neant, pustiu... Am citit de altfel şi o nuvelă foarte mişcătoare, chiar cu titlul acesta: *Pustiul.* Iată ce mă aşteţpta 1 încât nu e vorba de nicio ingratitudine.

Baldorn, librarul, găsi de cuviinţă să-şi exprime opinia, atingând gingaş cu ochelarii din mină un şir de cărţi aliniate în raft.

— Permiteţi-mi să vă dau toată dreptatea, domnişoară. Cine a trăit în lumea lui Turgheniev, cine a cunoscut eroinele sale din cărţile acestea cum să se mai resemneze la viaţa monotonă şi banală din târgul nostru?

— Te înşeli, domnule Baldorn.

— Mă rog?

— Te înşeli total!... repeta Vera Arcadievna, prefirându-şi privirea printre gene la titlurile de la cotorul cărţilor lui Turgheniev în felurite tălmăciri franceze. N-am trăit în lumea lui Turgheniev. Această lume s-a sfârşit; s-a dus şi vremea eroinelor sale. N-am trăit nici în lumea lui Cehov,

care-i pe ducă. În Rusia de azi se frământă altceva. Lumea de unde vin eu şi unde am să mă întorc nu mai este aceşaşi. *Rudin, Bazarov, Fum, Un cuib de nobili, Apele primăverii, Un rege Lear al stepei...* Fum 1... Da, fum 1...

Surprins, ai întrebat:

— Cum, Vera Arcadievna? Te lepezi acum şi de cărţile lui Turgheniev?

— Nu eu mă lepăd. Se leapădă viaţa. Şi nu de cărţi, ci de eroii lui, pe care viaţa i-a lăsat de mult în urmă. Cărţile rămân la locul lor, fără ca anii să le ştirbească nimic din esenţa lor nepieritoare, care supravieţuieşte eroilor pieritori. Viaţa a trecut însă peste lumea lui Turgheniev, a lui Rudin, a lui Bazarov; ca şi peste lumea lui Oblomov.

— Oblomov?... te-ai mirat tu.

— Oblomov, da! Nu cunoşti?

Baldorn a răspuns pentru tine, indicând o carte din raft, cu ochelarii din mâna albă, translucidă, de ceară:

— Eroul principal al lui Ivan Gonciarov, din romanul cu acest titlu.

— Dumneata ai citit romanul?

— Bineînţeles, domnişoară.

— Şi?...

— Monoton. Nu se întâmplă nimic. Discuţii. Monologuri şi dialoguri... Scuzaţi, dar aceasta e impresia mea 1

— Impresie foarte justă, domnule Baldorn. N-ai pentru ce te scuza. Impresie care a şi fost în intenţia autorului. Aceasta era lumea epocii sale şi titlul specific de anume rus, dintr-o anume categorie de atunci... Lene, tembelism, lipsă de curaj, de hotărâre, de fapte. *Nicivo 1* Oamenii din Rusia de astăzi sunt de altă urzeală şi pregătesc altă lume. Lumea pe care ieri o pregătea Plehanov...

— Plehanov? te-ai mirat tu din nou.

Librarul a schiţat o arcadă cu rama de aur a ochelarilor în dreptul volumelor respective, pronunţând titlurile, care

în franţuzeşte, care în nemţeşte:

— *Rolul personalităţii în istorie... Contribuţii Ha istoria materialismului... Este socialismul o ştiinţă?...* G. V. Plehanov, cunoscutul doctrinar şi polemist, domnişoară 1 Cum ar fi oare permis să-l ignor?

— Perfect, domnule Baldorn! Până acum ai reuşit perfect la examen. Bilă albă! Deci lumea pe care o pregătea ieri George Valentinovici Plehanov; pe care astăzi o pregăteşte Lenin...

— Lenin? te-ai mirat tu pentru a treia oară.

— Da, Lenin! Vladimir Ilici... Numele nu vă spune nimic? în Rusia de astăzi spune totul. Vesteşte viitorul, îl vesteşte şi-l pregăteşte.

Purtând ochii la încăperea îngustă, dar făţuită şi dichisită, la parchetul oglindă de jos şi la cărţile aliniate în rafturile de stejar până în tavan, contrastul îi trezi o mijire de zâmbet în colţul buzelor. Alungă amintirile, scuturându-şi pletele inelate. Rosti:

— Iartă-mă, domnule Baldorn 1 Uitam unde mă aflu. Am transformat librăria dumitâle atât de distinsă şi de aristocratică într-o gălăgioasă celulă de propagandă marxistă. Adică mai exact, leninistă...

— Nu face nimic, domnişoară. E o discuţie extrem de interesantă... JPentru moment nu ştiu ce vreţi să spuneţi prin *leninist,* termen pe care acum îl aud întâia oară. Voi căuta să mă pun la curent în cel mai scurt timp. Dar şi fără să fiu la curent, recunosc că exprimaţi puncte de vedere cu totul originale.

— Şi mai ales le exprim cu o vehemenţă întru totul proletară? Nu?

— Cum mi-aş permite asemenea reflecţii, domnişoară Vera Lukianov?

— Ştiu! Fiind politicos, le păstrezi pentru dumneata... însă nu pe dumneata vreau să te conving. Ci pe aceşti

tineri prieteni ai dumitâle, care pretind că mâine vor fi şi prietenii mei.

— Eu de ce nu, domnişoară?... întrebă Baldorn. Pe mine de ce mă excludeţi?

Vera Arcadievna a şovăit. Pumnul mic strângea în buzunar cleştişorul de lemn. După lucirea jucăuşă din ochi, am înţeles amândoi cu ce ispită lupta.

Dar n-a avut vreme nici oând să răspundă, nici când să cedeze cumva năstruşnicei ispite. Pentru moment ne-a întrerupt o foşnitoare apariţie din uşă. O tânără şi foarte elegantă doamnă, care îşi închidea umbreluţa înainte de a intra.

Baldorn ne-a părăsit < s-o întâmpine.

— Ce onoare, preadistinsă princesă! Poftiţi...

Doamna păşi pragul plutind într-o boare suavă de heliotrop.

Înaltă şi subţire, blondă, vaporoasă, înaintă cu mersul elastic în rochia albastră. De sub pălăria imensă, tot albastră, abia ne milui cu o privire fugitivă şi distrată. Distrată şi fugitivă a fost şi clipirea de pleoape – răspuns la salutul tău. Apoi, vestind că e grăbită şi că pleacă a doua zi la ţară, la moşie, la castel, îl rugă pe Baldorn să-i recomande câteva romane. Nu Anatole France, nu Gorki, nu Thomas Hardy, ca rândul trecut. Ceva mai agreabil, mai pasionant, cu intrigă şi acţiune.

Dialogul urmase în limba lui Voltaire. Nu-mi amintesc exact toate subtilităţile ceremonioase ale librarului şi nu pot reda încântarea de sine că se exprima cu un accent atât de pur parizian. Oricât îşi deghiza această deşertăciune sub straiul de strictă politeţe şi solicitudine profesională, vanitatea scotea corniţe de melc.

Se asculta vorbind. Se alinta graseind. Se admira gesticulând onctuos.

În vreme ce el alegea cărţile şi le împacheta în cea mai

fină hârtie, doamna a făcut câţiva paşi la dreapta, câţiva paşi la stânga, să-i treacă timpul. A răsfoit cu degetele înmănuşate un album cu reproduceri din muzeele de pictură. Cu vârful umbreluţei a deplasat câteva volume, citind titlurile de la distanţă. Le-a respins cu repulsie. Se întâmplase a fi tratate de obstetrică şi de boli venerice, cu poze.

Largile boruri ale pălăriei se balansau ondulând molatic în ritmul fiecărui pas. Pe sub discul care-i adumbrea faţa ovală, ne arunca uneori priviri parcă mai puţin fugare. Poate atrasă de profilul tău dăltuit energic, de ochii metalici, de fruntea boltită, de înfăţişarea ta zveltă şi avântată chiar în nemişcare, cum captivai mai totdeauna privirile femeilor pe atunci. Poate intrigată şi de înfăţişarea Verei Arcadievna.

Erau într-adevăr două făpturi, din două lumi. Una de o frumuseţe armonioasă, după toate canoanele estetice, şi tocmai din această pricină fadă şi impersonală ca o cromolitografié de pe coperta unui jurnal la modă. O automată păpuşă pentru o splendidă rochie cu volane şi volănaşe, pentru splendida pălărie ornată cu flori artificiale, pentru splendida poşetă, pentru splendida umbrelă. Cealaltă, cu figura sa neregulată, cu pupilele ei sclipind de neastâmpăr şi de inteligenţă, cu capsula beretei prinsă într-o doară pe o latură a pletelor inelate de paj; mică, spontană, firească, vibrând de viaţă şi de tensiune nervoasă în bluza-i ciudată, argintie, în afară de orice modă; cealaltă, Vera Arcadievna noastră, ni s-a părut cu atât mai fermecătoare şi ne-a fost încă mai dragă.

Când Baldorn a isprăvit de ambalat volumele, doamna şi-a luat rămas bun.

Baldorn s-a întors ştergându-şi ochelarii cu batista de olandă.

Pentru a nu-şi da pe faţă euforica încântare de sine şi

pentru a ne încredinţa că n-a făcut decât să se supună la o penibilă corvoadă a breslei, înălţă ochii de martir ’pre geniile tutelare din rafturi. Suspină resemnat: reprezentau şi cărţile o marfă care trebuie vândută. N-avea încotro! îşi compătimea singur soarta!...

Şi întru mai deplină dovadă că tot timpul a rămas cu gândul la pasionanta noastră dezbatere, se grăbi să lege firul întrerupt, de unde îl lăsase.

— Ca să revin, domnişoară. Pe mine de ce mă excludeţi? întrebă cu o nuanţă de superioritate ironică şi poate involuntară în glas. De la locul meu modest, cu modestele mele păreri, am luat adeseori parte la discuţii între domni profesori universitari...

— Nu mă îndoiesc, domnule Baldorn!

— ... între academicieni. Domnul A. D. Xenopol, domnul Philippide, domnul Gane.

— Nu mă îndoiesc.

— Aici, în acest modest templu al cărţilor, se întâlnesc personalităţile cele mai proeminente ale culturii din Iaşi... Domnul C. Stere, domnul Paul Bujor, domnul Ibrăileanu, domnul Matei Cantacuzino, domnul Sadoveanu, domnul Mihai Codreanu, domnul Octav Băncilă, domnul Topârceanu... Poeţi, scriitori, gânditori, pictori, artişti...

— Cred...

— Se adună, discută, uneori îmi fac onoarea să apeleze la memoria mea, care mă dispensează de fişe şi de cataloage.

— Cred. Cred...

— Atunci, de ce nu credeţi şi că sunt capabil să pot urmări şi eu o idee? O controversă?... De ce opiniile mele vi se par lipsite de interes?

Vera Arcadievna a şovăit din nou înainte de a răspunde. Din nou pumnul mic strângea în buzunarul bluzei cleştişorul de lemn.

— Să răspund sincer, domnule Baldorn?

— Vă rog chiar! Răspundeţi cu toată sinceritatea, domnişoară.

— Şi n-are să te supere?

— Ne aflăm între persoane civilizate, domnişoară. Între intelectuali, între distinşi intelectuali, dacă îmi permiteţi să mă număr şi eu. N-am titluri academice, e drept. Sunt un modest autodidact... îmi pare însă că aceasta nu înseamnă un stigmat infamant.

— Dimpotrivă! Ar fi un merit mai mult, o garanţie, domnule Baldorn... Din lumea de unde vin eu, mare parte dintre prietenii mei sunt autodidacţi. Înfăţişează categoria cea mai vie de intelectuali. Totul e proaspăt pentru dânşii. Legat de viaţă, aplicat la viaţă... Nu recită texte din cărţi, pagini de autori celebri, maxime de pe vremea lui Seneca... Le frământă, le confruntă cu viaţa. Pe când dumneata...

— Pe când eu, domnişoară?

— Dumneata nu eşti decât un snob!

— Eu snob?

— Da, domnule Baldorn, dumneata snob. Snob intelectual! Snobismul cel mai specific din partea locului. Snobismul care face ravagii printre lectorii cărţilor din librăria dumitale de aici, distinşi, rafinaţi, parizieni din Piaţa Unirii, mai parizieni decât cei de pe bulevardele Parisului. N-o proclamă şi firma dumitale? Librăria pariziană, ultimele noutăţi ale Parisului, literatura *en vogue* la Paris, reviste pariziene, ziare pariziene. „Nu ţinem cărţi româneşti 1” Probabil ca să nu introducă odoarea de opincă şi să nu tulbure parfumul de heliotrop, care miroase acum în librăria dumitale, ca o veritabilă parfumerie pariziană. Aceasta nu e snobism?

Baldorn obiectă politicos:

— Permiteţi să vă contrazic, domnişoară. Acesta e

comerţ. Din păcate, sunt comersant, şi profesiunea mă obligă să satisfac cerinţele publicului.

Uşa s-a deschis. O cucoană bătrână, sulemenită şi înzorzonată, ceru din prag, fără să păşească înăuntru, ca să nu mai manevreze umbrela de dantelă:

— Ziarele şi revistele mele, *msieur* Baldom!

— Imediat, doamnă general.

Librarul răsuci sulul de ziare şi reviste, ziarele pariziene, prinzându-le într-o cingătoare subţire de gumă. N-apucă bine să le predea şi să se întoarcă în mijlocul nostru, că în prag se ivise un soi de replică masculină a doamnei general. Un bătrân fante deşirat, uscăţiv şi cănit, cu ochii cufundaţi şi sticloşi în cavernele orbitelor, cu plastronul coşcovă şi cu o garoafă roşie la butonieră, cu guler scrobit în colţuri, cu perlă cât mazărea la acul de cravată, cu ghetre all ■ şi un dog cât un viţel, în lanţ.

— Pentru mine n-ai nicio noutate, *mon ami* Baldom?

— Au sosit ieri, domnule consilier. V-aşteaptă...

— Picante? Amuzante? Galante?

— Cum le-aţi comandat, domnule consilier.

— Adică vrei să zici că nu te-ai uitat prin ele, să-ţi lase gura apă! Haide-hai!

Domnul consilier chiţcăia de râs ştrengăresc, săltându-şi mărul lui Adam în gulerul ţeapăn cu colţuri şi lingându-se pe buzele veştede, în vreme ce frunzărea titlurile picante, amuzante, galante. Baldorn nici nu şi-a aruncat privirea la ele. Nu-l interesau cărţile desfătărilor senile. Le împachetă cu o demnă gravitate, atingându-le numai cu două degete, ca pe nişte obiecte impure. Îl însoţi pe domnul consilier până la uşă, ţinându-se la distanţă prudentă de câinele mare cât un viţel.

Nu se întâmpla nimic deosebit. Baldorn, librarul, oficia ca întotdeauna. Perdeaua de pe ochii noştri căzuse însă şi ea pentru totdeauna.

Întâia oară îl vedeam aşa cum era într-adevăr.

Fusese destul un cuvânt.

Iar gesturile lui onctuoase, iar figura lui decolorată şi translucidă, iar frazele alambicate şi afectarea cu care oficia, iar ironica lui superioritate de exilat în lumea vulgarelor realităţi terestre, toate ne-au apărut deodată atât de artificiale şi străine de viaţa cea străbătută de scrâşniri şi de nesaţii şi de lacrimi şi de sânge şi de chiote: toate atât de puţintele, toate atât de anemice şi atât de sterp pretenţioase, încât, despuiat de orice prestigiu, acum înţelegeam perfect de ce Vera Arcadievna abia rezista ispitei să nu-i agaţe în nas cârligul de rufe, ca unui alt fel de comic Bijulică, snobul snobilor şi al preadistinşilor intelectuali.

După ce a lipit uşa în urma domnului consilier cu tipărirurile picante, amuzante, galante, o clipă a ezitat.

Apoi se hotărî.

Ca să rămânem numai între noi şi ca să poată lichida în comitet restrâns cu juriu de onoare ultragioasa suspiciune care plana asupra lui, fixă în geam un carton dreptunghiular cu inscripţia: închis.

— Închis din cauză de deces!... ai precizat tu, uitându-te la mine şi părăsind tăcerea îngândurată de până atunci. Nu, bătrâne batracian?

— Gând la gând, june Pico della Mirandola! Cum de-ai ghicit?...

— Nu era greu, cefalopodule!

Vera Arcadievna ne cercetă pătrunzător pe amândoi, încercând să ne descifreze limbajul secret. Clănţănind clempuşul de lemn în buzunar, ne-a luat la zor:

— Vă poftesc să nu comunicaţi conspirativ peste capul meu. N-aveţi stofă pentru asta... Ce, bătrân batracian? Ce gând la gând? Ce deces?

— Tocmai 1 Decesul lui Baldom, răposat întru veşnica

pomenire!... ai prins a râde înviorat deplin. Victima dumitale, Vera Arcadievna. Cu un singur cuvânt, l-ai ucis. Ai redus la neant fantoma de biată reîncarnare a lui Platon. Palidul nostru *Pontifex maximus,* care oficia la altarele de-aci.

— A fost aşadar nevoie să vin eu şi să spun cuvântul? Regret, atunci, că am sosit cam târzior.

— Mai bine târziu decât niciodată.

— Sper în acest caz că până la sfârşit mă voi învrednici să fac zbranca şi prin câţiva idoli din altare.

Cuprins de-o teribilă frenezie iconoclastă, ca în hâtrele noastre hârjoniri din cămăruia de la moş Agapie şi coana Sultana, la miez de noapte, i-am oferit concursul neprecupeţit.

— Dărâmăm! Decapităm! Sfărâmăm idolii! Şi pe urmă dăm foc templului!

— Foc de paie?... râse ea uşurel. Cunosc... Cunosc şi pot pretinde că vă cunosc acum destul de bine.

— Ne procuri dinamită, Vera Arcadievna, din proviziile pe care le-ai adus în bagaje! am ţinut-o eu înainte pe strună glumeaţă. Nu ne cunoşti destul de bine. Numai procură-ne dinamită, că pun la clipeală fitilul.

Fără să împărtăşească tonul meu de giumbuşlucar, mă povăţui zâmbind indulgentă:

— Deocamdată, până la fitil, aprinde-ţi pipa, Alexandru

Pantelimonovici! Nu te-ai săturat de când o tot învârţi şi-o răsuceşti, ba în mână, ba în dinţi?... Aprinde 1 Dă-mi foc şi mie... Cât despre dinamită, a trecut vremea bombelor şi a maşinilor infernale! Bune pentru ieftine romane pariziene, cu nihilişti şi ruşi de mucava!... Idolii se dărâmă cu alte arme. Mai ales când au picioarele de lut... Dar aprinde o dată!

M-am supus.

I-am întins flacăra chibritului, să aprindă ţigara subţire şi

prelungă, moscovită. Ai aprins şi tu. În sfârşit, am pus şi eu în funcţiune hornul pipei, pe care tot o mozoleam şi-o tot învârteam şi o tot răsuceam înghiţind în sec.

Vera Arcadievna măsură din ochi pragul raftului de stejar, de care se rezemase până atunci. Era prea înalt şi prea îngust, incomod pentru a sluji drept banchetă. Descoperi un transport proaspăt de enciclopedii Larousse, vrăfuite pe parchet în ambalajul original, cum fuseseră date de la mesageria gării. N-a fost nevoie să-şi exprime intenţia. Într-o însufleţire complice şi grăbită de diavoli care pregătesc o şotie poznaşă în lipsa părinţilor, le-am urnit mai într-o latură şi le-am clădit taburet.

Ea se instală sprijinindu-şi bărbia în palmă şi cotul pe genunchi, cu ţigara subţire între degete.

Ne-am strămutat şi noi sediul într-acolo. Tu te-ai cocoţat pe pragul de stejar. Eu am aşternut jos servieta goală în chip de covoraş oriental şi m-am tuflit la pământ, încrucişând picioarele turceşte, ca să trag din ciubuc cu tot tacâmul şi după tot tabietul unui paşă cu trei tuiuri. *Aferim giugiuc! Allah işală!*[17]

Fumarăm toţi cu o barbară şi sacrilegă voluptate.

Păgâni! Păgâni hotărâţi fără de păs să dea calului ovăz din pristolul de la Roma.

Astfel, oând Baldorn, nefericitul, s-a întors după ce ferecase uşa şi spânzurase în geam cartonul cu menţiunea *închis,* jumătate din sanctuarul său nu mai păstra decât foarte aproximative vestigii din destinaţia primordială. Iar pe oât de timid se mai prizăreau pe alocuri aceste aproximative vestigii, pe atât de triumfal şi de cinic îi rânjepu în obraz extravagantele inovări introduse de noi la instigaţia şi sub personala directivă a Verei Arcadievna.

Ce-i vedeau ochii? fe arătare de vis rău? Şi ce voiau să însemne halucinaţiile acestea absurde?

---

17 Bravo, băiete ! Să te-ajute Allah ! (turc.).

Noroc că natura nu-l plămădise sângios din fire. Deficitul de globule roşii în rezervele sleite s-a dovedit salutar. L-a apărat de ameninţarea unui atac de apoplexie.

Dar ochelarii tot i-au scăpat din mână, de s-au împrăştiat lentilele în ţăndări.

AL ŞASELEA CAPITOL

Librăria Baldorn... Piaţa Unirii... Vera Arcadievna... Amiază de mai, 1914...

Toate dintr-o lume care nu mai este. Din alt veac parcă. Parcă din altă planetă.

Şi totuşi, cât de vii le mai văd şi astăzi! Cât de intacte le-a ferit amintirea de mucegaiul anilor 1 Cât de arzător le mai simt şi mai palpită toate în mine cu văpaia lor tinerească de atunci, ca să le mai trăiască încă o dată acum, în singurătatea pustie de munte, în chilia tăcerii de aici, la masa de scris a bătrânului batracian!

Ploaia n-a contenit. Şi nici n-are de gând. Văile s-au scufundat pe vecie în neguri ude. Nu se mai zăresc nici piscurile de cremene, în negrele lor broboade de nori.

Dincolo de brazii care împresoară poiana şi dincolo de mohorâtele fuioare de ploaie potopind monoton-monoton, legănate de vânturi, prezentul nu-şi mai are fiinţă. S-a înecat şi el în oceanul de ceaţă.

Că-i amiază ori seară, aceeaşi şi aceeaşi lumină vânătă de amurg.

Acelaşi frig umed, pătrunzător, tomnatic.

Dinadins, poate, s-au înecat toate în ceaţă, în ploaie, în mâhnitele învăluiri de crepuscul, dinadins ca să nu mă mai scoată ispita din casă. Dinadins, poate, ca să nu mai pot cutreiera văgăunele după gângănii şi salamandre, după rădăcinile şi florile părăsitelor mele ierbare.

Rămân zi şi noapte aici, la masa aceasta, cu teancul

acesta de foi subţiri, străvezii, înainte. Foile fişelor de obscur biolog care şi-au schimbat în ele destinaţia, cum se întâmplase atunci cu sanctuarul unde oficia Baldorn.

Ochelarii lui Baldorn i-au lunecat deci din mână. Lentilele s-au risipit în ţăndări.

Ciudat, însă 1

Fără zângăt de sticlă sfărâmată. Cu un sunet mat, moale, discret, abia auzit, ca palpitarea unui ultim suspin de agonie. Învăţaseră vede-se şi ele, de la palul şi fantomatul patron, să respecte până la moarte cucernica tihnă a sanctuarului său.

Pal Şi fantomal, Baldorn privea la noi. Privea la aşchiile de cristal. Şi iarăşi la noi, într-o mută şi cu atât mai intolerabilă mustrare. Spectrul lui Banco!

N-avea glas. Îi pierise.

— Vai, ce păcat!... Sunt dezolată... Crede-mă, domnule Baldorn...

— Aşa le-a fost scris, m-am grăbit s-o consolez eu.

— Şi nu de haram s-or fi dus ochelarii pe apa sâmbetei. Au să fie de sufletul lui Spinoza!... l-ai consolat şi tu pe Baldorn, în memoria celebrului filosof şi şlefuitor de lentile, unul din geniile sale tutelare.

— Nu face nimic! Nu vă deranjaţi, vă rog...

Nouă nici nu ne trecuse prin cuget să ne deranjăm.

Vera Arcadievna a zvâcnit însă în picioare de pe taburetul enciclopediilor Larousse.

— Dă-mi voie, domnule Baldorn!... zâmbi în chip de arhanghel protector, fluturându-şi aripile mânecilor largi şi argintii. Dă-mi voie!... repetă, păşind energic şi pregătindu-se cu gestul ceva mai prozaic decât al întraripatelor făpturi celeste, ca o vrednică gospodină care îşi suflecă mânecile până la cot înainte de a se aşterne la treabă de nădejde. Aici mă aflu în rol cum îmi cunoşteam datoria la adunările noastre de la Moscova sau de la

Kazan! Eu sunt cu administrarea gunoaielor şi a scrumierelor în lipsa samovarului...

Adevărat că numai samovarul mai lipsea!

Baldorn schiţă o vagă tentativă de împotrivire.

— Mă rog, vă rog, domnişoară Vera!... Cum e posibil?... Sunt doar la mine acasă... Datoria mea...

— Datoria dumitale e să stai liniştit şi să nu mă împiedici pe mine de la lucru. Oricât de acasă la dumneata vei fi fiind, deocamdată n-ai cuvânt!... îl pironi locului Vera Arcadievna, cu o autoritate care nu admitea replică.

Fidelă misiunii sale, a pus ordine de îndată. Sprintenă şi îndemânatecă, parcă nici nu făcuse altceva toată viaţa.

Pe cartonul elastic al unui prospect de editură pariziană a cules fărâmiturile de sticlă şi le-a lepădat în urna tubulară de reziduri şi gunoi a prăvăliei de cărţi. A improvizat o scrumieră din tipsia nichelată a unei reclame pentru furnituri de birou. A aşezat-o alături, direct pe duşumea.

Pe urmă, instalându-se la loc, pe postamentul enciclopediilor Larousse şi netezindu-şi cutele rochiei pe genunchi, anunţă librarul că acum, da, se poate considera la el acasă.

Cu un surâs maliţios în colţul buzelor, îl invită să se apropie, făcând semn din ţigara prelungă, moscovită dintre degete.

— Acum putem continua şedinţa! Aflându-te la dumneata acasă, cel puţin de drept şi aproximativ de fapt, prezidezi dumneata dezbaterile, domnule Baldom.

— Mă învinuiaţi că aş fi snob, domnişoară Vera!

— Că *eşti* snob, nu că *ai fi fiind1*

— Eu snob, domnişoară? Ce idee!... E o acuzaţie nefondată, pe care-mi permit s-o resping.

Vera Arcadievna replică, de astă dată pe acelaşi ton alambicat al domnului Baldom, lăsându-ne nouă limbajul

tânjalelor cu patru perechi de boi:

— Dacă te ofensează atât de profund, permite-mi s-o retrag, domnule Baldom... Nu era o acuzaţie. Era o constatare... O foarte obiectivă constatare.

— Mai grav în acest caz, domnişoară Vera!...

— Să-i spunem atunci altfel. Să-i spunem nu snobism, ci bovarysm.

— Bovarysm?

— Da, bovarysm! De la Emma Bovary, eroina lui Flaubert. Şi de altminteri, ca de la majoritatea personajelor din opera sa, aproape toate mai mult sau mai puţin bovaryce sub o formă ori alta, cum însuşi Flaubert se recunoştea bovaryc: „Madame Bovary sunt eu!”. Dumneata citit-ai cumva cartea unui oarecare comentator francez, Galtier... Gunthier... Gaultier sau aşa ceva?

Redat eruditelor sale competinţe, abia acum Baldorn Se simţi, în sfârşit, din nou la dânsul acasă, în sanctuarul geniilor sale tutelare.

Cu ramele ochelarilor fără sticlă arătă spre sectorul filosofilor contemporani din rafturile respective. Şi confirmă, într-o blazată infatuare de atotştiutor:

— Desigur! Se poate să n-o fi citit, domnişoară Vera?... Vreţi să spuneţi *Le Bovarysme,* cartea lui Jules de Gaultier, ediţia *Mercure de France?...*

— Aceasta voiam să spun. Văd că ne-am înţeles perfect, domnule Baldorn!

— Permiteţi să vă contrazic? Dimpotrivă, mărturisesc că nu înţeleg de fel unde voiţi să ajungeţi.

— Dar am şi ajuns unde voiam să ajung, stimate domnule Baldorn! Am ajuns înainte de a fi plecat dusă de tânjala cu patru perechi de boi... zâmbi Vera Arcadievna, scuturând de la înălţimi scrumul ţigării în tipsia improvizată de la picioare. Mărturisire pentru mărturisire! Permite-mi şi mie să mărturisesc că, spre ruşinea mea, eu

n-am citit cartea. Am citit însă foarte atent un foarte amănunţit studiu al unui critic şi filosof rus, într-o revistă de-a noastră. Şi am reţinut câteva reflecţii deosebit de juste, deşi volumul cu pricina nu mi-a căzut încă în mână... Voi profita de ocazie să mi-l procur din această excepţional de bine asortată librărie pariziană.

— Îmi permiteţi plăcerea să vi-l ofer, domnişoară Vera?

— Mulţumesc! Permite-mi plăcerea să-l cumpăr. Prefer... Nu sunt obişnuită cu ofrandele şi nu ţin să mă nărăvesc tocmai acum, când sunt osândită să umblu prin lume fără niciun căpătâi.

— Regret că mă refuzaţi. Sper că fără o anumită intenţie.

— Fără, fără!... Din principiu! Deocamdată, să revin la cartea cu pricina. Atât cât am aflat din studiul criticului şi filosofului nostru, mi-a fost destul ca să-mi însuşesc o parte din părerile autorului. Numai o parte. Taman partea care se referă în special la cazul dumitale!...

Baldorn a fost gata-gata să scape a doua oară restul ochelarilor din mână.

— La mine? Se referă la cazul meu, domnişoară?

Pentru a sublinia legitima uimire, repeta, îndreptându-şi ramele goale spre piept, ca şi cum ar fi vrut să le împlânte în zgârciul sternului, ca samuraii care-şi fac harachiri, sau ca dacii lui Decebal şi ai lui conu Buduşcă, Ion Budea Hortopanu când refuzau să devină sclavi în episoadele imortalizate în piatră pe columna lui Traían.

— Cum poate să se refere la mine? în special tocmai la mine, Arnold Baldorn, modestul şi anonimul librar din Iaşi?...

— Zici că ai citit cartea!

— Din scoarţă în scoarţă.

— Şi?

— Interesantă... Idei originale... Foarte ingenioase...

— Numai atât, domnule Baldorn? Nu te-ai recunoscut? Nu pomeneşte despre dumneata? Nu te zugrăveşte în amănunţime? Foarte interesant? Foarte original? Foarte ingenios?

— E o ironie care mă depăşeşte, domnişoară Vera I Sau poate faceţi confuzie cu altă carte...

— Nicidecum! Fără să citesc cartea din scoarţă în scoarţă, ca dumneata, numai după cele aflate din studiul criticului nostru, găsesc că a pus într-adevăr foarte ingenios şi foarte original diagnosticul unei întregi categorii de oameni. Surorile şi fraţii doamnei Bovary... Milioane de femei şi bărbaţi, care se concep altfel decât sunt, într-o lume alta decât este... îşi creează despre dânşii şi despre lume o imagine artificială, de cromolitografié. Falşifică realitatea. Adoptă o personalitate străină, se identifică pe cât le stă în putinţă cu ea, abdică de la viaţa cea vie şi de la propria lor fiinţă, autentică, de sânge şi came, pentru umbre şi plăsmuiri. Redau sau nu exact până aici opiniile autorului?...

Scoţându-şi batista din buzunar să-şi şteargă lentilele ochelarilor şi băgând-o îndărăt când şi-a dat seama că n-are ce şterge, Baldorn încuviinţă:

— Până aici exact, domnişoară! Unghiul bovaryc. Indicele bovaryc... Bovarysmul individual şi bovarysmul colectiv...

— Un soi de romantism, cu alte cuvinte!... urmă Vera Arcadievna. Un romantism steril al măruntei burghezii sterile de la un capăt al Europei la altul, unde oamenii în loc să-şi trăiască viaţa lor cea adevărată şi-o pierd suspinând după viaţa altora, imitând eroii convenţionali din cărţi, gesticulând în vid... Ceea ce m-ar fi aşteptat poate şi pe mine dacă m-aş fi născut la Iaşi şi n-aş fi găsit existenţei altă raţiune mai realistă, mai echilibrată, mai omenească. Ceea ce s-a întâmplat cu dumneata, domnule

Baldorn! Ceea ce mă tem că-i aşteaptă pe prietenii aceştia ai dumitale, Vladim Ştefanovici şi Alexandru Pantelimonovici...

— Permiteţi să vă contrazic?... protestă Baldorn, intenţionând să-şi pună ochelarii pe nas Şi coborând mâna când îşi aminti că lentilele s-au făcut praf şi pulbere, până să se prefacă în ultramicroscop, lunete sau telescop, în viaţa viitoare. Permiteţi, domnişoară?

Vera Arcadievna zâmbi.

După ce a stins ţigara – a treia – strivind-o în scrumiera improvizată, se ghemui cu palmele împreunate în jurul genunchilor şi se pregăti să asculte:

— Dumneata prezidezi! Ai deci cuvântul din oficiu, onorate domnule Baldorn, fără nicio permisiune...

Sărmanul onorat domn Baldorn! Şi sărmana lui preşedinţie din oficiu! Tot calmul şi toată scrobeala-i savantă, ceremonioasă şi academică, nu mai preţuiau în ochii noştri nici două copeici. Despuiat de prestigiul care impresionase încă de pe băncile şcolii candoarea noastră rurală, acum ni se părea cea mai absurdă şi ridicolă parodie a creaţiei. Ca în marile deziluzii din dragoste după ce s-a risipit mirajul, căzusem în extrema cealaltă. Nu-i mai iertam în ruptul capului că am crezut orbeşte în el şi că-i păşisem atâţia ani, cu atâta evlavie, pragul. Nu ne înduioşa tortura lui Baldorn, apelul încărcat de reproşuri din ochii roşeaţi fără gene şi fără ochelari, tragica agonie de martir al bovarysmului bahluian, perpelindu-se pe rug în propriul său sanctuar, la picioarele propriilor sale genii tutelare, care-l abandonaseră în chipul cel mai ingrat şi infam. Aici nu ne surprindea simplicitatea într-adevăr miraculoasă cu care Vera Arcadievna i-a dislocat atât de repede şi cu atât de sumare mijloace siguranţa de sine atât de iremediabil dezarticulată din rotiţe şi încheieturi, fără să-i fi atins cu un vârf de deget spectrala făptură.

Suflase asupră-i. O dată, de două ori, de trei ori. Şi miracolul se consumase. Baldorn începuse a nu mai fi Baldorn. Intrase în descompunere. Se lichefiase văzând cu ochii.

Pe atunci, orbiţi de instincte egoiste şi, recunosc, reprobabile, nu luam aminte la ciudăţenia şi la tâlcul întâmplării. În loc să ne minunăm de rezultatul acesta aşa de neaşteptat al isprăvii diriguită de Vera Arcadievna şi acceptată de amândoi doar cu o inofensivă şi poznaşă complicitate, amândoi ne simţeam numai cumplit de umiliţi. Toate dovedeau îndelunga noastră lipsă de discernământ. Degeaba mai avusesem ochi de văzut şi urechi de auzit. Mai mare ruşinea şi ocara!

Asemenea pontif de zgârciuri şi de spermanţetă ne impusese nouă respect? Acesta era Baldorn, prestigiosul Baldorn? Acest gelatinos Bijulică în piele de supradog, cu cârligaşul de rufe în nas?

Cum să păstrăm o imparţială obiectivitate de eunuci?

Cum să nu ne socotim răzbunaţi?

Cum să nu fim recunoscători pribegei sosită din stepele romanelor ruseşti, pentru a smulge păienjenişul de pe ochii noştri şi masca mincinoasă de pe obrazul pionierului-fantomă, a campionului cosmopolit, a bovarycului european de Bahlui şi a imperturbabilului gentleman de Căcăina, care-şi scăpase ochelarii şi prestigiul pe gârla cu nume urât?

Abia ne stăpâneam să n-o îmbrăţişăm pe Vera Arcadievna şi să n-o proclamăm preşedintă de onoare a adunării cu unanimitate de voturi, minus votul victimei.

Răpus, Baldorn căzuse pe scaunul oferit mai înainte Verei Arcadievna şi refuzat de dânsa.

— Scuzaţi-mă... îngăimă, uitându-se cu ochii rătăciţi de jur-împrejur şi tamponându-şi fruntea. Am transpirat, parc-aş fi tăiat un stânjen de lemne...

— Crezi că ar strica, domnule Baldorn?... zâmbi fără îndurare Vera Arcadievna. N-ar strica de fel să încerci din când în când...

— Să încerc a tăia lemne?...

— Nu chiar un stânjen! Pentru început, măcar a zecea parte dintr-un stânjen, în fiecare zi.

— Glumiţi, domnişoară Vera?

— Dimpotrivă. Vorbesc foarte serios...

— Eu să tai lemne?... repetă întrebarea campionul răpus al gloriilor şi geniilor cărturăreşti din rafturi, ca şi cum nu-i venea să-şi creadă urechilor. Să tai lemne, eu?

— Da, dumneata să tai lemne! E ceea ce-ţi lipseşte...

Baldorn se chinuia Şi el să zâmbească. Ce zâmbet milog şi umil însă, lipit cu pap pe buzele pale!

— Înţeleg... puţin exerciţiu fizic, igienă. Mi-a recomandat şi domnul profesor doctor Tănăsescu, un savant care mă onorează cu amiciţia sa. Plimbare, aer, mişcare... Igiena fizică pe care am neglijat-o, recunosc, captivat de excesul lecturilor... Citesc până la orele două-trei noaptea. Un surmenaj periculos pentru o natură limfatică... Poate că aveţi dreptate...

— Igiena morală mai mult decât cea fizică, domnule Baldorn! La aceasta mă gândeam. Antidotul bovarysmului. Tratament preventiv... Tăia lemne şi Tolstoi, cât era el de conte! Tăia şi Korolenko, el fără să fie conte... Tăia lemne, curăţa zăpada cu lopata... L-am auzit pe Gorki povestind tatei...

În cugetul lui Baldorn, oricât de surmenat şi de limfatic şi de lichefiat, tresăltă o scânteie de însufleţire. Nu-l puteau lăsa indiferent amănuntele din viaţa celebrităţilor universale!

— L-aţi cunoscut pe Maxim Gorki, domnişoară Vera?

— Dacă se poate spune cunoscut! Mai exact l-am văzut şi l-am auzit... Eram elevă la liceu, când s-a oprit într-o

după-amiază la tata, la noi, la Kazan, în drumurile sale pe Volga. I-am dat bună ziua emoţionată, mi-a strâns mâna şi am stat cuminte într-un ungher, să-l ascult. Povestea despre Tolstoi, povestea despre Korolenko, povestea despre Anton Cehov, cei trei mari prieteni ai lui... Povestea şi se plimba prin odaie, înalt, slab, osos, adus puţin de spate, în straiele lui aspre, largi, care tot mai păstrau ceva din vagabondările de-a lungul şi de-a curmezişul Rusiei noastre. Praful şi noroiul stepelor, un miros amărui de pelin... Pe urmă, tata mi-a făcut semn din sprâncene spre uşă să evacuez terenul. Probabil mai aveau şi altele de povestit. Acestea nu erau încă de nasul meu, o mucoasă...

Nasul Verei Arcadievna s-a încreţit într-o undă de râs. O clipă rămase privind printre genele mătăsoase la vârful ţigării prelungi, moscovite. Tăcu, dusă de visări, departe, în patrie. Apoi, scuturându-şi părul Şi gândurile şi amintirile, urmă din nou cu o înviorare drăcoasă în glas:

— Aşa s-ar putea zice că l-am cunoscut şi pe Tolstoi!... Eram fetiţă, încă mai mucoasă – la propriu, nu numai la figurat. Ne-am întâlnit pe stradă, la Moscova; unchiul Ilia venise la Moscova din străinătate, iar tata avea pe atunci catedră la Moscova. M-au luat şi pe mine la plimbare. L-am zărit pe Tolstoi, cu care unchiul Ilia era prieten din tinereţe. S-au oprit să vorbească. Ger, soare cu dinţi. Eu mă smârcâiam şi tot schimbam din picioare... Mă uitam de jos în sus, urât, cu ciudă, la domnul acela bătrân pentru care pierdeam vremea în frig, în loc să mergem la cofetărie, cum mi-au făgăduit tata şi unchiul Ilia. Domnul bătrân şi bărbos şi-a scos mănuşile grosolane de birjar, ca să mă mângâie cu vârful degetelor noduroase pe obraz: „Cum te cheamă, gaiţo?” I-am răspuns înţepat: „Nu sunt gaiţă! Mă cheamă Vera Arcadievna Lukianov, elevă în cl isa a doua primară...”

Baldorn suspină, arătând de la distanţă, de pe scaun, cu

scheletul ochelarilor, către cărţile din sectorul scriitorilor răsăriteni.

— Cum vă invidiez, domnişoară Vera!... Tolstoi, Gorki, Mecinikov...

— Pe mine de ce să mă invidiezi, domnule Baldorn? Mai bine i-ai invidia pe Tolstoi şi pe Korolenko, fiindcă dânşii s-au apucat de tăiat lemne fără a mai aştepta recomandaţiile igienice ale medicilor. Pe Gorki, fiindcă viaţa l-a silit să încerce toate meseriile şi să cunoască toate mizeriile omeneşti dintr-o experienţă amară; Gorki, Amarul!... Acestea le-au dat o înţelegere a vieţii, pe care dumneata zadarnic îţi imaginezi că o poţi culege din cărţi... Atunci, altfel am fi vorbit şi altfel ne-am fi înţeles şi noi... De ce zâmbeşti mefistofelic, Vladim Ştefanovici? Vrei să spui că dumneata ştii ce înseamnă a tăia lemne?

Tu te-ai mişcat din loc, glăsuind şi în numele meu.

— Ştim amândoi ce înseamnă, Vera Arcadievna! N-am aşteptat nici prescripţiile medicilor, nici poveţele mătăluţă! Am tăiat lemne acasă, la noi, în sat, când eram copii. Atunci de nevoie... Mai tăiem şi acuma, la gazda unde stăm. Fără să ne oblige nimeni. Dintr-o altfel de nevoie. Din igienă morală, cum ziceai... Cred că am tăiat amândoi vreo trei stânjeni astă-iarnă.

— Mă surprinde, Vladim Ştefanovici şi Alexandru Pantelimonovici!... Mă surprinde plăcut. Numai să vă ţină mult igiena morală. Să nu osteniţi prea repede.

— Sperăm că nu, Vera Arcadievna!

— Sper şi eu.

Baldorn nu mai spera nimic.

Desprins de toate zădărniciile terestre, se desincarnase – ca să spun aşa – într-un hal fără hal. Părea un rând de haine aruncat pe scaun, lipsit de conţinutul oaselor şi cartilajelor. Vera Arcadievna l-a lăsat în pace să se reîncarneze. Şi ne-a luat pe noi la rost.

— Mărturisesc că se întâmplă ceva ciudat!... rosti, trecând cu ochii de la unul la altul. Uneori am impresia că vorbim aceeaşi limbă şi că ne înţelegem perfect, dar după cinci minute parcă suntem din alte planete, din alte sisteme solare...

— Dar ne înţelegem admirabil, Vera Arcadievna!... ai protestat tu vehement. Nu, bătrâne batracian?

Ridicându-mă de jos şi scoţând pipa din gură, am protestat cu aceeaşi energie.

— Fireşte că ne înţelegem admirabil! Ce-ar putea să ne despartă, Vera Arcadievna? Ce stă între noi?...

— Totul!... a răspuns ea. Totul ne desparte şi stă între noi. Tot ce se vede acolo...

Cu ţigara subţire şi lungă între degete, făcu semn spre lumea de-afară, de dincolo de uşă şi de vitrină, din Piaţa Unirii. Pe urmă, sfârşi gestul, făcând un semn de jur-împrejur la cărţile dinăuntru, din librăria pariziană a lui Baldorn.

— ... şi tot ce se vede aici! Adică aproape totul, ca să mă exprim corect. Cea mai mare parte din trecătorii din Piaţa Unirii, străini de întrebările şi aspiraţiile lumii în care am crescut. Cea mai mare parte a cărţilor de aici, cu învăţăturile lor, tot aşa de străine de întrebările şi de aspiraţiile lumii de unde vin eu...

— Nu-l venerăm şi noi pe Tolstoi? ai întrebat tu. N-am crescut şi noi în cultul lui Tolstoi, al lui Dostoievski, Gogol, Cehov, Gorki?...

— Poate!... însă îi veneraţi altfel, nu cum îi venerăm noi. Pentru alte pricini. În maniera domnului Baldorn 1 Alt Tolstoi, alt Dostoievski, alţi Turgheniev, Gogol, Gorki, Cehov... Mari scriitori, mari creatori, mari artişti, faime universale!...

— Şi nu acestea sunt înainte de toate? ai întrebat tu.

— Sunt, sunt şi acestea, dar nu înainte de toate! Pentru

noi, înainte de toate sunt mari oameni, mari conştiinţe umane...

— Orice mare creator este şi o mare conştiinţă umană! Ai întrerupt din nou. Se află aici îndestule mărturii, în sanctuarul domnului Baldorn...

— Nici nu mă gândesc să contest aceasta, Vladim Ştefanovici! Nu-s atât de stupidă să-l tăgăduiesc pe Shakespeare ori pe Cervantes, pe Dante sau pe Balzac, şi aşa mai departe... Dar e altceva! Pentru noi scriitorul e altceva, între el şi noi e altă legătură... Aici sunt prea multe cărţi moarte; ca şi domnul Baldorn, adoraţi prea multe cărţi moarte. Nouă ne merg la inimă cărţile vii, scrise cu sânge... Şi îmi pare că în primul rând aceasta ne desparte, Vladim Ştefanovici şi Alexandru Pantelimonovici... Din această pricină vorbim două limbi în care nu ne înţelegem, ca nişte creaturi din alte planete, întâlnite numai din întâmplare şi numai din treacăt, în librăria pariziană din Iaşi a domnului Baldorn...

Tu ai rămas un timp pe gânduri, cercetând în tine, cum aveai curajul şi onestitatea de cuget pe atunci, Vladim.

Eu m-am simţit dator să iau cuvântul în numele breslei în care îmi făceam ucenicia.

— Să admit, Vera Arcadievna!... Nu ştiu în ce măsură ai dreptate, ca un neisprăvit ce sunt când e vorba de artă şi de literatură. Citesc pe apucatelea, o carte din zece citite de Vladim. Deci ’admit! Presupun că ai dreptate totală...

— Am!

— Bine, ai, Vena Arcadievna! Şi chiar dacă n-ai avea, nici eu n-am destule argumente ca să ţiu piept la o discuţie. Pe domnul Baldorn l-ai făcut praf şi pulbere, cum şi-a făcut el ochelarii. Pe Vladim l-ai redus la tăcere...

— Pentru moment... ai rectificat tu.

— Ajunge şi atât! Nu mă amestec unde nu mă pricep... Dar când e vorba de ştiinţă, nu mai sunt aşa de străin pe-

un teren cu totul necunoscut. Poţi spune acelaşi lucru şi despre ştiinţă, Vera Arcadievna?

— Desigur I

— Există două ştiinţe?

— Mai răspicat deosebite decât îţi închipui, Alexandru Pantelimonovici 1

— Hm!

— De ce zâmbeşti şi dumneata mefistofelic, ca Vladim Ştefanovici? Nu-l prinde nici pe dânsul! Pe dumneata încă şi mai puţin...

Zâmbeam într-adevăr. Nu mefistofelic. Dar zâmbeam ca un june ucenic nu dintre cei mai codaşi întru ale ştiinţei, cu gândul la zecile şi sutele de mari savanţi, de mari cercetători şi născocitori, începând de la Democrit şi de la marele Arhimede până la Darwin şi Edison, la Newton sau Branly, zeci şi sute.

Vera Arcadievna rostise cuvintele fără nicio ironie tăioasă în glas. Cu o învăluire mâhnită, sinceră, frăţească.

Se înălţă în picioare de pe taburetul enciclopediilor Larousse. Îşi scutură cutele rochiei şi se apropie să-mi pună palma îngustă pe piept, ca unui condamnat fără speranţe de graţiere.

— Crede-mă! Păcat... Păcat să urmezi soarta unei lumi care nu e a dumitale şi care nu poate decât să ucidă tot ce-ai adus cu dumneata din satul de unde zici că ai plecat. Să ucidă, ca tot ce poartă germenul morţii...

Plăpândă şi subţire, înaltă numai până la umărul meu, vorbind, îmi pusese mâna pe piept şi îşi ridicase fruntea spre mine, aşa încât mă zăream în pupilele ochilor albaştri ca în două oglinjoare convexe. Îndepărtat, micşorat, ireal. Cufundat în privirea ei, topit cu fiinţa ei. Îi simţeam respiraţia caldă, vibraţiile vocii, pulsaţia sângelui în palma pusă pe piept. Iar toate, toate mă înfiorau într-o ameţitoare şi poate nevinovată pornire s-o cuprind cu

braţul peste umeri şi s-o strâng încleştat lângă mine: Vera, Vera Arcadievna!...

Ea nu bănui nimic. Cum nici n-a ştiut vreodată. Cum n-ai bănuit nici tu, Vladim.

Îşi urmărea numai gândul.

Desfăcându-şi mâna de pe pieptul meu şi fluturându-şi aripa largă a mânecii către priveliştea pieţii de-afară, apoi spre cărţile dinlăuntru, reluă:

— Da, ca tot ce se vede aici şi poartă germenul morţii! Nu vă daţi seama... Mie îmi fac impresia edificiilor minate de termite. Totul pare trainic, intact, să dureze un veaC. Pe din afară nimic nu trădează galeriile sfredelite şi încrucişate din temelie până în tavan. Faci planuri... Mâine, poimâine, peste zece ani, peste cincizeci, când va veni rândul copiilor! Baţi un cui, se trânteşte o uşă, trece o singură suflare de vânt, iar totul se năruie deodată şi nu mai rămâne decât o grămăjuie de ruini!... De lumea aceasta devorată pe dinlăuntru să-ţi legi destinul învăţăturii dumitale, Alexandru Pantelimonovici?...

Am întârziat cu răspunsul.

Priveam amândoi în Piaţa Unirii, cu echipajele lăcuite şi cu trecătorii în costumele de primăvară; umbre multicolore, rochii lungi, pălării cu flori şi boruri elastice, croieli pariziene, tunici de cavalerişti, pinteni, chipie... Priveam la cărţile din sanctuarul lui Baldom. Cine ar fi admis atunci că într-adevăr toate vor fi şterse de pe faţa pământului, să se aştearnă peste ele lespedea orizontală a lacului de isfalt? Cum puteam crede că va veni vremea să caut urmele librăriei lui Baldom sub coaja de smoală solidificată, fără să izbutesc a o găsi? Aici? Dincoace? Mai la dreapta? La stânga?...

Lumina soarelui le învăluia pe toate într-o aromeală molatică, lină, lipsită de presimţirea oricărei ameninţări.

Nu era lumea noastră, măcar că ne adoptase pe

jumătate. Nu era a noastră, ci ne socoteam duşmanii ei.

Dar nu credeam în moartea ei atât de grabnică şi mai ales nu credeam că toate se vor desăvârşi fără participarea braţelor noastre vârtoase, ale celor doi feciori de iobagi.

Aceasta ai ţinut s-o rosteşti tu, Vladim!

— Scoşi din luptă, fără luptă?... ai întrebat. Aici te înşeli, Vera Arcadievna. Vom lupta! Ne pregătim... O dată ţi-am spus eu, în câteva cuvinte, ce pregătim şi cum ne pregătim. Ţii minte, Vera Arcadievna?

— Îmi amintesc. Şi dumneata ţii minte ce ţi-am răspuns după ce te-am ascultat?

— Da!... Ai numit lupta noastră *narodnicism,* poporanism... Luptă dinainte pierdută, fiindcă e depăşită de timp, de viaţă, de alcătuirile în veşnică mişcare şi transformare.

— Aceeaşi credinţă o păstrez şi acum. Narodnicism. Poporanism. Luptă dinainte pierdută 1... Păcat!...

— Păcat de lupta, sau păcat de mine?... ai zâmbit cu sumeţire.

Vera Arcadievna te-a drămăluit din tălpi până în creştet, printre genele subţiate.

— Păcat şi de luptă! Păcat şi de dumneata, Vladim Ştefanovici!... Poate ai fi meritat o soartă mai bună... Poate în altă lume ai fi săvârşit ceva mai puţin mărunt şi mai frumos.

— Mă tem că mă confunzi cu bătrânul batracian, Vera Arcadievna, de-mi aplici acelaşi regim de compătimire anticipată. Suntem prieteni, fraţi de cruce, porniţi o dată la drum; dar din altă plămadă...

— E adevărat! Ai dreptate... Altă plămadă. Soarta care te pândeşte pe dumneata cu atât mai mult merită o compătimire dublă, la puterea a doua... Prietenul dumitale, Alexandru Pantelimonovici, la urma urmelor va rămâne să

dea seamă numai protozoarelor sale. Dumneata însă vei avea a da seamă faţă de oameni. Căci vei lucra cu oameni, nu cu protozoare... Aceasta nu te înspăimântă de pe acum?

— Nu prea văd de ce. Şi de altfel, nici nu prea ştiu ce înseamnă frica.

— Răspunderea, Vladim Ştefanovici!... Răspunderea, nu frica! Înspăimântătoarea răspundere faţă de oameni. N-ai dreptul să târâi oamenii în lupte dinainte pierdute; lupte care nu duc la nimic. Narodnicismul n-a dus la nimic, nici la noi. Şi doar a numărat martiri, eroi, sacrificii, ani de luptă!... O etapă, da! O nouă şi neliniştită conştiinţă, da! O răscolire de cugete, da! O pregătire de teren, da! Tot atâtea momente istorice depăşite. Progresiştii de ieri nu reprezintă adesea rezistenţa la progres de azi, condamnabilii retrograzi de mâine? Nu aplicaţi aici ca un epitet de dispreţ termenul de patruzecioptism? Noţiune răsuflată... Lupta de azi e alta. Biruinţa nu poate veni decât din altă parte, cu alte mijloace de luptă şi cu alţi luptători...

— Dar suntem o ţară de ţărani, Vera Arcadievna!

— Ei şi? Noi nu suntem o ţară de ţărani? O imensă ţară de ţărani...

— De robi, de iobagi, ca şi la noi, aicea! ai apăsat tu. Poate într-o stare încă mai cumplită...

Vera Arcadievna privi neguros, dincolo de noi şi de pereţii tapisaţi de cărţi. Albastrul ochilor i se întunecase, ca albastrul cerului din stepele cu milioane şi milioane de robi când trec umbrele norilor negri peste lanuri şi fineţe şi uriaşele fluvii.

Rosti:

— Da! O ţară imensă de robi şi iobagi! Poate într-o stare încă şi mai cumplită.. Îi zăresc de aici plecaţi pe coamele plugurilor lor de lemn... Da, poate din multe puncte de

vedere încă mai robi şi mai iobagi chiar decât ţăranii de aici. O ţară încă mai feudală, cu despotismul ţarismului şi al latifundiarilor, stăpâni pe domenii cât două judeţe de aici. Când îi răzbeşte deznădejdea pe iobagi, se răscoală. Răscoale întotdeauna înăbuşite. În Rusia noastră au fost destule. De proporţii mai mari decât răscoala de aici din 1907... Unde au dus? Răscoalele ţărăneşti simt întotdeauna înăbuşite. Oriunde. E lege, fără excepţie. Lege istorică, socială, econo mică...

— Vom face şi revoluţii, nu numai răscoale, Vera Arcadievna!

— Ţăranii nu pot face decât răscoale. Revoluţiile le fac revoluţionarii organizaţi şi disciplinaţi, care ştiu ce vor şi ştiu cum să-şi manifeste voinţa... Muncitorii uzinelor şi fabricilor...

— În ţările industriale, Vera Arcadievna! în ţările cu proletariat industrial numeros, cu partide muncitoreşti organizate încă de pe vremea lui Marx, cu tradiţii...

— Cunosc povestea, Vladim Ştefanovici! Căci numai poveste se poate chema. Când am vorbit noi ultima dată, m-ai rugat să citesc studiul profesorului Stere din *Viaţa Românească,* intitulat: *Social-democratism, sau poporanism?...* L-am citit. L-aş fi citit şi fără să mă rogi, din datoria să cunosc lumea în care trăiesc, fie şi numai ca o trecătoare de câteva luni. Am mai citit însă şi cartea lui Gherea: *Neoiobăgia...* Dumneata ai citit-o?

— Bineînţeles!...

— Ca pe Marx? Frunzărind capitole pe sărite?

— De data asta nu, Vera Arcadievna! Lectura cea mai amănunţită şi mai metodică, la masa de lucru, cu foile de însemnări alături, după reţeta bătrânului batracian, de faţă...

— Şi rezultatul?

Tu ai căutat din ochi în rafturi un ungher unde să găseşti

cartea lui Gherea, s-o scoţi, s-o deschizi şi să discuţi cu textele dinainte. Cărţile româneşti se aflau însă excluse din librăria pariziană a lui Baldorn.

Te-ai mărginit deci la un răspuns mai general şi sumar, fără confruntarea cu textele.

— Rezultatul?... Mi-a dat mult de gândit. Pe alocuri are dreptate Gherea. Îndeosebi la capitolele documentare: date şi cifre, mărturii statistice... înfiorătoarea mizerie! Cele 33 parale pe zi, de cap de locuitor! Bugetul statului, care reprezintă net venitul întregului pământ cultivabil, plus venitul net al întregii industrii. Treizeci şi trei de parale pe zi; de unde cultură, şcoli, spitale, drumuri, investiţii?... Până la concluzii, are multă dreptate Gherea, uneori chiar toată dreptatea.

— Aici te înşeli!... te-a întrerupt Vera Arcadievna. Vă înşelaţi amândoi. Nici Gherea n-are dreptate.

— Nici Gherea?

— Nici!

— Tocmai dumneata s-o spui, Vera Arcadievna?

— Tocmai eu. Căci eu n-aş mai avea nicio scuză să-i dau dreptate. Mai ales în concluziile sale nu-i pot da dreptate; dar din alte motive, nu ale dumitale, Vladim Ştefanovici. Cum adică?... Este împotriva narodnicismului. Face harcea-parcea din tot soiul de narodnici români într-o pagină plină de indignare. Dar, ca şi Plehanov al nostru, în fond, judecă tot narodniceşte. Aduce apa tot la moara narodniciştilor. 11 trage tot aşa aţa spre narodnicismul de unde a pornit şi împotriva căruia crede că luptă.

— Şi nu luptă Gherea?

— Luptă. Însă cum luptă? înarmat cu ereziile narodniciste, pe care le dublează cu ereziile pretinşilor marxişti oportunişti şi reformişti din apus. Luptă tăgăduind iniţial orice posibilitate de unire a proletaratului industrial şi a ţărănimii într-o acţiune comună. Asta-i pare lui erezie,

absurditate în contradicţie fundamentală cu principiile marxiste. Credeţi că terenul nu-i gata pregătit pentru luptă, chiar şi în faza actuală?... Cu o singură condiţie însă: muncitorul industrial şi muncitorul de pământ să-şi dea mâna şi să lupte alături, în ciuda teoriilor apusene, care susţin că au interese contrarii şi alte ţeluri de luptă. Altfel, muncitorul de pământ, iobagul, clăcaşul dumitale, Vladim Ştefanovici, luptând pentru hectarul de pământ pe care nu-l are şi care nu-l poate hrăni chiar dacă l-ar avea, e condamnat dinainte la înfrângere. Bătălie pierdută... Nu-i clar ca lumina zilei?

— Clar şi nu prea! ai replicat tu. Căci dacă e aşa de simplu, atunci de ce revoluţia rusă din 1905 a fost învinsă?

— Revoluţia înfrântă? Revoluţia îngropată?... Ce fel de îngropată, când acum doi ani, la 1 mai 1912, s-au pus în grevă nici mai mult nici mai puţin de 400.000 muncitori, fiindcă jandarmii au tras cu puşca în muncitorii din minele de aur de la Lena, în Siberia? Ce fel de îngropată, când numai până acum, înainte de a ajunge la jumătatea acestui an 1914, au participat la diferite greve aproape un milion jumătate de muncitori? Ce fel de îngropată, când astăiarnă, la 9 ianuarie, la aniversarea „duminicii sângeroase” de la 9 ianuarie 1905, s-au pus în grevă şi au manifestat peste 250.000 muncitori, dintre care 140.000 numai din Petersburg?... Revoluţia învinsă? Revoluţia îngropată?... Nu! Nu! dragii mei! Revoluţia în mers, care va arăta cum a învăţat să lupte şi să se apere muncitorimea rusă după experienţa din 1905...

Vera Arcadievna vorbise repede, cu aprindere şi cu respiraţia întretăiată, mistuită de pasiunea luptei şi a credinţelor sale, într-o înfocare dârză, cu care noi, ucenicii cărturari ai târgului nostru adoptiv, nu eram deprinşi. Zâmbi, trecându-şi dosul palmei stângi pe fruntea bombată şi schimbând glasul:

— Iertaţi-mă pentru aceste pledoarii cam emfatice şi declamatorii, care nu-şi aveau rostul aici, în librăria domnului Baldom! Am uitat unde mă aflu!... Să ne întoarcem la cărţi. La *Neoiobăgia* lui Gherea. Te împaci, şi totuşi nu te împaci cu ea, Vladim Ştefanovici?

— Exact!... ai răspuns tu. Mă împac cu datele din carte, cu premizele; nu mă împac însă cu concluziile nici eu. Dar din alte motive, cum prea bine ai spus-o, Vera Arcadievna, şi cum o recunosc. *Neoiobăgia* se cheamă cartea. Iobagi, neiobagi am lăsat părinţii şi fraţii de acasă, fecior de iobag sunt şi eu, fecior de iobag voi fi toată viaţa; însă mărturisesc că nici eu nu-mi pot însuşi concluziile lui Gherea. Dar pentru alte motive, repet... Le respinge iobagul din mine, Vera Arcadievna! Eu văd altfel de luptă şi cu altfel de concluzii...

— Aşadar, rămâi la *narodnicism?*

— Nici la asta.

— Atunci la ce, Vladim Ştefanovici? Luptă? Ce luptă? Cu cine? împotriva cui? Alături de cine? în numele cui?

— Se va vedea, Vera Arcadievna 1 Caut în mine. În orice caz, o luptă împotriva stăpânitorilor de pământuri şi a arendaşilor. Luptă în numele iobagilor de-acasă... din sate... din satele noastre...

Vera Arcadievna clătină din frunte, repetându-ţi cuvintele:

— Iobagii de acasă, din sate... din satele voastre... Adică solidarizare şi luptă de la distanţă! Nu observi paradoxul, Vladim Ştefanovici? Pregăteşti o luptă în numele iobagilor rămaşi acasă, în sate; şi o pregăteşti de aici, din Piaţa Unirii, din librăria pariziană a domnului Baldorn...

— Vom coborî în mijlocul lor!

— Narodnicism sadea! Poporanism sentimental şi literar, verbal, retoric... A *coborî la sate,* în mijlocul gloatelor, de la altitudinea superiorităţii intelectuale pe care v-au dat-o şi-

au să v-o mai dea diplomele câştigate aici!... Nu?...

— Vera Arcadievna, eşti nedreaptă! Ne vom întoarce în mijlocul satelor noastre!... ai încredinţat-o cu tărie. În mijlocul iobagilor noştri rămaşi acasă...

— Dacă au să vă primească iobagii de acasă din nou în mijlocul lor! Aceasta nu te-ai întrebat, Vladim Ştefanovici?

Cuvintele au căzut grele.

Fără să bănuiască, Vera Arcadievna pusese degetul pe rana cea mai dureroasă.

Descumpănit, ai plecat ochii în pământ. Îţi ’ muşcai buzele. Răsuceai un nasture de la haină – e drept, ceva cu mai multă milă decât nasturii mei, pe care mi-i răsuceai din aţă înaintea vitrinei de la prăvălia bravilor fraţi italieni. Ai deschis tabachera de argint, cadou de la Gogo, ai închis-o la loc fără să scoţi ţigara şi să aprinzi.

Am răspuns eu pentru tine, ascunzând din pudoare şi stânjenire adevărul dezamăgirilor şi amărurilor care ne întâmpinau acasă, în satele noastre. Din pudoare şi stânjenire, ca o rană secretă, nu din cine ştie ce dibăceală advocăţească şi premeditată în discuţie.

— Ne-am întrebat şi asupra acestei ipoteze, Vera Arcadievna! Poate nu va fi atât de uşor pentru toţi, dar până la sfârşit tot au să ne primească. Viaţa de-aiei nu ne-a înstrăinat de viaţa de-acolo aşa de adânc pe oât pare... Nu ne-am ciocoit, nu ne-am boierit, nu ne sfiim să tăiem lemne, dezbrăcaţi la cămaşă...

— Singuri-singurei, într-o curte de târg? Crezi că e destul? Ca igienă morală, da. Decât nimic, tot e ceva!... Dar nu mai e vorba de igienă morală. Pentru cele ce plănuiţi după spusele lui Vladim Ştefanovici şi după cele ce vă făgăduiţi a îndeplini, n-ajunge! Munca braţelor îşi capătă alt rost. Adevărata legătură cu adevăratul suflet al lucrătorului se păstrează prin munca aceasta alături de el, fiindcă munca aceasta e însăşi viaţa lui zi de zi. *Atunci*

numai îl înţelegi şi te înţelege; numai *atunci* şi *aşa* îl crezi şi te crede... Nu mai e o chestie egoistă, personală, de igienă morală... De ce te uiţi pieziş şi ironic la mine?... Întreabă-mă cinstit ce ai de întrebat...

— Aş fi curios să ştiu dacă...

M-am oprit. Întrebarea ar fi sunat prea brutal, prea răutăcioasă ca s-o duc până la capăt.

Ea mi-a ghicit însă gândul şi de astă dată, luându-mi înainte şi rostindu-l fără înconjur:

— Lesne e a emite principii în librăria pariziană a domnului Baldorn!... Nu? Aceasta ai vrut să spui? Lesne e a predica munca cot la cot cu lucrătorii, stând la taifas în ceainăria aceasta fără samovar şi fără ceai! Nu? Cam asta îţi stătea pe limbă? Nu!... Hai 1 Zi! Curaj!...

— Cam asta, Vera Arcadievna 1... am mărturisit cu jumătate de gură. Te rog să ierţi...

— N-am ce ierta!

— Şi să nu-ţi imaginezi că...

— Nu-mi imaginez nimic 1... m-a întrerupt ea. Înţeleg prea bine. Dar fiindcă ai pomenit de imaginaţie, mă întreb şi eu: de ce nu ţijai imaginat şi dumneata un adevăr atât de elementar? Cum credeai că aş fi putut vorbi aşa cum am vorbit dacă nu mi-aş fi pus eu mai întâi mâinile acestea la lucru?... Am lucrat cu ele şi voi mai lucra. Priveşte 1 la mâna, pipăie...

Vera Arcadievna mi-a întins mâna cu palma îngustă şi cu degetele subţiri.

Am cuprins-o pipăind stângaci, ruşinat, vinovat.

Se simţeau urme mai înăsprite în pieliţa palmei, da, ca într-o palmă de lucrătoare.

— Lasă-mi şi mie mâna o clipă, ca să mă conving, Vera Arcadievna!... ai încercat să le abaţi toate pe vadul glumirilor. Sunt Toma Necredinciosul.

Ea ţi-a încredinţat mâna strângând din umeri.

— Pofteşte! Încredinţează-te, domnule Toma Necredinciosul!...

Ţie parcă de asta îţi păsa!

După ce-ai pipăit urmele alintându-le cu vârful degetelor, ai dus încheietura pumnului la buze, cu gestul galant al unui fante.

Vera Arcadievna şi-a smuls mâna din palmele tale, învăpăiată la obraz. Aşa de aprig tremura de indignare şi de mânie, încât am crezut că e gata să te lovească peste obraz când a înălţat mâna a doua oară. Dar nu! Nu te-a lovit. Ar fi însemnat prea puţin şi prea urât, prea banal.

Cu o iuţeală şi o dexteritate scamatorească, a scos cârligaşul de rufe din buzunar şi, din zbor, ţi l-a prins, clanţ 1 în nas.

— Na! Bijulică!

A spus: Na! Bijulică! şi tu ai rămas cu apendicele cârligaşului de lemn anexă la profilul tău de statuie, dăltuit să despice avântat vânturile, valurile, uraganele.

Cel mai comic şi perplex Bijulică, cu năstruşnicul cleşte în nas! O meritai. Te păştea de mult păcatul. Până la sfârşit, tot nu ţi-a fost dat să scapi de ispaşă.

Nu ştiu ce vei fi simţit. Nu ştiu ce se va fi petrecut în tine şi ce-aveai de gând când ţi-ai smucit apendicele de pe nas şi căutai cu ochi furibunzi în ce cotlon din sanctuarul lui Baldorn să-l izbeşti, ca să se prefacă şi el în praf şi pulbere, fire-ar al dracului să fie de blestemat cârligaş I Erai stacojiu la faţă cum arăta creasta lui Sinan-paşa la mânie şi ca el grozav de caraghios. Vera Arcadievna şi cu mine aşteptam urmarea, cuprinşi de o legitimă curiozitate, înainte de a izbucni în hohote nebune de râs.

Urmarea însă n-a mai existat. Ne-ai rămas dator cu o curiozitate nesatisfăcută. Căci tot centrul atenţiei s-a strămutat în aceeaşi clipă aiurea.

Izbucnise un hohot de râs, care nu era al nostru. Un

hohotit icnit şi bezmetic, întretăiat ca de gemete dureroase; alt râs, care ne-o luase înainte.

Am întors ochii într-acolo.

Râdea Baldorn pe scaunul său, unde-l uitasem desincarnat şi lichefiat.

Ţii minte, mai ţii minte, Vladim?

Baldorn s-a oprit din hohotele deşănţate de râs tot aşa de brusc cum izbucnise. Smalţul bovarysmului său pariziano-bahluian, plesnit o dată cu lentilele ochelarilor, s-a refăcut de bine, de rău după această tonică explozie de înveselire fără măsură şi stil. Se deşertase un acces al amorului propriu profund înveninat.

De toate pătăraniile lui îl răcorise răzbunător pătărania ta.

Potrivindu-şi nodul cravatei şi netezindu-şi părul, s-a dezlipit de pe scaun şi cu politeţea onctuoasă dintotdeauna şi-a cerut scuze:

— A fost ceva inexplicabil. Ceva mai tare decât mine! Vă rog să daţi uitării...

— Bine, bine, domnule Baldorn! l-a asigurat Vera Arcadievna. Am şi uitat... Deşi nu era nimic să scandalizeze pe nimeni. Dimpotrivă! E poate singura dată când ţi-ai permis să fii natural, cum nu ţi-ai mai permis din anii copilăriei.

— Permiteţi-mi, vă rog, domnişoară Vera! Permiteţi-mi să mă scuz. Tocmai de aceasta, fiindcă nu mi s-a mai întâmplat de când eram copil!... îngăimă Baldorn.

— Am înţeles, domnule Baldorn. Nu mai e nevoie... Pofteşte îndărăt pe scaunul dumitale, să-ţi restaurezi forţele!

Supus, Baldorn a căzut din nou pe scaun, să-şi restaureze forţele.

Ea s-a întors către tine, zâmbind. Tu ţineai în mână cârligaşul de rufe, pe care ai fi vrut mai înainte să-l azvârli

şi să-l calci în picioare, ca să se prefacă în praf şi pulbere. L-ai oferit pe tava palmei întinsă, rostind pocăit:

— Păstrează-l, Vera Arcadievna! Poate că va mai fi de folos şi pentru alţi Bijulici... Pe mine m-a lecuit. O meritam! Recunosc. Te rog să mă ierţi...

— Dumneata să mă ierţi, Vladim Ştefanovici... Vorba domnului Baldorn: a fost ceva mai tare decât mine... Dă-mi voie!

După ce-a pus cârligaşul la locul său, în buzunar, a scos din celălalt buzunar o băsmăluţă albă şi s-a înălţat pe vârful pantofilor.

— Dă-mi voie! Apleacă-te puţin... Stai liniştit.

Tu te-ai supus, fără să pricepi ce dorea.

Vera Arcadievna ţi-a tamponat uşurel cu batista zgârieturile crestate pe nas de instrumentul stigmatelor infamante când ai smucit cârligul să-l arunci cât colo. Două imperceptibile dungi, cu două imperceptibile picături de sânge.

— Acasă să pui talc! Puţin alcool şi talc...

Silindu-te să râzi, i-ai spus să n-aibă nicio grijă.

— Alcool şi talc? Avem la dispoziţie ceva mai sigur... Leacurile coanei Sultana: oloi de pojarniţă şi cârpă arsă. Efect garantat! Mai greu e cu celălalt efect...

— Care?... a întrebat Vera Arcadievna.

— Efectul moral! Adică mai bine spus: efectul demoralizant.

— Va fi existând şi pentru aceasta un leac tot aşa de sigur. Un antidot, un vaccin...

— Care?... veni rândul tău să întrebi.

Ea se uită lung, consternată, ’la tine, îngustându-şi privirea printre gene.

— Mai întrebi oare? Leacul, antidotul, vaccinul despre care am vorbit până acum.

— Tot nu pricep.

— Grav, în acest caz. Extrem de grav!... te compătimi dătinând din cap. Constat că am pierdut timpul degeaba.

Făcu o pauză. Părea că stă la îndoială, încă nehotărâtă dacă trebuie să mai continue sau nu. Apoi te-a luat prin surpriză, din scurt:

— Ia fă bine şi spune-mi, te rog! Cum să-mi explic că n-ai simţit datoria să păşeşti pragul dulgherului Vasile Neagu?...

— Ce dulgher Vasile Neagu?...

— Dulgherul căruia i-ai cerut atât de pocăit iertare la înmormântarea studentului Baciu, fratele dumitale, feciorul de iobag...

Ne-am uitat unul la altul.

Iar tu nu ţi-ai mai stăpânit uimirea, care-mi stătea şi mie pe buze:

— Dar de unde o mai ştii şi pe asta, Vera Arcadievna?

— Din oraş. Din spusele unora şi ale altora. Ce se petrece oare în acest laşi, să nu se afle la 24 de ore?... Am aflat deci şi eu de la o sumedenie de ieşeni foarte impresionaţi despre foarte pocăita dumitale rostire la înmormântarea studentului Baciu, feciorul de iobag. Am mai aflat, tot aşa, cum un dulgher necăjit, dar inimos, te-a strâns la piept şi te-a sărutat pe frunte, acolo, la marginea gropii. Şi în marea mea naivitate, am mai aşteptat şi oarecare urmări. De exemplu, mă aşteptam să aflu că a doua zi te-ai dus acasă la dulgher. Mă aşteptam ca măcar după moartea colegului dumitale, Baciu, feciorul de iobag, vei fi simţit nevoia de a cunoaşte cum La ajutat să trăiască dulgherul acela care se îndurase să-l strângă de pe drumuri şi să-i ofere a> ipost, în vreme ce pe dumneata te pasionau controversele estetico-filozofice cu domnul Baldorn. La câte alte urmări n-aveam dreptul să mă aştept? Nu era logic, după îndurerata dumitale ouvântare şi după pateticul dumitale legământ, acolo, pe marginea

gropii?...

Ţie ţi s-a golit obrazul de sânge. Pe urmă, tot sângele pompat în inimă ţi-a năvălit în faţă. Abia ai izbutit să împleticeşti o îngăimată explicaţie, care nu era o explicaţie şi în care de altfel nu credeai nici tu:

— Ce crudă, ce injustă eşti, Vera Arcadievna!... Dar de ce nu-ţi imaginezi şi dumneata că aveam intenţia asta? O aveam; m-am gândit. Însă conferinţa de duminica ce vine mă tot sileşte s-o amân... Nici nu-mi ajunge timpul.

— Ah, da! Conferinţa de duminica ce vine!... nu te-a cruţat ea. Pe lângă conferinţa dumitale din acea duminică, ce importanţă mai aveau toate? Ce importanţă fratele dumitale, feciorul de iobag, o dată mort şi îngropat? Ce importanţă dulgherul acela, despre care se vede că nici nu te-ai interesat cum îl cheamă? Totuşi, alţii, impresionaţi de cuvintele dulgherului şi de cuvintele dumitale, au găsit timp şi s-au dus.

— Vrei să spui că. Te-ai dus la dânsul, Vera Arcadievna?... am întrebat eu în culmea mirării. Ce să cauţi la un dulgher, prin hârtoapele unei uliţi de la marginea târgului?

Fulgerându-mă cu ochii, Vera Arcadievna a strâns din umeri.

— Mai întâi, n-am spus că m-am dus. Şi mai apoi, indiferent dacă m-aş fi dus sau nu, ce întrebare stupidă, Alexandru Pantelimonovici! Cum ce să cauţi? N-aş fi avut ce căuta?... Să-mi dau seama cum a trăit şi cum a murit un fecior de iobag, un frate al vostru, ucenic cărturar venit la învăţătură în târgul laşilor. Să-mi dau seama ce spune şi ce gândeşte dulgherul care l-a găzduit. Să-mi dau seama ce se petrece în cugetul lui şi să învăţ ceva de la el despre stările şi mentalitatea muncitorilor din România. Ceva mai direct şi mai real decât din cuvântările şi conferinţele prietenului dumitale, Vladim Ştefanovici, care crede că

eroii fac istoria, nu că istoria face eroii 1... Ce să caut la un dulgher? Să învăţ de la el ceea ce nu mă puteţi învăţa amândoi. Noi nu uităm că una din cele dintâi mişcări muncitoreşti şi cu adevărat revoluţionare din Rusia noastră a fost organizată la Petersburg, acum vreo treizeci şi cinci de ani, tocmai de un dulgher şi de-un lăcătuş, tâmplarul Halturin şi lăcătuşul Obnorski. Ei au dat sensul şi impulsia luptei, tactica, mijlocul practic al luptei... Dar iarăşi m-am pomenit ţinând o prelegere inutilă!...

Îşi scutură pletele retezate de paj, întorcând ochii spre uşă şi întrebând:

— Mergem?

— Mergem!... am încuviinţat eu.

Într-adevăr, nu mai aveam nimic de făcut. Praf şi pulbere în urma noastră! Praf şi pulbere din noi.

Am încărcat în servietele de piele vrafurile de cărţi pentru care venisem. Ne-am cerut mii de iertăciuni domnului Baldorn pentru toate nemaipomenitele noastre isprăvi şi ne-am purces la drum, lăsându-l lichefiat pe scaun să jelească la râul Vavilonului altarele năruite şi profanate ale librăriei sale pariziene de pe malul Bahluiului.

Afară, în Piaţa Unirii, înainte de a ne despărţi, Vera Arcadievna şi-a exprimat dorinţa să păstrăm discreţia asupra unor amănunte din viaţa ei, pe care atunci le aflasem întâia oară şi nu le mai ştia nimeni.

— Înţelegi ce vreau să spun! Mecinikov, unchiul Uia, Tolstoi, Gorki... Atât le-ar mai trebui ieşenilor şi Bijulicilor pentru a scorni mâine că am dansat menuetul cu Puşkin, că l-am împins la sinucidere prin duel pe Lermontov, că Gogol m-a învăţat să joc hopacul, şi Turgheniev ortografia rusă! N-ar fi nicio mirare! Circulă şi fără asta destule inepţii, care-mi fac viaţa imposibilă aici... Cât despre celelalte discutate între noi, nu-i nicio primejdie c-o să daţi

sfoară în ţară!... zâmbi ea cu o cută de amărăciune în colţul buzelor. Am pierdut vremea tustrei, căci am rămas fiecare la convingerile noastre. Păcat numai de sărmanul Baldorn! El a sucombat victimă din senin. Nu gelatinoasele lui opinii aş fi ţinut să le clatin. Fiţi caritabili şi trimiteţi o ambulanţă a Salvării să-l ridice de urgenţă pe targă şi să-l transporte acasă.

Ne întindea mâna de despărţire.

Tu ai murmurat slab, într-un scâncet ciudat de copil, care imploră să nu fie părăsit:

— Vera Arcadievna...

— Ce este, Vladim Ştefanovici?

— Nimic...

— Nimic? Atunci, la revedere.

Vera Arcadievna a pornit într-o parte, şi noi în alta.

Târziu, pe stradă, trăgând cu ochiul la belesnele de pe nasul tău, te-am zgândărit cu vorba, după năravul hârjonirilor noastre şi ale dârlăilor lui Creangă, de la şcoala de catiheţi.

— Dragă Vladime, bine a mai adus-o din cârlig Vera Arcadievna! Frumos ţi-a mai torpilat profilul...

— Profilul ca profilul!... ai oftat tu. N-ar fi cine ştie ce! Mai rău e că mi-a cam torpilat conferinţa, bătrâne batracian!

— Ce fel? Nici nu te-a întrebat ce ai de gând să spui la conferinţă.

— M-a vârât însă la idee. A bătut piroane străine în căsulia mea. Adică a noastră... Socialism, marxism, Lenin!

Un timp am tăcut păşind alături, în soarele molatic şi dulce, printre trecătorii din ce în ce mai rari. Sfârşit de mai, trandafiri lângă zăbrele, crengi albe de iasomie peste zaplazuri.

Deodată ai exclamat, continuând cu glas tare monologul tău interior:

— Are pe dracul în ea!

— Cine are pe dracul în ea, Vladime?

— Această Vera Arcadievna I Cine alta?... Nici nu ştii de unde s-o iei... Asemenea pui de femeiuşcă aş vrea eu să iubesc!

— Ai vrea? Iubirea e pe vrutelea şi nevrutelea?... Ce te opreşte, Vladim?...

Întrebasem nepăsător, dar cu inima încleştată în gheare de fier.

— Ce mă opreşte? ai pufnit tu. Ea mă opreşte! Ochii, privirea, vorbele ei. Are dreptate! Nu-i din lumea noastră.

— Parcă anume soră a lui Gogo Vartiadi era din lumea noastră?

— Compari, bătrâne batracian? Se potriveşte? Asta-i tot ce-ai învăţat tu de la clasificările şi ierarhizările tale, bă biologule? Cum te scoate cineva cu nasul de la microscop, gata eşti 1 Ca Baldorn fără ochelari...

— Şi ţie, de îndată ce ţi-a prins cineva cârligaşul veroarcadian în nas, gata eşti! Ca Bijulică în piele de leuparaleu... Vezi să nu feşteleşti iacaua tot aşa şi la conferinţa de duminică!

Tu te-ai oprit să baţi în lemn. În stinghia unui zaplaz de unde ai rupt şi o floare de iasomie ca s-o înfigi la butonieră.

Mi-ai strâns apoi braţul, urmând cu dojană în glas:

— Nu mai vorbi într-un ceas rău, Alexandre frate! Să lăsăm gluma... Nu în glumă ţi-am spus că Vera Arcadievna mi-a torpilat conferinţa 1... Toată încrederea în mine s-a dus: Pfiu! Parc-a suflat în praful de păpădie de pe scoarţa enciclopediilor Larousse... Am rugat-o să vie! Acum aş dori să nu mai vie... S-ar zice că la dânsa are să se reducă tot auditoriul... Asta nu-i femeie!...

— Dar ce-i?

— Pe mine mă-ntrebi? Tu eşti cu inventarul făpturilor din

arca lui Noe şi cu toate clasificările Arcadievnelor... Află-i una!

— Cam greu! Teribil de greu...

— Aşa e că nu figurează în niciun atlas?

— Poate că are pur şi simplu dreptate, Vladime 1 Şi poate tot aşa de pur şi simplu nu te rabdă inima să recunoşti că un pui de femeiuşcă de-o şchioapă are dreptate împotriva ta şi a tuturor bărboşilor noştri. De aceea ni s-o fi părând inclasificabilă...

— Nu umbla cu sofisme, bătrâne batracian! O fi având dreptate pentru ţara ei, cu bărboşii ei! Ce e cu ţara noastră cunoaştem noi mai bine... Na!... Că mi-a mai tăiat drumul şi o miţă neagră, ca să-mi meargă ca la spânzuraţi. Câţţţ! Câţţţ, lighioana naibii!... Piei din calea mea...

Şovăiala, neliniştea, toate îndoielile şi întrebările câte te asaltaseră în ajun s-au spulberat însă peste noapte.

Nu se prindeau de tine. Nu izbuteau să te îngrijoreze mai îndelung, să te clatine în mers cumva ori să te împotmolească pe loc.

Ca întotdeauna, ai suflat cu şăgalnice schime şi burzuluieli asupra lor fără să-ţi faci prea cătrănită inimă rea; şi ca întotdeauna, ele tot dusu-s-au dus, zburând risipite în cele patru vânturi mai uşurele decât fulgii plutitori de păpădie ide pe coperta enciclopediilor Larousse din librăria lui Baldorn.

Firea nu-ţi mai îngăduia îndeobşte răgaz pentru asemenea păguboase popasuri, să cercetezi mai adânc şi mai pătrunzător în tine cum s-a întâmplat în primele două săptămâni înainte de conferinţă.

Nu-ţi îngăduia nici firea.

De astă dată, nu te păsuia nici vremea.

Numai trei zile te mai despărţeau de ultima duminică a lunii lui Florar, sorocul conferinţei anunţată cu incandescente litere de foc în imensele afişe lipite pe

ziduri, taman ca reprezentaţia de gală a unui turneu de circ, cum scăpase cuvântul în spontana-i candoare Mona-Lizuca noastră.

Iar în răstimpul celor trei zile şi trei nopţi, mai amarnic te perpelea jarul, şi para acestei irevocabile scadenţe de pe afiş decât cântăreala răbdurie şi gravă a întrebărilor despre tine, scormonite în tine. Încolo cu ele!...

CARTEA A DOUA
MREJE, RĂTĂCIRI, RĂSPÂNTENI...

ÎNTÂIUL CAPITOL

Duminecă dimineaţa, înainte de a miji zorile, prin întuneric de noapte încă, m-a deşteptat fanfara sonoră a unui ropot de ploaie.

În ferestruica încăperii noastre săgetau ca pe-un ecran de cinematograf fulgerele sincopate în zigzag, şi geamul vibra în cercevele de tumultul bubuirilor de tunet cu ecouri prelungi. Ropotul bătea în acoperiş cu o cadenţă rapidă de marş ostăşesc la defilare: rap-rap! rap-rap 1 raprap!

Prin somnul buimac visasem că se desfăşoară o grandioasă paradă în onoarea conferinţei tale şi că te aclamă mulţimea cu toată figuraţia de la Teatrul Naţional în matineele pieselor spectaculare: popor, soldaţi, popi, studenţi, şcolari, bătrâni, ţărani, pensionari, mame cu prunci la sân... Exact aşa cum, vai! avea să se întâmple de atâtea ori în cealaltă viaţă, a ta de mai târziu, când, fost, viitor sau atotputernic ministru în exerciţiul funcţiei şi a înaltelor misiuni, descindeai din vagon special cu suita de servili ciraci sau cu alaiul haitei de dălcăuşi electorali în somnoroasele urbi de la periferia ţării, să scoţi glotimile din casă şi din minţi îndrugând ale tale cinice făgăduieli irealizabile de erai la putere, ori ale tale prea zdrobitoare rechizitorii de vehement şi temut orator de te aflai în opoziţie sau în neînduplecată dezidenţă.

Cum acestea toate gestau însă deocamdată ascunse pe-atunci în sâmburul viitorului, trezit din vis numai la realitatea prezentă, de-aievea, mă răsucii cu neastâmpăr în pat, muncit – ce spun eu muncit? torturat – de grija şi de

soarta conferinţei tale din acea zi. Asta mai trebuia! Şi numai la asta nu ne gândisem noi, să sondăm în prealabil gromovnicul lui moş Agapie la capitolul zodiilor şi la crugul ploilor pe-o sută de ani 1

Se coalizau elementele naturii să-ţi torpileze cu anticipaţie din faşă multpregătitul succes, garantat de atâtea pronosticuri prielnice; de măreţele afişe de circ care bălţau zidurile şi zaplazurile terenurilor virane; de puzderia invitaţiilor atât de superb caligrafiate pe plicuri de amândoi şi expediate cu osârdie vreme de-o săptămână cu poşta sau cu emisari direcţi şi adesea desculţi, recrutaţi din fauna ochitorilor cu praştia şi din hoarda fanaticilor tăi adoratori.

Credeam că dormi, şi mă bucuram că dormi.

Cel puţin aşa te păsuia somnul, să te lovească în piept cu un ceas mai târziu mânia injustă şi neloială a cerului. Ce-ai fi putut face chiar cu ingenioasa promptitudine a iniţiativelor tale? Să organizezi în pripă un serviciu de salvare a conferinţei, cu o cursă, de bărci, de şalupe şi gondole, la scările invitaţilor de pe străzile transformate în canale veneţiene şi din pieţele transformate în lagune?

Dar nici tu nu dormeai. Te zbuciumau şi pe tine, prin întunericul brăzdat de fulgere, aceleaşi temeri şi întrebări făr’ de răspuns. Căci la o nouă canonadă a tunetelor ai exclamat cu năduf:

— Arde-l, birjar!

— Pe cine să-l ardă birjarul? fui curios să aflu, fără altă introducere de circumstanţă şi fără explicaţia insomniei mele.

— Pe cine? Pe nepricopsitul de Vladim, cu memorabila lui conferinţă, memorabil dusă pe gârlă! Sau, mai precis, dusă pe apa sâmbetei... te-ai compătimit singur, răsucindu-te în pat şi aprinzând o ţigară din tabachera cadou de la Gogo.

— Cred că în acest caz nu mai era nevoie să apelezi la birjarii bărboşi şi la muscalii spâni din Piaţa Unirii ca să te ardă ei cu biciuşca ori cu cravaşa; te arde prea îndestul sfântu Ilie, marele herghelegiu al ploilor şi furtunilor! am obiectat pe-un ton mai mult sau mai puţin glumeţ, în intenţia caritabilă să te îndepărtez aşa cu gândul de la tragica perspectivă a momentului.

Tu ai tras cu sete câteva fumuri din ţigară şi ai replicat pe aceeaşi notă:

— Bre! Romanii ştiau ei ce ştiau când nu uitau să consulte oracolele înainte de orice bătălie. S-ar fi cuvenit să Consultăm în prealabil şi noi pe coana Sultana, să-mi dea în bobi şi-n cărţi, să-mi citească în drojdie de cafea şi-n palmă, bătrâne batracian 1

— Nu despera, dragă Vladim. Poate că...

— Renunţă la condoleanţe, cucurbitaceule, că toate condoleanţele nu pot să mai dreagă nimic. Roagă-l mai bine pe sfântul Ilie – dacă ai vreo trecere la el, ceea ce mă îndoiesc – roagă-l frumos sărşi bage telegarii în grajd, şi vehiculul cu care ne asurzeşte – în droşcărie. Explică-i cu metodele tale experimentale că ploaia e favorabilă pentru prosperitatea ciupercilor, dar ireparabil fatală celor mai meşter regizate conferinţe... Te simţi tu în stare au ba să-l convingi, bătrâne tartor al ciupercilor comestibile şi necomestibile din cele cinci continente?

— Cam slab, Vladim, recunosc... N-ai cu cine vorbi. E un individ înapoiat şi refractar argumentelor experimentale. Herghelegiu din epocile biblice, închistat şi infatuat de prejudecăţile scolastice. Nicio speranţă să-l aduci la uzul raţiunii. O ia razna cum îi tună toanele...

Am aprins şi eu pipa, veghind şi ascultând prin întuneric torentele apei în streşini, până ce-au început a se înălbăstri zorile în fereastră.

Şi deodată cerul s-a îndurat. Deodată, în infinita lui

clemenţă – după ce ne-a tras o spaimă ca aceea 1 – a pus pe goană norii cu toate fulgerele şi tunetele lor şi cu toată potopirea cascadelor de ploaie.

În fereastră zorile şi-au desfăcut evantaiul de raze trandafirii, pe un cer albastru, verzui transparent; iar soarele a răsărit într-o apoteoză teatrală de cel mai optimist şi glorios augur...

Cu desăvârşire înviorat, ai sărit din aşternut, zvelt, sprinten şi galvanizat de optimism în costumul sumar, gata să înfrunţi tot universul. Gata să te iei de piept cu toate duhurile vrăjmaşe. Gata să te-avânţi în echilibristică pe sârmă peste toate cataractele tuturor conferinţelor cu efect fulgurant şi memorabil în cronica crepuscularului nostru târg adoptiv.

Profilul tău tăios şi energic de argonaut, sculptat de părinţii tăi din Străvolnici să despice temerar de la prora năvilor valurile, vânturile, cicloanele, nu mai păstra nicio urmă, niciuna, a cârligaşului de rufe atârnat a derâdere de Vera Arcadievna ca în nasul unui Bijulică de salon şi de trotuar oarecare. Leacurile coanei Sultana, experimentate pe pielea bolfoşilor săi infanţi, suprimase orice slut vestigiu. Şi tot aşa, preafericea ta capacitate de a te redresa vertiginos după cele mai catastrofale experimentări pe piele proprie cicatrizase fără urmă şi rănile mai puţin vizibile ale dezbaterilor noastre.

Soarele triumfal al dimineţii de primăvară, care zbicea cu radiaţiile lui triumfale băltoacele ploii şi risipea aburul străveziu de pe pământul reavăn de apă, desfăcea tot aşa şi din făptura ta înseninată, din nou surâzătoare şi voioasă, orice mâzgă de îndoieli, de îngândurări, de nelinişti, de temeri, de amintiri, de mustrări poate. Încolo cu ele! încolo cu toate 1

Dezbrăcat până la brâu, cu platoşa muşchiuloasă şi atletică a pectoralilor în soare, bărbierindu-te cu tot

di<hisul în ograda din spatele casei, la duşul nostru de la cişmeaua patent moş Agapie, n-aveai răgaz pentru toate. Ducă-se în abisul uitărilor! Tu îţi încercai vocea şi-ţi experimentai efectele peroraţiilor demosteno-ciceroniene.

Am încercat să dau şi eu un aspect mai acceptabil fizionomiei mele de bătrân batracian, bărbierindu-mă în mare viteză, fără toate dichisurile tale. Voiam să-ţi fierb o cafea reconfortantă, ca unui convalescent, să discutăm despre altceva, despre orice.

Tu te-ai rezemat în cot de cişmeaua patent moş Agapie. Tăceai.

Te uitai la cer, la cireşii şi la pronii şi la oaişii cu fructele lor mici şi verzi; aspirai cu nesaţ până în adâncul plămânilor aerul jilav, proaspăt, înmiresmat al dimineţii. Tăceai şi priveai; dar după mişcările imperceptibile ale buzelor, ghiceam că tot mai luptai lăuntric, eroic, când cu bâlbâiala cine ştie căror cuvinte recalcitrante, când cu obsesia stihurilor lui Bolintineanu, versiunea Topârceanu. Le înăbuşeai în tine. Te refulai.

— Gata, bătrâne batracian?

— Gata, Vladim.

Ne-am strâns rapid toate dichisurile. Înainte de a intra în casă, tu ai mai tras o dată cu pieptenele prin coama leonină, s-o domesticeşti cu schepsis, nici prea-prea, nici foarte-foarte, exact în doza cuvenită, care te prindea aşa de bine. Pe urmă, cu acel pieptene sărăcuţ de celuloid, ai arătat într-un gest larg spre ochiul de apă în ploaia de peste noapte, în care se oglindea cerul albastru, soarele radios, primăvara.

— Priveşte, bătrâne batracian 1 Cerceii picăturilor de ploaie în urechiuşele florilor de iasomie, zborul rândunelelor în apă. Toate reale şi toate imaterializate. Acestea, cum să le uităm vreodată? Poate pentru tinereţea noastră când nu va mai fi; poate atunci toate vor însemna

ceva mai mult decât memorabila mea conferinţă.

Îmi venea să te îmbrăţişez, dacă efuziunile sentimentale n-ar fi fost excluse din prietenia noastră, fidelă hârjoanelor şi împunsăturilor la care se dedau dârlăii lui Ion Creangă. Ai ştiut să pui degetul cu gingăşie pe zona cea mai sensibilă şi pudic nemărturisită a tinereţii noastre de-atunci.

În cămăruia cetaniilor noastre n-a mai fost însă nevoie să punem la fiert ibricul de cafea, cum plănuisem.

Ne-a luat înainte coana Sultana.

Abia am intrat, că şi bătu cu degetul în uşă, prezentându-ne pe tavă două imense ceşti duble de cafea, în onoarea conferinţei tale.

— Le-am pregătit anume. Tari, speciale, să dea bici nervilor, într-o zi ca asta, domnu Vladim!... ţi-a declarat în mod special, pe mine ignorându-mă ca pe o cantitate neglijabilă ce eram într-o asemenea zi, de altfel, ca şi în celelalte zile. Tari, speciale! Cum îi făceam lui Scarlat al meu înainte de examenele la care-l persecutau profesorii hapsâni şi invidioşi.

Am deşertat amândoi cafelele din câteva sorbituri. Şi am pornit pe uliţele scăldate de soarele radios al dimineţii, fără a mai savura aerul proaspăt şi a ne mai bucura de toată minunea miresmelor din livezi şi grădini, după ropotul înviorător al ploii de peste noapte.

Tăceam eu. Tăceai şi tu, posomorât şi preocupat, cu ochii în pământ.

La o răspântie de străzi te^ai oprit. O ceată de ploduri desculţe, adoratorii tăi, se canoneau cu un zmeu pricăjit şi pirpiriu, de hârtie decolorată, trudindu-se fără spor să-l înalţe în slăvile unde domina altul, uriaş, albastru, sumeţ, cu trei zbâmâitori şi cu o triplă coadă de balaur, legănată în leneşe rotiri.

— Ia faceţi loc şi daţi sfoara la mine!... i-ai invitat tu. 9ă

v-arate el bădia cum se manevrează mârţoaga asta!

Toţi s-au ferit în lături, ou respectul şi admiraţia ce ţi se cuveneau din oficiu. Tică, vechea ta cunoştinţă, prichindelul cât o ulcică, cu ochi de veveriţă cât gămăliile de bold, cu capul gol, cu picioarele goale, cu pantalonii suflecaţi şi cu zmeul cel pricăjit, a ţinut să te informeze, oarecum în chip de scuze: x

— Am manevra şi noi mârţoaga noastră ceva mai bine. Numai că nu prea avem şfană destulă, neavând pitaci.

— Să dea unul fuguţa şi să cumpere! te-ai scotocit tu în fundul marsupiului, extrăgând un leu de argint şi aruncându-l în văzduh, de-a sclipit în soare. Staţi! Nu v-atingeţi de el. Cap, sau pajură?

— Pajură! au strigat în cor.

— Pajură? Aferim! te-ai bucurat tu. Pe pajură a pariat şi bădia în gând. Toate au să ne meargă din plin, iăi urâţilor! Şi mie, şi vouă!... Acuma înşfăcaţi frăncuţul, şi la trap, la galop, să-mi fiţi la clipeală îndărăt cu trei ghemuri de sfoară. Trei! Sfoară tare...

Curierii, trei şi dânşii la număr, au purces la trap, la galop, cu sărituri de iezi, peste bolovanii caldarâmului, să-şi îndeplinească dorinţa. În aşteptare, tu te-ai îndeletnicit deocamdată să hăţuieşti mârţoaga, minând-o spre balaurul uriaş şi sumeţ care domina cerul şi vuia cu provocatoare trufie din sonorele sale zbâmâitori.

— Acela-i balaurul lui Gâţă, feciorul lui Paşa Vrana, burduhosul cu crâşma de la „Trei drumuri”, te-a mai informat Tică, stăpânul costelivei mârţoage. Acela zmeu, nu o mârţoagă ca a noastră! îi dă mâna... Şi face prăpăd din mârţoagele noastre...

— Aha! ai spus tu. Care va să zică, avem a lupta cu feciorul lui Paşa Vrana, pântecosul cel cu crâşma de la Trei drumuri? Răbdare! Aşteaptă, măi Tică, să te-nveţe bădia ce poţi face eu-o mârţoagă dacă-i dai să mănânce jăratec!

Au aşteptat toţi.

Aşteptam şi eu, cu răbduria-mi obiectivitate şi curiozitate de experimentator. Şi în aşteptare, căutam să-ţi citesc în gând şi să-ţi urmăresc feluritele versiuni ale refrenului, de care se vedea clar că tot nu te-ai descotorosit, după dunga verticală a preocupărilor dintre sprâncene.

Când cele trei ghemuri de sfoară au fost înnădite şi când tu ai prins a hăţui cu agerime mârţoaga trezită la viaţă fără să mai fi mâncat jăratec, toată ceata adoratorilor tăi desculţi amuţi într-o încordare indescriptibilă.

Unii îşi înfipseră unghiile în palmă. Alţii trepidau pe loc de neastâmpăr. Tică îşi muşca limba şi gâfâia, parcă el alergase într-o goană după ghemurile de sfoară.

Cu o mişcare de împresurare, ai ocolit balaurul cu trei zbârnâitori, care nici nu se sinchisea de nacafalele unei biete mârţoage. Din câteva volte sprintene şi repetate i-ai agăţat sfoara, oapturându-l şi trăgându-l smuncit către tine; iar întreaga ceată, căpătând glas, a izbucnit într-o clamoare de urale şi ovaţii de s-au stârnit toţi câinii din cartierul Tătăraşilor.

— Asta e, măi Tică! Zis şi făcut 1... ai declarat tu, cu modestia unei victorii prea uşoare. Apoi, întor) cându-te către mine: Ceea ce era de demonstrat, bătrâne microscopist şi experimentator 1 De obsesia vorbelor nu te descotoroseşti tot cu vorba. Cu fapte, bătrâne batracian, cu fapte! Ia aminte... Hai să pornim spre alte regiuni hipeilboreene! Cu bine, puştilor 1 Ce mai poftiţi?

— Să vă dăm restul de la leu.

— Al vostru e! Faceţi un zmeu să se ducă vestea până la antipozi, la cercurile polare, la Spitzberg, în Honolulú...

— Şi zmeul lui Gâţă Paşa? Fiindcă după lege e al celuia care se dovedeşte mai tare şi-l prinde-n laţ. Ştii mata legea mai bine decât noi, domnu Vladim.

— Dar ce, credeţi voi că de zmeul lui Gâţă Paşa îmi arde mie pe ziua de azi? Al vostru e 1

— Uiu, măi tată, pe el!

Ceata a rămas în unmă, năpustindu-se asupra pradei cu o gălăgie cumplită, ca un stol de corbi pe un cadavru.

Noi ne-am depărtat agale, într-un pelerinaj de reculegere, după atâtea vrăjmaşe peripeţii care ne-au corăslit radioasa lumină a dimineţii. Dintru întâi, paşii ne-au dus pe uliţele mărginaşe, unde, şcolari-bursieri, rătăceam fără ţel în zilele pustii de duminecă, pentru a ne ogoi dorul de-acasă la priveliştea grădinilor şi livezilor cu înfăţişare mai mult rurală. Apoi, tot paşii ne-au purtat în consens tacit spre grădina romantică a Copoului, să facem un ritual popas pe banca de sub romanticul tei al lui Eminescu.

Tu ai aprins o ţigară. Eu – pipa. Şi am tăcut amândoi, în tăcutele noastre îngândurări care nu ne erau străine unul altuia pe-atunci şi ni le cunoşteam adesea prea bine, fără neapărata împărtăşire a cuvintelor în acei ani, Vladim.

Într-un târziu te-ai uitat la ceas şi ai dat semnal de plecare:

— E vremea, bătrâne batracian! A se cărăbăni-cărăbănire, să radem toate bărbile din Iaşi pe uscat!

La ora din afişe, într-adevăr toate bărbile din târgul nostru adoptiv se îndreptau spre sala conferinţei, nerăbdătoare să se vadă cât mai grabnic rase pe uscat. Iar afişele ne întâmpinau cu nemiluita, pe măsură ce ne apropiam: Vladim... Vladim!... Vladim!... Pretutindeni numele tău, cel din recenta metamorfoză, mare, lat, înalt, citeţ de pe celălalt trotuar: Vladim... Vladim... Vladim... Fusese bine regizată publicitatea acestei metamorfoze de stare civilă; prea >ine şi cu oarecare exagerare! Titlul conferinţei dispărea copleşit de numele conferenţiarului: Vladim... Vladim... Vladim...

Ai recunoscut-o şi tu însuţi, sincer stingherit:

— Bătrâne batracian, nimic mai primejdios decât excesul de zel al celor care se fac luntre şi punte să-ţi asigure binele! Au cam întrecut măsura. Chiar parcă-s campionul echilibristicei pe sârmă, la un spectacol de circ.

— Mi se pare că ai cam voit-o şi tu, dragă Vladim.

— Nu numai că am voit-o, dar am şi pus-o la cale. Mi se pare că mi-ai dat chiar şi tu mină de ajutor, bătrâne batracian, nu? însă n-o înţelegeam chiar aşa... Mai dozat...

— Acuma, ce să-i mai faci? *Alea jacta est!*[18] cum ar spune bărbosul nostru ex-dascăl de latină.

— Să aud ce-o spune la sfârşit, după spectacolul de circ. Asta e!

— Din partea lui nu duc nicio grijă, Vladim, fiind el prea indulgent şi mărinimos din fire. Te laşteaptă din păcate, văd, alţi bărboşi, cu dinţii mai oţeliţi, de criţă, gata să te scanmene şi să te-ncolţească.

Am tras ou coada ochiului la tine.

Pe chipul tău însă n-a tresărit niciun muşchi. Mi-ai făcut semn din cap:

— Ia-o înainte, bătrâne batracian! Eu mă strecor pe lângă ziduri, pe intrarea din dos. Nu vezi câţi întorc capul? Parcă aş fi şi început a dansa mazurca din juneţea coanei Sultana, pe sârmă! Te aşezi la locul hotărât, să simt pulsul sălii din ochii tăi şi să aflu un sprijin la aman. Urează-mi noroc!

— Noroc, Vladirn!...

Ai cotit pe fundac dosnic.

Eu am intrat la înghesuială, despicându-mi pârtie cu coatele, să străbat în sala care gemea de lume.

Nu se mai pomenise de ani şi ani de zile o asemenea îmbulzeală de batirul unui tinerel, care abia publicase câteva schiţe şi articole bătăioase, un studiu şi jumătatea

18 Zarurile au fost aruncate (lat).

unei duzini de foiletoane în gazetele şi în revistele locale. Tu precedai încheierea ciclului de conferinţe. Urmau, în cealaltă duminică de la sfârşitul lui mai, concluziile unui venerabil dascăl, cunoscut şi preţuit vorbitor. Înaintea ta se perindaseră alţi zece conferenţiari, în zece duminici: profesori, scriitori, critici, ziarişti, încă doi studenţi, dar ou trecut şi cu prestigiu, în ultimul an de doctorate. Niciunul n-a izbutit însă să scoată din casă atâta lume, din atât de deosebite straturi ale târgului, din măhălăli, din odăiţe studenţeşti şi din cartierele boiernaşe, ascultători şi ascultătoare de toate rangurile şi cu toate porturile. Nu lipseau nici bravii fraţi italieni, oare-l încadraseră pe Ion Budea Hortopanu, adus cu sila şi cam pe sus, fără să priceapă ascunsele plănuiri ale lui Salvatore Rovetta. Nu lipseau nici gazdele noastre: domnul Haralamb Agapie – în redingotă neagră şi cu pălăria tare pe genunchi, coana Sultana – în rochia de catifea vişinie a aniversărilor şi patroanelor, a botezurilor şi cununiilor, care-o strângeau pe subţiori, ţinând între degetele sale grăsime mânuţa Lizucăi, Mona-Lizuca noastră, îmbujorată de emoţie. Nici domnişoara Maici nu lipsea, însoţită de *papi* şi de *mami;* nici domnul Baldom, cu alţi ochelari, de rezervă; nici ceilalţi librari şi anticari ai târgului nostru adoptiv; nici Maruoa-Matracuca, zâmbind suav cu dinţişorii săi lăţi şi verzui, oare te-au lecuit pe vecie de îngheţata de fâstâci a copilăriei noastre; nici zeci şi sute de alţi studenţi şi studente, de şcolari şi de şcolăriţe, fremătând de neastâmpăr.

Nu lipsea nici Vera Arcadievna; venise până şi madam Iftodiu, tutungioaica din colţul măhălălii noastre, într-o foşnitoară rochie de fai pembé, cu tm mirobolant boa de, pehè violete la gât.

Colegi şi foşti colegi, necunoscuţi, chipuri tinere, frunţi boltite, ochi luminoşi şi arzători, plini de nerăbdare –

suflete câştigate încă de la cuvântarea ta la dezvelirea statuiei cu burtică şi cu cioc de bronz, mai apoi de la înmormântarea studentului Culai Baciu.

Dar bărbile, îndeosebi bărbile, toate bărbile laşului erau prezente cu adevărat în păr, să tot ai ce rade pe uscat şi într-ales, cu perdaf şi fără.

Bărbile celebre ale târgului nostru adoptiv: Constantin Stere, cu barba în veşnică fază de remaniere; iubitul nostru profesor Ibrăileanu, cu barba de mag asirian şi cu ochii migdalaţi de frescă; celălalt iubit ia! nostru profesor, Calistrat Hogaş, cu barba zburlită şi aspră ca părul zăvozilor de la stânile din Munţii Neamţului, şi al treilea profesor tot aşa de iubit, Axentie Frunză, cu barba argintie şi moale ca firea-i blajină; şi al patrulea profesor, mai puţin iubit, dascălul de desen şi caligrafie, înfumurat de măreţia bărbii uriaşe şi arămii ca o pavăză alipită de piept; şi Leopold Hax, boemul muşcătoarelor replici şi al nepierizabilelor porecle care stigmatizau pe viaţă concetăţenii Bijulici, cu barba sa fluvială dar devorată de molii ca a unui personaj din *Azilul de noapte;* şi victima lui de predilecţie, solemnul profesor nul şi ceremoniosul rector universitar rămas până la moarte *„rectum”* datorită poreclei cu care-l dăruise Leopold Hax, cu ciocul său pomădat şi ajustat, de culoare suspect gălbuie şi rectală; şi ilustrul istoric A. D. Xenopol, ou ale sale două bărbi albe de hârtie, şi savantul filolog Al. Philippide, cu o pereche de mustăţi imense şi alta de sprâncene enorme, care ar fi putut ţine cu cinste loc de patru bărbi-fenomen.

Şi câte, câte încă multe celebre alte bărbi!...

Să le înfrunţi pe toate, să le razi pe uscat cu perdaf pe toate, tu, tinerelul venit numai de zece ani de la bojdeucile noastre, de-acasă, din satele unde părinţii noştri nici nu ştiau să se iscălească şi semnau prin punere de deget – mi s-a părut din nou o încumetare încărcată de ameninţări şi

de primejdii. Îl mai zării şi pe poetul Topârceanu, ieşan prin adopţie ca şi noi, care nu purta barbă, e drept, ci numai o firavă iluzie de mustăcioară spânatecă, dar avea vervă să radă zece bărbi pe uscat.

M-am alăturat de Vera Arcadievna, să aflu un reazăm. I-am strâns mina în tăcere. Pe urmă, am strâns pipa, bătrâna pipă a bătrânului batracian de azi, am strâns-o încleştat în pumn, încleştându-mi aşa emoţia frăţească să-i înăbuş neastâmpărul.

Aşteptam.

Nu numai eu aşteptam cu neastâmpăr.

Toată sala aştepta fremătând, foşnind foi de ziar şi de programe, salutându-se cu înclinări din cap, ca într-un târg unde şi cei care nu se cunoşteau se ştiau măcar după nume, după demnităţi, după slujbe, titluri, moşii, venituri, foi de zestre, moşteniri, procese, ipoteci, divorţuri, legături de rubedenie, slăbiciuni, manii, păcate, anecdote, epigrame, porecle.

Ţii minte, mai ţii minte, Vladim?

Ai apărut pe estradă, zvelt, înalt, avântat, cu paşii elastici, în straiele fumurii, nici prea dichisit, nici cu coama prea neţeselată în stilul boemei romantice a târgului şi a vremii.

Surâdeai senin, tinereţei, ţie-ţi, vieţii, sălii, tuturor.

Aceasta toţi au simţit-o de îndată şi pe toţi i^ai cucerit dinainte. Ai apărut, căutându-ne din ochi, în ropotul aplauzelor de datină înainte de a începe.

Un semn imperceptibil de pleoape pentru Vera Arcadievna şi pentru mine. Alt semn pentru Lizuca, Mona-Lizuca noastră, oare avea să moară ou zile atât de odios şi de dramatic, din pricina nepăsării tale, a celuilalt om din tine, de mai târziu, Vladim. Şi al treilea semn, pentru Dionisie Bahonţu, cel mai venerat dascăl al tău şi cea mai temută barbă de sârmă ghimpoasă a târgului nostru

adoptiv.

Când aplauzele s-au potolit, întru a tuturora nedumerire, cu o dibăcie retoricească atât de meşteşugit calculată să aţâţe surprize şi să întreţină curiozitatea unde ai să ajungi, în loc să purcezi direct de la Renaştere şi de la navigatorii ei, ai început prin a evoca mările şi oceanele antichităţii, pe care contemporanii lui Homer şi ai lui Herodot le priveau cu teroare, ca un element misterios, fără hotar şi veşnic ostil.

Spăimoase pustietăţi lichide, cutreierate de cicloane şi sfârşind în nimicul necunoscutului geografic. Spăimoase pustietăţi hăpăind să înghită nesăbuiţii vâslaşi ai fragilelor bărci şi piroge, care se încumetau să-i violeze tainele. Aruncând la ţărm numai hârburile naufragiilor şi vinete cadavre; adăpostind în străfunduri zei cu neînduplecate şi nătânge mânii; urzind din spuma valurilor zeiţe de-o diafană dar fatală frumuseţe.

Nicio mirare, deci, că pe asemenea mări vrăjmaşe ale miturilor din alte milenii toate galerele egipţ’ene şi feniciene şi cartagineze şi eline; toate triremele romane; chiar corabia legendară a argonauţilor plecată sub comanda lui Jason să răpească lâna de aur; chiar nava vicleanului Ulyse; nicio mirare că toate înaintau cu prudenţă dând târcoale pe-aproape de ţărmuri, numai arar avântându-se în largul bântuit de cicloane, de ceţuri, de mituri, de stihiile necunoscutului.

Planeta, vieţuitoarele, enigmele, întrebările se mărgineau la universul strâmt din preajma litoralului meditenanian, unde omul, abia ieşit din grotele erelor preistorice, abia îşi înălţa fruntea şi ochii la lumină şi la soare şi stele şi cer. Doar arare străfulgerări străpungeau uneori perdeaua de neguri, mai mult cu vagi intuiţii şi presimţiri, ca în profeticele versuri ale lui Seneca din tragedia *Medeea,* când anticipa descoperirile ce-aveau să

vină, cu toate continentele şi seminţiile nici măcar bănuite în inventarul Genezei:

Venient annis saecula seris, Quibus oceanus vincula rerum Laxet, et ingens pateat tellus, Tethysque novos detegat orbes, Nec sit terris ultima Thule.[19]

Ultima Thule...

Pe urmă, după o pauză, ca şi cum ai fi întors o pagină de hronica mileniilor, deşi n-aveai sub ochi decât fâşia unui mie carton dreptunghiular cu câteva nume şi date; pe urmă, ai populat acest lac mediteranian cu greoaiele galere ale Bizanţului în putreda şi daurita splendoare a decadenţei. Ai pus în mişcare flotele cruciaţilor care purcedeau să elibereze Sfanţul Monnânt, şi rapidele năvi ale piraţilor sarasini. Şi ai amintit cum în această vreme, pe continent, evul mediu îşi făurea din migală de veacuri catedralele cu turle mistic zvâcnite spre cer, cu arcuite ogive şi stranii himere, cu rânjinde gargulii; făurea castelele seniorilor feudali împresurate de servi cane scormoneau pământul cu ghearele şi trăiau ca dihorii în vizuini şi în scorburi; făurea burguri şi cetăţi de răspinteni cu masive donjoane.

Toate în ropotul de copite ale hoardelor dezlănţuite din platourile şi stepele asiatice, în zângătul de suliţi, de lănci, de scuturi şi zale, în nebuna sarabandă a cavalerilor cu carapacea de crustacei metalici; evul mediu al literaturii romantice, al picturii, al cronicilor, al pieselor de teatru, al spectacolelor de operă şi balet.

Dar dincolo de pitorescul decor şi de figuraţia în frenetică agitare, ce ascundea cealaltă faţă a evului mediu? dosul decorului?

Un neîntrerupt geamăt de agonie al geniului omenesc ferecat în cătuşe, asfixiat la întunecime, sub obroc.

---

19 Vor trece anii în secole, oceanul îşi va deschide graniţele şi un ţinut întins va ieşi la lumină, marea Thetys va dezveli noi pământuri iar Thule nu va mai fi marginea universului (Seneca, Medeea, Actul II).

Adevărul, realitatea, ştiinţa şi toate aspiraţiile cugetului, nobila năzuinţă a nesfârşitelor generaţii de la primii pitecantropi ai cavernelor ieşiţi din bezne şi din animalitate să achiziţioneze cu fiecare veac şi mileniu o nouă cucerire asupra necunoscutului şi întunericului – sugrumate toate de obscurantismul inchiziţiei, de fanatism, de scolastică, de disputele teologice, de falşificarea şi distrugerea vestigiilor antice care contrariau poruncile *Bibliei:* crede şi nu cerceta! Toate înverşunându-se să dea îndărăt, să nimicească şi să înăbuşe sub lespede de mormânt testimoniile marelui Aristot, învăţămintele marelui Democrit, descoperirile marelui Arhimede.

Că în timpul acesta, într-o *Carte a focurilor* cu unicul exemplar păstrat la Biblioteca Naţională din Paris, un oarecare Marcus Graecus destăinuia, sub denumirea de a „treizeci şi doua formulă", secretul prafului de puşcă preluat de la chinezii care-l utilizaseră paşnic doar pentru jerbele de artificii ale serbărilor; că tot dinspre acea îndepărtată civilizaţie şi cultură a mandarinilor şi a castelor, izolată prin marele zid al Mongoliei şi căzută în letargie de milenii, străbătuse născocirea tiparului, preluată şi preajustată la Maienţa şi la Strassbourg de un oarecare Johann Gutenberg; că tot dintr-acolo, poate tartarii, poate Marco Polo au adus născocirea busolei, să intre în folosinţa, deocamdată încă neîndemânatecă, a navigatorilor portughezi, împreună cu astrolaba mării; că într-o chilioară de monah, un oarecare Roger Bacon, în al său *Opus majus,* indica şi întrezărea cu o extraordinară viziune toate născocirile epocilor viitoare, de la vapor până la avion, poate de la microscop până la telescop, cu o cutezanţă a cugetului de precursor mai ascuţită şi mai pretimpurie decât a celuilalt, Bacon, Francisc, de peste trei veacuri – toate cum să turbure şi să trezească din buimaca sa noapte acel ev al tenebrelor, cu presimţirea celor ce-

aveau încă să mai vină şi irevocabil veneau?

Roger Bacon, cărturarul bătrân şi inventatorul vh mar, fu băgat în temniţă să-şi ispăşească vina de precursor cu osânda pe viaţă; cum i-au urmat mai apoi în temniţă sau pe rug Giordano Bruno, Galileo Galilei, Kepler şi atâţia alţi martiri ai viitorului, puşi sub lacăt sau mistuiţi în flăcări, fiindcă se încumetaseră a afirma că pământul se mişcă, viaţa se mişcă, viitorul se mişcă, în pofida celor ce credeau că le pot opri toate pe loc, cu zăvoare, cu lanţuri, cu ruguri, cu bule de excomunicare. *E pur şi muove!* Şi totuşi, pământul se mişca! Şi totuşi, viaţa continua! Şi totuşi, viitorul înainta!...

Fireşte, înainta bâjbâind încă în drojdia ceţurilor medievale, care se înverşunau să mai stăruie, în spasmodicile frenezii care simulau viaţa şi nu erau decât zvârcolirile morţii.

Dar pe dinlăuntru murea de scleroză senilă casta cavalerilor, cu platoşa ruginită şi cu himerice năzăreli de deliruri ale agoniei; moarte pe care abia după o sută de ani avea s-o consemneze Miguel de Cervantes, într-un satiric şi poate tragic, poate melancolic epitaf: *Don Quijote de la Mancha,* cavalerul jalnicei înfăţişări şi ursite.

Iar în această lume a uscatului, sfârşită fiindcă-şi istovise tot ce-a putut da şi fiindcă nu-şi mai putea primeni substanţa, izvoarele de trai şi de îndestulare, în lumea aceasta care dospea în miasmele propriei sale putreziciuni, deodată se rup de ţărmurile vechiului şi îngustului şi îmbâcsitului lor univers cei dinţii întreprizi navigatori evadând în spaţiu şi la timp. Deodată, avântându-se să înfrunte fioroasele necunoscuturi de dincolo de ape şi de orizonturi, pornesc să descopere alte limanuri, alte continente, alte constelaţii din celălalt emisfer, alte lumi Bartolomeo Diaz şi Vasco de Gama, genovezul Cristofor Columb şi Magellan. Toţi cei câţi au

plecat să îndeplinească profeţia lui Seneca, explorând vastitatea oceanelor de dincolo de *ultima Thule...*

Nu începea astfel abia acum aventura cea mare a Europei şi a vremilor moderne? a unui duh primenit şi iscoditor? preludiul Renaşterii, după era nocturnă a evului mediu?

Ce însemna expediţia argonauţilor, războiul Troiei pentru naiva rivalitate în jurul unei Elene destul de bătrâioare, colinda lui Ulyse pe lângă toţi zeii, semizeii şi ciclopii smârcului mediteranian; ce însemnau oare, faţă de epica străpungere a perdelei de neguri care ascundeau Atlanticul, când Cristofor Columb, genovezul, a ancorat într-o bună dimineaţă în Marea Caraibelor şi când matrozii care nu se simţeau de fel argonauţi au dat întâia oară ochii cu oamenii de aramă ai ostroavelor necunoscute, în extravagantele lor tatuaje şi penaje despre care nicio legendă nu păstra nicio ştire?

Toate, ce însemnau?

Prin contrast cu emfaza lui Homer, glorificând nişte mărunţele încăierări sub zidurile unei cetăţi cât un taler şi urgiile unor furtuni într-o tipsie – căci ce altceva fusese Troia? ce altceva Helespontul? ce altceva *Iliada* – cât mai impresionant de simplu şi de uman era jurnalul de bord al lui Columb, notând într-o fidelă şi obiectivă foaie de observaţie episoadele celui mai important şi fantastic eveniment din istoria lumii până la el 1

Nu-i oare un episod ceva-ceva mai hotărâtor decât tot războiul Troian?

Cristofor Columb nu-i oare ceva-ceva mai mare navigator decât Ulyse, cu (toţi ciclopii şi Penelopa şi toate sirenele lui?

Totuşi, celebritatea lui Cristofor Columb e întreţinută pentru posteritate mai mult prin anecdota stupidă cu oul turtit la vârf în pălăvrăgelile unui ospăţ decât din acele

însemnări, prin acele memorii şi scrisori, care au rămas cea mai zguduitoare mărturie a luptei purtată de geniu cu rezistenţa contemporanilor. Din acele însemnări, memorii şi scrisori se poate urmări pas cu pas şi zi cu zi cum a călătorit Columb pe jos, ca un vagabond de la un capăt al Spaniei la celălalt, cerşind pita şi căpătâiul de-o noapte trapezelor mănăstireşti, ca să ajungă până la Hernand de Aragon şi la Isabela de Castilia... Şi se poate urmări cu ce implorări, cu ce umilinţi şi ce şiretlicuri s-a străduit să-i convingă că e vrednic să le aştearnă la picioare o lume care n-a fost înscrisă încă în nicio hartă şi nici nu figura încă în catastivul Genezei. După cum tot din aceleaşi memorii, însemnări şi scrisori se mai dovedeşte ingratitudinea fioroasă de mai apoi cu care Hernand de Aragon şi Isabela de Castilia împreună cu toată clica lor de curteni au răsplătit cu lanţuri şi cătuşe descoperitorul de lumi necunoscute când şi-au îndestulat nesaţiul aurului şi al puterii.

Şi totuşi, după temerara, reala şi izbutita aventură a lui Cristofor Columb, ce mititele şi sărace în substanţă c. Ieftinele mărgele de sticlă pe firul de aţă se înşiră cânturile *Iliadei* şi ale *Odiseei;* toate naivele băsmuiri şi epopei, ce sărăcuţe de seva imaginaţiei şi de emoţie faţă de episodul unic, când Hernand Cortez răsare înaintea lui Montezuma, regele Mexicului, ca un demon descins din altă planetă cu oştirea-i de feţe palide în armuri strălucitoare, cu flintele care închideau trăsnetul în ţevi de fier şi cu escorte de necunoscute făpturi, câini şi cai – călăreţii care făceau un singur trup cu animalul, ca adevăraţii centauri ai mitologiei I Ce confruntare a două lumi reciproc misterioase, care nu se bănuiseră, în clipa când Montezuma, însoţit de cortejul său, înaintează în calea lui Hernand Cortez purtat în lectica de aur, sub parasolul de pene verzi, înfăşurat în somptuoasa-i hlamidă de aur şi de pietre scumpe! Şi ce

magică irealitate de vis s-a desfăşurat sub privirea europenilor când cortejul, dându-se la o parte, a lăsat să apară într-un grandios decor tropical lacul Tezuco şi ale sale grădini plutitoare, cetatea cu douăsprezece mii de turnuri şi cu şaptezeci de mii de pavilioane, cu parcuri, boschete, canale, poduri arcuite, temple, altare, palate!... Cele şapte minuni ale antichităţii, cu templul Dianei din Efes cu tot şi cu grădinile suspendate ale Semiramidei cu tot; ce searbăde miracole pe dimensiunile micului univers de atunci, strivite de prodigioasa cetate pe ape a lui Montezuma!

Băştinaşii n-au rezistat invadatorilor. Istoria a înscris pe marginea nedreptei lor soarte primele pagini tragice şi odioase ale nesaţiilor şi cruzimilor colonialiste: civilizaţii nimicite, rase şi popoare exterminate, bogăţii spulberate, mulţimi subjugate. Pagini care au dezonorat chiar de la început, cu un stigmat infamant, gloria şi curajul marilor exploratori.

A existat oare în antichitatea epopeelor homerice un moment trăit, unul singur, trăit cu adevărat de omenire ca stupoarea, ca freamătul şi curiozitatea şi nerăbdarea răspândite în Europa la zvonul acestor descoperiri şi acestor isprăvi ale conchistadorilor, ca spectacolele galioanelor descărcând cu nemiluita în porturile Spaniei barele de aur ale odoarelor topite, perlele, safirele, smaragdele şi toate nestematele palatelor regeşti şi ale templelor aztece? Ca uluita încremenire a noroadelor de pe cheiuri când de pe corăbii au păşit pe uscatul european cei dintâi indieni, care nu erau totuşi indieni ai Indiilor Orientale, ci oamenii unui uscat nepomenit în nicio numărătoare a seminţiilor lui Sem, Ham şi lafet, captivii cu multicolorele lor pene încingându-le fruntea, foştii oşteni înfrânţi ai lui Montezuma, cu profil de medalie, cu pielea lor de aramă şi cu buzele lor subţiri pecetluind o severă

gravitate, buze fără zâmbet, cerând milog îndurare, buze fără crispări de deznădejde? A mai existat până la dânşii o tragedie istorică pe aceeaşi măsură, încărcată de atâtea consecinţe nebănuite care aveau să schimbe faţa lumii, condiţiile de trai, viaţa de toate zilele de la un capăt al Europei până la Volga şi Urali?...

Pentru întâia oară, răsturnările dintr-o parte a planetei răspundeau în cealaltă parte, dincolo de oceane şi uscaturi, urzind primele forme ale interdependenţei economice şi sociale şi politice, întâiele pâlpâiri ale unei conştiinţe planetare...

Epopeea veacurilor ce-aveau să vină, epopeea Renaşterii, purcede de-atunci, despicând tenebrele care astupau, care ascundeau, care despărţeau lumile în spaţiu şi în timp. Expediţiile lui Columb, ale lui Vasco de Gama şi Magellan ferfeniţeau geografia naivă a lui Ptolomeu şi spărgeau în ţăndări cosmografia ptolomeică, pregătind calea lui Copernic, cu a sa *De revoluţionibus orbium caelestium;* pregătind calea lui Galileo Galilei cu a sa nouă mecanică cerească, a lui Kepler, a lui Newton, toate se leagă, se înverigă; din cauze devin efecte, şi din efecte zămislesc alte cauze. Pentru toate fusese nevoie de o altfel de temeritate decât acea a lui Ahile, a lui Agamemnon, Castor şi Pollux, instrumentele zeilor dintr-un Olimp care n-ajungea nici la călcâiul Anzilor Cordilieri.

Omul începea să devină în sfârşit stăpânul său, al voinţei şi geniului său, nu instrumentul forţelor oarbe şi al capricioaselor divinităţi. Începea să îngenunche materia, planeta, legile naturii, să şi le pună la dispoziţie, în loc să se resemneze a rămâne sclavul lor.

Ţi-ai îngăduit o pauză să respiri.

Iar dascălul tău cel mai drag, cu barba cea mai sârmoasă şi mult temută, Dionisie Pahonţu, a şoptit către vecin – altă barbă – într-un zâmbet de simpatică amuzare:

— Aceasta e un fel de *Columbiadă,* contra *Iliad/ i* şi a *Odiseei!*

Cuvântul a trecut din barbă în barbă. Un magistru de estetică, solemn, cetluit în redingotă şi cu ştaiful ţeapăn la gât, a clătinat din cap cu dezaprobare. Nu împărtăşea aceeaşi părere şi simpatică amuzare. Tu ţi-ai dres glasul, şi cu o pornire agresivă, ai dat buzna tropăind în templele esteticii sale.

Renaşterea, evident, mai însemna şi altceva. Arta, pictura, sculptura celei mai strălucite epoci din istoria Europei, după secolul lui Pericle...

Magistrul de estetică, pedantul şi găunosul dascăl, a lungit şi el gâtul din ştaif ca Peninsula Iberică pe harta Europei:

— În sfârşit!...

În sfârşit, te apropiai de tipicul conferinţelor şi de titlul de pe afişe, de programul ciclului patronat tocmai de această celebră fosilă didactică, ahtiată de onoruri, de tămâieri, de decoraţii şi sinecure.

Adoptând viclenia lui Ulyse, ai luat-o domol şi răbduriu pe lângă ţărmuri, poposind mai întâi la premergătorii Renaşterii, la săpăturile din cel de al cincisprezecelea veac, care dăduseră la iveală sculpturile zeiţelor şi zeilor de-o păgână frumuseţe, moştenire uitată şi pierdută a antichităţii elino-romane. În câteva fraze meşteşugite, trăgând cu ochiul când la lojile dascălilor, când spre fraţii Rovetta, ai evocat influenţa acestor descoperiri asupra pictorilor şi cioplitorilor de marmură, care într-o întrecere creatoare de titani fără seamăn în istoria veacurilor au făurit capodoperă după capodoperă, păstrate acum cu pietate în muzee, în capele, în biserici şi palate, lăsând dinadins pentru o apoteoză finală figura enigmatică a lui Leonardo da Vinci.

Semnele de încuviinţare ale dascălilor din jilţuri,

clătinările din gâtlejurile de broască ţestoasă şi din bărbile de felurite dimensiuni şi croieli, tresăltarea pleoapelor pe bulbii globuloşi ai ochilor te aţâţau într-o febră răutăcioasă. Eu, care-ţi cunoşteam firea şi resorturile lăuntrice, am înţeles şi sclipirea jucăuşe a privirii:

„Aşteptaţi o ţâră. Numai aşteptaţi plăcinta cu poalele în brâu pe care v-o pregăteşte dârlăul lui Creangă!...”

Şi ca să-i câştigi mai deplin, înainte de surpriza impertinentei tale concluzii, ai stăruit cu o perfidă dozare asupra artei subtile din pictura lui Leonardo.

Ai stăruit asupra vieţii sale nomade, singuratice, neînţelese şi tragice, ai trecut în revistă *Cina cea de taină, Madonele,* cele trei, *Sfânta-Ana, Meduza, Sfântul Ion Botezătorul* şi *Bachus,* pentru a te opri la *Mona-Lisa,* la surâsul Giocondei.

Ochii au căutat-o pe Lizuca, Mona-Lizuca noastră. Am întors şi eu privirea. Au întors-o şi alţii din sală, fără să priceapă, spre fetiţa cu două pete de roşeaţă în obrazul palid, ghemuită între domnul Haralamb Agapie şi coana Sultana.

„Vezi că mă ţin de cuvânt, Mona-Lizuca? spunea privirea ta, peste capetele ascultătorilor. Vezi că nu te-am minţit?”

Lizuca, Mona-Lizuca noastră, în rochiţa ei albastră ca floarea de în, cu codiţele ei împletite cunună, îşi ascunsese, ruşinată, obrăjorii în palme, sub asaltul atâtor intrigate priviri.

— Ce este? Ce se întâmplă?... m-a întrebat în şoaptă Vera Arcadievna, strângându-mi braţul. La cine te uiţi? La cine se uită Vladim Ştefanovici?

— Mai târziu, îţi spun mai târziu! E prea lungă povestea, am răspuns eu, fără a bănui nici pe departe cât de scurtă şi tristă avea să fie povestea cea adevărată a nefericitei noastre Mona-Lizuca.

Deocamdată nu mai încleştam atunci pipa în pumni cu

emoţia şi teama de la început. Mă minunam cu câtă dexteritate prelucrai toată substanţa dezbaterilor noastre fără cap şi coadă. Mă minunam cât de stăpân erai pe tine, pe glas, pe sală, pe bărbile gata rase pe jumătate, cu perdaf, pe uscat şi fără bricele de primă calitate din vitrina bravilor fraţi italieni.

Te-ai apropiat de rostul ascuns al conferinţei tale. Într-o focoasă peroraţie care a făcut să lase gura apă bravilor fraţi italieni, l-ai proclamat pe Leonardo precursorul veacului al douăzecilea, supremul ideal al unei generaţii destinată să reconstruiască o lume mai bună şi mai dreaptă pe temeiurile ştiinţei. Pictorul şi sculptorul îl abandonai esteţilor.

Realitatea, care-şi are o logică a ei, ascunsă priceperilor mărginite, nu-şi rostise oare cuvântul când s-a înverşunat să distrugă sistematic atâtea şi atâtea din capodoperile pictorului şi ale sculptorului?

Peste toate a suflat un vânt al morţii, poate dinadins să reducă din cumpăna posterităţii opera pictorului şi a sculptorului pentru ca mai greu să cântărească opera inventatorului, a descoperitorului, a precursorului, a cercetătorului de legi, de cauze şi de efecte, care va să elibereze omenirea de ignoranţă.

Pe acel Leonardo da Vinci îl adoptă generaţia noastră, a veacului al douăzecilea. Pe acela îl considerai premergătorul genial al lui Edison, al tuturor Pasteurilor şi Pavlovilor şi Branlyilor din laboratorii, din uzine, fabrici şi ateliere, nenumăraţi savanţi şi născocitori de pretutindeni şi din toate domeniile: fizicieni, chimişti, biologi, medici, tehnicieni, ingineri, exploratori. Căci pentru binele a sute de milioane de oameni şi pentru a le uşura truda lor cea de toate zilele, pentru a risipi bezna care înfăşoară încă planeta şi ţine încă mulţimile în sclavia brută a vitelor de jug, mai mult decât surâsul enigmatic al Mona-Lisei şi

decât spectralele chipuri ale *Cinei celei de taină* preţuiesc născocirile ingenioşilor anonimi care au inventat roata, pârghia, cea dintâi secure de fier, cea dintâi armă de bronz, cea dintâi luntre. Trăim prin cei care s-au gândit şi au izbutit să folosească aburul, electricitatea, motorul cu explozie, primul vaccin: prin Arhimede, prin Newton, Stephenson, Pasteur, Mendeleev, Charcot, Mecinikov, Branly, Edison 1...

— Cum s-ar zice, o *Edisoniadă?...* glăsui Dionisie Pahonţu îndestul de tare, ca să-i auzi reflecţia şi tu, de pe estradă. — Da! O *Edisoniadă!...* i-ai smuls vehement cuvântul din barba sârmoasă. O *Edisoniadă*! Nu aceasta e epopeea veacului care abia a început? Şi nu se vesteşte ea oare măcar tot atât de grandioasă ca *Iliada,* ca *Odiseea,* ca *Eneida,* ca toate snoavele care întreţin cultul unor mituri perimate, desuete, îngropate?... Pe când epopeea veacului nou, a veacului nostru, merge înainte cu viaţa cea vie. Ne dă fiecăruia sentimentul că participăm la o luptă uriaşă cu duhurile întunericului. Ce tânăr de la începutul unui asemenea veac nu e înfiorat de o solidară emoţie la gândul iniilor şi miilor de fraţi necunoscuţi de pretutindeni, indiferent de ţară şi de hotare, de seminţie, de lege, miile şi miile de alţi tineri care în biblioteci, în laboratorii, în clinici, în uzine se pregătesc a urzi omenirii alte condiţii de viaţă – de adevărată viaţă ieşită din sclavie şi din animalitate?... Din târgul tău adoptiv, din sala obscurului orăşel universitar, sărac şi cu modeste mijloace de învăţătură, îi vezi, îi simţi, le auzi de departe ecoul inimilor, care bat într-un ritm cu inima ta, ca o inimă mare a tuturora, inima veacului I Peste sute de ani, când toate vor aparţine trecutului, când bunurile achiziţionate acum parcelă cu parcelă şi când tainele naturii smulse acum dram cu dram vor fi de mult intrate în patrimoniul umanităţii, atunci se va vorbi despre generaţia aceasta

măcar cu aceeaşi uimită evlavie cu care străbunii noştri pomeneau isprăvile lui Ahile şi Agamemnon, Castor şi Polux! Iar cele şapte minuni ale lumii vor fi atunci de şapte sute de ori mai numeroase şi de şapte ori câte şapte sute de ori mai fără de seamăn decât tot ce s-ar fi încumetat a cugeta un Platon, un Pitagora, Aristot ori Socrate.

Înălţând braţul spre nevăzut, te-ai adresat nevăzuţilor tovarăşi de aceeaşi vârstă, care din toate ungherele planetei, fără să se cunoască, dar ştiindu-se, îşi încredinţau veacului anonimele lor destine, anonimele lor energii, anonimele voinţe, speranţe şi idealuri, să le ducă înainte cu dânsul, cu veacul. Împreună cu veacul care a preluat moştenirile Renaşterii şi duhul Renaşterii, să le adâncească şi să le amplifice înmiit... Ce tânăr din sală n-o simte aceasta? în care frate al tău nu tresaltă aceeaşi conştiinţă?

Ne aştepta veacul!...

(Veacul care, începând chiar din acea vară, avea să secere de două ori, în două războaie, floarea tineretului, mânându-i, bieţii tinerei, din speluncile cancelariilor diplomatice şi de la birourile statelor-majore, să se extermine unii pe alţii, să presare de două ori câmpurile Europei cu mormintele lor anonime, eutropite de iarbă!)

Dascălul tău cu barba sârmoasă, Dionisie Pahonţu, crezând că ai sfârşit, a dat el semnalul aplauzelor urmat de sala întreagă. Dascălii din loji şi personajele mai simandicoase aplaudând moderat şi demn; coniţele şi odraslele protipendadei ceva mai însufleţite decât de obicei; mulţimea cea multă a studenţimii şi şcolarilor din staluri şi galerie cu o dezlănţuire frenetică, aşa cum mă treziseră în acea dimineaţă ropotele de ploaie din visul cu aclamaţii şi urale. Ropotele şi strigătele şi uralele vocilor tinere depăşeau toate ovaţiile din vis:

Vladirn! Vladim al lor...

Tu zâmbeai modest, fără să te clinteşti. Ai înclinat mmai fruntea cu o sfială feciorelnică, sub aclamaţiile care te copleşau. Şi, nu ştiu prin ce semn tainic, lumea a înţeles că alta era încheierea.

S-au oprit toţi din aplauze. Au aşteptat toţi într-o mare tăcere.

Iar în acea mare tăcere ai înălţat fruntea şi ochii, ţi-ai scuturat coama, ţi-ai şănţuit o brazdă adâncă între sprâncene – şi cu glasul şi cu privirea, şi cu toată fiinţa, ai tălăzuit magnetic către tine întreg tineretul din sală într-o astfel de chemare, sunând dintr-altfel de strune. Chemarea feciorilor de iobagi, la luptă pentru dezrobirea iobagilor.

Din nou am încleştat pipa în pumn, sugrumându-mi emoţia.

Te-ai dat un pas îndărăt pe estradă. Ai încleştat şi tu pumnul, mototolind cartonaşul cu însemnările, care nu-ţi mai trebuiau. Ce admirabil şi ce teatral efect de emoţie! Ce măiestrit ai jucat scena neprevăzută, încât l-au podidit lacrimile în ochi pe bătrânul batracian, imbecilul! Super-hiper-ultraimbecilul batracian!

El trăia clipa.

Tu mai mult o jucai, Vladim! Sau poate că atunci erai şi tu sincer, tot aşa de sincer ca mine. Mai ştiu eu?

Ai încleştat aşadar pumnul. L-ai descleştat. Cu un soi de îndurerată şi parcă soârbită mirare, te-ai uitat la elastica fâşie de carton boţită, pe care ai lepădat-o să cadă. Ce căutau acele străine însemnări? Ce rost vorbirea ta atât de străină vreme de un ceas păsurilor care zbuciumau cu adevărat un fecior de iobag? ce rost acestea toate şi toţi aceştia într-o ţară de iobagi? Ce ştiau despre toate şi toţi robii tăcuţi ai pământului cu grumazul încovoiat pe coamele aceloraşi pluguri de lemn, care nu s-au schimbat de pe vremea lui Burebista? În beznele unde orbăcăiesc,

ce-a pătruns vreodată din bunurile civilizaţiei şi culturilor? Ochii ţi se întorc apoi cu spaimă şi remuşcare la fraţii ceilalţi, cei adevăraţi, de sânge, de-acasă, din satele de unde vin neştiutorii de carte, flămânzii şi urgisiţi: şi desculţii, robii tăcuţi ai pământului, pentru care n-a existat încă nicio Renaştere. Aceştia se cuvin izbăviţi înainte de toate! Aceştia – scoşi din întuneric şi de sub sfârcul harapnicelor! Aceştia îşi aşteaptă şi au drept la Renaşterea lor! Fără dânşii, toate pospaiurile civilizării noastre sunt numai minciună şi făţarnică deşertăciune. Aiurea, în alte ţări, cu alte stări, luptele vor fi fiind altele, cu alte arme, în numele altor datorii şi credinţe. (Ai privit spre Vera Arcadievna.) În ţara ta de iobagi, unde pe vremea Renaşterii, a lui Cristofor Columb, a lui Leonardo da Vinci, poate chiar mulţi voievozi nici nu ştiau să se iscălească; în vitregita ta ţară, pe care geografia şi istoria au aşezat-o în calea răutăţilor, cum suspina hronicarul din veac, datoria feciorilor şi nepoţilor de iobagi e însă una singură. Să nu-şi afle linişte şi somn până ce nu vor pregăti dezrobirea iobagilor, a fraţilor şi părinţilor rămaşi în satele de obârşie, unde stăpânirea nu le-a mai lăsat nici lacrimi să plângă, nici glas să geamă, nici vlagă să scrâşnească din măsele sub harapnicul vechililor. Aceasta e Renaşterea noastră! S-o uiţi, să te lepezi de ea, te-ar blestema răsucindu-se în morminte toţi morţii care ţi-au dăruit viaţa din tată în fiu, în nesfârşitul lor lanţ de robi ai pământului. Atât aveai de spus! Nu puteai să taci. Osândească-te dânşii, morţii mormintelor, dacă le-ai greşit cumva rostind această chemare în numele lor şi al fraţilor noştri de-acasă, din cătunele beznelor şi pelagrei şi foamei şi harapnicelor cu sfârouri de plumb.

Ţi-ai scuturat coama pe fruntea înaltă, boltită. Te-ai răsucit brusc pe călcâie şi din câţiva paşi ai lăsat estrada goală.

— În sfârşit, şi o *Vladimiadă* a exclamat dascălul tău cu barba sârmoasă.

Şi tot el, în tăcerea căscată o clipă, a dat din nou drumul aplauzelor, dezlănţuind zăgazurile zăpoarelor tinere, care au cutremurat sala.

— Vladim!...

— Vladim!...

— Vladim!...

Numai magistrul estet, academicianul Ţugulea Cap-de-lemn, stătea ţuguiat şi înlemnit în strana prezidenţială de lemn. Şi numai în câteva loji ale protipendadei, aplauzele molcuţe din vârful degetelor înmănuşate s-au pierdut în foşnet de rochii şi în murmurul comentariilor indulgente, ironice, dezabuzate, de cel mai pur accent şi cel mai savuros stil parizian. Poate şi Vera Arcadievna, aplauda şi ea tot numai din vârful degetelor... încolo, detunau ropotele fierbinţi, se rostogoleau strigătele slobozite din zeci şi sute de piepturi, creşteau aclamaţiile aţâţate din om în om.

— Vladim!...

— Vladim! Vladim!...

— Vladim! Vladim! Vladim!...

Urcaţi în picioare pe scaune, sprijiniţi unul pe umărul altuia, îndemnându-se unul pe altul în cadenţă sonoră, feciorii, nepoţii şi strănepoţii iobagilor în straie târgoveţe de studenţi şi şcolari îşi rupeau piepturile chemându-te la rândul lor să le vii în faţă şi să le primeşti legămintele, acolo, pe dată şi pe loc.

Încât m-am pomenit şi eu bătând din palme şi tropăind din multe-picioarele mele de miriapod, zbuciumându-mă şi somându-te cu răcnete din străfundul rărunchilor spre estrada goală, să răsări neapărat în carne şi oase, parcă nu te mai văzusem de-o mie de ani:

— Vladim! Vladim! Vladim!

AL DOILEA CAPITOL

Primul tău gest când am dat ochii a fost după şartul obişnuitelor şi prea ireverenţioaselor noastre băieţisme din cămăruia vehementelor dezbateri şi controverse, a neliniştitelor noastre alarme, urmate de preamăreţe şi încrezute proiecte.

Purtând dosul palmei de-a lungul obrazului, ca un super-hiper-ultraversat bărbier cu diplomă de onoare la finele celei mai temerare şi măiestrite operaţii, m-ai întrebat triumfal, numai cu o hâtră şi complice clipire din coada ochiului, fără cuvinte:

— Ei, ce-ţi garantam eu, bătrâne batracian? Mi ţi-a ras bădia ori nu toate bărbile laşului pe uscat şi cu super-hiper-ultraperdaf?

— Ras, Vladim, ras!... am recunoscut. Ba încă trebuie să mărturisesc că super-hiper-ultraperdaful tău a întrecut visurile noastre cele mai nebune. Nu-l văzuşi pe domnul preşedinte Ţugulea Cap-de-lemn ce super-hiper-ultracap de lemn a făcut?... S-a dus întins să şi-l pună la duş cu gambetă cu tot, ca să-şi revină în fire. Parcă-l şi văd sub duş, gol-goluţ ca Adam, cu gambetă, guler ştaif şi insignele decoraţiilor pe piept.

Ai pufnit în hohote de râs, şi eu după tine.

Era în ungherul unui coridor îngust şi întunecos din dosul sălii de conferinţă, unde curentul de aer mătura izurile umede de zămnic şi de igrasie, mai risipind şi oarecare efluvii suave de closet. În umbră, ţie îţi sclipeau ochii fosforic de surescitarea succesului.

M-ai scuturat cu amândouă palmele de umeri, ca să-ţi descarci acea rămăşiţă de aţâţare. M-ai alipit strâns şi frăţeşte la piept, simţind nevoia să mă încredinţezi cu o nouă pecetluire a vechilor noastre legăminte, pătruns de o

solemnitate cam nepotrivită locului şi adierilor de rău mirositoare miasme:

— Acum, după ce-am sfârşit cu bine proba vorbelor, va veni şi rândul faptelor, frate Alexandre 1 Ne bate vântul în pânze. Numai să ţinem cu vrednicie cârma bărcuţei noastre prin urgia tempestelor până la Capul Bunei Speranţe!

Deocamdată te frigăreau alte griji. Te zoreau alte îndatoriri.

O mare parte din publicul ascultător tot nu se dădea dus. Te aştepta şi te căuta nu numai tineretul şcolăresc şi studenţesc, pe care l-ai răscolit cu ale tale înflăcărate chemări. Te mai căutau şi câteva bărbi, din cele proaspăt rase pe uscat şi cu perdaf. Unele să te felicite şi să te încurajeze; altele să protesteze şi să te admonesteze părinteşte.

La extremitatea coridorului îngust se iţeau capetelt agitate şi răsunau juvenile apeluri:

— Vladim!... Vladim 1... Vladim 1...

— Îndată!... le-ai răspuns tu. Încă un moment, berbeceilor 1

Glasurile tinere răsunau dinspre capătul coridorului întunecos şi rău mirositor, de unde o uşă deschisă lăsa să se întrezărească o fâşie albastră de cer şi siluetele celor care nu se îndurau să plece;

— Vladim!... Vladim!... Vladim!...

Tu ai pornit într-acolo, cu paşi elastici, sprinteni, siguri de tine. Eu m-am întors spre cealaltă ieşire, cu paşi mai îngreunaţi, de bătrân batracian, *Bufo vulgaris.*

O căutam pe Vera Arcadievna, fiindcă de cuvintele şi de părerile sale simţeam cu deosebire nevoie.

Dar Vera Arcadievna se mistuise.

În schimb, mulţi dintre auditori – cu şi fără bărbi – mai întârziau pe trotuare şi în mijlocul străzii, poate şi de

hatârul luminii dulci de primăvară, poate şi mai mult încă de hatârul comentariilor de datină. Căci, în afară de orice îndoială, conferinţa ta se preciza ca un memorabil eveniment, în somnolenta atmosferă a micului univers din laşul nostru adoptiv. O consacra şi te consacrau în special exclamaţiile şi epitetele succesive ale veneratului tău magistru, Dionisie Pahonţu, barba cea mai sârmoasa, mai agresivă şi mai autoritară â târgului:

— O *Colutnhiadă!...* O *Davinciadă!...* O *Edisoniadă!...* O *Vladimiadă!...*

„Vladimiadă 1”

Ce altă publicitate, oricât de dibaci regizată de tine, în ce altă companie mai glorioasă şi cu ce alt gir ar fi izbutit oare să te consacre mai repede şi definitiv? Duipă Columb, Leonardo da Vinci şi Edison – Vladim, cu vladimiadele lui! Cuvântul circula din barbă în barbă şi din ureche în ureche, smuls şi preluat de glasurile tinere, ca o proclamaţie de mobilizare şi luptă: *Vladimiadă! Vladimiadă! Vladimiadă /...*

Iubitul nostru dascăl de la internatul unde ne-am lustruit opt ani coatele şi fundul pantalonilor de bursieri pe pupitre şi pe bănci, domnul G. Ibrăileanu, formulase totuşi de îndată o subtilă rezervă, care pe atunci li se părea tuturor inofensivă şi paradoxală şi care abia mai târziu avea să se adeverească deplin:

— *Vladimiadă?* Poate ■ că nu-i rău spus... O sumedenie de însuşiri juvenile, cam insolente şi haotice – cum nu-i stă rău tinereţii – dar însuşiri fără discuţie scânteietoare. Nu atât prin conţinut, cât prin ton, prin debit, prin talent, prin asociaţii ingenioase. Deci, aparent o mare promisiune. Încă o dată o mare promisiune a laşilor noştri! însă, cum pretindea un celebru diagnostician francez despre sănătatea prea înfloritoare şi agresivă, toate dovedind o stare anormală şi suspectă: tot atâtea simptome care nu anunţă nimic bun. Aici e primejdia... Chestia chestiilor,

cum ar zice domnul preşedinte Ţugulea...

— Ca întotdeauna, hop şi tu de colo cu ideile tale suspecte şi anormale de ipohondru! mârâise Dionisie Pahonţu în barba-i sârmoasă. Fugi cu ele, dragă Ibrăilene!

Acceptat ca fost elev şi modest satelit în grupul foştilor mei dascăli de la liceu, trăgeam avid cu urechea, să culeg impresiile şi să ţi le aduc gata servite pe tavă, ca un credincios prieten şi viitor oştean de luptă. O directoare de pension se alătură şi dânsa, probabil dintr-un instinct gregar de solidaritate didactică.

Era o domnişoară cam vârstnică, dolofană şi romanţioasă, cumplit de strânsă până la sufocare în corset şi de-o prea cunoscută incontinentă verbală. În juneţe publicase o plachetă de siropoase poeme în proză. Ca atare, exclamă, poetic, tamponându-şi gârlele de năduşeală de pe obrajii rubiconzi cât o lună plină cu batistuţa minusculă de linon brodat, care mirosea poetic a parfum de liliac şi se transformă pe dată într-un foarte puţin poetic ghemuleţ de cârpă udă:

— Oricum, a fost o conferinţă splendidă! M-a ţinut într-o tensiune teribilă, parcă eu vorbeam pe estradă... Sclipiri, numai sclipiri, cum prea bine spuneaţi...

Vechiul şi bunul nostru profesor de biologie de la internat, care-mi pusese în mână primele cărţi de specialitate şi-mi dirijase primele investigaţii microscopice în laborator, se sprijini de braţul meu, rămânând în urmă.

După un timp, glăsui cu o preocupată clătinare din capul osos şi smead:

— Ehei! Sclipiri de licurici!... Ce ştie despre veritabilii licurici domnişoara directoare şi profesoară de arta poetică, Artemiza Stamboliu? Mă tem însă că are dreptate Ibrăileanu, ca întotdeauna. Aici e primejdia – chestia chestiilor – cu inseparabilul dumitale amic. *Cu* el şi *pentru* el! O simţeam de când mi-a fost elev. Acum mă

îngrijorează serios! Prea de licurici, de autentici licurici îmi par aceste sclipiri. Licuricii sadea, ai noştri, cum îi cunosc şi cum îi cunoşti, cum îi cunoaştem. Nu cei poetici. Înţelegi ce vreau să spun?...

Am îngăimat ceva cu totul vag şi orăcăit. Îi venea greu să mărturisească, bătrânului batracian, că era departe de a pricepe unde bat aluziile şi asemuirile.

Fostul meu dascăl şi iniţiator mi-a ghicit nedumerirea. Dar mai ales, mai ales, cu o extraordinar de lucidă pătrundere a ghicit primejdia analogiilor cu licuricii sadea, care te pândea pe tine şi avea să te ducă la pierzanie, Vladim.

— Nu-ţi aminteşti? mă întrebă, nu-ţi aminteşti cele dinţii observaţii şi experienţe pe care le-ai făcut alături de mine? Tot astfel vorbeai, cam poetic, în stilul lui Michelet. Tot aşa te fascina îndeosebi lumina nocturnă, farul din coadă. Şi atunci te-am îndemnat: „Hai să vedem ce specimen de brigand feroce e acest poetic licurici cu farul în coadă!” Nu-ţi aminteşti experienţa cu licuriciul, *Lampyris noctiluca,* şi cu melcul, *Helix aspersa?* Credeam că te-au învăţat ceva!... I-ai închis împreună într-un bocal. Cu o precizie care aparţine numai insectelor, licuriciul de câţiva milimetri, pirpiriu şi fără nicio armă aparentă, nu s-a codit să atace melcul mare, gros cât un deget şi apărat în spirala inexpugnabilă de calcar; i-a înfipt cleştişorul cu canulele de secreţie anestezică; l-a imobilizat; l-a paralizat aproape instantaneu şi a început să-l şi devore... Nu muşcând şi rozând din el 1 Reducându-l printr-un soi de pepsină specială, într-un soi de fluid digerat înainte de a-l consuma. Digerat din exterior... în câteva zile, operaţia s-a isprăvit cu succes total... A rămas numai găoacea goală de calcar, mai ales după ce-am introdus în bocal şi alţi convivi, alţi *Lampyris noctiluca,* la praznicul gata preparat. Se poate să nu-ţi aminteşti?...

— Cum nu?... Cum nu?... am protestat din teată inima, mai ales fiindcă experienţa de atunci mă tămăduise pentru totdeauna şi pretimpuriu de toate extazierele poetice în genul domnişoarei directoare de pension Artemiza Stamboliu şi în genul inspirat al lui Michelet din volumul *Insectele,* care mă încântase până la acea vârstă ferice a tuturor candorilor adolescente şi biologice. Cum nu?... Atunci am învăţat întâia oară să văd şi să cuget naturalistic.

Vechiul şi bunul meu dascăl îşi mângâie îngândurat faţa osoasă şi barba căruntă cu degetele prelungi:

— În acest caz, ai înţeles ce-am vrut să spun şi ce mă alarmează pentru inseparabilul dumitale amic. Sclipiri de licurici? Ehei!... Simplă şi fatală reţetă 1 Fatală nu numai pentru victimă, *Helix aspersa.* Fascinezi o sală întreagă.; pe unii cu mirajul sclipirilor, pe alţii cu anestezicul retoric. O paralizezi cu pepsina vorbelor. O reduci la o materie fluidă, pasivă şi digerată înainte de a o dumica. O pui la dispoziţia celorlalţi convivi, care atâta aşteaptă şi nici măcar nu mai au a se osteni cu nimic. Lesne e să rezişti mai apoi ispitelor? Lesne e să nu faci din asta un sistem? O profesie? O carieră alimentară?... Carieră politică, parlamentară, oratorică, demagogică?... Să sperăm însă că exagerez, dus prea departe de deformaţiile laboratorului şi analogiilor naturalistice. Să sperăm că viitorul şi realitatea mă vor dezminţi... Ar fi păcat să se întâmple altfel. Păcat pentru el; păcat pentru ţară! Talentele nu umblă pe toate drumurile. Şi după ce că-s puţine şi rare, nu o dată mai şi rătăcesc calea tocmai din pricina sclipirilor şi talentului, mai târând şi pe alţii în rătăcire...

Vechiul şi bunul meu dascăl se opri să respire, ca un bolnav surmenat şi îmbătrânit înainte de vreme ce era.

Rosti:

— Din partea dumitale am mai puţină îngrijorare şi mai

multe nădejdi! Specialitatea noastră e mai discretă şi mai urgisită. N-are căutare; dar nici nu implică asemenea riscuri şi pericole.

Mi-a strâns mâna şi porni încet, gârbovit de umeri în straiele lui demodate şi sărăcăcioase de belfer, cum mă aştepta soarta să, capăt şi eu aceeaşi temă şi posacă înfăţişare cu anii, ca un atribut specific al corporaţiei noastre.

Am rămas singur-singurel în mijlocul mulţimii.

Ciudat: toată însufleţirea mi se stinsese, prea grabnic istovită fără pricină. Nu mai aveam inimă să mă bucur de izbânda conferinţei tale, nici ochi să mă bucur de blândeţea soarelui de primăvară, înclinat agale, teatral, majestos peste acoperişuri şi colinele dealurilor cu albe, cu străvechi biserici şi cetăţui, către apus. Ca" şi tine, nu mâncasem nimic de dimineaţă, în afară de cafeaua tare, specială, cătrănită, cu care ne reconfortase coana Sultana.

Dar nu simţeam nici foame, nici sete, nici oboseală. Numai dorinţa arzătoare să-ţi dau mai grabnic de urmă, să vorbim, să-ţi spun, să-mi spui.

Câţiva binevoitori colegi n-au întârziat să mă informeze şi să-mi ia orice nădejde.

Trecuseşi în iureş printre toţi, printre studenţi şi şcolari, distribuind radioase zâmbete şi strângeri de mână. Că ai să te întorci? Poate... Unde te-ai dus? Cine s-o ştie?... Erai atât de grăbit! Te ridicaseră pe sus, cu alai, bravii fraţi italieni, Giovanni & Salvatore Rovetta, împreună, cu Ion Budea Hortopanu, conu Buduşcă, apucat subit de entuziasm şi de damblaua hortopanalelor sale, cum aveam s-o aflu chiar din gura ta abia a doua zi, când ai ajuns acasă, spre seară.

Aşadar, se repetă aidoma epilogul de data trecută, după cuvântarea de la piedestalul statuiei de bronz cu burtică, redingotă şi cioc? în lipsa celor doi amici de-atunci Gogo

Vartiadi şi Cristache Dorogan, n-ai găsit alţi tovarăşi mai vrednici pentru a sărbători asemenea zi mare şi mult aşteptată? Aceasta a fost tot? Cu dânşii îţi împărtăşeai şi îţi prăznuiai biruinţa retoriceştilor legăminte şi chemări, care-au străbătut cu un fior tineretul de anii şi de năzuinţele noastre? Atunci, aveau dreptate şi Vera Arcadievna, şi iubitul nostru profesor, domnul G. Ibrăileanu, şi bunul, îngrijoratul nostru dascăl, celălalt, naturalistul?

Aveau dreptate toţi să se îndoiască de tine şi să se teamă pentru tine?...

Te lepădaseşi de mine.

Nu vădea şi aceasta încă un semn?

Doborât de amărăciune, după ce-am colindat tot alte şi alte uliţi ale rătăcirilor fără ţintă de odinioară – uliţi acum cunoscute şi prea cunoscute – deodată mi-a tresărit cu iluminare un gând. Cum de nu mă încercase gândul mai dinainte? Şi cum de nu lucrase în mine până într-acel ceas al singurătăţii urzicată întrebare a Verei Arcadievna, chiar dacă ■ ţi se adresa numai ţie?

Dulgherul Vasile Neagu, gazda colegului nostru Culai Baciu, de care ne-am amintit şi a cărui deznădăjduită viaţă n-am ştiut-o mai îndeaproape decât după ce l-a răpus moartea. Dulgherul uscăţiv şi de-o mustrătoare simplitate, cu cei doi copilaşi ai săi, care, aceia, l-au cunoscut, l-au iubit şi l-au plâns mai mult decât noi, fraţii lui de sânge şi de soartă.

Paşii lâncezi s-au înviorat brusc şi-au zorit, găsindu-şi în sfârşit o ţintă.

Îmi aminteam adresa. Dacă nu numărul casei precis, în orice caz numele uliţei, din preabinecuvântate motive pentru un bătrân batracian, fiindcă se chema tocmai a Broscăriei. Nume predestinat: habitatul batracienelor ieşene. Undeva, într-un cartier mărginaş, înghesuit şi

bântuit periodic de inundaţii, între atelierele gării şi bariera Socolei, cu maghernițe dărăpănate, cu mucede băltoace şi roiuri de ţânţari.

„Doi copilaşi, mi-am spus. Doi copilaşi încă, nu de vârsta şcolii, pe care i-a învăţat slovele Culai Baciu, ca să nu se simtă gazdei dator. Doi copilaşi firavi şi palizi, un băieţel şi-o fetiţă, cum i-am şi văzut la cimitir jelindu-l pe Culai Baciu «al nostru» cu sughiţuri de plâns. Hai să le-alin jalea cu niscai cofeturi ale copilăriei 1”

Am deschis deci cu o fermă şi energică hotărâre uşa unei prăvălioare de cofeturi; mai mult un soi de bragagerie. (Mai văd şi acum încăperea scundă şi bonzăită de muşte; mai aud şi acum sunetul clopoţelului dogit din uşă.) Am scuturat de pe fundul marsupiului ultimul mărunţiş – bursa de lei şaizeci se dusese pe trei sferturi la anticari şi la Baldorn, pe cărţi şi pe achitarea ratelor. Iar după zece minute am ieşit în stradă cu un impozant pachet de acadele, de ciubuce colorate, de cataifuri şi de baclavale. Am înaintat prin mulţimea mohorâtă, tristă, lălâie a cartierului sărac şi slut, deodată încă şi mai stingherit, deodată încă şi mai străin, ca un explorator novice şi fără călăuză indigenă în suburbia unei sărmane şi agonice aglomeraţii umane din alt continent şi din alt veac, copleşită de vechime, de mizerie, de flagele, de molime, de părăsire.

Nicio asemănare, niciuna, cu pitorescul rustic al Tătăraşului nostru, situat la înălţimile bătute de soare, spălate de ploi, zvântate de şuvoaiele aerului şi de vânturi, cu grădini, flori, gospodării cuprinse, cu cântec de păsări şi şuienat de mierle în livezi, cu stoluri de porumbei şi alaiul opiilor desculţi, dar zdraveni, zurbagii şi arşi de soare: adoratorii tăi şi redutabilii ochitori cu praştia.

Cum de-mi închipuisem că în zece ani am ajuns să cunosc pe de rost şi pe degete toate uliţele şi cartierele

târgului nostru adoptiv, cu viaţa şi vieţuitorii lor? în afară de străzile şi de pieţile centrului, pe unde ne era calea la dus şi la întors acum măcar de patru ori pe zi, la Universitate, la cantine, la biblioteci, la anticari şi librării, instinctiv, paşii ne-au purtat întotdeauna, chiar de la început, mereu pe uliţele cu vegetaţie şi grădini, unde sărăcia se deghiza cu o floare de nalbă lângă treptele casei, cu un vrej de fasole agăţătoare pe zid, cu o muşcată roşie în fereastră, cu un tei în poartă, cu un nuc în fundul grădinii.

Aici, în cartierele de jos, inundate şi înghesuite, cu hâite dugheni într-o râlă şi cu aşa-zise ateliere improvizate în foste grajduri, cu bălţi mucede alături de movilele de gunoaie, de zgură şi de prnf; aici se afla mizeria cea înfricoşată şi fără de speranţă a târgului nostru adoptiv. Aici descopeream cu o cutremurare mizeria cea hâdă şi tragică în care trăise şi murise studentul Culai Baciu „al nostru”, feciorul becisnic şi atât de slab înarmat, atât de urgisit al ciobanului din munţii Bistriţei, cu pumnii lui de-o forţă legendară, ce răpunea urşii şi lupii.

M-am oprit la un colţ de uliţă şi am întrebat un trecător, un unchiaş, un bătrânel scund cu faţa smolită şi cu şapcă de birjar.

— Strada Broscăriei?... îmi repetă el întrebarea cu o voce modulată şi plăcută auzului, muzicală şi clară, de ba riton. Poate că Fundacul Broscăriei vrei dumneata a spune.

— Fundac, stradă...

— Fundac, că, stradă nu este niciuna cu numele ista, mă car că tot ce se vede cu ochii pe-aicea tot Broscărie se cheamă că este... Apoi află dumneata că ai trecut de Fun dacul Broscăriei! Faci îndărăpt, hăt la a treia cotitură pe mâna dreaptă; acolo-i Fundacul Broscăriei.

— Mulţumesc.

— Numai că acolo, în Fundacul Broscăriei, de! şi iar de!

nu prea te văd eu bine!

— De ce, moşule? De ce nu mă vezi bine?

— Apoi cunoaşte dumneata că vei avea să înoţi prin ştioalne mai dihai decât pe-aicea. Mai cu seamă după ploaia de az-noapte.

Până la locuinţa lacustră a dulgherului Vasile Neagu din fundul Fundacului se întindea o apăraie galbenă, slimoasă, sinistră, fără istmuri, peninsule şi nici urmă de vreun Cap al Bunei Speranţe.

Se zăreau pe alocuri numai oarecare mizere vestigii ale unor oarecari punţi rupte şi întrerupte, înjghebate din resturi de bârne, de buturugi, de scânduri, de grinzi şi leaţuri străvechi, putrede, spongioase, mâlite.

Nicăieri, nicio ţipenie omenească să-mi sară în ajutor.

Săreau numai broaştele.

Ca la un semnal, numai corul lor mă întâmpină cu o imensă clamoare de ovaţii.

M-am chitit, m-am chibzuit şi, în lipsa altor soluţii mai ingenioase, mi-am luat inima în dinţi şi m-am avântat pe muchea precarelor şi lunecoaselor punţi, în echilibristica pe creasta şubredelor şi clătinatelor zăgazuri.

Am înaintat, canonindu-mă măcar să nu-mi stropesc hăinuţele ratelor în întârziere şi să nu-mi profanez lustrul imaculat al încălţărilor, pipăind de trei ori punţile jucăuşe cu talpa înainte de a face alt pas.

La o pauză de odihnă şi de reculegere să-mi trag răsuflarea, am răsucit ochii înapoi, ca să evaluez distanţa parcursă.

În capătul Fundacului dinspre uliţă se grămădise buluc o ahtiată glotime de indigeni ca să urmărească şi să admire excentricile mele exerciţii acrobatice.

Glotime umană, nu batraciană.

De unde se iviseră, atâţia şi când? Prin ce misterioasă telepatie luaseră act de prezenţa mea şi de ale mele

năzdrăvane tururi de forţă? îmi erau şi aceştia ostili?

Nu păreau.

Mi-am şters a doua oară gârlele sudorii de pe obraz. Am păşit apoi pe un teren mai ferm, cu paşi mai siguri, nu fiindcă mă simţeam victorios şi triumfal, ci fiindcă acolo, în ograda bojdeucii lui Vasile Neagu din Fundacul Broscăriei, de cealaltă parte a indicaţiilor simbolice de foste porţi şi zaplazuri arse de-a valma în toiul iernii cumplite din celălalt an, o mină de gospodar harnic şi ager tăiase şanţuri de scurgere, se trudise să întocmească un mai chibzuit sistem de drenajuri şi de irigaţii, înălţase coama unei poteci mai bătătorite până la pridvorul locuinţei lacustre.

Ca atare, am păşit întins spre scară, am urcat cu avânt în creştere cele trei trepte, şi când să bat în uşă, am dat cu ochii peste un petec de hârtie, o foaie de caiet şcolăresc, liniată cu pătrăţele violete şi prinsă în două ţinte.

Iar pe foaia de caiet o inscripţie groasă, cu creion de lemnar şi cu litere stângace, anunţa:

Sunt la spital, păntru Veta şi copii

Vasile

Pe margine, câteva iniţiale şi semnături, cu altfel de caligrafie şi de creioane, dovedeau că-mi luaseră alţii înainte cu pelerinajul. Alţii, mai cunoscuţi lui Vasile Neagu, mai iniţiaţi în viaţa şi necazurile sale, veniţi cu scopuri mai precise. De două ori un *P* fără alt comentariu, doar cu ora şi minutele înscrise cu creion albastru: 4.20 şi 6.25; alături un *Const andin, o Măriuca,* şi dedesubt o însemnare mai amplă şi mai explicită s

Te-am căutat de două ori aşa că află că am găsit Bani şi vină la mi-ne îndată cete întorci. Sanatate copiilor şi nevestei Dumitraş.

Lângă scări se alăturase cu paşi neauziţi un băieţandru ca de vreo paisprezeee-cincisprezece ani, cu faţa

scofâlcită şi palid-verzuie, cu buzele vinete şi ocbni sticloşi, cu o fostă şapcă de fost gimnazist fără cozoroc pe frunte şi cu o fostă tunică decolorată de şcoală pe trupul slăbănog, cu pantalonii suflecaţi până la genunchi şi cu picioarele goale, purtând până la pulpe urmele clefăielilor prin băltoace şi noroaie.

Sbânjenit, se grăbi să mă liniştească, dezvinovăţindu-se oarecum:

— Vă rog să mă iertaţi...

— Pentru ce anume? pufnii un rotocol de fum, scoţând pipa din gură.

— Pentru că mi-am permis să vă deranjez. Să vedeţi... Veneam la bădia Vasile să aflu ce se mai întâmplă acasă. Şi când v-am zărit aicea, pe scări, am priceput... Eraţi şi dumneavoastră pe gânduri, mâhnit de necazurile lui...

Băieţandrul clătină din cap a solidară compătimire pentru meşterul Vasile Neagu şi copiii lui:

— Boală, tifos, pe lângă frigurile de baltă, cu care ne-am deprins... Tifosul, care ne dă gata mai repede. Cunoaşteţi doar, domnule student...

— Nu cunosc nimic. Întâia oară vin aicea...

— Ştiu. Dară de cunoscut cunoaşteţi. De tifos a murit cu zile domnul student Culai Baciu, care stătea în casa asta, în gazdă la bădia Vasile... De tifos le-a venit rândul să se bolnăvească acum cei doi copilaşi: Ţucu, băieţelul, şi Rica, fetiţa. Pentru care pricină au avut barem norocul să fie primiţi la vreme cu mare greu alaltăieri noaptea la spitalul de izolare. Amândoi, împreună cu biţa Natalia, nevasta lui bădia Vasile, care şi dânsa dădea semne de boală.

Întorcând privirea spre hârtia din uşă cu feluritele ei inscripţii laconice, care mă descumpăniseră şi acum îşi lămureau mai deplin sensul, rostii încă şi mai umilitor demoralizat de prea evidenta zădărnicie a peregrinărilor mele:

— Va să zică aceasta era şi s-a întâmplat? Atunci, toate se explică.

— Cum, nu ştiaţi? întrebă băieţandrul.

— De unde să ştiu?

— Credeam...

Însă, din prudenţă sau din timiditate, se opri, fără să-mi confieze deocamdată ce anume credea. L-am cercetat într-o doară numai ca să rostesc ceva:

— Eşti rudă cumva cu meşterul Vasile Neagu?

— Nu.

— Văd că-i spui bădie...

— Înţelegeţi dumneavoastră. E numai un fel al nostru de a vorbi... Cum să-i spun altminteri? Că-i om în vârstă şi sub ochii lui am crescut; dară nu-i nici aşa de bătrân să-i spun moşule sau unchiaşule. Sunt numai un băiat din vecini... Casa noastră-i a treia încolo, după răchita care se vede!... arătă el cu mâna spre o cocioabă dincolo de Fundacul Broscăriei, într-o porţiune de smârcuri, care dădea în altă uliţă, de cealaltă parte, a altor magherniţe.

Apoi, după o pauză, continuă cu lămuririle, justificându-se de ce a apărut cu picioarele goale:

— De asta am venit desculţ, că de-acolo pân-aicea băltoacele-s mai grozave. Am tăiat drumu prin livezi şi prin tăuri, să scurtez... M-a rugat bădia Vasile să mai trec din ceas în ceas. Poate-l caută cineva, fiindcă l-au năpădit necazurile fără para de nafură în pungă. Mai este şi-o mâţă cu pui, a lui Ţucu şira Ricăi, să am grijă de dânsa... Oameni suntem şi vecini, nu?... Ca să spun drept, m-am legat de casa lui bădia Vasile mai cu seamă de când se mutase aici domnul student Culai Baciu, Dumnezeu să-l odihnească. El îmi dăduse nădejdi după ce-a murit tata şi-am fost silit să las şcoala. El m-a povăţuit să mă apuc de ucenicie, pentru a învăţa un meşteşug, ca să pot aduce mâine-poimâine un câştig mamei... înţelegeţi dumneavoastră... ca unul care-s

cel mai mare dintre cinci orfani de tată... Vă plictisesc?...

— Nu, nu! Spune! Te-ascult...

— Vă rog să mă credeţi, domnule student: cui altuia să-i spun şi cine să m-asculte? Dumneavoastră, om de carte, mă înţelegeţi... Cum a înţeles şi domnul student Culai Baciu... Numai ce mă ia la descusut într-o bună zi domnul student Culai Baciu şi-n două ceasuri mă face să prind curaj.

Zice domnul student Baciu: „Am să te ajut eu la învăţătură, ca să isprăveşti patru clase de gimnaziu! Pe urmă, tot eu am să te prepar pentru concurs, să intri într-o şcoală tehnică medie, unde să urmezi cursurile la un internat şi să-ţi faci practica după toate rânduielile la un atelier de C.F.R., la petrol, ori în altă parte, fără nicio cheltuială. Nu-i ce-ai fi vrut tu şi poate ai fi avut drept să vrei: liceu, bacalaureat, universitate... Dar nici asta nu-i de lepădat! Poate chiar mai cuminte. Meşteşugul e brăţară de aur când ai la spate şi o învăţătură cu temei. Rămâi în lumea ta fruntaş, cu merite şi cu ascultare, la preţ, nu a cincea roată la căruţă, în lumea altora, cum mi se întâmplă mie 1” Aşa mi-a vorbit domnul student Culai Baciu, mai vorbind apoi şi cu mama. Un an de zile m-a ajutat să învăţ, am dat examen particular şi l-am trecut cu bine, în fruntea promoţiei şi a celor cu cărţi, dicţionare şi cameră osebită de învăţat, acasă, la părinţi... Toată lumea era a mea. Mama i-a tras un plâns de bucurie, săraca!... Iar acum, dacă domnul student Baciu s-a dus pe cealaltă lume, mi s-au dus şi mie toate nădejdile... Cine să mă mai sprijine şi să mă mai lumineze?... Gata!... Crucea şi coliva, cum spunea tata despre dânsul înainte de a închide ochii, tot de frigurile de baltă şi de salahoria unde s-au îndurat patronii să mă primească şi pe mine...

Mărturisesc cu amară mustrare de cuget şi cu amară umilinţă până-n ziua de azi că prea puţin luam aminte la

glasul învăluit de deznădejdi şi de pioasă recunoştinţă pentrp studentul Culai Baciu. Prea puţin luam aminte şi la înfăţişarea băieţandrului scofâlcit, cu picioarele desculţe şi cu vestigiile uniformei de ucenic cărturar, zvârlit îndărăt de soartă la ucenicia fără speranţă a cine mai ştie cărui atelier improvizat în cine ştie ce fost grajd sau hambar dărăpănat de prin împrejurimi. Nu luam aminte nici la sticlirea febrilă a ochilor în ajun de-o criză tipică a bolii, nici la istorisirea expresivă a aleanurilor sale, dovedind o deşteptăciune destul de ascuţită şi o meritorie urzeală a uceniciilor cărturăreşti, cu nimic mai prejos de pregătirile noastre la anii lui, în contrast cu mizeria unde erau osândite să se stingă şi să piară, nimicite fără îndurare. Gânduiile se concentrau numai la tine şi la uşurătatea fliuştiuratecă şi egoistă, pur şi simplu mişelnică a comportărilor tale. Te-aş fi vrut acolo, de faţă, pentru a lua act de omenia şi de obscurul eroism al „fratelui nostru”, studentul Culai Baciu, de aceeaşi obârşie, să-ţi pui cenuşă pe cap şi să meditezi cu remuşcare în loc să-ţi prăznuieşti succesul memorabilei conferinţe şi sfruntatelor vladimiade în compania unor cheflii de nimic. Cel puţin, eu avusesem îndemnul şi curajul să mă îndrept până acolo, pentru a investiga cruzimea unor realităţi ignorate de amândoi, chiar dacă nu m-am învrednicit la nicio ispravă. Pe când tu?...

Consolat măcar de superioritatea acestor intenţii, cu cugetul împăcat şi cu toate rănile amorului propriu tămăduite mai miraculos decât de alifiile coanei Sultana, dădui semnal de plecare. Pentru ce să mă mai eternizez acolo, pe treapta sălaşului lacustru, golit de sălăşluitorii decimaţi de molime?

După ce-mi respectă tăcerea îngândurată, băieţandrul vorbi:

— Vă rog din nou să mă iertaţi. Ar mai fi şi altele de

spus, fiindcă văd că vă interesează... Dar mi-am lăsat fraţii şi surorile mai mici de capul lor. Musai trebuie să-i bag în casă de pe prispă, cât nu se aciuiază ţânţarii la ceasul acesta, cu toate că într-un fel sau altul de frigurile de baltă nu scapă niciunul. Stă scris pentru noi!...

Urcă scările, să citească inscripţiile de pe hârtia bătută în uşă: buletinul situaţiei.

Răsuflă cu uşurare: „Slavă Domnului că a găsit niscai bani cumătrul Dumitraş 1" Deschise uşa (va să zică nici măcar nu era încuiată cu cheia?), aruncă o privire ca să vadă ce face pisica în culcuşul cu pui şi o sfătui să aibă răbdare: „Aşteaptă, că-ţi aduce bădia Vasile vreun oscior de ros, căpătat de la locanta lui Şapsa!" Mai vorbi ceva şi cu un sticlele dintr-o cuşcă, probabil tot o desfătare abandonată a celor doi copilaşi bolnavi.

Eu m-am ridicat la rândul meu de pe treaptă, să privesc peste umerii băieţandrului cum arătau încăperile.

— Aicea era odăiţa domnului student Culai Baciu... îmi lămuri el cu pietate.

Odăiţă? Un fel de celulă, de săliţă, de cămară, de cotineaţă, mai strâmtă şi mai întunecoasă decât adăpostul câinilor din ograda lui moş Agapie şi a coanei Sultana. Goală total, cu iz umed de zămnic şi mucigai.

— I s-au trimis lucrurile acasă la părinţi? am întrebat. Băieţandrul clătină din cap a milă:

— Lucruri I Ce lucruri?... Ce agoniseli avea el?... Se mai găseau nişte rufe, caiete şi cărţi. A venit etuva, le-a băgat cu hurta la aburi şi la dezinfectare, dar nu s-a mai ales nici bruma de toate. Ca să vedeţi şi dumneavoastră!... Parcă nici n-ar fi fost pe lume, domnule student!... Am scris eu, pe adresa de-acasă, cum mi-a cerut bădia Vasile. N-a răspuns nimeni; scrisoarea a venit înapoi: adresantul necunoscut! Poate avea o mamă, tată, fraţi, acolo, la munte, că despre asta nu pomenea el niciodată... Nimica:

adresanţii necunoscuţi! Şi poate or să mai creadă multă vreme că trăieşte şi poate c-au să aştepte să se întoarcă acasă în vacanţă ori cu diploma de licenţă, domnule student.

Cu întârziere, abia atunci se deşteptă în mine şi mă îmboldi curiozitatea să întreb:

— Domnule student? De unde ştii că-s student?

— Cum de unde? De la înmormântarea domnului student Culai Baciu, când a vorbit domnul student Vladim, de plângeau toţi. Nu eraţi alături de dânsul?... Nimeni n-are să uite cum a vorbit. De asta bădia Vasile s-a dus printre picături şi printre necazurile lui să-l asculte şi la conferinţa de azi, măcar c-avea de mers dintâi şi-ntâi la spitalul de izolare, pentru biţa Natalia şi copilaşi, Ţucu şi Rica... Eu n-am putut să mă duc. Cine să rămână acasă? Cică-i zi liberă de la atelier, duminecă! Despre asta să aibă cunoştinţă şi să vorbească domnul Vladim, ca s-o ştie toată lumea!...

Un ghimpe mi s-a răsucit în inimă. Aşadar, până şi aici făcuseră ravagii vladimiadele tale? Ce aştepta „lumea” de la atâtea vorbe, vorbe şi iar vorbe, găunoase toate? Unde erau faptele? ori barem intenţiile faptelor?

Ca un usturător răspuns la întrebările mele nerostite, băieţandrul desculţ continuă, scociorând cu degetul mare de la piciorul drept şi nezbicit de nămol într-un nod în relief din treapta scării.

— De altfel, ştiţi, nu-i nevoie să vă. Informez eu. Fără domnu student Vladim, slabă nădejde să intre biţa Natalia cu Ţucu şi cu Rica la spital, pentru ca să nu moară cu zile, cum se prăpădesc mai toţi aicea, ca şi sărmanul domnu student Culai Baciu... Dânsul, domnu student Vladim, s-a pus luntre şi punte, pin’ ce a izbutit. Când a venit el val-vârtej aici...

— A venit el aici valvârtej?

— Bineînţeles.

— Ah!

— Nu ştiaţi?

— Mda... Bineînţeles că ştiam. Nu ştiam însă că a venit valvârtej... am dres-o eu de bine, de rău.

— Aşa e felul său!... mă încredinţă cu admiraţie băieţandrul. Frige pământul sub tălpile lui. De mai multe ori a venit, tot cam pe fugă... Printre alte griji şi îndatoriri: cursuri, examene, conferinţă... Dar ce-a fost de făcut pentru internarea la spitalul de izolare a făcut-o valvârtej alaltăieri seara. Dimineaţa venise şi domnişoara studentă Vera Lukianov, rusoaica...

— Ah! făcui a doua oară, cu ghimpele şi mai adânc răsucit în inimă. A venit şi Vera Arcadievna, va să zică?

— Bineînţeles... Dânsa a venit aicea încă de mai multă vreme, chiar după înmormântarea domnului student Culai Baciu, înainte de domnu student Vladim... De cât va ori a tot venit şi a tot vorbit cu bădia Vasile despre una şi alta; dar cu internarea la spital ce putea ea să facă? Străină 1

— Adevărat, străină!... Străină, care totuşi a nimerit aicea înaintea noastră, a tuturor.

Băieţandrul n-a luat aminte la înţelesul mai subtil şi mustrător-amărât al constatărilor mele. Nici n-ar fi avut cum să le priceapă.

Cu glasul scăzut şi confidenţial, îmi împărtăşi reflecţiile sale:

— Mai umblă vorba că nu-i numai străină, ci încă şi suspectă pentru copoii poliţiei. Aşa spunea bădia Vasile, mai spunându-mi să-mi pun şi lacăt gurii, fiindcă acolo, în Rusia ei, ar fi luptat împreună cu sute şi sute de studenţi pentru tagma noastră, a desculţilor. Încât de unde are putere să fie de-un ajutor? Străină şi suspectă... Domnu student Vladim e altceva, măcar că-s născuţi parcă dintr-un sânge: nu-i rabdă obida altora. El, însă, se cheamă că-i

la dânsul acasă, în ţara lui. La iuţeală le-a găsit dezlegare şi leac la toate. Ca şi la înmormântarea domnului Culai Baciu. Cine să-şi mai închipuiască asta, aici, unde-a trăit de-a valma cu noi şi ca vai de dânsul? Nici la înmormântarea unui domn profesor cu decoraţii şi cu muzica militară nu s-a văzut atâta lume să-l jelească... Şi asta de ce? Numai datorită domnului student Vladim.

Pe mine mă stăpâneau cu totul alte gânduri, cu alţi ghimpi răsuciţi în inimă, şi din ce în ce mai înveninaţi.

— Şi au venit vreodată împreună?

— Cine să vină?

— Prietenul meu Vladim şi domnişoara aia, studenta, rusoaica...

— Da de unde împreună? Fiecare la alte ceasuri, cum le permitea timpul şi ocupaţiile. Domnu student Vladim, mai mult pe seară, cam ca pe vremea asta; domnişoara studentă Vera Lukianov, mai mult de dimineaţă. Nici nu s-ar putea spune dacă se cunosc şi se ştiau unul cu altul. N-are să vă supere întrebarea care acum îmi trece prin minte: se cunosc dânşii, ori nu?

Am strâns din umeri, fără să răspund.

— Ce însemnătate are?

— Dreaptă vorbă. Ce însemnătate să aibă?... Iertaţi că mi-am permis să mă amestec unde nu-mi fierbe oala, cum mă ia la rost şi mă muştruluieşte mama. Însemnat este că amândoi s-au interesat de păsurile lui bădia Vasile fără să-i oblige nimeni şi că amândoi au pogorât din târg aicea, în ticăloşia mocirlelor noastre, să-i vină într-ajutor la vreme şi cu folos. Fieştecare în felul său. Dumneavoastră sunteţi al treilea, domnule student...

Băieţandrul aştepta de bună seamă o reacţie din partea mea: un cuvânt, o confirmare, o explicaţie a suplimentului de interes pentru familia şi păsurile dulgherului Vasile Neagu, ce mă aduseseră până acolo, al treilea în ordinea

cronologică şi a treia zi după Paşti. Involuntar, ochii mei s-au îndreptat şi s-au oprit la pachetul de cofeturi cu hârtia pătată de siropurile cleioase de alte corăslite mixturi. M-am oţărât şi-am scuipat alături de pipă, spre mizerabilul corp delict.

Nu simboliza oare pachetul acela, nu simboliza imaginea cea mai desăvârşită şi mai comic-sinistră a tuturor naufragiilor mele din acea zi? Numai intenţii eşuate, numai absurde contradicţii, numai ridicole impasuri, acolo unde se mişcaseră firesc, în elementul lor natural, atât vecinii dulgherului Vasile Neagu, cât şi străina, suspecta Vera Arcadievna, cât şi tu, salvatorul providenţial al bolnavilor transportaţi la spitalul de izolare.

— Să mergem! am decis, cu glasul gâtuit ca un geamăt.

— Pachetul, nu uitaţi pachetul!...

Băieţandrul se grăbi să mi-l ofere, ridicându-l delicat şi respectuos cu degetele de sfoară.

Nu aveam încotro.

— A, da! Pachetul!... am spus cu importanţă, ca şi cum mai avea vreo importanţă şi vreo precisă destinaţie, ce nu era de nasul unui băieţandru cu picioarele desculţe s-o bagatelizeze mai dându-i şi lui explicaţii. Tocmai pachetul. Dă-l încoa! Mulţumesc.

Mulţumind, l-am înşfăcat cu duşmănie din mâna lui, ţinându-l iarăşi la distanţă prudentă de haine.

— Vă petrec până-n stradă... anunţă băieţandrul.

— De ce? Nu-i nevoie. Cunosc drumul pe unde am venit. Ziceai că te grăbeşti.

— Nu face nimic, domnule student. Ce-s câteva minute în plus? Vă rezemaţi de umărul meu cât treceţi de păcătoasele noastre de punţi, cu care numai noi, cei de-aicea, suntem deprinşi, domnule student.

— Nu, nu! Nu-i nevoie. Mulţumesc...

Îmi încordai pieptul, sumeţ, încercând să-mi redresez

moralul. Păşii cu fermitate, valvârtej, după pilda mersului tău, pe coama potecii construită de mâna gospodărească a dulgherului Vasile Neagu. Băieţandrul desculţ călcă şi el la trap pe lângă mine în tăcere.

— Ei! Acuma, rămas bun, tinere! rostii cu apăsată intenţie în faţa imensităţii lacustre, a digurilor şi primejdiei, întinzându-i mâna liberă.

— Vă rog, ascultaţi-mă pe mine şi nu vă puneţi cu parşâveniile astea de mocirle, domnule student! mă imploră el. Sprijiniţi-vă de nădejde cu palma pe umărul meu, că eu merg de-a dreptul prin apă şi prin glod. N-am ce feşteli, nici ce încălţări strica... Noi suntem deprinşi şi cunoaştem.

— Hai, încetează! Ajunge 1 m-am burzuluit, pe jumătate amical, pe jumătate răstit.

— Zău, domnule student! Nici domnu student Vladim n-a găsit cu cale să refuze. De trei ori i-am slujit de „proptea”, cum râdea şi se veselea dânsul, mai spunând că întâia oară i se întâmplă în viaţă, nefiind deprins cu proptelele altora, fiindcă viaţa l-a învăţat să şi le facă singur. Îşi face el de prisos, să mai proptească ajutând şi pe alţii, cum s-a văzut. În bălţăraia de-aicea, însă, e altceva... N-a refuzat propteaua unui desculţ şi neisprăvit ca mine.

Eu am refuzat-o fără să mai lungesc vorba, numai dintr-un gest mut şi retezat cu tăiuşul palmei de la mina fără pachet şi dintr-o încăpăţânată încruntare a sprâncenelor.

M-am repezit mai nătâng decât rinocerii şi hipopotamii stupizi din născare şi din categoriselile noastre zoologice; iar la al treilea pas s-a şi întâmplat ceea ce nici nu se putea să nu se întâmple:

Băbâldâc! am lunecat cu piciorul în ştioalnă până la glezne; fui gata să mă prăval cu totul, dănţuind o figură inedită de balet pe sârmă cu pachetul agitat în văzduh.

Băieţandrul, puţin vindicativ şi respectuos, m-a susţinut din scurt cu braţul de după mijloc, fără să-şi permită niciun fel de comentariu, proptindu-mă să nu mă lungesc bleandă în baltă, cât eram de lung şi de melean. Docil şi spăsit, mă lăsai dus prin consimţământ tacit.

La capătul parcursului, în stradă şi la liman, îndrăzni să formuleze oarecare concluzii:

— Iaca, am scos-o cu bine la capăt şi pe asta! Vorba lui bădia Vasile: toate bune dacă sfârşesc cu bine! Acuma, să vă şterg gheata cu un şomoiog, ceva. Vi s-a măscărit şi manşeta pantalonului, leoarcă de glod.

— Nu, nu, te rog. Nu-i cea mai anapoda măscăreală pe care mi-a rezervat-o ziua de azi. Lasă să duc acasă toate stigmatele materiale şi morale pe care le-am recoltat aicea. Nu cred că există spălătorie chimică să le şteargă...

Apoi, scuturându-l de umăr cu mâna liberă şi cu prietenos elan, simţii datoria să adaug şi alte cuvinte, mai puţin enigmatice pentru el şi pentru mâhnirile lui, sub impulsia altor curate şi lăudabile intenţii:

— Îţi mulţumesc, dragul meu. M-am convins că eşti un băiat de inimă şi că meriţi o soartă mai puţin nedreaptă... Ştii ce? M-am gândit. În privinţa sprijinului şi îndrumărilor pe care le luase asupra sa regretatul nostru coleg de universitate Culai Baciu, ca să te ajute la examene şi la concursuri... Ei bine! Nu pot să rămână toate aşa, pierdute. Pierdute şi pentru intenţiile lui, pierdute şi pentru dumneata! Păcat! Nu-i drept... Mai vorbim noi; am să mai viu pe-aici după examenele mele, să stăm la sfat. Şi atunci, fii sigur că n-am să mai refuz „proptelele” dumitale. M-a învăţat măcar atâta ziua de azi! Pe urmă, la toamnă, pe aşternem pe treabă. Îţi procur eu cărţi, manuale; consult eu legi şi regulamente, programe de studii şi concursuri. Eşti mulţumit?...

— Vă mulţumesc şi eu în acest caz... rosti moale şi fără

entuziasm băieţandrul, uitându-se în altă parte, ca să-mi ocolească privirea. Vă mulţumesc, însă... dar...

— Dar ce?

— Dar la toamnă, poate chiar mai devreme, în vara asta, zicea că are să le ia pe toate asupra sa domnu student Vladirm

— Ah!

— Poftim?

— Tot el, va să zică?

— Vă supără? Dânsul a fost întăi cu propunerea... Vă supără?

— Dimpotrivă! Cum şi de ce să mă supere?... Prietenul meu Vladim e mai descurcăreţ, şi el le face pe toat.' mai valvârtej decât mine. Confecţionează proptele pentru el şi pentru alţii la minut. Nu ţi-a spus-o chiar el şi nu mi-ai repetat-o dumneata adineaori? Asta eu o ştiam mai de mult, de când suntem prieteni; întotdeauna el înainte, şi eu după dânsul. Al doilea la clasificări, mai ales în chestia proptelelor. Aşa că eşti pe mâni bune: super-hiper-ultragarantate! îmi retrag oferta. Nu mai am şi nu vei avea nicio grijă 1

— Credeţi? se agăţă el de firul de păianjen al speranţelor cu glasul înecat de emoţie. Credeţi, nu zău? N-are să-l împiedice alte ocupaţii?

— De la sine înţeles, cred! Cum să nu fiu sigur?... Cu el, oricâte alte ocupaţii l-ar trage de mânecă în dreapta şi-n stânga, ajungi la sigur fără întârziere şi fără accidente. Îţi mulţumesc încă o dată că şi dumneata m-ai scos fără accidente mai grave din smârcurile acestea. Rămâi cu bine!

I-am scuturat mâna smuncit, fără căldura prietenoasă a bunelor intenţii aşa de repede răcite. I-am întors spatele lăsându-l nedumerit în mijlocul străzii şi am plecat cu braţul întins şi cu pachetul balansat în sfoară la distanţă.

Am rotit ochii, căutând în prag de casă unde să-l depun pe furiş; o movilă de gunoi unde să-l lepăd.

Trecătorii mă sfredeleau însă şi ei cu privirea în umbrele violete ale înnoptării. Mă cercetau mult mai suspect, stăruitor: nu eram de-acolo, după chip, după port şi asemănare. Pachetul ţinut cu atâta grijă la distanţă li se părea încă şi mai suspect decât mine. Cine ştie ce bombă cu dinamită, ce maşină infernală! Am oftat din adâncul bojocilor şi mi-am dus calvarul mai departe, şchiopătând.

La marginea unui maidan unde întârziase o ceată de ploduri să sfârşească în semiîntunericul înnoptării joaca lor cu o netrebnică minge de cârpe, strâmbă şi diformă ca o gâlcă, mi s-a părut că am găsit şi eu în sfârşit prilejul să mă descotorosesc de infernalul pachet. M-am oprit, i-am chemat şi l-am oferit, mărinimos nevoie mare:

— Pssst! Uitaţi-vă aici! al vostru el...

— Ce mâncare de peşte e acolo? întrebă ireverenţios un puştean.

— Prăjituri, cofeturi, baclavale şi sarailii cu sos. Tot ce vreţi şi nici nu visaţi!

— Şi de ce să ni le daţi nouă?

Ţâncii s-au retras cu o bănuielnică rezervă.

Parcă aş fi fost un satir corupător de minori sau parcă îi ademeneam pervers cu cine ştie ce otrăvite produse chimicale, cobai pentru cine ştie ce experienţe fatale.

Am dat să plec înainte, continuându-mi osânda din *Infernul* lui Dante, când mingea din mâna unuia care se zgâia la pălărioara mea de sezon şi de duminecă mă binecuvântă cu o binecuvântată inspiraţie:

— Staţi! ce-aţi crezut? Nu merge vorba aşa...

— Da cum merge vorba atunci şi cu câte picioare umblă? întrebă acelaşi glas ireverenţios, cel cu mâncarea de peşte.

— Cine aruncă mingea mai departe, ăla a câştigat

pachetul.

— Aşa da! se animară toţi. Dârlea câştigă...

— Ba Samson!

— Să vedem. Daţi-i drumul! Concursul începe. Să vedem, care pe care?

Am şi văzut de îndată. Tot Dârlea, favoritul majorităţii, a câştigat. Numai astfel scăpai de blestematul plocon care nu-şi afla destinaţia, încăput pe mâna numitului Dârlea să facă borş şi praznic cu el. Iar eu am zorit-o spre staţia de tramvai, cu mâinile libere şi cu sărmanele hăinuţe bleumarin de sărbătoare stropite şi împestriţate ca penele pichirelor din crescătoria coanei Sultana, precum am constatat cu neconsolată jale la lumina primului felinar.

În tramvai, călătorii constatară şi dânşii, dându-şi coate şi măsurându-mă ca pe un precoce adept al lui Bachus care-a dat, orbeţ de băutură, prin gropi. La a doua staţie am coborât să scap de scormonirea privirilor şi am întins-o *per pedes apostolorum* spre casă, tot pe lângă ziduri şi în umbră, cât mai departe de raza becurilor electrice.

La fereastra chilioarei noastre, nicio lumină.

Aşadar, încă nu te-ai întors!

Dar în pridvorul cerdacului, la masa cu o lumânare în glob de sticlă, moş Haralamb Agapie scria ceva cu ochelarii încălecaţi pe nas. Când a scârţâit portiţa, înălţă capul să privească deasupra ochelarilor cu rama metalică, dăscăliceşte, ca atunci când scruta sever o dezordine în clasele şcolăreşti de odinioară. Încercai să mă strecor tiptil spre intrarea din dos:

El, însă, mi-o luă înainte, retezându-mi drumul cu cariera întrebărilor mirate oarecum:

— Singur?

— Singur...

— Şi prietenul dumitale?... Vladimul nostru şi eroul zilei?

— A mai rămas în oraş... cu alţi prieteni... la taclale şi la

cupele victoriei!...

În glasul meu nu mai răzbea nicio animozitate. Pentru ce te-aş mai fi condamnat? Faptele tale, de-acolo de unde veneam, nu dovedeau oare prea îndestul că nu eu aş fi avut dreptul să te judec şi să te condamn? îmi astupaseră gura pentru multă vreme.

— Aha!... Pricep!... întări şi unchiaşul pensionar, scoţându-şi ochelarii de pe nas şi gesticulând cu rama lor în şnur, între degete. A fost o zi mare pentru dânsul, care nu poate rămâne fără o prăznuire în lege, după datina noastră ieşeană... Cum de te-ai îndurat să-l părăseşti?

— Nu l-am părăsit orfan. Are cine să-l sărbătorească şi să-i ţină hangul!... am răspuns iarăşi, fără nicio intenţie răutăcioasă, lecuit de ele, deşi nu găseam de cuviinţă să mărturisesc că n-am participat la această voioasă prăznuire şi că nici nu fusesem invitat printre convivi. Eu nu prea rezist mult la datinele ieşene, ca dânsul. Şi-apoi, mă aşteaptă şi pe mine examenele... Fiecare cu examenele lui...

— Fii fără grijă! mă îmbărbătă pensionarul. Nici din partea dumitale n-am a mă teme, cu toate că examenele care te-aşteaptă sunt altceva. Nu se compară.

— Tocmai.

Bătrânul mă sfredeli cu ochii. Stăteam la distanţă şi la întuneric, la adăpost, în capul scărilor.

— De ce nu urci, de vorbim ca la telefon?

— Sunt grăbit, obosit, nu mă simt în apele mele...

— Ha-ha! Cum s-ar zice, nu rezişti la datinile prăznuirilor ieşene?... râse el uscat. Nu face nimic, are să-ţi treacă. Spun Sultanei să-ţi pregătească o cafea tare, amară, care-ţi ia mahmureala şi oboseala cu mâna. Deocamdată, ia pofteşte! N-am să te ţin mult; pofteşte, să-ţi arăt ceva care te interesează.

Nu mai aveam încotro.

Am urcat scările, ţinându-mă tot la distanţă şi în umbră, pentru a nu mă expune la vedere cu toate stigmatele catastrofelor şi naufragiilor mele din acel sfârşit de zi.

Fostul învăţător şi institutor bătu cu dosul palmei osoase foaia pe jumătate scrisă, pe jumătate albă, din anexa de la gromovnicul zodiilor pe o sută de ani.

— Ceteşte colea 1 Uite data... Vezi? Luna, ziua şi ora... Asta scriam eu aici, ceea ce n-am avut parte să scriu la război pentru niciunul din feciorii mei. Evenimentul de azi... Zi mare! începutul unei vieţi oare n-are să fie de rând. Puteam lăsa să treacă? Poate mâine, în cărţile de mâine, se va pomeni de către istorici că prietenul dumitale Vladim în viaţa de student a găsit adăpost în căsuţa asta a noastră din Tătăraşii laşilor. Să rămână urmă şi dovadă scrisă nu numai că s-a simţit bine şi ca la dânsul acasă, dar ceva mai mult. Că s-a aflat şi o cioarsă de moşnegărie, cam hârsit şi uscat, însă cu înţelegerea cuvenită să-l preţuiască şi să presimtă ce urzeală de om rar era în el. Nu?...

— Bineînţeles 1... Am spus, ca băieţandrul desculţ din Fundacul Broscăriei, mai spunându-mi că dacă va fi rezervat cumva o pagină albă şi pentru mine, i-aş putea furniza îndestule documentări foarte autentice şi deosebit de neprevăzute despre avatarele şi naufragiile unui june ucenic cărturar exilat în târgul laşilor cam prin aceeaşi epocă, ba chiar în aceeaşi „zi mane”. Bineînţeles, urmai, bineînţeles, nici Vladim, nici eu nu vom putea uita traiul nostru de-aicea. Rai, faţă de viaţa altora, studenţi săraci ca şi noi.

— Rai? clătină unchiaşul din cap. Să nu exagerăm. Omenie! Atâta ajunge. Omenie...

— Omenie, moş Agapie.

Pensionarul alungă cu palma fluturii nocturni, care se zbăteau atraşi de lumina din globul de sticlă. Îşi încălecă

ochelarii iarăşi pe nas, pregătindu-se să continue panegiricul tău, şi adăugă:

— Asta voiam eu să-ţi arăt că scriam în gromovnicul acesta, pentru întâia oară în cincizeci de ani despre cineva îndeaproape de mine, nu numai despre Pasteur, Kogălniceanu, Tolstoi, Vlaicu, Gorki, Scott şi alţii din lumea largă, pe care nu i-am văzut decât în ilustraţiile din gazete, mai rugându-te să nu sufli nicio vorbă prietenului dumitale, Vladimului nostru. Vezi? zic „al nostru”!... Să rămână între noi şi s-o afle doar după moartea mea...

— Între noi rămâne, moş Agapie! Acuma m-am dus. Bună seara!

— Seară bună şi somn uşor 1 Cafeaua, spun Sultanei s-o pună pe prichiciul ferestrei.

Am intrat în chilioara cetaniilor noastre fără să aprind lampa. M-a învăluit deodată, ca un blând şi calmant balsam al tuturor rănilor încă sângerânde, marea tihnă dinlăuntru. Ce pace! Ce Uman al alinărilor! Acum nu mai regretam lipsa ta. Mai bine 1 Aveam îndestul răgaz să mă reculeg în singurătate, să le recapitulez toate, să descopăr care rotiţă lăuntrică anume a deteriorat tot mecanismul. M-am ghemuit aşa cum eram, prin întuneric, în cotlonul obişnuit din fundul patului meu, de sub geniile mele tutelare şi invizibile în noapte; am aprins pipa şi fără preget mă înverşunai a pune ordine metodică în toate, să descâlcesc cauzele şi efectele, să le descifrez tâlcul amar şi să le găsesc un remediu, care se impunea de urgenţă. Tu erai absolvit! Şi încă cum? Te absolveau cu prisosinţă faptele tale, de-acolo de unde veneam; fapte cu spor şi de nădejde, spontane, pe care nu mă învrednicisem să le intuiesc, nici măcar să le bănuiesc, când plecai în ultimele seri părăsind masa de lucru cu şăgalnice şi dinadins năzbâtioase salamalecuri din prag, pentru a mă lăsa să cred că te cheamă cine ştie ce aventuri sentimentale şi

cine ştie ce expertize prin danturile adoratoarelor cu duiumul, câte numai atâta aşteptau. Eu cum să mă absolv? Cine mi-ar fi acordat măcar o singură-singurea consolare de circumstanţă atenuantă, la duiumul atâtor eşecuri şi naufragii?

Chiar astăzi, după atâţia şi atâţia ani, după abisul negru şi imens căscat între noi, după epilogul scenei de aici, când ai plecat trântind uşa să rătăceşti în noapte şi în ploaie ca un alt Cain urmărit de remuşcarea crimelor şi trădărilor tale; chiar astăzi, toate se şterg şi toată onoarea existenţei din urmă, pe care ai dus-o în lumea ta de abjecţii, dispare la amintirea ceasurilor noastre de atunci, din cămăruia noastră.

Ghemuit în cotlonul patului pe întuneric, mă covârşeau acolo propriile mele surpări. Iar în acele prea deprimante surpări, deasupra lor, se proiecta prin contrast simplitatea spontană şi cu pudoare tăinuită a felului în care tu ai anticipat intenţiile mele aşa de jalnic eşuate şi le-ai rezolvat fără şovăială, prompt, firesc, ca un fapt divers şi banal, care nici nu mai merita să mi-l împărtăşeşti. Cum să te mai judec şi să te mai condamn? Te ridicaseră toate în slăvi la o incomensurabilă altitudine. Mie îmi rămânea să mă resemnez la aceeaşi caricaturală incamaţie de bătrân batracian, de etern microscopist: cefalopodul şi echinodermul poreclelor tale, care mă zvârleau cu tot atâtea bobârnace în neantul meu de îndată ce deschideam gura. Dar cum să mă resemnez şi la nimicnicia noroaielor recent scormonite în mine şi scoase la iveală? În câteva ceasuri, atâtea mărturii de incapacitate, de pizmă, de laşitate, de deşarte ambiţii şi avântări; atâta insensibilitate opacă la amarurile dulgherului Vasile Neagu şi ale băieţandrului desculţ când mizeria lor mi-a contrariat intenţiile neputincioase şi de prisos; atâtea episoade de-un comic sinistru cu infernalul pachet de cofeturi, ploconul ce

nu-i trebuia nimănui! Prea multe şi prea atroce toate, prea umilitoare, de mă ardeau pe jăratic şi-mi năvălea dogoarea sângelui în obraz numai rememorându-le. Putrezise ceva şi în mine, să-mi învenineze cugetul. Un antidot, un remediu salutar, cât mai grabnic!

— Cafeaua! Am adus cafeaua!... sună molcom şi matern glasul coanei Sultana, afară, de cealaltă parte a geamului deschis.

N-a adăugat nimic. S-a retras fără să mă întrebe de ce stau prin întuneric şi fără să-mi lase timpul unei mulţumite.

Cu adevărat limanul reculegerilor şi al alinărilor!

Nu aceste privilegii ne putrezeau oare şi ele pe amândoi, fiecare în felul nostru?

M-am mişcat din loc să iau ceaşca de cafea, care aburea pe pervazul ferestrei. Am sorbit licoarea aromată pe îndelete, să-mi ţină de foame pe ziua întreagă, mi-am primenit mahorca din pipă şi m-am ghemuit din nou în cotlonul din fundul patului, să scurm mai departe în beznele şi întrebările din mine.

Doborât de istoveală, de foame, de simţământul nimicniciilor la care am ajuns, m-a cuprins somnul aşa cum eram, îmbrăcat şi încălţat, ou toate stigmatele expediţiilor prin smârcuri, ca să mă trezesc în zori chinuit de visuri urâte, cu mădularele dureroase, mahmur fără motiv de mahmureală, nedumerit unde mă aflu.

Cea dintâi grijă a fost să mă schimb în straiele şi încălţările de toată ziua, bucuros că nu te întorseseşi pentru a admira şi verifica *de visu* halul în care eram. Mi^am dosit hăinuţele şi ghetele de sărbătoare în halul lor fără de hal, fără să le mai curăţ şi să le mai perii ca să le redau înfăţişarea iniţială şi solemnă din dimineaţa precedentă, când te însoţisem ca Sancho Panza la asaltul tău să cucereşti victoriile şi aclamaţiile publicului în delir.

Mă strecurai până la cişmea, să-mi spăl măcar mutra, incapabil de energia să mă bărbieresc şi să fac faţă nici la asalturile orătăniilor din curte, după ritualul nostru matinal.

Iar abia în casă, cu tomul bucherelilor pentru examene deschis pe genunchi, mi-au dat ghes întrebările: ce se întâmplă cu tine? de ce nu te-ai întors nici la acea oră?

De la sine înţeles tot. Fără a te mai judeca şi fără să te condamn.

Aveai dreptul la toate. Absolvit din oficiu.

Dar întrebările stăruiau şi nu-mi îngăduiau să întorc foaia citită şi răscitită de zece ori.

Nu se prindea nimica de mine. Mă frământau aceleaşi gânduri şi concluzii din ajun, reluate, confruntate, pitrocite. Pe urmă, am început să ascut urechea de câte ori scârţâia portiţa din stradă. Nu sunau paşii tăi: rapizi, rezoluţi, avântaţi. Tot vecini şi vecine cu mers târşit, cu târlici. Prăznuirea memorabilei conferinţe dura mai îndelung decât mi-aş fi închipuit. Ce naiba aveai de vorbit cu acei muşterii de pomină ai chiolhanurilor ieşene, şi dânşii ce naiba mai aveau de vorbit cu tine?

La ora prânzului, de ochii coanei Sultana şi ai lui moş Agapie, am simulat că plec precipitat la cantină, salutând din fugă şi îngăimând vagi cuvinte de scuză.

— Examenele, examenele 1 făcu pensionarul din degetul uscăţiv, aprobându-mă şi înţelegându-mă.

M-am urcat în tramvai, am mers până la Copou, la capătul liniei, am fumat preţ de două pipe pe banca de sub teiul lui Eminescu şi m-am întors acasă de zor.

Tu, nimic!

Nu simţeam nici foame; nu-mi era nici sete. Numai un mare gol. Te aşteptam să ne sfătuim, neapărat, cu întreaga multitudine a gândurilor câte germinaseră şi se acumulaseră în mine, pentru a ne dumeri împreună

frăţeşte ce-i de schimbat urgent şi din temelie în viaţa noastră. Monologăm în cuget. Aveam atâtea de spus, iar din nebuloasa acelor spuse se înşiruiau adesea unele concluzii cu o logică atât de strânsă 1 De data asta vom vorbi simplu, bărbăteşte, decis, fără corasla şi corchezeala glumirilor, apostrofărilor, poreclelor şi sarcasmelor băieţoase, fără incursiunile erudito-savante, care ne înstrăinau de urzeala noastră sănătoasă şi ne îndepărtau mai întotdeauna de realitatea preocupărilor grave din noi. Monologul se desfăşura în cuget din ce în ce mai grav şi de o pătrundere aşa de irezistibilă, încât gesticulam cu pipa fără să-mi dau seama, punctând cuvintele hotărâtoare... Unde erai? De ce nu te întorceai mai repede? Cum de nu presimţeai cu câtă ardoare te aşteptam?

Am auzit afară, prin geamul deschis, am auzit ca prin vis de două ori glăsciorul Mona-Lizucăi noastre rostind ceva cu dezolare şi suspin, apoi îndepărtându-se. Te aştepta şi ea, să-ţi confieze cine ştie ce alean. Prezenţa mea n-o interesa. Bătrânul batracian! Ce însemna pentru dânsa? Pe urmă s-au lăsat iarăşi umbrele amurgului. Şi pe mine iarăşi m-a toropit somnul cu foşnetul frunzelor din grădină în urechi, cu adierele de parfum ale florilor în nări.

Când m-am deşteptat era noapte. Am aprins chibritul să privesc la ceas. Ceasornicul stătuse. Uitasem să-l întorc, potopit de gândurile şi aşteptările mele. Am încercat să mă orientez ducându-mă la fereastră pentru a cerceta cerul. Un ultim pătrar de lună, seceră argintie, lucea romantic printre stele.

Dar nici după acel pătrar de lună, nici după constelaţii nu mai puteam ghici ce oră din noapte este.

Pierdusem cunoaşterile din copilărie, de la noi, din sat, de la păscutul cailor pe imaş.

Tramvaiul nu se mai auzea duruind departe, pe a treia stradă. Un lătrat de zăvod. Paşii unui trecător singuratic, şi

atâta tot... Profundă tăcere de după miezul nopţii la sfârşit de mai, în Tătăraşii laşului, la limanul alinărilor din târgul nostru adoptiv. Ceasul, cât să fie ceasul? Şi tu unde erai? Nu ţi s-a întâmplat oare ceva? Prea din cale afară se lungea prăznuirea memorabilei conferinţe! Iar monologul meu, atât de clar şi lucid, atât de hotărâtor, se topise fleaşcă în nămolurile somnului. Nimic nu mai dăinuia din tot ce aveam eu ţie de mărturisit, de spus, de întrebat, de răspuns, de sfătuit şi decis.

Am aprins lampa, am aşezat-o la loc mai potrivit şi mai aproape de cotlonul cetaniilor mele şi m-am cufundat în lectura textelor, a fişelor, a clasificărilor şi notiţelor pentru examen. Parcurgeam foile cu o justificată schimă de superioritate şi scepticism, când deodată, de departe, de afară, din stradă, ţi-am auzit cu o tresăltare paşii.

Erau cei dintotdeauna: rapizi, rezoluţi, avântaţi.

Lepădând caietul, am ascultat în aşteptare. Tu ţi-ai potolit mersul la portiţă, şi de acolo spre uşa intrării din pridvor, întorcând cheia fără vuiet, să nu trezeşti gazdele din somn, cu o atenţie delicată şi pentru mine surprinzătoare după o asemenea prăznuire atât de lungă. Am aprins pipa (a câtea oară?) pentru a-mi da un aer firesc şi absorbit exclusiv de tocelile mele. Uşa ai deschis-o şi ai lipit-o încetişor, grijuliu; dar înlăuntrul chilioarei noastre ai păşit tot aşa cum îţi era firea şi purtarea de-atunci, rapid, rezolut, avântat:

— O mie de ani pace bătrânului batracian! Ţi-ai aruncat pălăria din zbor pe patul tău. Te-ai răsucit pe călcâie să-l saluţi şi pe bătrânul Aristot din rama de deasupra uşii cu o adâncă şi smerită temenea. Apoi, ai exclamat cu satisfacţie:

— Ceea ce era de demonstrat, bătrâne batracian. *Nil adihirari!* De la Horaţiu citire.

Spunând, ai scos din buzunar o cutie de tutun englezesc

pentru pipă şi mi l-ai zvârlit în patul unde stăteam cinchit în neclintire; din celălalt buzunar al hainei ai scos şi ai fluturat în mână o carte cu legătură de piele vişinie şi cu inscripţii aurite.

— Ştii tu ce raritate de bibliofil e aceasta? De unde să ştie un cefalopod ca tine?... Una din cele zece exemplare care mai există pe lume, cu extrase din carnetele lui Leonardo da Vinci, ediţie tipărită în 1753, în legătură originală, pe hârtie de biblie. Aproape una mie pagini... Ei, nu-i un dac şi jumătate: un om cum nu se mai găsesc zece în urbea laşului?... Taci, nu răspunzi? Ai amuţit?... Atunci, taci şi ascultă! Înfundă-ţi pipa cu o porţie din cel mai fin tutun englezesc, din care fumează lordul Asquith, *sir* Grey, ducele de Windsor, şi ia notă! Nu mă rabdă inima să te las în ignoranţă asupra faptelor mele şi ale tovarăşilor, de când ne-am despărţit; nici să le afli toate din versiunile deformate ale istoricilor oficiali, cu care duce luptă cumplită conu Buduşcă... Să procedez metodic, după toate regulile de stil şi compoziţie, după disciplinele genului oratoric şi alte alea. Aici sínt în domeniul meu. Aprinde pipa, îţi spun, că zvârl cu tabachera asta în tine... m-ai ameninţat cu tabachera cadou de la Gogo Vartiadi.

Puteam să încerc vreo împotrivire?

Toate se restabiliseră automat în vechea rânduială: tu înainte, şi eu supunându-mă fără crâcnire.

Monologul meu din cuget cu care te aşteptasem se făcuse praf şi pulbere, sărmanul, să-i plâng de milă. Monologai tu acum, cu verva ta îndrăcită de totdeauna, cu toate suplimentele de mimică şi gest, tolănit într-un cot pe patul de sub geniile tale tutelare, după ce-ai întors tabloul Giocondei cu faţa iarăşi spre cameră, clătinând din cap şi surâzând cu amuzată indulgenţă, fiindcă ai înţeles că pe acolo trecuse Mona-Lizuca noastră.

— Un ceas! m-ai prevenit. Numai un ceas îţi acord.

Ajunge!

Aş fi vrut să folosesc prilejul şi să te întreb ce oră este. M-ai informat singur, începând a istorisi metodic:

— E trei după miezul nopţii...

Eu repede am şi răsucit minutarele, ajustându-le la meridianul şi orarul laşului.

Erau orele trei după miezul nopţii, ceea ce însemna că aţi schimbat patru echipe de câte opt ore de lucru şi de cazne, Schimbând şi patru celebre localuri din cronica târgului nostru adoptiv, în spectaculare procesiuni cu birji şi tarafuri de lăutari, de la un punct cardinal la altul. Ce vă păsa de trecători, de opinia lor şi de comentarii? Singurii supravieţuitori până la sfârşit aţi rămas numai voi trei: Ion Budea Hortopanu, Salvatore Rovetta şi tu. Ceilalţi au sucombat mai devreme ori mai târziu, s-au dus ori s-au lăsat transportaţi acasă de birjari caritabili, au adormit ori adormeau încă în vreunul din cele patru bastioane, cu coatele pe masă: la Pavilion, la Trei sarmale, la Paradis general ori la Viaţă lungă, aşteptând goarna de deşteptare şi de alarmă să reînceapă lupta. Ion Budea Hortopanu ar mai fi continuat fără întrerupere această luptă încă două zile şi o noapte sau o zi şi încă două nopţi. Însă nu putea amâna apelul unui proces cu termen fatal, cu deznodăminte pe viaţă şi pe moarte pentru răzăşii unui sat de munte alungaţi pe vremuri din codrii lor de oarecare strămoşi din arborele genealogic al faimosului prinţ Constantin Mavropanos. Aşa încât el a pus capăt festinului şi a vrut să te aducă acasă cu trăsura. Tu ai refuzat invitaţia. Ai întins-o pe jos, ca să respiri aerul nopţii, să faci mişcare şi să laşi răgaz aburilor de Cotnar şi de Uricani să se risipească, măcar că nu se arăta nevoie.

Într-adevăr, nu s-ar fi cunoscut nicio urmă de nesomn şi de-o atât de îndelungă prăznuire. Erai mai odihnit, mai proaspăt la chip, mai limpede la privire decât mine, din

cuibarul meu, unde clocisem decisivul monolog.

Ai hotărât apoi brusc:

— La culcare! Se face ziuă... Ajunge!

Şi ca întotdeauna, ai trecut de la vorbă la faptă, începând să te dezbraci.

Din tot monologul clocit în lipsa ta, eu m-aş fi mulţumit acum numai cu o singură lămurire. Voiam să aflu de ce te-ai ascuns de mine pentru tot ce-ai săvârşit în serile din urmă cu familia lui Vasile Neagu, dulgherul din Fundacul Broscăriei, şi pentru tot ce-ai făgăduit băieţandrului desculţ, al cărui nume nici nu-l cunoşteam. Acestea precumpăneau, fiindcă acestea mă dureau şi îmi vădiseră infirmitatea, dezarmarea, lamentabilul faliment al măreţelor bune intenţii.

— Uite ce e, dragă Vladim!... rostii cu blândeţe, dar cu hotărâre. Se poate ca, fără să-mi spui nimic despre nenorocirile lui Vasile Neagu, tu să?...

— Ajunge l... m-ai întrerupt tu. Se face ziuă. La culcare...

Ce-mi mai rămânea să fac? Să te scutur de umeri, să te trezesc din somn, ca să-mi asculţi măcar o mizeră fărimă de doleanţă din tot memorabilul şi decisivul monolog, pe care nu ţi l-am mai împărtăşit niciodată?

Afară se îngâna ziua cu noaptea. Somnul mă părăsise definitiv. (Colcăia monologul resuscitat tumultuos în mine, deşi într-o altă şi nouă versiune!) M-am pregătit să ies în vârful degetelor în pridvor, pentru a mă bucura cel puţin de minunea zorilor. Dar cum în asemenea aspiraţii poetice se strecurau şi preocupările prozaice de bătrân batracian, mi s-a părut nimerit prilejul să-mi scot din ascunzişul dosit hăinuţele cele noi împroşcate cu muruială, pentru a le reda o înfăţişare mai decentă fără să mai provoc râsul şi înveselirea ta, mai ales cu suplimentul inevitabil de umilitoare explicaţii din partea mea. Am luat cu mine şi peria. Afară mă aştepta jilţul lui moş Agapie în pridvor, la

masa rotundă. M-am instalat şi mi-am examinat mai întâi straiele. Nicio urmă 1 Mâna grijulie şi mizericordioasă a coanei Sultana mă scutise de orice caznă şi mă cruţase cu discreţie de orice ocară, de dragul şi în dorul odoarelor sale. Le-am agăţat în cuierul din stâlpul pridvorului, sub pălăria de fermier mexican a lui moş Agapie. Apoi, întorcându-mă la jilţ, abia atunci am observat o ceaşcă de cafea, cu farfurioara pusă deasupra capac şi cu o hârtie dedesubt, în mijlocul mesei, la vedere. Ridicai farfurioara: cafea rece, dar de cea mai savuroasă şi garantată aromă, marca şi specialitatea coanei Sultana. Citii inscripţia de pe hârtia de dedesubt: *pentru d-l Vladim, dnd s-o întoarce.* Nu mai era loc pentru niciun caz de conştiinţă. Mi-am lungit picioroangele sub masă, m-am tolănit şi eu într-un cot pe braţul jilţului, am aprins pipa înfundată cu tutun englezesc extra şi, sorbind tacticos din cafea, am uitat toate nădufurile şi monologurile mele pentru totdeauna pierdute, contemplând răsăritul soarelui, ascultând ciripitul cristalin al păsărilor, aspirând miresmele florilor proaspete şi jilave de rouă.

Mertic, unul din cei doi zăvozi ciobăneşti ai casei, veni clătinând prietenos din coadă şi se încolăci la picioarele mele.

Aşa se anunţa viclean, într-o pace şi cloroformizare pe vecie, vara anului 1914.

AL TREILEA CAPITOL

Pe la sfârşitul lui iunie, într-o seară târzie şi molatecă, treceam amândoi cu paşi alene pe strada Lăpuşneanu, adică pe Calea Victoriei a laşului din acea vreme.

Forfoteala mulţimei se ogoise. Fusese o zi de arşiţă tropicală. Încă tot mai dogoreau zidurile, asfaltul şi tabla acoperişurilor; dar nimeni nu şi-ar fi permis pe atunci nici

la miez de noapte să-şi scoată cumva cravata de la gulerul ştaif ori să-şi dezbrace haina asudată şi s-o poarte pe braţ. Temerară libertate, pe care şi-o acorda doar fostul nostru profesor de la liceu, Calistrat Hogaş! Noi, foştii lui elevi, trecuserăm încă o dată cu bine examenele de la Universitate; bile albe, felicitări şi încurajări, promisiunea unor viitoare burse pentru respectivele doctorate peste graniţă, la Paris, la Viena, la Berlin, dacă vom prinde minte să ne purtăm docili şi respectuoşi cu forurile superioare, cu legile ţării, cu programa analitică.

Până la acest mai îndepărtat soroc, aveam deocamdată răgazul unor oarecare preludii de vacanţă.

Şi tocmai de la un asemenea preludiu ne întorceam.

De la Ion Budea Hortopanu, neînduplecatul adversar al istoriei oficiale şi colţosul apărător fără arginţi al răzăşilor sărăciţi, uzurpaţi de drepturi şi de pământ, de păşuni şi de izlazuri, de libertatea muncii şi a traiului unde braţele aveau preţ, prin legea aşa-zis ocrotitoare a învoielilor agricole, ticluită cu încă şi mai ipocrite clenciuri pentru analfabeţii rurali după răscoalele ţărăneşti din anul una mie nouă sute şapte. Ion Budea Hortopanu ne adoptase, ca şi alţi mulţi ieşeni, în majoritate ieşeni prin adopţie şi dânşii. Sau mai exact spunând: se lăsase cucerit până la subjugare de numeroasele şi variatele tale însuşiri.

Ne chema nu o dată împreună la masă, la dezbateri şi la felurite proiecte de campanie în lumea noastră natală, a satelor, când îi permitea timpul printre procesele cu tămbălău şi acerbele polemici cu istoricii oficiali. Mai ales când îi gemea cămara de surplusul prea multelor tributuri alimentare şi benevole din partea clienţilor săi fără arginţi: pui de găină, boboci de raţă şi de gâscă, caşuri şi boţuri de urdă.

Aşa se întâmplase şi în acea seară târz.ie.

Dezbaterile aprinse din casa lui cu dulapurile ticsite de

documente, de sineturi, de zapise şi urice, cărţi de judecată şi izvoade ne însufleţiseră şi ne duseseră departe de asfaltul laşilor, departe în timp şi departe în spaţiu, spre alte veacuri şi spre plaiurile de-acasă.

Păşeam acum alături fără să ne vorbim şi fără grabă: preludiu de vacanţă fără buchireala examenelor.

În noi se prelucrau gândurile mai vechi şi confuze, biciuite de îndârjirea activă a unui om care lupta zilnic şi direct cu fapta într-o conspiraţie generală de indiferenţă, de capitulări, de resemnări şi de sceptică ironie. Căci Ion Budea Hortopanu rămânea un om de ispravă, inimos, bolovănos şi impetuos la atacuri, dezinteresat şi de-o foarte originală valoare cărturărească. Unul dintre puţinii apărători cinstiţi şi sinceri ai urgisiţilor, precât îngăduiau vremurile, năravurile, coaliţiile, sistemul politic. Dac sută în sută, dintr-o Dacie care pierduse tradiţia şi vigoarea dacilor rebelanţi. El ne va îndruma practic, cu încercata-i experienţă şi cu întinsele-i legături printre obijduiţii din întreaga Moldovă, în lupta pe care o visam încă nebulos.

La acestea toate gândeam, păşind alături în tăcere, când pe asfaltul străzii celei mai centrale din Iaşi ne întâmpină un car cu fân.

Cum să uit asemenea neuitată întâlnire?

Fireşte, un car cu fân în mijlocul laşilor şi în acea vreme nu înfăţişa ceva prea deosebit. Mai existau încă atâtea case boiereşti, cu grajduri, cu echipaje, cu cai de rasă şi stoguri de fân în fundul ogrăzii! Până şi coana Sultana, pentru vaca sa plăvană cu viţel, purta grijă să-şi împrospăteze rezervele. Acestea făceau parte din orice curte ieşeană: un habitat specific, cu orânduielile, cu ocoalele, cotineţele pentru găini, băltoacele pentru raţe şi gâşte, izurile şi efluviile lor naturale. Acolo însă, pe strada cea mai selectă a promenadelor din târgul nostru adoptiv, cu asfaltul încă încins de zăpuşeala zilei şi cu trecătorii

răzleţi la asemenea ceas, mireasma finului de departe, din câmpuri, ne-a străpuns pe amândoi cu o dureroasă chemare.

Ne-am oprit. Am supt amândoi licoarea parfumului până în adânc de plămâni. Dulce, şi totuşi amar elixir!

Boii înaintau prudent pe asfalt, cu mers legănat în jug. Roţile scârţâiau domol. Taman ca îndepărtatele care cu fân ale copilăriei, unde ne cocoţam deasupra în amurg cu mâinile înfipte în iarba înspicată, în florile de sulfină, de cicoare, de sânziene.

Oând carul a cotit pe altă stradă, spre cine ştie ce sumeţ edificiu de mare proprietar al pământurilor, cu grajduri şi ocoale în fund, cu parc şi grădină în faţă, tu ai rosti ca o dezlegare:

— Ne-am cucerit şi noi dreptul la o vacanţă; nu, bătrâne batracian? O binemeritäm şi e vremea să ne cam pregătim de ducă...

— E vremea, Vladim!... am încuviinţat şi eu. Încă zece-cincisprezece zile, cel mult.

— Scris-ai acasă?

— Ce nevoie să scriu? Mă urc în tren, cobor în halta din câmp, o iau la picior peste ogoare şi fineţe, într-un ceas am ajuns. Simplu...

— Pentru mine mai puţin simplu... ai făcut tu ou mina un semn de melancolică suprimare a tuturor alinărilor ţie interzise, chiar după succesul examenelor cu brio şi chiar după memorabila ta conferinţă. Nu mă aşteaptă nimeni şi nimic în satul meu şi nimeni nu-i bucuros să mă vadă, în afară de mama. Iar mama, sărmana de ea, n-are putere şi cuvânt în casă. Îmbrăţişări, lacrimi, nostalgice amintiri, vatra unde istorisea bunica poveşti cu Feţi-frumoşi şi Ilene Cosânzene, ţinându-mă în poale? Acolo nu mai e loc pentru astfel de basme. Ce dracu de literatură alifioasă scriu semănătorişti şi poporaniştii noştri? Ba zău!...

— Vei scrie tu alta, mai puţin alifioasă, Vladim.

— Scârţ! Hai s-o luăm din loc, fiindcă ne-a înfipt stane de piatră aici, pe asfalt, carul ăla de fân, arză-l-ar focul să-l ardă cu boarea fâneţelor, de care mi-e dor şi mă dor...

Am pornit amândoi alături spre lirnanul alinărilor noastre provizorii dar certe din Tătăraşi, fără să mai schimbăm îndelungă vreme niciun cuvânt.

Ştiam că ţie îţi mijlocise un ospitalier adăpost de vacanţă Ion Budea Hortopanu, undeva, în munţii Tazlăului, la nişte răzăşi sleiţi până în măduva oaselor de trei generaţii cu interminabilele lor procese, apeluri şi recursuri, unde aveai prilej să te iniţiezi la faţa locului despre metodele de răşluire, de jaf şi de acaparare ale uzurpatorilor de drepturi şi de pământuri, dacă împrejurările te înstrăinau de obida celor ai tăi, de-acasă, din sat. Ştiam că întârzierea plecării era legată de anume examene de bacalaureat, ale unor anume elevi, feciori de bani gata, pe care-i preparam noi confecţionându-le dizertaţiile tip şi lucrările scrise ca să ne agonisim bugetul de vacanţă. Ştiam că de astă dată vom păstra legăturile strânse unul cu altul, pentru a pregăti cu temeinicie spre toamnă, în septembrie, acea multvisată mare mişcare a studenţimii şi a tineretului şcolăresc de obârşie ţărănească, feciorii de pălmaşi şi de robi ai pământului fără pământ, convocaţi la un congres cu vâlvă.

Nu ştiam însă, de unde să ştim? noi, feciori de ţărani cu orizontul mărginit din născare, şi din tată în fiu numai la hotarul satelor noastre; de unde să ştim ce alt viitor ne pregăteau cancelarii şi generalissimii imperiilor, în tainiţile întunecatelor uneltiri şi puneri la cale? De unde să bănuim că toate, bune sau rele, nebuloase sau inoperante plănuiri, vor fi rostogolite de-a valma în haosul de ruini, de sânge şi de noroaie zăcute în tranşee: târâte, ucise şi terfelite în puhoirea celei dintâi conflagraţii mondiale la pândă? De

unde să ştim că mulţi îşi vor lăsa oasele în ţintirimile anonime de „eroi necunoscuţi” şi că numai puţini se vor întoarce cu mutilări ascunse, cu răni necicatrizate lăuntric, pentru a nu mai fi, până la moarte, aceiaşi care-au fost ori ar fi putut să fie?

— Lungeşte paşii, miriapodule! m-ai îndemnat tu. Zor-zor, că ne lasă timpul în urmă!

Iar ca să ne cadenţezi mersul, ai început a fluiera, fără de nicio presimţire, nu mai ţin minte ce sprinten refren de marş militar, avântat şi voios. Poate în cadenţa din stihurile lui St. O. Losif, astăzi uitate. Mai ştiu eu?

Timpul avea să ne lase cu adevărat în urmă. Îşi clocea şi el alte socoteli pentru acea vară, ca mine prea pateticul monolog cu care te aşteptasem şi nu ţi l-am mai împărtăşit niciodată.

Alte socoteli ale sale, menite să ne răvăşească în cele patru vânturi toate plănuirile noastre, smulse şi duse de-a valma într-un ciclu de prăbuşiri generale.

Fost-a aiurea, altfel?

Nu aceeaşi vamă cruntă, neînduplecată au plătit-o atunci mii şi zeci şi sute de mii de alţi tinerei ca noi, cu ale lor proiecte şi juvenile iluzii, cu ale lor optimiste încrederi în viitor, de la un capăt al Europei la celălalt?

Deocamdată, pe amândoi ne ademeni cu ispitiri în aparenţă mult mai inofensive, de-o perfidă nevinovăţie.

Ne pregăteam într-o seară catrafusele de plecare pentru a doua zi dimineaţa, în zori. Cantinele studenţeşti se încinseseră. Dascălii noştri, mai toţi nevoiaşi, se refugiau la s’aţiile balneare de-a doua mână să-şi îngrijească reumatismele, diabetul, scleroza arterelor, la mănăstirile Neamţului să-şi afle odihnă ieftină cu întreaga familie. Protipendada din Iaşi, cu odraslele şi guvernantele, migrase în străinătate sau la curţile latifundiilor. Trăgeam cu coada ochiului la bagajele tale, îngrămădite într-o mică

valiză şi într-un soi de raniţă soldăţească, fiindcă rucsacul de turism şi de alpinism era o inovaţie cu totul necunoscută acelei epoci. „Aha! te felicitam în gând cu încântarea profesorilor tăi la examene. Aha, ai renunţat la echipamentul vacanţelor de altădată, pantalonii albi de flanelă şi pantofi de tenis, pentru fotografiile de pe terasa conacurilor de la moşiile părinteşti ale lui Gogo Vartiadi sau Cristache Dorogan? Bocanci, ciorapi groşi de lână pentru munte, straiele cele mai ponosite... S-a schimbat boierul 1" Ce alt semn mai bun şi îmbucurător că te scuturai de zgura micilor păcate şi slăbiciuni din trecut şi de sofismele prin care le descopereai atunci scuze? Vacanţă tonică în lumea satelor şi sărăciei noastre, unde ne e locul, contactul lui Anteu cu pământul, nu invitatul stăpânitorilor şi profitorilor, cocolit în ietacuri cu peme de puf şi răsfăţat în parcurile de palate, zidite cu sudoarea şi lacrimile şerbilor, părinţii noştri.

Ne împărţeam frăţeşte între noi cărţile pentru lectura de vară, romane, poezii, opere clasice şi colecţii de reviste; ne număram agoniseala de pe fundul marsupiilor, destul de ono- rabilă pentru întreaga vacanţă, când se ivi foarte triumfală în pragul uşei deschise coana Sultana, zbâmâind între degetele grăsune o carte poştală ilustrată.

— Vă rog să mă iertaţi că dau buzna şi vă rog să amânaţi plecarea... ne imploră cu un surâs fericit, care-i săpa în obraz gropiţele aproape indecente pentru vârsta ei. Faceţi-mi hatârul să mai rămâneţi câteva zile 1 îmi scrie Scarlat, dragul mamei drag, că soseşte poimâine pentru o săptămână. Ca mâne ajungeţi oameni mari şi cu trecere: dumneata straşnic om politic, orator, deputat, prefect, domnule Vladim 1 Poate măcar atunci va avea şi el parte de-o protecţie, că altfel îl dau gata duşmanii şi invidia lor...

— Dar, coană Sultana... ai încercat tu să opui rezistenţă, fiind cel mai direct vizat dintre noi amândoi.

Cu autoritatea şi vehemenţa chibzuielilor sale, materne, coana Sultana nici nu ţi-a îngăduit să urmezi:

— Te rog *eu,* domnule Vladim! Cred că nu te-am afanisit cu prea multe rugăminţi de când stai aici... Uite ce scrie dragul mamei drag! Doreşte şi el să vă cunoască mai bine, după epistola pe care i-am trimis-o eu despre chiriaşii care ne fac bucuria bătrâneţii noastre, în lipsa feciorilor împrăştiaţi în lume. Ceteşte, te rog, ceteşte!

Îţi înmânase cartea poştală ilustrată, ca să te convingi. După ce ţi-ai aruncat ochii, mi-ai trecut apoi piesa justificativă cu priveliştea portului Brăila, pentru a mă încredinţa şi eu.

— Ei, ce facem? m-ai întrebat.

— Ştiu eu?

— Rămânem?

— Rămânem...

Coana Sultana a făcut un gest cu braţele scurte şi dolofane, ca şi cum ar fi vrut să ne strângă pe amândoi la sânii ei planturoşi, într-un acces de cuprinzătoare şi universală efuziune maternă, în lipsa celor trei odoare împrăştiate în lume să înfrunte vitregiile duşmanilor şi invidioşilor: în gara Lehliu, la Căpitănia portului Brăila, într-o garnizoană pustie de batalion.

— Nici nu mă aşteptam la altceva I... mărturisi ea, fără a mai duce gestul până la capăt să ne sufoce la mamelele enorme cât două pini duble. Vă mulţumesc şi vă anunţ că rmaţi făcut fericită. Poate că o şi (meritam, faţă de dragostea pe care aţi găsit-o aici...

— Evident, coană Sultană! ai supralicitat tu cu efuziunile, o dată căciula scăpată pe baltă, aplicând tactica bravilor fraţi italieni. Nu eşti a doua noastră mamă? Iar noi avem stofă de ingraţi? Fii adoptivi, coană Sultană; fii adoptivi şi recunoscători.

— Ştiam, ştiam!... palpită glasul coanei Sultana,

ştergându-şi lacrimile de înduioşare cu poalele şorţului de vrednică gospodină.

Dar după ce a închis uşa şi s-a depărtat plutind de fericire, tu ai pufnit scurt, cu totul pe alt ton şi izbind icnit cu piciorul în raniţa de bagaje:

— Ne-am ars, bătrâne batracian! Ne-am ars şi ne-a ras pe uscat maica Roma cea bătrână, cu hiper-super-ultraperdaf!

— Ce putem face? te-am consolat eu aprinzând pipa şi pâcâind fumul cu filosofică resemnare. Totul şi toate se plătesc pe lumea asta, nu în cea viitoare. Totul şi toate au o scadenţă aici, pe scoarţa terestră.

— Păstrează-ţi filozoficările tale pentru tine, să scrii o carte de aforisme când vei ajunge la vârsta lui Schopenhauer. Totul şi toate se plătesc?... Tu, cel puţin, te-ai ales cu o pipă extra în contul lui Scarlat Agapie, şi acuma îmi arunci în nas fumul tutunului englezesc extra în contul lui conu Buduşcă. Ca atare, eşti în drept, eşti chiar obligat să pomeneşti despre scadenţe, infame profitor! Dar eu? Ce vină am eu? Şi ce profituri, cu ce scadenţe?

— Destule, Vladim, prea îndestule.

N-aveai poftă de controverse. Ai tăcut, ai mai izbit încă o dată cu piciorul în raniţa de bagaje, te-ai trântit în pat sub geniile tale tutelare cu palmele sub ceafă şi cu ochii în grinzile tavanului, iar discuţia s-a încheiat.

Cu resemnare aşteptarăm amândoi desfăşurarea evenimentelor.

Recapitulând după ani şi ani acele hâtre şi groteşti evenimente, care ne-au mascat pentru moment adevărata şi sinistra semnificaţie a lunilor iulie şi august din anul 1914, n-aş putea pretinde că sosirea lui Scarlat Agapie, dragul mamei drag şi marinelul său de apă dulce, a însemnat pentru noi o prea plicticoasă corvadă. Dimpotrivă. Poate că înscrie în cronica existenţei noastre

ultimul episod de-o hilariantă memorie, înainte de a ne înghiţi sumbra tălăzuire a epocii să ne ducă de oolo-colo, fire de pai şi de gunoaie, în haosul ei.

Niciodată n-am avut apoi prilejul să mai râdem atât de nebuneşte, cu mai năzbâtioase şi bezmetice incote pe isonul dârlăilor lui Ion Creangă: nici nu ne-a fost dat să mai întâlnim o victimă aşa de placidă şi de ferice a tuturor născocelilor câte ne trăsneau prin cap. De ce-i serveam una mai boacănă pe tavă, de ce mai cerea altele şi încă altele, mereu altele! în gălăgioasele noastre controverse cu vehemente apostrofări şi cu hiperbolice comparaţii, îl invocam întotdeauna până atunci ca o supremă încarnare a stupidităţii, super-hiper-ultratanăul tanăilor din cele cinci continente, făurit însă mai mult de închipuire şi prin deducţie, din versiunile lăcrimoase ale coanei Sultana şi din lehamitea scârbită a uscatului pensionar, moş Agapie, decât dintr-o investigaţie directă, bazată pe observaţii şi constatări personale. Pentru aşa ceva îl văzusem prea puţin şi în fugă, nepreveniţi. Acum se prezintă viu şi natural, în came şi-n oase, plus osânza alburiu-trandafirie a existenţei sedentare de birou în cotineaţa de la Căpitănia portului Brăila, puhav şi cu uniforma strângându-l subţiori, cu obrazul lucios şi cu ochii albaştri inexpresivi de porţelan, în toată splendoarea unei inepţii atât de absolute şi plină de candoare, că nu era vorbă, gest, confidenţă, întrebare şi răspuns, glumă, aspiraţie, vis şi of îndurerat să nu dezlănţuie în noi cascada celor mai deşănţate şi crude înveseliri. Ca întotdeauna, realitatea lăsa încă o dată îndărăt, de căruţă, convenţionalele imagini plăsmuite din mucuri de generalizări abstracte, de noţiuni cârpite, de prezumţii neverificate experimental.

Scarlat Agapie le depăşea pe toate. Se dovedea un veritabil fenomen al naturii: o creaţie masivă, monumentală, bloc unitar şi indestructibil.

Ce păcat că nu-l puteam oferi pe soclu sau pe tavă veneratului Aristot, geniul nostru tutelar comun, să-l pipăie, să-l cerceteze, să-l analizeze 1 Să-i numere coastele, dinţii, circumvoluţiile creierului bovin şi găurile neantului din cap, pentru a-şi rectifica opiniile optimist eronate despre regele animalelor şi al creaţiei: omul!

Mai întâi şi întâi, când ne-am strâns mâinile să refacem cunoştinţa şi când marinarul revenit din naufragii să acosteze iarăşi la promontoriile sinilor materni ne-a surâs suav, cordial, cu beatitudine, amândoi am schimbat o ochire rapidă abia stăpânindu-ne prima explozie de râs. Căci amândoi, fără microscop şi fişe de observaţie, luarăm aminte la clipeală că tot îi mai lipseau cei doi dinţi din faţă, despre care ne vestise coana Sultana exact în ajunul memorabilei tale conferinţe, şi pe amândoi ne-a fulgerat vechea obsesie a parodiei lui Topârceanu, ce ameninţase atunci să-ţi torpileze memorabilele peroraţii şi tirade:

Ca şi Sinan-paşa, plin de umilinţi,
La Brăila-n baltă şi-a pierdut doi dinţi.

La invitaţia coanei Sultana, ne-am instalat în jurul mesei din pridvor să sorbim cafelele aromate şi să legăm mai strânsă prietenie cu dragul mamei drag, sub privirile sale materne şi fericite.

Moş Agapie îşi căutase de lucru prin grădină şi livadă cu un foarfece şi cu pălăria lui de fermier mexican. Nu-i făcea nicio bucurie prezenţa feciorului şi desigur nu consemnase evenimentul sosirei pe nicio pagină specială din suplimentul gromovnicului cu zodiile pe-o sută de ani.

Când am aprins pipa, bătrâna şi fidela pipă a bătrânului batracian de astăzi, cu oarecare vanitate băieţandră aşteptam cuvenitele uimiri, complimente şi exclamaţii de admiraţie din partea unui versat cunoscător în materie. Însă foarte politicos şi flegmatic, Scarlat mă rugă să mă aşez pe celălalt flanc, în latura dimpotrivă a adierilor de

vânt, fiindcă el s-a lăsat de fumat şi nu mai poate suporta mirosul tutunului de pipă.

— Şi ţi-a fost greu să scapi de pacostea asta marinărească a pipei, dragul mamei drag?... se îngrijoră şi îl plânse retrospectiv coana Sultana.

— Ce greu! Fleacuri! Bani cheltuiţi de pomană. Las' că fumează Fifina pentru doi... Nu cu pipa. Ţigări greceşti, ***Macedonia,*** de contrabandă.

— Oricum, pentru un marinar... ai supralicitat tu.

— Marinar? râse el ştirb. Copist la birou, bun în grad de aproape douăzeci de ani... Că numai marinar nu mă gândeam a mă face, dacă nu mă cicălea mămica la cap cu rojnanţurile ei. Ce fel de marinar, care pătimeşte de rău de mare? De când port uniforma asta, mă credeţi dacă vă voi spune că mam înaintat nici cinci sute de metri în largul mării şi nici pe Dunăre? Mămica m-a băgat la apă, şi eu trag ponoasele luând apă la galoşi pe uscat.

— Lasă şi tu, că are să pună cuvânt domnu Vladim peste doi-trei ani, când o începe să aibă trecere, pentru ca să fii înaintat în grad!... îl mângâie coana Sultana, în dorinţa aprinsă să se spele de orice vină. Ce nevoie să înaintezi pe mare, dacă se poate face şi înaintare pe loc, dragul mamei drag?

— Asta spune şi Fifina. S-a dus să trateze chestia cu Spânu Dorel, căpitanul pontului, în excursie cu şalupa până la Sulina şi înapoi. O săptămână încheiată. Zice: „Tu du-te acasă la mămica ta la Iaşi, să te-ndoape cu rasol de pasăre şi mujdei de usturoi, că tot nu poţi suferi călătoria pe apă. Cu trenul suporţi". Iaca secretul concediului meu 1

Coana Sultana s-a ridicat de pe scaun şi a căzut plăcintă înapoi.

A vrut să întrebe ceva şi a renunţat.

Ne scormoni pe amândoi cu privirile ochilor negri şi lucioşi ca păcura. Am înţeles de ce întrebări ale noastre se

temea.

Dar nu aceste întrebări cu răspunsul servit de-a gata pe tavă ne sileau pe noi abia să ne înăbuşim în gâtlej hohotele irezistibile de trâs.

Mămica lui Scarlat a cules cu mişcări smucite ceştile de pe masă, renunţând să-i mai citească viitorul în drojdie de cafea şi anunţându-l retezat:

— Mergem la dantist! Poate că-ţi pune şi vreo măsea de minte. Plătesc oricât, toate economiile...

Fără a se simţi ofensat, dragul mamei drag o asigură:

— Nu-i nevoie! Am, am şi de rezervă; am măsele de minte şi minte pentru trei bărbaţi... Noroc n-am 1 Şi nu ştiu de ce Dumnezeu a făcut omul cu măsele de minte şi fără măsele de noroc. Atunci să vezi înghesuială la dantişti, să tot schimbe altele şi să le plombeze! Un singur noroc am avut eu în viaţă: Fifina!...

— Hai, plecăm! Dă-mi uniforma s-o calc şi să-i întăresc bumbii, pe care văd că Fifina ta îi lasă să spânzure bălălău.

Peste o oră au ieşit pe portiţă.

Coana Sultana în rochie vărătecă de zile mari, cu desene imprimate cât floarea-soarelui. Marínéiul său în tunică albastră, cu pantaloni albi şi cu pantofi de olandă, toate dichisite, feţuite, puse la punct.

Noi ne-am închis în chiliora noastră pentru a ne zvârcoli de râs în paturile respective, liberi în sfârşit să dezlănţuim în toată voia hohotele barbare pe care ni le sugrumasem în gâtlej numai ca să cruţăm amorul matern şi tainicile răni ale grijuliei noastre gazde. Ceea ce nu ne împiedica s-o vedem acum conducându-l de mână pe dragul mamei drag să traverseze străzile şi să nu-l calce tramvaiul, ca pe băieţelul ştirb de dinţii de lapte şi cu pantalonii scurţi de odinioară: un dragul mamei drag de 99 kilograme neto, după propria şi radioasa lui mărturisire.

— Dacă suntem condamnaţi să stăm o săptămână

întreagă în compania acestui marinei care a luat apă la galoşi pe uscat, râsul are să ne îmbolnăvească la sigur de icter, de splină, de naiba mai ştie ce, bătrâne batracian! ai declarat tu.

Spre seară, coana Sultana şi dragul mamei drag s <>u întors din oraş braţ la braţ, în cea mai euforică tandreţe.

Uitaseră pentru un răstimp de Fifina, mărul, para, pruna discordiei. Dantistul îşi luase angajament să înlocuiască dinţii ştirbi cu un preţ rezonabil şi într-un termen foarte urgent.

Pe ocolite, filotima noastră gazdă ne-a lăsat a înţelege că nu-i nevoie să mai afle şi moş Agapie, zgârcitul şi uscatul pensionar, din ale cui economii secrete va fi plătită toată operaţia de renovare a danturii infantului.

— Nicio grijă, coană Sultano! ai liniştit-o tu. Muţi ca mormântul!

— Fiindcă ai vorbit de mormânt. Am adus din oraş o gazetă, de-o strigau vânzătorii desculţi pe stradă. Scrie acolo despre un prinţ, un conte, nu ştiu ce duce împuşcat de-un *anarhistru,* ca în romanţurile pe care le ceteam eu... Poftiţi şi cetiţi!...

Ne-a întins gazeta cu ştirea tipărită la ultima oră: *Atentatul de la Sarajevo. Arhiducele Franz Ferdinand al Austriei victima unui oribil atentat...*

Mai departe n-am avut răgaz a parcurge restul telegramei. Şi nici nu ne-ar fi pasionat prea mult.

Poate că în acea seară măcar câteva milioane de lectori, viitoarele victime ale primului război mondial, vor fi trecut tot aşa peste titlurile ultimei ore din ziare de la un capăt al Europei la celălalt, fără nicio tresărire deosebită şi fără niciO presimţire ca literele negre de tipar însemnau epitaful păcii. Pentru toţi vestea se pierdea prizărită în urzeala vieţii mărunte de toată ziua, cu măruntele ei incidente, necazuri, bucurii, veselii, glume, nimicnicii, cum

istoria a şi confirmat-o. Pentru noi, rolul acesta de anihilare a evenimentelor şi-l luase asupra sa evenimentul mult mai important din casa coanei Sultana şi însuşi Scarlat Agapie, eroul principal şi de-un comic fără de rival.

Smulgându-ne gazeta din mână, eroul zilei o împături şi o puse la o parte pe masa din pridvor, cu superioritatea maturităţii sale încărcată de experienţă:

— Lăsaţi-i încolo de prinţi şi de arhiduci! Vii sau morţi, ce-aveim noi ou dânşii?... Treaba tatei să le scrie veşnica pomenire în gromovnic. Mai bine ciocnim înainte de masă un păhărel, două de ţuică, de drojdie, de tescovină. Mămico, am adus eu nişte măsline greceşti şi-o sticlă de mastică. Marfă de Brăila, clasa I, obişnuieşte şi...

— Şi? Şi mai cine, te-aş ruga să spui... îşi încruntă sprâncenele încondeiate coana Sultana.

Am înţeles că obişnuia şi Fifina cu pricina.

Dar pentru a înlătura o discuţie neplăcută, dragul mamei drag clipi complice din coada ochiului către noi, inventând alt amator ad-hoc de mastică şi de măsline greceşti clasa I, marfă de Brăila.

— Obişnuieşte şi locotenentul Benghiu Emest, şeful nostru de birou. Aperitivul lui favorit. De altfel, şi Spânu Dorel, căpitanul portului...

— Hm! făcu din cap coana Sultana. Hm!...

Cum însă nici ea nu dorea să învenineze momentul aţâţând iarăşi discuţia neplăcută, se mistui spre bucătărie şi cămara cu provizii.

— Aţi văzut cum mi ţi-o învârte Scarlat pe degete? râse înfoindu-se în uniforma prea strâmtă dragul mamei drag. E teribilă! Are ea ce are cu Fifina. Da şi eu sunt teribil!

Aşa ne-a surprins moş Agapie venind din grădina sa, intrigat de atâta veselie şi cercetându-ne bănuitor pe deasupra ochelarilor cu rama de sânnă.

Noi am amuţit stânjeniţi.

El s-a aşezat în jilţ, tronul de cap de familie şi al dinastiei, a aprins lumânarea din sfeşnicul cu glob de sticlă şi, fără să scoată niciun cuvânt, a despăturit ziarul la *Ultima oră,* a studiat îndelung telegrama de la Sarajevo, a bătut în foaie cu unghia cornoasă şi îngălbejită de tutun, a înălţat ochii la noi şi a fost gata să spună ceva. S-a răzgândit ca şi coana Sultana mai înainte, probabil din pricina infantului de faţă, prea sărac cu duhul pentru cele ce avea el de rostit, a împăturit cu grijă la loc gazeta şi a băgat-o în buzunar, poate pentru a consemna documentul în gromovnicul zodiilor pe-o sută de ani.

Acel ceva tot îi stătea însă pe suflet, căci mereu ne examina pe tustrei.

Să se pronunţe? Nu?

Invazia coanei Sultana cu tava încărcată de farfuriile şi păhărelele de aperitive i-a tăiat definitiv pofta de vorbă. Abia atunci ne-am dat în sfârşit deplin seama de abila şi mult mai complicata strategie a grijuliei noastre gazde când ne rugase atât de stăruitor să n-o părăsim taman la sosirea lui Scarlat, dragul mamei drag de marinei. Pe lângă chezăşiile protecţiei tale mai îndepărtate şi ipotetice, mai avea nevoie şi de asistenţa noastră prezentă, imediată, pentru a neutraliza scârbirea uscatului şef al dinastiei de propriii săi infanţi.

Dragul mamei drag, senin şi ferice, era cu totul străin de aceste întortocheate calcule materne şi de ostilitatea sentimentelor paterne, pe care hârsitul pensionar nici nu gândea să le ascundă măcar de ochii noştri. Fără habar de toate, plescăi ou poftă din limbă la apariţia tăvii cu gustări şi trase scaunul mai aproape de masă, descheindu-se prevăzător la nasturii uniformei:

— Teribil, mămico! Şi ciuperci murate? Şi castraveciori în oţet cu muştar? Şi gogoşi fierbinţi de şvaiţer? Pfiu! Toate pasiunile mele. Eşti o mămică teribilă, pe onoarea mea!

într-o săptămână mai pun două ocale la cântar. Asta-i lege!

Privirea coanei Sultana, de-o elocvenţă teribilă, a spus destul de clar ceea ce nu mai socotea oportun să exprime prin vorbe: „Bine 1 Am să-ţi dau atunci şi uniforma la lărgit, dacă în Brăila Fifinei tale nu se găsesc croitorii”

Moş Haralamb Agapie, mut şi surd, pietrificat în jilţ, se uita peste capetele noastre la grădina sa cu flori şi cu altoiuri, care nu-i rezervau nicio decepţie şi scârbire, parcă nu le mai văzuse pe toate de când le-a sădit. Scarlat înfuleca şi clefăia, îmbiindu-ne amical:

— Serviţi, nenişorilor, serviţi, că nu vă mai rămâne nimic. Mastica, mămico, mastica! Să le deschidă drum larg la toate aceste bunătăţi pe strâmtoarea gâtului.

Prin contrast, pe măsură ce el glăsuia şi se înveselea, capul familiei şi al dinastiei se cufunda în tăcere, mozolind între degete cocoloaşe din miez de pâine, clădindu-le în felurite figuri din manualele de geometrie în spaţiu – cuburi, piramide, conuri –, risipindu-le cu latul palmei osoase pe faţa de masă, culegându-le în pumn şi âruncându-le peste parmaclâcul pridvorului în grădină, pe potecă, mană pentru păsările cerului de-a doua zi dimineaţa.

Astfel ni s-a dus o săptămână din viaţă şi din vara acelui an, 1914.

Eram invitaţii din oficiu la prânzuri şi la cină, ca să slujim paratoner pentru toate răbufnirile morocănoase şi îndeobşte monosilabice ale amărâtului pensionar şi părinte.

Atmosfera ar fi fost penibilă şi lugubră dacă dragul mamei drag s-ar fi sinchisit cumva de aceste tăceri şi răbufneli, pe care nici nu le prea înţelegea deplin. El mesteca înainte, se alinta cu palma singur pe rotunzimea burţii dilatate şi continua cu alte confidenţe hilariante,

surprins doar că nu se bucură de succesul aşteptat. Pe urmă, după ultima înghiţitură îşi lua revanşa, ocupând – tot din oficiu – cămăruia noastră, care fusese cândva leagănul celor trei infanţi ai dinastiei Agapie.

De îndată îşi regăsea acolo toată libertatea să îndruge în voie şi cu succesul cel mai desăvârşit talmeş-balmeşul isprăvilor şi aleanurilor sale care de care mai incredibile, amintiri, păsuri şi năstruşnice peripeţii, stârnindu-ne din nou hohotele nebune ce răsunau până în stradă.

— Aici mă simt eu bine, ca la *Marinarul vesel,* ne mărturisise el, pentru a justifica ocuparea din oficiu al vechiului leagăn dinastic. Este la Brăila, la noi, un local *La marinarul vesel,* unde ne adunăm toţi: crema băieţilor buni de la Căpitănia portului. Ceilalţi, nici nu se pot dispensa de mine. Fără mine, zic că petrecerea n-are niciun haz. Ca mâncarea fără sare şi nunta fără lăutari. Îi cred!...

— Îi credem şi noi! l-ai asigurat tu cu o însufleţire nu lipsită de sinceritate, fiindcă într-adevăr nu mai era greu să ne imaginăm de ce crema băieţilor buni şi veseli de la Căpitănia portului Brăila nu se puteau dispensa de prezenţa unui asemenea fenomen al naturii. Când intri pe uşă aduci veselia cu dumneata 1

— Exact aşa spun şi dânşii. Nu-s un uscat şi-un posac şi-un mutălău ca tata, cu nasul ba în spanacurile din hârţoage, ba în spanacurile din grădină... Cu toată boala lui pentru grădinărie, nu ştie să aprecieze ce grădină de băiat i-a dăruit mămica. Îmi pare bine că, în schimb, amândoi apreciaţi...

— Apreciem, apreciem teribil! supralicitai tu.

Dragul mamei drag nu s-a lăsat mai prejos cu supralicitările:

— Avea dreptate mămica! Sunteţi amândoi nişte băieţi buni şi teribil de veseli. De asta mi-aţi căzut şi mie cu un tronc teribil la inimă. Am să i-o istorisesc şi Fifinei. Mare

lucru să nu-i pară rău că nu vă cunoaşte şi ea! La a doua ocazie o aduc pe sus. O împăcaţi şi cu mămica. Şi vă asigur că o să-i cădeţi cu tronc la inimă şi ei; că despre reciproca nici nu mai vorbim, garantat, marfă de Brăila! Ştie să aprecieze şi să se facă apreciată; teribil mai ştie! Cum o s-o vedeţi, cum o să vă cadă cu tronc, ca lui Spânu Dorel, căpitanul portului. Asta-i lege...

Coana Sultana dădea târcoale în coridor, prin dreptul uşii, ca o leoaică în cuşcă. Începuse a se cam dumeri că nu-i treabă curată cu această veselie fără frâu şi discreţie. Dar nu mai avea de ales: ea o voise. Şi poate nu ne găsea pe noi vinovăţii cei mari, pentru întâia oară măsurând neantul fără limită şi leac din tidva dragului mamei drag şi măcar acum pricepând ceva din amărăciunile uscatului pensionar şi cap de dinastie.

Prezintându-se cu alt rând de cafele pe tavă, ne îndemna cu o inspiraţie ca din întâmplare:

— De ce nu mai ieşiţi la plimbare, prin oraş? Mai lăsaţi râsul, că parcă nu faceţi a bine... Şi tu, fără puţintică mişcare ai s-adaugi patru ocale la cântar, nu două, cum spuneai, dragul mamei Scarlat.

— Admis! aproba dragul mamei drag. Ce-i drept e drept: mă simt ţifă, bute, beşică umflată, plesnesc! Dar diseară cu ce ne-aştepţi la masă? Ca să ştim cât de lungă să ne fie plimbarea.

Pomelnicul bucatelor era mortal.

Într-o săptămână ne răzbuna de toate fasolele şi cartofii cu zeamă lungă de pe lista cantinelor noastre studenţeşti dintr-un an. Începusem şi noi sa dăm drumul la nasturii hainelor, care ne strângeau. La cura de râs se adăuga şi cea de supraalimentare.

Ascultând deci povaţa coanei Sultana, am făcut în total vreo patru plimbări pe uliţile târgului nostru adoptiv, unde uniforma lui Scarlat Agapie provoca oarecare senzaţie.

Aşa ne-a surprins întâlnirea cu Vera Arcadievna în Piaţa Unirii: înveselindu-ne ca dârlăii lui Creangă la şezătorile cu incote şi bongoase din lumea copilăriei, de departe.

O ştiusem gata de plecare, la mănăstirea Văratec, împreună cu bătrânica unde-şi aflase adăpostul de pribeagă şi căreia îi spunea ea „bunicuţa Elencu”. Ne ştiuse şi dânsa plecaţi, tu în satul răzeşilor sărăciţi din munţii Tazlăului, eu în satul natal, fiindcă ne-am fost luat rămas bun de vreo săptămână şi ceva, înainte de a cunoaşte intenţiile strategice ale coanei Sultana şi rugămintea stăruitoare să rămânem pe loc, de hatârul dragului mamei drag.

Ca atare, ea s-a oprit cu o mirată interogaţie în ochi. Noi de aşijderea.

Îl plantarăm pe dragul mamei drag în faţa librăriei Baldorn să-şi contemple în geamul vitrinei mai amănunţit dantura renovată şi ne-am grăbit să cerem şi să dăm explicaţii asupra neprevăzutelor modificări de program.

Vera Arcadievna purta o rochiţă subţire de-un albastru-pal, argintiu, aproape de aceeaşi culoare şi croială încheiată la gât cu bluza gni-argintie din luna mai. În locul beretei albastre, alta albă, pe pletele scurte şi buclate de paj, singura concesie vestimentară sezonului înaintat. Pe figură însă, în ochi, în cuta dintre sprâncene, se cetea o tensiune preocupată şi gravă, pe care nu i-o mai văzusem până atunci.

— Aşadar, vi s-a întâmplat ca şi mie? ne-o luă înainte cu explicaţiile, după ce ne-am strâns mâinile. Nu v-a mai lăsat inima să plecaţi? Cât de bine vă înţeleg şi cum vă aprob!...

Tu ai pufnit cu o mutră spăşită şi şăgalnic martiră, în continuarea înveselirilor noastre de-o săptămână:

— Ba permite-mi să te contrazic, scumpă prietenă Vera Arcadievna. Nu pot crede că ai de unde să ne înţelegi şi cu

atât mai puţin să ne aprobi. N-ain plecat, pur şi simplu, din pricina morsei de colo în costum de marinei, care se rânjeşte acum la vitrina librăriei lui Boldom.

Vera Arcadievna îşi aruncă ochii spre morsa în costum de marinei.

Dragul mamei drag tocmai se rânjea de unul singur cu cele mai năstruşnice schime la vitrina lui Baldom, să-şi examineze mai pe îndelete în reflexul sticlei opera într-adevăr izbutită şi vrednică de toată lauda a „dantistului" ieşan, care avea s-o facă paf şi pilaf pe Fifina, cum şi crema băieţilor de la Marinarul vesel şi de la Căpitănia portului Brăila.

— Ce-i cu acest individ, cu acest marinar de operetă bufă, Vladim Ştefanovici? întrebă ea nedumerită, fără cea mai mică mijire de zâmbet. De unde l-aţi cules? Şi de ce se strâmbă aşa de caraghios la ultimile noutăţi pariziene din vitrina lui Baldom?

— De-o săptămână suntem prizonierii acestui marinar de operetă, cum prea bine l-ai ghicit. Ne-a obligat gazda noastră, pe care n-o puteam refuza. E odorul său favorit. Şi viaţa ne constrânge la tot soiul de concesii, de capitulări, de laşităţi... Noroc că morsa, foca, otaria de colo, de la vitrina lui Baldorn, ne-a dat prilej să râdem o săptămână întreagă cât n-am râs toată viaţa; aşa că sacrificiul a fost răscumpărat cu vârf şi îndesat. Iată tragicomica realitate!

— Şi eu, care credeam...

— Ce puteai să crezi, Vera Arcadievna?

— Nu mai întreba.

— Am săvârşit o crimă atât de neiertată?

— Ai rămas acelaşi Bijulic incurabil.

Mă simţii dator să intervin, punând cuvânt întru apărarea ta:

— N-are nicio vină, Vera Arcadievna. Tot ce-a spus confirm şi eu că e adevărul curat. Am fost puşi amândoi

într-o situaţie prea complicată ca s-o explicăm aici. Nu pricep însă ce te indignează într-atâta.

Ea ne făcu din degete semnul cârligaşului invizibil, pe care-l meritam agăţat în nas:

— Bijulici, amândoi... Ce mă indignează? Dar pe ce lume trăiţi de-o săptămână? Nu citiţi ziare? Nu vă întrebaţi ce se întâmplă? Nu vă daţi seama ce se pregăteşte? Ce vă aşteaptă mâne? Ce ne-aşteaptă pe toţi?

Stupoarea din ochii noştri era aşa de sinceră şi de totală, încât ne cercetă mai atent, într-o nemărginită compătimire, bătând nervos din vârful piciorului în trotuar.

— Atentatul de la Sarajevo? ai rostit tu cu îndoială.

— Da! Ce altceva? Atentatul de la Sarajevo.

— Poveste veche, Vera Arcadievna...

— Poveste care abia începe, Vladim Ştefanovici. N-aţi cetit ziarele şi printre rândurile telegramelor din ziare?

Mărturisirăm cu umilă stinghereală că n-am avut răgaz să răsfoim ziarele, nici curiozitatea să încercăm a descifra nimic printre rândurile telegramelor din ziare. Ne acaparase cu totul compania bolfosului şi hilariantului marinar de operetă bufă. Până la sfârşit, recunoscu şi Vera Arcadievna că preasubtile indicaţii şi simptome de alarmă n-am fi putut descoperi singuri printre rândurile telegramelor din sursa feluritelor agenţii oficiale. Nu eram dotaţi cu îndestulă agerime a ochiului pentru aşa ceva. Ne lipsea şi deprinderea. I-ar fi lipsit poate şi ei; căci nu se socotea atotştiutoare şi n-a crescut, doar, în casa unui cancelar de imperii cătrănit în urzelile politicei externe. Dar publicaţiile compatrioţilor revoluţionari şi exilaţi în Elveţia, la Londra, în Belgia, în Austria, la Paris, ziarele şi revistele clandestin tipărite (pe care le primea, niciodată n-am ştiut prin ce mijloace ascunse şi rapide), o învăţau să întrezărească şi dedesubtul evenimentelor, să le tălmăcească şi celălalt tâlc. Ţ

Noi o ascultam în tăcere.

În tăcere şi fără o deplină crezare.

Numai un atentat senzaţional? poveste veche?... Un atentat la a cărui pregătire cei în drept au închis cu premeditare ochii, fiindcă le convenea de minune. Habsburgii Austro-Ungariei vor un război să se reabiliteze şi să-şi consolideze prestigiul. Ţarul la fel. Kaizerul nu va pierde ocazia... Un atentat cum nici nu se aşteptau mai bine venit, la comandă, pară mălăiaţă!... Cetiţi gazetele şi telegramele cu alţi ochi, dacă e cu putinţă. Prietenul care v-aşteaptă mă priveşte şi el cu ochi de agent al Ohranei. V-am stricat cheful şi veselia; cura de râs. Negreşit! Regret şi vă las cu dânsul.

Ne-a scuturat mâinile.

S-a răsucit brusc ca întotdeauna pe tocurile pantofilor la despărţire şi ne-a lăsat mai singuri decât oricând; cei mai părăsiţi orfani în mijlocul mulţimii din târgul nostru adoptiv.

O urmăream amândoi cu ochii, deznădăjduiţi de sentimentul unei nedrepte şi neconsolate abandonări.

Ea se îndepărta puţintică şi firavă la trup, dar tăindu-şi calea ca o lamă elastică şi vibrândă de oţel printre trecătorii cu mersul agale şi lânced, fără ţintă, lălău. De ce spusese că mulţimea aceasta se vântură râzând, fără habar?

Nici măcar atâta.

Se târa în crepuscul, toropită şi flască după zăpuşeala de peste zi.

Scarlat Agapie ne făcea semne din braţele scurte ’ ciunge, de focă, de morsă, de otarie.

— Du-te şi-l linişteşte, animalul! ai rostit tu cu scârbirea lui moş Haralambie, uscatul părinte şi şef al dinastiei. Eu mă reped la depozitul central de gazete bucureştene şi străine, să socotesc şi să fac rost de tot ce s-a tipărit de-o

săptămână încoace. Mă aşteptaţi la vitrina fraţilor Rovetta. Nu vreau să te las pradă animalului numai pe tine. Fii fără grijă, ţi-l lichidez şi ne descotorosim de el în doi timpi şi trei mişcări, bătrâne batracian.

Ai plecat cu paşii învioraţi, nerăbdători, tămăduit deodată de netrebnica molimă a supralicitărilor de inepte parascovenii cu care ne molipsise de-o săptămână odorul coanei Sultana, înstrăinându-ne de tot ce se petrecea pe lume.

Eu mi-am târât paşii în silă spre dânsul. ’

— Ştiu că m-aţi făcut să stârcesc la geamurile prăvăliilor! se tângui dragul mamei drag. Cât pe ce să prind rădăcini în asfalt. Cine era turturica?

— Nu-i turturică... am răspuns duşmănos. O colegă, studentă.

— Frumuşică şi nostimă, teribil de nostimă! Dar prea din economie construită la şantierul naval. Nu-i genul subsemnatului. Scarlat votează pentru femeile mai • trupeşe şi voluptoase, să aibă ce strânge în labe. Aia, abia ai atins-o, se frânge în două...

Îmi venea să mă năpustesc asupra dragului mamei drag, să-i cărăbănesc un potop de picioare în burtă şi un ropot de pumni în obrajii slăninoşi; îmi venea să-i perforez pântecul săltat de râs cu coada pipei ca un cep şi să-l dezumflu.

Asemenea extravagante, absurde şi puerile impulsii colcăiau în mine neputincioase şi fără efect, când tu te-ai alăturat sosind cu paşi fermi să le găseşti la toate o dezlegare mult mai promptă şi aplicată la realitate.

— Hai! ai făcut semn spre teancul de reviste şi ziare de subţioară, adresându-te numai mie şi excluzându-l pe Scarlat Agapie, parcă ar fi dispărut pentru eternitate pe gura canalului de la marginea de trotuar. Am adus aici toate documentele. În douăzeci şi patru de ore, trebuia să

predăm memoriul la secretariatul Universităţii.

Nu era nevoie de altă explicaţie. Am înţeles tertipul şi născoceala memoriului salvator.

Dragul mamei drag, presimţind şi el că i s-a stricat jucăria şi ultima seară a curei de râs, se îngrijoră scandalizat pe autorităţile universitare:

— Ce memoriu şi ce fel de vorbă? N-aveţi vacanţă?

— Avem, dar noi nu ne bucurăm de favorurile unui căpitan de port, ca Spânu Dorel al dumitale! i-ai retezat pofta de alte întrebări. Ni s-a cerut un memoriu urgent. Ne executăm!... în astă seară ne închidem în casă, pentru a studia documentele.

Cu un semn din degete, ai chemat o birjă de lux, cu doi cai, să ne ducă mai repede la domiciliu. Plăteai tu, din chiverniselile tale pentru vacanţă. Într-o trăsură strâmtă, cu un cal, nici n-am fi încăput tustrei.

În încordarea preocupărilor noastre preluate de la Vera Arcadievna şi mereu zădănâte de teribilele poveţe ale dragului mamei drag, copt şi răscopt la şcoala vieţii, nici n-am băgat de seamă când am ajuns acasă, la limanul alinărilor.

Coana Sultana, din pridvor, cu o palmă streaşină la ochi, gesticula foarte agitată din cealaltă mână.

— Ce s-a mai întâmplat? se hlizi Scarlat cu o superioară ironie la adresa noastră şi a mămicăi. Are şi ea de scris cumva un memoriu şi vă cere concursul?

Nu. Mămica dorea numai să angajăm birja pentru a doua zi dimineaţa, ca s-o transporte la gară împreună cu dragul mamei drag. Îşi făcuse şi dânsa socoteală din şcoala vieţii că într-un vehicul de proporţii mai modeste n-ar fi avut loc amândoi, cât erau de voluminoşi; mai ales cu adaosul borcanelor şi borcănaşelor, gavanoaselor de dulceţuri şi de şerbeturi, pachetelor şi săculeţelor de bunătăţi, pe care de-o săptămână le tot aglomera şi le tot

ticluia în taină atât pentru pântecul şi sufletul odorului, cât şi ca să-i tragă un sfârâiac de mamă-soacră şi de gospodină model frivolei nurori de la Brăila, preaplimbăreaţa Fifină.

Noi ne-am închis în chilioara cetaniilor noastre.

Cu sfruntarea şi cu patosul retoricei tale, ai exprimat consternata surpriză a angaralelor care ne-au căzut pe cap din senin: complicatul şi laboriosul memoriu. Ne lipseam şi de masă. Ne lipseam de tot. Coana Sultana se împacă mai lesne decât am crezut noi cu această neprevăzută modificare a programului. Rămânea şi ea singură cu dragul mamei drag, să-i împărtăşească între patru ochi ofurile sale şi să-i încredinţeze ultimele economii de pe fundul besactelei, într-ascuns de reproşurile mute ale hârsitului pensionar şi şef de dinastie.

Până la miezul nopţii am cetit şi am răscolit gazetele, revistele, telegramele.

Se aflau şi tipărituri de la Viena, de la Berlin, de la Paris, din Elveţia. Greu să descifrăm însă ceva deosebit, chiar printre rânduri şi chiar cu lupa.

Probabil Vera Arcadievna exagera.

Ne-am culcat şi am dormit neîntorşi sub geniile noastre tutelare, care nu ne ajutau de data aceasta cu nimic.

A doua zi dimineaţa, din somn ne-a trezit coana Sultana. Strânsă în corset până la asfixie, aferată şi transpirată, cu o pălărie cât roata carului pavoazată cu cireşi artificiale, gâfâind şi uitându-se mereu la ceas, ne zori să ne luăm rămas bun de la dragul mamei drag, eroul şi victima hohotirilor noastre de-o săptămână.

Birja aştepta în stradă, încărcată cu felurite piramide de felurite borcane şi borcanele, de felurite gavanoase şi gavanoşele, felurite pachete şi pacheţele. Moş Agapie şi-a sărutat infantul pe frunte cu buzele uscate şi cu privirea absentă, în altă parte, după care silnică achitare de

protocol s-a retras cu foarfecele de grădinărie la plantele sale. Noi ne-am căznit să părem ceva mai mişcaţi de duioasa despărţire, pentru ochii podiditi de lacrimi ai grijuliei şi filotimei noastre gazde.

Pe urmă, după ce trăsura se depărtă legănată pe arcurile moi şi supuse la cumplita încercare de greutatea mămicăi şi a dragului mamei drag, amândoi ne-am aşezat la masa din pridvor cu teancul de gazete şi de reviste sub cot.

Aşteptam mai întâi să se purifice atmosfera, pentru a relua de la capăt lecturile în tihnă.

Zăvodul ciobănesc din curte, Mertic, veni să ne pună labele pe genunchi şi pe piept. Clătina din coadă cu bucuroase demonstraţiuni de dragoste şi de prietenie. Parcă ar fi vrut să ne dovedească aşa că noi aparţineam acum mai mult şi mai statornic casei din Tătăraşi, strada Teilor, decât băltăreţul naufragiat din cotineţele de la Căpitănia portului Brăila, purces îndărăt la Fifina sa şi la veselele şedinţe de la Marinarul vesel, care nici nu se pot dispensa de prezenţa lui.

Tu dezmierdai blana zăvodului, botul şi urechile, în dorul dulăilor noştri de-acasă, glăsuind îngândurat:

— Uită-te la dânsul, bătrâne batracian! în ochii aceştia nu există mai reconfortantă inteligenţă, demnitate, chiar omenie decât în bilele inexpresive de porţelan ale bolfosului navigator pe uscat, dragul mamei drag? De ce pretindeau fosilele ştiinţei voastre vechi că animalele n-au viaţă psihică şi inteligenţă; că-s numai instinct? între Mertic şi-un Scarlat Agapie, pe cine l-ai alege? Pun la bătaie toate economiile de vacanţă că şi moş Haralamb ar opta tot pentru Mertic.

Tusa tabagică a uscatului şi amărâtului pensionar ne avertiză că e pe-aproape şi că ţi-a auzit cuvintele. Deşi, fără îndoială, era de aceeaşi părere, nu ţinea s-o audă din

gura noastră. Iar ca să ne cruţe de asemenea lipsă de delicateţe şi să curme continuarea altor jignitoare comentarii, mai tuşi încă o dată în latura casei, unde ţăcănea nevăzut cu foarfecele prin boschetele de trandafiri.

Învăpăiat la obraz, te-ai răstit fără pricină la bietul Mertic:

— Hai, marş de-aici! Cară-te, că ai purici!...

Ai strâns de pe masă vraful ziarelor şi revistelor. Ruşinaţi şi pocăiţi, am intrat amândoi în chilioara cetaniilor noastre, să puricăm taxele din nou cu toată răbdarea şi cu tot zelul de laureaţi şi prealăudaţi ucenici cărturari.

De prisos.

Nu întrezăream nimic.

Toate erau mai indescifrabile pentru noi decât ieroglifele egiptene, cuneiformele Asiriei, alfabetul sanscrit.

Într-un târziu, te-ai pronunţat în chip de concluzie:

— Dacă Vera Arcadievna şi misterioasele ei genii tutelare nu exagerează, cum îmi face impresia, peste trei zile cel mult ne călătorim şi noi, bătrâne batracian! Ne-ajunge atâta timp pierdut. Se duce vacanţa pe copcă...

AL PATRULEA CAPITOL

Peste trei zile însă tot n-am plecat.

Cum nu plecarăm nici peste o săptămână, nici după o lună.

Cum ne-a fost dat să nu mai plecăm până toamna târziu, când în fuioarele vinete şi reci ale ploilor de noiembrie se vălmăşea spic de zăpadă şi când ne-’au chemat ordinele de încorporare la oaste, suspendând toate amânările de studii, smulgându-ne din molcoma pace a târgului nostru adoptiv şi cărturăresc, fugărindu-ne de colo-colo fără răgaz şi îndurare patru ani pe-al cincilea.

Dintru-ntâi la Bucureşti, la şcoala ofiţerilor de rezervă, pentru a îmbrăca uniforma războiului şi acelei epoci, ca arzătoarea tunică a lui Nessus.

Mai apoi, în concentrările „expectativei şi neutralităţii armate”, pentru a scurma de sârg şanţuri, bordeie, galerii de cârtiţe şi cazemate la hotarele carpatice. Pentru a ne înstrăina zi cu zi tot mai trădalnic de toată învăţătura cărţilor, de umanismul şi crezul geniilor noastre tutelare, din zi în zi mai despoiate acolo de orice sens şi prestigiu, mai subversive şi suspecte. Pentru a predica dimpotrivă cu înflăcărat patos soldaţilor, din înalt ordin, sacra datorie de a nimici, de a zdrobi, de a pârjoli, de a ucide, de a călca peste muribunzi şi cadavre, când „va suna ceasul cel mare şi sfânt”. Pentru a contempla până atunci în altfel de expectativă – dezarmată şi scrâşnită – cum se scurg zi şi noapte pe sub ochii noştri traficurile şi contrabandele de pomină, preţul şi mană neutralităţii. Pentru a învăţa astfel cum ni se sărăceşte ţara de pâinea şi mălaiul flămânzilor, de turme, de sare, de petrol, blagoslovind-o în schimb cu fauna nouă şi vorace a îmbogăţiţilor de război, încă înainte de a apuca să ne împărtăşim cu toţii din gloria şi huzurul războiului.

Pe urmă, treptat şi definitiv înmatriculaţi, contopiţi, resorbiţi în efectivul batalioanelor, regimentelor şi diviziilor de luptă, pentru a le urma fără crâcnire nestatornica soartă, când atotputernicii stăpâni, furnizorii de armament şi speculanţii tuturor traficurilor au decis că sunase ceasul cel mare şi sfânt. Pentru a participa ca atare cu chiot năvalnic la asaltul ofensivelor efemer victorioase din Ardeal. Pentru a lăcrima de emoţie, când la o margine de sat ne întâmpina cu braţele încărcate de flori câmpeneşti o fătuţă bălaie ca mierea, cu ochi de cicoare şi cosiţele împletite, cu portul şi graiul nostru de-acasă. Pentru a face cale întoarsă cu frunţile plecate, cu fălcile încleştate, cu

steagurile înfăşurate, în dramaticele retrageri prin defileurile munţilor, prin uraganele de viscol şi bombardamente. Pentru a ne dezmetici din gâfâita goană să ne înfigem de nădejde în tranşeele de pe pisem de şi din zănoagele de la Caşin şi Oituz. Pentru a ochi la ţintă de-acolo printre cârceii şi aricii sârmelor ghimpate fruntea altor tineri ca noi, împroşcând pajiştea de mătase a poienilor cu dâre de sânge şi pecingini albe, vâscoase, de creieri, în care se încleiau furnicile şi gândacii. Pentru a spurca florile primăverii şi mireasma ozonată a codrilor de brad cu duhoare de leşuri, de excremente, de obiele împuţite şi maţe înşirate pe crengi de explozia obuzelor ca nişte macabre ghirlănzi dospite de soare, bonzăite de muşte, colcăite de larve. Pentru a primi agăţate pe piept cu elogioase citaţii prea binemeritata recompensă a acestor prea vajnice fapte: medaliile, crucile şi decoraţiile de bravură astăzi coclite, mucigăite, ruginite şi aruncate într-un fund de sertar peste teancurile de vechi răvaşe şi pale fotografii, printre relicvele mustrătoare ale morţilor de-atunci, de mult putreziţi sub ţărână, de mult acoperiţi de iarbă şi scaieţi, de mult părăsiţi şi uitaţi.

Fost-a altfel?

Tinerii acelei epoci, care nici n-au avut parte să se bucure din plin de viaţă, de lina dezmierdare a razelor de soare, de fiorul dureros de dulce al unei iubiri, fost-au chemaţi din înalt ordin la altă mai nobilă datorie şi menire şi faptă V

Să urască fără să ştie de ce, să ucidă fără să ştie pe cine, să moară fără să ştie de-a cui mână, să se năpustească, să urle, să se târâie, să scrâşnească, să se zbată, să se păduchească, să blesteme, să geamă...

Era scris astfel undeva încă de pe-atunci multaşteptatei noastre vacanţe cât şi plănuirilor noastre himerice să se ducă, să se tot ducă pe copcă, pentru lungă, îndelungă

vreme.

Îi cunosc, îi recunosc şi astăzi oriunde, îi identific de îndată după stigmatele oricât de ascunse şi poate cu desăvârşire ignorate chiar de ei înşişi. Parcă-i văd, îi revăd cum erau atunci şi cum se vesteau a fi, cum n-au mai fost să fie, sărmanii de dânşii, sărmanii de noi! Nu în lumea lor trăiam, numere din marele lor număr?

Unii credeau oa şi noi, cu nemărginit şi emfatic optimism, în ştiinţă, în tehnică, în progres, în cultură şi civilizaţie, în nelămurite dar generoase misiuni şi răspunderi. Alţii, cei mai mulţi, temeiul oştirilor şi grosul contingentelor, nici n-ar fi putut spune dacă şi ei credeau tot aşa ori nu în generoase misiuni şi răspunderi, în ştiinţă, în cultură, în civilizaţie şi progres, în făgăduielile miraculoase ale tehnicei. N-ar fi putut s-o spună, fiindcă toate le erau absolut străine şi necunoscute în universul lor limitat de bezne şi de ignoranţă, în absoluta lor inerţie, de unde aveau să-i scoată decretele de mobilizare şi proclamaţiile de război, mânându-i din înalt ordin să piară în cele mai atroce chinuri, ucişi tocmai de armele făurite cu cele mai demoniac de miraculoase inovaţii şi perfecţionări şi aplicaţii ale tehnicei, ale progresului şi civilizaţiei; de la avioanele care abia se săltaseră în văzduh pe fragile aripi de pânză, cu speteze şi elice de lemn, să trimită moartea din cer, până la gazele asfixiante, care se preling perfid ca o ceaţă pe câmpurile de luptă şi în tranşee, macină pe încetul plămânii în torturată agonie de luni şi de ani sau omoară în lugubre spasmuri de râs...

De unde şi cum, prin ce subtile antene, să simtă, să presimtă că asupra tuturora plana de pe atunci spectrul morţii în aşteptarea edictelor împărăteşti?

Cancelariile ticluiau acele edicte în cea mai desăvârşită taină. Şi le măsluiau dinadins cu amânări, cu ezitări, cu aparente renunţări, pentru a preda noroadele prin surpriză

turme de abator şi pradă pompoaselor proclamaţii care invocau numai ardoarea de a salva dreptul, hotarele, stema şi demnitatea patriei, binele obştesc, cultura şi civilizaţia, onoarea, viitorul omenirii, numai şi numai cele mai dezinteresate şi sublime idealuri.

Fost-a Cumva altfel?

Număr din marele număr al acestor mulţimi sortite zvârcolirilor de patru ani pe-al cincilea, amândoi ne înverşunarăm deocamdată să descâlcim barem un fir conducător în telegramele de ultimă oră a gazetelor cu ediţii speciale şi titluri de-o şchioapă, repede şi suspect calmate un răstimp.

Amândoi cercam a tălmăci şi a răstălmăci printre rânduri cronicile mai amănunţite şi mai ample din tipăriturile străine, de la faţa locului. Forfecam amândoi de zor ziarele şi revistele săptămânale de la Viena, de la Berlin, de la Paris, de la Roma, de la Londra, destul de numeroase într-un târg îndepărtat pe hartă de marile capitale şi scufundat în paragină la periferia marilor imperii, unde pândeau rivalităţile şi se unelteau alianţele pentru stăpânirea lumii, dar de-o veche şi iscoditoare pasiune a cunoaşterii prin vechea-i tradiţie cărturărească.

Anapoda caznă şi zădamică iluzie.

Deodată ne-am descoperit cu umilire cam tot aşa de ignari şi întârziaţi de mersul veacului ca părinţii noştri, rămaşi în satele natale să semneze prin punere de deget somaţia de plată a dăjdiilor şi globirilor, procesele-verbale de sechestru şi de vânzare la darabană a ţoalelor din casă şi a cenuşei din vatră. Tot ce buchirisem cu atâta osârdie şi ne-aducea lauda dascălilor zburase, se volatilizase, ne abandonase.

Nu ne-ajutora cu nimic să ne orientăm în terminologia enigmatică a articolelor şi cronicelor cu pricina. Ce însemnau toate aceste denumiri atât de misterioase şi

rebarbative pentru doi dârlăi veniţi în prima generaţie de la stână şi de la păscutul oilor pe imaş, fie şi «pentru a absolvi cursurile unui liceu celebru în fruntea promoţiilor, că întotdeauna tu înainte şi eu după tine? Ceteam şi ne scărpinam în chică, cu toată candoarea rurală a străbunilor iobagi de la coarnele plugului: *Baliplatz? Quai d'Orsay? Forreign Office? Wilhelmstrasse? Stock Exchange? Wall Street*? La ce naiba de afurisit limbaj, convenţional şi destinat numai iniţiaţilor, răspundeau toate? Şi când s-a împământenit acest jargon în patriile lui Corneille şi Goethe, Dante şi Shakespeare, de nu găseam nicio pomenire în tot ce-au scris ei şi a rămas gravat pe indestructibile plăci de aramă pentru eternitate? *Forreign Ofice?... Stock Exchange?... Wall Street?...*

— Îţi dai seamă, bătrâne batracian? ai izbucnit tu, zvârlind cu năduf fidelele noastre dicţionare şi enciclopedii, care până atunci nu ne lăsaseră în mijlocul drumului niciodată, îţi dai seamă ce fel de şcoală şi de carte am învăţat? Fruntea promoţiilor, laude, burse, tablouri de onoare... Ha-ha-ha! Coada cozilor, când ajunge treaba la o adică...

— La care o adică, Vladim?

— Nu mai face pe prostul, că nu-i nevoie. Purtăm şi meritărm aceeaşi etichetă de cogeamite prostoveni amândoi... Cunoaştem cu de-amănuntul şi în versiunea oficială ce se întâmpla în epoca lui Temistocle, a lui Alcibiade, a lui Scipio, a lui Caligula, a lui Papură-vodă şi Ciubăr-vodă, a Cleopatrei, a Corneliei, mama Grahilor, a Agripinei, a doamnei de Pompadour... Ştim cum trăiau, cum se îmbrăcau, cum glăsuiau, ce învârteau şi cu ce memorabile istorii au dat de furcă istoricilor... Dar toată învăţătura asta de haram nu ne-ajută nici cât feştila unui opaiţ de pe prichiciul cuptoarelor de-aoasă să ne luminăm pe ce lume trăim în epoca ţarului Nicolae al II-lea şi a lui

Rasputin, a lui Franz Iosef şi arhiducelui Franz Ferdinand, a lui Wilhelm al II-lea, a lui Poincare şi *tutti quanti* *... Vorba Verei Arcadievna...

— Mi-ai luat vorba din gură... recunoscui, scoţând din gură, o dată cu vorba, şi pipa.

Zburlindu-ţi coama leonină, scăpărând scântei fosforice de indignare din ochii verzi, păşind cu icnete de mânie în spaţiul strâmt din chilioara cetaniilor şi controverselor noastre, lamentabil paralizate de-o egală şi ruşinoasă incompetenţă, ai continuat:

— Râdeam amândoi ca nişte mangafale de stupizeniile super-hiper-ultracaraghiosului Scarlat, dragul mamei drag şi principele consort al Fifinei, doamna de Pompadour a căpitanului de port Spânu Dorel. Pedeapsa n-a întârziat însă. Ispăşim pe unde-am păcătuit. Căci super-hiper-ultracaraghioşii caraghioşilor eram şi am rămas noi, cu toate diplomele noastre trecute, prezente şi viitoare. Află!...

— Ce să mai aflu? că am aflat, Vladim.

1 Toţi ceilalţi (it.).

— Află şi nu mă întrerupe! te-ai burzuluit, răcorindu-ţi năduful pe mine. Eu pot să confecţionez o prelegere cu baliverne mai mult sau mai puţin acceptabile despre Renaştere, despre Leonardo da Vinci şi Gioconda, despre Galileo Gabiei şi câte-n lună şi-n stele, despre Cristofor Columb, Vasco de Gama, Magellan şi alţi navigatori de cursă lungă, măcar că n-am văzut marea nici cât bolfosul de Scarlat, doar în poze şi la cinematograf – tu poţi sări pârleazul examenelor *magna cum laude* debitând alte baliverne...

— Pardon! am sărit fript şi profund ofensat. A nu se confunda! Eu nu-s conferenţiar, ca tine, să debitez baliverne cu ghiotura şi să recolt ropote de aplauze cu ele.

— ... alte baliverne, mai mult sau mai puţin verificate

experimental până la proba contrarie, despre batracianele, criptogamele, echinodermele, protozoarele şi cefalopodele voastre, bătrâne batracian; dar când e vorba de *Bâliplatz,* de *Forreign Office,* de *Stock Exchange,* dăm din colţ în colţ şi ni s-a pleoştit tot enciclopedismul. De unde să dibuim ce-i cu aceste rebusuri şi ce vor să însemne? Pare-se că în cuibarele de-acolo, de la *Baliplatz, Wilhelmstrasse, Stock Exchange,* eţetera, în cuibarele de-acolo ceva mai importante decât faimosul cuibar al lui Magister Albertus, se cloceşte soarta lumii în care trăim... Altfel, de ce toate telegramele, telefoanele şi reportajele gazetelor, toate cronicile revistelor, de ce s-ar refera mereu la opiniile şi asigurările garantate de arbitrii de-acolo? Deci, sunt de-o actualitate ceva mai palpitantă decât fişele şi clasificările cefalopodelor tale.

— Şi decât Magellanii memorabilei tale conferinţe, de mult răposaţi întru cele veşnice şi întru decesul navigaţiei cu pânze, dragă Vladim!... am sărit iarăşi fript să-mi apăr cefalopodele mele; oare ele nu răposaseră şi dădeau dovezi de cea mai verificată utilitate? Magellanii trec; cefalopodele rămân.

— De acord, de acord. În fond, ce altceva am spus? Renunţă la controverse. Nu-i momentul... Ştii ce propun, bătrâne batracian şi fanatic campion al cefalopodelor?

Vorbind serios şi procedând metodic, propun să mergem mâine la Baldom.

— Iarăşi la Baldorn? Graţie Verei Arcadievna, credeam că ne-am lecuit definitiv de el, cum i s-a acrit şi lui de noi.

— Greu mai eşti de cap, cucurbitaceule 1 Cum de nu-ţi trece prin dovleac?... Apoi tocmai de Baldom şi de librăria lui franceză avem nevoie în situaţia de faţă, mai mult decât oricând. Nu-i el pionierul Occidentului? Librăria lui franceză nu pune la dispoziţia bahluienilor ultimele procreaţii clocite şi răsclocite în cuibarele specialiştilor de

pe ţărmurile Senei, Tibrului, Spreei şi Tamisei?... Ne prezentăm deci mâine la dânsul, să ne furnizeze oarecari opuri şi opuscule despre vremea şi lumea în care trăim. Memorii, cronici politice şi economice, anuare, rapoarte diplomatice, studii, polemici, reviste, monografii, buletine, numai el, dracul să-l pieptene, şi cataloagele lui mai ştiu ce... S-o luăm de la A la Z, începând de la Bismarck cetire încoace. Lumea n-a stat pe loc, cu programele analitice de şcoală. Să ne punem la curent şi să împrospătăm aceste rafturi de hârţoage mai perimate decât gromovnicul lui moş Agapie cu slove chirilice de acu o sută de ani, pe care dânsul cel puţin are grijă să-l ţină la zi cu adnotări personale.

Reluându-ţi plimbarea în cămăruia strâmtă, uitându-te chiondârâş la rafturile de cărţi şi la surdomutele noastre genii tutelare, izbind cu piciorul în dicţionarele şi enciclopediile aruncate claie peste grămadă pe jos, ai suspinat:

— Observi, preastimabile observator? Observi pentru ce destinaţie neprevăzută le era menit să se ducă pe copcă bietelor noastre chiverniseli de vacanţă? Degeaba le tot pitroceam şi le tot număram, încântaţi nevoie mare de spiritul nostru de prevedere. Şcoala vieţii! Cum se rostea sentenţios în numele analfabetismului numitul analfabet de la Marinarul vesel, dându-ne lecţii. Iar noi, inconştienţii, în loc să luăm aminte, ne înveseleam de sentinţele lui experimentale, ca două mazete caragieleşti ce suntem...

— Într-adevăr, Vladim. După cura de râs, cura de cenuşă pe cap.

— Şi de foame, bătrâne batracian.

— Ei, nici chiar aşa I

— Şi de foame, bătrâne batracian, şi cura de foame, ascultă ce-ţi spun. Nu te-avertizează şcoala experimentală a vieţii? La notă în fişele tale... Cantinele închise... Birturile

nu operează pe credit, în rate seculare, ca anticarii şi croitorii... Coana Sultana nu mai are niciun motiv să ne invite la sardanapalice ospeţe şi libaţiuni... Nicio perspectivă la orizont să ne arvunim de pe acum nobila materie cenuşie a creierului nostru, verificată • experimental de atâtea examene şi premii, odraslelor de bani gata şi cu facultăţile intelectuale în deficit. Noroc că ne-a îndopat preventiv coana Sultana ca pe curcani o săptămână, să facem rezerve de rezistenţă pe-o lună, de hatârul şi cu ocazia trecerii prin acest oraş a dragului mamei drag marinei de baltă. Altfel era topenie mare, bătrâne batracian!

Zâmbeai fără prea îngrozită alarmă acestor preasumbre perspective de post negru şi de pocăinţă.

Ca întotdeauna, te simţeai sigur pe tine şi pe resursele geniului tău inventiv când se vor isprăvi chiverniselile noastre de vacanţă pe fundul marsupiilor.

Fără o prea deosebită îngrijorare, am surâs şi eu după tine, supralicitând:

— Asta să ne doară pe noi în cot! Fac prinsoare că dacă o rugăm pe coana Sultana să ne ghicească viitorul în drojdie de cafea, ne anunţă numai voie bună şi bănet cu dimirlia... plus cine mai ştie ce bucurie pe drum de seară...

— Ba dacă-i vorba să apelăm la oracolele coanei Sultana, providenţiala Pytie a tuturor demoazelelor, soaţelor şi vădanelor, cu toate scârbirile şi bucuriile lor la aşternut pe-o rază de cinci sute de metri, atunci mai bine altceva am ruga-o. Anume să ne cetească în drojdie de cafea, în bobi, în rânză de găină neagră ce-i cu *Baliplatz* şi cu *Stock Exchange.* Acolo s-o văd 1 Că pe noi ne-am văzut... Ne uităm la cronicile externe din gazete şi hebdomadare ca mâţa în calendar, ca Scarlat Agapie la busola şi hărţile de navigaţie maritimă. Oricum am suci-o şi am învârti-o, şi eu, şi tu tot nişte hiper-super-

ultraguguştiuci amândoi, ignoranţii ignoranţilor. Nădejdea, mâine la Baldorn, bătrâne batracian... Acuma, la culcare!...

Ai stins lampa, ca să putem trage perdeaua spumoasă de inişor la o parte din geamul deschis fără să năvălească fluturii de noapte înlăuntru.

Un timp am întârziat amândoi, cu pieptul rezemat de pervaz şi cu ochii înălţaţi la puzderia stelelor de pe firmament.

Priveam şi tăceam îngânduraţi amândoi.

Măreţia nopţii ne amuţise glasul. Ne covârşea cu o mustrare parcă pentru toate deocheatele noastre flecăreli, zurbe şi nimicnicii. Cerul boltea o cupolă atât de imensă, de senină şi calmă, cu o atât de fascinantă armonie în geometria sferelor, încât ne-am strâns instinctiv unul lângă altul cu aceeaşi nevoie de smerită reculegere, care de astă dată se lipsea de cuvinte, de acerbe controverse, de sarcasmul gălăgioaselor apostrofări de datină. Nu, nu era de închipuit şi admis că albastrul acela de cobalt al slăvilor, cu infinitul sclipet de aştri în infinitul de timp şi de spaţii, avea să fie sfâşiat peste puţine nopţi de explozia şrapnelelor, spintecat de săbiile reflectoarelor, străpuns de săgetările sinistrelor rachete cu semnalele de atac, sfârtecat de detunăturile canonadelor, înecat de funinginea şi scrumul oraşelor năruite, cutropit de vâlvorile unui blestemat infern de smoală în clocot, şi de fum, şi de panică, şi de zvârcoliri, şi de prăbuşiri îngenuncheate, şi de vaiere omeneşti, şi de geamăt, şi de deznădejde şi plânsete fără curmare, vreme de patru ani pe-al cincilea.

Ce cuget sănătos şi-ar fi închipuit s-o admită?

O adiere trecu printre foile pomilor din grădină cu foşnet molatic.

Numai o clipă, şi-a stat.

Undeva apoi, într-un cuib dintre ramuri, piui cătinel o păsăruică prin somn.

Numai o clipă, şi-a stat.

În marea şi imobila tăcere a nopţii de vară, s-ar fi zis două şoapte de taină. Cele din urmă suspine ale păcii plăpânde; scâncetul lumilor ameninţate.

Dar noi tot n-o înţelegeam aceasta, tot n-o simţeam, tot n-o credeam încă.

A doua zi, dis-de-dimineaţă, ne-am înfiinţat la librăria lui Baldorn.

Pionierul Occidentului ne primi ceremonios, cu o glacială politeţe. Nu uitase şi nu ne ierta barbara noastră invazie din primăvară, când sub îndemnul Verei Arcadievna i-am devastat templul unde oficia şi i-am profanat idolii, ca nişte huligani de cea mai ordinară teapă.

La auzul dorinţei formulată de tine sumar şi oarecum imperios din pricina nerăbdării, ne examină îndelung pe amândoi prin lentilele bombate ale ochelarilor cu rama de aur, fără să-şi ascundă surâsul condescendent şi ironic de infailibil pontif. Nu aveam capul şi mutra pentru asemenea cărţi şi priceperi. Barbarii tot barbari! De prisos smalţul lecturilor, de sub care răzbea izul cojocului de oaie. Aşa cunoşteam noi Occidentul său? Cum ar putea acest Occident al său şi al celei mai prestigioase culturi, cum ar putea să îngăduie dezlănţuirea unui război cu barbare vărsări de sânge din cauza unui atentat? Pentru ce mai exista la Haga un Palat al păcii şi un tribunal suprem al arbitrajelor? Pe ce lume trăim, de n-o aflasem şi mai căutam verificări?...

Bineînţeles, toate păstrate în sine. Exprimate toate doar prin zâmbetul superior şi prin privirea pe care ne-o arunca parcă de la altitudinea celui mai înalt pisc occidental din Mont Blanc, inaccesibil unor opincari de la poalele Carpaţilor moldo-valahi, cum se uita el la noi de sus în jos de pe scăriţa unde se cocoţase în rafturile cărţilor cu pricina şi cu prea puţin dever îndeobşte.

Treptat însă, pe măsură ce scormonea în rafturi, n-a mai rezistat nici probităţii profesionale de prea serviabil librar, nici vanităţii de prea versat şi neostenit lector. Trebuie s-o recunosc. Mereu îşi amintea de alt volum, de altă colecţie, de altă revistă, de alt buletin, fireşte în versiunea franceză, originale ori traduse în limba lui Voltaire din alte graiuri europene. Mereu ne oferea pe tava palmei alt op şi opuscul, cu toate garanţiile girului său.

— Consultaţi şi celebrul *Almanach de Gotha.* Indispensabil, domnii mei! ne prezentă întru încheiere şi un cărţoi legat în scoarţe aurite, de două ori mai voluminos decât gromovnicul lui moş Agapie cu zodiile pe-o sută de ani.

— Pentru ce brânză şi scofală? l-ai respins tu, strângând golăneţ din umeri, ca un cioban cu saricâ de la stână.

Cu totul impermeabil la asemenea mahalagisme triviale de Bahlui, pionierul Occidentului stărui să ne convingă, adăogând suplimentul respectivelor docte argumente.

— Indispensabil, domnii mei, vă repet. Nu ca să-mi vând marfa; ca să vă pun la dispoziţie o piesă decisivă. Veţi afla din acest almanah – veritabilă comoară cu tradiţii de-un secol jumătate – veţi afla toate legăturile de familie ale caselor domnitoare din Europa. Relatări care pledează în favoarea temei mele... Mai toţi regii şi împăraţii, principii şi moştenitorii de tron ai Europei de astăzi, de la Petersburg până la Madrid, de la Londra până la Atena, sunt cumnaţi, gineri, socri, cuscri, nepoţi, unchi, veri între dânşii. Cum să tragă sabia unul împotriva altuia? Barbarie şi imposibilitate morală, sinucidere, domnii mei...

— Fie, domnul meu!... ai cedat, fără prea multă convingere. Bagă şi ceaslovul ăsta la desagă, bătrâne fraier şi batracian! Poate vom găsi preţioase relatări şi despre infanţii dinastiei Agapie, cu Fifinele şi Pompadurele lor l

Baldom a strâns şi el descurajat din umeri, zăvorându-şi pe buze orice comentariu cu eternul său zâmbet superior de neaoş occidental sută-n sută. Amiciţia dintre noi se corăslise şi ea iremediabil. Deveniserăm „domnii mei”; devenise „domnul meu”. Asta ne durea pe amândoi în cot!

Ne-am întors la domiciliu fluierând a pagubă, uşuraţi foarte de bruma chiverniselilor de vacanţă pe fundul marsupiului, în schimb cu traistele încărcate ca doi dromaderi.

* Chiar că le fusese scris acelor sărmane chiverniseli să se ducă pe copcă, de sufletul arhiducelui Franz Ferdinand şi al soaţei sale morganatice 1

În chilioara cetaniilor ne şi aşternurăm fără preget să bucherim slova nenumăratelor cărţi şi cărţoaie, memorii, reviste, opuri şi opuscule, cu neostoita sârguinţă de bursieri în ajun de examene şi de concursuri.

După trei zile şi trei nopţi ne-au lămurit deplin. Nu mai fu pentru noi o enigmă, un rebus, un mister ce-i cu *Baliplatz,* cu *Quai d’Orsay, Wilhelmstrasse, Forreign Office,* cu *Stock Exchange* sau *Wall Street.*

Cu adevărat acolo se afla cheia şi lăcata lumii în care trăiam. În tainiţile ministerelor de externe şi la bursele din marile capitale se hotăra soarta păcii şi a războiului, împărţeala frontierelor şi stăpânirea noroadelor „civilizate” cu topuzul şi înjugate la plug. Confruntând aceste cunoştinţe noi-nouţe, proaspete-calde pentru amândoi, cu textul telegramelor de ultima oră din ziare şi cu textul cronicilor mai amănunţite de la faţa locului, ni se întări încredinţarea că lumea nu e şi nu poate fi ameninţată de nicio primejdie.

— Parigorii I repetai tu, închizând un tom şi înhăţând altul din vraf. Parigoriile Verei Arcadievna, bătrâne batracian, ’

— Da, constat şi eu! supralicitam. De data asta,

dreptatea e de partea lui Baldorn.

Buimăciţi de uimire, pătrundeam într-un univers pe care-l ignorasem cu totul şi care cu fieştece carte nouă lua proporţii mai fantastice decât romanele de fascicolă ce-au pasionat-o cândva pe coana Sultana. Misterele şi fantasticul realităţii şi lumii în care trăiam fără habar. Bănci, trusturi, carteluri, concerne, monopoluri, coaliţii şi rivalităţi, manopere şi capitulări, dinastii de bancheri, de magnaţi, de fabricanţi sau exploatatori de mine ori de zăcăminte petrolifere, de bumbac sau de cauciuc, de arme şi muniţii, de explozibile, de căi ferate ori companii de navigaţie: Rotschild, şi Morgan, şi Camegie, şi Rockfeller, şi Krupp, şi Schneider-Creusot, şi Vickers, şi Armstrong, şi Du Pont de Nemours, şi Hotchkiss, şi Cecil Rhodes, şi Vanderbilt sau Bazil Zaharoff, adevăraţii arbitri şi satrapi ai veacului trecut şi cu atât mai vârtos ai veacului nostru, care abia începuse. Aceştia făceau şi desfăceau războaiele şi pacea, în cuibarele lor din dosul firmelor oficiale de la *Baliplatz, Quai d'Orsay, Forreign Office* şi într-o complicitate notorie, nici măcar deghizată.

Era limpede şi în afară de orice controverse.

Mumia îmbălsămată de pe tronul Austro-Ungariei, octogenarul monarh şi gâde al celor vreo zece noroade asfixiate şi sângerate de ghearele pajurei cezaro-crăieşti cu două capete, dricarul şi cioclul odioasei dinastii habsburgice – *divide et impera!* — nu se arătase nicidecum prea mişcat de moartea urmaşului său. Prea îi pricinuise numai nemulţumiri, încăpăţânate surprize şi necazuri în viaţă! De altminteri, în cei peste şaizeci de ani de domnie îngropase atâţia şi atâtea! Revoluţii, popoare, drepturi, oameni, rude, libertăţi, începând de când se urcase pe tron la 1848; frate, soţie, fecior şi nepoţi cu nemiluita; care suprimaţi de plutoanele de execuţie, ca Maximilian, împăratul Mexicului, care asasinaţi ca

împărăteasa Elisabeta, care sinucişi ca arhiducele Rudolf la Mayerling, care mistuiţi fără urme în pretinse naufragii; care morţi în pretinse accidente de vânătoare, carbonizaţi în incendiile sălilor cu tombole de caritate sau răposaţi în aziluri de nebuni... Un nesfârşit cimitir de popoare şi de urmaşi, vegheat de-o sinistră cucuvaie împăiată... Nici el, nici liota celor vreo optzeci de arhiduci şi arhiducese din catastiful *Almanachului de Gotha* nu păreau să fi jelit cu şiroaie de lacrimi cele două victime de la Sarajevo. La primirea ştirii, ceva mai puţin impresionat chiar decât moş Agapie la despărţirea de bolfosul său infant, s-a aşezat foarte liniştit la masă despăturindu-şi tacticos şervetul fără să-i tremure mina; iar arhiducii şi arhiducesele, cu toţii şi cu toatele în număr de optzeci, s-au încins de zor la treabă pentru a salvgarda respectarea protocolului şi ordinei genealogice la înmormântare cu atâta zel şi cu o vigilenţă atât de strictă, separând în dricuri soaţa morganatică şi înlăturind din cortegiu pruncii care erau numai nişte orfani oarecare, nu şi super-hiper-arhiduci ca dânşii, încât bieţii vienezi până la urmă nici n-au băgat de seamă că participaseră la o ceremonie funerară şi la un mare doliu naţional. Drapelele cernite au apărut şi-au dispărut cu o iuţeală scamatorică. Orchestrele şi fanfarele militare au cântat ca întotdeauna aceleaşi valsuri languroase de Strauss şi aceleaşi refrenuri de voioase operete la Prater şi pe Ring. Mulţimea s-a dedat la aceiaşi cremvurşti cu hrean ca în fiecare seară şi la aceleaşi halbe de bere cu guler de spumă. Hotărât, nimeni nu iubise şi nu regreta morţii. Într-un fel, pronia cerească dirijase dinadins gloanţele atentatorului pentru a lichida o încâlcită şi dezagreabilă problemă dinastică, fără multe marafeturi, scurt şi cuprinzător, două focuri de armă: pac 1 pac!

Franz losef de Habsburg putea în sfârşit să doarmă în linişte cu un pietroi de moară uşurat de pe inima sa de

iască, sub egida eraldică a tuturor titlurilor şi blazoanelor restaurate în ordinea lor sacră prin radierea *de jacto* a unei dezonorate mezalianţe. Atentatorul cu gloanţele fără de greş ar fi meritat o cunună de lauri şi o pensie viageră pentru fapta lui atât de binevenită! Cel puţin aşa se rosteau fără înconjur unii dintre cronicarii şi corespondenţii de la faţa locului. Ce rost aşadar şi ce motiv de război?

— Parigorii! te-ai rostit şi tu, pentru a nu mai ştiu citea oară.

Şi de perfect acord, luam la rând alt teanc din tomurile cărate în desagă de la Baldorn.

Printre ele, îndeosebi una ne întări cu desăvârşire în optimistele noastre încredinţări, alungind cea din urmă umbră de îndoială şi invocând argumente de alt soi, mult mai temeinice şi uşor de verificat. Era o carte intitulată *Marea iluzie,* scrisă de-un necunoscut, Norman Angell, tipărită simultan în vreo zece limbi şi vreo zece capitale, şi tradusă mai apoi în alte vreo douăzeci de ţări şi de graiuri. Cartea abia apăruse de vreo trei ani şi stârnise (precum atunci descopeream) cea mai justificată vâlvă printre economişti, militari şi specialiştii politicii internaţionale; citată în Parlamentul francez de liderul socialist şi combatantul păcii, Jean Jaures, de raportorii bugetului din Franţa şi Germania, de tehnicienii englezi şi americani, de nenumăraţi şi diverşi cărturari din cele patru puncte cardinale.

Mi-am ascuţit creioanele. Am tăiat meticulos foile de hârtie pentru fişe şi adnotări. Am pus alături la îndemână caietul de notiţe şi rezumate.

Toate tipicurile de viitor şi mocăit belfer.

Însă şi astăzi, după atâţia şi atâţia ani, mai ale1 după crâncenele experienţe şi verificări ale celor două războaie cu toate urgiile şi ororile lor inutile, n-aş găsi că e locul pentru niciun sarcastic şi retrospectiv surâs. Cartea, acum

uitată, merita cu prisosinţă acele minuţioase şi solemne preliminarii de lector. Căci vestea cu o extraordinară forţă şi simplitate tot ce avea să se întâmple şi s-a întâmplat de aidoma.

Nu cu un plângăreţ pacifism, liric şi vag, inoperant, cum era moda timpului. Ci dezarticulând la rece toate rotiţele şi angrenajul realităţilor în care trăiam, dovedind la rece absurditatea iluziilor că războiul ar mai putea împărţi vreodată Europa în învingătorii şi învinşii războaielor de odinioară, demonstrând că pot exista şi că există speculanţi şi profitori ai înarmărilor şi victoriilor – dar sub niciun motiv popoare şi ţări biruitoare, care să prospereze în dauna învinşilor. Singurii beneficiari, o clică de speculanţi şi complici, de stipendiaţi şi paraziţi, aceiaşi întotdeauna şi pretutindeni. Singurele victime, aceleaşi întotdeauna şi pretutindeni – noroadele, carnea de tun – indiferent dacă în prima clipă s-ar părea diferenţiate în tratate de pace de iluzia unor glorioase victorii sau de umilinţa unor răpuse înfrângeri.

Ţi-am trecut cartea în mână, după ce mi-am pus meticuloasă ordine în fişele şi însemnările de viitor belfer.

— Citeşte şi tu, Vladim! Cred că adevărurile de aici nu mai îngăduie nicio controversă.

Spre seară mi-ai restituit volumul. Tu îl devoraseşi pe nerăsuflate; fără creioane ascuţite, fişe şi adnotări.

— De acord, bătrâne batracian. La drept vorbind, cartea asta de 350 pagini condensează concluzia logică şi definitivă a tuturor celorlalte lecturi. Fapte, fapte şi dovezi! Ce conducători de popoare, ce ţări, împăraţi, regi, sfetnici şi păduchi din camarila tronurilor ar mai fi aşa de stupizi să nu priceapă fără niciun fel de controverse că printr-un război îşi taie singur creanga de sub picioare? Şi ce popoare au mai rămas într-aşa hal de ignoranţă şi de inerţie ca să accepte o sinucidere colectivă din înalt

ordin?... Război! Crimă împotriva omenirii, organizată în societăţi anonime pe acţiuni de-o şleahtă de profitori... Chiar dacă prin absurd unii tot nu văd ce-i de văzut şi nu înţeleg ce-i de înţeles; pentru ce mai există însă parlamente, presă, opinie publică, o internaţională a socialismului pacifistă prin definiţie? Aceştia cum ar tolera?... Bravo! Bravissimo! Noi ne-am luminat. S-o luminăm şi pe Vera Aroadievna, lecuind-o de parigoriile sale... Sper că n-ai nimic împotrivă să-i expediez un răvaş şi s-o convocăm de urgenţă la Georges, confiseria protipendadei şi a Bijulicilor ieşeni. Sau, mai nimerit, la Copou, sub teiul lui Eminescu, pentru a-i putea zbiera contraargumentele noastre din străfundul rărunchilor în toată libertatea, fără să băgăm în sperieţi distinsa clientelă aristocratică a lui Georges. Căci am adunat contraargumente helbet, să ne înfăţişăm cu ele şi la Palatul păcii de la Haga... Ce zici, să-i scriu? De acord?

— De acord, Vladim...

Ai scris răvaşul, ai lipit plicul şi l-ai expediat prin unul din curierii şi adoratorii tăi desculţi.

Mesagerul s-a întors fără rezultat şi răspuns. N-o găsise acasă şi a lăsat răvaşul acolo.

Peste trei zile, a doua epistolă avu aceeaşi soartă.

— Ciudat! ţi-ai zburlit coama de leu-paraleu, plimbându-te iarăşi cu neastâmpăr de colo-colo în chilioara cetaniilor. Ciudat! Ea se plângea că se simte singură. Iar acum ea nu mai catadicseşte să ne dea niciun semn. Ia-o de unde nu-i... Măi ostrogotule 1 te-ai răstit la curierul desculţ şi cu garderoba văratică de sezon redusă la cea mai sumară expresie. Măi, n-ai rătăcit cumva scrisorile zbănţuindu-te pe maidanuri şi-mi umbli cu fofârlica?

— Îmi pare rău, dom Vladim. Aşa mă cunoaşteţi?

Preocupaţi şi posaci, am purces amândoi de tacit acord să ne vânturăm la aer. Nu ne pria prea grozav acest

preacordial acord, lipsit de biciuiala controverselor şi sumuţărilor de datină.

Tu ai pornit să colinzi pe la bravii fraţi italieni şi pe la Ion Budea Hortopanu, conu Buduşcă, infatigabilii tăi precursori şi virtuoşi ai verbului sonor, ai peroraţiilor, tiradelor şi diatribelor, pe care i-ai cam părăsit în ultimul timp, cufundat în cetania maldărului de opuri şi opuscule pentru a te iniţia definitiv pe ce lume trăiam. Eu am luat-o agale în altă direcţie, fără ţel, să cutreier uliţele mărginaşe cu livezi şi grădini rustice, în dorul celor de-acasă, din sat.

Ziarele nu mai aduceau nicio veste nouă, palpitantă. Titlurile de-o şchioapă îşi reveniseră la dimensiuni ’■ >rmale şi la vechile litere cenuşii. Acalmie. Kaizerul, cu toată suita, naviga într-o croazieră de odihnă spre fiordurile Norvegiei. Poincare, preşedintele Republicii Franceze, împreună cu Viviani, preşedintele de Consiliu, în altă croazieră spre Petersburg, Stockholm, Copenhaga, să întoarcă anume vizite diplomatice. Premierul Angliei, la pescuit, în Scoţia. Cancelarii şi ambasadorii, în concediu. Mareşalii şi generalii, care se gârboviseră cocoşaţi pe scaune în misiunea lor sedentară la birouri tot ticluind şi remaniind alte şi alte planuri de mobilizare şi război fără să fi văzut un câmp de bătălie vreodată, îşi curariseau la băi şi cu ape minerale podagra, hemoroizii, pietrele de la vezica biliară, prostata şi păcatele tinereţelor din garnizoanele de sublocotenenţi. În Elveţia se iscase o molimă printre turmele de vaci, încă nedepistată de veterinari. Acalmie şi plictiseală. Cota apelor Dunării, buletinul meteorologic, bursa cerealelor din Brăila – şi undeva, departe, peste oceane şi continente, la antipozi, în colonii, o străveche foame endemică.

Toate dincolo de orizontul colinelor care ne împresurau, mereu învăluite acum de-o ceaţă alburie, imobilă şi năbuşitoare de colb. În târgul nostru adoptiv, zăduf,

lâncedă somnolenţă, apa pe sponci, duhneală clocită din gurile de canal.

Moţăiau sergenţii de stradă la răspânteni pustii. Moţăiau caii de la birjele goale. Moţăiau şi copacii cu frunzele veşted pleoştite de secetă. Doar din când în când mai croncăneau şi stoluri negre de ciori, trecând fără rost dintr-o margine în alta în vâsliri lenevoase de aripi, răpuse parcă şi ele de lehamite şi marasm.

Atunci, deodată, în această torpoare năclăită de năduşeală şi doborâtă în catalepsie de dogoarea lunii lui Cuptor, a irupt ultimatul Austro-Ungariei.

— Bucluc! exclamă coana Sultana, ivindu-se în prag valvârtej din oraş cu pălăria strâmbă şi ştergându-şi gârlele de sudoare de pe obraji cu băsmăluţa leoarcă. Mare bucluc şi tevatură!

— Ce bucluc şi tevatură? ai întrebat tu, abia stăpânindu-te să nu izbucneşti în hohote nebune de râs la aspectul tragicomic al mamei dragului mamei drag.

— Război, domnule Vladim, război!... Cică s-a zborşit drojdia şi cheagul în hodorogul de Franz Iosef, mânca-l-ar viermii pământului, ca să-mi ia mie băieţii şi să-i ducă la pieire, dragii mamei dragi. Ei, mai găseşti că-i de râs şi de luat în perplizon o mamă îngrijorată, domnule Vladim? Nu mă aşteptam... Aha! Văd că ţi-a pierit şi dumitale graiul şi pofta de râs. Veneam să vă întreb dacă-i cu putinţă una ca asta şi să mă dumiriţi, ca nişte juni cărturari tobă de învăţătură, cum vă ştiu şi vă stimez. Ce ziceţi la toate?

Noi nu ziceam nimic la toate.

Tăceam prostiţi amândoi.

— Mă duc să-i spun bucuria lui Haralambie. Măcar că... Ce să simtă şi să-l muncească pe dânsul? Uscat, toacă! Doar să mai înnădească o filă nouă la gromovnic şi să-i tragă din condei la poliloghiile lui cu oameni mari şi cu fapte măreţe... Iaca oamenii mari şi faptele lor măreţe! Are

de-acum din plin... Oameni mari, vai şi-amar de noi şi de zilele noastre, cu pacostea lor!...

Tu, în picioare, lângă masa cu teancurile cărţilor noi-nouţe de la Baldorn, le-ai privit cu o încruntată şi nemărginită scârbire.

Erau trei teancuri la număr, în echilibru precar, ca trei pagode chinezeşti. Cel mai înalt şi instabil, la mijloc, sub acoperişul roşu şi aurit, disproporţionat de greu şi apăsător al *Almanachului de Gotha,* biblia tuturor dinastiilor care domneau în Europa de-atunci, catastiful tuturor sacrosanctelor blazoane, genealogii, titluri, protocoluri. Ai privit cu nemărginită şi încruntată scârbire teancurile de opuri şi opuscule ce ne minţiseră încă o dată, pe urmă, scurt, le-ai măturat cu latul palmei de pe masă, să se rostogolească în hăul unde se rostogoleau toate învăţăturile noastre cărturăreşti şi toate uceniciile şi evlaviile şi amăgirile tinereţii noastre, ducă-se toate în hăuri, precum s-au şi dus începând din acel ceas.

Într-asemenea chip lipsit de orice grandoare a năpădit în existenţa noastră, grotesc şi hilariant, vestea celui dintâi război mondial.

Războiul generaţiei noastre şi ţintirimul ei.

Întorcându-mă cu amintirile în timp pentru a reconstitui cu imparţială obiectivitate de analist şi observator tot ce-am simţit şi ce-am gândit în acele clipe, e veşnic nevoie să revin stăruitor la o anume lacună, la o eclipsă, la o infirmitate specifică a vremii şi a noastră, menită să falsifice sărăcind dintru început tot cutremurul nespus de-atunci, când ni s-au oprit bătăile inimii în piept şi ni s-a căscat în cuget toată oroarea lumii în care trăisem şi mai aveam poate a trăi, poate a muri, poate a ucide, cum am şi ucis, din înalt ordin.

— Asta e, bătrâne batracian! *Alea jacta est!* De prisos comentariile noastre şi afuriseniile coanei Sultana. Nu mai

pot schimba nimic. Să trecem deci la fapte... Fii altruist, scociorăşte în vechea ta pungă şi /deşartă marsupiul pe masă, să numărăm şi să procedăm la un bilanţ provizoriu.

Fără să-ţi cer explicaţii, m-am executat. Tu la fel.

Ai împlinit moviliţă pe latura mesei o sumă rotundă, în care vărsai totul şi numai o infimă lipsă se întregea din chivemiselele mele. Ai mai numărat încă o dată, ai lipit suma într-un plic şi ai pus plicul în buzunarul de la piept.

— Bagă restul tău înapoi, bătrâne batracian! mi-ai comandat. Reprezintă pentru moment singurul nostru fond de rezistenţă. Ia aminte! Eu, personal, nu-mi opresc decât lei doi, bani douăzeci şi cinci... Acum, m-am cărat!

— Dar unde, Vladim?

— Nu întreba şi nu ai teamă.

— Bine, bine, nu am teamă. Dar ce să faci?

— Ce-ţi pasă? Fii sigur, nu o faptă pe care s-o dezaprobi.

Am vrut să mă agăţ de tine.

— Dacă pleci în oraş, merg şi eu, să aflu ştiri din sursă directă.

— Nu plec în oraş...

— Unde naiba, atunci?

— Nu ţi-am spus? Ce-ţi pasă?... Undeva, în regiunile mai periferice... Fii răbdător şi cu scaun la cap, cum se cade unui bătrân şi respectabil batracian, stai în tihnă aici, unde nu se ştie cât ne e dat să ne mai bucurăm de cetanii şi controverse. Încearcă să introduci oarecare ordine în maculatura pe care-am împrăştiat-o vraişte, într-un nescuzabil acces de nevricale. Iartă-le şi nu mă bombăni 1 Când mă întorc, aduc şi o pâine de lei zero, bani douăzeci, cu mezeluri de lei zero, bani treizeci, pentru cina noastră cea de taină. Căci ne-aşteaptă noapte lungă. Vom avea multe planuri şi proiecte de revizuit, fire-ar ele să fie de sufletul arhiducilor şi anticei case de Habsburg, fiindcă ale noastre s-’au dus pe copcă, opt şi cu-a brânzei nouă. De

acord?

— De acord. Dar când te întorci?

— *Chi lo sa?* Sper că nu prea târziu. Nu-ntreba şi nu ai teamă, bătrâne batracian.

AL CINCILEA CAPITOL

Vreo două săptămâni mai târziu. Ceasul vreo zece dimineaţa.

Pentru a treia oară vânturai vrafurile ziarelor de pe masă, bombănind şi drăcuind:

— Iarăşi ai confiscat afurisita de lupă, microscopistule?

— Eu? Nici gând, Vladim.

— Haide-hai! O piteşti dinadins, să nu. Ţi-o uzez cumva, hapsâne Harpagon! Hagi Tudósé! Shylock! Moş Grandet!

Ai foşnit pentru a patra oară gazetele claie peste grămadă pe masă, cele mai vechi din ajun şi cele mai proaspete din acea dimineaţă încă mai mirosind a cerneală tipografică. Ai răscolit cu icnete de năbădăi în dreapta şi-n stânga, ai drăcuit mai departe, fără să-mi asculţi sfatul blândelor ademeniri; până ce, dibuind-o unde se pitulase, ai înşfăcat-o din ascunziş la vedere, glorios trofeu! terorizată captivă! mai şi zgâlţâind-o abraş, să-ţi ştie de teamă, cum dictau năravurile belicoase ale vremii.

— Evrica! Ţi-am suflat-o, bătrâne şi zuliar batracian! Trece-o în comunicat la capturile mele.

Souturându-ţi fruntea, ţi-ai vârtejit părul din pleoşteala pletelor de salcie plângătoare pe morminte, restabilindu-i rebelele inelări ale coamei de leu-paraleu dintotdeauna. Ai purces a plimba lupa deasupra hărţii cu litere minuscule şi te-ai consacrat caznelor tale noi-nouţe de strateg şi tactician, îndârjindu-te să descoperi infimele localităţi intermediare din ultimul comunicat de pe frontul occidental, cu mormăieli şcolăreşti, ca în primul an al

bursierului venit de la stână: Namur... Namur... Liège... Louvain... Louvain...

Louvain... Eu mă strămutai din cuibarul cetaniilor definitiv părăsite, spre celălalt capăt de pat, cu unghiul optic cât mai larg către grădina din faţă şi fereastra deschisă, de unde adia o boare răcoroasă şi jilavă după ropotul înviorat de ploaie din zori.

Cam astfel decurgeau zilele şi nopţile noastre acum.

Hărţi, luptă, comunicatele de pe fronturi şi migăita lor confruntare, când ne întorceam din Piaţa Unirii cu vraful gazetelor subţioară şi cu celălalt lest în tidvă – al celor mai fantasmagorice zvonuri clocite şi răsclocite peste noapte de unii şi de alţii, febril încondeiate cu ochi şi cu sprâncene de zeloşii colportori din ceas în ceas şi din gură în gură, de nu le mai recunoşteau nici cei care le clociseră şi le preluau de bună-credinţă să le răspândească în noua versiune mai departe, „din cea mai sigură şi autorizată sursă”.

În memorie îmi răsar astăzi cu o extraordinară precizie şi vivacitate, pentru totdeauna întipărite în văz şi-n auz, paginile gazetelor de-atunci, strigătul răguşit al vânzătorilor de ediţii speciale, titlurile senzaţionale; fotografiile, schemele hărţilor şi bătăliilor; scenele din cămăruia noastră; bietul nostru prânz, pe sponci şi pe marginea mesei; ibricul de cafea aburind; dialogul cu izul vechilor iznoave şi incote de şezătoare, dar lipsite de focul controverselor gălăgioase de altădată; mimica şi reflecţiile tale consternate când în dam invitai şi surdomutele genii tutelare să se pronunţe şi să ne lumineze; neastâmpărul cu care străbăteai în diagonală încăperea prea strâmtă pentru asaltul atâtor nedumeriri; pârdalnica lupă, care mereu se pitea pe sub vrafuri; clănţănitul tabacherii cadou de la Gogo, după ce scoteai altă ţigară, s-o aprinzi de la flacăra chibritului care-ţi ardea vârful degetelor;

îngrijorările mele de bătrân batracian mereu preocupat de administrarea chiverniselilor pe fund; norii cătrăniţi ai fumului de tutun ieftin, cl. IV sate, când pâcâiam melancolic din preararisima-mi şi selecta achiziţie de la fraţii Rovetta, bătrâna-mi pipă de încredere a zilelor şi nopţilor de-acum şi de-aici.

Toate le văd, le-aud, le-adulmec cu mirosul, se desfac din fumul aceleiaşi bătrâne pipe de încredere, parcă le-am trăit ieri, adineauri, parcă le mai retrăiesc mereu şi mereu. Mai puţin fidelă e însă cronologia evenimentelor cu un caracter într-adevăr precis şi istoric, aşa cum s-au desfăşurat de la zi la zi atât de vertiginos şi de sacadat, încât abia le mai puteam urmări.

Nu mai puţin se adaugă şi o sumedenie de confuzii ale vremii, să-mi zădărnicească probitatea reconstituirilor de minuţios şi imparţial observator.

Dar îmi stăruieşte în memorie cu tirania obsesiilor acea săptămână de la sfârşitul lui iulie şi începutul lui august 1914, preludiul celui dintâi război mondial şi ţintirimul tinereţii noastre.

Preludiul regizat în taină de conţii şi baronii războiului, precum li s-a spus. Contele Berchtold şi contele Tisza şi contele Forgaci şi contele Czernin şi baronul Konrad von Hotzendorf şi Bethmann-Holiweg şi contele Hoyos şi droaia de alţi conţi şi baroni cu o droaie de *von* şi *zu* în titulaturile care ne luaseră piuitul, de te-ai scărpinat ciobăneşte în chica dacică declarând că niciodată n-ai să-i poţi cresta fără de greş la răboj. Totuşi, ciudat! Numele lor măreţe şi somptuoasele titulaturi s-au şters astăzi din răbojul hronicilor. S-au contopit nivelate cu numele altor uneltitori şi comparşi din cealaltă tabără, fără arbori genealogici şi blazoane feudale, fără *von* şi *zu,* devălmăşiţi într-o egală răspundere de judecata şi verdictul posterităţii.

Dar mie aceştia îmi apar acum din cavourile lor,

desfăcându-şi scheletele din linţolii putrede şi dumicate de viermi, să se perinde în costumele de-un fast anacronic; în uniformele brodate cu fireturi de cancelari, de ambasadori şi şambelani; în ţinutele marţiale de mareşali şi generalissimi cu piepturile tapisate de cordoane şi decoraţii cucerite în cariera sedentară la birouri sau cu prilejul părăzilor, aşa cum mi s-au imprimat în retină din fotografiile de-atunci. Arbitrii lumii, ai păcii şi războiului, călăii şi cioclii noroadelor... Ca şi Kaiserul cu mustaţa lui în furculiţă şi cu cele vreo patruzeci de faimoase travestiuri de ceremonie şi spectacol. Ca şi stafia dinastiei de Habsburg, octogenarul gâde Franz Iosef în hlamida pătată cu sânge, de împărat şi rege apostolic al atâtor seminţii robite; care de mirare e cum de-a încăput totuşi într-un singur sicriu dintr-o singură criptă, cu toate coroanele sale, cu toate titlurile şi blazoanele, crucile, cordoanele şi hrisoavele seculare, cu toate cele vreo şaptezeci de etc., etc., etc. Din pomelnicul *Almanachului de Gotha.*

Aceştia au deschis cutia Pandorei să decidă soarta lumii şi inclusiv a noastră, cele două obscure unităţi statistice ale efectivelor de război dintr-o obscură chilioară de cetanii şi osârdii studenţeşti. Mai hotărându-şi în aceeaşi vreme, fără să-şi dea socoteală, şi propria lor soartă: tronuri rostogolite cu întreg cortegiul de curteni şi valeţi, imperii împărţite, pacte ferfeniţite, coroane depuse sub sticlă pe catafalcul de pluş al muzeelor. *Vanitos vanitatum...1*

Iar într-o mai macabră derâdere a veneratelor etichete şi protocoluri pomopoase, documentele aveau să dea mai apoi la iveală şi mesajele confidenţiale de ultima clipă a verilor încoronaţi din sacrosanctul ceaslov al lui Baldorn: împăratul Germaniei, ţarul Rusiei şi regele Angliei, împăratul Indiilor. Tragerile reciproce şi triviale pe sfoară. Jurămintele de eternă credinţă în pace semnate Willy,

Nicky şi Georgie, ca diminutivele răsfăţate din răvaşele de *rendez-vous* galant trimise călăreţelor de circ sau cantatricelor de varieteu pe când erau trei juni infanţi.

Triviale şmecherii desigur, triviale asemuiri fără îndoială; dar nu eu le născocesc.

Stau scrise negru pe alb în documentele atotgrăitoare şi astăzi de domeniul public; îmi tresaltă în memorie şi-mi ţâşnesc sub peniţă, fiindcă sintetizează nimicnicia, strâmbătăţile şi triviala oroare a lumii în care trăim şi avea să ne îngroape într-o bălăceală aşa de sinistră destinele tinereţii noastre şi ale altora mii şi mii, ce-ar fi fost poate altfel să fie... încolo? Câteva pâlpâiri de văpăi muribunde în ceasul al unsprezecelea.

Cel din urmă cuvânt patetic de pacea lui Jaurès la conclavul Internaţionalei socialiste de la Bruxelles; demonstraţiile muncitorilor din marile capitale defilând pe stradă şi în pieţe cu protestările da care se alăturau mamele: *La paix! Frieden! Mir! Peace! No tear! A bas la guerre! ** Grevele de la Petersburg şi baricadele din cartierul Vâborg. Convulsiile păcii în agonie... Şi pe urmă asasinarea lui Jaurès la Paris, ordinele de mobilizare, declaraţiile de război în accelerată[20]cadenţă, parlamentarii socialişti din Germania, din Franţa, din Austria, din Belgia călcându-şi laş legământul, îmbulzindu-se la urne ca mieluşeii la strungă să voteze creditele uciderilor în masă şi măsurile excepţionale pentru a încătuşa mulţimile şi a le trimite cântând marşurile regale şi imperiale, să nimicească, să prade, să omoare şi să moară din înalt ordin... Într-o singură săptămână, şapte state în război, dintre care cinci, cele mai mari ale Europei şi ale planetei, cu dominioanele şi imperiile lor coloniale din America, din Asia, din Africa, din Oceania, cu a lor carne de tun de toate culorile, rasele, religiile. Gogoriţa păcii armate, himericul

---

20[1] Deşertăciunea deşertăciunilor... (lat.).

panaceu – *şi vis pacem, para bellum* – atât de fructuos speculat la bursa morţii de fabricanţii de armament, îşi încheiase rolul. Armele şi muniţiile furnizate de Krupp, de Schneider-Creuzot, de Vickers, de Armstrong, de Putilov, de Zaharoff, de Skoda, se cereau folosite petru a face loc altora, nemairăbdând să rugineasc㠄 în depozite. Pulberăriile bucşite de explozibile atâta aşteptaseră, ca să arunce în văzduhuri iluzoriul Palat al păcii de la Haga, la capsa celei dintâi scântei. Iar năuca precipitare a evenimentelor nu ne mai îngăduia nici răgazul să ne dezmeticim.

În van ne era truda din săptămână de-a doua, după ce urgiile au năboit din viespar.

— Dacă huzarii morţii şi ai Kaizerului înaintează cu aceeaşi viteză cum au pornit-o, până la culesul viilor şi plecatul rândunelelor ajung la Capul Finister şi se duc naibii de-a berbeleacul să se înece în Oceanul Atlantic, bătrâne batracian.’ ai răbufnit tu în concluzie, aruncând lupa deasupra hărţii din dicţionarul Larousse. Ca să-i urmărim, nu de lupă şi de hărţi va fi nevoie. Echipament de scafandri... Măi, aceşti Sfarmă-piatră, Sfarmă-fronturi şi cetăţi au luat apa la moară lui Atila, Gingishan şi Timur-Lenk. I-au lăsat de căruţă... Face toate paralele să vedem mâine mutra lui Baldom, pionierul Occidentului. ■ Halal Occident!

Într-adevăr, mutra lui Baldom chiar că făcea toate paralele de văzut.

— Ce zici de Occidentul dumitale, domnule Baldorn? te-ai mărginit să-l întrebi cu o perfidă candoare.

Baldorn a implorat îndurare, cu un gest mut din mâna de piftie, în care-i tremurau ochelarii.

Generos, tu n-ai mai stăruit.

Ai examinat hărţile. Ai încuviinţat împăturindu-le în plicurile f.f.f. Occidentale şi aspectuoase de celuloid

translucid. Mi-ai făcut semn din sprâncene să mă scociorăsc în fundul marsupiului şi să achit costul peşin, fără rate, credit şi rabat, pentru a nu abuza cu neomenie de slăbiciunea unui atât de zelos furnizor de nobilă marfă intelectuală.

Când să plecăm, pionierul Occidentului se dezmorţi puţintel din flasca deprimare, atingându-se deodată cu palma pe frunte într-o tentativă neizbutită de plesnet, ca un bahluian sadea, sută-n sută, de cea mai nestrujită speţă.

Numai o umbră de deget însă, cu o umbră de palmă, pe-o umbră de frunte a unei umbre de om.

— Uitam! Ţ-ţ-ţ! Ce culpabilă neglijenţă! Vă rog să scuzaţi... Un comision. Chiar adineauri a trecut pe aici domnişoara Lukianov.

— Ah!

— Ah! am supralicitat cu exclamaţiile amândoi.

— Pentru a zecea oară poate, vă caută mereu şi mereu întreabă de adresă...

— Deştepţi mai suntem! te-ai plesnit şi tu pe frunte, fireşte cu mult mai energică şi sonoră spontaneitate, cu vigoarea ancestrală a ciobanilor de la noi, de la stână, când li se pierd fără adresă din vina lor mioarele din târlă. Încă ne mai şi miram!... Unde să ne răspundă Vera Arcadievna, dacă nu ne-a dat prin *Cucurhita pepo-melopepo* să-i indicăm şi castelul dinastiei Agapie cu hulubărie şi donjon, care ne ospitalizează provizoriu în dorul şi de dragul dragilor mamei dragi? N-ai observat, rogu-te, în ce direcţie o fi pornit domnişoara Lukianov, dragă domnule Baldorn?

— Regret, nu pot preciza. Dar am rugat-o să treacă pe la magazinul fraţilor Rovetta, poate că dânşii vă ştiu adresa, cunoscând că sunteţi în relaţii amicale. Cel puţin aşa am impresia... în special dumneata, domnule Vladim, şi *signor*

Salvatore...

— Nici *signor* Salvatore n-are de unde să ştie! Ce ştie el? Trovatore şi Lacrima Cristi. Bolta rece, Trei sarmale, Gât strâmb, La Paradis general şi alte localuri de noapte cu pivniţă şi lăutari.

Baldorn, nefericitul, păru atât de dezolat, incit mi se păru şi mie pe cale să-i pice ochelarii dintre degetele de zgârciuri şi gelatină, cum îi mai lunecaseră cândva să se spargă în ţăndări.

— Mi-aş permite totuşi o simplă sugestie... îngână el indecis.

— Da! S-auzim.

— Lăsaţi-i chiar acum adresa la domiciliu. Poate aveţi şansa s-o şi întâlniţi. Laşul nu-i Paris, nici Londra... O suburbie provincială!... Nu se întâlnesc decât cei care se ocolesc, cum mă ocolosc pe mine de-un timp anume clienţi zilnici şi ataşaţi de altădată... Spunea domnişoara Lukianov că se întoarce acasă, fiindcă aşteaptă o persoană...

— Cea mai inteligentă sugestie şi cea mai preţioasă informaţie, dragă domnule Baldorn! ai recunoscut, îmblânzit. Mulţumesc. Ne vom conforma întocmai. Ce mai stăm ca berbecii la adăpătoare? te-ai stropşit în schimb la mine. A se cărăbăni-cărăbănire în pas alergător şi în salturi de canguri cu marsupiile uşurate. Dă-i drumul!...

Nu ne permiteau nici resorturile încheieturilor, nici circulaţia străzii, nici legitima curiozitate de a mai cerceta, ca în fiecare dimineaţă, noua atmosferă a târgului nostru adoptiv.

În colţul dintre Piaţa Unirii şi strada Lăpuşneanu, în latura hotelului Traian şi în faţa imensei vitrine a ziarului *Evenimentul,* mulţimea se îmbulzea să citească telegramele ultimelor evenimente care n-au încăput în prima ediţie. Mai departe înghesuiala se rărea. Dar toţi

păşeau cu o preocupare suspendată deasupra capetelor, cu un aer străin şi straniu, absent de la realitatea imediată: stradă, birje, bălţoace de ploaie, gâlci în asfalt, trecători.

Ochii tăi le ipătrundeau toate însă mult mai ager şi lucid, căci n-ai pregetat să mă linişteşti:

— Fii pe pace, bătrâne batracian. Peste o zi sau două, fondurile noastre comune de subzistenţă au să înregistreze o bruscă urcare la bursă.

— Mnda. Aş vrea s-o mai văd şi pe asta... am clătinat eu sceptic din cap.

— Ai s-o vezi, cum îl văzuşi şi pe Baldorn, care făcea toate paralele de văzut.

Împingându-ţi pălăria mai pe ceafă, să-ţi dezveleşti fruntea, ai coborât repede de pe trotuar să faci loc unei perechi de domnişorele din protipendadă foarte emancipate şi mirobolante, cu un foarte decorativ ogar în laţ.

După ce le-ai salutat cu desăvârşita ta graţie de muşchetar, alăturându-te lângă mine, nu m-ai slăbit cu sarcasmul veşnicilor compătimiri:

— Breee, miop şi orb epigon al lui Darwin şi Pasteur, nici atâta n-ai luat aminte?... Fauna laşului îşi revine din perturbaţiile şi migraţiile de vară, bre! Se întorc vilegiaturiştii, plimbăreţii de la băi, de la mănăstiri, de la conacurile moşiilor. I-a adus alarma războiului acasă cu toate odoarele şi toţi infanţii lor. În consecinţă, ne-au revenit şi nouă, elevii şi elevele de pripas, să le dăm de sârg o mână de ajutor şi un pic de elixir cerebral, de fosfor şi glagorie, ca să se avânte şi să sară pârleazul corijenţelor, examenelor, concursurilor, bacalaureatului. Am şi identificat câteva mutre. Intrăm deci în pâne!

— Amară pâne, Vladim...

— Amară, bătrâne batracian. Amară şi-a agonisit-o

neam de neamul nostru, scoţându-şi sufletul cu neam de neamul lor. Amară ne-o agonisim şi noi, scoţându-ne sufletul cu odraselele lor. Tot o iobăgie.

— Poate mai ticăloasă, Vladim...

— Poate. Ce să mai vorbim? Nu-i momentul de filosofări şi de rebele plănuiri care s-au dus pe apa sâmbetei. Măi 1 ai schimbat glasul. Măi, ce dimineaţă superbă, ce aer, ce adieri, ce cer spălat şi senin! Cum să te împaci cu gândul că în clipa asta sute de mii, poate milioane de alţi oameni de tinereţea noastră se pândesc pe fronturile de la apus şi de la răsărit? se fugăresc să se întreucidă? se zvârcolesc şi gem în băltoace de sânge? Aceasta era lumea în care credeam şi ne pregăteam a trăi?

Ţi-ai tras borul pălăriei pe fruntea şănţuită de cutele verticale între sprâncene şi ai tăcut cu privirea în pământ.

Eu, la fel.

Păşeam amândoi, cu mersul deodată împovărat şi încetinit fără voie din elan, pe strada laterală dinspre Copou cu arari trecători, cu umbre de tei şi castani, fără să mai scoatem un singur cuvânt, fără să mai înălţăm ochii la cer şi la soare. Într-atâta ne apăsa gândul la fraţii necunoscuţi de anii noştri care se pândeau, se fugăreau să se întreucidă, se zvârcoleau în băltoace de sânge, undeva, departe, în absurdul delir al lumii, incit nu mult a lipsit sa ne lovim piept în piept CU Vera Arcadievna.

Se întorcea de-acasă, împreună, probabil, cu „persoana” pomenită de Baldorn: o doamnă în strai cernit.

Vera Arcadievna, cu rochiţa-i albă şi simplă de olandă, ca o şcolăriţă în vacanţă, ne-a întins bucuroasă amândouă mâinile:

— În fine! De când vă caut, să vă dau de urmă...

Rosti ceva în limba rusă „persoanei” cu pricina.

Doamna aprobă din cap şi se îndepărtă agale spre colţul străzii.

— Formalitate de prisos prezentările... se scuză Vera Arcadievna. O prietenă, o compatriotă, în treacăt prin România numai pentru 24 sau 48 ore, dacă nu întâmpină dificultăţi. Doctoriţă, medică de spital, în drum la Kiev din Elveţia. Nu cunoaşte decât limba lui Puşkin şi Tolstoi, a lui Pavlov şi a unchiului Ilia, aşa că... Bine, Vladim Ştefanovici, se poate să scrii de două ori că aştepţi răspuns *urgentissimo* cu prima poştă, fără să te osteneşti a mai adăuga şi adresa? Unde n-am alergat să întreb şi să apelez? La Baldorn, la fraţii Rovetta, la secretariatul Universităţii... închis, vacanţă; la colegii dumitale... plecaţi, vacanţă; lâ cantine... închis, vacanţă; la Maruca... ignoranţă, consternare şi suspin... Vă imaginaţi?

— Dacă nu tot, măcar în parte. Am aflat şi am dedus abia adineauri de la Baldorn, pe care l-am lăsat jelind pe ruinile Occidentului. Îmi permit să cer scuze în numele amândurora, al meu şi al bătrânului batracian, în cel mai baldornic stil, Vera Arcadievna. Ce mai pot repara? Unde nu-i cap, vai de picioarele altora. Ne-ai iertat?...

— Fiindcă a fost vorba de iertare, vă cer şi eu iertare. Altfel doream să ne întâlnim, în alt loc, pentru câte am avea de vorbit. Să amânăm... Nu-mi pot lăsa prietena să stârcească la un colţ de stradă, străină, într-un oraş străin.

Lângă stâlpul de lumină electrică slut şi cafeniu în lumina zilei, pe trei sferturi întoarsă cu spatele, răsucind umbrela neagră pe umăr, străina citea o hârtie, o scrisoare, vreo legitimaţie de voiaj cu vize, parafe şi peceţi, scoasă probabil din poşeta vastă şi încăpătoare, probabil trusă de doctoriţă. Locul meu ar fi fost lângă ea, să-i ţin de urât, deşi nu cunoşteam nicio iotă din limba lui Tolstoi şi Mecinikov.

După cât îmi pierise graiul între voi şi după cât păream de prisos, ce deosebire?

Vera Arcadievna mă trezi din tăcerea posacă şi din

strepezitele reflecţii fără temei, întrebând cu prietenoasă solicitudine:

— Ce-i cu plicurile acestea aşa de impresionante?

— Hărţi.

— Hărţile celor două fronturi, pentru a studia cu toată râvna cuvenită tactica şi strategia... ai supralicitat tu. Altfel, la prima întâlnire cum o să putem discuta despre război în cunoştinţă de cauză, Vera Arcadievna? Nu aici e cheia războiului? Pe fronturi? în arta strategică şi în tactica generalilor şi mareşalilor?

— Întrucâtva şi până la o vreme... Căci mai este şi o altă cheie, în mâna altora. Generalii şi mareşalii încep războaiele; nu întotdeauna tot ei le sfârşesc. Acestea nu stau scrise şi nu se văd în hărţi. La noi, în Rusia, s-a văzut încă de acum vreo opt ori zece ani.

— Revoluţie?

— Să lăsăm. Adică să vă las cu bine...

Ne-a întins amândouă mâinile. A plecat cu paşii ei sprinteni, rapizi şi elastici, ca să se răsucească brusc pe vârful pantofilor de olandă albă, întorcându-se cu un tril cristalin, de râs:

— Şi adresa?

— Adevărat. Mintea moldovenilor cea de pe urmă! Nu ne dezminţim.

— Drept care, tresăltă Vera Arcadievna în alt tril uşurel de râs, mă lăsaţi să plec aşa, ca să nu-mi dezmint nici eu jumătatea de sânge moldovenesc? Sunteţi satisfăcuţi?

— Fără o intenţie atât de diabolică, Vera Arcadievna.

— Fără, fără...

Pe-o foaie de carnet am scris adresa în colaborare amândoi: bătrânul batracian oferind fişa albă şi creionul impecabil ascuţit, cu caligrafia impecabilă, la care ai adăugat supliment şi desenul şăgalnic al unei inimi străpunsă de două săgeţi. Noroc că Vera Arcadievna â

introdus hârtia împăturită în buzunăraşul de la piept fără curiozitatea să mai examineze şi conţinutul, asigurându-ne din toată inima-i, pătrunsă de alte săgeţi, ale altor griji şi răspunderi:

— Cel mai târziu, în patru-cinci zile primiţi un semn de viaţă, dragi prieteni. Nu de mine depinde... A doua oară: cu bine!

A doua oară ne-a întins amândouă mâinile şi s-a depărtat spre străina în strai cernit de lângă stâlpul de lumină electrică. Din mers atingea cu degetul zăbrelele grilajului de fier din latura trotuarului ca pe strune de harpă, tot aşa de copilăros ca Mona-Lizuca noastră.

Ne simţeam părăsiţi. Mai singuri. Abia ne-am descleştat de pe asfalt.

Un timp ne-am târât paşii cu tălpi de plumb în tăcere. Într-un târziu ai scos glas, săltându-ţi pălăria c-o sfârlă de pe frunte:

— Sunteţi satisfăcut, bătrâne batracian?

— Dar tu?

— Incursiune-fulger, ratată!

Iarăşi tăcurăm un timp. Eu am aprins pipa. Tu o ţigară.

Apoi, clătinând din cap:

— Ni se opun forţe şi rezerve mai tari decât noi.

— Prea te exprimi în parabole, Vladim! Ce forţe şi rezerve mai tari decât noi?

Te-ai oprit locului să mă priveşti de-a coasta şi m-ai luat în focul mitralierei:

— Măăi observatorule şi experimentatorule, nici atâta n-ai observat? Vera Arcadievna era lângă noi, dar nu cu noi... Cu ochii şi cu gândul la aşa-zisa prietenă, doctoriţă, călătoare în tranzit. Poate că doctoriţă să fie, călătoare în tranzit e sigur, prietenă mai va... Altă chestie şi alt rol! „Nu de mine depinde 1” Aceasta nu ţi-a spus tot? Vine din Elveţia, se întoarce în Rusia... E doctoriţă, umblă prin

Europa pe vremurile acestea şi nu cunoaşte decât limba lui Tolstoi şi a lui Mecinikov? Să i-o spuie mutului de la manutanţă. Şi s-o crezi tu, observatorule!... Nu contest. Cea mai perfectă camuflare de circumstanţă. Nici înaltă, nici scundă; nici slabă, nici corpolentă; nici tânără, nici bătrână; nici blondă, nici brună; semne particulare n-are. Semnalmente valabile pentru orice paşaport. Valabile pentru o medică de spital, pentru o doamnă de companie, pentru o văduvă la sfârşitul doliului, pentru o modestă profesoară, pentru pe vrei şi ce nu vrei. Colac peste pupăză, şi o umbrelă, pe care o poţi învârti paravan şi scut de pe-un umăr pe altul, ca să te apere de ochii prea iscoditori. De toate acestea n-ai luat notă?

— Ca să fiu sincer, nu. N-am ochi de lynx, ca tine şi ca detectivii romanelor poliţiste, care constituiau singura delectare intelectuală a lui Cristache Dorogan, amicul tău.

— Nu râde, bătrâne batracian.

— Nu rid, iau notă.

— Atunci, nu lua notă cu ifose de superioritate.

Scuturând scrumul din pipă, am recunoscut că nu mai aveam nimic de zis.

Ne-am apropiat de Piaţa Unirii cufundaţi din nou în tăcere şi fiecare în gândurile noastre. N-am mai prins să citim ultimele telegrame din vitrina ziarului *Evenimentul,* cum ne fusese intenţia.

Picăturile mari şi late cât monedele de doi lei începură să plescăie răzleţ şi sonor pe asfalt. Am privit către vitrina lui Baldom şi a fraţilor Rovetta, ca să ne căutăm acolo adăpost.

Tu m-ai înhăţat de braţ:

— Pas alergător, direcţia berăriei Azuga! Până când?... Mi s-a acrit să tot casc gura tot la vitrine de librării şi de cuţitării. N-avem drept şi noi la o halbă de bere rece şi la o gustare caldă?

— Drept poate că da; dar fonduri de subzistenţă?

— Nu-ncerca să mă duci cu preşul, zgârciobule! Crezi că n-am tras cu ochiul la fundul marsupiului tău când plăteai lui Baldom? A se slăbi-slăbire... Mâine mă prezant cu lichidarea datoriilor până la un sfanţ. Dacă pofteşti, şi cu dobânzi de cămătar, hârsită progenitură a lui Shylock! Hai-hai! Trap... Bem o bere sau chiar două; halim o gustare sau chiar două. Până când atâta post şi abnegaţie?

Instalat pe scaun în faţa gustărilor calde şi halbelor brumate de bere rece, proptit într-o râlă şi cuprinzând cu braţele spătarul altor două scaune vecine să le legeni şi să te lăfăieşti într-un spaţiu cât mai larg, ai aspirat cu beatitudine răcoarea şi pacea berăriei, nu prea tulburată de clienţi la acel ceas încă matinal.

Ai comandat unui picolo ţigări extra. Ţi-ai zvârlit pălăria • în cuier ca aruncătorii de discuri. Ţi-ai scuturat coama. Şi uitându-te (tot cu beatitudine), pe geamul deschis, la piaţa celebră a juneţii noastre şi a târgului nostru adoptiv, unde ropoteau oblic picăturile de ploaie cu bulbuci, ai dat drumul la băierile suspinelor:

— Spune, bătrâne batracian, spune şi tu. Nu merită?... Altădată, cică tinereţea aduna amintiri nostalgice pentru anii bătrâneţelor şi ai moţăielii la gura sobei în halat şi-n papuci. Acum, adunăm suveniruri nostalgice pentru anul ce vine, pentru luna ce vine, poate pentru săptămâna de mâne ce vine... Ştim noi? Toate suspendate într-o aţă de păianjen... Poate că peste-un an, peste-o lună, peste-o săptămână, masa aceasta, piaţa aceasta, ploaia aceasta, poate, au să ni se pară fericiri inaccesibile după care să tânjim şi să ne podidească în ochi lacrimi de jale. Spune! Drept e? Tinereţe se cheamă? Viitor se numeşte? De asta am plecat de lângă boi şi de lângă oi, să culegem premii, burse, locuri de frunte pe tablourile de onoare?... *Cârpe*

diem![21] ai înşfăcat halba de toartă, deşertând-o cu gâlgâiri până la fund. *Cârpe liem,* cât mai avem zile, bătrâne batracian!

Pe urmă...

Ţii minte, mai ţii minte, Vladim?

Pe urmă ne-am lăsat duşi de voia şi succesiunea tot mai vălmăşită a evenimentelor, fără a mai încerca să le pricepem, să le descâlcim firul, să le prevenim în vreun fel, măcar întrucât apăsau direct şi asupra noastră. La ce bun? Două numere statistice în marele număr.

August... început de septembrie... alte telegrame de ultima oră... alte comunicate...

Ne-au grămădit cererile odraslelor de bani gata, să le dăm o mână de ajutor şi să-i miluim barem cu o drojdie a elixirului de fosfor pentru examene, corijenţe, concursuri şi bacalaureatele de toamnă, ce se apropiau de scadenţă. Ne permiteam luxul unei mese pe zi la restaurant. Coana Sultana, poate de dragul nostru, poate în dorul dragilor mamei dragi de infanţi, ne depunea pe pragul ferestrei la vedere în fiecare dimineaţă ofranda unui cogeamite taler, încărcat cu coşcogea piramida fructelor de sezon, din produsele pomilor selecţionaţi, sădiţi, altoiţi, stropiţi şi grijuliu ocrotiţi. De moş Agapie împotriva omizilor, gândacilor şi intemperiilor.

Aşteptam amândoi din zi în zi ordinul de chemare la oaste şi anularea amânărilor de studii, precum ni s-a spus şi precum îndeosebi pentru asta am renunţat dintru-nceput la multdorita vacanţă cu himerice planuri.

De la Vera Arcadievna încă tot niciun semn.

Eu mai dădeam un scurt bir cu fugiţii pe la cei câţiva colegi şi amici, feciorii de cărturari, de profesori sau magistraţi, pe care vestea războiului îi adusese acasă de la mănăstiri şi de la băile modeste pe măsura bugetelor

21 Bucură-te de viaţă ! (lat).

pricăjite de salariaţi cu familia numeroasă: băile Bălţăteşti, băile Oglinzi, băile Strunga.

Pretutindeni îngrijorări, chipuri împietrite, priviri atente, neliniştea pâinii cea de toate zilele ameninţată de acelaşi necunoscut la pândă.

Tu erai mai norocos. Te abăteai pe la bravii fraţi italieni, să joci şah cu Salvatore Rovetta, care, dacă te intoxica cu haragii ţigărilor sale de foi, ce asfixiau cu duhoare de catran toată Piaţa Unirii, barem te reconforta cu un păhărel de vermut din patria natală şi cu supralicitările vehementelor peroraţii. *Cârpe diem!* Te-a mai convocat expres într-o seară cu un birjar bărbos şi conu Buduşcă, Ion Budea Hortopanu.

Vajnic partizan al neutralităţii dacice, ţinea să-şi lumineze convivii dovedind *de facto,* cu probe, că urmaşii lui Dromichet, Burebista şi Decebal, n-aveau pentru ce să se amestece într-o pârlită de altercaţie a unor pârliţi de contemporani. Huzarii morţii şi ai Kaizerului, honvezii lui Franz Iosef, care deţin prin violenţă şi doi istoric Sarmisegetuza lui Decebal, vor pierde procesul, bătăliile şi războiul, fără drept de apel şi recurs la casaţie.

A doua zi şi în zilele următoare, atotştiinţele şi profeţiile lui Ion Budea Hortopanu s-au verificat în bătălia de la Mama. Deodată, uluitoarele ofensive şi victorii ale cutropitorilor din Occident se poticniră într-un ciot, şi năvălitorii au purces a da îndărăt.

Se aflau un milion jumătate de soldaţi faţă-n faţă în cea mai mare bătălie a tuturor timpurilor de până atunci. Şi a fost destul ca un general, comandantul Parisului, să încarce într-o noapte zece mii de ostaşi în taxiurile rechiziţionate şi să-i transporte prin întuneric într-un gol al frontului cu preţul de franci 90 şi nu mai ţin minte câte centime marcate la aparatul de kilometraj şi înregistrare, pentru ca bătălia să fie câştigată şi întreg temeiul

războiului din Occident să se răsucească pe alt pivot. Soldaţii dintr-o tabără şi cealaltă să se îngroape în şanţuri, şi întreuciderile să nu mai contenească ronţăind „efectivul trupelor” şi „materialul uman”, pe încetul, vreme de patru ani pe-al cincilea. Astfel, victoria bătăliei a rămas iluzorie. De fapt nu mai era a nimănui. Era a morţii, debitată în detaliu, sistematic şi perseverent, fără deosebire între biruitorii şi învinşii scandenţei finale, îndeopotrivă de sleiţi după un necurmat măcel, monstruos şi absurd, de patru ani pe-al cincilea.

Iniţierile tale noi-nouţe de tactică şi de strategie nu mai preţuiau nici doi sfanţi.

Se cereau fundamental revizuite.

Am crezut că din această pricină mi-ai propus o altă incursiune-fulger la Baldom. Ca să-ţi procuri alte documentări, aplicate la alte realităţi militare.

— Ce să mai căutăm la Baldom? încercai să protestez. Nu observi că tot ce apucăm a buclieri azi nu mai este valabil mâine?

— Ei şi? Ce-ţi pasă?... M-am lecuit şi eu de iniţieri, bătrâne batracian.

— Atunci?

— Nu-ntreba şi nu ai teamă. Fă-te frumos şi hai!

Când am păşit pragul librăriei pariziene, dintr-o singură ochire recunoscurăm că Baldom făcea iarăşi toate paralele de văzut.

Pionieml Occidentului se retransformase cu desăvârşire. Sclivisit, ras, tuns şi frizat, periat şi gulerat, arborase o cravată de culorile drapelului francez şi ţiuia voios ca un sticlete în colivie.

— Aţi văzut, scumpii mei domni? Ştiam eu... Trebuia să vină şi aceasta! Victoria Occidentului...

Tu n-aveai poftă de controverse.

Cu spatele întors, scotoceai de zor prin rafturi. Ai ales şi

ai pus la o parte vreo patru-cinci volume, romane toate şi toate fireşte franceze ori traduse. Le-ai drămăluit, le-ai pitrocit, privind titlurile de la distanţă şi de-aproape, pentru a controla experimental efectivul.

Te-ai oprit la două. Apoi numai la unul singur. *Ce-i de făcut?* — romanul scriitorului, criticului, filosofului şi militantului rus N. G. Cemâşevski, tălmăcit în limba lui Balzac şi Zola.

Nedumerit, îmi veni mie rândul să întreb: de romane ne ardea nouă?

Strângând din umeri, m-ai calmat cu un semn din latul palmei:

— Nu-ntreba şi nu ai teamă! Am eu alte socoteli... Răbdare şi tutun. Aprinde pipa, afumă-l puţintel pe scumpul nostru domn Baldom cu mahorcă indigenă, fiindcă prea miroase a loţiune parizianã. Acasă te vei lămuri, bătrâne batracian. De plătit, plătesc eu. Ce-ţi pasă?

Acasă, în chilioara cetaniilor, curiozitatea în creştere mi-a fost pusă la şi mai grea încercare.

Balansând cartea în palmă, contemplând titlul, te-ai aşezat la masă, ai stat o clipă în cumpănă, apoi, zâmbind ca de şotiile şcolăreşti de odinioară, pe coperta dinlăuntru ai desenat două inimi suprapuse, le-ai străpuns cu o singură săgeată piezişă şi ai semnat dedesubt: *Vl. Şt. & Al. Pt.:* recte Vladim Ştefanovici şi Alexandru Pantelimonovici.

De prin vecini ai convocat de urgenţă curierul tău desculţ din vară.

Turei se şi înfăţişă, prompt, zburlit, gâfâind, acum ceva mai puţin desculţ şi mai puţin despuiat, însă cu aceeaşi sclipire ageră şi isteaţă, jucăuşă, în ochii lui lucioşi de smoală.

— M-aţi chemat, domn Vladim? bătu soldăţeşte din tocurile aproximativelor încălţări. La ordin!

— Gura! Cască ochii şi urechile! te-ai răstit la el cu o

încruntare fioros-năstruşnică, începând să-l dăscăleşti în noua şi complicata sa misiune. Vezi cartea asta?

— O văd, că doar nu-s chior.

— Gura! Te prezinţi în deal, spre Copou, la domnişoara Lukianov, unde-ai fost astă-vară. Dacă e acasă, i-o • dai în mână, saluţi şi faci stânga-mprejur fără alte comentarii. Dacă nu, faci pe dracu-n patru şi dibuieşti slujnica cea bătrână, surdă şi belalie. O rogi să pună cartea pe măsuţa de la pat, ’ sub ochii tăi. Spui că-i ceva foarte important: o carte de la Universitate, pentru examene. Îndrugi verzi şi uscate... Şi întrebi dacă domnişoara Lukianov n-a fost cumva bolnavă; dacă n-a lipsit cumva din oraş; dacă n-are cumva musafiri şi dacă acei musafiri n-au plecat cumva ori dacă nu-s pe cale să plece... înţelegi? Toate pe subţire, pe după piersic, fără să dai de-a dreptul în gropi, ca pe maidan. Faci pe prostul, să creadă că întrebi aşa, de la tine... Eşti destul de deştept ca să-l faci la perfecţie pe prostul... Ai înţeles? Repetă!

— Am priceput. Ştiu eu cum să duc belalia cea surdă de nas şi cum s-o trag de limbă.

— Gura! Repetă!

— Ce să mai repet, domnu Vladim? Dacă am priceput, am priceput. Pierdeţi vremea...

Din unghia degetului mare, tu i-ai aruncat în văzduh o monedă de argint ca la jocul cap sau pajură.

Curierul a prins-o din zbor şi, în lipsă de marsupiu, a băgat-o între dinţi, hlizindu-se cu gura până la urechi.

— Hai! Dispari! Ca vântul şi ca gândul să-mi fii îndărăt. Să-ţi sfâriie călcâiele! Şi nu-ţi lăsa pecetea labelor pe carte.

— Nicio grijă, domn Vladim!

Mesagerul a tulit-o pe poartă ca vântul şi ca gândul. Tu te-ai întors de la fereastră către mine:

— Acum poţi să tot întrebi fără teamă, bătrâne

batracian.

— Ce să mai întreb, Vladim? Am şi eu măcar atâţia sâmburaşi de pricepere în *Cucurbita pepo-melopepo* oât Turei al tău de pe maidan.

— Te-ai ofensat? Era nevoie să te consult în prealabil?

— Nu, însă...

— Rogu-te! Ce altceva mai aveam de făcut? S-a schimbat tactica şi strategia războiului: schimbăm şi noi macazul. Nu dăm buzna în sufletul Verei Arcadievna. Dar nici n-aşteptăm comunicatele oficiale prin agenţiile *Havas, Westnik, Reuter, Wolflureau,* din vitrina ziarului *Evenimentul.* Aflăm ce se întâmplă cu dânsa pe cale ocolită... Pe tine nu te nelinişteşte această tăcere?

— Ba încă cum 1

— Deci, de acord, bătrâne batracian!

Curierul s-a întors ca vântul şi ca gândul, cu călcâiele sfârâind.

Ba chiar şi c-un călcâi dezbârnat din ţintele încălţării, după atâta goană, pe atâtea uliţi şi maidane.

Veştile erau bune, dar lipsite de precizie.

Vera Arcadievna nu fusese şi nu era bolnavă; nici nu lipsise din oraş. O musafiră mai exista încă. Turei văzuse divanul instalat provizoriu în odaia domnişoarei Lukianov; mai văzuse şi un bagaj pregătit de drum, cu o umbrelă neagră deasupra. Iscodise slujnica cea bătrână, surdă şi belalie. Prea multe n-a izbutit însă a mai afla, cu toate dibăciile lui făcându-l la perfecţie pe prostul.

— Pe viaţa şi pe onoarea mea, domnu Vladim, se jură Turei cu palma dramatic adusă pe piept, adăugând de îndată alt supliment mai convingător în datina jurămintelor de pe maidanul său: Să-mi sară ochii pe plita coanei Sultana şi să-mi plesnească în opt dacă n-am încercat şi pe dracu-n patru s-o mai trag de limbă pe ciuma cea bătrână! Nicicacum! De-a surda!... Surda şi belalia ştia numa una şi

bună: Că de ce nu m-am şters pe copite? Că de ce dau cu copitele într-un căţel de salon ca un măgar de pe uliţă? Vorbeşte, dacă ai cu cine!... Ha? Ha? Ha? Tot asta boscorodea... Ha? Ha? Ha?... Dar cartea am pus-o cu mina me pe măsuţa de la căpătâiul patului. Am şi deschis-o acolo, la fila unde-s cele două inimi înţepate cu săgeata, să vadă domnişoara ceea, Lukianov, de cum o intra în odaie şi s-o frigă la inimă şi pe dânsa. Am priceput eu cum devine cazul pe după piersic, că nu m-a făcut mama prostul mahalalei!... clipi el complice din coada ochiului.

— Hai sictir! te-ai stropşit tu. Cum îţi permiţi?...

— Lăsaţi, că n-am făcut rău, domnu Vladim. Unde-ar fi căzut norocul ista pe madam Iftodiu, să-i trimeţi mata o carte cu inimi împunse! Elei, mamă-mămulică! Ce mai sărea să joace-on valţ prin tutungerie 1 Şi ce4 mai umplea pe Turei de bogdaproste c-un pumn de pitaci să-şi repare călcâiul la pantofii lui de lux, în loc să-l feliciteze cu hai sictir!

Aveam încotro? Ne-a pufnit râsul pe amândoi.

Tu ai scos din marsupiu altă monedă de argint şi ai aruncat-o zbâmâit în văzduh. Curierul de la Maraton a prins-o cu dexteritatea jonglerilor de profesie, a zvârlit-o la rându-i în dinţii hliziţi, iar la ordinul tău: Dispari! la clipeală a şi dispărut la Maraton, îndărăt pe maidan, de-i sfârâiau călcâiele.

— Aşteptăm, bătrâne batracian! te lovi iarăşi suspinul într-un târziu. Alta ce-i de făcut?

— Da 1 Vorba şi titlul lui Cernâşevski: *Ce-i de făcut?* Aşteptăm, Vladim. Răbdare şi tutun... încuviinţai şi eu ca un ecou, îndopându-mi filosofic pipa cu tutun cl. III Tutova, căci bugetul îmi permitea acum să mă avânt la o etapă superioară de la mahorca băţoasă, cl. IV sate. Numai să nu se încheie pacea pân-atunci, tot aşteptând!

AL ŞASELEA CAPITOL

Mult n-am avut însă de aşteptat.

Vera Arcadievna se îndură în sfârşit şi cu noi. Dar fără a ne mai trimite şi ea solia vreunui curier desculţ. Fără cine ştie ce răvaş adresat cumva cu poşta.

N-o prea ispitea arta epistolară şi gloria doamnei de Sévigné.

După trei zile se ivi pur şi simplu pe portiţă, mână în mână cu Mona-Lizuca noastră.

Cerul dimineţii, împâclit de nori fumurii, mohorâţi, pretimpuriu tomnatici, se însenină luminat deodată.

Anevoie să-mi dau seama ce vei fi simţit tu, căci nu grija ta o aveam. Se păstrează însă extraordinar de viu în mine tot ce-am simţit eu, năvalnic şi contradictoriu. Prin inimă m-a săgetat dureros, dureros de dulce, frigarea desenată de tine pe coperta interioară a cărţii lui Cemâşevski, pe care mărturisesc de altfel că nu m-am învrednicit s-o citesc până-n ziua de azi, neaparţinând specialităţii de ruginit, mizantrop şi ratat biolog.

Ne aflam amândoi în pridvor, cu teancul de ziare pe masă. Amândoi am zvâcnit de pe scaune, împinşi de acelaşi resort. Şi amândoi am tăcut, cu exclamaţiile amuţite pe buze, neîndrăznind să ne credem ochilor. Vera Arcadievna mână-n mână cu Mona-Lizuca noastră? De unde şi cum? Prin ce extravagant capriciu al hazardului? Sau prin ce premeditată punere la cale?

Surâzând, din nou în bluza argintie şi încheiată până sus, aşa cum îmi apăruse întâia oară în librăria lui Baldom într-o altă dimineaţă, din luna mai, Vera Arcadievna a urcat sprinten scările. Surâzând ne-a întins amândouă mâinile. Surâzând s-a aşezat în unicul jilţ de nuiele împletite, fără a ne mai lăsa timp s-o invităm, şi a rostit cu simplitate, scoţându-şi bereta ciudată şi scuturindu-şi

pletele tunse, de paj:

— Lată-mă!

— Noi continuam a tăcea, copleşiţi de-o nemărginită fericire. Ţie unde-ţi era glasul, verva, faconda, avalanşa vertiginoaselor bijulisme? Reduse toate la acelaşi nivel cu inerţia amorfă a bătrânului batracian, lipsit de haz şi de sclipiri din născare.

— Lată-mă! repetă Vera Arcadievna, împreunându-şi palmele înguste sub ceafă, rezemându-se pe spătarul jilţului cu o destindere de uşurare şi purtând ochii albaştri de la unul la altul. S-ar zice că am picat nepoftită? Vă uitaţi amândoi la mine ca Baldom când i-am devastat în asociaţie librăria lui pariziană.

— Se poate?... ai îngăimat tu. Pentru a mă explica, pentru a ne explica, destul să...

Ea te-a întrerupt:

— Cu explicaţiile eu am rămas datoare. Şi ţin să mă eliberez de datorii cât mai repede şi pe cât e posibil. N-am dat semne de viaţă din motive care nu depindeau de mine. Aşteptam o anume dezlegare din zi în zi. Dezlegarea de aceste griji urgente, care nu depindeau de mine, a venit abia ieri... Prietena mea, doctoriţa, abia ieri a obţinut vizele de plecare... Nu-mi cereţi mai mult... Să vă scriu? Să fixăm o întâlnire? Unde?... Acolo unde stau, prea complicat. Sărmanei bunicuţei Elencu i-am pricinuit îndestule complicaţii şi nopţi de insomnie. Nepoata, salba dracului!... Să se mai pomenească şi cu doi juni necunoscuţi în casă, fără recomandările de cuviinţă din sursele lumii sale cu garanţii sigure? Colegi de universitate, prieteni, emeriţi ucenici cărturari în capul promoţiilor – foarte frumoase recomandaţi! şi acestea, însă tot doi juni necunoscuţi de pe stradă, în odaia unei fete 1 Prea peste concepţiile ei, prea peste ritualurile ieşene şi prea după apucăturile unei nepoate destul de suspectă şi

fără asta... N-aş fi avut dreptul să-i mai amărăsc bătrâneţele acum, de adio, înainte de plecare.

— Pleci?

— Pleci, Vera Arcadievna? am scâncit amândoi în duet, cu acelaşi tremolo din piepturile străpunse de frigarea disperării.

Vera Arcadievna îşi clătină pletele de paj:

— Nu plec acum. Peste-o săptămână, peste-o lună, peste două... Nu se ştie. Lăsaţi-mă să sfârşesc 1 Mi-am zis: Să fixez o întâlnire la Georges, confiseria elitei? Spectacol gratuit pentru clientela de Bijulici şi de Bijulice... La Copou? Tot un fel de spectacol şi scandal pentru gura lumii şi pentru urechile bunicuţei Elencu, care mi-a deschis casa şi inima cu atâta drag. Că se găsea cine s-o informeze, într-un târg cu atâţia binevoitori şi cu sosul comentariilor binevoitoare de circumstanţă. Nu? Ce era de făcut?... M-am urcat aşadar în tramvai, am coborât la staţia cea mai apropiată. Am început să întreb trecătorii în dreapta şi-n stânga despre stradă şi număr. Norocul m-a protejat. Mi-a scos în cale călăuza cea mai indicată. Pe Mona-Lizuca, pe care ştiam din vedere, de la memorabila dumitale conferinţă de astăprimăvară, Vladim Ştefanovici, parcă din alt veac şi din altă lume. Nu ţi se pare? Mona-Lizuca m-a recunoscut de îndată. Aceasta e tot. Latămă! Vreţi, nu vreţi, iată-mă!

Fiindcă tot nu păream încă reculeşi să ne căpătăm glasul, cu deosebire la vestea apropiatei plecări, Vera Arcadievna s-a îndurat să ne acorde răgaz pentru a ne veni în fire.

Cuprinzând cu braţul după mijloc pe Mona-Lizuca, a strâns-o lângă ea, întrebând-o:

— Nu e aşa, Mona-Lizuca? Noi ne simţim nişte prietene vechi şi bune, ca două surori.

— Da... dacă zici mata...

— Zic; mai ales că şi sameni cu o soră a mea mai mică, de departe, pe Volga.

— Adevărat? Atuncea, şi mai da! Mă leg soră şi prietenă mai mică, să-i ţin locul.

— Prietene mai bune şi mai fără mofturi decât urâcioşii aceştia de prieteni ai tăi, cu care te lăudai pe stradă.

Toţi am tras scaunele mai strâns în jurul mesei şi toţi ne-am privit în ochi mai firesc, mai direct, mai fără blestemata stânjenire.

Vera Arcadievna i-a lărgit loc Mona-Lizucăi, să-şi alipească taburetul alături de jilţul ei. În câteva clipe, s-ar fi zis că am reluat în continuare conclavul de veselă memorie din librăria pariziană a lui Baldom, minus pionierul Occidentului la apel şi plus Mona-Lizuca noastră, ceea ce însemna o compensaţie mult mai caldă şi mai comunicativă pentru tustrei. Palma Verei Arcadievna întârzia pe creştetul copilei într-o dezmierdare inconştientă poate, poate în dorul surorei mai mici de departe.

— Lată-ne în sfârşit cum visam, Vera Arcadievna! ai rostit tu elegiac. Păcat că e o bucurie ameninţată, parcă dinadins ca să nu ne fie întreagă. Vestea că ai de gând să pleci...

— Vă rog, te-a întrerupt Vera, vă rog despre aceasta să nu mai pomeniţi sub niciun cuvânt. Când va veni vremea, am să-mi iau rămas bun, şi atât! Nu avem altele, îndestule, a ne spune?

— Altele...

— Da, altele!

Veta Arcadievna aprinse o ţigară din patrie, cu cartonul lung-prelung ca un periscop.

— Fapte istorice, ca să le numim aşa. La Sarajevo, un tânăr, un licean, Gavrilo Prinkip, cu câteva gloanţe de revolver suprimă un arhiduce, şi fapta lui serveşte de pretext pentru dezlănţuirea unui război european, mondial

mai precis. La Paris, alt tânăr, un student, Villain, cu alte gloanţe de revolver îl suprimă pe Jaurès, care, cu toate confuziile sale doctrinare, era cel mai activ, mai popular şi mai ascultat apărător al păcii, indiferent de patrii şi de hotare... Nu însă despre aceasta e vorba. Despre cei doi tineri... Amândoi aproape de vârsta noastră, cu un an sau doi în plus, cu un an sau doi în minus. Două extreme. Antagonismul absolut... Nu rezumă amândoi, nu încarnează contradicţiile întregului tineret din lume de vârsta noastră? Făcând abstracţie de asasinat, bineînţeles. Atentatele, asasinatele, actele de terorism şi de anarhism nu-s soluţii, nici remedii. Nimic! Atrag automat represiunile... Dar contradicţia violentă nu sare şi în ochii celor care nu văd ori nu vor să vadă?... Tineret dezorientat şi devorat de contradicţii, de pontradicţiile lumii în care trăim, tineret oferit de-a gata carne de tun... Soarta celor câteva milioane de soldaţi chemaţi sub arme să lupte şi să moară; soarta care v-aşteaptă mâine...

Vera Arcadievna se opri, aprinzând altă ţigară de la cea sfârşită şi aşteptând glasul nostru.

Amândoi însă tăceam.

Într-adevăr, la această violentă contradicţie – Gavrilo Prinidp şi Villain – nu ne gândisem, oricât ne-am înverşunat să vânturăm pleava ştirilor din gazete de două luni şi mai bine, pentru a alege şi grăuntele viitoarelor rodiri.

— Nu lipseşte ceva? ne înteţi ea, îngustându-şi privirea printre gene.

— Lipsesc multe, Vera Arcadievna... ai răspuns tu, cu ezitare.

— Vag. Prea vag...

— Dar spune-ne ce lipseşte, Vera Arcadievna, dacă pe noi nu ne-ajută *Cucurbita pepo-melopepo!*

Nici ea nu găsea cuvintele cele mai potrivite, care să-i

exprime gândul fără pedanterie şi buchemice axiome.

Se uită în gol, îşi încruntă sprâncenele subţiri.

Frecând apoi la rândul ei de mâneca bluzei argintii coada de chilimbar a pipei – a anticei mele pipe de încredere de astăzi – o purtă deasupra foiţelor de hârtie şi a celorlalte ingrediente de pe masă. Unele se adunară alipindu-se într-o clipă; altele au rămas risipite.

— Iată ce lipseşte, ce lipsea tineretului din întreaga Europă, de anii pe care-i aveţi, dragi prieteni. Nu? Curentul unei idei puternice, care să-i atragă şi să-i unească. Oamenii sau omul, care să-i animeze. Care să... cum se spune în termeni ştiinţifici?... să catalizeze, să galvanizeze aceste energii dispersate... Singura consolare a războiului va fi aceasta, să sperăm. Va grăbi în câţiva ani un proces care altfel ar cere câteva decenii, dacă nu veacuri. Un pacifism real, de fapt şi de fapte, nu plutind în nori, ca să se înece pe urmă în sânge. Am dreptate, ori nu?... Despre aceasta aş fi vrut să ne vorbim... Cu obrazul sprijinit în palmă şi cu cotul sprijinit pe tăblia mesei, te cercetă îndelung:

— N-ai nimic de spus, Vladim Ştefanovici?

— Când va veni vremea să spun, voi spune, Vera Arcadievna! ai replicat tu cu aţâţare. Şi voi spune tot ce am de spus, fără înconjur. Cum s-a rostit Mirabeau sau Danton, nu-mi amintesc bine care din doi: „Nu m-am născut pe lume pentru liniştea şi comoditatea contemporanilor!” Vor avea de furcă zdravăn cu mino l

Declaraţia ai aruncat-o ca o mănuşă de provocare.

Însă departe de a se arăta impresionată, Vera Arcadievna te scormoni mai adânc cu privirea printre pleoape şi clătină din cap, rezervându-şi reflecţiile pentru mai târziu. Înălţându-se din jilţ şi suflecându-şi mânecele largi ale bluzei argintii, sări deocamdată într-ajutor Mona-Lizucăi, care intra tăbârcind tava imensă încărcată cu

fructe.

Abia după ce-a ciugulit din strugurii de-o incomparabilă frumuseţe ai lui moş Agapie şi după ce-a savurat para curăţată şi prezentată de tine cu arta savantă a amfitrionilor din vacanţele celorlalţi ani, de la conacurile moşiilor, îşi continuă vorba, neîndurându-se să te cruţe.

— Mirabeau? Danton? Nu-mi pare că-i cea mai fericită alegere, Vladim Ştefanovici.

— Cum? N-au fost mari oratori? Dintre cei mai mari ai lumii...

— Poate. Cu atât mai rău pentru dânşii şi cu atât mai rău pentru lume.

— Sibilin, Vera Arcadievna.

— Sibilin? Să vedem... Mari oratori? Ce-a făcut Mirabeau?

— A răscolit conştiinţa Franţei şi a grăbit Revoluţia Franceză în momentul istoric pregătit de enciclopedişti. Se poate tăgădui?

— Nu tăgăduiesc. Dar conştiinţa lui unde era? Cum a sfârşit? După trei ani de la moarte şi de la îndurerarea sinceră a poporului care-l zeifica, documentele descoperite de Marie-Joseph Chénier în casa de fier a lui Ludovic al XVI-lea, au dovedit că marele dumitale orator şi revoluţionar era stipendiatul curţii regale. Îşi vânduse talentul, vânzând şi poporul, pentru o netrebnică simbrie lunară. Rezultat? Trupul lui Honoré Mirabeau scos de la Panthéon, şters din istoria revoluţiei şi aruncat într-o groapă oarecare, dintr-un cimitir oarecare, fără nume. Un cadavru... Ce-a folosit şi cui a folosit aşadar talentul? Un cadavru! Un har criminal. Oameni mari, talente mari fără conştiinţă nu există! îi respinge istoria şi-i aruncă la gunoi...

Plană o tăcere, care mi s-a părut penibilă, îndeosebi fiindcă Vera Arcadievna nu te slăbea din ochi.

Ca s-o curmi, ai rostit cu o exagerată surprindere:

— Văd că eşti foarte versată în istoria Revoluţiei Franceze, cu toate că o respingi, Vera Arcadievna!

— Te înşeli. N-o resping. N-o respinge nici istoria. Am învăţat de la ea tot ce era de învăţat. Aparţine altei epoci, altei etape, altei lumi. Are erorile sale. Eroii săi, victimele şi canaliile ei. Pe Mirabeau al dumitale nu-l pot socoti nici erou, nici victimă. Istoria îl mai aminteşte doar pentru a exemplifica tocmai ce înseamnă un aventurier al revoluţiilor, un oportunist, un agent provocator, un apostat, un profitor; prostituarea unui dar, a unei faime, a unei popularităţi.

— Şi Danton?...

— De ce mai întrebi? Cazul lui nu e atât de răspicat şi de monstruos ca al lui Mirabeau. Mai lipsit de dovezi, fătişe... Poate că da; poate că nu. Poate că va fi fost jumătate vinovat, jumătate victimă. Victimă şi a geniului său oratoric, dacă vrei, cum pretind unii istorici... Dar de acolo pornisem. De la geniul lor oratoric; al lui Mirabeau şi al lui Danton, pe care i-ai invocat. Geniu oratoric incontestabil, lăsând la o parte pentru moment cum l-au folosit şi cum l-au tăvălit în noroi; unul fără nicio îndoială, celălalt cu toate echivocurile discutate de istorici pro şi contra. De ce te referi însă la dânşii? Ce înrudire găseşti? Atât de puţin te cunoşti, Vladim Ştefanovici?... Nu în privinţa vieţii lor şi tristei semnificaţii istorice. În privinţa oratoriei lor. „Nu s-au născut pe lume pentru a asigura liniştea şi comoditatea contemporanilor?” E adevărat. Dumneata însă?

— Eu însă? ai stăruit nerăbdător, aplecându-te cu pieptul pe masă să-i cauţi în ochi. Eu însă?

— Uite!

Rostind „uite!”, cu arătătorul, Vera Arcadievna a conturat o circumferinţă înaintea figurii tale, şi tu încă o dată te-ai tras repede înapoi, parcă te-ai fi temut să nu-ţi

agaţe afurisitul cârligaş de rufe în sus.

— Uite! repetă ea. Aici lipseşte ceva, care nu i-a lipsit nici lui Mirabeau, nici lui Danton. Secretul forţei lor oratorice, bună, rea, dar forţă decunoscută de toţi contemporanii, temută de unii, admirată şi iubită de alţii, hulită de ceilalţi. Un aspect hirsut, aproape înspăimântător şi respingător, cum o afirmă toţi. Când începeau a vorbi, aveau de luptat înainte de toate cu această rezistenţă. Şi din această pricină, cauză ori efect, oratoria lor era pietroasă, colţuroasă, aspră, virilă, patetică. Mai întâi, trebuiau să-şi câştige auditoriul, să-l cucerească. Ca şi Demostene, de altfel, care avea de luptat cu gângăveala din naştere. Pe când dumneata, Vladim Ştefanovici, cu ce ai de luptat?... Ca să fiu sinceră, natura a fost ingrat de generoasă cu dumneata. Auditoriul, câştigat pe trei sferturi înainte de a deschide gura. Îi dai ca atare din abundenţă ceea ce-aşteaptă şi îi promiţi: caligrafie, arabescuri, cataif confiseria Georges...

— Vorbeşti sincer-sincer, Vera Arcadievna?

— Cât se poate de sincer-sincer.

— Am înţeles. Bijulism! Am avut nefericirea să fiu vaccinat din şcoală şi să nu mă procopsesc cu mutra ciuruită de ciupelile de vărsat negru ca Mirabeau sau Danton! ai oftat tu cu mucalit năduf, dar nu fără un accent de îngândurată preocupare. Deci viitorul meu, pe care contam, scăpat pe baltă: cataif confiseria Georges, bijulism, sirop, baclava, bomboane fondante?... Eşti prea crudă, mult prea crudă, Vera Arcadievna, cu un Bijulic care aştepta ca Orfeu cu atâta alean şi cu atâtea suspine pe etem-pierduta Eurydice.

De impasul controverselor înglodate în nămoluri, cum mă împotmolisem cândva şi eu în Fundacul Broscăriei, te-a salvat la timp coana Sultana. Aducea tablaua de alamă cu gingirliile aburind în felegeanele turceşti cu zarf, cadou de

la Scarlat, dragul mamei drag.

Prezenţa sa a modificat şi atmosfera, a abătut pe alt vad şi firul dezbaterii.

Un ceas mai târziu, Vera Arcadievna se ridică din jilţul de mlajă împletită. I-am cerut învoire s-o petrecem până acasă.

Văd scena şi acum.

Iar toate mă îngheaţă cu un rece fior.

Era în faţa 'portiţei, înainte de a ieşi în grup pe stradă, din grădina şi curtea bătrânilor pensionari. Ţii minte, mai ţii minte, Vladim?

Mona-Lizuca de mină cu Vera Arcadievna. Eu pufăind din antica-mi pipă de încredere, sprijinind portiţa deschisă şi aşteptându-vă să treceţi. Tu zâmbind cam în silă, potrivindu-ţi pălăria pe-o sprânceană, dinadins cât mai anapoda şi mai agresiv. Pălăria cumpărată poate şi ea dinadins de aceeaşi culoare mată şi argintie ca bluza Verei Arcadievna. Soarele molatic, dulce, blând, de septembrie. Frunzele care începeau â păli. Funigeii plutitori, legănându-se în aer, prinzându-se gâdilat în gene. Rândunelele în ultimele zboruri de antrenament din preajma plecărilor peste ţări, pustiuri, delte şi mări.

Ţii minte, mai ţii minte, Vladim?

Nu te îngheaţă şi pe tine amintirile cu un rece fior?

Ce s-a ales din noi toţi, cei de-atunci? Din vorbe, din râs, din întrebări, contradicţii, nevinovate tachinări, bijulisme, bravade? Vera Arcadievna pentru totdeauna dusă, contopită, topită, număr în marele număr al patriei şi revoluţiei sale. Mona-Lizjica noastră moartă în oribile chinuri, pe trei sferturi din pricina nepăsării tale, fiindcă nu te-ai ostenit să mişti măcar un semn din degetul cel mic, în anii când a început să te împietrească nesaţiul îmbuibărilor şi măririlor. Tu, acolo unde-ai ajuns şi unde rămâi fără întoarcere. Eu, bătrânul batracian, după ce mi-

am târât în smircuri o viaţă care n-a fost viaţă, depănând în singurătatea pustie de-aici trista poveste a pustiirilor noastre.

Cenuşă. Cenuşă. În afară de Vera Arcadievna, cenuşă din tot şi din toţi şi din toate, Vladim 1

Atunci, însă, nimic n-ar fi îndrituit cutremurul vreunui rece fior. Nu ne îngenuncheaseră delăsările, capitulările, laşitatea, pentru a ne resemna la asemenea sfârşituri pustii.

Chiar în aceeaşi seară, după ce moş Agapie a închis gromovnicul migălitelor însemnări şi după ce coana Sultana a strâns igliţele şi ghemul de lână, după ce s-au retras amândoi din pridvor la culcare eliberând terenul, ai scos nu ştiu de unde un pachet de lumânări, cumpărat pe ascuns de mine, ai înfipt una în sfeşnicul cu glob de sticlă şi mi-ai dat a înţelege fără vorbe că e vremea să te las singur. Dispari! — m-ai concediat cu un gest imperios ca pe Turei, sclavul şi curierul tău de pe maidan. A se căra-cărare!

— Dar ce*ai de gând, Vladim? am întrebat, uitându-mă cu nedumerire la dichisurile pregătite pe masă, la colile imaculate de hârtie, la peniţa nouă din condei, la călimara cu cerneală violetă a acelor timpuri. Îţi faci testamentul? Îţi scrii memoriile? Ori vrei să colaborezi la suplimentul cu adnotaţii din gromovnicul lui moş Agapie, cu zodiile pe-o sută de ani?

— Ce-ţi pasă? Nu-ntreba şi nu ai teamă, bătrâne batracian! Fiecare cu fişele şi caznele lor... Mai bine te-ai îndura să mă miluieşti cu o cafea dublă, tare, cătrănită, fiartă cu vrăji şi descântece, să învie din morţi şi umbrele lui Mirabeau sau Danton...

— Aha!

Ceva mi s-a părut că încep a pricepe. Numai ceva, fără a mă lămuri însă deplin, cum îmi rezervai surpriza abia

pentru vreo trei-patru săptămâni mai târziu.

Frăţeşte, în lipsă de vrednicia altei colaborări cu mai spornic folos, te-am miluit deocamdată cu o stacană de cafea dublă, triplă, cvadruplă, tare, amăruie, cătrănită; ca întotdeauna în preceasul marilor tale avântări de-atunci, pe anume tărâmuri ce-mi rămâneau străine, mânuind arme ce nu erau ale mele. Apoi m-am strecurat în chilioara cetaniilor, lăsându-te să lupţi cu umbrele lui Mirabeau şi Danton, pe care le înviase din morţi Vera Arcadievna, nu licoarea clocotită de mine cu vrăji şi descântece într-un biet ibric de alamă. J

De câteva ori m-am ridicat pe pernă într-un cot, să te privesc îndelung pe fereastra deschisă, cu drag şi cu vechea încredere în chemările tale pe-o altă măsură. În întunericul nopţii, în nimbul de lumină al sfeşnicului ca în tablourile lui Rembrandt învăluite de mister, într-adevăr nu te conturai o imagine banală, de rând, cu fruntea ta boltită, cu inelata-ţi coamă de leu, cu dunga vertical şănţuită între sprâncene, cu nu ştiu ce aprigă încordare zugrăvită pe întreg chipul, în ochi, în cutele buzelor aspru crispate.

Erai cel de-atunci.

Singur cu tine în noaptea şi în singurătatea imensă, erai cel care făgăduiai să fii – şi n-ai mai fost.

Pe albul hârtiei, sub lumina pală de sfeşnic, peniţa îţi fugea cu însufleţirea inspirată de-atunci, când toate drumurile ţi se aflau deschise înainte, Vladim, ca din toate tu să alegi la sfârşit pe cel mai netrebnic şi pentru totdeauna pierdut.

Iarăşi m-au potopit gândurile. Iarăşi la tine, la mine, la Vera Arcadievna, la noi, la necunoscuturile care ne pândeau. Până ce într-un târziu mă doborî somnul.

N-am ştiut când ai intrat să te culci. N-am ştiut ce vei fi scris în singurătatea nopţii de septembrie. A doua zi

dimineaţa nici tu n-ai pomenit nimic; nici eu nu te-am zădărât cu iscodirile. Îţi cunoşteam dinainte obişnuita replică, retezată, în asemenea împrejurări: „Ce-ţi pasă? Nu-ntreba şi nu ai teamă, bătrâne batracian!”

Zilele au prins a curge în vechea monotonie a vechiului nostru târg adoptiv.

Războiul îşi pierdea efervescenţa noutăţii, şi gâfâita goană după ştiri, telegrame, comunicate, palavre, născociri, gâfâitele alarme din primele săptămâni se îngropaseră în tranşee, departe. În ţară se statornicea ipocrita expectativă şi neutralitate armată, de pomină şi ocară.

Nu de dragul păcii, cumva. Nu pentru a cruţa viaţa, necazurile, obida norodului celui mult şi trudnic, cumva.

O neutralitate bălăcită cu deşănţare la bursa afacerilor de tot soiul; cu orgia precupeţirilor diplomatice şi a pactelor secrete, a contrabandelor, a propagandelor făr’ de obraz, a gazetelor răsărite ca puzderia ciupercilor după o ploaie mănoasă – şiroaie de sânge şi lacrimi departe, potop de bancnote şi aur la faţa locului. Neutralitate cu liota partizanilor şi contrapartizanilor, care treceau peste noapte dintr-o tabără în alta cuprinşi de-o subită iluminare şi criză de conştiinţă să-şi renege tot ce-au crezut şi au jurat în ajun, să se acuze unii pe alţii, să se insulte, să se încaiere, să se dea în tărbacă, în numele patriotismului pus la mezat în franci francezi, în coroane, mărci, în ruble, în lire sterline, în cecuri la băncile elveţiene.

Toate în cea mai patriotică abnegaţie şi dezinteresare, întru cea mai providenţială, mai huzurelnică şi multslăvită prosperitate, din ţara celei mai imparţiale şi asaltate neutralităţi din câte au fost şi-au rămas vreme de doi ani.

Vreme în care muncitorii din porturi şi de la sondele petrolifere erau împuşcaţi fiindcă manifestau pentru o pace adevărată şi loială. Vreme în care soldaţii chemaţi în

concentrări flămânzi, goi şi cu opinci în picioare, scurmau de sârg şanţuri la frontiere din înalt ordin, pentru a păzi patria sătuilor şi îmbuibărilor şi traficurilor în franci francezi, în coroane, mărci, ruble, lire sterline, cecuri la băncile elveţiene.

Aşteptam deci şi noi, din zi în zi, încorporarea la oaste, din acelaşi înalt ordin. Stăruitoarele zvonuri despre suprima rea burselor pentru recruţii adăpostiţi, îmbrăcaţi şi hrăniţi de stat, ne băgaseră la grija chiverniselilor în ajunul apropiatei încazarmări la şcoala ofiţerilor de rezervă din Capitală, secţia Infanterie, plebea pedestră. Prea puţin eroică şi patriotică grijă, poate. Prea sub nivelul măreţelor noastre aspiraţii şi planuri, fără îndoială. Groaza lipsurilor şi umilinţa lor ne împingea la o economiseală aşa de exagerată şi de meschină, că mă scârbi şi pe mine, vameşul chibzuitelor prevederi bugetare.

— Dragă Vladim, nu ne mai recunoaştem! am descoperit într-o seară, după ce-mi numărasem ban cu ban conţinutul marsupiului. S-a stricat ceva în noi.

— S-au stricat multe şi de mult, bătrâne batracian. Acum, observi?

— Călcăm pe urmele lui moş Agapie, deşi n-avem scuza vârstei lui.

— Constat.

— Şi?...

— Şi nimic. Rămânem cu constatarea.

Într-atâta ne persecuta şi ne alterase firea – mai vârtos decât vâltorile generale ale războiului – juvenila şi nejustificata panică de prepusa vitregie a Capitalei, unde nu ne călcase încă piciorul, unde toate ne erau străine, unde ni se părea că vom suspina amândoi cu neconsolat alean, în dorul blajinului nostru târg adoptiv, care ne asimilase în bună parte şi cu care acum ne identificam. Aceeaşi Capitală unde, în mai puţin de şapte-opt ani, aveai

să ajungi o preavehementă şi populară, o foarte incomodă şi temută căpetenie a foştilor combatanţi, luptând cu revoltă şi patos pentru drepturile morţilor din tranşee, uzurpate de profitorii războiului. Aceeaşi Capitală unde, în mai puţin de cincisprezece-douăzeci de ani, aveai să te implânţi un demagogic tribun şi preatemut sforangiu politic, urlând cu haita lupilor. Un complice al briganzilor şi o căpetenie de briganzi. Un trădalnic transfug şi vânzător al bietelor noastre plănuiri, visuri şi legăminte de-atunci, juvenile desigur, inconsistente desigur, dar cât de neîntinate, Vladim, cât de dalb şi de cald luminoase, cu nimbul care-ţi împresura fruntea asemeni unei imagini din tablourile lui Rembrandt, în noaptea acelui început de toamnă când te privisem pe fereastra deschisă cu o atât de frăţească şi duioasă emoţie, cu atât de nemărginită încredere în tine, Vladim! Tu le-ai trădat toate, le-ai spurcat şi pierdut pe vecie. Le-ai lepădat până şi din memorie, să nu te incomodeze cumva, ca atâtea şi atâtea alte lepădături ale tale pentru blidurile de linte, Vladim 1

Eu le mai trăiesc toate, le mai simt şi mă dor.

Cum să uit oare?

Cum se poate uita că în marasmul şi în mâzga săptămânilor descumpănite de stearpa aşteptare de-atunci era destul să sosească Vera Arcadievna, pentru a ne inocula neastâmpărul aşteptărilor şi nerăbdărilor sale dintr-o altă urzeală? pentru a ne transporta în alt univers, departe de meschinele noastre griji şi chiverniseli? pentru a ne readuce la noi înşine, cei care poate mai dăinuiam încă în miezul adânc şi intact al fiinţei noastre? Sau cei care am fi izbândit poate să ne desăvârşim fiinţa pe de-a întregul cândva, unitară, intactă, rotunjită deplin, lipsită de pecingini şi scorii?

Urca rapid treptele pridvorului.

Ne întindea amândouă mâinile, surâzând amândurora cu

aceeaşi senină întrebare în ochi: – Nimic rău, nu e aşa?

Şi toate se înseninau deodată, curăţate de mâzgă şi de nimicurile instinctului orbeţ de hârciogi, ce ne invadase naiba să mai înţeleagă de unde şi cum, paralizându-ne cugetul. Toate din nou simple, clătite în izvoare limpezi şi vii. Parcă eliberate. Purificate parcă toate de albastrul transparent din ochii ei albaştri.

De câte ori a venit aşa Vera Arcadievna în două săptămâni să ne caute şi să-şi caute la noi un refugiu de destindere, o oază? De patru – nu! — exact de cinci ori.

Exact de cinci ori, pentru ca de fieştece dată să ne transmită şi nouă alt suflu. Neastâmpăr din neastâmpărul aşteptărilor sale. Încredere în noi din încrederile ei. Spontana-i simplitate despoiată de alambicatele tipicuri şi tertipuri convenţionale ale acelor anumite lumi din târgul nostru adoptiv, la care nu voia să capituleze. Aşa ni se înfăţişa ea. Aşa ne pomeneam şi noi, cum nu mai fusesem de mulţi, de mulţi ani, cum n-a fost pe urmă să mai fim niciodată. Se pot uita acestea, Vladim?

— Nimic rău, nu e aşa?... ne întrebau ochii albaştri, limpezi, surâzători, ca Vera Arcadievna să repete apoi întrebarea cu glasu-i cristalin după ce-şi lua locul în jilţul de mlajă împletită şi îşi dezvelea pletele blonde, retezate, de paj: Nimic rău, nu e aşa, buni prieteni?

— Nimic rău, evident.

— Ce poate să mai fie rău? supralicitam când unul, când altul, cu sinceritatea cea mai desăvârşită.

Ce nu se învălmăşea atunci în febrilele noastre însetări de răspunsuri, de alte răspunsuri? Ce ni se mai părea atunci fără o altă şi nouă semnificaţie în tot ce-am trăit? Înviau toate, reînviau, sângerau vechile cicatrici, izbucneau toate din nou şi se perindau când în spusele mele, când în spusele tale, pentru a le recapitula să le găsim tustrei o nouă tălmăcire şi dezlegare, altă concluzie.

Prezenţa, cuvântul, întreruperile şi seninul albastru din ochii Verei Arcadievna, muta dojană din privirile ei ne insuflau o sinceritate directă, pură, de la începutul începuturilor, de mult înstrăinată, vai! şi între noi. Da, da, acum îmi dau seama deplin.

Sinceritate de mult înstrăinată şi între noi. Atrofiată, ofilită, subminată de nu ştiu ce viclene infiltraţii, de nu ştiu ce ascunzişuri ale amorului propriu, de nu ştiu ce vane complexe de inferioritate, de nu ştiu ce scepticism ironic şi refrigerent al cărturărimii din târgul nostru adoptiv, de nu mai ştiu ce bastardă corceală a afectatelor subtilităţi erudite şi enciclopedice patenta Baldom şi alţi o sută de Baldorni, cu nestrujitele iznoave ţărăneşti ale şezătorilor de-acasă, din sat, patenta humuleşteanului Ion Creangă şi a hâtrului harabagiu moş Nichifor Coţcariul. Acum vorbeam iarăşi din nou cu simplitatea de mult pierdută, cercetând cinstit şi făţiş, curajos, în meandrele din noi abandonaţii copii ai nimănui şi de nicăieri, nicăieri în habitatul lor firesc, prielnic, nespinos.

Şi poate că dinadins Vera Arcadievna evita să-şi mai afirme răspicat crezurile sale, ca în librăria pariziană a lui Baldorn, unde ne-a luat la zor, lăsându-ne să ajungem singuri la ele. Ştiu eu? Voia dintru întâi să ne cunoască mai bine? ori începuse chiar a ne cunoaşte mai bine decât ni se părea că ne cunoaştem amândoi?

Cine s-o ştie? Acum, după atâţia ani, cine s-o mai ştie, cine?

Surâzând atotînţelegătoare atunci, ne asculta răbduriu păsurile şi impasurile, participând la toate cu o duioasă blândeţe de soră, purtând de la unul la altul ochii albaştri ca floarea de cicoare a fâneţelor de pe plaiurile de unde-am plecat fără întoarcere. Surâsul acela 1 Ochii aceia! Surâsul ei lipsit de acidul corosiv al ironiilor noastre, ochii ei clari, cu privirea franşă, tonică şi îmbietoare, ca şi

îmbierea cuvintelor, întrebărilor, consolărilor, care ne eliberau din blestemata orbecăială în galeriile subpământene de hârciogi, pentru a ne da iarăşi suflu şi încredere, iluzia că am căpătat aripi de zbor.

Ţii minte, mai ţii minte, Vladim? Ţii minte ce însemnau toate în marasmul pustiirilor noastre?

Cum de le-ai putut uita acestea şi cum de nu te rod remuşcările uitărilor, regretele, lepădările tale, ca toţi atâţia viermi ronţăind în craniul unui cadavru?

— Hârciogi? Hârciogi?... ne întrebase Vera Arcadievna la cea de-a cincea întâlnire din cerdacul soborurilor când amărâtele noastre spovedanii au ajuns la cel mai deprimant capitol care ne muncea atunci pe amândoi. Hârciogi? Scuturaţi-vă 1 Nu mă siliţi să plec de-aicea numai ca să nu vă mai văd într-asemenea hal!

— Vera Arcadievna...

— Cu ce ţi-am greşit?

— Nu pricepeţi că nu pot şi nu vreau să vă văd aşa? Hârciogi? Atunci, şi eu sunt o hârcioagă!

— Ce vorbă!

— Ce absurdă comparaţie! Distanţă ca de la cer la pământ... am protestat amândoi.

— Absurdă comparaţie? Distanţă de la cer la pământ? Nicidecum! îmi aplic şi eu exact epitetul pe care vi l-aţi găsit singuri şi mi s-ar potrivi exact, dacă aveţi un pic de temei în căşunarea aceasta oarbă de a vă ponegri un sentiment foarte demn şi omenesc, brav, lăudabil. Sentiment, nu instinct. Demnitate, raţiune, ce poftiţi; nu instinct degenerat de hârciogi... Absurdă comparaţie? Să vedem!... Mai ascultaţi acum şi ceva din spovedaniile mele, deşi voiam să le tac. Sinceritate pentru sinceritate... V-aţi întrebat vreodată cum trăiesc şi din ce trăiesc aici de când vânturile m-au adus în Iaşi? Pare simplu: nepoata unei venerabile bătrâne cu o hardughie de casă şi o pensie

de fost înalt demnitar al justiţiei. Legături vagi, de mult uitate şi de dânsa, şi de familia noastră din Rusia... O ilustrată de Anul Nou cu respectivele poze de datină, brazi, zăpadă, iepuri, îngeraşi, cu respectivele urări de sănătate şi de prosperitate. Cu ce drept să-i cerşesc azil? Venisem săd cer numai o povaţă, întîi-un oraş străin, dintr-o ţară străină, unde nu cunoaştem pe nimeni, pe nimeni... Azilul mi l-a impus ea, şi până la urmă l-am primit mai mult pentru dânsa decât pentru mine, să nu-i jignesc cultul ospitalităţii, cultul familiei. Ca să fiu absolut sinceră, mărturisesc chibzuind l-am primit mai apoi şi pentru anumite garanţii că voi fi lăsată în pace. O rudă la altă rudă; o nepoată la o mătuşă. Nimic mai normal... Dar încolo? Cum puteam accepta un parazitism organizat, fără limite şi jenă, sub pretextul ospitalităţii? Să-mi furnizeze tot ea, din pensie, ţigările de contrabandă pe care le fumez? cărţile pe care le citesc? taxele? îmbrăcămintea? gologanii de trăsură? costul unei călătorii mai departe? Observaţi analogia?... Căci i-am căzut plocon pe neprevăzute, cu banii şi bagajele pe sponci. La Moscova, totul s-a petrecut într-o noapte, când am plecat fără să mai pot da pe-acasă, la mama, la Kazan, pe Volga... Spun la mama fiindcă tata era şi poate mai este şi acum în Siberia. Şi, evident, am refuzat propunerile izvorâte din toată inima ei bună şi primitoare, dar prea puţin înarmată pentru realităţile vieţii: să-şi vândă ori să-şi amaneteze bijuteriile vechi din foaia de zestre de pe vremea lui Cuza-Vodă; să-şi ipotecheze casa; să facă un împrumut la o bancă; să scrie nu ştiu cărui nepot de la Bucureşti cu rosturi politice şi cu avere, cum şi alte asemenea extravaganţe şi disperate soluţii dfe roman balzacian. Am încheiat deci de îndată un pact: cheltuielile mele prezente şi viitoare mă privesc numai pe mine. Nicio concesie. Şi pentru moment, după trei zile am amanetat pe ascuns de

dânsa ceasul de platină, cu pietre scumpe şi lanţ greu, singurul obiect de vreo valoare pe care-l posedam personal şi de altfel îl poseda toată familia noastră din Rusia: ceasul mamei, cadoul ei de nuntă, de la unchiul Ilia, dăruit mai apoi mie cu solemnitate şi emoţie în ziua când am isprăvit liceul. Aceasta ca început... Puteam însă să aştept miracole din cer? Sau să adopt expedientele, soluţia unui foarte, foarte popular şi simpatizat boem al laşului, care declară melancolic la chefuri că de treizeci de ani trăieşte mâncându-şi ceasul şi bându-şi lanţul, singurele bunuri mobile, periodic depuse şi scoase de la amanet cu regularitatea mecanicei cereşti? Cum se numeşte acest astru al boemiei ieşene?

— Leopold Hax, titularul a vreo trei licenţe şi doctorate cu menţiuni de onoare.

— Leopold Hax, exact, personaj evadat din *Azilul de noapte!* reluă Vera Arcadievna. Mi l-a arătat nu ştiu cine pe stradă. Şi l-am recunoscut. Există şi la noi, în Rusia, destui aştri la fel cu proba. Constelaţii întregi... Subiectul şi obiectul unei întregi literaturi. Cum această literatură m-a învăţat însă să detest romantismul geniilor ratate, nesiguranţa şi fanfaronada expedientelor boeme, ca atare am încercat şi am izbutit în parte să mă bizui pe alte soluţii mai onorabile şi mai practice, mai demne, chiar într-un oraş străin şi într-o ţară străină.

— Străină, mereu străină?... ai murmurat tu cu reproş şi cu jumătate de gură.

— Străină, mereu străină! Patria mea e acolo!... arătă Vera Arcadievna peste colinele din pâcla viorie. Vom ajunge şi la asta. Deocamdată urmez... După o lună am început aşadar să predau lecţii de piano: laureată a Conservatorului din Moscova, dacă-mi permiteţi să invoc şi eu un tablou de onoare. Sinceritate pentru sinceritate şi mai ales pentru a sublinia analogiile. Am intrat în legătură

cu profesorul şi conferenţiarul catedrei de slavistică de la facultate. M-am oferit să revizuiesc pe alocuri şi să corectez unele stângăcii şi inadvertenţe de paleoslavă, să litografiez cursurile într-o formă mai curăţică şi acceptabilă. M-am obligat să colaborez la tălmăcirile a două romane din opera lui Tolstoi şi Dostoïevski, traduse până acum de la a doua mână, după versiunile franceze din librăria lui Baldorn, cu textele ciuntite şi reduse la ultima expresie: un Tolstoi şi un Dostoïevski de buzunar... Lesne lucru? Uşoară corvoadă să predai lecţii de piano unor eleve antimuzicale, incapabile să execute o gamă, să reţină o melodie, să facă deosebire între un bemol şi un becar, ca eleva de unde vin acum direct, vlăguită, abrutizată, blestemând pe Chopin şi pe Beethoven ori pe Ceaikovski, deşi am crescut în cultul lor!

— Cunoaştem!

— Cunoaştem!... am supralicitat amândoi, cu suspinele şi cu gândul la elevii noştri.

— Îmi imaginez. De asta v-o şi spun!... Şi vă întreb: pentru ce atâtea nopţi măcinate până mă apucă ziua? Pentru ce lecţii, trudă, alergătură, sâcâieli? Pentru ce toate? Ca să datorez cât mai puţin ceva altcuiva! Ca să-mi păstrez măcar o brumă de independenţă morală prin cea materială agonisită cu propria mea muncă, să nu mă simt parazita şi tolerata nimănui, să scot ceasul mamei de la amanet, să pot privi în ochii oamenilor fără a fi silită să-i plec roşind, să chivernisesc o mică rezervă în vederea unei plecări mai departe sau poate a unei întoarceri... în fine, nu importă! Vă întreb: ce deosebire între amândoi şi între mine? Ce distanţă ca de la cer la pământ? V-aţi declarat hârciogi? Atunci, nu-s şi eu o hârcioagă?

— Nu!

— Nu, Vera Arcadievna!

— Ba da! Vă concurez vechea firmă de încredere, cum

vă place s-o numiţi. Mai ales că nu-i ceva nou nici pentru mine. Cu această îndeletnicire a chiverniselilor am trăit şi ca studentă la Moscova. Familia mea de acasă e deprinsă cu lipsurile. Tata – când mutat disciplinar, când retrogradat, când deportat în Siberia, când cu domicilii forţate în alt capăt al Rusiei. Veşnicul suspect, recidivist, rebel, pus la index de autorităţi; până ce am ajuns să-i calc şi eu pe urmă... Din alte motive, pentru tustrei deci acelaşi rezultat. Hârciogi – hârcioagă! Mulţumesc că mi-aţi deschis ochii. Eu nu mă consideram hârcioagă. Dimpotrivă, mă socoteam foarte mândră de neclintita demnitate cu care îmi rezolvam existenţa, în loc să mă căinez de vitregiile destinului, ca Maruca. Acum m-aţi luminat. Cea mai odioasă!

Protestările noastre au detunat cu violenţă:

— Nu!

— Nu, nu, Vera Arcadievna!

Demonstraţia ne înviorase, scuturându-ne din marasmul copleşirilor, care ne surpau fără noimă. Încolo cu ele! încolo cu toate! Adevărat: ce slabi de fire şi de bălămăli! Ce mai hârciogi închipuiţi! Ce mai zdrenţe umane!

Ea îşi aprinse altă ţigară.

Ne cercetă, zâmbind:

— Aşa, da! Acum vă recunosc. Putem vorbi... Căci n-am isprăvit. Sinceritate pentru sinceritate, fiindcă m-aţi atras pe panta confesiunilor. Credeţi că n-am şi eu păcatele mele? Numai uitaţi-vă puţin şi la aceasta! Corpul delictului meu...

Cu o încetineală parcă stânjenită, şovăielnică parcă, îşi dezbumbie din nasturul de sidef bentiţa mânecii largi de la mâna stângă, dezvelind la încheietura pumnului un lănţug de aur. Un lănţug subţire-subţirel, încolăcit de câteva ori acolo unde prin pieliţa transparentă apăreau vinele albastre, în care palpită pulsaţiile inimii.

La capăt se balansa o frunză de trifoi în email verde; o frunză de trifoi cu patru foi.

— Poate că va avea şi el cândva o poveste mai lungă, care abia începe. Să n-o deflorăm înainte de vreme... povestea aceasta e ceva mai veche şi mai complicată. Foarte veche şi foarte recentă în acelaşi timp. Ceva mai anevoie de istorisit pentru alţii, aşa cum o trăiesc eu. Fapte, fapte, numai fapte?... Mai există şi o zonă în penumbră, L origina faptelor. Cum să pătrunzi în asemenea zonă. Să încerc totuşi. Coincidenţa cu adevărat neaşteptată şi atât de bine venită mă va ajuta fără îndoială, v-a pregătit întrucâtva... S-o iau de la început. Acum vreo zece zile mă întorceam pe strada Lăpuşneanu de la una din acele lecţii care-mi scot sufletul şi mă răpun. Observ pe degete urme de văpsea foarte urâte la vedere. Probabil coborând pe scară de la chinul şi corvada cotidiană – voioasă că m-am eliberat pentru 24 ore – purtasem în neştire degetele pe balustrada proaspăt văpsită. Obicei din copilărie. După câţiva paşi mă zgândăre întrebarea: Dacă m-oi fi tămânjit cumva şi pe obraz? Mă opresc să-mi controlez mutra în oglindirea unei vitrine. Vitrina bijutierului unde la sosirea în Iaşi am pus amanet ceasul de la mama. Nu era nimic, nicio pată pe obraz, nici pe conştiinţă. În schimb, printre feluritele ispitiri destinate amatoarelor de inele, de broşe, coliere, brăţări, mi se opresc ochii la lănţugul de fafă cu trifoiul în patru foi. Ce săgetări mi-au străpuns inima deodată? Câte amintiri deodată răscolite, câtă tristeţe, câte nostalgii!... Mărţişorul copilăriei cu toată povestea lui. Cea mai mare bucurie şi cea mai mare durere a copilăriei. Cum să le exprim toate? A doua zi m-am întors la vitrină. A treia zi, la fel. Mă fascina trifoiul cu patru foi, leit cel de atunci. N-am purtat niciodată podoabe femeieşti: cercei, inele, brelocuri, broşe, brăţări. Nici n-am ştiut ce înseamnă. Cu acesta era

însă altceva. Se legau altfel de amintiri. Uite, eu le văd şi le trăiesc şi acum în succesiuneii lor de-atunci. Ce greu e să le poţi transmite, ca să devină accesibile şi celor care nu le-au trăit!... O dimineaţă de duminică, la vârsta de patru – cinci ani. Tata mă luase de mână cu dânsul la câmp, împreună cu câţiva elevi preferaţi de-ai lui, să aleagă plante şi flori pentru ierbarul lor şi pentru ierbarul şcolii. Văd fâneaţa, văd dumbrava din zare, văd alături de fâneaţă şi un câmp de trifoi verde, verde compact cu florile roşii, grele, ca nişte căpşuni coapte. Mă văd alergând împleticindu-mă, căzând de-a buşilea, ridicându-mă să-i prezint tatei trofeul, recolta care mi se părea mie mai importantă decât a tuturora: firul de trifoi cu patru foi, o raritate fără de seamă, noroc! Chezăşia norocului, cum auzisem vorbindu-se printre fetiţele mai mari şi o ştiam chiar de la Voichiţa. Tata mă ia în braţe, mă sărută, se preface grozav de mişcat, şi ca să-mi satisfacă orgoliul prodigioasei descoperiri, cu o exagerată importanţă, scoate carnetul din buzunar să preseze între file trifoiul meu cu patru foi. Acesta, primul episod! Până la al doilea, se face un gol de vreo trei-patru ani. Şcolăriţă, aproape de vârsta Mona-Lizucăi de-acum. Casa pustie fără tata, detaşat disciplinar pe undeva prin Asia Centrală, la Taşkent. Mama – slăbită, plânsă, preocupată. Lipsuri, îngrijorări, percheziţii, corespondenţa cenzurată, şoapte, oameni străini, care apar şi dispar misterios după ce-a apus soarele. Arar câte-o veste, un bileţel, o speranţă... Pe urmă, o neaşteptată bucurie pentru toţi; pentru mine bucuria cea mai mare a anilor de-atunci. Soseşte un prieten şi tovarăş de exil al tatei, cu ştiri şi cu un colet de „suveniruri” de mult pregătite. Pentru toţi ceilalţi, „suveniruri” locale orientale, asiatice: tibiteici, cingători de piele brodată, eşarfe de mătase, miniaturi sculptate în fildeş sau în cristal de rocă. Pentru mine, un trifoi cu patru

foi, fabricaţie europeană, cu lănţugul şi emailul aidoma cu acesta. În intenţie mărţişor de întâi martie, ajuns cu întârziere de aproape două luni, fiindcă prietenul şi tovarăşul de exil al tatei fusese reţinut pe drum de formalităţi şi amânări. Mai însemnat decât toate, scrisoarea specială a tatei adresată mie direct: pentru Vera, Verocica, trifoiul cu patru foi în amintirea celui cules de dânsa în dimineaţa de duminică pe care eu mi-o mai aminteam foarte vag, cu nestatornicia copilăriei, asaltată de alte impresii, senzaţii, emoţii, descoperiri...

— Dă! glăsui Vera Arcadievna după un răstimp, dezmierdând cu degetele subţiri lanţul de aur subţire-subţirel şi emblema trifoiului de email verde cu patru foi, de la încheietura pumnului mic şi în aparenţă aşa de fragil. Da, aceasta a fost cea mai nemărginită, indescriptibilă bucurie a copilăriei mele. A doua zi, pentru a sărbători bucuria veştilor pline de speranţă, mama chibzui o plimbare cu barca în ostrovul de pe Volga şi a decis să prânzim acolo, cu toţi ai casei, rude şi prieteni, inclusiv Voichiţa, fosta dădăcii a ei şi a mea de pe Bistriţa. Am plecat dis-de-dimineaţă cu alai, cu zarvă, cu neastâmpăr. Şi cum să presimt că acolo mă aştepta cea dintâi mare, indescriptibilă durere a copilăriei?... Seara, la întoarcere, mă pipăi la gât. Lănţugul şi trifoiul de email cu patru foi, nicăieri... Mâna îmi cade, moartă... Se poate imagina durerea şi disperarea imensă, nefericirea căscată imens ca o genună în inima unei copiliţe de opt-nouă ani? Am căutat prin iarbă, pe pajişte, prin tufişuri, prin nisip. Nimic. Niciodată nu mi s-a potolit cu totul durerea de atunci: rană mereu deschisă, pe unde mi se scurgea orice altă bucurie. Niciodată nu am mai văzut un trifoi cu patru foi de email identic. Niciodată nu m-au mai atras juvaierele feminine: cercei, inele, broşe, brăţări... Darul tatei de la mii de kilometri distanţă fusese unicul între toate. Iar deodată,

aicea, la Iaşi, la alte mii de kilometri distanţă, al doilea exemplar la fel, în cele mai infime amănunte. Acelaşi, absolut acelaşi. Al treilea episod. E de mirare că o săptămână am trecut în fiecare zi pe la vitrina bijutierului să privesc fascinată? E de mirare că în fiecare noapte am visat Volga, casa noastră, câmpul cu trifoi, pe mama, pe tata, pe Voichiţa, ostrovul cu nisip, cu sălcii şi cu mesteacănii albi? Şi e de mirare că acum trei zde am spart puşculiţa agoniselilor de drum şi că am cumpărat lănţugul cu emblema să mi le înfăşor pe mână, sub mânecă, biet corp al delictului?... M-am liniştit. Au contenit visurile, dorul, obsesia. Sunt iarăşi normală. Merita să-i răstorn giuvaergiului pe tejghea puşculiţa cu toate chiverniselile. Ce importa preţul? Ce mai importau economiile? E de mirare?... Iată povestea trifoiului meu cu patru foi, în trei episoade 1

Dusă pe gânduri, Vera Arcadievna şi-a îmbumbiat Cti încetineală nasturul de sidef de la mâneca largă, astupând corpul delictului.

— Închis! Gatova! Cui să-mi uşurez însă sufletul, dacă nu...

— S-ar zice că regreţi acum.

— Şi poate că ai vrea să retractezi, Vera Arcadievna.

Ea ne privi pe amândoi cu mustrare.

— N-am ce regreta şi nici ce retracta. Dar nu numai pentru atât, ca să-mi uşurez sufletul, am simţit nevoia spovedaniilor, care nu-s în firea mea.

— Atunci, pentru ce încă?

— Sinceritate pentru sinceritate. Încalea spune tot 1 am supralicitat cu îmbierile şi cu glasul scăzut, parcă tot de taină.

— Voi spune! Spun... O clipă, să respir.

Tustrei ne-am mişcat pe scaune. Eu am aprins pipa. Tu şi Vera Arcadievna ţigările. Am rămas apoi cu ochii la

priveliştea grădinii. Ce toamnă blândă! Ce lumină lină 1 Nu s-ar fi crezut că începea luna lui Brumărel. Nicio adiere. Frunzele – aurii, arămii, ruginii, neclintite. Florile – neatinse de ofiliri. Şi totuşi, ce melancolic amurg, cu nu ştiu ce vastă plutire a sfârşiturilor!

Vera Arcadievna se rezemă pe speteaza jilţului de mlajă împletită, cu palmele împreunate sub ceafă, examinându-ne pe rând, printre gene.

Albastrul ochilor, adineaori împâclit şi umed de amintiri, era acum limpede, de-un senin rece, cu privirea pătrunzătoare, analitică, obiectivă, aşa cum mă învăţase bătrânul meu dascăl să examinez infuzorii, ţesuturile, plasma, prin lentilele microscopului.

— Hai să risipim ceaţa iluziilor! repetă ea. De două săptămâni vă ascult. Am ajuns să ne cunoaştem, în sfârşit. Să ne confruntăm sinceritățile pentru sinceritate... Eu, cel puţin, nu mai fac confuzia dintre cauze şi efecte, din primele zile. Nu vă mai socotesc cei doi Bijulici de la librăria lui Baldom, cu toate că şi atunci... Dar dacă atunci aş fi ştiut cele ce ştiu despre amândoi acum, eram prieteni cu adevărat încă din luna lui mai. Am fi câştigat atâta timp pierdut!

Îşi clătină pletele retezate şi se înălţă în picioare dintre braţele jilţului, scuturându-şi pliurile fustei:

— M-aţi lăsat să mă iau cu vorba şi să mă prindă seară aici. Iar biata bunicuţă Elencu mă aşteaptă de la cinci, să-i cetesc din Creangă. Vom continua vineri. Nu? Avem atâtea a ne spune!...

— Mergem şi noi.

— Dar repede!

— Repede.

O bucată de drum am însoţit-o în tăcere. Ea la mijloc, mică şi firavă, în aparenţă atât de plăpândă, între doi vlăjgani de la stână, cu un cap mai înalţi.

La grilajul de fier ruginit, în faţa intrării, Bijulică s-a repezit s-o întâmpine cu ţopăieli şi entuziaste zumăieli de zurgălău. Vera Arcadievna i-a calmat frenezia cu semnul ştiut din degete. Bijulică făcu un viraj scurt stânga-împrejur din goană şi se refugie pe treptele scărilor din fund, s-o aştepte cu limba scoasă de-un cot.

Casa era posomorâtă, străveche, neprietenoasă. O hardughie sumbră, sinistră, cu gratii la ferestre, într-un fund de ogradă cu arbori bătrâni şi sălbăticiţi, cu potecile invadate de iarbă şi troscot.

Păragină, tristeţe, pustiu.

Ne-a întins amândouă mâinile, ca întotdeauna, înainte de a se răsuci pe călcâie:

— Vineri după amiază?

— Vineri, da!

— Vineri!

AL ŞAPTELEA CAPITOL
(Un epilog? – Nu! Ci câteva preludii...)

Până vineri mai erau trei zile pline. De trei ori câte 24 de ceasuri. O eternitate. Infinitul.

Ca să nu se mistuie pe jăratec atât de îndelungă aşteptare, în aceeaşi sară am şi ticluit împreună oarecare viclenii pentru a amăgi timpul.

Tu s-o porneşti de sârg la vânat prin împrejurimi cu *signor* Salvatore Rovetta, care mereu te zorea cu invitaţiile şi cu echipament extra de împrumut sau pe credit în rate milenare – armă belgiană, cartuşe englezeşti, pălărioară tiroleză, cuţit finlandez, torbă cu ţarţamuri marocane – toate într-ales din inventarul anticei case de încredere a bravilor fraţi italieni. Eu să robotesc cuminte, pe loc, în laborator, reluându-mi în primire fidelele mele infuzorii şi alte protozoare la vechiu-mi microscop de încredere,

măcar că încă nu s-au deschis cursurile.

— De acord?

— De acord! ne-am frecat amândoi palmele, încântaţi foarte că putem trage timpul pe sfoară.

A doua zi însă, moş Condurache Bob, factorul poştal, avea să ne prezinte o scrisoare Loco, pentru a ne amuţi glasul, râsul, vitejiile.

— Ehei! Răvaş f.f.f. Urgent! clipi din coada ochiului cu hâtru înţeles moş Condurache Bob, netezindu-şi musteaţa sură. Cine mai primeşte în tot cartierul? Flăcăii noştri prima-întăi 1 Topenie pe madam Iftodiu, la concurenţa generală!

După ce am semnat cu creion chimic recipisa, noi dimpotrivă am dezlipit fără nicio grabă, prudent şi bănuitori, oarecum în silă, plicul dreptunghiular, mare şi alb, cu cele mai negre presimţiri şi cu nerăbdările scăzute sub zero.

Vera Arcadievna anunţa că vinferi nu mai poate veni – şi că nici n-are să mai vină vreodată. Gonclavurile micei noastre colonii de exilaţi, din refugiul pridvorului, se curmau pe vecie. Ea pleca. O pridideau pregătirile: acte, formalităţi, atestări etc., etc. Timpul prea scurt. Singurul răgaz să ne vadă, în ultima clipă, la gară, pe peron.

Deci întâlnirea sâmbătă dimineaţa, orele opt fără zece minute, trenul de Bucureşti.

Laconic, strict, rece, imperativ, cronometrat.

Ultima întâlnire din ultima clipă a despărţirilor pentru totdeauna, pe-un peron de gară: opt fără zece minute.

Slovele negre, izgonite în capătul cel mai de sus il paginii albe, cu atâta spaţiu rezervat liber până la celălalt capăt, dovedeau totuşi că Vera Arcadievna intenţionase la început să ne scrie mai mult şi mai multe, că s-a răzgândit ori că au împiedicat-o cine mai ştie ce alte pricini.

Ne-am trecut misiva unul altuia, s-o citim fiecare cu un

nod în gâtlej, cu bătăile inimii oprite în piept de-o gheară încleştată de fier.

Pe urmă am lăsat foaia să lunece dintre degete, să cadă plutind legănat între noi, jos, la picioare.

Surpaţi pe marginea paturilor cu fruntea în palme şi coatele proptite pe genunchi, n-am dat glas tumultului de nedumerite întrebări. Nici noianului de gânduri, mâhniri, sfâşieri, pentru a le găsi împreună o mai calmă şi mai logică ordine în vălmăşagul haotic. O ţigară; o pipă. Fruntea – strămutată dintr-o palmă în cealaltă; cotul – de pe un genunchi pe celălalt. Ai cil Ies plicul de jos. Eu am împăturit foaia răvaşului. Le-am aşezat amândoi la o parte, să nu le călcăm cumva în picioare. Altă pipă. Altă ţigară.

Fără nicio vorbă, ne-am luat într-un târziu pălăriile şi am deschis uşa, să purcedem fiecare în altă direcţie, ca să nu ne mai apese zidurile şi tavanul. Să nu purtăm fiecare pe alte uliţi golul din noi, departe unul de altul şi de chichinovia cetaniilor, a gălăgioaselor controverse şi invective, a încumetatelor şi deşartelor noastre plănuiri, dintr-o dată şi mai deşarte toate, deşarte, deşarte.

Sâmbătă dimineaţa ne-am trezit mult înainte de mijitul zorilor. Poate că nici nu prea domnisem, nici unul, nici altul.

Peste noapte căzuse bruma.

Cer sticlos. Sclipet de stele înalte şi reci, diamantine. Hipnotică parcelă a infinitului cosmic în pervazul ferestrei, spre care priveam amândoi în neclintire, din paturi, cine ştie de când. Scufundaţi cine ştie de când amândoi în gândurile noastre singuratice şi pentru întâia oară incomunicabile. Nici măcar n-am aprins pipa. Nici tu ţigara. Parcă ne-alm fi pândit reciproc care începe.

Ne pândeam şi tăceam, aşteptând.

Pendulul din ietacul gazdelor noastre a sunat molcom, arar, sferturile, cu muzicale vibraţii în surdină de gong.

Trei sferturi, înainte de ora cinci. Pe urmă, moş Agapie a dat drumul la chihăiala lui tabagică, dogită, hârâită, nici de fel muzicală, dar nu mai puţin precisă decât bătăile gongului din pendul.

Iar ca la un semnal atunci, deodată se dezlănţuiră vântoasele echinoxului.

M-am smuls, zvârlind în lături pledul şi învelitorile, mai arzătoare decât straiul lui Nessus. Am zvâcnit, pipăind prin întuneric hainele şi încălţările, să păşesc mai grabnic afară şi să-mi răcoresc cugetul chinuit de veninul atâtor gânduri infame şi de pojarul atâtor căinţe neputincioase, amestecate mereu în tot ce trăiam de două zile şi două nopţi.

Tu nu te-ai clintit.

Priveai înainte pe geam.

Când am deschis uşa din sala pridvorului, răbufnelile gheţoase mi-au tăiat obrazul cu lame de brici. Ce binecuvântată şi uşurătoare senzaţie! Mi-am sprijinit tâmpla de un stâlp, lăsând torentele reci de vânt să-mi aerisească fruntea încinsă, să-mi fluture părul leoarcă de năduşeală.

Adus la realitate de vântul tăios şi de vârtejurile frunzelor împroşcate în obraz, m-am dezbuimăoit repede şi degrabă din romanticele năluciri. M-am ghemuit în jilţul de mlajă împletită rezervat îndeobşte Verei Arcadievna de două săptămâni şi ceva încoace. Am aprins pipa, vechea-mi pipă de încredere-de-acuma – şi am meditat cu o mai calmă şi răcorită luciditate la tot ce se întâmplă ou mine, cu tine, cu Vera Arcadievna, cu noi tustrei.

Zorile se tiran vinete, sleite, opace, grele, de plumb, abia mai desluşite spre răsărit din bezna densă a nopţii, astupată sub capacul norilor de tăciune, de catran, de funingine.

Făcurăm amândoi cu schimbul la cişmea, în ciuda

frigului şi vântoasei de-afară, să ne spălăm obrazul şi ochii, gâtul, dinţii, fiindcă, în pânda noastră reciprocă şi ursuză, purtasem grijă, fiecare la fereală de ochii celuilalt, să ne bărbierim cu perdaf din ajun.

Afară, în dimineaţa vânătă de plumb, norii de plumb acum se alcătuiseră într-un singur bloc. Lespede uriaşă, uniformă, compactă, aproape imobilă de jur-împrejur. Numai dedesubt şuierau vântoasele într-o singură direcţie, ca strunele întinse, vibrând şi diucând cu ele frunzele pălite de brumă.

Tot laşul nostru, învolburat de zborul fantastic al frunzelor galbene, roşii, ruginite, coclite; de aur, de argint, de aramă; gonind cu o fantastică viteză la diferitele altitudini dinspre miazănoapte, din lăcaşul vântoaselor bezmetic scăpate din peşteri.

Peronul gării – aproape pustiu. Ceasul – abia şapte şi zece.

Alergasem într-o întinsoare, la întrecere cu vârtejurile de frunze, pe străzi şi de-a curmezişul pieţelor.

Doar câţiva ţărani. Doar câteva ţărănci bătrâne ori numai îmbătrânite de trudă şi necazuri, ca mamele noastre de-aeasă, din sat, înfofolite în broboade de lină, chincite lângă grămăjuiele de traiste, de papomiţe, de boccele, pe care nu le scăpau cu teamă din ochi, mereu tot mai verificându-le conţinutul, să le ticluiască mai acătării. Şi într-un ungher, zgribuliţi, doar câţiva soldaţi, după musteţile cât vrabia, după capelele preistorice şi ciuruite de molii, după uniformele vechi, zdrenţăroase, căpestrite în coate şi în genunchi, după opincile din picioare; probabil contingente de rezervă luate de la coarnele plugului şi purtate de colo-colo în concentrările expectativei şi neutralităţii armate, despre care uitasem.

Lumea noastră de obârşie, ce nu mai era a noastră.

I-am întors spatele.

Ce-am fi avut a ne spune? Punţile rupte.

Totuşi, o băbuţă veni după noi, sa te tragă de mânecă:

— Domnule, conaşule! Rogu-vă, dacă nu-i ou supărare...

— Zi, mătuşică.

— Bunu-i beletu ista păntru Crasna? C-am dat pe el şi gologanii de nafură, iară carte să cetim ce scrie nu cunoaştem.

— Bun, mătuşico, bun! ai liniştit-o tu.

— Şi la Crasna se schimbă oare tainul de Huşi? Că cică-i alt trin, mai mititel, păntru ţinutul de Fălciu. Am o fată măritată acolo, la Şchiopeni, cu o droaie de ploduri. Şi ne-o trimăs bărbatu-su veste pe sârmă de teligraf c-ar hi pe patu de moarte... Se schimbă tainul, ori nu?

— Se schimbă, mătuşico, se schimbă.

— ...Iţămim dumneavoastră, boierilor. Şi iertaţi... Neştiutoru de carte-i taman ca orbu. Umblă pe bâjbâitele, sărmanu de dânsul.

Mătuşica uscăţivă, puţintică la trup şi copleşită de mâhnirile sale s-a dus spre desaga şi sărmana-i papomiţă, poate cu pomenile pentru moartă.

Priveam împrăştiat la vântul care cutreiera cotloanele măturând ghemotoace de hârtie, vreascuri, frunze moarte, gunoaie.

Peron pustiu, din gara pustie, a pustiitului nostru târg adoptiv. Cea dinţii dimineaţă de toamnă în lege, vânătă şi rece, potopită numai de volbura frunzelor ucise de brumă.

Ceasul şapte şi douăzeci de minute.

Te-ai apropiat pentru a doua oară de chioşcul cu ziare şi reviste. Pentru a doua oară te-ai ’ântors muşcându-ţi buza a înciudată dezamăgire. Apoi aşa, fără rost, ca să înşelăm timpul, ne-am plantat amândoi în faţa tabloului cu sosirile şi plecările trenurilor din Iaşi, să le memorizăm pe toate minut cu minut: personale, mixte, accelerate, expresuri, cu toate legăturile, în parcurs până la Bucureşti, Gara de

Nord.

Acolo şi aşa, absorbiţi în pasionatul studiu al mersului de trenuri, ne-a surprins pe ia spate Vera Aroadievna, atingându-ne uşor cu amândouă palmele pe umeri.

Printre cristalinele triluri de râs din pricina mutrelor noastre roşii ca sfecla de fâstâceală şi a scuzelor încă şi mai jalnic sfeclite, Vera Arcadievna ne-a întins amândouă mâinile cu simplitatea de totdeauna. Pe urmă, şăgalnic, cu amândouă palmele ne-a pecetluit simultan unuia şi altuia gura, să contenim:

— Sfârşiţi! Cum de n-aţi pregătit ¡încaltea şi un certificat de la Comisariatul gării, parafat, sigilat, numerotat, ca actele şi atestările mele de călătorie?

— Totuşi... ’

— Totuşi, vă cred şi fără acte, atestări, jurăminte... Pot să vă mai spun şi că eram sigură că veţi fi prezenţi aici înainte mult de plecarea trenului. Eu n-am dat zor birjarului să mâne mai repede? lată-ne iarăşi împreună! Celelalte ce însemnătate mai au? Destul că am câştigat o jumătate de oră...

— Destul? ai gemut tu.

— Ce-i o jumătate de oră? ţi-am ţinut eu isonul.

— Fireşte că nu-i destul o jumătate de oră dacă ne vom pierde minutele şi secundele numărate cu scuze, reproşuri, tânguieli.

Am tăcut tustrei un răstimp.

Vera Arcadievna îşi aşezase jos, pe peron, la picioare modestul, uşurelul şi sărăcuţul său bagaj de exilată, de emigrantă, de pribeagă. O veche şi îngustă valiză dreptunghiulară de pânză cafenie cu încuietorile ruginite; o mică trusă încă şi mai veche, dar relicvă ceva mai arătoasă, de piele rusească. Bagajul cu care sosise un an mai înainte, înjghebat pe fugă într-o mansardă studenţească şi într-o singură noapte. Purta acum un

pardesiu bleumarin de croială simplă, cu cingătoare şi cataramă; o bască de aceeaşi culoare pe pletele blonde retezate, de paj; la gât, înnodat, un fular de mătase gri-argintie, ca bluza exotică din ziua când am cunoscut-o în librăria lui Baldom.

Era aceeaşi de-atunci. Poate cu obrazul mai obosit. Poate cu cearcăne noi, necunoscute, de insomnie sub pleoape. Poate cu ochii de un albastru mult mai sumbru, violet, nocturn.

Era aceeaşi de-atunci şi de mai târziu, de până mai ieri, din pridvorul conclavurilor noastre – şi, ciudat, parcă am fi voit acum să nu mai fie chiar aceeaşi, ca să corespundă romanticei aureole de martiră extraterestră şi de convenţională eroină pe care i-o atribuiam.

— Nu mergem mai bine în sala de aşteptare? ai întrebat tu. Nici n-a tras încă trenul la peron.

Ea s-a împotrivit:

— Nu! Rămânem la aer, să ne bată vântul. Apoi, cu un surâs ironic, şi poate nu lipsit de-o undă melancolică: Pentru a fi în notă! „Ca frunza la vânt”...

S-a aplecat să ridice bagajele de jos. Tu te-ai repezit să i-o iei serviabil şi cavalereşte înainte. Vera Arcadievna însă nu ţi-a permis:

— Te rog, te rog, nu te-amesteca. Sunt deprinsă mai mult sau mai puţin să mă descurc singură. Nu-i momentul să-mi stric bunul obicei, tocmai când voi avea poate mai mult nevoie de...

Cu paşi repezi, fermi, demonstrativi, îşi strămută cele două geamantane lângă unul din stâlpii peronului, la margine, în văzul liber.

— Mai simplu. Nimic nu ne împiedică acum să ne mişcăm.

La mijloc între noi, a luat conducerea şi ne-a dus cu dânsa spre capătul extrem dinspre răsărit, unde se

termina acoperişul de fier şi de sticlă. A aprins acolo o ţigară departe de ochii arărilor călători.

Dar după câteva fumuri a aruncat în pietriş şi nisip cartonul lung-prelung şi a rămas uitându-se lung-prelung printre genele îngustate, dincolo de coline şi de vârtejul frunzelor rostogolite în spirală de vântoase, dincolo de orizont şi de capacul norilor de plumb, spre stepele patriei de departe. Abia atunci am înţeles de ce n-a încuviinţat să ne închidem între ziduri, într-o sală de aşteptare.

Pleca cu trenul de Bucureşti, în direcţia cu totul opusă, îşi împrospăta însă energia, fermitatea, îndârjirea lăuntrică, biciuite de suflul vast, furtunatec, al stepelor natale.

— Putem merge îndărăt. Mi-ajunge!... rosti, cuprinzându-ne din amândouă părţile pe fiecare de braţ şi ducându-ne către mijlocul peronului. Spuneţi cinstit. Nu e aşa că două zile şi două nopţi m-aţi forfecat cu obidă şi fără de milă?... „Ce-i pasă Verei Arcadievna? Halal prietenă şi tovarăşă de exil! Poveşti, teorii, literatură cehoviană, gorkiană, amintiri din copilărie, trifoi cu patru foi... La prima ocazie: adio şi n-am cuvinte...” îndrăzniţi a pretinde că nu-i aşa!

Tu ai rectificat, protestând şi în numele meu: – Aşa, fiindcă într-adevăr cam aşa am gândit şi-am siim ţit. Nu chiar aşa însă, fiindcă nu te-am forfecat nicio clipă... Ne-am stăpânit. Ne-am mistuit în noi obida şi gândurile rele.

Ea hohoti uşurel în tresăltările-i de triluri.

Păşi înaintea amândorura, oprindu-se pe loc, faţă în faţă, şi ameninţându-ne cu degetul, cum de atâtea ori ne ameninţase copilăros îmbufnată în pridvorul întâlnirilor sfârşite pentru totdeauna.

— Gata! Gatova!... Să presupunem că vă chema săptămâna trecută ordinul de încorporare la oaste şi că mă lăsaţi singură aicea, exilată, captivă, în salonul cu

mumiile, cu fosilele, cu stafiile familiei Racliş şi Cozoni. Ei? Nu tot cam aşa aş fi simţit şi aş fi gândit? V-o declar şi vă poftesc să-mi acordaţi atâta încredere! Mă cunosc mai bine... Şi mi s-ar părea chiar cea mai amară deziluzie dacă aţi fi gândit şi simţit altfel. „Meargă sănătoasă! Călătorie sprâncenată!” N-ar fi însemnat atunci că prietenia noastră era fără prea mare importanţă? Un pospai de aşa-zisă amiciţie, să ne treacă orele, timpul, exilurile, aşteptările... Sporovăială, agremente şi cofeturi de la Georges, confiseria elitei din Iaşi; ultimul cancan, ultima anecdotă, bijulisme. *À propos* de bijulisme. Triind şi împachetând pirpiria mea zestre de nomadă ca frunza la vânt, am dat şi peste cârligaşul lui Bijulică. Uite-l! Voiam să ţi-l predau amintire, poate cu vreun folos vreodată; în orice caz, cu morala fabulei sale, Vladim Ştefanovici... N-aş fi avut însă dreptate. Nu meritai şi nu meriţi acum nici în glumă asemenea memento, înainte de asemenea despărţire. M-am convins că eşti altceva, nu acel Bijulică din librăria lui Baldom de astă-primăvară, şi mai ales sunt sigură că mâne-poimâne ai să fii altceva. Încât...

Săltă de câteva ori cârligaşul în palmă.

Pe linia primă de lângă peron, manevra o locomotivă cu pufneli de aburi şi cu astmatice icniri de pistoane.

— Încât, ducă-se! Şi mă iartă de-o intenţie aşa de neloial maliţioasă, stupidă... pe care eu nu mi-o iert, să ştii!

Vorbind, zvârli femeieşte, de sus în jos, sub roţile locomotivei cârligaşul de rufe. Teroarea lui Bijulică şi nu mai puţin a noastră.

Fără şovăire, fără a mai medita, împins ca de un arc, te-ai şi repezit să-l salvezi, dincolo de perdeaua albă, opacă, de aburi.

Zadarnice unghiile mele şi ale Veră Arcadievna, agăţate cângi în haină, în umeri, să te oprească. Zădarnic strigătul nostru dintr-aceeaşi cutremurare de spaimă în inimi:

— Vladim!

— Vladim, ce-i nebunia asta?

În cealaltă clipă te-ai ivit iarăşi triumfal, zâmbind şi jucând în palmă flecuşteţul de lemn cules dintre roţi, de sub namila de fier şi de schijă, de pârghii, ţevi şi pistoane.

— Vladim, să ştii că aceasta n-am să ţi-o iert! O duc cu mine! exclamă Vera Arcadievna.

Sinceră, grav impresionată, ea cerca să-ţi smulgă din palmă şi să-ţi confişte bagatela insignă a bijulismului din târgul nostru adoptiv: lei zero, bani treizeci duzina. Poate voia s-o arunce din nou mai departe. Poate s-o ducă altfel de suvenir cu dânsa.

Strângând pumnul, ai băgat cârligaşul la siguranţă, în buzunar. Apoi ai întrebat cu cea mai afectată schimă de imperturbabil calm şi de teatralistă modestie:

— Despre ce era vorba?... Să continuăm...

Vera Arcadievna te-a privit dintr-o latură, din creştet până-n tălpi, clătinându-şi a întristată mustrare pletele arămii. N-a rostit niciun cuvânt. Dar am ştiut prea bine ce-ar fi vrut şi ai fi meritat să-ţi spună: „Nici aceasta nu ţi-o iert, Vladim! O duc şi asta cu mine. Bijulismul e mai înrădăcinat decât credeam. Păstrează deci cârligaşul lui Bijulică. Se mai arată încă nevoie să-ţi amintească şi să-ţi dea de gândit!”

Ai ştiut şi tu de altminteri ce-ai fi meritat să-ţi spună şi nu ţi-a mai spus, căci ai înghiţit un nod, ca de atâtea ori. Vera Arcadievna, ea se birui. Şi cu albastrul ochilor încă mai neguros, mai nocturn, lipsit de sclipirile surâsului şi însufleţirilor de totdeauna, reluă firul întrerupt, cu o mare osteneală parcă şi parcă îndoindu-se de mai au toate vreun rost:

— Despre ce era vorba? întrebai. Da... Ca frunza în bătaia vântului... încă o dată vă datorez o explicaţie. Nu ne-am mai putut întâlni vineri, cum din toată inima

doream, fiindcă m-au năpădit altele... Griji, alergături, formalităţi urgente... Nu mi-ar plăcea să plăsmuiţi însă în urma mea romane de fascicolă, epiloguri de teatru, eţetera. Mai simplu, mult mai simplu! De la Bucureşti, de unde nici nu mă aşteptam şi când nu mă aşteptam, am primit o scrisoare. Îmi scrie un fost elev al unchiului Ilia, profesor şi el acum, subdirector la Institutul de bacteriologic al doctorului Babeş dacă nu mă înşel, om de inimă şi pe cât pare cu mare trecere, s-a ocupat de soarta mea fără să bănuiesc, la rugămintea unchiului Ilia Ilici, şi îmi comunică două soluţii, nu una; amândouă urgente, survenite când îşi pierduse speranţa. Posibilitatea de a pleca imediat în Elveţia, ţară neutrală. Fie cu acte de supuşenie română, neutrale; paşaport sulemenit la Ministerul de Externe, pe baza înrudirilor cu bunicuţa Elencu, văduva veneratului jurisconsult, fie cu alte acte procurate de dânsul, încă şi mai sulemenite probabil; introdusă cu hurta într-un grup de cetăţeni şi de cetăţene elveţiene, care se repatriază. Cum s-o potrivi la faţa locului mai bine şi mai puţin deocheat... Aceasta e tot! Mai puteam sta la codeală, în cumpănă?... Elveţia!... Pentru mine, salvarea... O etapă sigură dintr-un drum ocolit, prin ţări cu neutralitatea mai puţin suspectă decât a României. Şi în orice caz, refugiul atâtor compatrioţi şi pentru mine ceva încă mai mult, refugiul atâtor prieteni, sediul atâtor... în fine! Ce să mai adaug? Pricepeţi! Mă aşteaptă acolo alt capitol, mai activ, mai util, din viaţă... Aici, prea putrezeam de vie...

Trenul a înaintat încet cu fluierături şi semnale de steguleţe până în faţa peronului. Călătorii, răzleţi şi puţini la număr, s-au adunat de îndată la uşi, îmbulzindu-se şi îmbrâncindu-se după datină, măcar că nu era cazul. Tu ai înhăţat valizele de minere şi te-ai năpustit la înghesuială pe scara vagonului dinaintea noastră. Ea nu te-a mai

împiedicat. De la fereastră ai făcut semn, întrebând:

— Bine?

— Bine! încuviinţă Vera Arcadievna. Aşa am şi eu prilej să văd cu ochii cel puţin la plecare o parte din ţara românească, fiindcă nu laşul e toată ţara.

O dată misiunea încheiată, ai coborât între noi. Tustrei am privit la ceasul gării.

Încă zece minute. Opt fără douăzeci.

Ne-am strâns lângă stâlpul vânăt de fier şi tăceam, Ultimul nostru conclav, înaintea despărţirii pentru totdeauna, Mi se îneca respiraţia sugrumată în gâtlej. Tremura tot peronul în păienjenirea din ochi.

— Să nu credeţi, vorbi cu vocea scăzută Vera Arcadievna, să nu credeţi că plec fără un fel de regret din târgul acesta, pe care vi-l numiţi adoptiv şi pe care eu nu l-am adoptat, nu m-a adoptat. Un fel de regret, de melancolie, nu ştiu cum să-i zic. Poate că începuse să mă submineze şi pe mine... Un colţ de lume. Un punct de pe hartă... Un mic univers... Vladim Ştefanovici!

— Da!

— Ai mai fost pe acolo? ştii unde?

— Fără îndoială. Nicio grijă. Totul în cea mai bună ordine.

Tustrei am privit iarăşi spre minutarele negre de la ornicul gării.

Opt fără cincisprezece minute.

— Şi să nu vă închipuiţi, urmă Vera Arcadievna, să nu vă închipuiţi că plec cu inima uşoară, uşoară... începea să se lege altceva între noi. Să se lege; să ne lege... Ce să vă urez de bun rămas? Ce altceva decât concluzia dezbaterilor noastre din pridvor, la care n-am mai avut când ajunge... Să credeţi în fericire! Să nu vă mulţumiţi cu fericirea pe tiparul altora, veche, din resturi, din hârburi, din drojdiile lumii vechi, condamnate. O fericire nouă, a

tuturora, nu furată altora. Fericirea care se cucereşte cu luptă, la nevoie cu suferinţă şi sânge, nu cu servile concesii, capitulări, „cuminţiri”... Aceasta v-o doresc, v-o urez, v-o cer, dacă prietenia noastră a însemnat ceea ce-mi pare. Să ne despărţim, dragi prieteni!...

Noi ne-am înclinat spre ea s-o îmbrăţişăm, s-o cuprindem la piepturi, s-o strângem cu deznădejde.

Vera Arcadievna şi-a împreunat braţele pavăză în faţa obrazului diafan, plăpând, nedormit, trăgându-se un pas îndărăt. S-a scuturat apoi cu inflexibila energie dintotdeauna. Ne-a întins amândouă mâinile ca întotdeauna. Şi ca întotdeauna s-a răsucit brusc pe călcâie.

Iar numai pe scara vagonului s-a oprit să ne mai pătrundă o dată cu privirea ochilor de-un albastru mai sumbru, mai neguros şi nocturn decât totdeauna, ameninţându-ne cu degetul ca într-o ultimă şi definitivă încheiere a căutărilor, a întrebărilor, a dibuirilor noastre şi răspunsurilor sale din pridvor:

— Da, da! Nu uitaţi... Ştiţi bine! Cealaltă fericire de mâine, a tuturora!...

Porţiera s-a închis grea după dânsa pentru totdeauna. În dam am mai aşteptat s-o zărim la fereastră.

Opt fără zece minute.

Trenul s-a pus încet în mişcare cu încete ritmări de supape, de pârghii şi pistoane. Rezemaţi amândoi de stâlpul vânăt şi rece de fier, am rămas, neclintite stane, amândoi pe peronul vânăt şi rece al gării, cu mâinile paralizat spânzurate, până ce trenul nu s-a mai văzut. Nicio fluturare de batistă. Niciun semn de îndurerate despărţiri pe vecie.

Ne-am urnit abia târându-ne tălpile grele, de plumb.

În piaţa gării ceva se schimbase. Ce? Ce anume, de ni se părea şi piaţa mai deşartă, şi târgul nostru adop’iv mai altcum decât era cu un ceas mai înainte?

Fu nevoie de câteva clipe ca să ne dezmeticim. Vântoasele stătuseră curmate deodată. Norii coborâseră aproape, lespede şi mai compactă, imobilă, asfixiantă, de plumb, s-o propteşti cu podul palmei ca să nu te strivească şi să poţi răsufla. Iar zborul fantastic al frunzelor împroşcate fără istov deasupra oraşului în spirale curmase deodată şi el. Încetase tensiunea încordată a văzduhului. Un mare gol. O mare acalmie de moarte. Frunzele zăceau inerte, grămezi, în unghere, lângă ziduri, uluce, lăzi de gunoaie. Zăceau gunoaie la gurile murdare, zoioase, de canal.

Aşa am mers în tăcere amândoi.

Din când în când scoteai din buzunar clempuşul de lemn, îl săltai în palmă ca Vera Arcadievna înainte de a-l arunca, strângeai avar îndărăt, păstrând reflecţiile – poate mustrările – pentru tine, în tine.

O dată, doar o singură dată ai spus, poate tot numai pentru tine:

— Un pumn de *oamă*! Şi ocupa atâta loc!... S-a dus? S-a golit tot târgul... Parcă tinereţea noastră... parcă viaţa...

Ai tăcut.

Pe celălalt trotuar, încă departe, se profilase la orizont o prea cunoscută apariţie a laşilor, un prea popular cuplu al târgului nostru adoptiv: Salvatore Rovetta şi Ion Budea Hortopanu, eonii Buduşcă, în mare echipament de expediţii cinegetice, cu puştile la umăr, cu cartuşierele pe pântec şi torbele la şold, veneau către noi, acompaniaţi de ai lor prepelicari faimoşi, care zburdau în juru-le, hârjonindu-se de bucurie în salturi elastice, largi, graţioase. Salvatore cu paşii imenşi ai colosului de la Rhodos, conu Buduşcăi scund şi rotofeu ca o balercă, ţesând mărunt din picioare, zoreau amândoi fără îndoială spre gară, mai exact spre bufetul gării cu reputate vinaţuri în compensarea cafelelor – zeamă de prune – să aştepte

îmbarcarea în vreun tren local spre bălţile şi dumbrăvile, spre miriştile ori huceagurile din împrejurimi. Şi cu toate că amândoi te luaseră, în mare dragoste, cu toate că te onorau cu demonstraţiile de ocrotelnică prietenie, cu invitaţiile la vânat şi la hortopanale, într-un mutual consens, ne-am dosit împreună în tenebrele unui gang, pitulaţi la adăpost, până ce-au trecut.

Nu de vehementele lor supralicitări cordiale aveai tu nevoie să te consoleze!

Te-ai oprit apoi iarăşi la un chioşc de ziare şi reviste. Ai întrebat iarăşi – nu pricepeam ce anume – cu atât de ahotnică stăruinţă şi iarăşi te-ai alăturat de mine.

— Ce facem? am întrebat.

— Ce să facem? Nimic...

— Unde mergem?

— Unde să mergem? Nicăieri.

Într-adevăr, ce să facem? unde să mergem? Târgul nostru adoptiv se deşertase de tot şi de toate.

Ne-am mai târşâit paşii o bucată de timp şi o porţiune de alte uliţi în acelaşi duet de tăcere. Într-un târziu, nu mă răbdă inima să nu te iscodesc:

— Ascultă, Vladim! Ce-au mai însemnat şi misterele acelea cu Vera Arcadievna?

— Care mistere?

— Ştii prea bine. Misterele de ultima clipă, de adio! „Ai mai fost pe acolo?” – „Nicio grijă. Totul în cea mai bună ordine!” Unde ai mai fost, într-ascuns de mine? Şi ce se află în cea mai bună ordine, dispensându-se de concursul preainfimelor şi oloagelor mele putirinţi?

— Ce-ţi pasă?

— Loial este? Să conspiraţi împreună, sub nasul meu?

— Nicio conspiraţie. Nu întrebuinţa vorbe mari, în necunoştinţă de cauză şi cu oiştea-n gard.

Şi după o pauză, pe alt ton, de sinceră şi adâncă

mustrare pentru amândoi:

— Trenul cu Vera Arcadievna nici n-a trecut tunelul de la Bârnova. Iar noi iată-ne în ce tunel orbecăim, ca mătuşica oarbă între orbi, cu biletul ei de Crasna-Huşi 1 Grele zile se anunţă, bătrâne batracian!

— Grele, Vladim!

— Uită-te şi tu de jur-împrejur. Aista-i târgul nostru? Cât de gol şi străin, cât de mort şi pustiu, măi frate Alexandre, frate!

Zilele au prins a se dovedi într-adevăr neînchipuit de apăsătoare în târgul nostru adoptiv, atât de gol şi de mort, deodată atât de străin şi pustiu.

Ce zile nesfârşite, ce goale şi moarte, pustii! Şi mai aveam atâtea, încă atâtea de trăit, la cei douăzeci şi doi de ani ai noştri încă neîmpliniţi.

Încorporarea la oaste cum să nu ne pară o binecuvântată dezlegare?

Frig, urât, cer vânăt, arbori despoiaţi de frunze. Tusete seci, copii zgribuliţi în straie flendurite, cu hidoase şi scorojite încălţări de la fraţii mai mari. Bântuia şi o epidemie. Treceau şi dricuri calice c-un cal, spre ţintirim. Mai era şi războiul, încă departe, abia apropiindu-se, încă pe alt tărâm, prea la distanţă de noi.

Am rătăcit mai departe pe uliţele goale, străine, din târgul nostru pustiu şi străin, filtrând tăcuţi în noi, picătură cu picătură, drojdia gândurilor sterpe, demoralizante, amare.

Cu adevărat, pentru ce mai întârzia ordinul chemării la oaste? Ca să ne înghită, obscure unităţi statistice, numere în marele număr al efectivelor de luptă, războiul purtase grijă dintru întâi să ne fractureze, să ne fărâmiţeze, să ne râşnească, să ne anihileze pe încetul orice veleitate de rezistenţă şi de crâcnire. Monstruos şi absurd, după ce ne-a măr cinat astfel, după ce ne-a surpat orice reazăm

lăuntric, apărea acum dezlegarea cea ma; firească pe care o aşteptam. Poate că acesta era într-o mare măsură şi mecanismul secret; aceasta cheia supunerilor oarbe şi resemnate ce-au mânat să moară atunci fără crâcnire milioane şi milioane de tineri pa noi, înainte de a fi trăit şi de a şti ce-i viaţa.

Dar pe amândoi, deocamdată, soroacele încorporărilor şi războiului tot ne mai păsuiau încă întru a noastră nătângă nerăbdare.

Bieţi oameni din omenească humă şi din mai puţin eroică plămadă, noi am continuat a trăi.

Ne cuprindea viaţa să ne învăluie şi să ne înglodeze în smârcul mărunţişurilor de toată ziua: infime mirări şi surprize, infime ruşinări, căinţe şi ofuri, deşarte aşteptări.

O singură abatere de la această vlăguită şi stearpă nimicnicie. O singură adevărată surpriză de-un tâlc mai adânc.

Ţii minte, mai ţii minte, Vladim?

Fructul osârdiei tale din noaptea de septembrie lină şi blândă, cu foşnet molatec de foi, când m-ai alungat să rămâi singur la masa din pridvor, cu toate dichisurile de scris şi colile albe de hârtie înainte. Din noaptea când eu te contemplam furiş, pe fereastră, cu o frăţească emoţie şi încredere în nimbul de lumină al făcliei din globul de sticlă, asemuindu-te cu imaginile misterioase şi inspirate din tablourile lui Rembrandt. Nu te-am mai zădărât cu ispitirile nici atunci, nici a doua zi, nici mai târziu, fiindcă îţi cunoşteam prea bine replica în doi peri: „Ce-ţi pasă? Nu-ntreba şi nu ai teamă, bătrâne batracian! Datu-te-am de sminteală vreodată?”

Aproape uitasem, răpus de copleşeala atâtor buimace metamorfoze prin câte am trecut amândoi într-o lună şi ceva.

Iar după ce-am uitat şi-mi pierise cu totul din gând, iată

că într-o bună zi, la un chioşc de ziare şi de alte publicaţii, iată că mă săgetă deodată în ochi şi în inimă numele tău, Vladim! Tipărit cu slove mari pe afiş. Tipărit cu slove roşii pe coperta unei reviste.

Era o revistă de avantgardă, lunară, de dimensiuni moderate, dar de-un deosebit prestigiu printre tineretul cărturăresc al acelei epoci. Independenţă, curaj, demnitate, ţinută, umanism. Toate într-un strai nestropit de noroaie şi de compromisuri, poate de-o sobră înfăţişare grafică, puţin cam căutată, dinadins sever stilată, pentru a accentua o anume distanţă de bâlciul celorlalte tipărituri înjghebate cu toptanul, în afară de prea puţine excepţii. Alese colaborări din toată ţara şi nu arar de peste hotare. Un periodic şi inestimabil reconfortant moral într-un pustiu de nisipuri aride cu atât de răzleţe şi muribunde oaze.

Numărul apăruse cu întârziere, dublu, pe două luni: septembrie şi octombrie. În frunte, pe prima pagină şi cu precădere înaintea atâtor ilustre semnături, sub o vignetă simbolică, articolul tău, ca un manifest al revistei şi al epocii:

Ucide, ca să nu fii ucis!

Ţii minte, mai ţii minte, Vladim?

Mai ţii tu minte, oare, ce pagini ai scris cu atât de năvalnic şi de aspru suflu, în tinereţea ta de-atunci şi în numele tineretului din generaţia noastră de-atunci?

Eu le-am citit pe toate dintr-o suflare, acolo pe loc, rezemându-mă cu spatele în spatele chioşcului. Le-am devorat cu cea mai năvalnică zvâcnire de sânge în inimă şi cu cea mai sângerată identificare de frate, cu înlăcrimată emoţie în ochii de batracian, după ce tăiasem golăneţ foile preastilatei reviste cu creionul fişelor şi bilanţurilor experimentale, din buzunarul de la piept. Nu mai citisem asemenea, igini. O recunosc şi astăzi. Denunţai destinul, drama, calvarul generaţiei noastre: Ucide, ca să nu fii ucis!

Mori din înalt ordin înainte de a fi trăit şi ucide din înalt ordin pe alţi semeni ai tăi înainte de a fi trăit nici dânşii. Târăşte-te, zvârcoleşte-te, gemi, pândeşte, ocheşte, împlântă şi răsuceşte baioneta în piepturi, răcneşte, urlă, ucide, dacă vrei să nu fii ucis azi. Ceea ce nu înseamnă decât o mizerabilă amânare. Căci câte şanse îţi rămân ca să nu fii ucis mâine?... Ai învăţat că există undeva laboratoare, spitale, clinici, savanţi care se străduiesc să prelungească agonia unui prunc de leagăn cu încă o zi şi poate să-l readucă la viaţă, la blândeţea soarelui şi la florile primăverii? — ce minciună! Şi întru ce făţarnică amăgire! La ce bun? Pentru ca mâine pruncul ajuns tânăr de anii noştri să ucidă şi el în alt război din alt înalt ordin, ca să nu fie ucis?... Totuşi, supune-te înaltului ordin, ucide ca să nu fii ucis, ucide ca să scapi cu viaţă, fiindcă numai aşa, izbutind să ajungi acasă în viaţă şi cu armele în mână, vei şti ce să faci cu ele. Vei şti să le întorci împotriva celor care dau sau urzesc astăzi înaltele ordine, din taina şi tenebrele cabinetelor 1 Vei şti să rostogoleşti tronuri cu picioarele putrede! Vei şti să stârpeşti hota de sfetnici şi lingăi! Să risipeşti cioatca de complici! Vei şti să sfârşeşti o dată pentru totdeauna cu fabricanţii de arme şi de muniţii, cu furnizorii oştirilor, cu profitorii şi speculanţii, cu stipendiaţii lor, cu vameşii morţii şi fariseii patriotismului pitulat la adăpost, unde grămădesc în casele de fier aurul şi bancnotele stropite cu sânge.

Am închis îngândurat foile şi am rămas locului cu revista atârnată între degete, privind cu alţi ochi micul univers al târgului nostru adoptiv, unde mai întârziam rătăcind fără căpătâi amândoi în căutări şi aşteptări fără de noimă.

Acum, toate le vedeam altfel.

În lumina lividă, prelinsă, sepulcrală, zidurile aveau nu ştiu ce dramatică înfăţişare a viitoarelor ruini dintr-o lume sfârşită, judecată, condamnată: Pompei, Herculanum.

Oamenii – nu ştii ce lugubră viziune a viitoarelor lor spectre.

Am îndoit revista şi am băgat-o în buzunarul pardesiului pirpiriu. Am mai cerut alt exemplar să-l păstrez relicvă. Document viitorului.

Vânzătorul de la chioşc a scos capul pe ferestruica strâmtă şi s-a căznit să desprindă din cui numărul bătut în peretele de-afară, la vedere.

— Iertaţi, că altul nu mai avem... spuse. Nu ştiu ce s-a întâmplat? Dară revista s-a vândut azi ca niciodată.

— Da? m-am bucurat eu pentru tine.

— Ca pânea caldă, domnule student, ca pânea caldă.

— Bravo, bravissimo! Nu-i de mirare.

Pe vânzător nu-l atingeau nici în cot bucuroasele mele reflecţii. După ce mi-a înmânat restul, îşi văzu cu nepăsare de altă marfă şi de alţi clienţi.

Era şi el număr din marele număr hărăzit morţii din înalt ordin – ucide, ca să nu fii ucis! — fiindcă după doi ani, soldat rezervist în compania mea, avea să moară zvârcolindu-se într-o băltoacă de noroi şi de sânge, deşi ucisese în prealabil doi honvezi la contraatac, ca să nu fie ucis. Cum aceasta n-aveam de unde s-o preştiu, ca şi dânsul, mi-am căutat de ale mele. N-aş putea spune însă cu aceeaşi nepăsare ca el.

Pe mine mă mistuia articolul tău.

L-am citit încă o dată în tramvai, spre casă. Şi a treia oară pe îndelete, în chinovia cetaniilor. Nu greşeam şi nu exageram atunci. Nu retractez nici astăzi. Puţine pagini s-au scris de-o asemenea explozivă revoltă; un asemenea neînduplecat rechizitoriu şi act de osândă pentru vameşii şi fariseii războiului. Cum să nu fiu mândru de tine şi de prietenia noastră? Cum să nu te-aştept cu nerăbdare în chinovia cetaniilor şi controverselor părăsite de la o vrenie? Se iscau în bătrânul batracian, clocoteau alte

plănuiri noi şi cutezătoare de-o aprigă luptă pentru pace, înteţindu-mi neastâmpărul: – „Dar vino mai repede, Vladim! Vină o dată, înainte de a se răci toate în mine, în amorfa mea mediocritate fără de glas! Numai tu cu verbul tău ai să le dai glas, viaţă, contur, consistenţă, îndârjire, elan!” Şi cu cât drag, cu câte înduioşate amintiri n-am păstrat mai apoi relicva acelui exemplar de revistă! L-am târât îngălbenit cu mine în lada de campanie a războiului de-atunci; l-am purtat de colo-colo, în anii de mai târziu şi în toate avatariile mele, după ce toate ne-au despărţit; l-am dus să-l pitesc într-un ungher al bibliotecii sărace de belfer obscur, în obscura urbe periferică, unde mă înghiţeau să mă răpună smârcurile ostenitelor naufragii, până ce...

Până ce, într-o seară, feciorul meu cel mai mare, Vlad, cu numele dat în memoria prieteniei noastre înainte de a ne fi despărţit definitiv şi de-a ajunge ce-ai ajuns, până ce mi-a smuls el paginile tale din mână, le-a rupt în bucăţi şi le-a aruncat ferfeniţă în foc, să nu mai rămână nici cenuşa din toate.

A fost cel dintâi şi de altfel unicul său act de rebeliune. Cea dintâi şi unica înfruntare a blajinei mele autorităţi de părinte.

Cât de îndreptăţită, Vladim, cât de îndreptăţită prin tot ce-ai săvârşit şi-ai ajuns 1

Elev de liceu încă, îşi suporta ca un stigmat infamant numele, pe care-l ştia venit de la tine, fără să priceapă cum am putut fi prieteni vreodată, cum de-am crezut vreodată în tine, cum de nu m-au ajutat strictele mele discipline de observaţie şi riguroasele fişe experimentale să discern din vreme tot ce zăcea în odiosul şi dogitul tribun. În acel mârşav Vladim al deceniilor din urmă, unul din cei mai trădalnici, mai hapsâni şi mai neobrăzaţi cârmuitori dintre cele două războaie, mai deocheat decât

briganzii de drumul mare! Mustrător, profund jignit de povara şi ponosul dezonorantului nume, dar întotdeauna cuviincios, îmi strecurase nedumerirea nu o singură dată. Şi eu întotdeauna am schimbat laş vorba. Penibil îmi era să-i răspund. Prea încâlcit firul ca să-l dezrăsucesc. Amânam să mai treacă anii, pentru a ajunge şi el la ceva din amarele mele experienţe, ca să le poată pri- cepe pe cele trăite de mine. În acea seară, de unde i-o fi picat în mână acel număr de revistă cu articolul tău? Scotocind prin ce rafturi ale bibliotecii? în ce cotloane, sub ce straturi de colb şi de vremi, de uitări?

Uitasem de dânsul şi eu. Îl ştersesem din memorie, cum te-am şters şi pe tine de atâţia şi atâţia ani.

Pe scaunul de la gura sobei, Vlad al meu a citit articolul o dată, a doua oară şi a treia oară, exact cum îl citisem şi eu în ziua şi în seara de-atunci, când te-aşteptam cu atâta drag şi nerăbdare în chinovia cetaniilor noastre.

Nemişcarea lui absorbită, concentrată, aş spune fascinată, mă intrigase, fiindcă survenea după oarecare doleanţe foarte prozaice şi curente într-o casă de belfer nevoiaş, cu un cârd de ploduri mereu în lipsă de încălţări, de haine, de cărţi, de măruntele lor drepturi la viaţă. M-am oprit din lucru la masa unde corectam tezele elevilor. L-am cercetat mai pătrunzător cu ochii, dăscăleşte, pe deasupra ochelarilor. Şi nu fără o tresărire de emoţie, în inima bătrână şi uscată, de iască, am recunoscut exemplarul vechei şi uitatei reviste. Aha 1 Iată prilejul să-i lămuresc în sfârşit bietului băiat tot ce amânasem mereu pentru a cunoaşte şi el încâlcitele fire ale trecutului! M-am ridicat şi am venit lângă dânsul, pe la spate, adăstând să isprăvească a treia cetanie. Nici nu m-a simţit. Aşa de încordată îl izola lectura de tot ce se petrecea în juru-i, cum mă subjugase şi pe mine cu decenii în urmă! Când a terminat, peste umăr, i-am desprins foile palide din mână

şi am vrut să-i vorbesc, slujindu-mă de ele, document, argument, mărturie.

Vlad al meu s-a răsucit însă, a zvâcnit în picioare, mi le-a smuls, le-a rupt în bucăţi şi le-a zvârlit în flăcările focului din sobă, scrâşnind din dinţi.

Blestemându-te, scrâşni printre dinţi:

— Canalia! Ah, canalia! Ce-ar fi putut să facă şi ce-a făcut! Canalia!...

Îi tremurau mâinile, glasul, tremura din tot trupul de mânie şi revoltă, căci el nu-i din urzeala mălăiaţă şi răbdătoare a bătrânului batracian. Arc de cţe1, strună întinsă, neîncovoiată cerbicie, ca şi ceilalţi copii ai mei şi ai zilelor de azi; cei trei feciori, cele două fete, sub condescendenta lor supunere la destrămata-mi autoritate de hodorog veter. M al unor lupte înfrânte şi la invalidele mele şovăieli părinteşte Să-i mai spun, ce? Să-l mai lămuresc, cum? Să-mi mai apăr trecutul, începând de când? din ce preistorică eră?

Am înclinat eu caipul şi ochii în pământ, cu ochelari cu tot, schiţând un semn vag şi doborât din mina slăbănoagă, ostenită de viaţă, cu degetele ruginite de reumatism, gălbejite de tutun ieftin şi cătrănit, economicos. Bătrânul batracian în faza celor din urmă gârbove renunţări.

Iar toate pentru el au rămas atunci încă tot nespuse şi nelămurite.

Dar aici şi acum, în marea singurătate, când mă aflu numai în faţa foilor albe şi a cugetului meu, când după ce-ai plecat trântind uşa m-am pomenit încredinţând hârtiei bilanţul amintirilor pentru mine şi pentru lămuririle mele, de ce-aş ocoli adevărul cu aceeaşi renunţare lipsită de curaj? De ce n-aş trage din ghemul încâlcit firul subţire şi fragil cu toată cuvenita băgare de seamă, să-l descâlcesc la lumină?

Poate nu e numai firul meu. Poate nu e numai al tău.

Poate e firul încâlcit al mai tuturor supravieţuitorilor de-atunci, din vara şi din toamna anului 1914, din pragul primului război mondial şi din preludiul unei epoci de la răspânterea erelor, mai prelungindu-se pentru noi, cei de-atunci, până-n ziua de azi, cu toate cicatricele noastre de ieri. Nu-i explicabil? Nu-i logic? Istoric? Nu-i singura realitate valabilă, umană, pe care noi înşine adesea o ignorăm, tocmai fiindcă nu ne-am învrednicit să descâlcim firele vechi, putrede, încâlcite, uitate şi părăsite în meandrele vremii?

Se năruie peste noi o lume, care se năruise pe încetul mai dinainte. Se naşte alta, în sfârşit alta, pe care atunci o doream şi în care atuncea speram.

De ce una se năruie peste noi? de ce alta se naşte fără de noi?

Pentru tine nicio speranţă de recuperare. Niciuna. Deşeuri pe vecie pierdute, aruncate de viaţă, îngropate. Pentru mine, cine s-o ştie? Mai sper. Simt că se luminează, că vin zorile mele, se apropie. Condeiul nu-mi lunecă, să cadă inert dintre degete. Aleargă, aleargă febril spre-o singură ţintă. Dar toate nu-s cu putinţă, cinstit, adânc şi durabil, valabil, fără descâlcirea firelor şi meandrelor întortocheate de până mai ieri. Ca să se vindece rănile mucede, vechi, stătute, mereu supurând, nu trebuiesc curăţate oare vârtos, curajos, dureros, adânc, până la sângele viu şi nevătămat?

Când ai intrat trântind uşa eu mă aflam ghemuit şi vlăguit de aşteptare în ungherul patului şi buchirelilor mele. Am acoperit repede, maşinal cele două exemplare de revistă cu un ziar unde se lăfăiau cu litere groase la ultima oră comunicatele contradictorii şi măsluite de pe cele două fronturi, din cele două surse adverse, pe care nici nu prea le mai consultam, fiindcă de mult nici nu mai meritau vreun crezământ. Am ascuns revistele dedesubt şi

mi-am deşurubat capul dintre umeri, nerăbdător să aud ce-ai să spui şi feă văd ce-ai să faci, ce semne ai să dai.

Ai mărit şi ai potrivit flacăra lămpii, meşteruind ca întotdeauna fitilul în capsula galbenă de alamă cu plictiseala agasată dintotdeauna, fiindcă întotdeauna atunci nu-ţi mai ajungea lumina.

Nimic deosebit. Niciun semn pe chipul care nu trăda nicio însufleţire, nicio satisfacţie, niciun ecou să răspundă la nerăbdările mele. „Mai ştii? mi-am zis. Poate că nici nu vei fi prins de veste apariţia numărului de revistă cu pricina. Poate îmi fusese mie rezervat dreptul frăţesc al marei surprize.”

Te urmăream pe sub sprâncene.

Ce posomorâtă şi îngândurată privire aveai! Fără să se fixeze nicăieri, la nimic din tot ce ne era drag în chinovia cetaniilor şi geniilor tutelare. Hotărât, eu deţineam privilegiul ştirii nici măcar bănuită de tine! Cu ocolul şi reţinerea noastră de la preaexpansivele manifestări, între noi veşnic frânate şi aduse pe vadul mucalitelor iznoave în datina şezătorilor de-acasă, te-am ispitit cu o foarte mieroasă implorare încărcată de tâlcuri, abia abţinându-mă să nu izbucnesc:

— Dragă Vladim, fii, rogu-te, aşa de bun şi ucide muscoiul care tot dă târcoale în jurul lămpii, ca să nu ne ucidă toată noaptea cu bonzăitul lui. „Ucide-l, ca să nu ne ucidă 1”

Tu nici n-ai întors ochii la mine.

Nicio tresărire pe faţă.

Niciun surâs pe buze, în datina iznoavelor de datină.

Ai împăturit un ziar de pe masă, în chip de lopăţică îngustă. Ai pândit muscoiul albastru de toamnă şi de cadavru, oploşit la căldura din ospitaliera noastră chinovie. L-ai ucis dintr-o scurtă şi dibace lovitură de ţintaş, ca să nu ne ucidă cu bonzăitul lui toată noaptea.

? 3*

Pe urmă, după ce-ai bătut o ţigară de capacul tabacherei cadou de la Gogo, cu gestul calm al lui Psilander, primul-amorez şi eroul filmelor scandinave în mare faimă pe-atunci, ai aprins-o, ai tras câteva fumuri şi, fără să te uiţi spre cuibarul meu, unde-mi clocisem nerăbdările, ai întrebat cu o mare sfârşeală sinceră şi lipsită de orice teatralism, în ciuda afectatelor aparenţe:

— Cu alte cuvinte, ştii şi-ai citit, bătrâne batracian?

— Ştiu şi-am citit, Vladim.

— Şi mai departe?... ai întrebat, continuând a privi istovit, asemeni răufăcătorilor chemaţi la o confruntare penibilă să dea socoteală şi să se apere de faptele lor. Şi mai departe?

— Mai departe, ţin să-ţi mărturisesc că aş fi iscălit cu amândouă mâinile tot ce-ai scris tu, Vladim! Măcar să iscălesc, că de scris, slabă nădejde la un bucher incolor şi inodor, insipid, ca mine.

— A nu se exagera-exagerare, sărmane batracian ’ mi-ai retezat elanul declaraţiilor, cu acelaşi glas lipsit de ironie, răpus de aceeaşi nemărginită şi inexplicabilă lehamite. Ştii! Ai citit! Ei, şi?... Mai departe?...

— Cele de mai departe le aştept de la tine. De trei ceasuri le-aştept şi te-aştept, dragă Vladim.

Pauză.

Tu ai înconjurat masa din mijloc. Ai venit la patul tău, de sub geniile tale tutelare. Te-ai prăvălit cu faţa în sus şi, urmărind cu ochii rotocoalele de fum care se înălţau spre tavan, ai vorbit fără imprecaţiile, fără invectivele şi obşteştile noastre bongoase, cu glas surd, monoton, învăluit de-o amărăciune prea arară în firea ta şi în dialogurile d’ntre noi, dând vehemente, când urzicate de sarcasme, când însoţite de hohote nebune, înainte de a se încleia în marasmul şi în platitudinea preaîmpăciuitoarelor

acorduri din ultima vreme.

— Aştepţi aşadar tot de la mine cele de mai departe, bătrâne batracian? Uite, vei fi servit pe tavă!... Nu-s cum le aşteptai, poate. Dar nu din vina mea. Din nicio vină, a nimănui... Ascultă, ca să te dumireşti din capul locului, ascultă 1 îţi imaginezi tu că n-am adus cu mine în buzunările pardesiului un singur, măcar un singur exemplar din revista după care încă de la gară, dinainte de plecarea Verei Arcadievna, mereu mă tot iţeam şi mă milogeam pe la chioşcuri?

— Fii fără grijă, Vladim! te-am întrerupt. Am eu două exemplare. Unul netăiat... Am avut inspiraţia să...

Cu un semn de aceeaşi lehamite din mâna în care ţineai ţigara, ai trecut peste întreruperea mea.

— Îţi mulţumesc, bătrâne şi filantrop batracian. Îţi mulţumesc, însă îngăduie-mi să urmez. Îţi imaginezi de ce n-am adus cu mine în buzunar două-trei-patru exemplare, cum ar fi fost de înţeles şi de iertat, fără vreo învinuire de preanetrebnică vanitate? Fiindcă n-am putut să-mi permit luxul de a cumpăra două-trei-patru exemplare. Capital de rezistenţă: zero lei, zero bani... Am venit pe jos, în lipsa gologanului de tramvai. Agoniselile mele de hârciog s-au volatilizat. Cum şi de ce?... Află!... Află că de acum trei zile veneratul meu părinte a fost transportat aici, la spital, în starea cea mai gravă, pentru o operaţie urgentă de ficat. Consecinţele alcoolismului şi răscoalelor din 1907, ale anului de temniţă. Transportat de-un frate al meu mai mare, Mitrache, zurbagiul satului, poreclit când Zurbache, când Trăscău, după faza manifestărilor; nu mai puţin dedat la băutură şi poate nu mai puţin o iresponsabilă epavă şi el a răscoalelor din 1907. Epavă, număr, din marele număr, care acum se reconfortează cu clondire de secărică ori de şliboviţă la un han, de la marginea târgului nostru adoptiv, unde-şi îneacă amarul cu măturătorii de

uliţă şi harabagiii, neavând ce vorbi şi ce se înţelege cu fratele-i mezin, prâslea, discipolul lui Aristot. Fapte diverse!... Să-l lăsăm. Nu mă îndoiesc că se simte acolo mai bine decât mine şi decât cu mine... Eu nu m-am mulţumit cu medicii de la spital, pentru care un ţăran mort în plus de consecinţele alcoolismului reprezintă doar o rotunjire de cifre statistice. Am angajat pe doctorul Şerban, hirurg tânăr şi abil, dar cam ahtiat de arginţi, precum nu se fereşte s-o afirme în gura mare: dă-mi să-ţi dau, să-ţi dau viaţa! L-am plătit deci dinainte, până la ultima centimă, să-şi dea toate silinţele. Şi într-adevăr şi le-a dat. Operaţie magistral reuşită!... Sper că pentru o bucată de timp părintele meu e salvat şi că se va înzdrăveni în destulă măsură ca să-mi poată reda şi el oarecare culoare obrajilor de târgoveţ boierit, cu o pereche de palme zdravene când l-or apuca toanele şi nădufurile, dacă mă mai prinde cumva pe-acasă vreodată... Fapte diverse, mizere detalii de familie... Astăzi mă întorceam de la spital împăcat cu mine însumi după rezultatul operaţiei. Tot au folosit la ceva chiverniselile noastre de hârciogi, care ne băgaseră în panică din senin! Mă opresc la un chioşc de ziare. Mi se opresc ochii la afiş, la coperta revistei, la numele meu. De ce-aş tăgădui? Nu m-au lăsat toate indiferent, deşi prea târziu, deşi în ceasul nu cel mai bine ales... Mi-am citit articolul în fugă, pe marginea trotuarului, sărind rândurile. Un singur gând. O speranţă – nemernică, recunosc, dar speranţă. Ce-ar fi?... Ce-ar fi dacă Vera Arcadievna noastră n-a izbutit încă să plece? ce-ar fi dacă mai e încă în Bucureşti... Pricepi? în egoismul meu, speram, contam pe neajunsurile şi ofurile sale. Ce splendid exemplu de abnegaţie, de solidaritate, de prietenie!... M-am urcat în cea dintâi birjă, mână 1 şi am gonit la doctorul Şerban, să aflu din gura lui anume ce medic, ce profesor, ce subdirector la Institutul

bacteriologic al doctorului Babeş din Bucureşti a fost cândva elevul şi asistentul lui Mecinikov la Institutul Pasteur din Pari "... Am aflat: doctorul Ionaş Mihălceanu. Am aflat şi adresa. Am cumpărat un plic pe dimensiunile revistei; am adaus şi un fierbinte apel să-i predea revista Verei Arcadievna dacă n-a plecat. Iar dacă nu mai e în Bucureşti, pentru orice eventualitate am anexat şi timbrele respective până la ultimul sfanţ din pungă, spezele de francare pe alt plic, cu destinaţia în Elveţia, sau în Franţa, la domiciliul ilustrului Mecinikov, unchiul Ilia Ilici. Am trimis plicul meu recomandat f.f.f. Urgent şi apoi, cu buzunările goale am horhăit pe uliţi, ca să ajung acasă, precum mă vezi, măi frate Alexandre, puţin glorios de ceea ce s-ar numi un preastrăluce succes publicistic, din păcate prea tardiv, nul şi neavenit!... Mai departe? Ce poate să fie mai departe? Te întrebam pe tine. Ştii tu ceva, cumva, măi frate Alexandre, frate?

De unde să ştiu eu ceva, cumva?

Întrebarea îmi stinsese, ucis şi îngropat sub o cenuşă răcită, tot neastâmpărul cu care te aşteptasem, după mâhnita ta spovedanie. Scrum, toate scrum! Mereu scrum! Tăcerea mă înăbuşea prea apăsătoare între pereţii chinoviei noastre, unde-am durat amândoi atâtea măreţe şi mereu zădărnicite plănuiri. Altă lespede grea, de plumb. Alt capac de sicriu, pe moaştele unui făt uăŞQut mort, fără drept la viaţă.

Târziu, ca să sparg această intolerabilii tăcere, în loc de răspuns, te-am întrebat eu, acum într-o justificată, prietenească şi frăţească dojană:

— Dar bine, Vladim! S-ar zice că toate le-ai scris numai şi numai pentru Vera Arcadievna.

Ridicându-te cu un salt din pat şi începând a străbate odaia în diagonală, după obiceiul tău în ceasurile de zbucium, după scurtele eclipse de abătută descumpănire,

ai rostit răspicat şi îndârjit, parcă:

— Nu pentru ea, bătrâne batracian!

— Atunci, din pricina ei?...

— Nici asta I

— Deci?

— E aşa de anevoie să înţelegi, bătrâne batracian? Toate le-am scris aşa cum le-am scris, pentru mine, să mă verific şi să-mi recapăt o încredere în mine, pierdută. Nu pentru Vera Arcadievna şi de hatârul ei... Dar într-o bună măsură în urma unor cuvinte spuse de dânsa, care au lucrat în mine şi mi-au răscolit teama unor metehne ce mă subminau înlăuntru, latent, ca un cancer... Judecă 1... Aş mai fi fost în stare să dorm? Înlăturând vechile examene de conştiinţă, mă frământară altele noi. Ce-a mai rămas oare intact în mine? Ce mai rămânea oare de salvat? Două-trei rânduri m-am împleticit, şovăind, dibuind, scârţâind. Pe urmă, toate au mers de la sine 1 Cu ce respiraţie de uşurare! Cu câtă sinceritate nemeşteşugită, simţind cum se dezghioacă de pe mine toate foile de tort de la Georges, confiseria elitei; toate baldornismele de la Librăria franceză, toate bijulismele şi vladimiadele, ca toate cojoacele Babei Dochia, din basmele copilăriei. Pot spune că mă regăseam. Că m-am regăsit. Nu, bătrâne batracian?

Eu am fluturat unul din exemplarele revistei în mână, ca un drapel victorios deasupra capului. Exemplarul cel cu foile netăiate şi perforat numai de ţinta cu care fusese prins în vitrina chioşcului, bucuros că pot da drumul în sfârşit exaltării prea îndelung sufocată:

Citeşte şi vezi, Vladim, reciteşte! A doua oară nu cred că ai să mai scrii aşa ceva, vreodată.

— A se vedea-vedere, bătrâne batracian. *Chi lo sa?* Poate că voi mai scrie... Nu ţi-am spus? M-am regăsit sper... Fără ornamentele cofeturilor de la Georges, fără

umplutură de frişcă, fără alviţa vladimiadelor adusă pe după piersic.

Tăind foile cu lama briceagului, ceva mai delicat decât mine cu creionul fişelor din buzunarul de la piept, te-ai instalat la masă.

Lectura te-a absorbit de îndată, răsucindu-ţi în jurul degetului un cârlionţ din coama leonină de-atunci, deplin mulţumit de tot ce-ai scris şi aşa cum ai scris. Ba te-am surprins mai biruindu-ţi şi un scâneet bizar de emoţie în gâtlej. Într-atâta te cucerea să te zguduie suflul propriului tău scris I Te împingea înainte încordarea pieptului atletic de discobol, fruntea sumeţ boltită cu brazda verticală dintre sprâncene, scăpărările fosforice din ochii verzi, toată, fiinţa ta pregătindu-se parcă pentru un mânios zvâcnet cu toate îndârjirile concentrate şi vibrând în trup, în inimă, în voinţă, în cuget.

Ţii minte, mai ţii minte, Vladim?

Eu îţi contemplam pe perete dedublarea umbrei, lecupată negru pe alb.

Profilul, tăios, sculptural, intrepid, se asemuia mai mult decât oricând cu acele simboluri din mitologie dăltuite la prora vechilor corăbii să despice vânturile, valurile.

Şi nu mă îndoiam că le vei despica, să ne duci pe amândoi spre cele mai însorite şi magice limanuri, în pofida tenebrelor în care orbecăiam fără cârmă, în pofida furtunilor care ne împresurau, apropiindu-se, ameninţându-ne. În acea clipă nu te îndoiai în tine şi în steaua ta nici tu, cel de-atunci. Poftească toate! Urgiile, vânturile, valurile se vesteau ele mentul tău.

Mai ţii minte şi cele din urmă săptămâni trăite atunci în târgul nostru adoptiv?

Vremea s-a răvăşit dintr-o dată. Zilele s-au împestriţat chisnovatic. Nu mai semănau una cu alta.

Norul greu, compact, de plumb, care acumulase ploaia

de aproape două săptămâni deasupra capetelor, se dislocă în năprasnice potopiri năpustite din zăgazuri, să dureze patruzeci de zile şi patruzeci de nopţi. Când colo, a doua zi în zori a răsărit soarele radios. Pe urmă, altă zi de bură măruntă, sură, mocnită, tot din cele fără de sfârşit. Pe urmă, iarăşi o dimineaţă cu soare şi vânt. Mai apoi, alta cu fulguiri de iarnă, până seara linse, zbicite, uscate cu totul. Şi brumă. Şi lapoviţă. Şi şuierătoare vântoase. Şi d'n nou câte o prizărire de toamnă blinda, târzie, cu daurită lumină, şi molatice adieri.

Iar noi, ca şi vremea.

Mereu altfel şi alţii, de la o zi la alta, nestatornici după nestatornicia împrejurărilor care nu mai depindeau nici de firea noastră deteriorată, alterată, atrofiată în câteva luni, nici de bravele noastre proiecte din ajun. Ca frunza la vânt – ca frunzele care goneau cândva în fantastice stoluri migratoare peste oraş. Zădarnic mai aşteptai tu telegrama-miracol de la Vera Arcadievna pe adresa vechei noastre firme de încredere: *„Citit articol Vladim* (stop) *ura* (stop) *dă-i înainte Vladim Ştefanovici..."* Niciun semn. Nicio îmbărbătare. În schimb, tu îi dădeai înainte şi fără îndemnul ei. Se întâmplase alt miracol, dincolo de aşteptările tale, ale noastre, ale amândurora, căci ca un ac de seismograf le înregistram pe toate şi eu, participând zilnic la toate.

Paginile scrise de tine în noaptea de septembrie, fără nicio prealabilă pregătire, la feştilă, la chibrit, cum ziceai, stârniseră zarvă.

Unele gazete locale le-au reprodus şi le-au comentat. Le-au reprodus şi le-au comentat multe ziare din Bucureşti. Revistele săptămânale de-aşijderea. Au folosit citate, dedându-se la mai largi comentării, şi revistele lunare, îndeobşte mai avare cu generoasele aprecieri.

Soseau ziare şi reviste de la celălalt capăt al României

din acea vreme, de la Turnu-Severin ori Craiova; unele cu plocon de preafierbinţi elogii, altele cu hârdaie de preacumplite sudălmi, celelalte cu preafăţamica îndurerare a preapatriotardelor indignări tricolore. Elogiile te încălzeau mai puţin. Dar sudălmile împroşcate din troaca de lături te sfârciriau cu tot atâtea vârfuri de bici şi îţi dădeau prilej de răspunsuri, care de care mai ager ghintuite, reproduse, discutate, comentate de alte ziare şi reviste. De unde, din ce necunoscut se ivise şi acest Vladim? în ce tabără, figura înscris? Ce apăra? Ce urmărea? Ce voia? Cum îşi permitea atâtea insolenţe, în atâtea variante?

Nu pot uita răspunsul tău unui pamflet din Capitală în solda legaţiei Kaizerului, un pamflet de altminteri destul de bine scris, cu pene mercenare destul de ascuţite, fiind destul de bine plătite. Imprudent, autorul te luase la rost invocând oarecare texte din proclamaţiile războinice şi militariste ale ilustrului savant W. Ostwald, celebritate mondială, premiul Nobel, glorie a ştiinţei, ca să te zdrobească sub fulgurantele citate, pe tine, un biet anonim, un microb, un vierme, un nimic, număr din marele număr. În loc de alte patru-cinci pagini şi de-o replică vehementă, sprijinită pe alte noi argumente, texte şi revolte, tu ai redus răspunsul trimis unei gazete adverse din Capitală, la o foarte modestă şi umilă rugăminte, însoţită de-o fotografie.

Fotografia era tăiată dintr-un ziar al rezistenţei şi partizanilor din Belgia, care apărea acolo clandestin când într-un oraş, când în altul, ajuns cine ştie pe ce cale şi prin ce legături în posesiunea lui Baldorn, pionierul Librăriei franceze. Iar această autentică şi fioroasă mărturie înfăţişa pe patul de suferinţă o fetiţă cu mâinile tăiate de la încheietura pumnilor de-o brută cu cizme şi pinteni, fiindcă îndrăznise să insulte kultura ilustrului W. Ostwald dând

copilăreşte cu tifla unui glorios steag în fruntea unui glorios regiment – husarii morţii – pe străzile oraşului martir Louvain, cu vestita-i bibliotecă şi cu monumentala catedrală spulberate de bombardamente în movilă de ruini, de moloz, de cenuşă. Fetiţa avea monturile mâinilor bandajate. Alături de ea, pe pat, două lujere de crin. Şi cu spatele întors, pentru a nu fi identificată şi executată de hoardele kolosalei forţe cutropitoare, o soră de caritate în costumul alb, sanitar. Toate alb, alb, de cea mai imaculată candoare: patul alb, fâşiile de pansament albe, florile albe, alb obrazul golit de sânge al micei martire ciungă pe toată viaţa. Întrebarea copilei, şi ea de-o sfâşietoare candoare: – Soră, nu e aşa că au să-mi crească mâinile la loc, cum cresc crinii după ce i-ai tăiat? De ce nu-mi daţi doctoria să crească mai repede?

Modest, tu prehiai întrebarea fetiţei, pentru a ruga autorul articolului cu fulgurante citate din proclamaţiile războinicului, W. Ostwald, să fie atât de bun şi de generos să mărească fotografia, s-o multiplice într-o duzină şi s-o trimeată ilustrului savant, ca s-o aibă mereu sub ochi, acasă, în bibliotecă, în laborator, în sufragerie, în camera de dormit.

Nu cu intenţia să-i scormonească vreo mustrare de cuget cumva, să-i tulbure somnul, să-i oprească mâncarea în gât şi alte asemenea gânduri impertinente.

O, nu!

Cum ţi-ai îngădui una ca asta, tu, microbul, viermele, nimicul, număr din marele număr?

O, nu! Ci doar în speranţa mult mai simplă şi omenoasă că marele savant, meditând şi scotocind în tezaurul ştiinţelor sale, se va îndura să răspundă el la întrebarea fetiţei şi să anunţe el reţeta probabil banală, infailibilă, dar ignorată de glotimea marelui număr, pentru a face să crească la loc mâinile tăiate de sabie, ca jerbele de crin.

Nici gând altceva! Pentru un atât de ilustru savant, osteneală de câteva minute, un fleac, un nimic! O formulă chimică, o sticluţă de extract, poate numai două-trei picături...

Drept care, pocăit, tu erai gata, ca împăratul Germaniei de odinioară, celebrul Heinrich IV la Canossa, să te prezinţi la Leipzig, la catedra celebrului profesor şi autor al celebrei cărţi *Grosse Männer,* admiraţia ta de pe băncile şcoalei, desculţ, în zdrenţe, în zloată, în frig, cu cenuşă pe cap, în râsul şi batjocura tuturora, pentru a implora umilă iertare fiindcă, în inconştienţa tinereţii, număr din marele număr al celor sortiţi din înalt ordin să ucidă ca să nu fie ucişi, te-ai încumetat a crâcni şi a articula o atât de necugetată împotrivire la apologiile războiului.

Cuvintele tale de-atunci nu le mai regăsesc de-aidoma. Nici sarcasmul smeritelor căinţe şi regrete. Însă n-am uitat nici astăzi efectul acelei întâmpinări, care a dat iarăşi de furcă diverselor tipărituri de tot soiul, mai anapoda chiar decât articolul iniţial cu pricina. Dintr-o parte, încă şi mai călduroase elogii, aprobări, comentarii. Dintr-alta, încă şi mai înverşunate sudălmi.

Participam alături de tine, frăţeşte, la toate.

Şi nu eram amândoi aşa de naivi, pentru a nu pricepe că Zarva se înteţea într-o bună măsură numai din alte motive.

Dincolo de adevărul şi dreptatea celor turnate de la obraz de-un june student, viitor număr din marele număr ce va fi trimis din înalt ordin să ucidă ca să nu fie ucis, slujeai pretext şi unora, şi altora să-şi continuie jocul lor mai puţin dezinteresat, după cum dictau manevrele neutralităţii şi espectativei de pomină, cu sumuţările dintre cele două tabere. Bunăoară inspiraţia replicei în care-ai uzat de fotografia fetiţei martire pe patul de suferinţă, reprodusă în atâtea gazete mai apoi, cu atât de deşănţata

publicitate propagandistică oferită de-a gata, te stânjenea ca o cinică profanare a unei imense dureri bălăcită în troaca uiior pre; triviale rânjiri. Îţi dogorea obrazul. Nici nu mai voiai să vezi, să citeşti, să auzi. Pe atunci nici nu-ţi trecea prin cap cine şi cât câştigă mai mult din toate. Cu ce preţ şi cu câte sfruntări.

Articolele tale de debutant nu se plăteau.

Toate nu te împiedicau să mai improvizezi pe nerăsuflate şi pe-un colţ de masă alt răspuns, când violent, când presărat cu năstruşnice bongoase de şezătoare, feluritelor sudălmi, care nu te cruţau şi-ţi aduceau mereu apa la moară primului articol.

Ajungeai acasă când frânt, când burzuluit.

Câteodată cu ochii înneguraţi de gânduri. Alteori cu ochii sticlind de surescitare.

Zilele şi nopţile treceau deci aşa, fără să mai semene una cu alta.

La cursuri, la prelegeri, la laborator – ce rost? Ne exmatriculase pe amândoi, ca pe atâţia alţii, aşteptarea chemării la oaste.

Nici profesorii nu se prea omorau cu râvna. Erau şi ei împărţiţi în tabere: unii pentru neutralitatea şi espectativa armată *usque ad finem* *, alţii pentru tripla alianţă ori pentru tripla antantă. Convocau întruniri. Rosteau discursuri. Semnau manifeste şi apeluri. În cancelarie îşi aruncau scaune ori călimări în cap.

Când şi când ne mai abăteam pe la Universitate numai într-o doară. Într-un fel de melancolică vizită, ca pensionarii convinşi că fără contribuţia lor toate-s pe ducă. Prestigiul tău de polemist şi de activ colaborator la atâtea tipărituri bu tiraj, unde muritorii de rând nu se bucurau de publicarea numelui decât cu prilejul necrologurilor, prestigiul acesta al ieşirii din anonimat se răsfrângea şi asupra mea.

Pas de mai scapă juvenilelor şi însufleţitelor întrebări, care mă asaltau de la uşă!

— Ce spune Vladim? Ce crede Vladim? Ce mai are de gând Vladim? Pe cine mai potcoveşte Vladim?

Bieţii băieţi, bietele fete, te şi considerau un oracol, iniţiat în secretele zeilor şi ale politicii interne, externe, mondiale.

Tu, bietul de tine, cel de-atunci, ce să crezi şi să spui?

1 Până la sfârşit (lat.).

Observam, fără să mai înscriu în fişe, un foarte ciudat fenomen. Uneori, vorbind, mi te-adresai mie, dar nu cu mine vorbeai.

Peste capul meu, continuai dialogurile cu Vera Arcadievna de la masa din pridvor, deşartă şi părăsită acum.

Nu-i rosteai numele niciodată. Poate nici nu-ţi dădeai seama prea bine prin ce subterfugii ale subconştientului apelai astfel la arbitrajul ei, la o explicaţie, la o dezlegare.

Fără să le fi înscris în fişe, eu mai păstrez în memorie şi astăzi câteva din aceste tânguite rostiri, adevărate gemete din adâncuri.

Într-o seară:

— O fericire a tuturora, alta, nejefuită nimănui? Dar ce fericire, într-o lume ca a noastră, nu-i clădită pe nefericirile altora? Spune! Spune!

Cum răspunsul nu de la mine îl aşteptai, am tăcut. Tu nici n-ai luat aminte.

Vera Arcadievna era prea departe ca să-ţi răspundă din depărtări, peste capul meu.

Până când într-o dimineaţă ţi-am auzit glasul afară într-o voioasă conversaţie cu moş Condurache Bob, factorul poştal, în vreme ce supravegheam clocotul cafelei în ibric, la flacăra albastră de spirt. Vorbeai sub fereastră. Şi vorbeai cu o nemaipomenită bucurie.

— Bravo, bravissimo! Pentru asta, dă-mi voie să te cinstesc cu o ţigară extra! spuneai.

— Veste bună, domn Vladim?

— Extra, moş Condurache Bob. Cea mai bună veste pe care puteai să ne-o aduci.

— Mă bucur, domn Vladim. Că veşti bune nu prea ducem în meseria noastră. Tot scrisori de boală şi năcazuri. Tot telegrame de moarte.

— Excepţie, moş Condurache! De data aceasta, excepţie care confirmă regula.

— Adică cum?

— Se va vedea-vedere, moş Condurache.

De îndată, m-am bucurat şi eu pe nevăzute, numai din auzite.

Nu mă îndoiam că, printr-o providenţială îndurare, ai primit în sfârşit telegrama-miracol de la Vera Arcadievna pe adresa vechei noastre firme de încredere: *„Citit articol Vladim* (stop) *ura* (stop) *rog aruncaţi imediat canal clempuşul rufe Bijulică* (stop)”... Exaltând de fericire, am mai aruncat supliment în ibric încă o linguriţă de cafea. Fie ce-o fi! Vestea merita sărbătorită cu un desfrâu risipelnic. La naiba chiverniselile de hârciogi!

Trântind uşa şi fluturând în mână nişte foi de-o aparenţă cam suspectă, alta decât a unei telegrame-miracol, ai intrat în chinovia cetaniilor noastre, repetând exclamaţia de-afară:

— Bravo I Bravissimo!

— Ei?

— Gata, gatova, bătrâne batracian! A se căra-cărare...

— Nu mă perpeli, Vladim! Zi 1 Ce şi cum?

— Cum ce şi cum? înaltele ordine.

— Aiurezi?

— Greu mai eşti de cap, bătrâne batracian! Unde vezi aiureală? înaltele ordine de încorporare! înaltul ordin de

prezentare la şcoala de eroi 1

Mă mai gândesc şi astăzi.

În loc de-o cruntă deziluzie, uitând cu totul telegrama-miracol, vestea m-a bucurat şi pe mine peste măsură. Cu nerăbdare, ţi-am smuls din mână foile vinete, cu aparenţa lor suspectă, cu feluritele lor peceţi şi parafe, să mă încredinţez.

— Bravo! Bravissimo! ţi-am ţinut isonul. Bine că s-a sfârşit! Cel puţin ştim ce vom avea de făcut.

— Perfect! ai declarat tu, trăgând smuncit scaunul şi instalându-te de zor la masă ou o coală de hârtie în faţă şi cu creionul între degete. *Abulea* cafeaua la bădia, bătrâne batracian! Aşează-te alături, scoate şi tu fişele şi hai să procedăm metodic. Avem zece zile înainte. Prezentarea la şcoala de viitori juni şi berbanţi ofiţeri de neînfricaţi eroi – 27 noiembrie. Ca atare, propun: trei zile pentru a lichida încasările noastre de la diferiţii elevi şi la diferitele eleve cu debilitate cerebrală, care ne-au scos sufletul cu rabat la tarif. Este?

— Este... am încuviinţat şi eu, ecou, recapitulând rapid în minte un aproximativ bilanţ, fără a mai folosi carnetul de fişe.

Tu ai urmat:

— În aceste trei zile, lichidăm şi diferitele datorii ori rate la diferiţi librari, anticari, cizmari, croitori... Să plecăm cu obrazul curat. Cavaleri fără frică şi reproş! Este?

— Este, Vladim.

— Mai apoi... tu nu te repezi acasă, în sat?

— Tocmai, Vladim. Ţineam să-ţi spun. Mama... Mă simt un criminal.

— Şi eu nu, bătrâne batracian?

— Aşadar, pleci şi tu acasă?...

Zvârlind creionul din mână, te-ai ridicat de pe scaun şi te-ai dus la fereastră să priveşti afară, la grădina lui moş

Agapie, potopită de ploaia din acea zi.

Ai tăcut un timp, ca să-mi răspunzi într-un târziu, cu spatele întors:

— Cu mine e mai greu, mai complicat, bătrâne batracian. Tata în spital aici. Frate-meu, tot aici, la han, unde şi-a făcut prieteni de pahar... Mult, mult mai complicat. Să lăsăm deocamdată...

Ai revenit la masă cu brazda adâncită între sprâncene şi ai luat din nou creionul în mână:

— Ultimele trei zile: diferite lichidări sentimentale. Adio de la prieteni, de la prietene, de la profesori, de la colegi, de la cunoscuţi... Bagaje, politeţe, eţetera... în seara de 26 noiembrie, îmbarcarea în tren, direcţia Bucureşti, pentru a începe o nouă şi eroică existenţă de conchistadori, echipaţi şi înarmaţi până în dinţi. De acord, bătrâne batracian?

— De acord, Vladim.

— La fapte, atunci! Intrăm imediat în acţiune!

Am intrat imediat în acţiune.

Da, aveam în sfârşit un rost, un ţel, un soroc la toate să ne zorească din urmă.

Cele trei zile din prima parte a programului tău au decurs pentru amândoi punct cu punct, precum hotărâseră prevederile înscrise negru pe alb. Agoniselile de hârciogi, cu tot scăzământul rabaturilor şi cu toate lichidările datoriilor, ratelor şi altor cheltuieli, întreceau cu prisosinţă un bilanţ foarte surâzător. Bravo! Bravissimo! Nu ne mai îngrijorau prea mult prepusele adversităţi ale Capitalei. Nici biletele de tramvai, de teatru, de cinematograf; nici cărţile şi revistele din librării; nici comurile cu sare şi halbele de bere. Puteam înfrunta necunoscutul cu bărbăţie şi muniţii. Poftească!

Ziua a patra eu am plecat dis-de-dimineaţă acasă, în sat, cu trenul din zori.

Mi se strângea inima când te-am lăsat la masa din chinovia noastră, înaintea ceştei de cafea golită, cu fruntea rezemată în palmă, cu ţigara stinsă în cealaltă mână.

— Şi, tu, Vladim?

— Eu...

— Poate că...

— Ce-ţi pasă? Nu-ntreba şi nu ai teamă, bătrâne batracian. Se anunţă o zi cu soare. Soare cu dinţi. Nu-i exclus s-o pornesc cu *signor* Salvatore Rovetta şi cu conu Buduşcă într-o scurtă expediţie cinegetică. Aşa că la întoarcere coana Sultana nu-i exclus că te va primi cu un coşcogea iepure servit pe tavă şi preparat cu toată arta sa culinară, cu măsline, capere, foi de dafin, felioare de lămâie. Află! Şi mai află de la mine că ai să-i duci dorul la cazarma şcoalei, cu lista de bucate fiartă la cazanul şi după tipicul tuturor bucătăriilor de cazarmă din cele oinci continente... Află şi mergi în pace!... Zeul Marte cu tine...

Râdeai.

Aşa de trist râdeai, Vladim, atât de în silă, încât tot drumul până acasă nu mi-au pierit din ochi fruntea ta rezemată în palmă, ţigara stinsă dintre degete, ceaşca goală de cafea, privirea împâclită.

Tot drumul m-a urmărit mustrarea că te abandonasem aşa, acolo, cu o atât de neiertată ingratitudine.

Să amintesc cu ce suflet strivit sub bolovanii unor alte mustrări încă mai grele m-am întors după două zile pe-a treia? Nu-i locul aici. Nici timpul.

Doar câteva pomeniri fugace. Şi satul, încă mai scufundat în nămolurile primordiale. Şi sărăcia, încă mai împovărat;! de scumpetea şi de contrabandele neutralităţii într-un ţinut de fruntarie. Şi sumeţirile jandarmilor, încă mai umflaţi, să plesnească în uniforme şi cătărămi. Şi vechilii boiereşti, încă mai aprig sfârcuind spinările

încovoiate sub plumbii harapnicelor. Şi agenţii fiscali zorind încă mai neîndurat cu vânzările boarfelor din casă şi a cenuşei din vatră pentru împlinirea dăjdiilor neplătite. Şi bărbaţii în putere, concentraţi la graniţe să sape şanţuri, întru apărarea acestor huzururi. Şi înstrăinarea care mă întâmpina pretutindeni, ca în satul din visul cel rău cu Vera Arcadievna. Şi mama... Şi biata mama, vorbindu-mi cu sfială şi codiri, ca boierului din balconul conacului, despre cei doi fraţi mai mici, de la carte, pe care eu îi ocrotisem şi-i îndemnasem până atunci şi care mă aşteptaseră în dam toată vara. Şi surorile cu palmele bătătorite. Şi ruşinarea lor umilă că n-au ce pune pe masă. Şi casa copilăriei, încă mai dărăpănată sub acoperişul de şindrilă putredă, neagră, hâită. Şi atâtea şi atâtea, toate încă mai grabnic pogorând pe povârnişul surpării, împinse de binecuvântările neutralităţii şi espectativei armate, din care îşi umplea guşa cu trei etaje domnul deputat şi arhimilionar Dorogan, marele cerealist industriaş şi exportator; din care îşi uşura moşiile de ipoteci şi de datorii beizadeaua Tonton Vartiadi; din care culegeau lamura făinei şi procopselilor notabilii şi chiaburii satului într-o mai nesăbuită supralicitare de jaf, de speculă, de despoierea iobagilor fără apărare – viitoare carne de tun.

Mama şi surorile m-au petrecut până la halta din câmp, prin ploaie şi gloduri.

În vagon, mi-am numărat la fereală de alţi ochi străini rămăşiţa chiverniselilor din pungă.

Nici zece lei.

Ce uşurare! Măcar de atâta povară a mustrărilor izbutisem să mă descotorosesc. Fluieram fără de grijă un cântec. Un imn de război.

Din tramvai, în calea de la gară spre chinovia noastră, l-am zărit vociferând şi gesticulând cu măreţie pe Salvatore Rovetta, în faţa vitrinei de la magazinul bravilor fraţi

italieni, antica firmă de încredere. M-am bucurat. Aşadar, te-ai întors şi tu din expediţiile voastre cinegetice?

Programul continua deci fără abateri, punct cu punct. Bine făcui să sosesc mai din vreme! Am răgaz să-ţi mai împărtăşesc amarurile din sat, să le cunoşti şi tu în ce hal le-a înăsprit dulcea neutralitate armată...

Descins acasă însă, în Tătăraşii târgului nostru adoptiv, nici urmă de tine, nici de iepurele mare şi gras ca un miel, trofeul tău de vânătoare.

— A plecat două ceasuri după ce-ai ieşit dumneata pe uşă... mă informă coana Sultana.

— Fără să spună nimic?

— Fără...

— Şi de-atunci?

— De-atunci l-am tot aşteptat. Parcă a intrat în pământ.

Te-am aşteptat şi eu să ieşi din pământ.

Nu-mi găseam astâmpăr. Ciudat! Se întâmplase ceva la spital? Sau poate la hanul Trei drumuri, cu fratele tău Mitrache, poreclit la voi în sat când Zurbache, când Trăscău? Nimic nu era exclus. Calvarurile tale le ştiam mult mai fără de cruţare şi mai întortocheate, oricât le-ai tăcut tu mai întotdeauna cu o explicabilă umilinţă morală.

Participam la ele şi fără să le mai destăinuieşti.

Încercai să citesc ziarele cumpărate de la gară. Nimic deosebit. Comunicatele de pe cele două fronturi. Oamenii continuau să se ucidă din înalt ordin, ca să nu fie ucig. Cea mai banală poveste de toată ziua, care avea să dureze încă patru ani.

— Boc! Boc! în uşă.

— Intră!

Am aruncat gazetele.

Pe uşă, în prag, se opri un băieţandru într-o uniformă de şcoală.

— Intră, • te rog. Intră şi închide uşa.

Nedumerirea mea îmi era scrisă probabil atât de clar în ochi, încât băieţandrul se fistici şi mă întrebă cu oarecare decepţie:

— Nu mă recunoaşteţi, domnule student?

— De... Parcă...

— Fundacul Broscăriei... mă ajută el, cu un zâmbet stingher pe buzele pale de malarie.

— A, da! Cum să nu te recunosc? am mărturisit, fără prea demonstrative efuziuni, fiindcă amintirile din Fundacul Broscăriei nu erau dintre cele mai plăcute şi mai spre onoarea bătrânului batracian. Cum să nu te recunosc?... la loc pe scaun.

Strângându-i mâna şi cercetându-l mai atent, după toate rigorile disciplinelor mele de observator, l-am îndemnat să se aşeze pe scaun, chipurile cât mai cordial şi mai protector.

Se schimbase în bine băieţandrul! Mai plinuţ la obraz. Cu privirea mai puţin somnolentă. În straie de uniformă mai chipeşe. Nu cu pantalonii sumeşi pe glezne şi cu tunica decolorată. Nu cu şapca fără cozoroc. Ce uniformă? Ce şcoală?

Nu mă dumiream.

— la loc. Şezi...

— Vă rog să iertaţi... îngăimă el. Nu-mi permit, căci trebuie să plec imediat. Nu pot întârzia de la şcoală. Am învoire de la internat numai pentru trei ceasuri. La noi nu-i joacă. Cum te-abaţi de la regulament, carcera în loc de masă!... îl căutam pe domnul student Vladim.

— Domnul student Vladim lipseşte.

— Ştiu. Mi-a spus doamna de gazdă, care m-a trimis la dumneavoastră să bat în uşă. Veneam cu un comision de la bădia Vasile Neagu, dulgherul. Cunoaşteţi...

Eu m-am oţărât.

Cunoaşterile mele erau într-adevăr prea puţine, prea din

bucăţi şi prea puţin menite să-mi ridice acţiunile în propria mea stimă, după lamentabilul naufragiu al avântărilor din Fundacul Broscăriei, împroşcat acolo de noroi şi de orăcăitul preaafurisitelor prăsile de batraciene.

Totuşi, ca să nu rămân de ocară şi de căruţa ignoranţei în faţa unui băieţandru aşa de respectuos şi timid, am afirmat cu un gest circular şi atotcuprinzător din pipă:

— Cunosc! Cunosc 1...

— Cunoaşteţi atunci desigur şi aranjamentele domnului student Vladim cu bădia Vasile, dulgherul?

Aici o cam încurcasem cu atotcuprinzătoarele mele cunoştinţi. Mă mai agasa şi limbajul băieţandrului cu uniforma de şcoală pe care n-o puteam identifica. Limbaj oarecum prea prezumţios (mi se părea) pentru Fundacul Broscăriei.

— Mnda, cunosc însă numai în parte „aranjamentele” domnului student Vladim. În aranjamentele sale, domnul student Vladim e de principiu să nu ştie stânga ce face dreapta... îngăimai eu acum, coborând diapazonul superiorităţii de student emerit.

— Adevărat! supralicită admiratorul tău. Discreţia personificată; acesta e domnul student Vladim. Tace şi face! Nn promite şi îndeplineşte ceea ce nici nu i-a cerut nimeni. Un om întreg. Un om şi jumătate.

Băieţandrul se dovedea mai înaintat decât glotimea înglodată din Fundacul Broscăriei nu numai cu vocabularul, ci şi cu oarecare formulări aforistice îndestul de judicioase.

Am ridicat din sprâncene, zgândărit de curiozitate.

El îmi satisfăcu această curiozitate fără să-l mai înteţesc cu întrebările.

— Aşa a procedat astă-vară cu bădia Vasile Neagu, cu biţa Natalia, soţia şi copilaşii lui. Aşa a procedat şi cu mine. Pot zice, salvator!... Când a ieşit din spital biţa Natalia, soţia lui bădia Vasile, dulgherul, cu Rica şi Ţucu, copilaşii,

care abia se mai clătinau pe picioare, a venit într-un suflet: – Uite, am eu o recomandaţie de la domnul avocat Ion Budea Hortopanu, la nişte clienţi ai săi, dintr-un sat de munte. Trebuia să plec eu. Nu mai plec. Am arani it să-mi schimbe scrisoarea pentru soţia dumitale şi copilaşii. Vor sta acolo o lună, două, până ce se întremează. Uite şi bani de drum, plata mâncării şi celelalte. Mi-a picat mie o sumă, de la un datornic. Îmi luasem nădejdea... Sumă picată din cer! Bădiţa Vasile s-a codit, s-a împotrivit, dar până la urmă a acceptat, cu o singură condiţie. Să se achite de suma avansată, în rate lunare, cât îl ajută mijloacele: treizeci de lei pe lună. Aceasta e a treia lună. Am adus banii în plic, fiindcă bădia Vasile nu poate veni... Iar cu mine a procedat cum vedeţi, domnule student. A trecut pe la noi de zece ori în timpul verii. M-a dăscălit ce să învăţ pentru concurs, cum ar fi făcut răposatul domn student Culai Baciu. Ba încă mai cu spor. Alt cap, ce să zic? Să nu fie cu păcat: adevărul e adevăr!... Mi-a dat cărţi. Mi-a controlat îşi mi-a corectat caietele. A aranjat actele, înscrierea, cele de cuviinţă. Şi am intrat la Şcoala de arte şi meserii, clasificat al treilea la concurs. S-a îngrijit cu domnişoara studentă Vera Lukianov şi de mama, să capete de lucru acasă cu acul şi cu maşina de cusut lenjerie de spital, pentru ca să aibă sub ochi copiii ceilalţi, „pe care nu-i mai pot păzi eu”... Uitaţi-vă, două fapte, numai două de adevărat salvator, domnule student, le cunoaşteţi?...

— Mnda. Numai în parte, ţi-am spus! Numai în parte... minţii cu jumătate de gură, pentru a salva şi eu ce puteam, măcar aparenţele. Prietenului meu Vladim nu-i place să-şi trâmbiţeze faptele cele bune, din inimă. Face caz numai de cele mai puţin bune.

— Glumiţi, domnule student!... zâmbi cu buzele pale de malarie băieţandrul. De ce fapte mai puţin bune ar fi

capabil domnul student Vladim? Eu, mama, bădia Vasile, biţa Natalia, soţia lui, copilaşii săi, Rica şi Ţucu, toţi suntem gata să punem mina în foc pentru domnia-sa. Aceasta vă rog să nu i-o spuneţi... Acum vă mai rog să primiţi banii de la bădia Vasile şi să semnaţi de primire.

Băieţandrul scoase din buzunarul tunicii plicul galben cu bani: un pol de hârtie şi mărunţiş până la împlinirea sumei de lei treizeci.

— Vă rog să număraţi, domnule student, ca să fie toate în bună regulă.

— Bine, număr, ca să fie toate în bună regulă.

Am numărat, am semnat o fiţuică de primire şi am pus plicul cu banii pe marginea mesei.

Băieţandrul cu uniforma Şcoalei de arte şi meserii a salutat respectuos şi s-a dus.

Eu am rămas în chinovia cetaniilor şi controverselor noastre singur cu fidela-mi pipă de încredere şi cu gândurile la tine. Aşadar, pentru aceasta îmi ceruseşi să deşert până la fund vechea mea pungă, astă-vară? Aşadar acesta era misterul tău cu Vera Arcadievna, despre care aţi pomenit enigmatic amândoi, pe peronul gării, înaintea despărţirii din urmă?

În cămăruia atâtor elanuri măcinate, mă ghemuisem, după vechiul năravi, în cotlonul bucherelilor din fundul patului.

Prăfiram prin cuget felurite întrebări şi răspunsuri, în singura tovărăşie a fidelei pipe de încredere. Unde erai? Ce însemna lipsa ta, neprevăzută în programul întocmit doar de tine, negru pe alb şi aprobat de amândoi, punct cu punct? Tăcere. Nicio ţipenie în casă. Numai pendulul din ietacul gazdelor noastre, bătând muzical sferturile, jumătăţile, ceasurile. Se apropia seara pe nesimţite.

Pe nesimţite te-ai apropiat şi tu.

Nu ţi-am auzit paşii. N-ai trântit portiţa din stradă, n-ai

trântit uşa intrând, după obiceiul tău vijelios dintotdeauna. Te-ai prelins ca Năzurca, pisica cu paşii felini, ca un fur, ca un vinovat.

Ai deschis uşa încetişor:

— Bună, măi frate Alexandre, frate.

— Bună, Vladim.

După ce ţi-ai atârnat pălăria şi pardesiul în cuier, te-ai dus de-a dreptul până la fereastră şi ai rămas privind afară la grădina lui moş Agapie, mucedă în bura măruntă din acea zi. Cu mâinile împreunate pe cerceveaua geamului şi cu fruntea rezemată pe dosul palmelor, ai stat un timp aşa, în neclintire. Apoi, fără să te întorci, ai întrebat:

— La voi în sat ce-i, măi frate Alexandre, frate?

— Prăpăd, Vladim.

— Mai rău decât întotdeauna?

— Mai rău...

— Înţeleg.

Pauză. Într-un târziu, nu m-a răbdat firea să nu te iscodesc.

— Iar tu, Vladim?

— Nimic.

— Vânătoarea? Iepurele mare şi gras ca un miel?

— Faliment general. Mai mare ruşinea...

— Hm 1...

— De ce faci hm, bătrâne batracian?

— Fiindcă, venind de la gară, l-am văzut din tramvai pe *signor* Salvatore Rovetta. Perora şi gesticula mai măreţ decât oricând. Probabil lui i-a rezervat de-astă dată dubleurile pronia voastră, a vânătorilor.

Altă pauză. Şi după alt răstimp:

— N-am fost cu el. N-am fost la vânătoare. Nu puteam, măi frate Alexandre, frate!... Ca şi tine, m-am dus s-o văd pe mama. Am profitat de lipsa tatei, de lipsa fratelui mai mare, captivi şi dânşii pe scurtă durată în târgul nostru

adoptiv. Pentru întâia oară după atâţia ani, aveam prilejul s-o găsesc singură... Să fim numai noi... Celelalte, uşor să ţi le închipuieşti. Mai rău decât la voi în sat! Fiindcă la noi în sat stăpânul moşiei este acum cunoscutul arhimilionar şi deputat Dorogan, tăticul lui Cristache. Cristinel al nostru... înţelegi?... Mai mare prăpăd, încă mai mare topenie: regim crunt de zbiri şi satrapi. Toţi operează în stil mare. Dulcea neutralitate...

A treia pauză. După care te-ai desprins de la fereastră şi te-ai apropiat de patul meu, să-mi vorbeşti în faţă:

— Poţi să-mi faci rost de câţiva leuşcani, bătrâne batracian? N-am nici pitaci de-o ţigară.

Înţelegeam.

Te-ai întors, ca şi mine, de-acasă cu toate chiverniselile de hârciogi lăsate acolo să aline măcar ceva din lipsurile şi amarurile neasemuit mai strigătoare decât ale noastre. Am strâns din umeri sincer dezolat.

— Te-miri-ce şi mai nimic, dragă Vladim. Nici zece lei, tot fondul de rezistenţă.

— M-am lămurit... ai surâs amar, pricepând fără alte explicaţii de ce şi fondul meu de rezistenţă s-a redus la nici zece lei. Iată deci că toate chiverniselile noastre de hârciogi îşi aveau un rost mai nobil. Nimic nu se pierde de haram în natură. S-o scrii în fişele tale de naturalist.

Deodată, mi-am amintit:

— Stai, Vladim! Caută pe masă. Te-aşteaptă un plic, cu un modest fond de rezistenţă. Într-adevăr, nimic nu se pierde în natură... Toate se plătesc la timp. Se răscumpără...

Ai desfăcut plicul şi ai fluierat a cumplită minunare:

— Pfiiuuu...! Fond de rezistenţă grozav, bătrâne batracian! Deci a fost pe-aicea meşterul dulgher Vasile Neagu sau Filimon Gruia?

— Care Filimon Gruia?

— Băiatul din vecinii dulgherului Vasile. Actualul elev de la Şcoala de arte şi meserii. Cum? Astă-primăvară ai stat de vorbă cu dânsul în Fundacul Broscăriei, precum mi-a spus-o el atunci, te-a pilotat să ieşi din băltoace şi nici nu ştii cum îl cheamă?

Am aprins pipa şi, fiindcă tu nu mai aveai nici căpeţel de ţigară, venit fără lescaie de pe drum, am pâcâit cu rândul câte-un fum fiecare, ca în nopţile cele bune din chilioara cetaniilor şi controverselor sfârşite pentru totdeauna. N-a fost nevoie de prea îndelungă caznă spre a ne modifica planul de campanie pentru cele din urmă trei zile. Bravo! Bravissimo 1

Trei zile, încă trei zile. Cele din urmă...

Trei zile de pelerinaj în vechiul nostru târg adoptiv, unde zece ani pe-al unsprezecelea ne-am trăit aproape fără întrerupere copilăria şi adolescenţa şcolărească, începutul tinereţii, experienţele, amăgirile, adaptările.

Iar printre aceste felurite pelerinaje strecuram şi mici tentative, mai mult ori mai puţin izbutite, de oarecare restaurări bugetaro-financiare, executând cu o ferocitate mai îndârjită părinţii foştilor elevi, care ne amânaseră mereu cu lichidarea rămăşiţelor, nu din lipsă de bani cumva – din principiu. Cu cât mai bogătani, cu atât mai rău platnici şi mai dispreţuitori cu drepturile muncii şi caznele noastre.

Toate după neştirbită orânduială.

Vasile Neagu, dulgherul, ţinuse cu demnitatea sărăciei să-şi respecte un cuvânt, pe care de altfel nici nu i-l ceruse nimeni. El ştia preţul muncii. Cei cu echipajul la scară întreţinut din munca şi din sudoarea altora se scandalizau cu ifose indignate de neobrăzata noastră perseverenţă.

— Ştiţi că aţi devenit plicticoşi? Mâne. Nu piere lumea.

— Dar pierim noi, domnule senator.

— Aş! Ce mai tura-vura? N-am bani mărunţi Numai hârtii

de-o sută, de-o mie. Aveţi rest? Nu?... Mme!... Şi către vizitiu: Dă-i drumul! Mână la club, c-am întârziat la partidă.

Rămâneam în josul scărilor, mofluzi, ca nişte ignoranţi ce nici nu văzuseră încă în viaţa lor cum arată o bancnotă de una mie lei. Ba mai şi salutam respectuos, cu stimă şi consideraţie pe domnul senator, grăbit să nu piardă partida de pocher sau de *écarté* de la Jockey-Club.

Tu erai mai energic sau mai dat pe brazda tacticei şi strategiei. Soseai mai victorios, sunând triumfal două patace de câte cinci lei.

— Am luat bestia mai pe subţire, bătrâne batracian. Cu şosele şi momele. *Asinus asinum fricat. Hârciogus,* adică, pardon, *cricetus cricetum fricat!...* Cum scrie la carte, că doar de asta învăţarăm limba lui Flaut şi Juvenal şi Marţial, *ejusdem farinae...* Măi frate Alexandre, frate, bine că scăpăm! Mare primejdie de adaptare şi de ticăloşire sută-n sută ne păştea pe amândoi! Să ajungem ca dânşii?

După un timp, către tine însuţi, cu îndoială:

— Totuşi...

— Zi, Vladim! te-am zorit eu să-ţi smulg cuvintele. Totuşi ce?

— Totuşi, nioi perspectiva care ne-aşteaptă nu-i cea mai strălucită şi reconfortantă. Observi, observatorule, cum toate sunt ticluite să ne ducă pe acelaşi vad? Şcoala de ofiţeri în rezervă!... Adică, tot despărţiţi de lumea obârşiei noastre, de unde ne-am întors amândoi ieri-alaltăieri, cu atâtea amaruri şi veninuri împrospătate la faţa locului. După un an, ofiţeri, comandanţi din oficiu ai unităţilor de iobagi, număr din marele nostru număr. Domni! Domni sublocotenenţi!... Distanţă incomensurabilă, ca de la aştri la viermi. Pentru dânşii, pentru soldaţii din satele de-acolo, de unde-am venit, de-o fi pace, de-i război, însemnăm o oarecare soartă mai blândă. Un noroc. Ne-om purta mai omeneşte decât alţii; le-om vorbi în graiul lor. Dar pentru

noi, ce mare scofală? Nicio nădejde să mai ştergem distanţele, să ne mai regenerăm rădăcinile care au prins a putrezi. Gata, gatova! Rupţi pentru totdeauna. Nu-i şi aceasta încă o afurisită tactică şi strategie?...

— Este, Vladim. Însă ce vrei să spui cu asta?

— Tocmai. Nu vreau să spun nimic. Constat.

— Să cerem trecerea noastră la trupă? Să rupem diplomele? Să proclamăm sus şi tare că n-avem poftă de niciun grad şi că vrem neapărat să facem trei ani de oştire cot la cot cu flăcăii analfabeţi din satele noastre?

— Dar eu ce naiba constat, bătrâne batracian? Tocmai! Ceea ce era de demonstrat. Nu-i nimic de făcut. Căci aceasta ar însemna întreruperea studiilor pe trei ani, fără nicio putinţă de recuperare. Adio diplome, licenţe, doctorate! Adio tot ce-am trudit zece ani pe-al unsprezecelea! Adio în neant toate! Cleştele e prea diabolic strâns ca să mai putem scăpa...

Astfel, ceas cu ceas, măruntele şi meschinele şi urgentele noastre îngrijorări de hârciogi se amestecau încă o dată cu întrebările mai îndepărtate făr' de răspuns, cu amarele constatări generale fără de leac.

Ne consolau prietenoasele cuvinte de despărţire ale bătrânilor noştri dascăli, cărturari inimoşi cândva, însă acum cu inimile prea obosite şi resemnate. Ne consolau cuvintele de drum bun ale librarilor şi anticarilor. Înlăcrimata întristare a rubicondei şi multisfericei domnişoare Maici Henţăs, care-ţi făgăduia o vitrină specială la apariţia celei dintâi cărţi, cu fotografia în mărime naturală la mijloc. Chiar şi mâhnirea lui Baldom, pionierul Occidentului, care uita şi ne ierta barbara devastare a sanctuarului său.

Nu plecam fără a lăsa regrete în târgul nostru adoptiv, însă în ce lume? Şi ce fel de regrete?

Mai mult ne-a mişcat pe amândoi plânsul Mona-Lizucăi

noastre. Sau omagiile sobre ale adoratorilor şi curierilor tăi de pe maidanuri, cu Turei în frunte, care-şi stăpâneau emoţia să se arate bărbaţi nevoie mare în toată puterea cuvântului, vrednici de domn Vladim, marele lor căpitan de plai 1

Seara, în preceasurile plecării, mă canoneam de unul singur să isprăvesc cu strânsul buclucurilor în vechea-mi valiză jerpelită şi în suplimentul unui ponosit sac şcolăresc de excursii, încă de pe vremuri, când ne avântaserăm amândoi spre piscurile din munţii Hangului. Anevoioasă treabă! Ce să alegi? Ce să laşi în păstrarea gazdelor? Ce să lepezi definitiv? Şi cum să încapă cele bune şi strict indispensabile în biata valiză, care nu era nici pe departe turbinca lui Ivan fără de fund din povestea lui Creangă?

Focul ardea în sobă, fiindcă afară bântuia o lapoviţă vrăjmaşă, înspicată de fulgi.

Am tras scaunul la gura sobei, să-mi acord un popas de reculegere în chinovia cetaniilor şi să meditez acolo pentru ultima dată la noi, ca de atâtea şi de atâtea ori.

Ce soartă!

Nu mai puţin maşteră decât a lui Culai Baciu, după a cărui moarte a rămas zestrea-i cărturărească fără stăpân şi fără s-o revendice nimeni.

Toate ale noastre, de prisos pentru un răstimp, nule şi neavenite la oştirea unde plecam, nu şi-ar fi găsit loc în bojdeucile natale, din sat. Ce să caute? Cărţi, dicţionare, enciclopedii, caiete cu însemnări, teancuri de fişe, imaginile geniilor noastre tutelare... Ce să caute acolo, aşa de străine şi de pripas, în paza mamelor noastre neştiutoare de carte?

Noroc că de îndată se oferiseră coana Sultana şi moş Agapie să adăpostească tot ce nu-şi avea rost în echipamentul şi muniţiile unor viitori oşteni, până ce ne vom întoarce, veterani încărcaţi de glorie şi de insignele

măreţelor eroisme, să înnodăm firul cursurilor la Universitate, sorocul suspendat al examenelor şi licenţelor, dacă ne vom mai întoarce. Dacă nu?... Vestigii, gunoaie confundate pentru posteritate cu relicvele celor trei infanţi.

Meditaţiile bătrânului batracian erau deci cam melancolice. Şi nu aveau oare de ce fi?

Dar te-ai ivit tu să le risipeşti. Ca întotdeauna, trântind uşa de perete.

De astă dată cu două trofee, câte unul în fiecare mână. Câte un geamantan nou-nouţ, lustruit, de muşama neagră.

Uşa o deschisesei cu cotul; ai trântit-o de perete în urmă cu tocul încălţării.

— Nu strigi bravo, bravissimo, bătrâne batracian? ai întrebat cu oarecare deziluzie în mijlocul odăii, profund ulcerat de apatica mea lipsă de mirare, de bucurie, de entuziasm.

Ou obidă şi cu gândul la drojdia chiverniselilor noastre, boscorodii morocănos:

— Asta ne mai lipsea! Chelului tichie de mărgăritar, şi nouă – geamantane de lux.

— Ce lux, bre, ce lux? Carton presat şi muşama. Spoială!

— Bine, spoială. Spoială ne mai lipsea nouă, Vladim?

Tu te-ai burzulit:

— Măi, ce ingrată lighioană mai eşti! Şi ce greu de cap cefalopod! Şi ce calică în imaginaţie celenterată!... Nu pricepi? M-a pârlit cu ele Solomonică Gold, „Regele geamantanelor”, în contul sufletului pe care mi l-au scos cu infantul său moştenitor şi elevul meu, Bubi, după ce l-am salvat de la a treia cădere la pârleazul bacalaureatului. De două luni mă poartă cu vorba şi cu amânările. Azi intru în prăvălie. Ori, ori! Mă încrunt. Bat cu pumnul în tejghea. Strig, urlu, pufnesc, răbufnesc! El, nemuritor şi rece, zâmbitor şi afabil, mă invită: – Pentru ce vă faceţi nervi,

dumneavoastră, o persoană aşa de distinsă, care scriţi la gazete de vorbeşte toată lumea? Poftiţi şi serviţi-vă cu ceva din marfa prăvăliei. Marfă de voiaj! N-aţi zis că plecaţi? Discută, dacă ai cu cine!... Mai tare el! Rezistenţa corpurilor gumilastice şi amabile... Am ales un geamantan. Mai rămânea să-mi achite dânsul o diferenţă. Rezultat? I-am achitat tot eu o diferenţă şi pentru un al doilea geamantan. Altruist, pentru tine, frăţeşte!... Iar tu, de colo, în loc de recunoştinţă şi mersâm, mă tratezi cu ingratitudine şi cu morală. Mărturiseşte dacă nu eşti cel mai infect echinoderm din toate echinodermele inventariilor voastre... Pofteşte! Pipăie, examinează marfa la lupă, la microscop, la ultraviolete. Spoială; dar spoială extra!... Hai! Nu mai face mutra aceasta acră, să-mi acreşti ultimele ceasuri din târgul laşilor! Ca mini ai să suspini după ele, bătrâne batracian...

Te-ai aşezat turceşte la gura sobei, pe podea, alături de scaunul meu. Şi un pătrar de oră, cu ochii la flăcările jucăuşe, ai recapitulat, cu suflul tău de-atunci, cu amestecul de giumbuşuri şi de nostalgii, avatariile vieţii noastre comune de zece ani pe-al unsprezecelea în târgul nostru adoptiv. Cu ce vibraţii de strune grave; cu ce tresăltări de riset înviorat la amintirile atâtor năstruşnice peripeţii 1 Toate duse, pierdute pentru totdeauna, Vladim ’

Puteam să rezist?

— Cine-ţi rezista ţie, cel de-atunci?

M-au podidit gândurile încă şi mai amare; deşi împestriţate cu amestecul acelor năzbâtioase peripeţii. Sfârşea un capitol. Mă chinuiau neliniştile şi preludiile altor cicluri, ascunse în tainiţile viitorului.

Tot tu le-ai pus capăt tuturora, săltând în picioare.

— Gata, gatova! A se grăbi-grăbire.

Metodic am procedat amândoi la transmutarea buclucurilor noastre din vechile valize jerpelite în

geamantanele noi-nouţe.

Birja aştepta afară, în lapoviţa vrăjmaşă, înspicată de fulgi.

Coana Sultana ne-a strâns la pieptul său matern, planturos şi tălăzuit de tumultul emoţiilor. Moş Haralambie şi-a apropiat de fruntea noastră obrazul spânatec şi uscăţiv, cu manifestări mai avare şi mai puţin expansive; dar în orice caz mai sincer mâhnite decât atunci când se despărţea de nevolnicii infanţi, despre care nu avea ce pomeniri să înscrie în suplimentul gromovnicului cu zodiile pe-o sută de ani.

Tu ai surprins ascunsă după uşă pe Mona-Lizuca, rezemată cu fruntea de perete şi plângând cu sughiţuri. Ai ridicat-o cu braţul vânjos, să-i alături de obrazul tău obrazul ei ud de lacrimi, şi ai consolat-o cu şăgalnice şi înduioşate burzuluieli de adevărat frate mai mare; ca şi cum nu aveai să ajungi vreodată, în cealaltă viaţă a ta, a lepădărilor şi trădărilor, crudul său gâde.

După stâlp, în ploaie, ne aştepta o mogâldeaţă, cu o glugă imensă şi ţuguiată. Turei, adoratorul tău şi curierul de pe maidanuri. Ne-a strâns mâna bărbăteşte, să ne ureze drum bun şi noroc, victorie şi decoraţii pe câmpurile de luptă, mai transmiţându-ţi prin procură şi oarecare suspine de amor din partea tutungioaicei din colţ, madam Iftodiu.

Din lapoviţă şi din întunericul nopţii de noiembrie, răspundeam la semnele prietenoaselor gazde cu alte gesticulări tot aşa de cordiale şi de optimiste.

— Mână, Grişa! ai strigat. Dă bici! Scăpăm trenul...

Grişa a dat bici, şi toate au rămas în urmă în întuneric, în lapoviţă, în noaptea de noiembrie, pentru totdeauna pierdute.

Nu am mai scos un singur cuvânt, nici unul, nici altul. Ghemuiţi sub poclitul de piele, unde răpăia lapoviţa

vrăjmaşă peste capetele noastre, am tăcut amândoi până la gară.

Un hamal bondoc şi oacheş, expeditiv şi din fire voios, ne-a înhăţat bagajele din birjă cu o nemărginită satisfacţie, parcă anume pe noi ne aştepta.

— Clasa I? a întrebat el, mai mult de formă şi oarecum afirmativ.

— De ce clasa I? i-ai întors tu întrebarea, clipind hâtru către mine din coada ochiului. De unde deduci?

— Fasonul şi bagajele de călători, conaşule! Atâta lucru am învăţat a cunoaşte în meseria noastră.

— De data asta te înşeli, cu regrete eterne. Clasa III-a... Află!...

— Glumiţi, boierule?

— Nu glumesc, prietene. Ca să fie totul în bună regulă: cu clasa III-a am sosit, cu clasa III-a plecăm din scumpul nostru târg adoptiv... Dar fiindcă fasonul exterior ne permite, până ce trage trenul la peron pui bagajele în sala de aşteptare cl. I.

Ai dat fuga la ghişeul special, pentru a ne viza ordinele de chemare la oaste, care ne dădeau dreptul la călătorie gratuită până la destinaţie în vagon cl. III-a. Făceau şi acestea parte din ultimele noastre chiverniseli de hârciogi. Fiecare leuşcan – împărţit, drămăluit, economisit, de teama necunoscutului care ne aştepta în Buoureştiul unde tu aveai să ajungi tribunul temut şi rapace, deputat, director de ziar, ministru, vameşul mai tuturor consiliilor de administraţie, al întreprinderilor bancare, industriale, miniere, petrolifere ce-au secătuit ţara între cele două războaie.

Sunt sigur însă, mi-aş pune capul în funia spânzurătorilor, că atunci nu la acestea gândeai. Nici nu-ţi treceau atunci prin minte.

Trântind uşa sălii de aşteptare el. I, ai intrat fluturând

glorios în mână biletele de cl. III, gratuite şi vizate:

— Gata, gatova, bătrâne batracian! Totul în ordine. Hai să ne vânturăm pe peron şi să respirăm un aer mai respirabil, bătrâne batracian!

Afară, pe peron, aerul era într-adevăr neasemuit mai respirabil, deşi umed, rece, cu vrăjmaşe sfârcuiri din lapoviţa înspicată de fulgi.

În acelaşi ungher, aştepta parcă acelaşi grup de oşteni chemaţi la concentrări din dimineaţa plumburie când plecase Vera Arcadievna. Aceleaşi stane de piatră. Aceleaşi mântăli din tablourile lui Grigorescu de la 1877, războiul neatârnării; aceleaşi capele ciuruite de molii; aceleaşi opinci; aceleaşi arme străvechi de muzeu; aceleaşi chipuri aspre, îngândurate şi cioplite în gresie, în granit, în bazalt.

Aceiaşi şi totuşi alţii.

Numere din marele număr. Viitoarea carne d< tun pe care aveam s-o comandăm peste doi ani la atacuri, la victorii şi înfrângeri, în retragerile răpuse cu steagurile înfăşurate, prin defileuri, prin râpi şi zănoage.

Sub lumina gălbie, prelinsă, sleită a becurilor economicoase, grupul lor părea încă şi mai abandonat, încă şi mai mustrător decât grupul celorlalţi din dimineaţa de-atunci. Alte şi alte numere din marele număr pentru care nimeni nu purta nicio grijă şi de a căror soartă nimeni nici nu se sinchisea, în dulcele paradis al neutralităţii şi al espectativei armate, cu asemenea arme preistorice şi cu asemenea soldaţi smulşi din beznele satelor, de la coarnele plugurilor de lemn, de la ogoarele sterpe, din bojdeucile de lut şi de paie şi cârpici.

Te-au dus paşii către dânşii fără vreo intenţie anume.

Aş putea spune că te-ai apropiat dintr-un fel de magnetism animal al speciei, dintr-o atracţie inconştientă şi nepremeditată, sub porunca unor vechi-străvechi şi

irezistibile chemări de obârşie.

Ei au tăcut. S-au strâns imul în altul, mocniţi şi bănuitori, parcă într-o instinctivă formaţie defensivă. Le erai un străin. Un suspect. O primejdie. O iscoadă. Un viclean raliat al lumii duşmane lor dintotdeauna, de departe, din adânc de veac. Un emisar din lumea sălii de aşteptare destinată protipendadei,

Bieţii soldaţi rezervişti, zdrenţăroşi şi rebegiţi de frig în uniformele hărtănite, parcă ar fi preştiut că după ani şi ani aveai să ajungi pentru dânşii, pentru fraţii şi plodurile lor într-adevăr unealta suspectă a acelei lumi, o nouă primejdie, un nou exploatator, vameşul şi fariseul sângeratelor dureri şi amaruri dintre cele două războaie – multtemutul Vladim, cu ale lui sfruntate vladimiade! Ei parcă o ştiau, o preştiau. Eu, însă, nu.

Te-ai apropiat de dânşii, ai deschis tabachera masivă de argint, cadou de la Gogo Vartiadi, şi ai împărţit ţigările ticsite până la cea din urmă. Ai încercat să intri în vorbă cu pornirea ta prietenoasă, firească şi din toată inima, care îndeobşte nu dădea greş şi nu se împleticea ca neizbutitele mele tentative.

Soldaţii au aprins, au început a trage fumul în piepturi cu sete şi au tăcut privind în altă parte.

Un zid al tăcerii. Un avertisment şi acela.

Posomorât şi îngândurat, te-ai întors lângă mine, cu paşi din care se istovise elanul.

Posomorât, încă şi mai posomorât, ai lepădat mucul de ţigară pe asfaltul peronului şi l-ai strivit cu o înverşunare nejustificată sub talpă, aşa cum avea să ne strivească viaţa şi pe noi cu aceeaşi nejustificată înverşunare, mucuri din marele număr de mucuri stinse ale strălucelor promisiuni din România de-atunci.

Tăceam zgribuliţi şi posaci, lângă acelaşi stâlp de schijă grunzuroasă unde-am stat tustrei, cu Vera Arcadievna,

când pleca ea. În lumina becurilor sleită, murdară, agonică, încă şi mai tristă plecare! încă şi mai pustie despărţire – despărţire de nimic şi de nimeni. Ca un preludiu încă şi mai dezolant. Pe acelaşi peron, pe lângă acelaşi stâlp, în aceeaşi gară dintr-un oraş străin a] unei ţări de vremelnic exil, Vera Arcadievna pleca spre chemările ei, unde o aşteptau prieteni şi tovarăşi de luptă, însoţită de mâhnirile prieteniei noastre.

— Pe când noi?

’ Trenul s-a alăturat de peron.

Ne dezmorţirăm amândoi, şi de îndată tu ai luat, ca întotdeauna, comanda. Cu ajutorul hamalului bondoc şi descurcăreţ, ne-am asigurat loc îndestul de încăpător pe bancheta tare de lemn, văpsită cu grosolanele imitaţii ale nervurilor de frasin. Pardesiile de ploaie – în cui. Totul – perfect. Bravo 1 Bravissimo! Doar că toate cam distonau cu lădiţele şi paporniţele, cu desagii şi boccelele celorlalţi călători din acel vagon al glotimii sărace. Cum distonau şi hăinuţele noastre de duminică, gulerele ştaif, fasonul şi atributele categoriei de voiajori pregătiţi vreme de zece ani pe-al unsprezecelea pentru altă clasă şi compartimentare în prevederile de comoditate şi confort ale Căilor Ferate Române.

Am răsuflat uşuraţi când trenul s-a clintit din loc, şi peronul a început să se perinde pe sub fereastră.

Pe geamul ud, brăzdat de picăturile oblice înspicate cu fulgi, priveam pentru cea din urmă oară mâhnitul nostru târg adoptiv, scufundat în lapoviţă, în noapte, în resemnata lui părăsire. Becurile sărăcăcioase abia se prizăreau răzleţ icicolo. Sus, spre înălţimile Copoului, ca pe-un promontoriu deasupra negrelor abisuri, mai mult se ghicea d< ît se zărea nedesluşit în ploaie şi-n noapte internatul celor opt ani de bursieri în fruntea promoţiilor şi al celor opt ani mereu înveninaţi de obida atâtor amaruri,

de atâtea răni necicatrizate, de ponosul atâtor stigmate pe care le duceam acuma cu noi în necunoscut.

Clădirea o ghiceam în ploaie şi-n noapte după şiragul ferestrelor pal luminate, în geometrica lor simetrie prea bine ştiută: dormitoare, repetitoare, coridoare, biblioteca. Acolo, în amurgurile pustii de duminică, sprijiniţi amândoi cu pieptul de pragul ferestrelor, contemplam nostalgic gara şi trenurile care plecau peste câmpuri, dincolo de coline şi de măguri, întrebându-ne unde se duc, pizmuind călătorii ce izbuteau să evadeze, tânjind, jinduind fericea lor soartă.

Iată unde se duceau! Iată ce fel de jinduită evadare dintr-un exil în alt exil 1

Acestea în anii copilăreşti de şcoală nu le ştiam, nu le bănuiam, nu ne-ajutase nimeni să le întrezărim. Acum le simţeam pe a noastră socoteală, cu tot pustiul fără de oaze din noi. Exiluri în lumi fără de milă, fără de-o cumpănă a dreptăţii, fără de zări.

Trenul a ocolit în curbă domoală smârcurile din Fundacul Broscăriei, înainte de a se aşterne zomic la drum întins.

Felinare încă mai răzleţe şi triste. Cocioabe încă mai dărăpănate în bezne şi-n zloată, încă mai jalnice vestigii ale erelor primordiale, lacustre. Cum să nu-mi amintească şi jalnicul meu naufragiu din seara memorabilei tale conferinţe, care nu contenea să-mi sângere inima cu răni pe veci netămăduite? Şi cum să nu recunosc într-o pornire frăţească simplitatea decisă, rapidă şi neprecupeţită în care tu ai săvârşit, fără să-mi destăinui vreodată, tot ce-aş fi năzuit eu cu atâta râvnă şi n-am fost capabil a îndeplini, mai şi naufragiind în băltoace cu al meu grotesc plocon de cofeturi, de unde se scurgeau balele bunelor intenţii cleioase şi eşuate? „Ce-ţi pasă, bătrâne batracian? Nu-ntreba şi nu ai teamă. Când te-am dat de sminteală vreodată?” într-adevăr! Puteau să răspundă şi s-o confirme

în locul tău dulgherul Vasile Neagu, soaţa lui, biţa Natalia, copilaşii lor, Filimon Gruia, băieţandrul malarie şi avid de învăţătură, salvat din smârcuri şi din deznădejdi. Tot atâtea fapte duse spornic până la capăt. Tot atâtea vieţi omeneşti care-ţi rămâneau ţie datoare în urmă, în fostul nostru târg adoptiv, pentru o mână întinsă atunci când nămolurile putrede ameninţau să-i înghită. Tu găseai spontan energie, timp, leac, soluţii. Eu? Neputincios şi netrebnic, eu m-am ales doar cu oroarea de a mai călca vreodată pe acolo cum ocolea trenul acele regiuni blestemate.

Fără să-mi dau seamă, palma mea s-a încleştat pe umărul tău cu drag şi cu mai fierbinte prietenie, recunoscându-ţi superioritatea. Îţi acordam circumstanţe atenuante pentru toate juvenilele slăbiciuni, contradicţii şi bijulisme din cei zece ani pe-al unsprezecelea, până la cel mai recent episod din sala de aşteptare boierească de cl. I şi până la suspectele tale regrete de pe peron.

Mai aveau vreo importanţă deosebită? Le răscutnpărai pe toate. Neghină şi pleavă din grâul cel bun, pe care le va alege şi le va arunca la gunoaie triorul şi vânturătorile vremii.

Aşa gândeam cu învăţămintele de-acasă, din sat, ale feciorului de plugar, lăsând la o parte celelalte învăţăminte ale ucenicului biolog şi obiectivele fişe de observaţie din care s-ar fi dedus poate încă de-atunci alte concluzii. Încleştarea palmei întârzia pe umărul tău atât de caldă şi stăruitoare, atât de puţin obişnuită în prietenia noastră zgârcită cu asemenea manifestări, încât ai întrebat cu mirare, fără să întorci ochii de la fereastră:

— Ce te-a pălit, bătrâne batracian?

Iar fiindcă eu tăceam, ai răspuns tot tu, dându-le toate pe socoteala privelişte! de-afară.

— Adevărat. Te înţeleg. Chiar celui mai ghimpos echinoderm i se leşiază inima... Sărman târg adoptiv: sărmanul nostru habitat! Câteva pâlpâiri de opaiţe în întuneric, în ploaie, în vânt.

— *E finita la commedia!* ai rostit tu în limba lui Dante şi a lui Salvatore Rovetta. Începe alta. S-o vedem ce brânză! ai adăugat în limba ciobanilor noştri carpatici, de-acasă.

Amândoi ne-am întors de la fereastră spre locurile de pe bancheta dură de lemn. Şi abia atunci pot spune că am luat contactul deplin cu realitatea vagonului şi a tovarăşilor de drum.

Era lumea noastră, cea autentic a noastră, de obârşie, de fapt şi de drept. Ţărani scofâlciţi, ţărănci fără vârstă, veştede şi cu sclipirile ochilor împâclite de la primii copii, ca mamele noastre. Soldaţi, meseriaşi; bărboşi şi slinoşi negu. Itori de sat. Un jandarm lăbărţat pe două locuri, ca o imagine prezentă şi în vagon a lăbărţaţilor din comuna rurală unde în exerciţiul funcţiunii reprezenta puterea centrală de stat, cu autoritate nelimitată, cu pumnul, cu baioneta şi carabina. Se lăbărţase, adormise şi sforăia cu gura deschisă, privit şi prin somn cu o încruntare duşmană de muncitorii în straie cârpite şi desperecheate. Norod; numerele din marele număr. Şi izul acela de vestminte plouate, de încălţări ude, de iuft şi fum de tutun cl. IV sate! Şi lumina aceea împuţinată, gălbie, sleită a lămpilor cu ulei de rapiţă, care dădea vagoanelor sărace o tristeţe specifică şi iremediabilă; de altfel, ca toate luminile muribunde ale târgurilor, pieţelor, străzilor, gărilor, caselor şi tuturor nopţilor de-atunci.

Vagonul era ca pentru o asemenea lume. Lumea – ca pentru ’asemenea vagon. Lumea cea autentic a noastră, de obârşie.

— Măi, parcă toate s-ar petrece într-un vis răiu! te-ai ridicat de pe bancă, pierzându-ţi răbdarea. Dracul să ne

pieptene 1 Eu mă duc să mai iscodesc prin tren. Mare lucru să nu descopăr alţi colegi, care-au purces şi dânşii în ceasul al unsprezecelea cu ordinele de chemare în buzunar!

Ai plecat.

Eu am rămas lipit locului, să filtrez picătură cu picătură în mine drojdiile de gânduri amare.

Cât voi fi rămas astfel în ghemuita-mi neclintire? Un ceas? Două? Cei mai mulţi dintre drumeţi moţăiau răpuşi de somn.

Ai intrat tu, cu ţigara între buze şi cu faţa vesel destinsă din încordarea cu care plecaseşi, probabil după cine ştie ce plăcută întâlnire, după cine ştie ce voioase taclale, într-un alt vagon, cu o lume mai apropiată de stadiul metamorfozelor noastre. N-ai scos nicio vorbă; ai venit mut să te^aşezi pe bancă, lângă mine; ai zvârlit ţigara jos. Ţi-ai acoperit faţa pe jumătate cu pulpana mantălii de ploaie din cuier.

Aşteptam.

Aşteptam să-mi spui cu cine te-ai întâlnit, ce-aţi vorbit, ce te înveselise. După ţigara de jos, cu capătul aurit, bănuiam ceva prin deducţie, prin metoda de reconstituire a lui Cuvier. Vreun coleg din vagoanele de cl. I sau din vagonul de dormit. Unul din cei care ne întâmpinaseră cu ifosele odraslelor de protipendadă şi cu râsul lor răutăcios, acum zece ani pe-al unsprezecelea, când soseam mocofani necioplţi de la stână.

Zădamic am tot aşteptat.

Cu ochii închişi, cu faţa împietrită, chinuită, străină, ţi-ai tras pulpana mantălii de ploaie mai deplin peste obraz. Iar eu, în loc să mă reazăm de umărul tău şi să încerc a dormi, sprijiniţi unul de altul, încălziţi unul de la căldura altuia, ca de atâtea ori în zece ani pe-al unsprezecelea, m-am tras instinctiv mai la o parte, spre capătul băncii.

Ţăcănitul roţilor de tren repeta la infinit, din ce în ce mai accelerat şi mai obsedant, cum avea să mă prigonească mulţi şi nesfârşiţi ani mai târziu:

— În-co-tro mergi? În-co-tro mergi? Înco-tro? încotro-încotro-încotro-încotro?...

CARTEA A TREIA
RĂZBOAIE ŞI PĂCI

ÎNTÂIUL CAPITOL

În noaptea brăzdată de fulgere, când ai plecat de-aici trântind uşa să rătăceşti mai departe prin bezne, prin ploaie, prin trosnetul brazilor detunaţi de furtună, mereu nu conteneai să faci apel la crâncena vamă pe care âm plătit-o împreună războiului.

Chemai, implorai trecutul, să te izbăvească de neînduplecatul prezent.

Lesne de ghicit.

Prea ieftin tertip, dintr-o prea ieftină urzeală.

Am priceput pe măsură ce-ţi tremura din ce în ce mai suspect glasul. Pe măsură ce mă apipăiai cu privirea din ce în ce mai pieziş pe sub pleoapele buhăite de acum, în nădejdea că-ţi mai dau un dram de crezare.

Erau cele din urmă şi tot mai miloage încercări, cu tremolo de suspine, cu patetice dibăceli de versat şi exoflisit tribun, pentru a învia dintr-o cenuşă răcită prietenia de odinioară, impasurile împărtăşite frăţeşte cândva, legămintele tinereţii noastre aşa de trădalnic terfelite de tine. Şi le înfăşurai pe toate în ambalajul duioaselor amintiri, doar-doar îmi vor îmblânzi bilanţul preameritatelor judecăţi şi osânde.

Haha! Cofeturi fondante de la confiseria Georges şi din romanţurile lacrimogene de la librăria franceză a lui Baldorn, pentru infantele pale şi vaporoase, sentimentale, din protipendada fostului nostru târg adoptiv. Comic. Comic şi mai mare jalea de nepotrivit cu părul meu cărunt şi năpârlita ta coamă. Nepotrivit cu toate. Cu timpul şi cu

locul. Cu aspra singurătate a pustietăţilor de aici. Cu anii câţi au trecut peste noi. Cu amarul atâtor experienţe, cu drojdia atâtor răfuieli câte ne-au despărţit de mult, pe vecie.

Le bagatelizai de-a valma pe toate, ieftin trecând peste toate.

Exact ca în balivernele interpelărilor tale de până mai deunăzi, care se încheiau cu o culminantă somaţie să ia piuitul auditoriului, cutremurând sala de aplauze şi de tumultul ovaţiilor.

— Aminteşte-ţi anii de război, Alexandre!... mă somai mereu în scâncetul spăsit şi mustrător totodată. Cum de i-ai putut uita?

— Dar nu i-am uitat nicicând, Vladim.

Prea amar îmi amintesc şi cei patru ani pe-al cincilea de război, după cei zece ani pe-al unsprezecelea de şcolari bursieri şi studenţi de obârşie iobagă, cu ale lor nenumărate nădufuri, furişe ademeniri, mizere poticneli. Cum <ş putea să-i uit? Cine dintre noi, cei de-atunci, i-a uitat vreodată?

Nu înfăţişau cumpăna cea mare şi decisivă a tinereţii noastre?

Nu s-au înscris cu hieroglife adânc săpate de baionetă? Cu cicatricele rănilor de gloanţe, de schije şi şrapnele în carnea noastră? Cu invizibile şi necicatrizate plăgi în cuget, să ne mai chinuie îndelung încă nopţi şi nopţi prin somn şi prin vis?

Războiul, cu majusculă. Primul şi cel de-o mai apocaliptică năprasnă, care tăbărî să ne izbească neloial, pe ascuns, tâlhăreşte, la hăţişuri de drum, despoindu-ne de tot ce bruma agonisisem sacrosanct pe băncile şcolilor şi zdrumicându-ne fiinţa pentru totdeauna; oricât de monstruos l-a depăşit în delirul exterminărilor peste un sfert de veac, celălalt, de-al doilea, încă mai sadic, încă

mai savant organizat să ardă de vii în uzinele morţii din lagăre milioane şi milioane de bătrâni, de femei, de mame cu pruncii la sân.

Căci acest război din urmă, de-al doilea, cu toate ororile sale, cu toate fortăreţele zburătoare care au şters într-un ceas de pe faţa pământului oraşe cu vestigii şi monumente de secole, cu toată finala hecatombă atomică de la Hiroşima şi Nagasaki, a fost încă mai dinainte ştiut şi aşteptat.

Din vreme îl vestiseră sumedenie de spectaculare preludii. Ce-a lipsit? Ce n-a figurat în programul, în vacarmul gălăgioaselor demonstraţii?

Şi marşurile fanfarelor militare în stridenta cadenţă a tropotelor de cizme la asalt. Şi trufaşele parade ale echipelor de ucigaşi în lugubrele lor uniforme cu tocul pistoalelor la şold. Şi drapelele festiv pavoazate în pieţele de execuţie cu simbolul încârligat al rugurilor medievale. Şi fulminantele discursuri ale dictatorilor răguşiţi de atâtea răcnete la microfon. Şi fulminantele proclamaţii periodic afipte pe ziduri. Şi periodicile ultimatumuri împroşcate în cele patru zări ale văzduhului de posturile de radio. Şi toată răstită prefaţă de ameninţări şi şantaje, cel puţin făţiş regizate cu surle şi tobe, trâmbiţând o paranoică siguranţă în „misiunea divină” şi în halucinarea unei ordini satrapice pe-o mie de ani, pentru a îngenunchea Europa, continentele, planeta, otova nivelate de şenilele panţerdiviziilor, otova reduse la un vast şi amuţit cimitir.

Astfel, cel de-al doilea masacru al noroadelor n-a mai surprins pe nimeni. Fiindcă nimeni nu mai păstra vreo iluzie.

S-a dezlănţuit preparat dinadins de veşnicii agresori în văzul şi-n auzul tuturora, întru o dinadinsă dislocare psihologică prin teroare, prin contaminare şi panică. Prin consensul şi laşitatea capitulărilor succesive, tot mai

mizerabil şi mai vinovat netrebnice, cu excepţia alarmelor repetate în pustiu de Uniunea Sovietică, pentru cei ce aveau ochi de văzut şi se prefăceau că nu văd, urechi de auzit şi nu voiau să audă.

Pq când noi, eu „Războiul nostru”?

Smulşi din aromeala molcuţă şi călduţă a unui pacifism mălăieţ şi cloroformizat de vorbe, de vagi reverii, de platonice garanţii moarte din născare şi îmbălsămate în mausoleul de la Haga, n-am îndurat oare, dimpreună cu alte milioane şi milioane de tineri de-atunci, cea mai brutală trezire la realitate? Nu ne-am pomenit îmbrânciţi peste noapte în fioroasa şi pentru noi incredibila realitate, pe care ne-o ticluiseră cu totul într-alt fel monarhii, regii şi împăraţii dispăruţi astăzi de pe firmament, sfetnicii şi diplomaţii, generalii şi traficanţii de arme ai „păcii armate”, în tainicile lor puneri la cale din umbră, cu alianţele şi duplicităţile lor, cu rivalităţile şi complicităţile de la *Baliplatz* şi *Quai d’Orsay,* de la *’Wilhelmstrasse* şi *Forreign Office,* de la *Stock Exchange* şi *Wall Street?* N-am filuit nedumeriţi cărţile, atlasurile, manualele de istorie? Nu citeam frecându-ne la ochi telegramele şi comunicatele primelor invazii şi lupte de la frontiere? Nu ne-am târât la rândul nostru în patru labe prin noroaie, şi şanţuri, şi râpi, şi vifore, şi nămeţi, şi mormane de leşuri, prin băltoace de sânge, fără să ştim anume pentru cine şi de ce, pândindu-ne cu scrâşnet vrăjmaş unii pe alţii şi ucigând din înalt ordin, ca să nu fim ucişi? — aşa cum te-ai încumetat s-o scrii într-o seară de toamnă cu molatice foşnete în ramuri, dar sub imperiul unei sumbre şi rebele viziuni, cu neînfricarea tinereţii tale din acei ani?

„Războiul nostru” de-atunci 1

Brusca şi totala sălbătăcire, resălbătăcire din înalt ordin, care ne-a minat pe câmpurile de bătălie, luându-ne din chinovia cetaniilor şi nesfârşitelor sofistificări pentru sterpe

himere din cărţi, abstracţii din cărţi, eroi şi eroisme din cărţi, prejudecăţi din cărţi, controverse din cărţi. Un univers factice de hârtie, de cerneală şi litere de tipar.

Un simulacru părelnic al vieţii, insinuant şi perfid ca plăsmuirile fumului de opiu, care ne înstrăinaseră într-atât de viaţa cea vie, încât atunci când stăpânii şi arbitrii lumii din acea vreme au socotit momentul propice să ne prăvălească în genunile morţii, găsiră numai bine două amorfe şi docile unităţi statistice, două numere matricole din efectivul diviziilor de război, numai bune de trimis orbeşte şi fără crâcnire să ucidă din înalt ordin, ca să nu fie ucise din alt înalt ordin de gloanţele altor unităţi statistice, în alte uniforme, de dincolo de front.

Cum s-ar putea uita toate? Cum să le uităm mai ales noi, din generaţia şi contingentele de-atunci, care am fost cobaii primelor experienţe în stil mare, primelor tancuri, primelor gaze asfixiante, primelor bestializări ale ştiinţei şi tehnicii, din primul război mondial?

Numere nivelate din marele număr. Victime pasive din noianul predestinat al victimelor.

Cele câteva pagini, oricât de brave şi de-o explozivă vehemenţă, tipărite într-o revistă a neutralităţii din România celor dintâi doi ani de război, ca paginile tale care-au stârnit oarecare vâlvă şi ţi-au scos la iveală numele din anonimat, ce altceva demonstrau la urma urmelor în viermuiala de zarafi, de samsari, de contrabande, de afacerişti şi patriotarzi de ocazie? Şi ce rezolvau? Şi ce-âu însemnat altceva toate, în afară de-o vociferantă intrare în arenă, cu anticipaţie fertilă în tot soiul de elastice răstălmăciri, de gumilastice argumentări trase de păr, pentru viitoarea şi mănoasa ta carieră de viitor şi acerb tribun al foştilor combatanţi ’ din înalt ordin? Haha! Tribunul poporului, rapacele şi dogitul tribun de mai târziu, cum se vădiră toate când ţi-a venit sorocul la

marele mezat al României Mari dintre cele două războaie şi cum mai captivaseră încă, să le recite cu neghioabă emoţie preaîndestulă vreme, doar pe devotatul prieten al copilăriei, al adolescenţei şi tinereţii tale, pe bătrânul, incurabilul bătrân batracian.

Se întâmplă însă cu mine acum un fenomen deosebit de ciudat, deşi în firea lucrurilor, gândind bine.

Ia aminte, Vladim.

Te păştea să te ţintuiască definitiv la locul tău de drept, ca la un definitiv stâlp al infamiilor, acel fenomen ciudat şi totuşi firesc, vrednic de ticăita manie a observaţiilor, înregistrărilor şi concluziilor experimentale. Vrednic de tipicul bătrânului batracian de-atunci, din chinovia cetaniilor şi din ungherul său de pat cu maldăre de caiete şi notiţe împrejur, rămas acelaşi şi astăzi, măcar faţă de neschimbata şi tenacea perseverenţă în proba fişelor de confruntare.

Pe acelea nu le poţi minţi. Acelea nu te mint.

Nu mint.

Ascultă, Vladim, deci ascultă I...

Cu începere de azi şi cu ochii la vechiul răboj al vechilor episoade, pe toate le văd, le simt, le recapitulez, le trăiesc şi le drămăluiesc altfel în cuget. Altfel îmi apar în lucidele confruntări.

S-a spălat mâzga vâscoasă, băloasă, siropoasă, a înduioşatelor amintiri, la care apelai.

Altfel se înşiruie şi se prezintă acum altor interpretări cu de la sine putere acele amintiri fără început şi sfârşit, aşa cum mă învăluiră pe încetul şi m-au năpădit sub condei după ce-ai plecat trântind uşa, s-o dezbârni din balamale. Aşa cum m-au ţinut închis cinci săptămâni aici, între ziduri, cu tine, cu fantoma ta, cu mine, cu fantoma mea, cu fantasmele tinereţii noastre, să descâlcesc mrejele tulburelor, măreţelor şi naivelor, dar generoaselor plănuiri

şi avântări, pe care vitregia existenţei mele de belfer obscur le-a sleit treptat în mine, pe care tu, cu incomparabilele tale înzestrări, cu agera ta ascuţime şi cu multiplele tale arme cu tot, le-ai vândut pentru blidul de linte. Mereu mai şovăiam. Mereu mă mai îmbulzeau întrebările. Mereu se mai strecura printre cele mai neînduplecate judecăţi şi verdicte o mijeală de indulgenţă şi de compătimire, de regret pentru ceea ce-ai fost şi făgăduiai a fi.

Toate s-au încheiat. Rămân pecetluite.

Rămâi cel de-acum, din noaptea când ai pornit să rătăceşti în neantul tău, precum meriţi şi precum ţi-ai făurit viaţa, împleticindu-te prin bezne, prin ploaie, prin trosnetul brazilor detunaţi de furtunile care au doborât lumea anilor tăi din urmă şi n-ar fi avut drept să te cruţe. De ce credeai că nu se mai află expieri? Te aşteptau de mult.

Le-a bătut ceasul.

Pe mine întrucât să mă doară şi să mă înduioşeze în numele amintirilor?

Durutu-te-a să te înfioare şi te-a înduioşat cândva agonia Mona-Lizucăi noastre? Dimpotrivă. Opritu-te-au amintirile legămintelor de odinioară, pe povârnişul cinicelor lepădări, cât mai era timp? Dimpotrivă.

N-ai şovăit să suprimi tot şi toate din calea ta.

La cinci săptămâni după noaptea când ai plecat trântind uşa, aseară, deodată, s-a dezvelit cerul înalt din nori şi neguri şi ploaia mocnită.

Sclipeau stelele pe bolta albastră, de cobalt.

Îşi palpitau iarăşi enigmaticele lor semnale luminoase din infinitul spaţiilor cosmice, care în pridvorul conclavurilor din vara anului 1914 ne îmbiau de atâtea ori să ne călătorim cu gândul şi cu vorba, cu hiperbolice fantasmagorii de ucenici cărturari, evadând cel puţin aşa

din marasmul şi toropeala târgului nostru adoptiv, scăpând măcar aşa din cleştele întrebărilor imediate şi făr'de răspuns, câte ne împresurau atunci să ne stingă hohotele şi gâlcevirile băieţoase în gâtlej.

Cerul şi stelele de-atunci. Eu, cel de acum.

Pe fereastra deschisă năvăliră efluviile umede de cetină, de ozon, de răşină.

M-am scuturat ca din somn. Şi dezmeticit din hipnoza amintirilor, lepădai condeiul cruciş pe foile de hârtie.

Alt climat, alt habitat, altă epocă, alt ciclu. Altul şi eu. Altul, cât de altul şi tu!

Peste atâtea decenii şi atâtea surpări, cu atât de neagră şi străfundă prăpastie între noi; peste atâtea începuturi de viaţă ale altora de vârsta noastră de-atunci, ca feciorul meu Vlad, ca toţi ceilalţi copii ai mei, fremătând de neastâmpăr să-şi făurească altă lume a lor, nouă, mai dreaptă, mai bună; peste atâtea şi atâtea, ce mai căutau – să disculpe, să repare, să ierte – vechile amintiri? Fii unde eşti! Ispăşeşte, dacă vreo ispaşă poate răscumpăra tot ce-ai tăvălit tu în noroaie din viaţa şi harurile care nu-ţi aparţineau numai ţie.

Gazda mea de-aici şi de acum, măicuţa Ruxandra, a prins să-mi dea târcoale robotind încoace şi încolo, la îndatorinţele ei de gospodină. Am înţeles tâlcul acelor stăruitoare trebăluiri, şi i-am luat înainte.

— Bine, măicuţă Ruxandră! De se iveşte mâine soarele din plin, trec şi eu pragul afară, să mai vântur pe cele poteci şi coclauri. Ce-ai zice?

— Taman...

— Taman, ai vrea numaidecât să te las slobodă?

— De...

— Slobodă, să râneşti în voie gunoaiele câte s-au adunat şi să mai alungi duhoarea de mahorcă?

— Vorbă de aur ţi-a ieşit din gură, dragă domnule.

— Aşadar, asta era? -

— Cam asta. Fiindcă nu-i spune că se cheamă viaţă să mucezeşti aicea hojma gheboşat la masa de scris, patruzeci de zile şi patruzeci de nopţi.

— Ba nu 1 am protestat ridicând condeiul, depus pe foile de hârtie, şi gesticulând cu el ca o armă. Te înşeli, măicuţă Ruxandră. Tot viaţă se cheamă: viaţă a fost şi viaţă este. O viaţă de demult, cu gunoaiele ei, pe care am mai trăit-o eu încă o dată, aicea, la masa de scris.

— Cu alte cuvinte, adică nu scriai despre buruienile, gândacii şi lighioanele dumitale?

— Nu, mătuşă Ruxandră. Din păcate, de astă dată nu! Lighioane şi mătrăgune din tinereţea mea. Abia acum le pun cruce 1 Le pregătesc de îngropăciune cu tot dichisul de datină: spovedanie, prohod, veşnica pomenire.

— Au şi mătrăgunele? Au şi lighioanele prohodul lor?

— Au, n-au, le-a venit rândul 1 Cam târziu m-am trezit să-mi dau seamă.

— Atuncea, tot e bun. N-ai pierdut vremea.

— Nicidecum.

— Care va să zică, mine fac curăţenie?

— Fă, măicuţă Ruxandră! Fă, că pe urmă mă apuc şi eu de altă curăţenie, vârtos, de nădejde, adunând grămăjuite toate gunoaiele, să le zvârl afară, ducă-se.

— Tot cu făraşul să le zvârli? zâmbi ea blajin. Întreb ca să ştiu şi să-ţi pun la îndemână după sobă mătura şi

făraşul...

— De prisos. Nu-i nevoie. Curăţenia mea am s-o fac poate tot aicea, la masa de scris... însă schimbând altă peniţă la condei, cu vârful de fier, mai ascuţit decât al sculelor noastre de disecat lighioanele cu pungi de venin. Şi altă cerneală, mai neagră decât catranul, cum am avut eu parte în viaţă tot de negre amaruri.

— Hm!...

Bătrânica a clătinat din cap sub broboadă, nemaiştiind dacă se cuvine să zâmbească a râde şi să arate semne de mâhnită participare la amarurile câte m-au prigonit în viaţă.

Nu prea înţelegea ce anume voi fi voit să spun şi nici nu-şi punea mintea la cazne să priceapă. Nu pătimea nici de iscodelnica meteahnă a coanei Sultana, gazda noastră de pe vremuri, să-mi citească neapărat gândul, ofurile şi sortirile în drojdie de cafea, în bobi ori în cărţile slinoase; rigii bărboşi de verde, fantele de ghindă, dama de pică.

A clătinat deci într-o doară din cap sub broboadă şi a alipit încetişor uşa, lăsându-mă în singurătate cu foile albe, cu amarurile negre, să mă roadă înainte până ce le-oi zvârli grămăjuie, ducă-se.

Fiecare cu goangele lui 1

Dar astăzi, dis-de-dimineaţă, soarele a răsărit într-adevăr cu însuliţări de raze atât de triumfale deasupra piscurilor de stânci, cu o lumină atât de proaspătă şi de fantastic irizată peste vârfurile de brad, încât nici eu nu-mi mai găsii astâmpăr. Nu m-am îndurat să mai mucezesc cocârjat pe scaun la masa îngustă a celor patruzeci de zile şi patruzeci de nopţi, numai şi numai de hatârul tău şi al tinereţii noastre de mult sfârşită, despărţită, împărţită, pecetluită.

„Hai! Pofteşte, rogu-te, afară! Vântură-ţi ciolanele bătrâne, cum te lăudai, bătrâne batracian!” – mi-am zis pe jumătate ironic, pe jumătate imperativ, să-mi insuflu energie şi curaj.

Iar de îndată m-am şi executat. În doi timpi şi trei mişcări mă pomenii tuflind basca băieţeşte pe-o sprânceană, înşfăcând din cuier pe braţ ponosita manta de ploaie pentru orice neprevăzut şi pornind de sârg în urcuş pe pripoarele potecilor de piatră cu mers sprinten, uşor, avântat, de care pe drept cuvânt mă minunam singur.

Parcă m-aş fi eliberat de-o înăbuşitoare povară, descărcată şi părăsită la masa vrafurilor de foi.

O potecă. Şi alta. Şi alta...

Ce uşuraţi paşii! Ce limpezite zările! Ce blânde razele de aur moale, care-mi dezmorţeau miraculos reumatismul şi rugina oaselor bătrâne de hodorog candidat la pensie, cu trei gradaţii pe-a patra.

Am poposit într-un târziu pe-un ţanc de granit încă jilav, cu mantaua de ploaie împăturită coltuc dedesubt, să contemplu îngândurat văile de departe şi să cercetez pe îndelete în mine, pâcâind fumul tutunului sărăcăcios din vechea-mi pipă de încredere. *Quantum mutatus ab*[22]*...* Cât de în urmă, hăt! dincolo de timp, era după-amiaza celor dintâi fumuri din pachetul tutunului olandez de Java, sorbit cu pueril deliciu de studentul rezemat de bara unei vitrine într-un anacronic târg adoptiv! Piaţa Unirii, fraţii Rovetta cu a lor antică firmă din celălalt veac, librăria lui Baldom, birjele muscalilor cu roţi de cauciuc, telegarii Orlov cu hamuri nichelate, vânzătoarea de flori, afişele memorabilei tale conferinţe, buricul universului nostru de atunci... Am alungat amintirea. Am alungat cu o sfârlă gâzulia cu aripi transparente şi punctate, de safir, care a descins din zbor pe dosul palmei, netezindu-şi antenele. Am aruncat cu vârful încălţării puiul de şopârlă, delicata miniatură sculptată în jad, care se oprise imobil pe-o foaie lată, argintie, să mă examineze în imobilitatea mea de stană, cu ochii lucioşi, inelaţi, aurii. Am lepădat jos şi tulpina de cruciferă rară, alpină, din flora Bucegilor, pe care de mult o căutam şi o mai ţineam maşinal, uitată, în mână. Nu mă mai interesau.

Inventarierea lor în izvoadele de belfer mi-ar fi slăbit atenţia cercetărilor în mine... M-am strămutat apoi, după soare, pe-o altă lespede sură şi ceva mai zbicită, din altă

22 Ce mult s-a schimbat! (lat.).

poiană. Şi tot aşa, într-un neogoit nesaţiu de căldură şi lumină, până sub seară.

Nu m-au vlăguit nici urcuşurile, nici aerul tare, poate prea tare şi ozonat pentru un piept de convalescent ieşit dintr-o boală neîndurat de grea şi istovitoare, torturată de obsesii, de vedenii, de spectre. Nu m-a încercat nici foamea, nici setea, să mă îndemne îndărăt spre sălaşul celor patruzeci de zile şi patruzeci de nopţi, de neîntreruptă veghe la masa de scris.

Nimic.

Toate într-o animală euforie.

Da 1 Mă simţeam uşurat de-o năbuşitoare povară lăuntrică.

Pe urmă, după vechiu-mi năravşi cu fidela asistenţă a vechei pipe de încredere, mi-am lămurit fără alte fişe de observaţie şi fără confruntarea altor concluzii experimentale, de unde veneau toate.

Fusese o eliberare, pe care n-am precugetat-o. Dar s-a desăvârşit de la sine în cele patruzeci de zile şi patruzeci de nopţi cât nu m-am clintit de la masa de sub geamul vânăt, împâclit, aburit, opac, întunecat de ploaia ce-mi perdeluia zările, să nu-mi lunece cumva ochii la chemările din afară.

Copilăria, adolescenţa şi tinereţea de-atunci, de demult, zăcuseră prea îndelung asfixiate, nemărturisite nimănui pe de-a întregul, necercetate şi nepipăite îndeaproape nici chiar de mine, în ceasurile de obidă ori în zbuciumul legitim al acelei vârste; mai amplificat, mai agravat încă şi de zbuciumele originii rurale într-o lume care nu era a mea, ostilă, străină, presărată de adversităţi şi căpcăni şi perverse seducţii. Amintirea acestor zbuciume dospise prea îndelung, ca o tumoare ascunsă vreme de ani şi de ani. Ani şi ani mereu dat la o parte.

Mereu tu înainte, şi eu după tine.

Aspiraţii, visări, nelinişti, căderi, dezamăgiri, alte tulburi şi juvenile avântări, cu alte nesăbuite împotmoliri în smircuri stătute, ca în Fundacul Broscăriei din târgul nostru adoptiv; pretutindeni şi întotdeauna, în tot şi în toate, cuvântul, iniţiativa şi dezlegările îţi reveneau mereu ţie, după chipul şi asemănarea firii tale.

Nevolnicul batracian, în searbădele lui tentative de emancipare, mereu se pomenea fără glas sau numai cu o orăcăială confuză. Toate dăinuiau în mine, ghemuite înăuntru, să mucezească refulate, filtrând o secreţie toxică şi mereu paralizantă. Prietenie... De toate m-am eliberat abia acum, la masa şi pe hârtia mărturiilor din ultimile cinci săptămâni, pe care n-aş avea de ce să le reneg, nici să le rectific, să le sulemenesc şi să le pieptăn; dar dintr-o dată nu le mai văd cu aceiaşi ochi şi nu le mai simt cu aceleaşi tresăltări de inimă. S-a sfârşit. S-au dus, ducă-se! M-am descărcat de vechea, covârşitoarea povară.

Tumoarea trecutului lent acumulată s-a resorbit în fine, s-a evacuat de la sine.

Ştiu.

În filmele cinematografice, mai mult sau mai puţin instructive, nu o singură dată se înfăţişează spectatorilor evoluţia unei plante în cinci minute. Sămânţă, germene, colţ, tulpină, ramuri, mugure şi boboc, frunză şi floare, păstaie ori fruct: din nou altă sămânţă şi alt germene. Toate în cinci minute 1 Sau în regnul animal, mai plastic şi mai impresionant încă, evoluţia şi metamorfoza lighioanelor din neamul zoologicei mele porecle, bătrânul batracian.

Dar lupta invizibilă, necurmată, cu mediul şi condiţiile înconjurătoare? Dar fotosinteza plantelor, care ne-a mijlocit tuturora viaţa pe planetă, din energia soarelui? Dar metabolismul, asimilările, eliminările, prelucrările intime? Dar simptomele de degenerare sau factorii de redresare?

Dar procesul invizibil de adaptare ori de rezistenţă? Dar însuşi secretul vieţii şi al biruinţii, secretul alterărilor sau al imperceptibilelor treptate acomodări, care prelungesc şi păstrează specia, însuşirile sau racilile ereditare ale speciei, prin individ şi peste individ?

Fără acele amintiri încredinţate foilor de hârtie cu altă destinaţie, în cele patruzeci de zile şi patruzeci de nopţi, după o viaţă întreagă de înfrântă şi apatică resignare; fără înşiruirea etapelor, crizelor, îndoielilor, mirajelor, tentaţiilor şi dependenţelor care ne-au zbuciumat împreună atâţia ani, anii de-atunci, cum s-ar explica oare toate şi cum s-ar înţelege toate?

Nici creşterea vegetalelor şi animalelor nu-i rectilină, continuă, dintr-un tras. Se întrerupe şi urmează în salturi zvâcnite, după crize stagnante de repaus şi stadii de reculegere, în care au adunat energii noi de altă ori fie şi de aceeaşi substanţă. Regretabil este că pentru mine reculegerea s-a amânat atât de târziu. Însă şi cioatele negre, în aparenţă moarte şi inutile, mai dau uneori din vechile rădăcini alte lăstare întinerite şi viguroase, să înfrunte din nou viaţa şi ciclurile, atât de rapid şi schematic lichidate pe ecranul filmelor mai mult sau mai puţin instructive la cinematograf.

De pe lespedea de piatră, când soarele s-a înclinat către apus peste vârfurile de brazi şi peste piscurile de munţi, nu-i nicio mirare aşadar că m-am ridicat cu paşi încă mai sprinteni şi încă mai uşori. Ca o eliberare.

Mă simţeam altul.

Fără blestemata povară lăuntrică, fără cătuşe, fără împleticeli, altul, regenerat.

Toate erau iarăşi imense şi în acelaşi timp pe dimensiunile perceperilor noastre terestre: cer, munţi, poieni, brazi, miresme, licurici, şopârle, gâze, ierburi, izvoare. Toate contopindu-se de sus şi de jos într-o

nespusă, magică armonie. Ce mai însemnau netrebnicile noastre răfuieli şi incriminări?

Licăreau iarăşi, aprinse treptat, stelele sus, pe bolta înaltă de cobalt, cu magneticele lor chemări luminoase. Chiar şi orgoliosul Leverrier, sarcasticul detractor al tagmei şi metodelor noastre de mocăită investigaţie, ar fi ridicat fruntea să privească şi să caute locul din spaţiile infinite, unde calculele sale au indicat orbita planetei Neptun, nesinchisindu-se s-o vadă şi s-o mai verifice îndeaievea vreodată. Ce pulbere o viaţă ori două de om cu sărmana pulbere a deşertăciunii lor, faţă de pulberea sideral, faţă de nemărginirea universurilor galactice la distanţe de mii şi milioane de ani-lumină şi totuşi solidare între ele, echilibrate, organizate, armonizate de legi deocamdată încă prea puţin cunoscute!

Gândul însă, departe de a mă copleşi răpus de sentimentul nimicniciei, mi-a biciuit resortul paşilor mei nerăbdători, întineriţi pe cărările oable de stâncă.

Mai avem încă multe de identificat, de răfuit şi de restabilit în îngustul nostru univers, la masa îngustă a recapitulărilor şi judecăţilor, Vladim, fie şi în lipsa ta, împricinatul cel mare. Căci tu, acuma, prezent, ori nu, ce mai însemni şi ce-a mai rămas din tine să te apere?

Un stârv, tulburând armonia unei pajişti scăldată în lumina aurorelor. *Hâc jacet pul vis, cinis et nihil!* — ne cita odinioară răposatul dascăl de latină, care ne învăţase pe noi, feciorii de şerbi analfabeţi în cojoc şi opinci, să scandăm cu toată arta romanilor în togă şi cu patriciene sandale stihurile lui Virgil, lui Ovidiu, Horaţiu, Lucreţiu şi Plaut – *aici zace pulbere, cenuşă şi nimic!* Pe ce lespede de mormânt nu s-ar potrivi inscripţia fiecăruia, cât de mari sau de mici? cât de atotputernici sau de umili anonimi din nesfârşitul anonimat al nesfârşitelor generaţii, de azi ori cu două milenii în urmă? *Hâc jacet...* Pentru cine, oricare, în

afară de tine, Vladim? Fiindcă pentru tine, cel din ultimile decenii, cel de-acum, n-ar mai fi just. Ai uzurpa şi după moarte dreptul altora, cu un preamărinimos şi nobil epitaf, în tine n-a mai rămas să zacă decât gunoi, puroi şi nimic altceva.

Tot ce-ai ales tu singur să faci din tine şi din tot ce nu era numai al tău.

Aminteşte-ţi de anii de război!... nu încetai a scânci într-una, înainte de a pleca trântind uşa. Cum se pot uita?

Da, Vladim.

N-am uitat nici acei ani de război, de şcoală militară, de concentrări, de mobilizare, de ofensive şi retrageri, de luptă, de încleştată rezistenţă în tranşeele Carpaţilor, la Caşin şi Oituz. Cum s-ar putea să-i uit, chiar dacă m-aş căzni să mă dezbăr de amintirea lor? S-au înfipt de pe atunci să roadă în toată fiinţa mea. Patru ani pe-al cincilea, dintr-o tinereţe fără întoarcere, pentru totdeauna retezată, întreruptă, zdrobită, ucisă, din înalt ordin. Numai că acum, la masa îngustă de lemn din încăperea de-aici a măicuţei Ruxandra, eliberat de tumoarea înduioşărilor ce te înglobau şi pe tine, mi-i amintesc altfel.

Fără drept să mai beneficiezi de nicio amnistie. Nu ce-ai săvârşit cândva înseamnă neapărat ceva.

În cumpănă apasă greu şi hotărăşte numai chipul în care te-ai învrednicit mai apoi să duci înainte ori nu acele fapte, poate la origină spontane şi cu desăvârşire lipsite de-o mârşavă ori măcar de-o îndoielnică socoteală. Le-ai prostituat într-un mizerabil oportunism, lihnit de procopseli, de situaţii, de titluri, de ambiţii? Mizerabile duplicităţi rămân pe vecie!

Vezi ce-ai pierdut? Pricepi ce-ai bălăcit să spurci de-laolaltă în una şi aceeaşi troacă din a doua jumătate a vieţii?

Nimic nu le mai spală să te absolve, în nicio amintire.

Toate se înverigă, se alcătuiesc, se însumează într-un sistem de frauduloase măsluieli, sistem de altminteri adoptat şi patentat după război şi între cele două războaie de-o listă întreagă de alţi mehenghi electorali, de alţi speculatori, paraziţi şi profitori, comparşii tăi, deşi de-o altă plămadă, cu totul inferioară.

Păcatele şi renegările, vânzările tale atârnă în baL iţă cu atât mai greu şi mai fără de iertare Dânşii n-aveau ce pierde. Tot s-ar fi bălăcit. Tu, cu ale tale aripi de zboruri înalte, ai optat pentru târâşul lor de larve în tină. De ce te mai tânguiai, blestemând viaţa, vinovata cea mare?

Să recapitulăm, de vreme ce-a venit sorocul lucidelor înregistrări la rece, ca să sfârşim mai repede cu acest capitol al războiului, al „Războiului nostru”, cu majusculă.

Crâncenă vamă, evident! Crâncene mutilări exterioare şi mai ales ascunse, invizibile, perfid fatale, pentru o tinereţe perfid deviată de la fireasca năzuinţă a vârstei, să-şi afle vreo mântuire cumva. Predestinată carne de tun.

Nu pentru toţi, însă, la fel de crâncenă vamă.

Pentru tine, oho! ce nimerit prilej să scoţi la iveală şi să pui de pe atunci la preţ în vitrina viitoarelor concurenţe de la licitaţia şi desfacerea generală multiplele şi variatele însuşiri, care nu se găseau pe toate drumurile, la toate răspântenile şi la toate tarabele de bâlci. De la bâlciul României Mari.

Mai întâi, chiar de la început, nicio clipă n-ai scăpat din vedere grija chiverniselilor cu de îndată folos. Intuiţie? Calcul? Întâmplătoare coincidenţe? Instinctul hârciogului – *Cricetus-cricetus* – care ne umilise pe amândoi în spovedaniile dezolate din pridvorul conclavurilor, şi de care ne-a consolat cu atâta simplitate prietenească să se împace cu noi înşine Vera Arcadievna, în îngânduratele şi sincerile ei mărturisiri de pribeagă? Ce mai importă?

Dincolo de faima încă recentă, adusă cu tine în oştire

din târgul nostru adoptiv şi studenţesc, dincolo de’ ecoul zarvei stârnită de articolul cu pricina şi de rumoarea polemicilor ce-au urmat – Vladim pacifistul în corespondenţă cu Romain Rolland! Vladim vehementul pamfletar! Vladim exponentul tinerii generaţii cărturăreşti! — toate nu te-au împiedicat, ci dimpotrivă ţi-au înlesnit să obţii la comandă foarte profitabile concedii de la şcoala de ofiţeri în rezervă, foarte mărinimoase permisii din concentrare, chiar foarte excepţionale bilete de voie cu aşa-zise misiuni f.f.f. Urgente peste intransigentele restricţii ale anilor de război, pentru a te prezenta în uniforma de combatant la examene, mai apoi la cele de licenţă cu decoraţiile şi cu insignele de glorios rănit pe pieptul şi la mâneca tunicii. Bineînţeles succesul de totdeauna şi bineînţeles supliment de circumstanţă unanimele extazieri pe toată linia, la comandă şi ele.

Venerabilele bărbi ale pontifilor încă o dată rase pe uscat, fără săpun şi cu perdaf.

Cât de reconfortant fenomen şi ce admirabilă afirmare a atâtor virtuţi cumulate de-un atât de simpatic tinerel, fecior de iobagi şi permanent cap de promoţie, care, dând naibii rătăcirile pacifismului utopic de-o clipă, apărându-şi viteaz patria, glia străbună, străbunele morminte, n-a abandonat în bivuacurile înaintărilor şi retragerilor nici sacrele testimonii ale culturii! Rezultat? O dată cu gloriosul sfârşit al războiului după atâtea ingrate vicisitudini şi două glorioase patalamale de licenţă, cu toate elogiile şi felicitările de rigoare, plus entuziastele notiţe de ziar, care te proclamau întruchiparea reprezentativă a omului de mâine, viitorul om mare al patriei, pe calibrul viitoarei Românii Mari.

Bătrânul şi moşmolitul, blegul batracian, prizonier al disciplinelor sale severe, a rămas, patru ani pe-al cincilea, poticnit pe loc în stadiul de unde plecase.

Disciplinele îi cereau trudă şi migală de laborator, verificări experimentale, o prezenţă zi de zi la microscop şi la dosarele de fişe, toate incompatibile cu noua şi involuntara carieră de beligerant. Rezultat? Pidosnicul rezultat? Se trezi şi el la sfârşitul războiului numai un student întârziat şi fără căpătâi, o fosilă a erelor trecute, cu patru ani pe-al cincilea în urma generaţiei sale de alt tip şi de alte stadii, printre alţi colegi mult mai juni şi alte mult mai june camarade, mult mai sprinţar dotate cu energie, cu sete de viaţă, cu nerăbdare, cu dinţi mult mai voraci şi de-o incomparabil mai sclipitoare albeaţă de nea.

Băietane, băieţandre, cum li se zicea pe atunci prin analogie cu turbulentele *les garçonnes* din Franţa; fetişcane cu ceafa rasă, cu fusta scurtă, cu ochi insolenţi, cu ţigara în colţul buzelor violent conturate în roşul chimical din tubul metalic de la prăvălia de falstiţiuri cosmetice.

Altă generaţie. Altă faună, cu alt habitat şi climat, primindu-l la sânul său cu zâmbete indulgente de-o umilitoare compasiune.

Sărmanul! De unde venea? Pe ce lume trăise? Prin ce viroage preistorice se târâse? îşi pierdu vremea şi tinereţea, sărmanele perspective ale carierei de belfer, anemice şi fără de asta; le pierdu nătântocul pe toate cu România Mare, parcă nu era grija şi treaba altora s-o facă! Uite! De-o pildă Vladim, omniprezentul, omnivictoriosul şi omnielogiatul Vladim! Acela omul momentului unde pofteşti: pe front, la examene, la licenţe, la congrese, de e pace, de-i război, oricând şi oriunde. Dă-i lui România Mare pe mână, să ţi-o scoată şi nouă la văpsea, momentan, ca din cutie!

Chiar că aveai s-o scoţi şi nouă la văpsea, ca din cutie, când ţi-a încăput pe mână! Atât de nouă şi de bălţată, să n-o mai recunoască într-adevăr niciunul din miile şi zecile

de mii, din sutele de mii de morţi ai „Războiului nostru”, care şi-au dat viaţa zvârcolindu-se în noroaie şi-n şanţuri cu amăgelnica fluturare a unor ultime viziuni consolatoare şi inept naive în spasmurile de agonie: altă ţară pentni copiii lor, alte întocmiri, altă cârmuire, altă dreptate...

Dar să nu fracturăm şi să nu încălcim iarăşi ordinea cronologică.

Să nu anticipăm mersul evenimentelor.

Nu se înşiruie oare acum toate, verificate şi clasate definitiv, cum se cuvine într-un dosar revizuit al fişelor de confruntare? Nu constituie în felul lor, o dată cu deceniile vieţii noastre, şi o cronică a „Războiului nostru”, cum şi a epocii dintre cele două războaie?

Când am isprăvit anul de şcoală militară şi când am îmbrăcat uniforma de fercheşi sublocotenenţi în rezervă, trepădând de eroism, ne-a repartizat în aceeaşi divizie. Nu mai eram împreună, zilnic cot la cot, cum venisem şi cum ne-a mers buhul în şcoală un an, inseparabilii Castor şi Pollux. Am rămas însă vecini, în două regimente de-alături, tot timpul campaniei. Şi eram în mijlocul ostaşilor de aceeaşi obârşie în majoritate. Cei mai mulţi, tot feciori de iobagi, ca noi, tot din satele ţinuturilor de pe valea Moldovei şi Şiretului; măcar la început, de pe aceleaşi coclauri uitate de Dumnezeu şi de stăpânire, în majoritate neştiutori de carte.

Aceasta nu ne-a apropiat totuşi de dânşii.

Ne-a despărţit, ca pe peronul gării din Iaşi, târgul nostru adoptiv, în cele două episoade cu pâlcurile de oşteni rezervişti, ghemuiţi în ungherul lor lăturalnic şi ferit din calea marilor oblăduitori posomorâţi, tăcuţi şi bănuielnici. Ţii minte? Mai ţii minte, Vladim? Nimic nu se schimbase. Se adâncise şi mai răspicat.

Eram superiori, grade, domni ofiţeri.

Domni.

Făceam parte din altă castă, care ne-a înhăţat de îndată să ne separe de plebea natală, confiscându-ne să ne dumice, să ne ronţăie, să ne macine, să ne înghită, să ne asimileze în cotinuarea celor opt ani de bursieri iobagi într-un faimos internat de elită cărturărească a ţării, pe aceleaşi bănci, la egal cu odoarele elitelor istorice, Gogo Vartiadi, Lulu, Nono, Dodo, Toto, Bebe, Bebeluş, Fredy, Edmond...

De ce-aş nega însă adevărul, pentru schematice şi convenţionale generalizări?

Am rezistat atunci amândoi pe cât ne-a stat în putinţă. Mai vârtos decât în pepiniera de aclimatizare a faimosului internat de elită.

Niciun merit.

Se mai prenumărau şi alţii, feciori sau nepoţi de foşti iobagi, feciori sau nepoţi de lăcătuşi, de mecanici, de meseriaşi, de tăbăcari, de ceferişti; nu prea mulţi, dar îndestui, zăticniţi în aceleaşi bune, oneste şi lăudabile intenţii. Se aflau îndestui, deşi îşi tăceau zgândărelile din cuget, parcă ruşinaţi şi cu teamă să nu provoace cumva dispreţuitoare strângeri din umeri şi insuportabilul zâmbet subţire al camarazilor de mai simandicoasă stirpă: Lulu, Dodo, Nono, Toto, Bebeluş, Bebe, Fredy, Edmond...

În ararele ceasuri când ne întâlneam din regimentele vecine să ne împărtăşim aleanurile, pe amândoi ne îmbărbăta încredinţarea că n-am sucombat să ne dezicem prea nemernic obârşia, îndatorinţele, îndemnurile inimii. Împrăştiam cu dărnicie cel puţin oarecare blândeţe şi omenie. Un cuvânt. O ţigară. O palmă prietenească pe umăr. Ordinele de superiori, de domni ofiţeri, atenuate de o frăţească şi şugubeaţă zicală de-a noastră, de-acasă, din sat.

Ba chiar acele porniri de blândeţe şi de omenie, privite chiondorâş sau cu strângeri din umeri de cea mai mare

parte a gradelor din noua noastră castă (pentru noi nu prea nouă şi arhicunoscută de pe băncile liceului), ni se întorceau toate cu prisos de dobândă tot asupră-ne. Ne întăreau în vechea crezare că odată şi odată tot de-acolo, de 11 fraţii noştri de sânge şi' de oropsiri, de la feciorii analfabeţi de iobagi, ne va veni mântuirea de ucenici cărturari, de bursieri şi laureaţi pe tablourile de onoare.

Mobilizarea...

Marşurile triumfale în Ardeal, de-o atât de efemeră durată.

Fătuţele cu coade bălăi împletite pe umeri, ieşindu-ne în întâmpinare cu mănunchiuri de flori din poieni şi fineţe. Unchiaşii în straie de sărbătoare, cu pâine şi sare pe maramele albe, cu lacrimi în ochi, sortiţi să atâme mai apoi în ştreangul spânzurătorilor şi cu lumina ochilor ciugulită de corbi, pentru asemenea crimă împotriva drăguţului de împărat habsburgic, rege apostolic al Ungariei, Ardealului, Boemiei, Dalmaţiei, Croaţiei etc., etc., etc.

Toată ofensiva galopantă şi înşelător victorioasă, fără pregătire strategică, fără arme, fără muniţii, fără prevedere, bazată iresponsabil numai pe jertfa şi pe părăduirea de vieţi omeneşti: numerele din marele număr. Toată prăbuşirea unor farifaroane şi absurde improvizaţii năzărite între cupele de şampanie şi în huzurul neutralităţii din tidva unui general bufon, muieratic şi chefliu, în graţia chinuitorului de stat şi destine, favoritul primului sfetnic de-o legendară lene tolănită într-un cot.

Da 1 Băzboiul tinereţii noastre de-atunci, cu desăvârşire inimaginabil pentru tineretul zilelor de azi; pentru feciorii rtiei, care pe drept cuvânt se întreabă de ce nu sunt un om întreg, cu voinţă întreagă, cu senină încredere, cu râsul nechinuit, cu privirea neînceţoşată de spectre.

Bombardamente. Atacuri. Seceriş de mitraliere. Târâşuri

pe brânci – ucide, ca să nu fii ucis 1 – tot ce-am trăit şi noi cu toate urgiile, în care alţii şi-au lăsat viaţa lor tânără şi netrăită încă. Victime cu maţele împrăştiate şi înşirate de explozia ghiulelelor, să putrezească în ploaie ori să îngheţe sub ochii noştri pe gardurile de sârmă ghimpată. Eroi? Bieţi eroi din înalt ordin 1 Biete unităţi statistice. Biete şi obscure numere matricole din marele număr.

Că o dată cu iarna în toi şi cu statornicirea frontului carpatic în relativa acalmie a hibernării, noi am învăţat să jucărrt cărţi pe banii soldelor, în bordeie? Că ne-am înnădit pe încetul la chefuri să deşertăm noaptea clondirele de vin ale camarazilor de grad şi de castă, mai pricopsiţi şi mai din belşug aprovizionaţi cu felurite suplimente, rechiziţii şi alişverişuri de cantină interzise trupei? Că ne-am animalizat cu desăvârşire în tot şi în toate, netunşi şi bărboşi, păduchioşi, nespălaţi, fără un ieri şi un mâine? Ce însemnătate mai avea?

Război.

Războiul tinereţii noastre de-atunci, după care n-am mai fost oameni întregi, despăducheaţi, spălaţi, curăţaţi de izul sălbătăciei ancestrale, cum ne credeam a fi în cei zece ani pe-al unsprezecelea de învăţătură, de lectură, de civilizare.

De prisos să-l zugrăvesc, să-l evoc, să-l invoc.

Pentru tine n-a fost un război pierdut, ca pentru morţii retragerilor abandonaţi să putrezească pe potecile din defileuri, în zloată şi ploaie. Se dovedi fructuos chiar de pe-atunci, de la cele dintâi clipe, când divizia s-a înţelenit de nădejde în sectorul dintre Caşin şi Oituz. N-ai fi avut de ce să te plângi. Toate ţi-au surâs prielnic şi din toate n-ai lăsat să se ducă pe apa sâmbetei nimic. Capitalizai spornică marfă electorală pentru viitor.

Trecuse vremea vorbelor şi sterpelor controverse.

Venise ciclul faptelor rapide, rezolute, brave. Las’ pe

tine! I-ai slujit războiului şi fapte brave cu duiumul, pe tavă, să-ţi slujească la scadenţă cu vârf şi îndesat, conform principiului tău: războiul, ca şi viaţa, îţi va da ce-i dai I La rând şi în mare viteză, trei memorabile fapte nu ţi-au dezminţit cu nimic crezul şi principiile tactice; dimpotrivă, ţi-au răspândit în trei luni, de la un capăt al frontului la celălalt, o faimă mai străluce decât memorabila ta conferinţă din fostul nostru târg adoptiv. O faimă deosebită, contradictorie, tinerească, aşa cum îţi şedea bine, rămasă de pomină în amintirea tuturora şi mai ales magistral speculată apoi, în ipostaza ta de tribun la orice supralicitare demagogică a trecutului, cu toate variantele răstălmăcirilor fără pudoare, deşi iarăşi nu mă îndoiesc că *atunci* nu la aceasta te gândeai. Dar *acum* ce-ţi mai pot face? Nu te mai apără. Te acuză.

În ofensiva şi retragerea din Ardeal, sub semnul improvizaţiilor strategice ale bufonilor şi generalissimilor de la birouri, amândoi ne-am ales cu câte o rană. Zgârieturi superficiale de gloanţe şi de schije, dezinfectate, oblojite şi tămăduite repede şi degrabă la ambulanţa regimentelor. Erau ceva – şi nu erau nimic. Nicio glorie. Se zvârcoliseră să moară în chinuri atâţia şi atâţia pe margini de drum!

Tu păstrai în rezervă alte isprăvi, mult mai glorioase.

Cum ne-am instalat în tranşeele zănoagelor din munţi, cu neastâmpărul tinereţii tale de-atunci, ai ochit un cuib de mitraliere bavareze, care vă făceau zile fripte. Într-o săptămână, cu patru soldaţi voluntari şi dibuiţi pe sprânceană, le-ai şi venit de hac după un miez de noapte în întunericul negru ca păcura. Două mitraliere capturate. Şase bavarezi, prizonieri. Niciunul din soldaţii tăi, vătămaţi. Tu singur dintre toţi, rănit. Tot o rană inofensivă, fără prea grave urmări. Însă cu ce vâlvă şi cu ce apologetice citaţii, tămâiată în comunicatul oficial al

frontului, copleşit numai de retrageri, de pierderi, de „superioritatea numerică şi tehnică a inamicului” I Nimic de zis. Ţi se cuvenea. Viteaza faptă de arme, ager chibzuită şi prompt executată, din propria ta iniţiativă, fără constrângerea nici unui înalt ordin.

Peste o lună, vindecat şi prezent la unitate, sărbătorit de camarazii de castă, decorat de forurile superioare, recompensat mai vârtos de clătinările din cap admirative şi recunoscătoare ale soldaţilor pe care i-ai scăpat de clănţănitul „căţelelor bavareze”; a doua zi, fără întârziere ai şi săvârşit o altă faiptă memorabilă, nu de arme, dar tot cu arma. Faptă de-o vâlvă încă mai mare şi cumplit de înveselitoare pentru toţi: superiori, camarazi, soldaţi.

Emerit discipol al lui Salvatore Rovetta, neîntrecutul campion al dubleurilor cinegetice din fostul nostru târg adoptiv şi din întreaga Moldovă, ai împuşcat un mistreţ de proporţii considerabile, decanul tuturor mistreţilor carpatici, exemplar solitar şi rătăcit, năucit în codrii natali de tămbălăul canonadelor şi salvelor noastre, musafirii fără voie şi neinvitaţi în tihăraiele Caşinului. A fost un eveniment cu totul neprevăzut şi fantastic în analele frontului, care ţi-a consolidat instantaneu o năstruşnică popularitate, încă mai memorabilă decât captura mitralierelor bavareze.

Atunci luase dintru-ntâi notă numai comandantul companiei tale, căpitanul Serafim Scodrea, rezervist cu tâmplele cărunte, sceptic şi flegmatic, s-o transmită pe cale ierarhică, fără exces de entuziasm pentru excesul tău de zel şi de eroism, la comandantul batalionului, la regiment, la divizie, la Cartierul general al corpului de armată. Nu fiindcă nu ţi-ar fi preţuit cumva fapta, întrucât el însuşi se dovedea cu orice prilej bun şi curajos luptător.

Dar comandant circumspect şi pătruns de răspundere, felicitându-te, te măsurase cu ochi reci din tălpile

bocancilor până în creştetul căştii de metal, zbârnâită de gloanţe:

— Prea bine şi frumos! însă...

— Însă? ai întrebat tu, cam şifonat în amorul propriu, precum mi-ai mărturisit povestindu-mi ciudata întâmpinare. Însă?

— Însă războiul nu-i sport, sublocotenente! Datoria şi nimic mai mult. Căci dacă o sminteai să pierzi oameni de frunza frăsinelului, te trăgeam la răspundere să nu te mai scoată nimeni din gheara mea.

— Frumoasă încurajare...

— Nici nu te încurajez, sublocotenente! Ia aminte!... Cu viaţa dumitale faci ce pofteşti: voie ca la banul Ghica! Cu viaţa oamenilor însă n-ai drept să te joci.

— Înţeles.

De astă dată, la a doua memorabilă ispravă, nu-şi mai stăpânise încântarea, lepădând masca sceptică şi avară ca entuziasmele, după codul răspunderilor.

— Bravo, Vladiffle I Aşa mai zic şi eu. Ne-ai tăiat pe toţi I Şi de astă dată prin grija sa, şuncile şi muşchiul mistreţului, coastele, ceafa şi slănina intraseră direct la popotă; fuseseră trimise peşcheş pe jumătate şi celuilalt regiment, vecin, al nostru, să ne înfruptăm şi noi din fabulosul trofeu al nemaipomenitei tale isprăvi vânătoreşti.

Ţiu minte parcă s-a întâmplat ieri.

Burduhănosul colonel al regimentului nostru, mare mâncău şi întrucâtva vânător veşnic nenorocos din tagma lui Ion Budea Hortopanu, conu Buduşcă, printre îmbucăturile de ceafă rumenită la ţiglă, printre paharele de vin roşu vârtos, sânge de taur, ştergându-şi de unsoare musteţile roşcovane şi descheindu-şi nasturii de la tunică pe pântec, nu ne păsuia cu aluzii directe şi usturătoare. Mestecând, plescăind din limbă, înghiţind, sorbind, pufnea exprimându-şi regretul că el n-a avut parte de asemenea

perlă rarisimă în plevuşcă gradaţilor de rezervă ca mine şi ca alţii de aceeaşi teapă, care nu se puteau lăuda că au împuşcat măcar un iepure şchiop, chior, surd, năpârlit, părăduind gloanţele numai pe incomestibili „barbarezi”, cum îi numeau soldaţii de trupă în idiomul lor de iremediabili ignoranţi. Am tăcut cu frunţile pocăit plecate în talerele de aluminiu şi am înghiţit (cu noduri) atât hălcile din trofeul tău, cât şi strepezitele aluzii, zorind să luăm calea grotelor subpământene de troglodiţi, unde jucam cărţi pe rămăşiţa soldelor, aşteptând să ne jucăm şi viaţa tot atât de fără glorie la cel dintâi atac.

— Plus potul!

— Cu ce te grozăveşti?

— Ful de opt cu nouă...

— Tronc! Slăbuţ, bibicule, foarte slăbuţ. Opt cu nouă? Numere din marele număr... Măcar de te-ai grozăvi cu niscai aşi, ca amicul tău Vladim, asul aşilor, care scoate câte-un as din manşetă la lună, la săptămână ’.

A treia şi nu mai puţin memorabila ta faptă de asul aşilor pe front n-a întârziat nici trei săptămâni. Se ivi prilejul când te-ai oferit din oficiu apărătorul celor doi ostaşi rezervişti, fraţii Vasile şi Toader Mihalcea, învinuiţi de trădare şi tentativă de dezertare la inamic.

Eram într-o fază de *spionită acută* şi *dezertoro-obsesie,* de năzăreli şi inepte bănuieli din senin.

Dezertase peste front, să se predea, un oarecare colonel Sturza, comandant de regiment şi fost director al Şcolii superioare de ofiţeri, fiul fostului preşedinte de consiliu şi fost şef de partid Dimitrie Sturza, poreclit „Pupă mina lui vodă” şi „Degetul magnetic”. Încercase s-o facă, fusese prins, judecat, condamnat, degradat şi împuşcat în faţa propriului său regiment alt oarecare colonel, Crăiniceanu, fiul fostului ministru de război. Ambii – odrasle răsfăţate din protipendada ţării, cu mare prestigiu ereditar în

armată, cu mari grade şi mari misiuni, gata să le trădeze şi să le vândă dimpreună cu ţara la cea dintâi clătinare a huzururilor şi la cele dintâi bliduri de linte, întocmai ca tine mai târziu, Vladim, întocmai ca tine.

Iar ca urmare, suspiciunile se revărsau fără niciun temei şi asupra nevinovaţilor soldaţi, numerele din marele număr, care luptau şi mureau fără crâcnire, din înalt ordinul celor ce-au trădat şi au dezertat.

Rezerviştii Vasile şi Toader Mihalcea, de loc de dincolo de munţii Vrancei, din' teritoriul ocupat, după lupte, retrageri, dislocări de unităţi, încă teferi şi zdraveni, încă îndârjiţi să mai lupte ca să-şi elibereze căminurile, ogoarele, părinţii, nevestele şi copiii, fuseseră „vărsaţi" în divizia noastră, în regimentul tău, pentru a umplea golurile morţilor. Şi au fost surprinşi de patrule într-o noapte, furişându-se prin întuneric şi troiene către tranşeele duşmane. Tentativă de dezertare şi predare la inamic, să ajungă mai grabnic acasă, la cocioabele şi la vetrele lor, ticăloşii!

Zadarnic s-au zbuciumat să dovedească la cercetare că, dimpotrivă, râvneau şi dânşii la găbuirea unei mitraliere după pilda ta şi după mult mai neîndemânatice chibzuieli de taină, fără alţi martori şi părtaşi. Zadarnic se bătură cu pumnii lor ciolănoşi în piepturile scoabă, îmbrăcate în zdrenţele uniformelor, jurându-se, gemând, scrâşnind. Zadarnice toate I Cine să-i creadă? Netrebnici ostaşi din netrebnica piftie morală a colonelului Sturza şi a colonelului Crăiniceanu, criminali de război din cea mai selectă şi patriotică protipendadă a ţării, nu rezistaseră nici ei la prima ispită a trădărilor! — Simplu. Vădit. Alarmant. Răul se întindea şi la rădăcină, de sus în jos. Drept care, un aprig rechizitoriu cu unica încheiere logică: pedeapsă cu moartea, execuţie în faţa regimentului, ca să slujească exemplu şi altor păcătoase efective de jăzboi,

slabe de înger, numere din marele număr.

Tu ai cerut cuvânt şi te-ai înfăţişat să-i aperi, măcar că nu-i cunoşteai şi nu i-ai văzut niciodată la chip, pricăjită glotime din alt batalion, pe altă fracţiune de sector, numere din marele număr, mereu aduşi cu arcanul din unităţile decimate să înlocuiască glotimea căzută pe câmpurile de onoare: în şanţuri, în râpi, în băltoace îngheţate de sânge. Nu-ţi era greu să pledezi şi să demonstrezi. Oare înainte de a captuta mitralierele cuibului bavarez de dincolo de front, cu astfel de strâmbă şi uşuratică judecată, cine nu te-ar fi putut învinui că încercai să dezertezi şi tu la inamic ca acel oarecare Sturza sau acel oarecare Crăiniceanu? Ai pledat cu suflet, cu logică, cu indignare, sincere toate. Le-ai smuls achitarea şi ai smuls aplauzele sălii de judecată. Bieţii soldaţi rezervişti, numere din marele număr al fraţilor noştri de obârşie, numai că n-au căzut în genunchi să-ţi mulţumească.

Sărmanii de dânşii, mai târzi, u, la sorocul vânzărilor tale de la mezatul cel mare al României Mari, n-aveau să-ţi rămână printre ultimii şi cei mai fanatici credincioşi, ultimele numere din marele număr? Iar căpitanul Serafim Scodrea, scepticul şi flegmaticul tău mentor, rezervistul magistrat, n-avea să te îmbrăţişeze cu ochii înlăcrimaţi? Iar generalul comandant de divizie, cel cu mâna amputată din umăr, Toma Ionaşcu, nu te-a chemat să te cunoască, să-ţi strângă mâna cu singura-i mână, să te sărute părinteşte pe frunte, îndemnându-te să păstrezi neîntinată toată viaţa aceeaşi tinerească fervoare, care te prindea atât de bine atunci?

Aceasta a fost tot şi acestea au fost toate în crâncena încleştare a războiului – a „Războiului nostru”.

Trei fapte, care ne-au depăşit pe noi, ceştilaiţi, din marele anonimat, predestinaţi anonimatului, fie că

muream, fie că supravieţuiam. Şi pe care fapte nu le-ai uitat să se piardă cumva, mai târziu 1 Ţi-au folosit tustrele la marele mezat. Ba încă în ce hal deocheate, exploatate, mârşăvite la tribună în discursuri ori în articolele de ziar ale simbriaşilor, care nu mai pridideau cu tămâierile chiar când ai început să duhneşti a stârv 1 Războiul îţi dădea cu adevărat ce-i dăduseşi.

Faima de brav comandant, în cariera de vajnic tribun al combatanţilor.

Faima de năstruşnic vânător, ce te-a precedat să-ţi netezească un privilegiu dinainte ştatorpiciţ în vânătorile regale, cinci ai ajuns sfetnic al tronului şi cinci ai bătut recordul tuturor dubleurilor de tot soiul.

Faima de aprig apărător al dreptăţii, ratificându-te pe viitor vreme de atâţia ani, vechi şi întrepid cruciat al tuturor dreptăţilor, încă de pe când erai numai un june sublocotenent de rezervă, gata să-şi primejduiască gradul şi decoraţiile, pentru a împiedica o strigătoare injustiţie.

Nimic pierdut în răbojul meu şi în evoluţia ta din fişele de confruntare. Nimic lăsat la voia întâmplării. Nimic să nu fie stors până la ultima drojdie a dezgusturilor.

Ţi-aiu mai ţinut hangul şi alţii: decoraţi, citaţi, elogiaţi, care făcură tot aşa marfă electorală din toate, la taraba concurenţelor din România Mare. Dar se puteau compara? Marfă măruntă. Stambă. Rămâneau chibiţi la tarabă, bătând păgubos din buze când interveneai tu să le iei piuitul şi maul, cu panglicăriile tale tricolore, controlate, autentificate, strict consemnate în cartea de aur a războiului, a „Războiului nostru”, cu majusculă.

Aceasta a fost tot şi acestea au fost toate, Vladim; triple vladimiade, de preaversat antreprenor al trecutului, la mezatul viitoarelor vânzări.

Bătrânul batracian ce pustia aduse cu dânsul la vatră? la casa pe care n-o avea şi nici nu avea s-o aibă vreodată,

după cei patru ani pe-al cincilea de neutralitate, de concentrări, de mobilizări, de război, de răniri, de stagii în ambulanţe, în spitale, în lazaretele de tifos exantematic?

Examene pierdute. Diplome întârziate. Răni necicatrizate. O incurabilă betejeală la inimă. O crispare amară în râsul care n-a mai fost râs.

Şi o definitivă rămânere în urmă din tot ce năzuise şi s-a încumetat a visa cândva atât pentru viaţa lui obscură de om, cât şi pentru îndeletnicirile-i de obscur; belfer. Toate – neisprăvite. Toate – intenţii. Toate – cioburi, cenuşă, ruini. Un veteran invalid cu fruntea în palme, pe-o margine de drum, între un asfinţit de lume şi un răsărit de alte lumi, spre care nu se încumetă a ridica faţa istovită, ochii sleiţi, mintea îmbâcsită de vechile neguri.

Cum de îndrăzneai a te tângui că pe tine te-a prigonit viaţa, vinovata cea mare?

Pe cine să mai înşeli? Cine să te mai creadă?

Războiul, cu majusculă, mi-a săpat în cuget o singură tâlcuire neştearsă. O amintire, ce le rezuma oarecum pe toate, ca în sinteza unui tablou sinoptic.

Moartea soldatului Irimia Năvod, de aceeaşi obârşie iobagă şi din acelaşi ţinut de naştere, la vreo trei văi şi trei dealuri depărtare de satul meu părintesc, dintr-un cătun cu vreo treizeci de cocioabe şi bordeie.

Se întâmplase a fi distribuit în aceeaşi companie, acelaşi pluton de sub comanda mea, îndată după retragere, când efectivul diviziei s-a primenit cu alte rezerve. Om tare, vârtos, cu grumaz de zimbru şi cu pumnii să rupă în două potcoava. Scund şi cumplit de spătos, când păşea apăsat toţi se dădeau instinctiv în lături. Numai ochii căprui, luminoşi, prin contrast cu făptura-i vânjoasă, trădau o nespusă blândeţe lăuntrică.

Uneori îi făceam semn din sprânceană să se strecoare după un dâmb din dosul tranşeelor. Acolo, fi it de ochii şi

urechile altora, îi vărsăm în pumn jumătate din tutunul pachetului, să fumăm împreună şi să cisluim de-ale noastre, de-acasă.

Mă sângerau ca nişte gheare de fier în inimă nu atât cele spuse, cât cele lăsate să se înţeleagă în tăcerile îngândurate.

Rezervist dintr-un contingent vechi de vreo paisprezece ani în urmă, cu mamă văduvă şi pelagroasă, ? u nevastă şi trei copilaşi, fără boi, fără cal, cu o w.'ă pirp. Rie şi costelivă sub şopnu; sărac lipit pământului, d:. R fără pământ, îl mistuia o singură grijă şi nădejde. Pământul! După război, adevărat că se vor împlini făgăduielile, cum cică scrie în gazete? Mai apucă el vremea minunilor?

— Poate, măi Irimia, poate.

Clătina din cap, posomorât. Cu atâta, cu *poate,* nu se vedea el hrănind cinci guri.

Socoteam de datorie să-l încredinţez mai energic:

— Adică nu *poate,* Irimia. Sigur! Altfel, n-au să aibă încotro.

— Să te-audă şi cei de sus. Că dacă nu!...

— Ei, ce-are să se întâmple dacă nu?

Încleştând pumnul vârtos pe ţeava puştii, izbea surd cu patul armei în ţărână:

— Că dacă nu, pământul avem să ni-l luăm singuri, domnule sublocotenent. Ou arma asta, pe care ne-a pus-o statul în mina. N-o mai lepădăm când a fi să ne sloboadă acasă... I-e arătăm noi lor!

Aceasta era încheierea de predilecţie la toate: Le arătăm noi lor! „Lor" îngloba şi pe inamicii de dincolo de front; îngloba şi pe inamicii dinlăuntrul ţării, din dosul frontului, marii oblăduitori. Nu se mai codea să mi-o spună. În mine căpătase desăvârşită încredere.

Zic:

— Să tragem nădejde că nu va mai fi nevoie, măi frate

Irimia. Pământul au să-l dea fără altă răzmeriţă, ca în 1907.

— Dară atuncea l-au dat? Mi-au dat ordin să trag cu puşca în părinţii şi în fraţii noştri. Iară păcătosul de mine m-am supus şi am tras. Adevărat că pe deasupra capetelor, în vânt. Însă de tras am tras... Cât despre pământ? Nici loc de groapă, în ţintirim...

— Acuma are să se schimbe povestea, Irimia. Vor, nu vor, nu mai au chip să-şi calce ouvântul.

— Altminteri, le arătăm noi lor! bătu el iarăşi cu patul puştii în ţărână.

— Bine, şi după aceea?

— Cum după aceea?

— Să spunem că ai să te vezi cu ogorul tău. Mai departe, în ce fel şi chip te descurci din toate, Irimia? Fără vite, fără plug, fără seminţe, fără ban, fără ajutor de nicăieri, fără îndrumare, fără ştiinţă de carte, cum o scoţi la capăt? Eu de asta mă tem... Pământul nu-i destul fără celelalte.

Privindu-mă în faţă cu ochii lui luminoşi, îşi încordă grumazul:

— Eu de asta nu mă tem, domnule sublocotenent! Pe brânci am luptat şi lupt; pe brânci m-oi căzni s-o scot la capăt şi cu pământul. Mamă, nevastă, copiii, toţi ne-om târî pe brânci din zori până-n noapte; iară pământul n-are să ne înşele, ca vechilii boiereşti, la socoteală şi la măsurătoare. Asta-i! Le-arătăm noi lor!

Dincolo, în tranşeele inamice, regimentele bavareze se schimbaseră la începutul primăverii din 1917 cu alte unităţi de tineri recruţi. Zarvă, neastâmpăr, alţi comandanţi. Acalmia relativă a frontului carpatic se curmase. Trupele proaspete îşi afirmau prezenţa. Se înteţeau patrulele, bombardamentele, atacurile.

— Le arătam noi lor! clătină din frunte Irimia Năvod,

răsucindu-şi cu luare-aminte ţigara cu pănuşă de păpuşoi. Ce cred ei, că ne bagă-n sperieţi? Nişte băieţandri. Vai de mamele lor! Ieri iam dus doi prizonieri din patrule, la postul de comandă. Mai mare mila, nişte sfrijiţi... Dumneata ce zici, domnule sublocotenent? Nu-s aduşi şi dânşii cu arcanul din porunca mai-marilor de sus? Nu spun şi ei, ca noi, să se sfârşească odată?

— Asta fără doar şi poate, Irimia.

Eu pâcăiam din pipă. El din ţigara cu tutunul meu şi cu pănuşile sale de porumb.

Pauză un timp.

Zburau albine, zburau fluturi de primăvară. De pe o creangă legănată de brad, lunecă iarăşi, suveică, altă veveriţă roşcată, pe altă creangă a bradului vecin. Ce mare şi de necrezut tăcere 1 Ce înalt şi limpede cerul! S-ar fi putut spune că acela e un sector de front unde st pândesc oamenii să se ucidă unii pe alţii din înalt ordin?

Ochii căprui, luminoşi ai soldatului rezervist Irimia Năvod mă fixau cu atâta stăruinţă, încât nu i-am mai putut înfrunta şi mi-am strămutat privirea în altă parte.

— Mine am să vă spun eu altele, de-ale mele, domnule sublocotenent.

— De ce mine, şi nu azi, Irimia?

— Fiecare spusă, la vremea ei...

— Bine, la voia ta, Irimia.

— Atunci, mâne!

— Mâne.

Un mâine n-a mai fost.

Spre seară au început bombardamentele de artilerie, mortierele, mitralierele. Un atac care ne-a luat prin surpriză şi a golit pe alocuri prima tranşee. Contraatacam. Ne târam pe brânci prin viroage şi pe sub streşina de cetini a brazilor, flendurită de gloanţe, de şrapnele, de schije.

— Le arătăm noi lor! am auzit glasul lui Irimia Năvod, gâfâind alături de mine, în contraatac.

— Ce-ai să le arăţi tu lor, Irimia? aim întrebat, şi în aceeaşi clipă detună explozia unei mortiere, împroşcând ţărână şi aşchii de stâncă. Ce-ai să le arăţi tu lor? repetai întrebarea stupid, cum se întâmpla în asemenea împrejurări, când nu ştii ce faci, ce cuvânţi, ce aştepţi, ce vei face.

Mi-am întors capul şi ochii să aflu răspuns de la el.

Alături de mine mai înainta încă pe brânci şi în spasmuri indescriptibile o indescriptibilă arătare de vis rău. Un om fără fată, cu uniforma soldatului Irimia Năvod. Obrazul suprimat de schijă, cu o mască lichidă de sânge gâlgâind. Casca – zburată. În locu-i, de sub craniul zburat ca o coajă fragilă de ou, creierul curat, ca într-o planşă anatomică sau ca într-o piesă preparată de laborator, cu circumvoluţiile descoperite de sub carapacea osoasă. Creier roz-cenuşiu, alburiu, intact. Făptura indescriptibilă şi neclasificabilă mai înainta monstruos, pe brânci, ca un enorm paing pe labe prin iarbă, prin ţărână, prin smocuri de cetină.

Înainte! am răcnit. Înainte!

Răcneam şi înaintam. Iar în creierul meu, în spaima şi oroarea căscată indescriptibil, să-mi taie suflarea, se repeta maşinal în acelaşi timp aceeaşi întrebare la infinit: „Ce-ai să le arăţi tu lor, Irimia? Acum ce-ai să le mai arăţi tu lor? Ce?...”

Până să înnopteze, locurile fiecăruia au fost restabilite în vechile tranşee. Niciun pas înainte, niciunul îndărăt. Doar câteva zeci de morţi în plus de-o parte şi de alta. Doar vreo sută de răniţi. Părăduirea inutilă de vieţi omeneşti. Efectivele de război şterse din controale.

După dâmbul unde fumam şi cisluiam împreună cu soldatul Irimia Năvod, şters şi el din controale, am rămas prin întuneric să fumez singur până târziu, când oiştea

Carului Mare s-a înclinat pe cer, peste vârfurile de brazi.

Mai muriseră atâţia lângă mine şi sub ochii mei! Ba chiar cu mâna mea, în toiul luptelor, nu ucisesem şi eu alţi oameni, apărându-mă să nu fiu ucis? Război... Dar niciodată, moartea nimănui n-a lăsat în mine o cutremurare atât de adâncă, să-mi zguduie întreaga fiinţă, cum stăruia obsedant în marea şi strania tăcere a nopţii şi cum mă prigonea întrebarea. „Ce-ai să le mai arăţi tu lor, de-acuma înainte, Irimia? Sărmane Irimia, ce-ai să le mai arăţi tu lor?...” Mă rodeau gândurile şi vorbele pe care nu i le-am spus în viaţă. Ca de pildă hotărârea – de altfel irealizabilă şi lipsită de sens, chiar dacă ar fi trăit – să-mi consacru prima vacanţă studenţească după război ca să-l învăţ buchile. Cum? N-o ştiam, şi din această pricină nici nu i-o spusesem vreodată, ca să nu-i stâmesc năluci şi un surâs de îndoielnică neîncredere. Câte asemenea absurdităţi nu ne treceau poate multora prin cuget, în dorinţa de a ne achita măcar într-un fel şi în parte de „marile noastre datorii”, în marea noastră singurătate şi descumpănire de-atunci, printre camarazii de grad şi de castă? Pâcâind din vechea-mi pipă de încredere, mă chibzuiam în noapte să trec acum minunea barem asupra celor trei copilaşi ai soldatului Irimia Năvod, din cătunul de câteva cocioabe şi bordeie, deşi nu ştiam nici cum îi cheamă, nici ce vârstă vor fi având. Astăzi, toate îmi crispează buzele în surâsul meu amar de totdeauna, pentru jalnica lor neaderenţă la realitate. Ce puerile şi vane soluţii, pe acelaşi făgaş cu deşartele avântări din chinovia cetaniilor şi controverselor! Ce picătură, într-un ocean! Atunci însă, de câte şi câte alte asemenea hotărâri nu ne agăţam în absurd, ca să ne alinăm neliniştile cugetului din noi? Bine 1 am decis. Voi adopta eu, voi lua le suflet orfanii lui Irimia Năvod; măcar cu atâta să mă plătesc războiului, dacă mă va cruţa până la capăt. Ha-ha!

Adevărat că m-am şi plătit, uitându-mi până şi aceste şubrede legăminte din noaptea cu stele şi gânduri, în zvârcolirile păcii, care-au urmat...

A doua zi, dis-de-dimineaţă, doi soldaţi au intrat în bordei.

Tăceau, opriţi de-o parte şi de alta a uşii, două cariatide cu capetele plecate în piept, aşteptând să-i întreb eu.

— Ce-i cu voi? Ce-i cu tine, Năstase? Ce-i cu tine, Potop?

Potop, a răspuns el pentru amândoi:

— Trăiţi, domn' sublocotenent, l-am adus...

Nu pricepeam. Am scos pipa din gură:

— Pe cine l-aţi adus?

— Pe Irimia. Trupul lui Irimia Năvod, trăiţi, domn' sublocotenent. Nu ne răbda inima... Ne-am chitit şi ne-am chibzuit, ne-am târât noaptea şi l-am adus dintre tranşee, să-l îngropăm...

Am sărit în picioare, de pe laiţa aşternută cu cetină.

— Cum? Aţi făcut voi asta?

— Făcut să trăiţi, domn' sublocotenent. Se putea altfel? Era un om întreg, domn' sublocotenent. Dumneavoastră ştiţi şi l-aţi preţuit... Are drept la mormânt, nu să putrezească bonzăit de muşte...

Scuturându-i de umeri pe amândoi, le-am mulţumit:

— Vrednici camarazi de oaste! Asta nu-i de uitat.

Potop, soldat bălan, decolorat, puţintel la făptură şi suflat de vânt, nerăspunzând cu nimic la numele-i de memorabile urgii biblice, spuse cu întristată posomoralã, privind într-o parte.

— Asta nu-i mai ţine lui de cald, domn' sublocotenent. Am făcut-o pentru noi, nu pentru el, la drept vorbind. Pentru noi şi pentru dumneavoastră...

Celălalt soldat, Năstase, lung şi deşirat, îşi îngădui să grăiască, după ce stătuse mut şi neclintit lângă uşa bordeiului de când intrase:

— Pot spune şi eu o vorbă, domn’ sublocotenent?

— Spune, Năstase.

— Zic să-l îngropăm acolo, după dâmbul unde-l chemaţi dumneavoastră să beie o ţigară de tiutiun şi să staţi de voroavă. Că întotdeauna se întorcea altu printre noi. Le-arătăm noi lor! — zicea. Aşa că acolo are să-şi găsească el pace, domn’ sublocotenent. Pacea de care n-a avut el parte...

— Bine, prea bine, Năstase. Cam aşa mă socoteam şi eu.

— Atuncea, mergem?

— Să mergem 1

Am mers împreună, după dâmbul unde mai stătusem singur până la miez de noapte, cu amarele mele gânduri şi deşartele-mi hotărâri.

Trupul lui Irimia Năvod se afla acoperit cu un ştergar alb pe faţa retezată de schije şi pe creierul dezghiocat din coaja de ţeastă, ca să nu încrâncene ochii. Împrejur se adunaseră camarazii de oaste şi aleanuri, care-i şi săpaseră groapa.

L-au pus în pământ.

Fără să-i dezvelească de sub ştergarul alb ceea ce fusese în viaţă faţa soldatului Irimia Năvod, aşa de aspru dăltuită în bazalt şi aşa de omenos luminată de ochii lui luminoşi, l-au pus în pământ. Am movilit ţărâna deasupra în cea mai desăvârşită tăcere. Au înfipt deasupra şi o cruce albă de mesteacăn. N-au uitat nici casca ostăşească de datină, strâmbată, ciuruită, ferfeniţită de şrapnele şi schije, Am stat im timp neclintiţi, cu capetele descoperite, în soarele blând de primăvară cu adieri jilave de iarbă, de cetină, de primele flori din mustul zăpezilor.

Pe urmă, soldatul Potop Gheorghe mi-a înfăţişat pe palmă şi puţintelul avut al soldatului Năvod Irimia, scotocit din buzunările uniformei. Un briceag cu plăsele de sidef; o

pungă jerpelită cu doi lei în gologani mărunţi şi în hârtioare jerpelite ca nişte timbre vechi; o rămăşiţă din pachetul de tutun pe care-l împărţisem în ziua trecută; trei bucăţele late de lemn cioplite în aproximative chipuri de cerb, de veveriţă, de pupăză crestată.

— Aiestea erau pentru copilaşi, aşa zicea el, giucărele I... mă lămuri Potop Gheorghe. Giucărele cu aminteli din munţi. Ca şi briceagul pentru băieţelul cel mai mare. Briceag căpătat de la un prizonier neamţ, pentru porţia lui de pâne pe trei zile. Că nu era el omul să smulgă prizon ¡’iilor nimica cu anasâna.

Mai este nevoie s-o spui, Potop? Ştiu şi-mi închipui...

Aceasta o ştiam şi mi-o închipuiam.

Acolo, de după dâmbul rotund cu puieţii fragezi de brad, într-o dimineaţă, pe când mă întorceam la tranşee, m-a lovit în piept, aproape de inimă, un glonţ singuratec. Cea dintâi rănire într-adevăr adânc străpunsă în came ou care m-a blagoslovit războiul să-mi lase şi urme netămăduite în trup, pe lângă cele netămăduite în cuget. M-au dus pe targă la ambulanţă, mai apoi la spital, să-mi scoată glonţul.

De la spital, când am fost trimis îndărăt la unitate, nu mai găsii nici pe soldaţii Năstase Uie şi Potop Gheorghe. Îşi plătiseră şi dânşii tributul. Şterşi din controale: unul mort; celălalt fără un picior, retezat din coapsă. Rănit adânc ai fost şi tu. Tot aşa, pe rând, ne-am perindat cu schimbul până la armistiţiu şi pace; când răni, când tifos exantematic, chiar după armistiţiu şi după pacea dintâi, oare ne răpea crestele Carpaţilor şi Munţii Hangului, unde ne-a prins ploaia din vacanţa de şcolari şi unde într-o dimineaţă cu un răsărit de apoteoză ai declamat tu văilor de departe ameninţătoarele stihuri ale hii George Coşbuc.

Să le recapitulez toate, ce rost?

AL DOILEA CAPITOL

Satul copilăriei mele l-am găsit dărăpănat, negru şi decimat de toate bântuirile războiului. Casa părintească – într-o rână. Nucul din poartă – uscat. Streaşină – mucedă de şindrilă – pleoştită pe ochii ferestrelor, împâclite, posomorâte, ursuze.

Pe uliţi, oameni cu chipul străin, zdrenţăroşi şi care mai de care scofâlciţi. Soldaţi în opinci, cu uniformele rupte, din regimentele ţării ocupate, de la Mehedinţi şi din Gorj, salutându-mi tresele de ofiţer cu tot respectul reglementar.

Nu acestea le vedeam. Mergeam în neştire. În neştire răspundeam la priviri şi la saluturi. O singură întrebare şi teamă cu ghearele înfipte în inima bolnavă: Mama?

Mama trăia. O umbră.

În prag şi în tindă m-a întâmpinat o umbră.

O umbră cernită, tăcută, care nu se mai tânguia cu sughiţuri, ca pe scările somptuoase ale liceului de elită, după moartea năpraznică a tatei, când erarr» încă un elev bursier şi când tu, Vladim, te-ai ruşinat stingherit printre odraslele protipendadei de asemenea vaiere de bocitoare.

Cum să le mai zugrăvesc acum toate? Şi cu ce rost?

M-am lăsat surpat pe laviţă, cum se surpa el pe scaun de istovirile sale în spitalul cu bolnavi şi în fiecare zi cu alţi morţi.

Întreaga ţară a satelor pustiite nu era tot un spital imens cu bolnavi şi în fiecare zi cu alţi morţi? Două surori moarte; bărbaţii lor, morţi în război. Trei orfani, să-i crească mama. Fraţii mei mai mici: normalistul, la oaste; medicinistul, ucenic la un lazaret din ţinutul Botoşanilor. Celelalte două surori: una văduvă de război, alta pe lângă casă, singurul sprijin al mamei la faţa locului.

Văcuţa – la rechiziţie. Şura – goală. Podul – gol. Cămara

– deşartă. Bârnele grajdului şi ostreţele gardului – arse în cele două ierni de vifore şi de geruri. Copilaşii, cei trei orfani, scâncind după un strop de lapte.

Zugrăveasc㠖le acestea cei care au dorit războiul şi urlau marşuri războinice în vara anului 1916, fluturând steaguri în Piaţa Unirii din Iaşi şi în pieţele Bucureştilor, pe bulevarde, sub balcoanele legaţiilor aliate. Eu m-am înghesuit la pieptul uscat al mamei, ca plodul desculţ de pe vremuri care se întorcea noaptea din hoinărelile zănatice prin lunci şi zăvoaie cu tălpile împunse de spini.

Acum îmi era inima împunsă de spini.

Două săptămâni n-am ieşit din casă. Cât de scunde şi strâmte încăperile unde-am deschis ochii în viaţă’ Cât de sărace! Fără jumătatea mea de soldă, trimisă în fieştece lună de la regiment, cum ar mai fi scos-o oare la capăt?

Două săptămâni s-au perindat pe uşă foştii soldaţi invalizi în cârje, foşti colegi de şcoală primară, soldaţii străini din Mehedinţi şi din Gorj. S-au perindat unchieşi şi vădane, mame de morţi. Pe buzele lor, un singur cuvânt de viaţă şi de moarte: Pământul! E adevărat oare că se va împărţi pământ la cei care nu-l au, la mamele, la văduvele şi orfanii celor care-au murit apărându-l? E adevărat că se face o lege a dreptăţii? întocmai ca soldatul Năvod Irimia, de obârşie dintr-un cătun vecin, nu mai departe de trei dealuri şi văi, când cisluiam împreună după dâmbul nostru, cu puieţii de brad, din stâncăriile Carpatice. Întocmai ca el. Aceleaşi cuvinte. Acelaşi amestec de nădejdi şi de temeri şi de îndoieli.

Om. Numai un om. Un biet om întors din război cu spinii săi în inimă, să-şi lângă rănile lui într-o vizuină de pustiit adăpost. Eu atunci mi le-am iertat toate, numărând zilele prea scurte lângă mama, să-i alin rănile ei.

Aceasta era realitatea de acasă a tuturor numerelor din marele număr, realitatea de acasă a efectivelor de război:

materialul uman. Această jale lăsaseră în urmă. Această jale găseau când se bucurau de privelegiul rar să se mai întoarcă la vatră şi nu zăceau lipsă de la apel pentru totdeauna, sub ţărână, într-un mormânt al ţintirimelor de pe câmpurile de bătălie, din preajma spitalelor de răniţi şi a lazaretelor de molimi. Eroi fără voie, din înalt ordin.

Intrase pe uşă într-o zi, nepoftit, plutonierul de jandarmi, şeful de post, Sterie Turlibaşa, să-mi prezinte respectuoasele omagii, ca unui asemenea măreţ erou şi grad superior, cu cinci semne de rănire la mâneca tunicii. Părea umflat cu ţifa, să plesnească, în uniforma nouă şi în curelele cromate, care scârţâiau. Zdrahon mai înalt decât uşa, fu silit să-şi aplece fruntea ca să nu se izbească de pragul de sus. Pe mine mă izbiră mustăţile enorme, răsucite pe oală, ca ghidonul bicicletelor de cursă. Ca să-şi facă mai mult curaj, vede-se, pentru o astfel de ceremonie cu care mă onora, trecuse pe la frate-său, cârciumarul şi cămătarul satului, Mandache Turlibaşa, unde a cinstit oarecare ţoiuri de rachiu din rezervele dosite pentru zile mari. Duhnea a velniţă de la poartă. Căută cu ochii un scaun, să se întindă la politicale, după salutul şi formula prezentării.

L-am ţinut dinadins în picioare, prefăcându-mă că nu văd şi că nu înţeleg.

Cunoşteam de la mama ce cârdăşie se încinsese între dânsul şi fauna cea nouă a satului: cămătarii pe zăloage, cumpărătorii de vite şi livezi pe-o nimica toată, închiaburiţii de război. Cunoşteam cum mama împrumutase de la Mandache Turlibaşa bani pentru înmormântarea şi pentru coliva surorilor defuncte, cu dobândă de cinci lei pe lună la hârtia de-un pol. Cunoşteam prea îndestule; iar el a priceput de îndată tot ce cunoşteam. Cam demontat de gheţoasa primire, îşi netezi ghidonul mustăţilor, îmi prezentă şi un supliment de

condoleanţe pentru moartea surorilor; apoi întrebă:

— Mai rămâneţi mult în sat?

— De ce te interesează?

— Aş dori să-mi permiteţi să vă mai vizitez, domnule locotenent. Sunteţi intelectual...

— S-ar zice!

— Toată lumea ştie. Viitor profesor, dacă nu profesor cu patalamaua la teşcherea... Alţii ar rămâne în armată, să se activeze. Astăzi locotenent, mâine căpitan; în cinci ani – maior; în zece-cincisprezece – colonel. Ce carieră splendidă! Stă smirnă un regiment întreg când trâmbiţa anunţă că aţi intrat pe poarta cazărmii. Cui să nu i se umfle guşa? Dar nu! Dumneavoastră, intelectual. Profesor...

— Unde vrei s-ajungi cu aceasta?

— La vizita pe care ţin să v-o mai fac neapărat, domnule locotenent.

— E aşa de... neapărată şi de imperioasă?

— Îmi pennit să cred. Ca intelectual cu tragere de inimă pentru satul dumneavoastră de naştere, vreau să vă informez despre unele şi să vă cer idei despre altele. Acesta era scopul meu.

— Dă drumul scopului, cât eşti aici.

Plutonierul-major, şef de post, iarăşi a căutat cu ochii pârdalnicul de scaun cu pricina.

Eu iarăşi m-am prefăcut că nu văd.

Niznai!

Într-o casă aşa de săracă de văduvă, după două erni atât de cumplite, poate că şi puţinele scaune câte se mai găseau fuseseră arse pe foc ori puse zălog.

— Acesta este scopul meu... reluă resemnat plutonierul, şef de post. Să vă informez. Satul se ridică, domnule locotenent şi profesor, măcar că pe din afară pare sărăcuţ. Se alege griul cel bun de neghină. Cei vrednici nu stau cu

mâinile în sân, să le vină toate de sus. Se adună în partide; fruntaşi tot unul şi unul! Avem un proprietar nou. A cumpărat moşia într-un ceas, cu banii pe masă. Ştiţi?

— Am auzit.

— Proprietar, cu vederi şi chibzuieli politice. Bine cu toţi cei de sus. Ne încurajează. Vrea să-şi facă aici şi în tot judeţul o bază politică... Numai că unii din sat s-au întors de pe front cu o sămânţă de răzmeriţă rusească în mintea lor slabă. Sminteală!! Oameni *sempli!* Pentru dânşii, tot ce zboară se mănâncă... Provoacă incidente de frontieră la hotarele moşiei!... rânji el a batjocură, sub ghidonul mustăţilor. Se pomenesc tot pe front! Ce să le faci? Oameni *sempli,* domnule locotenent şi profesor. Cu aceşti indivizi avem noi de furcă, până ce s-or linişti apele şi le-a veni mintea la loc. Prin ordine precise... Şi ca intelectual, cu grad în oştire şi ofiţer cu atâtea răni în lupte, îmi permit a crede că aveţi... cum să zic?... că aveţi răspunderea şi datoria să ne daţi tot concursul. Cazul e prevăzut şi în ordinele noastre precise...

— Adică să-i dau concursul lui Mandache Turlibaşa, care ia dobânzi mai mari de trei la sută pe an? Aceasta pofteşti dumneata? Caută pe altul...

— Dacă o luaţi aşa, domnule locotenent şi profesor!...

— Se poate lua altfel?

— A fost o scăpare din vedere. Ştiu la ce faceţi aluzie.

— Nu-i aluzie. Fapt!

— Fapt regretabil, recunosc. Aceasta nu înseamnă să primiţi în casă demobilizaţi de pe front cu sminteli periculoase pentru ordinea statului şi să-i încurajaţi, să le căutaţi în coame, aşa cum se vorbeşte. Ba încă şi soldaţi străini de sat, din Mehedinţi şi din Gorj.

Sărind în picioare şi sărit din fire, am prins a vocifera:

— Ai venit să-mi faci morală?

— Vă previn numai...

— În numele cui mă previi dumneata? Unde-ai luptat, ca să ştii pentru ce au luptat ceilalţi? De unde ştii ce-i doare? V-aţi umflat de plesniţi, o bandă de tâlhari!...

— Am înţeles şi am onoarea să vă salut, domnule locotenent şi profesor. Profesor de...

— Profesor de ce? De răzmeriţă vrei să spui?

— N-am spus nimic, domnule locotenent şi profesor. V-am salutat!

Plutonierul-major, şef de post, Sterie Turlibaşa, a făcut stânga-mprejur, m-a salutat, a ieşit şi s-a dus ca din puşcă pe uşă şi pe poartă, pentru a se răfui probabil cu frate-său Mandache Turlibaşa fiindcă-i compromite prea deocheat situaţia. Sau, poate încă mai probabil, pentru a dresa un raport f. F. F. Confidenţial forurilor sale superioare despre regretabilele mele comportări de instigator, lipsit de cel mai elementar patriotism.

Mama a intrat în odaia tăcută, întinzându-mi un pahar cu apă rece să-mi calmez nervii zdruncinaţi de boală şi de război. S-a aşezat apoi în locul obişnuit al Siminei, clătinând din cap în semn de mută dezaprobare. N-avea nevoie să mai rostească şi cuvinte. Eu plecam departe de acestea toate, în lumea mea. Ea rămânea pe loc, cu trei nepoţi orfani şi fără nicio apărare, să îndure vrăjmăşia şi răzbunările „celor vrednici, care nu stau cu mânile-n sân s-aştepte" jandarmii, primarul, notarul, cârciumarul, fraţii Turlibaşa, notabilităţile şi „fruntaşii satului", tot unul şi imul 1 Fauna cea nouă a ţării ele după război! fiarele încă mai crude şi mai hămesite, cu colţii mai tari decât cele pe care le-am lăsat la plecare, în fugara mea trecere prin satul meu natal, în toamna anului 1914, când mă chema ordinul de încorporare la oaste.

Pustietoare atmosferă şi pustiitoare stare de suflet pentru o tihnită şi fericită convalescenţă, acasă la vatră, cum suna permisia!

Noaptea, prin întuneric, cu faţa în sus şi ochii deschişi, ascultam ronţăitul cariilor din grinzile vechi, în marea tăcere. Tavanul cobora, cobora să mă apese pe piept şi să-mi chinuie somnul dacă aţipeam, în zvârcoliri de asfixie, cu vedenii şi cu gemete în hangarul negru al spitalului de exantematici. Dimineaţa eram palid, cu mâinile în tremur, cu ochii adânciţi şi sticloşi în găvanele orbitelor. Oftând mă cerceta pe ascuns mamă. Oftând mă cerceta şi unica soră, Anca, rămasă în casă. Scânceau copilaşii orfani în cealaltă odaie. Veneau şi plecau rândunelele cu săgetările lor dt suveici aeriene, la cuibul de argilă de sub streaşină, deasupra ferestruicii deschise. N-aveam ochi să le văd. Nu mai aveam inimă să mă bucure, ca pe copilul desculţ, gata din zori să purceadă la hoinărelile lui de altădată.

Mama a fost cea care m-a îndemnat să-mi scurtez permisia de repaus la vatră.

— Pentru tine, copile dragă, are să fie poate mai potrivit aiurea. Pe undeva, printre cei din lumea ta. Are să fie mai bine şi pentru noi. Nu te putem vedea împuţinându-te şi pălind, ca flacăra de feştilă din opaiţ... Mai ai de trăit; nu-ţi mistui singur feştila să se stingă. Noi avem altă răbdare... Le-om îndura şi le-om birui toate. O dreptate trebuie să vină de undeva...

Am plecat deci înainte de termen, să-mi caut aciuare pe la vetrele altora, din fostul nostru târg adoptiv.

La Iaşi, mi-am lăsat în gară lada mea de campanie – vatra mea nomadă, cu puţinele-mi lucruşoare proprii – şi-am alergat pe nerăsuflate direct în Tătăraşi, la ospitalierele gazde de odinioară.

Căsulia – dărăpănată şi ea, ca toate pe unde trecusem. Gardul – ştirbit, hulubăria – arsă, pomii lui moş Agapie – tăiaţi şi ciuntiţi printre tufe de bălării. Fereastra de la chinovia cetaniilor şi controverselor noastre – închisă, un geam – spart şi lipit cu hârtie de ziar.

Am bătut în stâlpul portiţei fără de poartă, o dată, de două ori, de trei ori.

Într-un târziu s-a ivit o bătrână adusă de spate, cu barizul negru pe frunte şi cu albeaţă pe-un ochi, însoţită de un câine străin, care începu să mă latre, rânjindu-şi dinţii ou duşmănie.

— Coana Sultana? am întrebat. Moş Haralamb Agapie? Sunt acasă?

— Ehei 1 Să fii dumneata sănătos. Îs acasă, la cimitirul Eternitatea.

— Dar cum?

— Exantimatecul. Prăpăd şi topenie!... încă din cealaltă iarnă. Acuma, aicia-i mare şi tare coniţa Fifina, nora răposaţilor.

— Aş dori s-o văd în acest caz pe coniţa Fifina.

— Cam anevoie treabă! E în târg şi nu vine acasă la prânz. Are masă mai bună la restaurant. Invitată de domnul comandor Spânu.

— Spânu Dorel? mă luă gura pe dinainte, la amintirea hohotelor noastre nebune, când Scarlat Agapie ne împărtăşea senin peripeţiile sale conjugale şi când coana Sultana se plângea de apucăturile libertine ale Fifinei, farfuza dragului mamei drag. Spânu Dorel?

— Nu sunteţi cumva de la Brăila, de-l cunoaşteţi? mă iscodi bătrâna.

— Nu, mătuşico. Am stat în gazdă aici, doi ani şi mai bine.

— Aha! Am auzit. Împreună cu alt domn student, Vladim, pe care îl iubea răposata coana Sultana ca pe băieţii ei?

— Taman aşa. Ai mai apucat-o în viaţă?

— Cinci luni... De asta zic că-i topenie şi prăpăd aici. Am văzut ce era. Acuma văd ce este. Pe mine m-o adus cu dânsa coniţa Fifina, de la Brăila, s-o slugăresc, după ce i-o

murit soţul, Scarlat, rănit de-o ghiulea pe-o şalupă şi înecat în Dunăre...

Descosând-o, din întrebare în întrebare, aflai că doi din infanţii lui moş Agapie şi ai coanei Sultana au murit în război, că al treilea a pierdut un picior. Aflai că cele trei nurori sunt şi ele în mare război de la moştenirea casei şi de la economiile chivemisitului pensionar. Mai aflai că, până una-alta, coniţa Fifina se instalase dânsa în toate încăperile, ca primă moştenitoare şi văduvă în ordine cronologică. Închinase camerele celelalte la refugiaţi. Sălăşluia în fosta noastră chinovie. Iar sărăcuţul nostru avut depozitat în pod; cărţile, dicţionarele, enciclopediile, colecţiile populare ale clasicilor, cumpărate de la Baldorn în rate seculare, caietele, fişele mele, gravurile geniilor noastre tutelare, tot şi toate nu mai aveau fiinţă. S-au părăduit în cele patru vânturi. Unele – arse pe foc; altele – vândute de coniţa Fifina unui telal de vechituri şi unui neguţător de cărţi cu barba de-un cot.

— Aşa că degeaba spui dumneata s-o mai cauţi pe coniţa Fifina după masă. Potcoave de cai morţi. Ce-a fost s-a dus! Pe unde trece coniţa mea, Fifina, stinge. Uită-te şi dumneata. Împrejur. Prăpăd şi topenie!... Să nu mai rămână nimica la împărţeala cu ceilalţi moştenitori după judecată... iartă-mă, dară trebuie să mă duc la treburile mele. Am de călcat mătăsurile coniţei Fifina. Dacă nu le găseşte gata, se face foc şi pară, prăpăd şi topenie!...

Bătrâna cocârjată de spate şi cu broboada neagră pe frunte m-a lăsat proptit de stâlpul portiţei fără de poartă, cu mâinile goale, cu inima goală. Ce-a fost s-a dus! Se dusese şi ultima noastră vatră; mi se duseseră şi relicvele celor doi ani de tinereţe şi. De ucenicie cărturărească, cu geniile noastre tutelare, care nu-şi mai aveau nicio noimă. Toate pierdute, ca şi drumul tău pierdut de mai târziu, Vladim! Câinele negru şi străin nu contenea să mă latre

duşmănos, rânjindu-şi colţii la mine, străinul. *

Ce să mai caut? Ce să mai aştept?

Aş fi cerut învoirea băbuţei să mă aşez o clipă – numai una – în pridvorul conclavurilor noastre cu Vera Arcadievna. Nu mai exista însă nici masa rotundă. Nu mai existau nici scaunele şi băncile, jilţul de nuiele împletite. Nu mai eram nici eu acelaşi. Nu exista nici bătrânul batracian.

Un convalescent al molimilor de război, trimis în permisie de refacere la vatră, fără nicio vatră, nicăieri.

Ce să mai caut? Ce să mai aştept?

M-am dezlipit de stâlpul portiţei pe unde intra Vera Arcadievna cu paşii supli şi avântaţi: – lată-mă 1

M-am dezlipit să-mi târâi paşii mei împleticiţi prin aiurea locuri. M-am abătut la cocioaba de pe ulicioara vecină, să dau de Mona-Lizuca noastră. Pustiu şi acolo. Fanaragiul murise tot de tifos exantematic şi tot încă din cealaltă iarnă a bolişteі în toi. Orfanii – alungaţi de proprietar din cocioabă, strămutaţi nimeni nu mai putea spune pe unde. Parcă-parcă prin Fundacul Broscăriei...

Am alergat şi în Fundacul Broscăriei. Nimeni. Nici Mona-Lizuca noastră. Nici Neagu, dulgherul, cu cei doi copilaşi, care-l plânseseră pe „fratele nostru” Culai Baciu în primăvara anului 1914 şi în ajunul memorabilei tale conferinţe. Nici băieţandrul cu faţa pală şi cu buzele arse, uscate, livide de malarie, Filimon Gruia, protejatul tău. Intraseră toţi în pământ, împreună cu epoca lor şi cu tinereţea noastră, care s-a dus. Numai chipuri străine. Numai obraji scofâlciţi şi ochi privind păienjeniţi ca dintr-o ceaţă, deşi cerul de iunie era limpede, transparent, de-un albastru de acuarelă, deşi soarele strălucea ca un lampion incandescent în slăvi. Cine să mai ştie unul de altul în vânzoleala de refugiaţi, de pribegi, de evacuaţi, de demobilizaţi la vatră, cu vetrele lor în cealaltă jumătate de

ţară, ocupată de Mackensen? îmbulzeală, îmbrânciturі, lovituri în coastă, cozi la pâine, la ţigări, la chibrituri, la sare, la gaz; lipsuri, sărăcie şi haos. Toate – mai năruite decât au fost. Pe vremea ciumelor din cronici, târgul nostru adoptiv nu va fi arătat altfel în mahalălile mărginaşe din pulberi şi gloduri, cu hârtoape dislocate de roţile chesoanelor şi cu şanţuri de zoi, movile de gunoaie putrede, stoluri croncănitoare de corbi.

Abia în Piaţa Unirii m-am dezmeticit din căutările fără de noimă şi spor.

Acolo, ca şi pe strada Lăpuşneanu, altă lume, cu altfel de vânzoleală, adusă cu dânsa de pe Calea Victoriei încă din toamna refugiului.

Rezemat de vitrina unde-mi inaugurasem vechea-mi pipă de' încredere, am rămas îndelung să privesc, cu pipa stinsă şi rece încleştată între dinţi. Treceau automobile civile şi militare, guiţând amarnic din claxoane să-şi taie parte în alaiul de plimbăreţi. Treceau şi farfuzele detestate de coana Sultana, în rochii subţirele de vară, cu nostime pălărioare de pai şi cu umbreluţe colorate pe umeri să nu le dogorească soarele.

M-am dezlipit şi de acolo, de la bara vitrinei, să-mi port paşii fără de ţintă, aiurea.

La Baldom, dintru-ntâi.

Dar vitrina Librăriei franceze a lui Baldorn, dispăruse. Nu mai era actuală. În locu-i – o vitrină cu mezeluri, păstramă şi câmaţi. Câmaţi foarte suspecţi, poate de cal.

Încă o vară care s-a dus.

Am trecut la vitrina de-alături, din colţ, la antica firmă de încredere a fraţilor Rovetta. Aceasta rezistase tuturor cataclismelor. Bineînţeles, fără asortimentul armelor de recorduri cinegetice: nu se sfârşise încă vremea vânătorilor de oameni, cu arme furnizate de arsenalele militare. În schimb, cu aceeaşi artă fără rival de totdeauna,

expuse felurite bricege, cuţite şi cuţitaşe, brice, oglinzi de ras, bidoane şi jambiere de campanie, ţigarete şi tabacheri, suplimentele de lux ale echipamentelor de război. Am intrat într-o doară. Iar aici mă aştepta singura primire entuziastă din tot fostul nostru târg adoptiv, cu toate supralicitările obşteşti dintre Giovanni, cu gâtul de capântortură în gulerul înalt cât o manşetă, şi dintre Salvatore, colosul de la Rhodos. Mi-au strâns amândoi mâinile frenetic, m-au răsucit de zor pe-o parte şi pe alta cu exclamaţii sonore, m-au pipăit, mi-au scos pipa dintre dinţi, s-o examineze; iar Giovanni a scotocit într-un sertar un flacon cu nu ştiu ce lichid şi cu un mic pămătuf de sârmă, s-o cureţe şi s-o meremetisească nou-nouţă.

— Locotenent? De ce numai locotenent, şi nu căpitan, ca prietenul Vladim, fratele de cruce? mă întrebă cu un fel de consternată dojană Salvatore.

— De ce? Fiindcă eu n-am împuşcat un mistreţ pe front...

— Numai unul? Noi ştim doi, dubleu! Dubleu! istoric...

— Fie şi dubleu istoric! Fie şi o turmă istorică de mistreţi!... Nu-s căpitan fiindcă eu n-am capturat un cuib de mitraliere; fiindcă eu n-am scăpat doi nevinovaţi de la moarte. Ce puteam face mai mult, *signor* Salvatore? Eu nu-s Vladim, veşnic candidat la isprăvi glorioase; nu se compară... Numai un pârlit de candidat biolog...

Fraţii supralicitărilor de pomină de astă dată nici n-au protestat şi nici nu mai supralicitară. Aveam dreptate! Nu eram Vladim, nu mă puteam compara cu tine. Chestie închisă.

Am aflat însă că, în vremea cât zăcusem în spitalul de exantematici şi mă întorsesem în convalescenţă la vatra din satul copilăriei, tu, căpitanul Vladim, ai trecut într-o incursiune-fulger prin fostul nostru târg adoptiv, ţi-ai luat două licenţe şi ai fost sărbătorit cu mare tămbălău de conu

Buduşcă şi de fraţii Rovetta pentru toate glorioasele isprăvi de război şi pentru toate glorioasele succese' din vremea de pace, care nu era pace. Nu te invidiam. Dar ce uşor îţi găseai tu o vatră, oriunde!

— Caută-l pe conu Buduşcă acasă! mă îndemnă Salvatore la plecare. Pregăteşte lucruri mari, cu prietenul dumitale Vladim. Un partid...

— Un partid?

— Da, da! Un mare partid. Mare şi nou, cu oameni de pe front. Un partid mare şi nou, revoluţionar, ca Giuseppe al nostru! arătă spre portretul lui Garibaldi, geniul lor tutelar, din iconostasul prăvăliei. Dumneata cum să lipseşti? Frate de cruce...

M-arn abătut şi pe la Ion Budea Hortopanu în rătăfcirile mele din acea zi. Nu de batirul partidului mare şi nou, despre care n-aveam habar. Ci ca să întâlnesc un om întreg, inimos şi cinstit, cu durere la durerile altora. Nu l-am găsit însă. Casa – plină de refugiaţi şi pribegi, culeşi de pe uliţi, cu inima lui largă şi zburlit prietenoasă. Am bătut pe la uşile foştilor colegi de şcoală şi de facultate. Nimeni. Am căutat adăpost la vreun hotel. Nimic. Paturi şi pe coridoare. M-am întors la gară. Până a doua zi dimineaţa niciun tren în direcţia regimentului încazarmat în barăci de lemn, undeva, aproape de Bacău. Călători dormind pretutindeni, pe peron, în sălile de aşteptare, pe scări. În acelaşi ungher al peronului, s-ar fi zis acelaşi grup de soldaţi rufoşi din toamna anului 1914, când a plecat Vera Arcadievna şi când am plecat mai apoi şi noi în necunoscut. Acelaşi grup, în aceeaşi tăcută posomorală. Talpa ţării şi a războiului, a păcii. Talpă mai mult de opinci. M-am uitat la dânşii. S-au uitat la mine. Am salutat şi mi-au întors spatele. Domn ofiţer. Domn.

La miez de noapte m-am pomenit singur şi străin pe străzile fostului nostru târg adoptiv.

Paşii m-au dus tot în neştire spre grădina Copoului, din deal. Poarta de fier – închisă în faţă. M-am strecurat la împrejmuirile lăturalnice, din dos. Am sărit grilajul, ca un vagabond fără vatră ce eram. Pe banca’ de stih teiul romantic al lui Eminescu dormeau alţii, claie peste grămadă. M-au alungat, mormăind duşmănos... Găsii o bancă şchioapă, departe, în tufişurile din fund. Somnul sub bolta înstelată mi-a fost de plumb, fără visuri şi gemete, fără vedenii, ca pe front, după o bătălie fără rezultat, când ne retrăgeam toţi pe vechile poziţii, cu răniţii şi morţii noştri, să-i care brancardierii. M-am trezit a doua zi, în zori, cu uniforma udă şi cu trupul înfrigurat de rouă.

Fuga la gară! Fuga, plecai cu trenul şi cu lada de campanie, spre regiment, zece zile înainte de-a-mi expira permisia de reconfortantă convalescenţă.

Am găsit regimentul cantonat în barăci de scânduri, pe-o vâlcea în apropiere de Trotuş, nu departe de câmpurile noastre de bătălie. Din vechiul nostru efectiv de război nu mai supravieţuiau nici trei sute de oameni. Ofiţerii – în majoritate străini, de la alte unităţi sau proaspăt iumizaţi de şcolile militare de grade active ori de rezervă. Nu ne mai lega nimic; nicio amintire a celor doi ani de lupte, de îndurări, de pumni încleştaţi. Soldatul Demir Dumitru mi-a ieşit înainte, să-mi ia lada de campanie în primire. Singura întâmpinare cu adevărat bucuroasă şi caldă, măcar că nu era expansiv de feleşagul lui. Tăcut, s-a întors cu faţa într-o latură, poate să-şi şteargă pe ascuns o umezeală de lacrimă cu dosul palmei aspre şi ciolănoase. Îndurasem împreună atâtea! împărtăşisem împreună atâtea 1

Maiorul Zahariade Bob, comandantul batalionului, dimpotrivă, m-a măsurat din tălpi până-n creştet cu o privire încruntată şi mi-a întins mâna fără nicio prietenie. Raportul plutonierului-major de jandarmi din satul natal, Sterie Turlibaşa, va fi ajuns pesemne la destinaţie pe cale

ierarhică, f.f.f. Urgent şi f.f.f. Confidenţial, cu o viteză record. Profesor de răzmeriţă, instigator, agitator, rezervist lipsit de orice demnitate, de ţinuta şi onoarea gradului.

Zahariade Bob era mai dinainte convins de aceasta, după cisluirile mele suspecte cu Năvod Irimia şi alţi semeni ai lui, soldaţii de trupă, precum era foarte convins şi de importanţa ţinutei marţiale în noul său grad de maior. Gradul îi dădea drept la cal, să defileze în fruntea batalionului, îşi pusese pinteni, nu se despărţea de cravaşe şi se vedea Napoleon la podul de la Arcole, la Marengo, la Auşterlitz.

— Te am sub ochi! m-a avertizat. Aici şi cu mine nu-ţi merge.

— Văd că aveţi un semn nou de rănit, domnule maior. V-aţi scrântit cumva un picior, opintindu-vă să vă urcaţi călare pe şa?

— La datorie! Treci la datorie! răcni el. Păstrează distanţa.

— Am onoarea a vă anunţa că sínt încă în permisie de convalescenţă.

— Atunci, ce cauţi aici?

— Îmi era dor de glasul şi de ochii dumitale, domnule maior.

— Îţi scot eu dorul pe nas 1

— Cu pintenii, sau cu cravaşa?

Cum circumvoluţiunile cerebrale, năclăite în strat pretimpuriu de osânză, nu-l prea ajutau să replice de îndată la insolenţele mele destul de ieftine, îmi întoarse spatele, secerând cu inseparabila-i cravaşă măciuliile mărăcinilor din cale: hârşti! hârşti!

În restul celor zece zile de permisie pentru convalescenţă a ignorat cu desăvârşire că exist. Îşi rezerva plăcerea şi revanşa să mă încarce cu tot soiul de misiuni absurde şi tâmpite, cu tot soiul de neghioabe corvezi, la

reintrarea de fapt în serviciu. Eu am profitat, până atunci, să-ţi trimit ştire prin soldatul Demir Dumitru la regimentul tău şi să fixăm o întâlnire pe-un teren neutru, departe de vigilenţa maiorului.

Ne-am întâlnit. Şi nu pe-un teren neutru dintre cele două regimente, la distanţă de o poştă. Ai venit singur şi voios la unitatea noastră şi, cu toată fervoarea primirii de preapopular erou al diviziei, cu toate strângerile fierbinţi de mână şi cu toată îmbulzeala de adulatori care-ţi sorbeau cuvintele, nu mi-am putut opri un sentiment ciudat de răceală. Deodată mi-am amintit fără voie o scenă din romanul *Anna Karenina,* de Tolstoi. O răceală intrase în mine, să stăruie între noi tot timpul întâlnirii, ca şi cum te pătrundeam cu alţi ochi.

Ai vrut să mă împaci pe loc cu maiorul Zahariade Bob.

Eu m-am opus energic.

— Nu, nu 1 Dă-l dracului I

— Dă-l dracului, atunci i te-ai şi împăcat cu tine însumi şi cu fraternele tale bune intenţii. Un căcăcios, cum i-a aruncat-o chiar generalul în obraz! Un căcăcios şi un caraghios; fabula diviziei, cu Ducipalul, cravaşa şi pintenii lui. Ce poate să-ţi facă? Pe de-alde ăştia ţi-i pun la punct în doi timpi şi trei mişcări. Să ne retragem undeva în tihnă şi să vorbim de-ale noastre...

Vorbirăm de-ale noastre. Tot timpul, însă, eu cu ochii la urechile tale.

Aveai planuri mari pentru ceasurile mari de după demobilizarea generală. Planuri alcătuite cu Ion Budea Hortopanu, conu Buduşcă, apărătorul obijduiţilor rurali, în polemicile bolovănoase cu istoricii oficiali şi în procesele celebre pentru pământuri şi hotare hrăpărite de uzurpatori.

— Pricepi? Acesta are să fie războiul nostru de după pacea generală, frate Alexandre! Toate mi se deschid

înainte. Ne vine drăguş la căuş! Nu dau! Vom lua!... Vom lupta împreună, cum făceam planuri şi nu ştiam de unde s-o luăm din loc. Acum, se va vedea-vedere în cel mai scurt timp. Fierbe ţara, pe înfundate...

Că s-ar putea să nu fiu alături de tine, nici nu mai încăpea vorbă! Mă anexai, înregimentat din înalt ordin! Trebuie să mărturisesc că nici nu mă vedeam stând la o parte, cu braţele crucişe pe piept, măcar că nu-mi desprindeam ochii de la urechile tale. Ce naiba mai însemna şi aceasta? Stenahorii de convalescenţă ciumpavă şi neisprăvită?

Iulie, august, septembrie; toate s-au precipitat într-o cadenţă care ne uluia. Foch începe contraofensiva pe frontul de vest. Marea înfrângere germană pe Somnie. Burian propune începerea tratativelor confidenţiale. Octombrie; noiembrie. Franchet d'Esperey sparge frontul la Dobropolie. Armistiţiul de la Salonic. Germania şi Austro-Ungaria cer armistiţiu lui Wilson. Revoluţia de la Budapesta. Catastrofa armatei austro-ungare în Italia. Asasinarea lui Tisza. Revoluţia la Berlin. Fuga lui Wilhelm în Olanda. Începutul sfârşitului. Noi, cu divizia la frontierele Ardealului, gata să trecem Carpaţii. Fuga lui Mackensen, invincibilul spărgător de fronturi. Războiul-fulger, cu faţa întoarsă; cei care năvăleau fugind acum, după patru ani, îndărăt, de unde veniseră.

Iar Brătienii, cei trei, sublimii martiri, scoţându-şi mutrele spăşite din vizuini şi scuturându-şi cenuşa pocăirilor de pe cap şi din bărbi. Cu ce rânjete înfumurate de biruinţă! Cu ce alaiuri de martiri mai mărunţi, năpustindu-se la Intrarea Triumfală (cu majuscule!) în Bucureştiul eliberat 1 Cai albi, mantii albe, drapele, fanfare, toba mare, trâmbiţe şi parăzi – Miliai Viteazul la Alba-Iulia. Acum se retrăgea în vizuină celălalt martir sublim, Marghiloman, cu toată droaia martirilor săi mai

mărunţi. Vechea poveste a ţării, cu protipendada cârmuitorilor, salvatori şi martiri prin rotaţie, după cum suflă vânturile.

Divizia noastră din nou în Ardeal, unde alte fătuţe cu coadele bălaie împletite pe umeri şi alţi unchiaşi mai gârbovi ne întâmpinară cu pâinea şi sarea pe năframele albe. Maiorul Zahariade Bob, călare pe Ducipalul său, în capul batalionului, salutând marţial cu pieptul tapisat de decoraţii, până ce un bivol s-a înălţat brusc dintr-o mlaştină, scuturându-se cu un muget, şi până ce calul, care nu mai văzuse încă bivoli, s-a scuturat şi el speriat, trântind în nămoluri vajnicul călăreţ. Soldaţii s-au repezit să-l ridice copăcel şi să-l şteargă. Maiorul şchiopăta cu un picior frânt într-un bolovan din ştioalmă. Prima lui rană autentică de război, cu toate că mai purta alte patru insigne apocrife la mânecă. Fireşte, s-a uitat duşmănos la mine mai întâi. Eu i-am exprimat cele mai nesincere condoleanţe şi urări de grabnică însănătoşire. Era furios. Pierduse intrarea la Alba-Iulia.

Nimicuri şi nimicnicii fără de nicio grandoare, în oameni cu simţurile tocite în patru ani pe al cincilea de suferinţi, de urgii, de nedreaptă inegalitate în distribuirea urgiiloi şi a suferinţelor.

Războiul nostru de-atunci, ca toate războaiele.

Treisprezece decembrie 1018? Foarte departe de noi, ca şi Revoluţia rusă. Cine mai ştia, şi de unde să afle, ce s-a petrecut la Bucureşti în acea zi a măcelului, când soldaţii români au tras cu puşca şi cu mitralierele în flămânzii români?... Cenzură. Ştirile, cernute prin sită şi dinadins deformate, reduse la o încăierare lipsită de patriotism pentru a ştirbi glorioasa întoarcere a alaiului de victorioşi în capitala ţării! A circulat printre soldaţi un petec de manifest pe hârtie vânătă şi zdrenţuită, adusă de un oştean nou vărsat în efectivul de război, un lucrător de la

sondele din Prahova. Petecul de hârtie s-a mistuit. A dispărut trimis la închisoare, la judecată şi soldatul suspect. Domnea ordinea cea mai desăvârşită, poate mocnită, dar strunită în cătuşele disciplinii. Divizia înainta spre Munţii Bihorului. Acolo, la poale, spre pusta maghiară, ne-am oprit.

Generalul nostru cel cu apucături omenoase şi cu mâna amputată de schije, Toma Ionaşcu, a refuzat să mai înainteze.

S-au găsit alţii, mai ahtiaţi de glorie şi de decoraţii, să se ia la întrecere.

Noi am rămas încă o dată înfipţi locului, ca în ceilalţi doi ani în zănoagele carpatice; acum la marginea pustei. Nimeni de la Marele cartier general al armatei nu cuteza să comenteze, necum să mai şi sancţioneze încă, nesupunerea generalului nostru, Ionaşcu Toma. Prea multe bătălii câştigase în război, în vreme ce alţii dădeau bir cu fugiţii, şi prea mult intrase în inima soldaţilor! De altminteri, încăpăţânata sa rezistenţă prea lăsa cale deschisă <■ lorlalţi generali nerăbdători de glorie, de decoraţii şi de victorii la spartul iarmarocului.

Demobilizarea. Congresul păcii. Guverne, guverne, guverne, demisionate într-o seară şi reconstituite a doua zi dimineaţa cu alţi generali şi cu aceleaşi triple bărbi ale Brătienilor, sub alte măşti. Prea mulţi martiri sublimi, care îşi supralicitau patriotismul peste mormintele numerelor din marele număr fără de nume, risipite dintr-un capăt de ţară mărită la altul. Morminte năpădite de ierburi, nivelate de ploi, călcate de copite, păscute de oi şi viţei.

După „Războiul nostru” de atunci, pacea noastră de atunci, cu victorioşii săi în capul mesei şi bucatelor.

Ne-am întors eliberaţi definitiv la vatră. Ce vatră? Unde vatră?

În lipsă de altceva, la Bucureşti, în capitala intrărilor

triumfale.

De acolo plecasem, lepădând straiele civile la încorporare, pentru uniformele războiului de patru ani pe-al cincilea. Straiele civile nu le-am mai găsit, cum nu ne găseam nici locul. Străiţele noastre de zile mari se topiseră şi ele de-a valma, ca atâtea vestigii ale unei ere care s-a dus. Primirăm amândoi o aşa-numită primă ofiţerească de demobilizare, să ne înţolim mai acătării. Ne-am înţolit cu haine de la prăvăliile de vechituri, fiindcă nici stofă, nici rufe, nici pălării nu se zăreau în nicio vitrină. Le pustiiseră războiul şi ocupaţia. Ne contemiplarăm unul pe altul în vestmintele altora, şi ne-a pufnit râşul pe amândoi. Pentru tine prea strâmte, pentru mine prea largi. Le-am schimbat şi am căpătat o înfăţişare aproximativ omenească. Mai ales tu: duce, arhiduce, kronprinţ în deghizare civilă, deşi cu coatele lustruite şi cu punga goală.

— A se vedea-vedere şi a se învârti-învârtire 1 te-ai consolat tu. Nu murim noi de foame şi nu ne înecăm la mal. Aşteaptă un bob zăbavă, să mă dezmeticesc.

După care spuse am pornit amândoi pe străzi şi pe bulevarde, să ne găsim un rost şi o vatră. Prin îmbulzeala pietonilor nu ne-am mai simţit prea stingheri, în hainele vechi de la Taica Lazăr, telalul. Erau alţii mai pricăjiţi decât noi, în deghizări mixte: pe jumătate militare, jumătate civile. Părinţi în straiele feciorilor morţi în război. Feciori în straiele părinţilor morţi de tifos exantematic. Icoana mizeriilor din întreaga ţară. Dar în automobile şi echipagii se lăfăia altă lume. Feţe joviale, cefe late, burţi agresive, bărbi cănite, mustăţi pomădate şi râsete, râsete, saluturi, chemări, strigăte voioase între monşeri. Îşi regăsiseră capitala şi patria. A lor era lumea, victoria, pacea! Exultau de fericire. Iar pentru dânşii toate se făgăduiau într-o rumoare de bursă încă mai frenetică decât o lăsasem în anii de neutralitate, de afaceri, de permise, de

contrabande, de export – import. Nici nu se mai putea compara. Câmpul de operaţii, incomparabil mai vast. România Mare. Visul împlinit.

— Hep, hep 1 Păzea!

Ne-am retras repede pe trotuar, atinşi de cravaşa unui vizitiu de casă mare, care dăduse drumul bidiviilor de la echipaj în trap întins. În urma echipajului, întrecându-l, au fâşâit roţile unei limuzine noi-nouţe şi sclipitoare, care împroşcau nori de pulbere.

— Ce zici de toate? ai întrebat tu, ştergându-ţi praful din ochi cu batista.

— Pasca şi anafura mă-şi, zic 1 Trebuie să le arătăm noi lor! m-am pomenit cu vorbele lui Irimia Năvod pe buze. Trebuie neapărat să le arătăm noi lor!

Spre a mea surpriză, tu nu te-ai mai grăbit să supralicitezi cu un pitoresc şi vertiginos torent de tirade şi de invective, încă mai furibunde şi cu mai mult schepsis, cum îţi ştiam năravul din interminabilele noastre controverse de odinioară. Ai tăcut scuipând praful înecăcios din gât.

Către seară, surprizele din acea zi nu s-au oprit la atâta. Ţii minte, mai ţii minte, Vladim?

Ne-a retezat calea fostul tău căpitan, Serafim Scodrea, magistratul rezervist cu tâmplele cărunte. Ne-a retezat calea la amândoi, dar numai de batirul şi de dragul tău. Eu reprezentam numai o vagă cunoştinţă, întâlnită doar din întâmplare, cum s-au petrecut toate între ofiţerii din aceeaşi divizie patru ani pe-al cincilea de război, de concentrări, de mobilizări, de stagii şi lupte pe „zonă”. Toate rămaseră îngropate acolo, departe, cu morţii războiului.

Serafim Scodrea era îmbrăcat într-uri costum impecabil de stofă gri englezească şi de-o croială deosebit de aleasă. Ne-a pălit mai mare ruşinea de hainele noastre, cu firma

prea vizibilă de la Taica Lazăr. Mai purta acum în arcada sprâncenii şi un monoclu bombat. Acest ornament bijulistic nu se potrivea nici cu faptele, şi nici cu ţinuta sa rigidă dar bravă de pe front; nici cu figura lui osoasă şi severă, tăiată în linii dure, fără nimic din Bijulicii de care avea oroare Vera Arcadievna. Ţi-am ghicit în ochi acelaşi gând, cu aceeaşi mirare.

— Când aţi sosit, băieţi? ne întrebă el cu o pornire prietenoasă, deşi puţin parcă silită, scrobită, ca şi gulerul de la gât.

— Nici patruzeci şi opt de ore 1 ai răspuns tu pentru amândoi, trimişi la vatră, fără de vatră. Uită-te la noi 1 Echipament de la Taica Lazăr! Domiciliu în cabina unui portar, de la un hotel de pe Calea Griviţei. Intrare triumfală, în capitala victoriilor şi a României Mari! Fie, că face!

Serafim Scodrea încuviinţă cu un surâs de subţire acreală:

— Fie, că face, într-adevăr! Dar în patruzeci şi opt de ore, încă n-aţi avut timp să vedeţi şi să înţelegeţi încă nimic.

— Ne-ajunge, ne-ajunge! ai supralicitat tu.

— Ştiţi ce vă propun?

— Ordonă, domnule căpitan, şi vom executa ordinul, ca pe front.

— Cunosc marfa 1 zâmbi el mai puţin acru. Mi-ai scos destui peri albi, pe lângă cei cu care m-ai găsit la comanda companiei. Vă rechiziţionez! În seâra aceasta, vă rog să vă consideraţi în subsistenţa mea. Ca să... În fine, ca să luaţi contact mai direct cu capitala victoriilor şi a României Mari. Fie, că face!... Luăm aperitivul la Dragomir?

— Luăm.

— Zis şi făcut!...

Am intrat tustrei la bodega lui Dragomir, unde intram

întâia oară. Aperitivele – peste orice aşteptări. Icre negre, vermut italian, ţuică bătrână, vin ruginit. Chelnerii, în jurul nostru, adică în jurul lui Serafim Scodrea, client pare-se foarte preţuit.

— Îndată, domnule prezident 1 La ordin, domnule prezident!...

— Prezident al Secţiei a treia, Curtea de apel 1 ne lumină fostul tău căpitan. La oaste am rămas bun în grad; m-ai ajuns din urmă, Vladime! Adică eu am stat pe loc. La celelalte din viaţa civilă, sper că voi merge înainte ceva mai repede. Mai repede şi, bineînţeles, mai corect. Acesta e principiul meu, băieţi. Corect! Mi-am luat totuşi măsurile mele...

Noi surâdeam fără a pricepe prea multe, într-o explicabilă beatitudine. Icre negre, vermut, ţuică bătrână, vin ruginit de Golul-Drâncei. În cap, nălucită sclipire de oglinzi ca în prăvălia fraţilor Rovetta când îmi luase ochii jocul oglinzilor paralele.

— Mai comandăm un rând?

— Mai comandăm...

După ce-am mai comandat un rând şi după ce-am golit farfurioarele, paharele, tot ce era pe masă, Serafim Scodrea vorbi deodată, cu glasul schimbat şi imitând cu o artă incomparabilă intonaţiile generalului Toma Ionaşcu, de acolo, de departe, pe front:

— Priviţi-i bine! Uitaţi-vă împrejur şi priviţi-i bine, ascultaţi-l ce vorbesc, ca să ştiţi pentru cine şi pentru ce aţi luptat!

Noi l-am privit pe dânsul cu nedumerire. Şi numai apoi am mai privit şi împrejur, ciulind urechile să mai şi ascultăm. Erau aceleaşi personagii aferate din trăsuri şi din automobile, cu cefele late, cu burţile agresive, cu exclamaţii joviale. Îşi treceau unii altora sub ochi foi de hârtie cu cifre şi calcule. Auzeam: – Trei sute de mii, zece

mii comision la vagon, permis pe baza decretului 185, mii, zeci de mii, sute de mii, milioane... Ascultă, monşer, am ochii pe o mină de aur din Ardeal, pe undeva în Zarand, Ţara Moţilor, Munţii Apuseni. Tu cum stai cu ministerul de la Departamentul Domeniilor?... — Cine să-i mai ştie! Vine imul, pleacă altul... — Dar minele de aur rămân pe loc. Aia-i chestia 1 Turnăm o societate anonimă pe acţiuni...

— Admiraţi, băieţi? ne întrebă, Serafim Scodrea, scoţându-şi monoclul o clipă, să ne cântărească mutrele şi impresiile. Aţi auzit şi aţi înţeles?

— Am auzit şi am înţeles...

— Puţină răbdare. Veţi vedea şi veţi mai auzi altele; variante pe aceeaşi temă. Acum, să ne mutăm la altă tarabă. Ce-aţi zice de Capşa?

Ne-am mutat şi la Capşa. Cegă rasol, salmi de fazan, vin alb, vin negru, coniac trei stele. Aici lumea era în surdină. Dar cifrele – aceleaşi: zeci de mii, sute de mii, rmboane. Iar la mese, pe banchete şi pe scaunele capitonate, în vorbă se amestecau şi preadistinse doamne în toalete de seară, cu coliere de perle la gât, brăţări, inele, cu briliante pe degetele fine şi lungi. Îşi aveau cuvânt şi ele: nevasta unuia şi ţiitoarea altuia; căsniciile în trei cu rentabile combinaţii şi profituri de lumea mare – lumea victorioşilor.

— Priviţi-i bine şi ascultaţi-i bine, ca să ştiţi pentru cine şi pentru ce-aţi luptat 1 repetă refrenul său fostul căpitan Serafim Scodrea, ţeapăn şi drept, fără nicio clintire de zâmbet ironic pe faţă şi în colţul buzelor rase. Fixaţi-le pe toate adânc în memorie, să cunoaşteţi în ce lume v-aţi întors, bravi luptători! Fie, că face, nu? Mergem acum şi în altă parte. La un cabaret de noapte, cu dansatoare şi jaz l

Intrarăm astfel pentru întâia oară şi într-un cabaret de noapte, cu dansatoare şi jaz-band. Pentru întâia oară ascultarăm şi muzica negrilor americani, cu instrumente necunoscute, cu explozii de alămuri şi cu strigăte guturale,

cu amestecul de gemete şi suspine altemându-se cu hilare şi sfâşietoare irupţii de hohot, care nu se deosebeau bine dacă-s de râs, ori de plâns. Femei mai mult goale decât îmbrăcate. Pocnetele buteliilor de şampanie. Serpentine, flori ofilite, râsete, râsete, râsete. Orbiţi de atâta lumină, după atâta întuneric de unde veneam, ne întrebarăm dacă toate-s de-aievea. (Mirosul de parfumuri, după duhneala de stârvuri. Pocnetele dopurilor de la sticlele de şampanie, după pocnetele răzleţe de patrule în amurg. Gâlgâielile sincopate ale jazului, după gemetele de muribunzi din tranşee şi din spitalele de tifos exantematic. De unde, de unde venisem? Şi ce găseam? Ce ne-aşteptase!

— Priviţi-i bine, ca să ştiţi pentru cine şi pentru ce-aţi luptat!

La o masă, în fund, maiorul Zahariade Bob, cu pieptul tapisat de decoraţii şi cu apocrifele lui insigne de rănit la mânecă, împresurat de trei femei cu sânii şi cu umerii despoiaţi, deşerta glorios şi congestionat cupele spumoase de cristal. Râdea, râdea şi el ca toţi, în aceeaşi generală şi frenetică dezlănţuire de hohote, ritmate de saxofonul şi toba jazului. Când dădu ochii de mine a înghiţit strâmb şi îşi strămută scaunul cu spatele.

— Acum, pentru încheiere, mergem şi la club, să bem o cafea! anunţă Serafim Scodrea. Să bem o cafea şi să mai vedeţi şi pe ceilalţi pentru care aţi luptat. Finalul!

Ne-am urcat într-un taxi, pentru a merge şi la clubul unde fostul tău căpitan fu primit de valeţi cu aceleaşi respectuoase saluturi ca pretutindeni. Aici, însă, nu aveam acces la sala de jocuri. Nu eram membri înscrişi, triaţi, votaţi, ca dânsul, după misterioasele şi severele criterii de selecţie. Ca simplii săi invitaţi ne-am instalat numai în sala de restaurant şi de cafele. Trei cafele, trei pahare balonate de coniac şi sticla străveche, prăfuită şi cu aţe de păianjen, pe masă. Doar din când în când, prin uşa deschisă se

auzeau crupierii:

— Şaizeci de mii în banc! Nimic nu mai merge. Nouă la bancă l... o sută douăzeci de mii în banc!... Cartea lui conu Hipolit!...

— Fără indiscreţie. Câţi bani aveţi în pungă? ne întrebă Serafim Scodrea.

— Patru sute patruzeci lei, mari şi lăţi... ai răspuns tu.

Eu răspunsei, râzând mânzeşte:

— Două sute cinci lei. Încep viaţa cea nouă în România Mare de la zero.

— Îmi închipuiam! Ascultaţi bine, ca să ştiţi pentru cine şi pentru ce aţi luptat! Şaizeci de mii în banc! o sută douăzeci de mii în banc... Interesant, pasionant şi instructiv! Nu sunteţi de părere, băieţi?

Serafim Scodrea întrebase, tot fără nicio tresărire în obrazul osos, ras şi rigid, cercetându-ne pe rând prin sticla bombată a monoclului.

Noi am tăcut amândoi.

El în sfârşit a prins a zâmbi umanizat, scoţându-şi monoclul din arcada sprâncenii şi aruncându-l pe faţa albă de masă. Cum îi stăteam în dreapta şi-n stânga, a întins amândouă mâinile, să ne scuture amical de umeri.

— V-aţi dumerit acum şi care e jocul meu?

— Baiu! ai răspuns tu. Baiu, căpitane!

— Nicicacum, domnule căpitan 1 am supralicitat la rândul meu.

— Pardon! zâmbi el. Domnule prezident, nu căpitan! Căpitan e poveste veche, sfârşită, inactuală. Pentru mine, poveste pierdută. Începe alta în România Mare... Sper, condusă cu o strategie şi o tactică mai inteligentă. Corec* bineînţeles, dar în fond tot tactică şi strategie... Vladime. Te-ai mai întrebat ce s-a întâmplat cu mine după ce-am fost trimis de la unitate în alte misiuni?

— Vag, foarte vag. Justiţia militară... Jude sau procuror

în justiţia militară.

— Exact. Procuror la Curtea supremă, ca să-i zicem aşa, de pe lângă Marele comandament al armatei. Ultima instanţă. Ca rezervist magistrat, membru la Curtea de apel din Bucureşti, un rol pe care nu puteam şi n-aveam dreptul să-l refuz. L-am acceptat cu toată inima. Ocazie să fac şi eu un bine şi să conlucrez la triumful dreptăţii, cum ai salvat tu cinstea şi viaţa celor'doi fraţi Vasile şi Toader Mihalcea, de prin munţii Vrancei. Vezi că n-am uitat? Acestea nu se uită! Rămân în cazierul tău şi al războiului... Cazierul meu a ieşit mai prost. Corect, dar prea puţin elastic. M-au luat la ochi prea mulţi şefi. Redactam rechizitorii prea drastice şi rigide pentru gradele care părăseau comanda şi fugeau, pentru cei cu matrapazlâcurile de la depozitele armatei, de la furnituri şi de la intendenţa oştirii: cumnaţi, fraţi sau gineri de atotputernici ai zilei. Şi prin contrast, prea puţin sever cu soldaţii de rând, ca acei Vasile şi Toader Mihalcea, acuzaţi fără de vină... Note proaste în cazierul meiu. Bun în grad la demobilizare. Nicio tresă în plus. Au răsuflat toţi când au scăpat de mine. Am sosit aici cu un an înaintea voastră, la vechiul meu post. Aici m-au găsit mai puţin primejdios. Corect! Aceasta sună bine, din când în când, pentru prestigiul magistraturii. Preşedinte al unei secţii de la Curtea de apel. Stimat de toţi, salutat respectuos de toţi...

— Am văzut! Până şi la chelnerii de la bodegi şi restaurante. Până şi de lâ valeţii de la un club atât de ermetic şi de boieresc ca acesta! ai întrerupt tu, râzând îndoielnic.

— Numai atât ai înţeles tu, Vladime? făcu el punându-şi din nou geamul monoclului în arcada sprâncenii, să te privească mai scrutător. Atunci, n-ai văzut nimic! Degeaba te lauzi...

Serafim Scodrea ne umplu din nou paharele balonate

din sticla de coniac. Aprinse o havană din cutia de lemn, depusă de chelner pe masă. Trase câteva fumuri; sorbi câteva înghiţituri de pahar. Apoi, cu toate trăsăturile feţii destinse din împietrirea rigidă, umanizat pe de-a întregul, vorbi, cu bărbia rezemată în pumn şi cu cotul pe masă:

— Când v-am zărit pe stradă, dintr-o dată mi-am amintit toate cele de-acolo, de pe front. România Mare, pacea, dreptatea, iluziile tuturora. Şi vorbele generalului nostru, Toma Ionaşcu: Priviţi-i bine!... Ce-a rămas şi ce va mai rămâne din toate? Din fire, nu sunt un tip sentimental şi văicăros. Detest. Dar ceva tot mi-a trecut prin inimă. De asta v-am oprit. După mers, după ochi, am ghicit ce se întâmplă cu amândoi. Eroi în disponibilitate!... Simţeam şi eu nevoie să vorbesc cuiva care să înţeleagă... România Mare, pace, dreptate, tot ce gândeam şi ne închipuiam acolo – iluzii. Biruitorii sunt cei pe care i-aţi văzut şi i-aţi auzit. Vă mai îndoiţi? Ca magistrat, am mai văzut şi altele. La Iaşi, în refugiu, după Pacea de la Bucureşti, atotputernicii de aici şi de atunci, oamenii lui Mackensen din guvernul Marghiloman, au închis de formă un fost ministru din guvernul Brătianu. Constantinescu-Porcul! Porcul mă dispensează de alte comentarii... Acum, când roata s-a întors, clica Brătienilor a băgat în închisoare pe alţii, tot de formă, recoltaţi din rândurile filogermanilor învinşi. Paradă de patriotism!... Mâine nu-şi va mai aminti nimeni. Lovituri de teatru, din culise... Ce te faci tu Serafim Scodrea într-o asemenea lume? Magistrat corect? integru? sărac? cu nevastă şi patru copii, feoionj] unui arhivar de la un ocol al judecătoriei de pace din Zimnicea? Care ţi-i viitorul în această lume? Te vinzi? Faci sluj atotputernicilor?... M-am cugetat. Nu mă răbda inima. Student, pe vremuri, fiindcă găzduiam la un lucrător din Atelierele Căilor Ferate, m-am dedat şi eu la oarecare idei socialiste. Tinereţe!... Unde-i partidul cel adevărat, într-o

conducere cu atâtea capete şi cu tot atâtea păreri? Numai muncitorii ştiu ce vreau, cum au arătat-o la treisprezece decembrie... Ceilalţi? Ce te faci tu Serafim Scodrea?... Cei care dictau ieri dictează şi astăzi, vor dicta şi mâine. A lor este victoria 1 Atunci, dragi băieţi, în desperare de cauză, m-am gândit să recurg şi eu la strategia şi tactica lor. Însă corect! Tot mai pot face un bine şi tot mai pot apăra măcar o părticică de dreptate, la locul meu din justiţia ţării. Dar cu ce condiţie? Neapărat să mă accepte în lumea lor, a victorioşilor, ca să-mi tolereze şi unele excese de dreptate pentru a salva prestigiul firmei. Faci ce se poate şi cum se poate!... Deci, aflaţi că sunt unul din cei patru sau cinci foarte reputaţi jucători de bridge din Bucureşti. Mâine sunt invitat la o partidă, să joc bridge cu ilustra doamnă Gabriela Olmazu, soţia ilustrului ministru de justiţie, State Olmazu, şeful meu suprem. Aţi înţeles jocul? strategia şi tactica? O glumă printre cărţi, o anecdotă, un calambur, o vorbă, o aluzie subţire. Le prepar de-acasă, să le par un partener simpatic, spiritual şi dezinvolt. Aşa, nimic nu mai e pierdut... Căci există o anume francmasonerie a bmdge-ului şi a bridgiştilor... Nu mai eşti un anonim, un magistrat oarecare, venit nu se ştie de unde... Faci parte din lumea lor. Îţi permiţi să salvezi, din când în când, şi pe un Vasile şi Toader Mihalcea într-un proces complicat şi dificil, cum i-ai salvat tu, Vladime! Aşa în toate: la Dragomir, la Capşa, la cabaretele de noapte, aici la clubul cel mai râios din Bucureşti... Te consideră unul de-ai lor. Magistrat corect şi integru; bridgist de mâna întâia, invitat cu telefoane şi cu bileţele dulci... Dar cu ce preţ toate, cu ce preţ?

— Da, ou ce preţ? ai repetat tu.

El şi-a scos monoclul, să te cerceteze din nou cu dezamăgire:

— Iarăşi îmi pare că n-ai înţeles încă tot ce vreau să

spun, Vladime I

— Ba am înţeles. Micile capitulări...

— Nicio capitulare întrucât priveşte misiunea şi slujba mea. Corect. Integru. Mi se tolerează mai mult şi mai multe decât aş fi crezut vreodată. Eu n-am venit, ca tine, de pe front cu un capital gata făcut: capturi de mitraliere, vânătoare celebră de mistreţi şi trofee la popota diviziei, o pledoarie celebră. Îmi fac capitalul de relaţii acum, cu mijloacele de pace care-mi stau la îndemână, ca să-mi salvez corectitudinea şi integritatea în slujba mea...

Eu mă uitam la urechile lui, cum mă uitasem la urechile tale şi cum se uitase Anna Karenina la urechile soţului pe peronul gării din Petersburg. El a crezut că e murdar cumva de scrum ori de funingine. A extras batista din buzunarul de la piept, s-a şters cu grijă, apoi urmă:

— Dar cu ce preţ, băieţi? Dar hainele de pe mine? dar un aperitiv la Dragomir? dar o cină la Capşa? dar bacşişurile de nabab, care-mi asigură stima şi consideraţia chelnerilor, a uşierilor, a valeţilor? Dar semnele exterioare, absolut indispensabile ca să te considere din lumea lor? Ai? Ai? Cu ce preţ? Articole de specialitate cu duiumul la publicaţiile juridice 1 Colaborări la noile coduri ale României Mari! Ba şi traduceri de romane poliţiste, sub pseudonim, la editurile specializate în acest gen... Obrazul corect cu multă caznă se ţine! La ora aceasta nu mă duc să mă culc. Mă duc să lucrez până se luminează de ziuă. Mergem?

Am ieşit salutaţi până la pământ de chelneri, de valeţi, de portar.

Serafim Scodrea, înalt magistrat şi reputatul bridgist, s-a suit în automobil, scoţându-şi monoclul vitrinei mondene, care nu-şi mai avea nicio cătare la asemenea oră, şi băgându-l în buamarul vestei.

— Noapte bună!

— Spor la lucru. La ce? La noile coduri ale României Mari, sau la *Capul de mort cu monoclu,* celebrul roman poliţist? ai întrebat tu, silindu-te, da, silindu-te să râzi cu o veselie cordială, lipsită însă de orice haz şi de sinceritate, cu tot râsul nostru, fals, strâmb şi lugubru ca lugubrul rânjet al craniilor. La care din două, maestre bridgist?

— Totuna i a răspuns el. Aşteaptă, ca mâine n-o să mai râzi. Viaţa de pace din România Mare e mult mai oribilă decât a fost războiul.

Automobilul a plecat, împroşcându-ne cu o infernală duhoare de fum şi de gaze.

Noi am mers un timp în tăcere pe străzile negre, spre cabina portarului de la hotelul calic de pe Calea Griviţei, lângă gară, provizoria noastră vatră în capitala victoriilor.

— Ce zici de toate? ai vrut să afli într-un târziu.

— Zic pacea şi anafura ei de România Mare!

— Te exprimi ca un mardeiaş. Adoptă un vocabular mai distins, lasă-l pe cel de pe front şi de la Pocreaca. Nu s-ar zice că ţi-ai făcut stagiul în astă seară numai în localuri extraselecte.

— Rine! Mâine voi fi mai distins, corect şi integru.

— Nu râde, cum am încercat eu stupid. Poate că se petrece şi în el o dramă, bătrâne batracian.

— Chiar sigur, nu poate, Vladime! Retractez... Nu m-aş simţi bine nici în pielea sa, nici în hainele sale impecabile. M-ar strânge gulerul ştaif.

— Eu, în locul lui*j* aş proceda altfel. De ce pe uşa din dos, cu tertipuri? Pe scara mare din faţă, trântind uşile!

Nu mă îndoiam. Dar n-am replicat nimic.

— Aminteşte-ţi bătăliile noastre, de îndată după pace! te tânguiai tu în noaptea potopită de ploaie, brăzdată de fulgere, după un sfert de veac, când ai ajuns rătăcind până la căsulia de-aici, unde scriu acum. Aminteşte-ţi drumurile noastre prin ţară... Şi jandarmii, care ne arestau. Şi

mulţimea ţăranilor, care veneau cu topoare şi coase, să ne scoată din ghearele lor, să ne ducă în triumf...

— Pe tine, Vladim! am rectificat. Pe tine să te ducă în triumf. Eu ce însemnam?... Tu erai totul: tu vorbeai mulţimilor, răscolitorul lor, mântuitorul lor.

— Cu adevărat! ţi-au sclipit ochii o clipă de sleiala lâncedă a anilor tăi din urmă. Îţi aminteşti cum mă înălţau pe umeri? şi cum strigau? şi tu cum alergai în urmă?

— Da, Vladim 1 Alergam, ca întotdeauna, în urmă, strigând şi eu. „Mai domol, fraţilor! strigam. Aveţi grijă să nu-i plesnească pantalonii, fiindcă nu mai are altă pereche 1...”

— Ce-ţi veni cu pantalonii?... Mi-ai respins scandalizat prozaica întrerupere. Mereu cu spiritul tău meschin de observaţie. Lasă-l încolo! Nu pângări amintirile cu amănunte triviale... Aminteşte-ţi ce-a fost frumos, măreţ, sublim. Aminteşte-ţi manifestările noastre... adunările noastre 1 şi jurămintele noastre!...

— Tocmai, Vladim! Şi jurămintele noastre... Bietele noastre jurăminte 1...

Ai tăcut.

Ridicasei mâna, să urmezi a chema din afund de timp alte amintiri într-ajutor.

Pe urmă te-ai oprit. Mâna ţi-a căzut retezată din cot. Scânteierile din ochi s-au stins şi ţi-ai muşcat buzele. Ai luat iarăşi înfăţişarea din ultimii tăi ani, cu obrazul buhăit şi vânăt, ca ulcerele putrede, în care răsuceai odinioară sfârâit fierul roşu, pentru a stigmatiza păcatele, trădările şi vânzările altora. Mereu ale altora, până ce ţi-a venit rândul vânzărilor şi trădărilor tale pentru blidul de linte, la marele mezat al României Mari de atunci.

Bătăliile noastre! Jurămintele noastre de-atunci, de îndată după demobilizare, când cutreieram ţara şi când ne arestau jandarmii, ca să ne elibereze cetele de ţărani

înarmaţi cu furci, cu coase şi ţăpoaie.

Cum să le uit?

Astăzi însemnează pentru mine singura pagină din viaţă pe care am cuvânt s-o reneg ca o neiertată rătăcire. Mai întâi, fiindcă ţi-am fost tovarăşul cel mai de-aproape şi mai însufleţit, în preludiul alaiurilor tale de mai târziu, când ţi-ai scos la mezat jurămintele, legămintele, faptele tale curajoase şi sincere ale tinereţii. Mai apoi, fiindcă, fără voie, am fost şi eu complice, unul dintre vinovăţii mai mărunţi ai confuziilor care au zvârcolit ţara în deşert, împiedicând foştii soldaţi întorşi de pe front să-şi găsească mai grabnic adevărata lor cale a mântuirilor.

Vremurile erau tulburi. Tulburate şi minţile. Noi am adăugat şi altă drojdie de rătăcire şi speranţe, fără niciun temei de judecată, de răspundere, de înfăptuiri cu vreun cheag de durată. Vorbe – şi nimic altceva. Vorbe deşarte, în deşert. Iar oamenii erau atât de însetaţi, atât de flămânzi de-o pornire la faptă!

Puisera sumedenie de ligi, de partide, de fracţiuni de partide, cu atâta larmă şi gălăgie, cu atâtea fuziuni şi dezidenţe de la o zi pe alta, încât nimeni nu mai avea răstimp să socotească şi să cântărească, să-i recunoască pe cei de ieri în cameleonica schimbare de culori de-a doua zi. Un manifest. O adunare. O proclamaţie – gata partidul ideilor înaintate şi al marilor reforme fără de cap şi fără de coadă, fără o substanţă viabilă. Aşa şi partidul „nostru”, al demobilizaţilor de pe front, unde Ion Budea Hortopanu îşi adusese cu bună-credinţă fanaticii săi, pe care el îi ajutorase şi cu fapta, nu numai cu vorba, în luptele lor îndelungi împotriva uzurpatorilor. Pe tine te indicau vedetă isprăvile glorioase de pe front, articolele tale vehemente şi pacifiste, darul vorbirii incomparabil şi virulenţa invectivelor exersată din timp în chinovia controverselor noastre din Tătăraşii laşilor în memorabilele

tale conferinţe şi cuvântări din fostul târg adoptiv. Nimic nu fusese pierdut. Îţi revene. Cu însutită dobândă la matcă.

Că erai sincer? Poate. Poate că mai erau sinceri şi alţii, cu sinceritatea lor de-o clipă în elanuri verbale, fără un centru de gravitate, ca omuleţii de celuloid cărora le-a sărit din picioare plumbul echilibrului pe scoarţa terestră. Cad în nas. Nu se mai ridică. Tu aveai să te ridici. Cu alt plumb, care să-ţi dea alt centru de gravitate.

Să nu mai pomenim despre aceasta; aveai s-o dovedeşti an de an, cu cele mai scârbavnice capitulări şi vânzări şi trădări.

Deocamdată ne-am găsit adăpost aproximativ mai statornic într-o mansardă cu tabla acoperişului răscoaptă de arşiţa soarelui şi cu puzderie de gândaci negri şi cafenii năpădind la galop în găuri, în tranşeele lor, când deschideam uşa să intrăm.

O vatră ca atâtea altele după război. O vatră care ne interesa şi ne adăpostea prea puţin, fiindcă îndeobşte cutreieram ţara de colo-colo; tu să rosteşti cuvântări incendiare; eu să-ţi ţin isonul şi să-ţi păzesc pantalonii când foştii ostaşi te ridicau în triumf pe umeri şi te smulgeau cu ţăpoaie şi furci din mâinile jandarmilor. Mai ţii minte primirea pe care ţi-au pregătit-o fraţii Vasile şi Toader Mihalcea când răsco liseră şapte sate din cei şapte munţi ai Vrancei? Ţi-a mai roşit vreodată obrazul de ruşine şi de mustrare la gândul şi la amintirea lor când ţi-a venit sorocul vânzărilor la mezatul cel mare? Vladime, Vladime, n-aş fi vrut atunci să mai simt viaţa cu sufletul tău 1 M-aş fi ascuns în gaură de şarpe, în găurile gândacilor negri şi respingători din mansarda vetrei noastre provizorii din capitala unde aveai să ajungi vreme de două decenii mare arbitru politic, tartorul răsturnărilor de guverne, marele sforangiu al coaliţiilor şi cartelurilor electorale, viitorul

preşedinte de consiliu şi potentatul consiliilor de administraţie în solda celor care plăteau mai mult: societăţi petroliere, dar mai ales societăţi' pentru furniturile de armament.

Deocamdată – iarăşi deocamdată – serial de foc articole supra-ultra-hiperpacifiste în felurite ziare şi reviste; articole ultra-hiper-suprademocrate în războiu cu cei trei Brătieni, cu toţi câţi îţi cădeau la îndemână să-ţi consumi verva, invectivele, imprecaţiile. Ageră tactică şi strategie, mult superioară celei adoptate de fostul tău căpitan, Serafim Scodrea 1 EI se strecura, se prelingea, se infiltra. Tu îţi pregăteai intrarea pe scara cea mare din faţă, trântind uşile, deschizându-le cu izbituri sonore de picior: unica tactică şi strategie cu sorţi de izbândă într-astfel de lume laşă, putredă şi găunoasă pe dinăuntru. Ceea ce era de demonstrat şi aveai să demonstrezi nu prea târziu, cu vârf şi îndesat. Pagină de istorie. A istoriei dintre cele două războaie.

— Ascultă 1 mi-ai spus într-o seară, după o săptămână de preocupări şi de îndelungate tăceri străine de firea ta. Ascultă, bătrâne batracian!

— Ascult...

— Nu-ţi pare că e momentul să procedăm la o examinare mai serioasă a situaţiei?

— Procedează şi la o examinare mai serioasă a situaţiei!

— Dar nu mă întrerupi?

— Nu.

— Uite cum o văd eu. Pierdem un timp preţios. Tu, încă student. Ce-ai rezolvat cu aceasta? Nimic. Eu exist! Pentru mine aceasta e principalul. Articole, cuvântări, alte alea... Dar în fond tot un neisprăvit. Două doctorate la Paris nu mi-ar strica de fel, după licenţe. Le dau rasol. Mă fac forte. Şi mă fac forte să obţin şi o bursă. Am propuneri. Corecte, dar concrete... Aşa că ne eclipsăm pentru doi ani. Tu îţi dai

licenţa; eu, doctoratele. Pornim apoi din nou, oameni întregi, cu titluri, diplome şi parafe; condiţii indespensabile într-o ţară eminamente agricolă şi eminamente analfabetă... Se apropie toamna. E momentul să decidem: acum, ori niciodată 1 Ca să fiu sincer, trebuie să-ţi spun că între timp nu voi înceta să exist. Prezent aici cu articole, cronici, pamflete, polemici. Am mai multe săgeţi la arcul meu, ca să zicem aşa, în stihul fostului nostru dascăl de limba elină şi traducătorul *Iliadei.* Nu voi lăsa lumea să mă uite. Înţep, înţep; iar cei vizaţi vor fi nevoiţi să se scarpine, deci n-au să uite că exist. Punem la vot decizia? Pronunţă-te!

— M-am şi pronunţat, Vladim. Tu exişti. Am dreptul şi eu a exista...

— Perfect I De mâine, la lucru. Tu îţi vezi de de tale. Eu îmi văd de-ale mele. Bine?

— Bine, Vladim!...

Tu ai plecat. Eu am rămas.

Am rămas să-mi văd de-ale mele, care nu se arătau de fel în culori trandafirii. Într-adevăr, la Iaşi, în fostul nostru târg adoptiv, încetasem să mai exist după patru ani pe-al cincilea de război. Profesorul şi îndrumătorul meu cel mai drag murise. În laborator, totul străin, toţi străini. Nu mai aveam ce căuta. Am încercat la Cluj, în Ardeal. Niciun loc, nicăieri; în facultate, în cămine, la concursuri, nimic. Nicio uşă să se deschidă, niciun om să te-asculte şi să-l doară păsurile tale.

Încotro? încotro?

M-am întors la Bucureşti, în capitala intrărilor triumfale. Totul străin şi aici.

Norocul, totuşi, n-a fost atât de vitreg cu mine. Fratele meu mai mic, Costache, medicinistul şi viitorul medic de plasă, intrase sub aripa unui profesor cât timp şi-a îndeplinit datoria ostăşească şi doftoricească la lazaretul

de exantematici din ţinutul Botoşanilor. Mai avea doi ani până la diploma de doctorat. Am stat doi ani împreună, într-o cămăruie săracă din Gropile lui Ouatu. Am avut prilejul straniu să ne cunoaştem numai aşa mai bine. Iar în primele luni, întru umilirea mea, el m-a întreţinut din onorariul diferitelor injecţii şi asistenţe la căpătâiul muribunzilor, până ce-am început şi eu să exist, să-mi câştig pâinea amară din România Mare predând lecţii la feciorii de neguţători milionari, traducând texte pentru cronicile din ziare sau pentru revistele de vulgarizare ştiinţifică.

Doi ani. Îi şterg cu buretele. Alt an după ce mi-am luat diploma; alt an de cerşetorie pentru a obţine o suplinire de catedră.

Pidosnica România Mare, în care nu-ţi găseai locul să trăieşti şi să fii cuiva de-un folos.

AL TREILEA CAPITOL

Când trenul a început să coboare panta cu scrâşnet de frâne la roţi, m-am ridicat de pe banchetă şi m-am apropiat de fereastra vagonului să contemplu oraşul din vale.

Urâtă privelişte!

O groapă. Un târg într-o groapă...

În ploaia mocnită de toamnă, sub cerul vânăt de nori, abia se distingeau prin fuioarele perdelei de bură uliţele strâmte, turlele strâmbe de biserici, casele strâmbe cu calcanul întors unele la altele, copacii negri, băltoacele negre. Urâtă, neagră şi dezolantă privelişte!

Am căzut îndărăt pe banchetă, zdrobit de cea mai amară deznădejde.

Dacă şi oamenii vor fi la fel de posaci ca lăcaşurile lor, întunecată viaţă m-aşteaptă!

Încotro? încotro? — îmi ţăcăniseră în timpan roţile de tren, cu ani în urmă, la plecarea din fostul nostru târg adoptiv. Răspunsul, iată-l! Poate staţia terminus; poate popasul final.

Un an întreg şi mai bine, după diploma de licenţă, cutreierasem România Mare să-mi găsesc o catedră, o suplinire, o vatră. Trei luni într-o parte, la o margine de hotar; patru luni într-altă, la altă margine din celălalt capăt. Cinci luni, aiurea. Pretutindeni aceeaşi nestatornicie, pământul fugind mereu de sub picioare. Laţi desagii şi te călătoreşte! Alt ordin de strămutare, fiindcă pretutindeni catedra se nimerea a fi apoi râvnită de alţi solicitanţi şi destinată cu un ucaz al marilor stăpânitori unui ginere, unui cumnat, unui nepot de satrap electoral al ţinutului. Iar acum, groapa âceasta I Catedra căpătuită şi aici numai din întâmplare şi cu o întârziere de două luni după începutul anului şcolar, fiindcă numai din întâmplare titularul numit înaintea mea dibuise ceva mai bun, în alt târg, miai arătos şi mai puţin groapă.

Nu bănuiam atunci că acolo îmi va fi într-adevăr groapa definitivă.

Trenul s-a oprit în gară.

Am coborât numai cu geamantanul uşurel de celofibră, lăsând lada de campanie – vatra-mi nomadă I – şi cealaltă ladă de cărţi la magazia de bagaje. Prudenţă. Nu era exclus să găsesc numirea contramandată şi rezervată altui candidat, ou oase sfinte la Ierusalimul Irozilor locali. Mi se mai întâmplase. Mulţi erau acum bucuroşi să se aciuieze şi într-o groapă în acea Românie Mare şi lată a înverşunatelor concurenţe pentru pâinea cea de toate zilele, fie cât de amară şi neagră.

— Este vreun hotel? întrebai birjarul bărbos.

— Este. La Modem! Hotelul Modem.

— Du-mă la hotelul Modern.

Birja m-a dus cu smucituri icnite prin ploaia sură de noiembrie, de pe-o uliţă strâmbă, pe altă uliţă strâmbă şi băltoasă, până la hotelul Modern, care era modem numai cu firma proaspăt spoită. Încolo, întuneric şi iz de umezeală pe coridoare, frig, ziduri coşcovă, miros de closete fără apă şi canalizare; o cameră cu pereţii pătaţi de igrasie verde – se afla şi o hartă a Australiei cu conturul uimitor de precis; paturile, cu cearceafurile vinete, cu o pătură de cazarmă, un lighean de tablă ruginită, o cană de faianţă plesnită şi legată cu sârmă, ba şi trei trandafiri de hârtie roz într-un vas de cositor, pe masa ovală din mijloc. Totul modem, la hotel Modem 1 Super-hiper-ultramodem. Câte şi mai câte asemenea vetre de-o răceală de frigorifer nu mai schimbasem de când m-am întors din război la vatra pe care nu o aveam? Nici n-am dat urâţeniilor o prea deosebită atenţie. Simţurile îmi erau de mult tocite. Mă zoreau alte întrebări mai urgente, de viaţă şi de moarte.

— Liceul unde-i?

— Unde-a fost gimnaziul... mă informă binevoitor portarul cu ţăcălie roşcată şi ascuţită, cu un pieptar din blăniţă de miel semiurban şi semirural; portar care cumula şi oficiul de madamă, de băiat de serviciu, de rândaş, de tot şi de toate. Liceul e unde a fost gimnaziul I

— Şi gimnaziul unde a fost?

— Aproape. A patra stradă la stângă. Încă în construcţie, de doi ani. Se măreşte clădirea; dar s-a oprit acuma. Ploaie. Ca mâine ninsoare şi ger. Lipsă de bani. La vară...

— Mai găsesc oare pe cineva la secretariat?

— La ora asta, nu mai cred...

— Aveţi telefon?

— Telefon? Ce să faceţi cu telefonul?

— Să vorbesc. Să întreb la secretariat...

— Apoi, nici liceul n-are telefon. La ce-i trebuie telefon liceului? Nu-i prefectură, nu-i poliţie! Telefon la prefectură,

la primărie, lă poliţie, la comandamentul jandarmeriei, la spital pentru cazuri grave şi urgente. Altundeva? Cine vorbeşte la telefon în târgul nostru?

— Încă n-a ajuns Edison pe-aici?

— Ba da I Avem magazin La Edison, pe Strada Mare. Magazin de becuri electrice, de gramofoane şi de plăci. Plăcile cele mai moderne: jaz, tango, foxtrot.

— Na-na-na! Atunci, sunteţi moderni în toată puterea cuvântului 1 De ce calomniezi urbea?

— Avem şi lumină electrică! supralicită omul cu ţăcălie şi cu pieptarul semiurban şi semirural, nu fără oarecare sumeţire de orgoliu. Ce credeţi? Uzină nouă, guvernul să trăiască şi domnul primar Teofănescu-Buşilă! Dar curentul de la uzină nu merge decât până la unsprezece noaptea. Pe urmă: halt! stop! Economie. Pentru noapte vă punem la dispoziţie lumânare de spermanţetă, marca Steaua, Supliment.

— Bine! Pune la dispoziţie 1 Un foc în sobă se poate face?

— Imediait. Supliment.

— Şi o baie? O baie caldă... o baie supliment...

— Baie la ora asta? Imposibil, domnule profesor.

— De unde ştii că-s domn profesor?

— N-aţi întrebat de liceu? Sunteţi profesorul cel nou, în locul lui domnul profesor Pănuş, numit la Timişoara. Atâta cap avem şi noi. Dacă eraţi domn inspector nu trăgeaţi la hotel. Direct la domnul director Calangiu. Asta-i regula 1

— Domnul director Calangiu n-are telefon?

— *Ce* să facă cu el? Când e vorba să comunice ceva urgent, trimite uşierul sau un elev. Putem să-l anunţăm c-un birjar, dacă doriţi. Birjarii îs telefonul nostru aici... Doriţi?

— Nu doresc de fel. Doresc foc în sobă. Îmi clănţănesc dinţii de frig.

— Imediat! Supliment.

— Mi-ai spus o dată.

— Ne facem datoria, domnule profesor. Fără supărare. Anunţăm din vreme, ca să nu mai încapă discuţie, cum avem cu comis-voiajorii şi geambaşii de cai. Mari cârciobari...

Discuţia mea a început a doua zi, cu domnul director Samson Calangiu, pe care l-am luat dis-de-dimineaţă din pat, de la cafeaua cu lapte, după o prealabilă vestire printr-un birjar-curier. N-a fost o discuţie de cârciobari, de comisvoiajori sau geambaşi de cai. Întru liniştirea temerilor mele, nu avea nimic, nici pentru, nici împotriva numirii. O accepta cu totul imparţial. Ordin de sus, direct de la minister. Ţinea însă să cunoască din ce partid fac parte şi anume cu cine votez. Această problemă primordială: chestia chestiilor.

Domnul director Samson Calangiu era un bărbat între două vârste, înalt şi trupeş, cam buhăit la faţă, probabil fost bărbat frumos în tinereţe. Trăsăturile, însă, acum prea moi şi păstoase, părul pe cale de năpârlire, după firele pieptănate lins pe craniu, ochii apoşi, cu privirea prea ocolită şi nesigură. Nu s-a uitat nici atunci, nici mai târziu drept şi cinstit, bărbăteşte, în ochii mei vreodată. Îşi netezea mereu mustaţa moale, bălană şi tunsă scurt pe buze, căutând mereu împrejur, la cărţile din bibliotecă, la hârtiile din dosare de pe birou, la călimară, la tocurile şi la creioanele pe care le schimba mereu din loc şi le alinia, parcă pierduse nu ştiam ce. Altminteri, om primitor şi politicos. M-a invitat să bem o cafea împreună, cât timp mă pune în curent cu situaţia mea şi a liceului Ştefan cel Mare din noul meu târg adoptiv.

— Sunteţi prieten cu domnul deputat Vladim? mă întrebă brusc, prin surpriză, uitându-se la scrumul ţigării, pe care-l scutura alene, cu o prefăcută indiferenţă, în

scrumiera de cristal. Prieten cu tânărul deputat VI. Străvolniceanu-Vladim, eroul marilor dezbateri parlamentare?

— Relativ. Am fost...

— Aţi fost opt ani colegi de şcoală şi de bancă, la Liceul Internat din Iaşi. Nu?

— Adevărat...

— Doi ani, ca student, tovarăş de cameră la aceeaşi gazdă. Nu?

— Adevărat...

— Colegi la Şcoala militară de ofiţeri în rezervă. Nu?

— Adevărat...

— Camarazi de arme, în aceeaşi divizie, tot timpul războiului. Nu?

— Adevărat...

— Pe urmă, după demobilizare, n-aţi luptat o vreme la acelaşi partid?

— Adevărat... însă acum el îşi urmează drumul lui; eu pe al meu... El e deputat; eu – bucuros să-mi caut de catedra mea definitivă, aici, sub direcţia dumitale..

— Prea modest! rosti el, tot ou ochii la capătul ţigării. Numai atât?

— Numai atât. Există vocaţii şi vocaţii...

— De acord. Eu matematician; dumneata biolog, ştiinţele naturii. Fiecare unde ne-a tras aţa ori ne-a împins vocaţia, titlurile universitare, cariera...

— Întocmai.

— Aşadar, politica nu te mai interesează? stărui el.

— De fel 1 Absolut de loc. M-am lecuit. N-am stofă, nu mă ţine cureaua, nici gura. Îmi lipseşte vocaţia; îmi lipsesc coardele vocale...

— Să te cred pe cuvânt? E o declaraţie de principii?

— Adevărul cel mai adevărat. Văd că dumneata eşti foarte, foarte bine informat de trecutul meu, care rămâne

un trecut şi nimic mai mult.

— N-o lua în nume de rău. Aveam datoria, când am primit ordinul de numire de la minister. Aici e un mic focar de intrigi politice. Furtuni într-un pahar de apă... într-o băltoacă... De ce să neg? M-am informat într-o săptămână, de când am primit plicul oficial cu toate actele respective, burse, diplome, concursuri; actele militare, răniri, decoraţii, toate certificatele din companie, excelente toate, excepţionale toate... Mărturisesc că m-am bucurat sincer. Un element de prestigiu, de care avea nevoie liceul nostru, unde politica de pricopseală face ravagii. Vei afla! Eu de zece âni sínt director; director de pe când era numai un prăpădit de gimnaziu înainte de România Mare. Abia acum s-a înfiinţat şi clasa a opta: liceul întreg, cum se cuvine, pe măsură ce-au înaintat promoţiile de la gimnaziul de patru clase la liceul de opt clase. Pot afirma că toate s-au realizat mai mult prin stăruinţa mea. Luptă la minister. Luptă aici. Fonduri bugetare. Lucrături la fieştece schimbare de guvern. Iar acum, când totul e aproape gata, toţi vor să mă mănânce... Le stau în gât şi în cale. Sper să devenim prieteni. Sper să nu intri în tabăra unora şi altora. Că ai ţinut mai întâi să dai ochii cu mine spune totul! Denotă uh principiu de înaltă morală.

De ce oare toate cuvintele amabile şi cu intenţii de prieteşug îmi sunau aşa de calp, ca monedele de plumb? De ce nu-mi privea în ochi? De ce nu mă îndemna inima să-i dau nicio crezare?

Am spus, pe acelaşi ton amabil, lânced, apos:

— Să nu exagerăm, domnule director Calangiu. La mijloc nu este niciun principiu de înaltă morală. Era numai o simplă datorie de bună-cuviinţă şi, ca să fiu sincer, e nevoie de informaţii precise. Cui să mă adresez, într-un oraş pe care nu-l cunosc şi unde acuma calc întâia dată? Nu era firesc? Sursa cea mai sigură, ierarhică...

Directorul zâmbi în sfârşit cu oarecare spontaneitate flatată, însă tot fără să-mi privească în ochi, mutând şi aliniind poate pentru a zecea oară creioanele de pe postamentul călimării:

— În acest caz dă-mi voie să obiectez şi eu aceeaşi sinceritate. Nu exagera cu modestia, domnule profesor! Nu-i locul să-ţi subestimezi gândurile bune. Eu am luat notă. Nu voi uita... Am memorie fără lacune, şi eu nu subestimez calculul probabilităţilor... Prieten de atâţia ani cu domnul deputat Vladim, atât de temut pentru tot ce vorbeşte la tribună şi tot ce scrie la ziare, teroarea guvernelor, poate mâine îmi vei da concursul când voi fi nevoit să apelez prin dumneata la această prietenie ca să duc la bun sfârşit clădirea liceului nostru. Vezi? Nu mă ascund după deget. Am şi calculat: sínt omul cifrelor. Aproape cincisprezece ani de viaţă comună, de şcoală, de universitate, de război, de pace... Aceştia nu se uită: cum s-ar putea să te refuze?... La zece jumătate, când avem recreaţia mai lungă, de douăzeci de minute, pofteşte în cancelarie să te prezint viitorilor colegi. Să te prezint eu, cum ştiu eu 1... Bun?

— Bun, dacă socoţi dumneata...

— Sânit matematician, reţine-o aceasta 1 mi-o aminti el, ridicându-se în picioare de la birou să mă petreacă până la uşă. Sunt matematician şi n-am drept să mă-nşel în calcule. Mai ales în calculul probabilităţilor viitoare.

Mâna pe care mi-a întins-o la despărţire era moale, rece şi vâscoasă, ca o atingere de moluscă, de limax, *Limax cellarius.* Senzaţie atât de neplăcută, încât afară, fără să-mi dau seama, mi-am şters degetele îndelung cu batista.

Ploaia contenise provizoriu.

Întrevederea din cancelaria liceului a durat scurt. Douăzeci de minute. Fără răgazul de cuviinţă ca să-mi pipăi pe îndelete cu ochii, cu antenele, cu intuiţia viitorii

olegi de viaţă, de didactice îndeletniciri, şi răspunderi, şi amaruri, şi ambiţii, şi calcule ale probabilităţilor.

Opt clase, opt profesori în pauză dintre orele de clasă – opt, şi cu domnul director Samson Calangiu, care prezida în capul mesei, nouă. Strângeri de mână, nume pe care atunci nu le-am reţinut, figuri de felurite vârste şi înfăţişări, ochi de felurite culori, care m-au străpuns să mă cerceteze şi să-mi găsească locul de clasificare în fişele lor de observaţie. Nimic ostil; dar nici nimic de vreo prietenească întâmpinare, în afară de ochii junelui profesor de geografie, mai tânăr decât mine, şi de ochii profesorului de fizică şi chimie, om de vreo patruzeci de ani, care m-au clasificat şi m-au adoptat pe dată, cum şi aveam să leg strânsă prietenie cu amândoi în câteva săptămâni.

Mărturisesc fără ocol că atunci mă stăpânea îndeosebi o singură preocupare: să descriu cu un ceas mai devreme şi numai prin propria mea capacitate de observaţie care anume dintre toţi e un alt Ion Radianu, victima strivită şi tragică din *însemnările lui Neculai Manea;* care e Leonard Iliescu, micul Caţavencu local, şi care ar fi însuşi Neculai Manea. Cât de ieften mă înşelam 1 Nu evoluase oare epoca? Nu ne aflam în altă eră? în era României Mari? Un Ion Radianu nu exista în acea cancelarie îmbâcsită şi veche de fost gimnaziu, cu întreaga clădire neterminată. Dar Leonarzi Iliescu erau mai toţi, în diferite versiuni. Epoca lor; chita lor 1 Şi un singur supravieţuitor prosperase peste orice măsură, preotul Zaharia Lefter, numai că se numea aici Pahomie Vârlan, zis şi popa Căldăruşă, neîntrecutul mare elector, preşedintele marei cooperative populare de exploatare forestieră Stejarul şi mare consumator de şpriţuri, vin, săcărică, ţuică, drojdie, bere şi orice alte băuturi alcoolice la orice local din „centru” şi de la periferie, la orice oră din zi şi din noapte.

Soneria de intrare în clase a zbâmâit strident şi prelung.

— Deci, de mâine la datorie! rosti în concluzie domnul director Samson Calangiu, trăgând cartonul cu orariul în faţă. Văd două ore: una la clasa întâi, alta la clasa a opta. Extremele. Ai ceva împotrivă?

— Nimic. Totuşi, n-ar strica să văd ce-a făcut predecesorul meu până acum.

— Ce-a făcut? pufni domnul director. N-a făcut nimic! S-a ocupat de mutarea în Timişoara, să-şi ia cât mai repede tălpăşiţa de-aici! O porneşti de la început.

— Aproape un trimestru întreg? Nici până la primăvară nu mă pun la curent cu programa analitică, prea încărcată şi fără de asta...

— S-o spună alţii. Pe dumneata nu te cred. Actele atestează colea! bătu el cu palma pe plicul mare, oficial, de la minister, siluindu-şi buzele în surâsul lui onctuos şi lipsit de sinceritate. Un fost laureat, ca dumneata, nu se sperie de niciun obstacol. Sunt sigur că cel mult până în ianuarie – februarie vei lua-o înaintea programei analitice... încă ceva, domnilor I

Toţi viitorii mei colegi s-au oprit cu cataloagele sub braţ din drumul spre uşă, aşteptând:

— Da!...

— Mai este ceva?

— Zi-i, directore!

— Mai este ceva. Nu-l putem lăsa la hotel, laolaltă cu comis-voiajorii. Datorie colegială. Şi pe deasupra, prestigiul corpului profesoral. Unde-i propuneţi o găzduire mai... mai?...

— Mai modernă decât la hotelul Modem? făcu râzând profesorul cel tânăr de geografie.

— Exact.

— La madam Coralia Ţânţu I Coralia Tzântzu, cu tz... propuse tot el, cu o intonaţie ce stârni înveselirea tuturora, veselie pe care însă n-o înţelegeam.

— Ar fi o idee! Oferă-ţi serviciile, Mladianule! Tot ai fost în graţiile doamnei Ţânţu, ai locuit acolo şi eşti în cunoştinţă de cauză... Sau ai plecat de la ea în conflict ireparabil şi nu ţi-o iartă?

— Nu, nu, dimpotrivă! Am rămas în cele mai cordiale şi coraliene raporturi.

— Atunci, nimic mai simplu...

Ne-am hotărât întâlnire a doua zi după amiază, când nici eu, nici junele profesor de geografie nu aveam ore de clasă. El se angajase s-o vestească la timp pe doamna Coralia Ţânţu. Întâlnirea la hotel.

Eu am plecat iarăşi prin ploaia care se înteţise din nou, să cutreier mai amănunţit ultimul meu târg adoptiv, în lipsă de altă îndeletnicire mai reconfortantă. După ce am coborât scările, am trecut prin trotuarul din faţă, să examinez pe îndelete, de la distanţă, clădirea neisprăvită a liceului unde aveam să-mi duc viaţa, mai îndelungi ani decât o credeam atunci. Strâmb edificiu! Strâmb înnădit şi prea cârpiit. Nimic, nici măcar din intenţia vagă a vreunui stil oricât de vag. O căsoaie cu două aripi asimetrice şi cu vechea hardughie a fostului gimnaziu la mijloc. Doar firma de tablă nouă, albastră: Liceul Ştefan cel Mare, întocmai ca firma hotelului Modern. Altă imagine a improvizaţiilor care bântuiau România Mare de la un capăt la altul, într-acelaşi chip şi după aceeaşi asemănare. Marca depusă.

M-am depărtat cu o sfârşeală în suflet şi în trup. Ce groapă! Ce gropi! Fundacul Broscăriei.

Apa îmi pătrundea prin talpa căscată din cuie.

Să intru la un cizmar, să mă descalţ şi să aştept acolo, să mi-o repare pe loc? Nu, prea degradant pentru prestigiul corpului profesoral! M-a îmbiat o vitrină de pe Strada Mare, cu toate asortimentele de galoşi şi şoşoni, de umbrele şi mantale de ploaie; transport nou-nouţ, în vederea sezonului. Am ieşit echipat cu o pereche de galoşi

foarte lucioşi şi solizi, garantaţi pe doi ani, şi, supliment, cu o foarte vastă şi solidă umbrelă. Mantalele de ploaie mi s-au părut prea scumpe pentru punga mea; iar de altfel mantaua ofiţerească de ploaie din pânză de cort, care mi-a ţinut tovărăşie cinstită pe front, mai putea să fie utilizată însă îndestulă vreme fără să pericliteze prestigiul corpului profesoral şi fără să-mi disloce bugetul pirpiriu de belfer.

Astfel, în zece minute, nu mai mult, am luat definitiva înfăţişare de fosilă didactică, cu atributele de bază ale corporaţiei: umbrelă şi galoşi. Metamorfoza finală! Imaginea speciei, pe care n-aveam s-o mai părăsesc şi n-avea să mă mai părăsească decât cealaltă jumătate, dintâi, a tinereţii. Şi aşa, cu umbrelă şi galoşi, cu paşi nehotărâţi prin ploaie, pe lângă garduri strâmbe şi ziduri strâmbe, pe uliţe desfundate şi strâmbe, am mers, am mers în neştire să explorez noul meu habitat. Trecătorii se întorceau să mă privească din urmă. Eram pentru toţi un necunoscut. Aveau să mă cunoască în curând şi să mă claseze în fişele lor de confruntare, din păcate rectificate, adnotate, definitivate, nu întotdeauna în favoarea mea. Atâta doar le-am ascuns dintru-nceput până în ziua de azi. Porecla din juneţe, născocită de tine în focul controverselor şi invectivelor noastre din chinovia cetaniilor şi măreţelor plănuiri: bătrânul batracian!

Prea cu primejdie să n-o adopte cumva elevii şi să nu mi se ducă pe baltă prestigiul de onorat membru al corpului profesoral.

Bălţi erau îndestule.

După ce le-am colindat pe toate, m-am întors istovit şi deprimat la hotelul Modem, să mă lungesc pe patul de cazarmă, peste pătura cazonă, cu ochii în tavan. Acolo descoperii că igrasia conturase în bagdadie şi alte continente necunoscute, pe lângă Australia de pe perete. Poate arhipelaguri, insule şi continente, de pe altă planetă,

din alte sisteme solare. Am aţipit fără să mănânc. Când mă trezii în lumina vânătă şi zoioasă de crepuscul, nu mă dumiream unde mă aflu şi unde-am ajuns la capătul pribegiilor mele: încotro? încotro? încotro?

Când, de pe băncile şcolii, veneratul meu profesor de ştiinţele naturii m-a ajutat să-mi descopăr o vocaţie şi mi-a ajutat s-o cultiv, nu-mi fluturase nicio clipă pe dinaintea ochilor perspectiva carierei dăscăliceşti. Alte visuri, mai mari, deşi în aparenţă cu totul modeste. Un laborator, studii, cercetări, descoperiri; înverşunarea să-nvăţ eu până la vârsta tâmplelor cărunte înainte de-a mă încumeta să învăţ pe alţii... Erau încă atâtea ramuri din ştiinţele naturii, care-şi mai aşteptau încă truda şi contribuţia neosteniţilor ucenici! Printre dânşii aspiram să mă prenumăr până la finele vieţii. De toate n-am mai avut însă parte. Diploma de licenţă s-a transformat într-o patalama cu dreptul foarte aproximativ şi foarte precar la o pâine. Bucuros să le capeţi şi acestea! Taci şi nu mai cârti. Aveam altceva de făcut? Mă mulţumeam deci şi cu atâta, fără să mai cârtesc. Dreptatea şi drepturile nu erau doar în puterea mea, nici legile, nici viziunea viitorului cu un învăţământ nou pentru o ţară nouă şi mare. Se ocupau de toate Leonard Ilieştii cei noi şi popa Pahomie Vârlan zis Căldăruşă, cu toţi ciracii lor electorali. Tu pune-ţi grumazul în jug, să-ţi târâi resemnat povara vieţii şi a unei oropsite îndeletniciri sub veghea şi cârma domnului director Samson Calangiu.

M-am resemnat să mi le târâi pe amândouă, în târgul din groapă. Dar când am păşit în cele două clase, a întâi şi a opta, când elevii s-au ridicat în picioare şi s-au aşezat apoi pe loc, în bănci, cum să uit gândurile şi simţămintele elevului de odinioară, din clasa întâi a începuturilor şi din clasa a opta a sfârşitului de şcoală? Cum să nu le retrăiesc toate? Cum să înfrunt privirile cercetătoare fără să-mi

răscolească în mine înduioşarea pentru fostul elev de-atunci, cu toate distanţele străbătute de la berbecuţul venit de pe la stânile de-acasă până la laureatul concursurilor din ultimul an? Mai eram, mai puteam fi numai un belfer salariat, cu prima preocupare să-mi apăr catedra, rânjind dinţii la un alt eventual concurent?

Am lăsat vorbele să curgă şi inima să-mi dicteze cuvintele. Nu aveam a rosti o anume prelegere, conformă programei analitice, la care veghea domnul director Samson Calangiu, cu textele din *Monitorul Oficial* sub ochi. Generalizări ale disciplinelor mele. Generalizări fără nicio disciplină, în care precumpăneam visările mele, din anii când mi-am descoperit vocaţia.

Tăcerea deplină şi încordată din ambele clase m-a recompensat peste aşteptări.

Copiii acelui târg mocnit şi scufundat într-o groapă băltoasă erau copiii şi tinereţea de oriunde, de oricând, adăstând doar scânteia sacră să-i însufleţească. Mai târziu, aveau să se vădească şi diferenţierile, vai! nu dintre cele mai mângâietoare pentru un belfer. Deocamdată însă, numai prilej de nouă încredere toate. Am păşit îndărăt în cancelarie cu fruntea sus, cu pieptul avântat, luând preşul înainte cu botul încălţării căscată de cuie.

Domnul director Samson Calangiu lipsea, retras în cancelaria sa directorială. Se ivi mai târziu şi veni de-a dreptul la mine, să-mi strângă mâna şi să-şi frece mai apoi palmele satisfăcut peste seamă.

— Te felicit! Ai făcut impresie bună. Mai ales la clasa opta. Nu mai am nicio grijă... O să realizăm lucruri mari!

Îşi luase informaţiile sale, prin cine ştie ce serviciu de spionaj organizat între elevi.

Nu aceasta mă interesa atunci. Am aprins pipa în dulce euforie. Junele coleg, profesorul de geografie Mladianu, mă privea din ungherul său, cu un surâs care mi s-a părut

prea anevoie de lămurit. Ironic? sau de aprobare? Părintele Pahomie Vârlan, popa Căldăruşă, se deplasa din loc, scărmănându-şi barba încâlcită, cu degetele boante:

— Ai stofă de orator, colega!

— Stofă de orator? Ferească-mă sfinţii dumitale, părinte.

— Ehei 1 Nu vorbi aşa. Stofa de orator are mare preţ în România Mare... Se pot realiza lucruri mari chiar şi în borta noastră de-aici!

Directorul Samson Calangiu îl fulgeră scurt şi asasin cu privirea, apoi îndată îşi strămută ochii apoşi pe geam, la ploaia vânătă de-afară. Junele profesor de geografie se zvârcolea pe scaunul din ungher să-şi stăpânească râsul, ca un copilandru gâdilat. Ceilalţi tăceau, foarte indiferenţi şi străini la toate. Numai Podaşcă, profesorul de fizică şi chimie, ridică degetul, admonestându-şi colegul mai tânăr, pe Mladianu, ghemuit în ungherul său, cu canapeaua cu muşamaua neagră şi scorojită:

— Nu râde, Hectoraş! N-ai mai învăţat nici acuma că în cancelaria asta până şi râsul e trecut la cazier?

— *Risum teneatis, amici!*[23] câtă Pompiliu Roşu, profesorul de franceză. O spune... o spune Marţial.

— Pardon! Horaţiu, nu Marţial!... îl corectă profesorul de latină, un moşnegel uscat toacă, cu trăsăturile ascuţite, cu privirea ascuţită, cu bărbuţa ascuţită şi cu picioarele subţiri de ţânţar, agitându-se de colocolo prin cancelarie fără să-şi găsească locul şi bâzâind chiar ca un ţânţar din Fundacul Broscăriei. Horaţiu, *Ars poetica,* colega!

— Arde-l, birjar! mirii în barbă popa Căldăruşă.

Doamna Coralia Ţânţu aparţinea prin alianţă onoratului corp profesoral al liceului Ştefan cel Mare. Era văduva unui fost maestru de muzică, obsedat de geniul creaţiei muzicale – toate variaţiile tuturor genurilor, de la marşurile cele mai explozibile, până la trilurile ciocârliilor naţionale

23 Ţineţi-vă rîsul, prieteni! (lat.).

pe-o singură strună. Un metru cub de partituri improvizate, revizuite, adnotate, rectificate, pe care văduva le moştenise şi le păzea cu pioasă fidelitate. Fostul maestru de muzică Sache Ţânţu, recte Silvio Tzintzo, după opinia lui Hectoraş şi a întregului corp profesoral nou şi mai vechi, fus< se însă departe de nivelul ambiţiilor sale. Un ratat cu plete, cu lavalieră şi cu mustăţi cât ciocârlanul, care, colac peste pupăză, la sfârşitul vieţii fugise de-acasă, de la nevastă şi de la catedră înamorat ca un veritabil mandolinist de-o cântăreaţă ambulantă de *café-chantant.* Ambulant a şi murit, pe undeva la Turnu-Măgurele, dacă nu la Zimnicea ori la Giurgiu, Călăraşi sau Corabia, în orice caz pe ţărmul faimoasei Dunăre albastre, vals de Johann Strauss. Aceasta n-o împiedica pe doamna Coralia Ţânţu, recte Coralie Tzintzo, să-i întreţină cultul şi memoria cu aceeaşi pioasă fervoare. Artist. Totu-i iertat!... Pe toate le iertase... Cum nu exista act de despărţenie, primea pensia cuvenită. Cum avea o căsuţă de veci şi de zestre, îndestul de prezentabilă, trăise în acest cult până după război, fără a milogi nimic, de la nimeni. România Mare şi prăbuşirea leului năpârlit de coamă i-au pus probleme mai limitate de existenţă. S-a decis să dea o cameră cu chirie şi două mese pe zi, inclusiv cafeaua cu lapte de dimineaţă şi exclusiv la membrii onoratului corp profesoral, în memoria soţului.

— Aceasta ar fi tot! a încheiat Hectoraş Mladianu. Camera curată, caim înzorzonată ca şi madam Coralie Tzintzo, cu tz; masa acceptabilă. Însă...

— Însă?

— Însă de aici înainte încep clenciurile, care m-au alungat şi m-au silit să mă mulţumesc cu o cameră mai primitivă aiurea şi cu o masă neasemuit mai indigestă. Madam Coralie Tzintzo pătimeşte de-o boală incurabilă. Starosteşte căsnicii. Îţi poţi închipui ce flagel înseamnă?

Cum vede un burlac... Nu-i boală, nu-i obsesie, e un viciu. Un viciu teribil! Te înnebuneşte. Pe mine m-a înnebunit şi m-a pus pe goană... încât, te sfătuiesc să inventezi ceva preventiv, care să-i taie de la început pasiunea peţitorlâcurilor. Altfel nu mai scapi. Inventează o logodnică în târgul dumitale.

— N-am nici târg, nici logodnică. Încep viaţa de la zero. Zero lei, zero bani, zero iluzii, zero logodnică...

— Ce importă? Apără-te cu o logodnică imaginară, pe termen lung. Bunăoară o studentă, care mai are doi ani până la terminarea studiilor. Îţi iai din timp măsurile de defensivă... Mergem? Se apropie ora. Te aşteaptă un şerbet de trandafiri, o cafea lichioroasă, care nu suportă comparaţie cu a dumitale, şi un lacrimogen panegiric al răposatului Sache Ţânţu, recte Silvio Tzintzo, pe care ai să-l suporţi vrând-nevrând cu cea mai eroică abnegaţie.

— Sunt stoicul Stoican! l-am asigurat. M-am întors şi eu din război cu pacostea unei porecle, pe care n-o dezmint.

Echipându-mă cu galoşii şi umbrela simbolurilor de corporaţie didactică, înarmat cu stoicism până-n dinţi, am ieşit în stradă şi-n ploaie.

Casa mică, înzorzonată cu ciubuce şi ornamente, pitulată în ploaie, avea sub acoperiş, la faţadă, o îngustă şi pretenţioasă marchiză, ca un cozoroc de şapcă. Adoptase şi ea uniforma reglementară a liceului.

Madam Ţânţu ne aştepta în salonaş. Lungă, prelungă, deşirată şi slabă, numai oase şi piele în rochie neagră de doliu etern, purta un triplu colier de coraliu roşu la gâtul zbârcit, cercei de mărgean şi felurite broşe antice pe piept şi în părul de-o violentă spoială. Violent sulemenită era şi pe obraz, ca femeile triburilor de maori din insulele Pacificului.

— Coralie Tzintzu! se recomandă ea. Tzintzu, cu doi tz, sau mai exact Tzintzo; nu Ţânţu, cum îmi spun slujnicele şi

birjarii. E o nuanţă domnilor, nu?

Hectoraş îşi cufundă nasul şi râsul gâdilat în batistă. M-am înţeles repede cu madam Coralie Tzintzo. Mi-a arătat camera, plină, arhiplină de chiţibuşuri, de alte portrete ale maestrului Silvio Tzintzo, mai mari şi mai mici, de operele sale în teancuri legate cu cordeluţe de diverse culori suave, ca răvaşele de amor. Făgădui să le scoată pe toate, ca să facă loc cărţilor, caietelor de notiţe şi fişelor mele, multe-puţine, câte mă învrednicisem a le mai înjgheba în ultimii ani de studenţie, după ce m-am întors din război, cum şi în anul şi jumătate de belferie nomadă. Aveam intrare separată printr-o îngustă săliţă. Îmi ceru răgaz de trei zile, să văruiască odaia din nou, să dezbată covorul şi preşurile, să restaureze telurile dezbâmate de la somiera patului şi să-mi pregătească aşternutul demn de-un distins membru al onoratului corp profesoral. Cuvintele distins, nobil, elegant, artistic, superior alcătuiau elementul de bază al vocabularului său. Ne-am luat ziua bună în chipul cel mai distins şi aristocratic, superior, după ce ne-am îndulcit din şerbetul de trandafiri şi din cafeaua-sirop, de-mi venea să ling sare după o atât de fadă licoare.

Prinzându-mă de braţ în stradă şi-n ploaie, sub umbrela mea inaugurată, unde bombăneau picăturile ca într-o darabană, Hectoraş îmi ceru avizul:

— Ce-ai zice de-o bere?

— Amară, cât mai amară, să mi se ducă siropul din gât! Sfânt ţi-a ieşit din gură... Alergăm în pas gimnastic!

Intrarăm deci la Zimbru. Localul era într-adevăr aproape gol. O sală sumbră, rece, lugubră. La o masă din fund, trei „zimbri” cu ceafa lată se adăpau cu bere din trei stacane imense şi pântecoase. La fereastra din stradă, alt „zimbru”, mai anemic şi solitar, zgribulit la altă masă, bea ceva decolorat şi probabil alcoolic mai concentrat, dintr-un ţoi subţire ca un clistir.

— Stăm tot la fereastră 1 propuse Hectoraş. Cel puţin vezi şi strada, măcar că nu-i nimic de văzut. Două halbe de bere, ce zici?

— Două halbe. Şi ceva sărat, cât mai sărat! Covrigi săraţi, scrumbie sărată, alune americane f.f.f. Sărate, orice...

Priveam cu posomorâtă deznădejde împrejur, în sala lugubră, la tejgheaua urâtă şi calcaroasă, la neguţătorul slinos din dosul tejghelei, îmbrăcat şi el cu un soi de bondiţă de miel semiruralâ şi semiurbană, ca Isidor, portarul şi servul universal de la hotelul Modem; priveam la cele două mese cu muşterii tot semiurbani şi semirurald; priveam posomorât şi fără nădejde afară, la strada urâtă şi strâmbă din ploaie. Probabil că pe mutră mi se zugrăvea atât de vizibil şi de dramatic deprimanta-mi deznădejde, incit Mladianu simţi datoria să mă îmbărbăteze:

— Curaj, curaj, colega! Te lăudai că din război te-ai întors cu porecla stoicul Stoican! în câteva săptămâni te vei deprinde cu toate...

— Tocmai de asta mă tem. Mă voi deprinde; adică mă voi resemna.

— Eu zic: te vei căli. Te vei imuniza...

— Totuna 1 Alte cuvinte pentru aceeaşi resemnare.

— Putem face altfel?

— Acum nu! Recunosc. E prea târziu... Poate am fi putut face altfel în primul an, la demobilizare, când aveam încă armele în mână...

— Dumneata de ce n-ai făcut-o atunci? mă întrebă Hectoraş.

— Ştiu eu? Dar dumneata?

— Ştiu eu?... mi-a replicat el fără nicio urmă de râs pe faţa deodată iarăşi îm’bătrânită, ca în camera hotelului Modern. Prilejul l-am scăpat. L-am pierdut. S-a dus. Poate

că aşa se va fi întâmplat cu toţi. Nu ne pregătise nimeni... Nu ştiam bine nici ce voiam... Speram în chipul cel mai stupid că pacea are să le rezolve pe toate, de la sine, România Mare! Acum, ce ne mai rămâne? Cel puţin să ne găsim un *modus vivendi!* Nu lăsa gulerul halbei de bere să scadă de la general la furier de aţă, cum ne-a scăzut şi nouă ardoarea de pe front. *Fuii*!... Hai noroc!

Am ciocnit. Am deşertat halbele. Ne-am îndestulat cu sărături: covrigi săraţi, scrumbii sărate, alune americane f.f.f. Sărate. Am cerut alt rând şi ne-am înviorat de bine, de rău. Hectoraş îmi povesti avatarurile sale destul de năstruşnice şi de melancolice, însă pe un ton de humor veşnic indulgent cu el însuşi, cu soarta şi cu toate câte i s-au întâmplat.

Un vânzător de gazete, ud leoarcă de ploaie şi redus la ultima expresie umană în zdrenţele mototolite, sosi ou ziarele din Capitală, aduse cu ultimul tren de seară. Imagine tipică a noului târg adoptiv, care avea să mă persecute ani şi mai târziu. Am cumpărat şi am deschis foile cu o nerăbdare lacomă, care avea să-mi intre şi ea în sânge, ani şi ani, Ca unicul contact cu vasta lume în groapa din târgul răzleţ şi obscur al României Mari.

Pe prima pagină, cu titlul şi subtitluri pe patru coloane: *Guvernul se clatină. Vehementa interpelare a deputatului independent de opoziţie VI. Str. Vladim în Camera deputaţilor şi în numele foştilor combatanţi. Scandalul împroprietăririlor din şaptesprezece judeţe, cu date pe care Ministerul Agriculturii şi Domeniilor nu le-a mai putut contesta. Demisie, sau remaniere? Comunicatul Consiliului de Miniştri. Agitaţia de pe culoarele Camerei. O replică spirituală a tânărului şi causticului deputat VI. Str. Vladim. Mâine dimineaţă, Consiliul de la Palat.* Şi pe alte trei coloane, mai jos: *Societatea petroliferă „Voevoda, Anglo-Roumanian Company for the Development of the Mining*

Industry, Limited” îşi triplează capitalul. Lupta între „Standard Oii Trust” şi „Royal Dutch Sheel”. Declaraţiile cunoscutului no>’ru petrolist, d. Iordan Hagi-Iordan.

Mai apoi, pe ultima pagină, în telegramele externe de la *Ultima oră: Boala lui Lenin. Iminenta criză a guvernului sovietic din Rusia: zilele numărate. Greva generală din Franţa. Dezastrul economico-financiar din Germania. Sângeroase lupte de stradă în Irlanda, la Dublin şi Belfast. Grevele din Spania. Greva din Statele Unite. Grevele din Belgia. Luptele din India. Alt conflict armat în Maroc. Lupte sângeroase în cartierele muncitoreşti de la Viena. Situaţia în China se agravează. Ce se petrece în Italia? La Hamburg a treia grevă în două luni. Demisia guvernului din Canada. Poliţia din Sydney (Australia) împrăştie manifestaţia muncitorilor cu focuri de armă. Palatul guvernamental din Rio de laneiro luat cu asalt de răsculaţi. Greva docherilor din Marsilia. Guvernul din Belgia se clatină...*

— Planeta în convulsie! spuse Hectoraş, împăturind ziarul şi zvârlindu-l pe masă. Greve, ciocniri sângeroase, toate se clatină, au căzut ieri, cad azi ori vor cădea mâine!... Ce credeam noi că va fi – şi ce este, stoice prietene Stoican! Cine le mai poate ţine o socoteală? Le privim de-aici ca printr-un binoclu întors, departe, foarte departe... Şi totuşi, de-acolo, de departe, foarte departe, răspund şi vor răspunde asupra noastră... întoarce repede ochii şi deschide ziarul; fă paravan din gazetă 1

— De ce?

— Nu mă întreba I Primejdie mare. Pericol mortal!... Aşa 1 Uff! Am scăpat... Cât pe ce să ne surprindă popa Căldăruşă.

— Ei şi?

— Cum ei şi? Dacă dădea peste noi, nu ne mai descotoroseam de dânsul până la miezul nopţii. Aceasta este realitatea de-aici. Acesta prezentul şi fatalitatea de la

faţa locului. Convulsiile planetei, iată-le cum răspund în târgul nostru!... N-ai făcut nicio legătură P

— Mărturisesc că nu. Sânţ încă un ageamiu în fatalităţile de la faţa locului.

— Nicio fatalitate. La Bucureşti guvernul se clatină: aici se clatină popa Căldăruşă pe două cărări, gata să purceadă campania electorală. Văzut-ai câţi dălcăuşi după el? *Zimbri, brotăcei, pitpalaci* – după firmele localurilor de unde-i culege. *Liberali, ţărănişti, averescani* etcetera – după firmele cluburilor politice de unde-i momeşte. Pentru moment garda flotantă, fiindcă flotant e şi dânsul, aşteptând să vadă mî ne încotro bat vânturile. Aceasta-i toată fatalitatea! Să sperăm că totuşi criza de guvern se aplanează la Bucureşti. Fiindcă noi alegeri aici ar însemna o pacoste şi o urgie pe care nici nu ţi-o poţi imagina... Nu-ţi doresc să-ţi vezi visul cu ochii: România Mare, alegeri în România Mare.

Se opri, fiindcă deocamdată luă aminte la altceva.

Pe peretele din faţa noastră se lăfăiau proaspăt lipite trei afişe, uriaşe şi bătătoare la ochi de la distanţă. Trei afişe identice. Nu manifeste electorale; nu proclamaţii ale guvernului cu aceleaşi răsuflate şi prea deşarte, eterne făgăduieli. Trei afişe identice, vestind apariţia unui nou ziar:

P Ă M i N T U L

MARE COTIDIAN DE INFORMAŢIE ŞI DE LUPTĂ SOCIALĂ

DIRECTOR:

VLADIM

Vladim! Numele tău ţâşnea în ochi şi în cuget, să se imprime în memorie, exact ca în afişele memorabilei tale conferinţe din fostul nostru târg adoptiv. Desenul violent colorat înfăţişa un ţăran ghemuit pe coamele plugului, tăind brazdă nouă pe-un câmp înţelenit sub un cer albastru de cobalt, lins de flăcări roşii ca şuroaiele de

sânge, ca rachetele de artificii, ca iluminaţiile de foc bengal.

— Aha! făcu Hectoraş, trecând zâmbitor la altă ordine de idei. Vladim! Vladim, eroul de pe front; captura cuibului de mitraliere şi trofeul mistreţului împuşcat în patrulă!... Vladim, marele şi vijeliosul orator de la tribuna Parlamentului!... Se putea să nu-şi înfiinţeze şi gazeta lui, de unde să tune şi să fulgere?

Eu am tăcut mâlc.

Dar el îşi verifică amintirile şi dintr-o dată izbucni, aruncându-şi ţigara, care sfârâi în zloata străzii:

— Stai, stai, stoice Stoican! Memoria nu mă înşală. „Vladim şi stoicul Stoican 1” Faimoşii şi insperabilii prieteni din divizia vecină cu a noastră: fraţii Castor şi Pollux, amicii mitologici Oreste şi Pilade, Ahile şi Patrocle, Teşeai şi Piritoos!... Nu-i prietenul dumitale cel mai vechi şi aproape legendar?

— Fost...

— De ce fost?... De ce te lepezi de-o prietenie atât de strălucită?...

Pufăind din pipă, din vechea-mi pipă de încredere, extorcată de tine de la antica firmă de încredere a fraţilor Rovetta din fostul nostru târg adoptiv, am rostit cu întârziere:

— Fost, ca toate câte-au fost odinioară, scumpe Hectoraş! Anii au trecut peste noi. Anii, războiul, pacea... Căile noastre s-au despărţit. Eu într-o groapă. El?...

Cu coada pipei am arătat spre afişele de pe zid.

— El? stărui Hectoraş. Nu pricep acest „el”, plin de defăimătoare rezerve. Dar „el” e Vladim, fulminantul Vladim; intrepidul Vladim; temutul Vladim; singura speranţă a foştilor combatanţi ca noi I Ce te îndreptăţeşte să crezi că nu se va avânta la lucruri mari?

— N-am spus asta...

— N-ai spus-o, însă e ca şi cum ai fi spus-o 1 Eşti aşa de instabil în prietenii? Ţi-a produs vreo dezamăgire?

— Nimic. Încă nimic precis...

— Atunci? De ce n-ar fi poate omul de mâine, pe care-l căutăm şi-l aşteptăm în groapa de-aici?

Am tăcut. Nu aveam ce-i răspunde.

Eu n-o mai credeam, deşi fără să pot preciza anume de ce. Fişele de confruntare erau încă albe.

Totuşi, nu pe tine te-aş fi căutat şi nu de la tine aş fi aşteptat să ne dai o dezlegare izbăvitoare în impasurile noastre din târgul scufundat în groapa de-acolo.

Spre a mea desăvârşită surprindere, m-ai căutat însă tu, de departe.

Peste câteva zile, domnul director Samson Calangiu mi-a înmânat în cancelarie, cu o clipire complice din coada ochiului, un plic cu antetul viitorului ziar *Pământul,* primit cu poşta de dimineaţă.

Toate privirile onor, colegilor din corpul profesoral mă urmăreau ţintă. Am pus plicul în buzunarul hainei fără să-l deschid. Deziluzie.

Deziluzie şi afurisit stoicism 1

Hectoraş izbucni în râsul său gâdilat.

Prea vădită şi comică era curiozitatea tuturora. Iar eu prea le dejucasem această nerăbdare cu mutra-mi de-o impasibilă placiditate.

Afişele viitorului marelui cotidian social, politic, naţional şi combativ *Pământul* se multiplicaseră în şase versiuni diferite pe toate zidurile şi pe toate gardurile târgului nostru din groapă. Nu mai era vorba de o foaie ocazională cu prilejul alegerilor, cum socotiseră unii şi alţii în cele dintâi zile. Se anunţa într<idevăr o nouă şi temută tribună a poporului, ou tipografie proprie, cu cele mai alese şi diverse colaborări, de-o neînduplecată independenţă şi cu legământul să ardă plăgile României Mari cu fierul roşu

până la came vie. Nu va cruţa pe nimeni. Nu va ierta nimic. Trimişi speciali răscoleau toate scandalurile muşamalizate de la un capăt de ţară la altul, indiferent de partid, de fostele guverne, de actualii şi de viitorii atotputernici ai vremii. O tribună a poporului cum n-a mai fost, condusă de acerbul Vladim al vladimiadelor încă de pe-atunci cu atâta răsunet! Apariţia ziarului plana astfel deasupra tuturor capetelor ca o nouă şi permanentă ameninţare – sabia lui Damocles. Fiecare-şi simţea câte-o bubă mai nouă sau mai veche cu' riscul să fie scormonită şi sfârâită cu fierul roşu. Asta le mai trebuia 1 În vârcolirile campaniei electorale se mai adăuga şi acest colac peste pupăză. Ce-mi comunica oare şi ce voia de la mine Vladim, directorul viitorului cotidian *Pământul,* care împrăştia o adevărată teroare încă înainte de a vedea lumina zilei? Şi eu ce ştiam oare mai dinainte, pe ce mă bizuiam oare cu atâta siguranţă, ca să bag atât de calm scrisoarea în buzunarul hainei, fără să o deschid? Ascuns şi primejdios individ!

Sunase clopoţelul de intrare în clase. Colegii din onor, corpul profesoral au plecat pe uşă la datorie, cu o interogativă privire de regret în urmă. A intrat în biroul său şi domnul director Samson Calangiu. Am rămas amândoi, numai cu şi Hectoraş, care nu figuram în orarul de dimineaţă decât peste un ceas şi venisem cu teancurile de teze să transcriem notele în cataloage.

— Ei, stoice Stoican, mă îndemnă Hectoraş, acum îţi poţi citi corespondenţa în pace şi fără controlul atâtor perechi de ochi? îmbolnăveşti oamenii cu abnegaţia şi stoicismul dumitale... Ştii cât ţi-au crescut acţiunile la Bursă pe ziua de azi? Reşiţa, I.R.D.P., Astra Română, Steaua, Piscul Voevodesei; fleacuri, nimicuri, acţiuni de duzină... Le-ai tăiat pe toate şi i-ai tăiat pe toţi!...

Când am scos plicul din buzunar să-l desfac, întinse

mâna:

— Dă-mi voie, un moment...

Îl cercetă pe-o faţă şi pe alta, îl privi în zare, apoi mi l-a înapoiat.

— În regulă! spuse. Vezi-ţi de corespondenţă. Eu îmi văd de teze. Pe urmă, vorbim...

Nu pricepeam ce vrea să spună. Dar mă perpelea şi pe mine nerăbdarea să cunosc mai întâi cuprinsul răvaşului, fiindcă toată abnegaţia şi tot stoicismul de care făcusem dovadă fuseseră numai o mască exterioară. Scrisoarea aceasta neaşteptată mă intriga măcar tot atât cât pe onor, colegii de cancelarie în genere şi pe domnul director Samson Calangiu în particular.

Din plic a lunecat dintru-ntâi o fotografie. Un instantaneu al tău şi al soţiei tale, la Nisa, sub un palmier cu jerba foilor late, crestate, decupate parcă în zinc. Încă nu ştiam că ai o soţie. Nu la înfăţişarea ei mi-am aruncat însă privirea, ci la urechile tale, obsedat de episodul Annei Karenina în gara din Petersburg când îşi revăzu bărbatul ou alţi ochi, după o lipsă doar de câteva zile. Eu nu te mai văzusem de câţiva ani; aproape patru. Şi fusesem probabil victima unei obsesii literare. Urechile îţi erau cele dintotdeauna, cu loburile precis şi fin conturate, normale, fără nimic dezbâmat. Acelaşi tânăr chipeş, sumeţ, plin de avântare, râzând viitorului cu întreg şiragul dinţilor albi în soarele Mediteranei. Viaţa nu-ţi pusese încă hâdul stigmat al buhăvelii putregăirilor de mai târziu, când ai plecat de-aici trântind uşa în noaptea cu fulgere şi ropot de ploaie. Mărturisesc că atunci m-am simţit o clipă mai împăcat cu tine – şi mai puţin împăcat cu mine. Mi-am zis că poate exagerasem în bănuielnicele rezerve din ultimii ani; că, înăcrit şi meschinizat de măruntele mele nimicnicii lipsite de orizont, te judecam cu o nedreaptă severitate. Amintirile anilor trăiţi împreună erau mai tari. Ţi-am citit

scrisoarea cu un început de mustrare. Iar rândurile tale legau firul acestor vechi şi înduioşate amintiri, ca şi cum nimic nu ne despărţise vreodată. Porneai la o luptă mare; o luptă decisivă. Şi de la lupta *ta,* de la ziarul *tău,* nu înţelegeai să mă laşi la o parte. În rezumat, îmi cereai măcar o contribuţie de la distanţă: patru foiletoane ştiinţifice pe lună şi câte două coloane săptămânale la o rubrică destinată mie special pe pagina a doua, pentru ultimile noutăţi din domeniul ştiinţei şi tehnicii, recenzii, cărţi, reviste, biologie, teorii, descoperiri, invenţii... Toate plătite de *tine,* de ziarul *tău,* pentru lupta *ta,* cu o sumă lunară care depăşea sărăcăciosul meu salar de dascăl obscur în târgul din groapă.

Aici o scrântisei deodată!

Vraja amintirilor nostalgice s-a destrămat pe loc.

Simbriaşul *tău?* Simbriaşul *tău,* după ce atâţia ani ne împărţisem frăţeşte gologanii îngheţatei de fâstâci la cofetăria Georges; gologanii pentru o revistă; preţul unui volum de la Baldom ori al unei hârţoage de la anticarii târgului nostru adoptiv; pitacii de tramvai? De unde plăteai *tu?* Din ai cui bani?

Am luat seama că Hectoraş, rezemat pe speteaza scaunului, îşi părăsise teancul de teze, pentru a nu mă slăbi din ochi., Nu dintr-o indiscretă şi vulgară curiozitate. Din motive pe care n-a întârziat să mi le lămurească de îndată.

— Îţi scrie prietenul dumitale, Vladim? întrebă.

— Da...

— Îţi propune vreo colaborare, cumva?

— Aproximativ...

— Sfătuieşte-l, în orice caz, să nu-ţi mai scrie pe viitor aici la liceu.

— De ce? Nu pricep...

— Pericol mortal. Cenzura domnului director Samson

Calangiu. Nu văzuşi cum am examinat plicul? Tot păţitul e priceput! Ce-ai citit dumneata acum domnul director al nostru a citit dis-de-dimineaţă şi a luat notă în calculul probabilităţilor sale. Te asigur.

— Nu pot să cred! am protestat eu. Prea deocheat...

— Nici eu n-am crezut la sosirea aici. Acum sunt convins. O scrisoare cu antetul viitorului ziar *Pământul,* director Vladim? Cum să reziste?...

Indignat la culme, m-am ridicat de pe scaun şi am început a mă vântura furibund de colo-colo prin cancelarie, lovind cu botul încălţărilor în celelalte scaune, răvăşind vraful tezelor pe masa lungă şi soioasă, înşfăcând rigla şi izbind cu ea sacadat în tăblie, de-au zuruit şi s au împrăştiat tocurile de pe piedestalul călimării.

— Frumoase moravuri!

— Frumoase – urâte, astea sunt...

— Dar în ce lume trăim, tinere Hectoraş?

— În lumea târgului din groapă, stoice Stoican! Fii mai calm, cum te obligă patenta de stoic. Doar eşti omul clasificărilor riguroase, nu le dezminţi 1 Judecă niţel, pune-te în locul afabilului nostru director de gumilastic şi acordă-i circumstanţe atenuante.

— Care va să zică admiţi?

— Nu admit, suport, stoice Stoican 1 Suport şi încerc să-mi explic pe cât m-ajută capul. În cea dintâi zi când ne-am cunoscut mi-ai cerut oarecare informaţii preliminare, ca să te orientezi aici pe-un teren mai ferm. Le-am refuzat. M-am abţinut mai mult sau mai puţin, ca să nu-ţi debitez cancanuri. Aceasta e specialitatea lui Dobre Bârjovanu, profesorul de istorie, pe care nu-l pasionează istoria; n-ar şti descrie elevilor cum au decurs luptele de la Salamina, de la Rovine, de la Podul-lnalt, de la Călugăreni, de la Waterloo, dar moare ahtiat după toate istoriile din târg... Acum, când ai început a cunoaşte ceva din sucelile şi

metehnele oamenilor cu care ai de-a face, nu mai sunt cancanuri. Îţi pot da o mână de ajutor în lămuririle dumitale, ca să dezlegi mai repede enigmele. Căci fiecare are şi el mica lui enigmă, mica lui dramă, amarul lui păs. Chiar conu Laurenţiu, cu coatele sale lustruite şi cămăşile ţârâite de coana Valeria, „venerata doamnă Laurenţiu Daicu”, cum îi place să-i zică întotdeauna, ceremonios. Mica lui enigmă şi dramă este unica-i fată, care se logodise cu un profesor de latină din Căliman, chiar în ajunul războiului. Rezervist, oştean combatant ca noi, logodnicul a murit de glonţ pe Valea Jiului în toamna anului 1916; fata a început să tânjească, a dat în tuberculoză, zace şi-acum într-un sanatoriu de la Predeal. Acolo i se duce jumătate din salariul lui conu Laurenţiu, care mănâncă acasă pe sponci, face iama numai un foc în casă pe zi şi umblă cu hainele de-acum zece ani, curate, călcate, periate, dar lustruite în coate, cârpite şi ţesute de coana Valeria... Iată enigma şi unica sa dramă! Mică? Poate drama finală şi fatală a vieţii lui. Bâzâie şi se agită în cancelaria aceasta ca un ţânţar fără istov, poate ca să uite ce-l doare... Fiecare ne lăsăm furaţi sau ne furăm căciula în felul nostru.

— Bine-bine! am rostit, zâmbind calmat şi aşezându-mă pe scaun. Nu-i vorbă însă de conu Laurenţiu, pe care-l iubeam şi-l preţuiam chiar fără să-i cunosc enigma şi drama, amarul lui păs... E vorba de apucăturile intolerabile ale scumpului nostru director, scumpe Hectoraş! Nu mă lua prin tangentă...

Mladianu aprinse ţigara, zâmbind şi el în sine.

A împrăştiat fumul cu palma şi continuă rezemându-se pe speteaza scaunului:

— Nu te iau prin tangentă. Nu-mi stă în fire. Procedez prin exemplificări... Să ne întoarcem deci la Samsonul nostru. Crezi că nu are şi el mica lui dramă şi enigmă?

amarul lui păs? Dramă şi enigmă, foarte ieftine amândouă. Vocaţia lui? Directoratul! Pasiunea lui? Clădirea liceului! Dar vocaţie şi pasiune prin adopţie, de ordine conjugală. Toate purced de la Dalila sa, care în actul de stare civilă se numeşte Buţi. O Buţi înfiptă şi agresivă, tiranică şi aprigă la gură, cum nu-şi mai găseşte pereche în tot târgul. Samsonuil nostru n-a luat de nevastă numai o Dalilă fatală, ca toate Dalilele. S-a căsnicit cu o forţă teribilă şi tălăzuită a naturii, cu Etna, cu Niagara, cu o trombă marină, o irupţie a gheizerelor din Islanda în perpetuă clocotire: păzea, că te-am opărit! O dată dezlănţuită, cine s-o mai oprească? Adevărata Dalilă a adevăratului Sámson i-a tăiat părul prin somn – şi gata! Buţi, Dalila Samsonului nostru, care e numai un biet Calangiu, îl prelucrează în detaliu zi de zi şi noapte de noapte, năpârlindu-l de chică în rate, cum se şi vede, aproape pleşuv. Nu-l slăbeşte un pic. Se vrea directoare *usque ad finem,* peste schimbări de guverne, de deputaţi, de prefecţi, de miniştri. O cred şi eu!... La cei patru prunci ai menajului, are locuinţă încăpătoare pe gratis, lemne pe gratis, lumină pe gratis, servitori pe gratis, plus onorul de doamnă directoare, plus, mai ales, plocoanele de curcani, de gâşte, de ouă, de şunci şi purcei, de la arendaşii şi vechilii din judeţ, părinţii elevilor noştri ameninţaţi de repetenţie şi corigenţe. Reconstrucţia liceului a început cu reconstrucţia locuinţei directoriale: un etaj în plus, baie, cameră separată şi luxos mobilată pentru inspectorii în turneu, care nu mai sínt constrânşi să lupte noaptea cu ploşniţele de la hotel Modern Pincu. Garanţia favorurilor şi protecţiei oficiale, acasă, la domiciliu! Acolo îi deseântă, îi încântă, îi momeşte şi-i năuceşte pe toţi; acolo le furnizează materialul rapoartelor şi chiar câte un caş, un curcan, o gâscă, un coş cu ouă – dar din dar; plocon din plocon se face raiul! Cum să se despartă cu inima uşoară de

asemenea chilipir? Dalila Samsonului nostru, Buţi, luptă deci, se îndârjeşte, îl pisează, îl toacă la cap; iar Sámsonul nostru nu vede altceva înaintea ochilor de dimineaţa, când îi deschide şi deschide gazeta, până la miezul nopţii. Tot ce se petrece în târg, în ţară, în Europa, pe mapamond, în întreg universul, pentru el se reduce la direcţia liceului. Cine jinduieşte oare la pândă să-l scoată din pâine şi să-i sufle directoratul? Cine poate fi mâine oare de partea lui? Şi cine contra... Calculul probabilităţilor, în fiecare zi luat de la capăt. Altceva nu ştie, nu vede, nu gândeşte, nu-l torturează 1 Putea el să rămână indiferent la un plic cu antetul viitorului ziar combativ *Pământul,* de sub direcţia vehementului şi temutului ex şi viitor deputat Vladim?... Am păţit-o şi eu când un fost coleg de universitate, funcţionar în minister, îmi trimitea aici din Bucureşti epistole cu inscripţia şefului de cabinet. Scrisorile erau inofensive. Poveşti de-ale noastre, cu amintiri studenţeşti... Dar Sámsonul din biroul de-alătari le dezlipea, să se convingă. Mai ştii? Paza bună trece primejdia rea... Deci fii şi dumneata mai indulgent cti păcatele omeneşti, stoicö Stoican! Nu le da proporţii exagerate... *Audi, vide, tace, şi vis vivere în pace;* în pace şi în târgul din groapă.

Hectoraş râdea iarăşi gâdilat, după ce-şi uşurase inima, dându-mi încă o povaţă prietenească pe urma experienţelor sale din târgul cufundat în groapă. Îşi curmă însă râsul în cealaltă clipă.

Pe uşa cabinetului directorial intrase cu paşi neauziţi şi obolici domnul Sámson Calangiu.

Dintr-o singură ochire oblică, văzu tezele şi tocurile împrăştiate pe masă în accesul meu de indignare; plicurile corespondenţei – lepădate pe-un colţ. Cu acelaşi mers oblic s-a apropiat să orânduiască meticulos condeiele la locul lor pe suportul călimării de marmură vânătă, apoi

surâse oblic ou ochii apoşi, oblici la plicuri:

— Chef şi veselie? Aceasta mă bucură. Semn că ai primit veşti bune, domnule Stoican?

— Mnda...

— Şi ce vrea viitorul mare cotidian de luptă, *Pământul?*

— Vrea ceea ce nu-i pot da. Colaborare!

Domnul director Sámson Calangiu îşi atinse meditativ cu unghia arătătorului firele anemice de păr lipite pe craniu, cu cea mai savantă geometrie euclidiană, ca să ocupe o suprafaţă cât mai arătoasă în spirale, curbe şi linii oblice, profund derutat în calculul probabilităţilor sale. La aceasta nu se aşteptase!

Binevoitor şi patern, punându-mi palma pe umăr, îşi permise să mă dojenească:

— Nu te pripi! De ce nu-i poţi acorda colaborarea pe care ţi-o cere?

— Fiindcă e vorba de-o colaborare ştiinţifică. Ce ştiu eu de-aici despre tot ce se mai petrece nou în lumea ştiinţifică? Mai izolat decât în Camerun, în Ubrughi, într-o insulă din Polinézia colegului meu Mladianu, dascălul de geografie.

— Tocmai, dă-mi voie 1 Iată o problemă care se pune de la sine, chiar de la primul articol. Ce face statul pentru ştiinţă şi pentru cultură în oraşele urgisite din cea mai părăsită regiune a ţării? Nimic! Cazul liceului nostru... Hectoraş, care pătimea de un soi de neastâmpăr elocvent al mâinilor, se pregăti să numere pe degete.

— Da, cazul liceului nostru! urmă domnul director Samson Calangiu. Construcţia începută şi întreruptă, din lipsă de fonduri bugetare. (Una la mână 1 dezdoi Hectoraş un deget.) Şi în devizul aprobat de minister unde e prevederea pentru o bibliotecă? (Două la mână! continuă Hectoraş.) Unde e prevederea pentru un laborator? (Trei la mână!) Unde e prevederea pentru un amfiteatru, ca elevii

să poată urmări experienţele de fizică, de chimie, de biologie? (Patru la mână!) Unde e prevederea pentru o modestă dar indispensabilă sală de muzeu, cu piese anatomice, colecţii zoologice şi botanice, cu aparate de fizică, de chimie? (Cinci la mână!) Unde e prevederea pentru o sală de conferinţe? (Şase la mână! numără Hectoraş trecând la degetele celeilalte mâini.) Unde să instalezi măcar un schelet omenesc, pentru lecţiile dumitale de anatomie? (Şapte la mână!) Sau măcar hărţile şi un glob terestru, pentru lecţiile dumitale, domnule Mladianu? (Opt la mână!) Unde să instalezi un muzeu istoric? (Nouă la mână I) Sau unul arheologic, cu rezultatele cercetărilor locale şi atât de interesante din judeţ? (Zece la mână!) Unde sunt toate? (Hectoraş renunţase şi el la numărătoare, sfârşind cu degetele de la ambele mâini.) Vă întreb, fiindcă sunteţi tineri şi inimoşi, cu drag de vocaţia dumneavoastră, şi fiindcă mă înţelegeţi. Nu faceţi politică activă; nu participaţi la tristele încăierări electorale, ca alţi colegi care îşi degradează prestigiul şi demnitatea. Nu doriţi altceva decât să vă pună statul la dispoziţie toate condiţiile pentru a vă îndeplini misiunea. Eu ce pot face mai mult? Lupt! înaintez rapoarte şi memorii. Aştept. Şi când cred că am pus ceva pe roate, se schimbă guvernul şi trebuie s-o iau de la capăt. Un calvar... Iar dumneata cum să te sustragi de la datoria să lupţi pentru cauza noastră, a tuturora? îţi mărturisesc că-mi produci o mare deziluzie... Mai meditează! Nu pierde o ocazie rară. Ocaziile se duc. Noi rămânem. Se prea poate să rămâi aici până la sfârşitul vieţii şi carierei didactice. Da, da, mai meditează, tinere şi scumpe colega!...

Clopoţelul de recreaţie zbâmâi strident.

Domnul director Samson Calangiu se retrase oblic pe uşă în cabinetul său, să-şi mai revizuiască din nou calculul pro- babilităţilor cu elementele nou sugerate de antetul

plicului şi viitorului tău mare ziar combativ, Vladime. Noi am rămas singuri pentru moment, cu vraful tezelor înainte.

Hectoraş slobozi chicotele râsului său gâdilat:

— *Dixi et salvavi animam meam*![24] S-ar crede că-l dor într-adevăr toate câte ne dor şi pe noi...

— Dacă totuşi e sincer, tinere Hectoraş?

— Sincer? Acum treci la cealaltă extremă? Sincer!... Sinceritate sfătoasă şi paternă cu dumneata, până ce se va convinge că nu-i poţi fi de nicio utilitate. Laborator? muzeu? bibliotecă? amfiteatru? sală de conferinţe? Paşte, murgule, iarbă verde! De asta nu poate dormi... Prin glasul lui vorbea Dalila, coana Buţi, groaza de Etna, de Niagara, de tromba marină, de gheizerele în clocot de-acasă, şi nimic altceva. Sinceritate la el, câte fire din părul lui Samson mai subzistă lipite oblic, aduse în spirală din pieptene pe chelia tidvei. „Se prea poate să rămâi aici până la sfârşitul vieţii şi carierei didactice!” Ai-ai, sfinte Sisoie şi sfântă Paraschivă, ocrotitoarea obijduiţilor din toate văile plângerilor de pe aceste tărâmuri ale României Mari! N-aş vrea să te văd atunci cum vei arăta la chip şi la făptură, stoice Stoican, la finele carierei didactice...

Uşa s-a izbit de perete.

Onor, colegii din corpul profesoral se iviră în prag, aruncând de la distanţă cataloagele pe masă cu schime de nespusă lehamite. Ochii mai tuturor se opriră din nou cu o tresărire la plicul cu inscripţia gazetei atât de temută, încă înainte de a ieşi de sub teascurile tiparniţei.

Stânjenit şi parcă vinovat, parcă părtaş la urgia cu care tu le ameninţai ticluielile lor mărunte din groapă, am strecurat iarăşi plicul în buzunar, gata să reiau controversa cu conu Laurenţiu Daicu despre *Metamorfozele* lui Ovidiu, străvechi de aproape două milenii.

---

24 Am spus şi mi-am salvat sufletul 1 (lat.}.

Pământul, marele cotidian de luptă socială, politică, naţională şi culturală, a apărut cu o săptămână în ajun de ziua alegerilor.

De ce-aş cârti?

A fost în toată puterea cuvântului un ziar cu adevărat nou, curajos, impetuos, virulent, menit să bage în răcori fără deosebire şi fără cruţare pe toţi vameşii şi fariseii României Mari de la un capăt de ţară la altul. Ce pene ascuţite! Ce minţi agere! Ce talente vii şi încă neuzate, tinere, febrile, bătăioase!

Foile erau smulse calde-fierbinţi din mâna vânzătorilor. Cititorii nici nu mai aşteptau restul. Ochii căutau lacom pe fieştece pagină, în fieştece coloană, un nou prilej de uimire şi vâlvă, de încântată satisfacţie. Straşnici băieţi! Nu cruţau nimic şi pe nimeni. Echipele tale, alese pe sprânceană, cutreieraseră ţara să-i răscolească toate pecinginile, toate ulcerele dospite în puroi, toate păcatele ascunse şi muşamalizate până atunci prin complicitatea generală a tuturor partidelor vechi şi noi. Strategia şi tactica pe care le-ai ucenicit în vara şi în toamna anului 1914, când în chinovia cetaniilor noastre, cu lupa mea, căutai pe hărţile dicţionarului enciclopedic Larousse de la Baldom secretele războdului-fulger, atacurile prin surpriză, străpungerea fronturilor şi bastioanelor n-au rămas pierdute. Într-o săptămână ai izbutit să buimăceşti lumea, buimăcită şi fără de asta de zarva şi de frenezia alegerilor. Vladim 1 Vladim şi vladimiadele tale 1 în fiecare zi o nouă *Vladimiadă,* fulgurantă, mortală, implacabilă, trăsnind în frunte vechii idoli cu picioarele de lut, foşti miniştri, preşedinţi de consiliu, şefi de partide, foşti generali ai războiului cu preasclipitoarele şi numeroasele lor decoraţii pe piept, sub care inima li se făcuse cât un purice, căci mai toţi aveau o hibă şi pata unei vinovate răspunderi pe cuget. Pe toţi îi chemai la judeţul cel mare, în numele

foştilor combatanţi. Iar Vladimii mai mărunţi ai echipelor tale, împrăştiate de-a lungul şi de-a latul ţării, nu se lăsau mai prejos. Pretutindeni descoperiseră un lanţ de complicităţi, de jafuri, de afaceri veroase, de abuzuri, de fărădelegi, de samavolnicii, de mite şi de mitamici, de prădalnică spoliere a bunului obştesc. Până şi în târgul nostru din groapă. Părintele Pahomie Vârlan, popa Căldăruşă, zurbagiul şi vajnicul elector de închiriat cui dă mai mult, patrona o cooperativă forestieră şi pretins populară, Stejarul, apocrifă pe de-a întregul, cu acţionari fictivi şi în spate cu doi neguţători groşi la pungă şi de mult deocheaţi de procese şi sentinţe judecătoreşti, care recoltau toate beneficiile şi-l cumpăraseră în schimbul unui procent din câştig, cu firmă şi cooperativă populară cu tot. Cât despre domnul ex-deputat Goian Brânză, celălalt vajnic democrat şi patriot, domnia-sa purtase din vreme grija să-şi pună la adăpost anii de neagră opoziţie ticluind la Ministerul Domeniilor alt contract de exploatare forestieră, cu alţi acţionari, tot aşa de fictivi, sub o altă firmă de cooperativă populară: Traversa. Toate cu incontestabile dovezi şi cu cifre, pe bază de documente oficiale, cu nume date în vileag fără niciun menajament, invitând persoanele cu pricina să deschidă procese de calomnie prin presă, dacă-i ţine cureaua.

Căldăruşa şi Stejarul popii Vârlan, ca şi Traversa domnului ex-deputat Goian Brânză li s-au proptit astfel de-a curmezişul în gât, taman în faza culminantă a campaniei electorale, când aveau mai multă nevoie de gâtlej şi de coardele vocale. Altă halima şi alt bucluc la Zimbru, la Brotăcei, la Pitpalac, unde rânjetul de triumf al unora şi mutrele plouate ale altora făceau toate paralele de văzut, cu bilet de intrare.

Fără îndoială, în Capitală, strămutând proporţiile pe alte dimensiuni, nu mai puţin vrednice de văzut se vor fi lungit

şi mutrele mult mai simandicoase de la Capşa, de la Dragomir la aperitive, de la celebrul birt Iordache din Covaci, de la Carul cu bere, de pe sălile şi din birourile ministeriale, de la cluburile cu miza jucătorilor cât leafa a zece ceferişti pe-un an, din saloanele atotputernicilor politici şi magnaţilor financiari de calibrul faimosului rechin Iordan Hagi-Iordan. Noua gazetă dădea cu măciuca în baltă, le încurca toate socotelile şi le tulbura tuturor sindrofia.

Aşa ceva încă nu se mai pomenise.

Într-acest chip, divulgând simultan micile potlogării de la periferia ţării şi incomparabil mai fantasticile matrapazlâcuri în stil mare ale piraţilor, gangsterilor şi cloncanilor de la centru, împrumuturi externe, perimetre petrolifere, furnizări de armament, de medicamente, de locomotive, dând iama prin toate şi prin toţi, *Pământul,* curajosul cotidian de luptă socială, politică, morală şi naţională, îşi asigură în câteva zile cele mai diverse categorii de cititori. Unii deschideau gazeta cu frică. Alţii cu voluptatea răzbunărilor şi cu revanşa invidiilor clocite pe ascuns, fiindcă fuseseră exoluşi de la mezatul cel mare al României Mari, păcăliţi doar cu firimiturile prazznicului. Iar cei mai mulţi, eternii naivi şi eternele victime de eternă bună-credinţă, se năpusteau să citească foaia cu încântarea unei tribune fără zgardă şi fără botniţă, care în sfârşit cuteza să spună adevărurile pe faţă.

Scrisul era plin de sevă şi de pitoresc. Când erudit şi sprinten, fluid. Când abrupt şi bolovănos, sarcastic. Caricaturile – de-o feroce cruzime. Curajul – nelimitat.

Nu lipseau nici evocările şi invocările dezamăgitelor speranţe din tranşeele frontului. Nici fostele iluzii ale păcii, care nu era o pace dreaptă, fertilă, constructivă, pocăită şi regenerată după hemoragiile războiului.

Nu lipseau nici oazele de puţină poezie pe-alocuri. Nu

lipsea nici puţintel umanism printre rânduri.

Pământul nu se rezuma numai la ogorul şi la brazda foştilor combatanţi plugari, care pentru glia lor de veci luptaseră. Părăsind tina netrebnicelor şi făţarnicelor supralicitări electorale, sluţeniile şi deşertăciunile de-o clipă, unele pene se avântau la întrebări de-o mai vastă şi îndepărtată viziune, căutând să disceamă destinul cosmic al bulzului de humă, care împreună cu soarele şi cu cortegiul celorlalte planete gonea în univers şi în spaţii cu o viteză de treizeci de kilometri pe secundă spre constelaţia lui Hercule. De această întrebare supremă cum de nu se pătrundea măcar din când în când nimeni dintre toţi cei orbiţi numai de prezentul lor imediat, de rezultatul unor alegeri, de mincinoasele făgăduieli ale unor mincinoase manifeste electorale? Ridicând ochii la cer, la armonia sferelor, cum de nu-şi amintea nimeni că planeta pe care vieţuieşte face şi ea parte din minunile cerului şi că nu se reduce numai la noroiul de sub picioare? N-ar fi destul, pare, acest sentiment pentru a ne făuri o nouă conştiinţă, pură şi nobilă, despoiată de toate meschinele nimicnicii?

Asemenea întrebări prizărite alături de coloanele cu titluri de-o şchioapă şi negre ca gândacii rău mirositori de pivniţă, despre scandaloase fraude fiscale, scandaloase contracte, scandaloase concesii petrolifere, scandaloase măsluieli de legi, se adăugau supliment să mărească buimăceala lectorilor.

Astăzi, după atâţia şi atâţia ani, recapitulând şi gândind bine, păstrez clin ce în ce mai neştirbită încredinţarea că şi unii dintre colaboratorii tăi, culeşi cu arcanul şi captaţi de fascinanta ta seducţie, Vladim, erau în fond tot atât de naivi ca şi cititorii 1 Tot atât de naivi încă mai găseau că e locul şi timpul şi tribuna unde să-şi pună asemenea întrebări... cosmice, care nu aveau întru nimic a face cu

adevăratul rost al unei preaterestre trambuline politice, menită să răspândească panica şi să-ţi paralizeze adversarii, cum paralizează şarpele broasca s-o înghită, sau spectrala călugăriţă, *Mantis religioşii,* cum devoră alte insecte mai mari şi mai puternice, însă mai slabe de fire, începând îndeobşte tot de la cap: *de căpitans.* Atacai – acesta era cuvântul de ordine. Atac pe toate fronturile, cu toate armele şi rezervele băgate în foc. Pe urmă, „a se vedea-vedere!” Soluţii? remedii? un program de realizări concrete? Nici pomeneală! Altă poveste, lăsată în seama altora, pe care mai târziu aveai să-i duşmăneşti şi să-i prigoneşti cu ură de moarte când ţi-au stat în cale. Deocamdată: văzând şi făcând! parcă îţi auzeam glasul în chinovia cetaniilor. Deocamdată: scoală-te tu, să mă aşez eu!

Dar pulberea sideralã a unei vaste viziuni, aruncată ca şperla-n ochi pe ici-colo şi din când în când, nu dăuna de fel ascunselor plănuiri şi intenţii, strategiei şi tacticei de război-fulger. Ci, dimpotrivă, le dădeau un blazon de nobleţe. Irizările unei fosforescente şi eterice aureole.

Purces-au vreodată altfel la luptă matadorii războaielor-fulger? Suflu nou! Idealuri eterne! Cerul de deasupra – rechiziţionat din oficiu pentru dânşii, de partea lor. Dedesubt, sub constelaţii, pe scoarţa pământului, ordinea nouă pe-o mie de ani...

Ordinea nouă: fă-mi loc mie 1

Şi ca în toate războaiele-fulger, gazeta ta câştigă şi ea primele bătălii după aceeaşi clasică metodă, condamnată, vai! la acelaşi clasic deznodământ. Mai întâi, Marengo, Bivoli, Austerlitz – şi pe urmă Berezina, Waterloo! Mai întâi Namur şi Louvain – pe urmă Mama, Verdun şi iarăşi Mama! Mai întâi linia Maginot, Dunkerque, trei sferturi din Europa – şi pe urmă steagul roşu pe Beichstag 1 Deznodământele de aceeaşi clasică şi inevitabilă monotonie. Atunci nu le

întrezăream nici noi, cititorii; nu ile întrezăreai nici tu, să te cutremure.

Pentru o bucată de timp ţi-ai cucerit aşadar poziţia-cheie, tactică şi strategică, a spaţiilor vitale din Bomânia mare şi lată, să te încapă din plin cu tot ce avea să urmeze aproape două decenii. Cu toate portofoliile ministeriale; cu toate ambasadele; cu toate preşedinţiile de consiliu şi ale consiliilor de administraţie; cu tot maldărul de acţiuni cotate la Bursă; cu toate moşiile, vilele, parcurile, depozitele de devize la bănci şi lingourile de aur în casele de fier; cu toate îmbuibările câte te-au putrezit pe picioare, în pofida harurilor tale aşa de multiple şi de puţin banale, ce-ar fi meritat poate alt deznodământ de le-ai fi folosit cu cinste şi credinţă, într-o adevărată luptă de cinste şi credinţă, cum ne încumetam a plănui în chinovia cetaniilor şi în pridvorul conclavurilor noastre tinereşti, în loc să le supralicitezi trădalnic pentru blidurile de linte la mezatul României Mari în a doua jumătate a vieţii, Vladim! Atunci toate nu le bănuiam încă. Încă nu mi le închipuiam. Simţeam doar ceva străin şi suspect, îndoielnic, chiar în succesul prea dibaci şi lucid regizat; chiar în aparenta temeritate a atâti r atacuri-fulger, pe atâtea fronturi deodată.

Buium, vânzătorul zdrenţăros de ziare, care colinda uliţele în catrenţele lui jerpelite, încălţat cu scroambele lui enorme şi veşnic dihocate, umplând târgul din groapă cu răcnetul său răguşit şi prelung ca un vaier; Buium, prăpădita epavă umană, cu obrazul boţit, cu gura ştirbă şi cu ochii ceacâri, voi să afle numaidecât:

— Vă place *Pământul,* domnule *prăfisor?*

— Place... Dar altora?

— Liuliuu! Se vinde ca pâinea caldă.

— Vinde-l atunci, până nu se răceşte, Buium!

— Să vă înscriu la abonament, ca să vi-l aduc acasă la

madam Ţânţu cu celelalte gazete?

— Înscrie-mă. Hai, trece-mă la condică! Ce stai?

— Păi n-am condică. Vă înscriu în cap, că nu ştiu carte.

— Bravoo, bravissimo! Trăiască România Mare, cu învăţământul primar gratuit şi obligator!

— Trăiască, domnule *prăfisor!*

Nedumerit dacă e cazul să se înveselească, ori să-şi plângă de milă, Buium îşi holbă ochii ceacâri la mine. Apoi s-a scărpinat succesiv în cap, subsuoară. Bietul Buium, sortit să piară după douăzeci de ani în convoaiele expediate spre lagărele sinistrelor execuţii – uzinele morţii – de hoardele ordinei pe-o mie de ani, ca element pernicios şi cumplit de subversiv, nemernicul!

Cum astfel de urgii germinau încă ascunse în sâmburele viitorului, Buium se depărta pe uliţele strâmbe fără habar şi fără nicio presimţire de viitoarea lui soartă, clefăind în glodurile negre cu scroambele lui enorme, răcnindu-şi răguşit şi tânguitor ca un vaiet marfa lui, smulsă de mâini înfrigurate şi nerăbdătoare să mai afle încă un matrapazlâc boacăn, încă o mai veche nelegiuire proaspăt divulgată de pe întinsul României mari şi late.

Târgul din groapă era însă bântuit atunci de alte urgii mult mai urgente, directe, prăpăstuite potop.

Se apropia cea zi de sânge udă a ultimelor vânzoleli electorale.

Telefoanele şi telegramele nu mai pridideau cu poruncile gâfâite şi imperioase de sus, de la centru, cu ultimele maziliri, numiri, detaşări, permutări, înaintări şi retrogradări cu ultimele făgăduieli, angajamente solemne, manifeste şi proclamaţii tricolore din ceasul al unsprezecelea. Fierbea ţara; fierbea noroiul frământat de tropotul bandelor de ciomăgari; fierbea văzduhul de sumuţări; fierbeau campionii votului universal cu pumnii încleştaţi pe bâte; fierbea vinul, rachiul şi drojdia sub

ţeste.

În ajunul zilei de alegeri, gazeta ta, *Pământul,* a tipărit o pagină întreagă de caricaturi într-adevăr memorabile.

Un desen cu o sută şi una de siluete mărunte, văzute de sus ca dintr-un avion şi cuprinzând ţara întreagă, cu sate, şi câmpuri, şi oraşe, şi pieţi, în tumultul şi în zarva şi în bezmetica urgie şi orgie a alegerilor. Se vedeau acolo cete de haidamaci în frunte cu bravii comandiri de speţa popii Căldăruşă şi a domnului ex-deputat Goian Brânză; se vedeau turme de alegători opriţi cu carabina în piept de jandarmi, şi alte turme de alţi alegători, duşi de alţi jandarmi la localul de vot cu carabina în spate; se vedeau capete sparte şi frunţi oblojite de pansamente; se vedeau cabine de vot, unde alegătorul bâjbâia cu degetul silabisind buletinul de vot înainte de a pune sigiliul şi unde, de deasupra, de pe acoperiş, agenţii guvernului urmăreau cu ocheanul printr-un orificiu foarte indecent la aspect care cu cine votează; se vedeau morţi cu sicriul în spinare votând pentru făuritorii României Mari şi se vedea cetăţeanul turmentat, cu un clondir în mână, întrebându-se, nedumerit şi împleticit în spiralele unui semn de interogaţie, el cu cine votează; se vedeau unii tăbârcind urnele furate şi alţii punând în locul lor umele măsluite cu majoritatea guvernamentală; se vedea şi alegătorul suveran, stăpân pe votul său universal, egal şi secret, strecurându-se cu capul între umeri şi cu ochi de răufăcător spre localul de vot; se vedeau câini costelivi, jigăriţi, cu dinţii rânjiţi, gonind pe sub garduri cu o urnă legată de coadă; se vedeau şi prefecţi pântecoşi la birou, cu telefonul la ureche, frecându-şi burta cu satisfacţie la auzul primelor rezultate glorioase din judeţ; se mai vedea într-o alegorie finală şi defilarea nocturnă ou torţe şi fanfare a biruitorilor, în vreme ce învinşii răpuşi, cu pumnii la ochi, plângeau neconsolaţi pe ruinele Ierihonului.

Adică, aproximativ, cam tot ce s-a văzut foarte îndeaproape, foarte simţit, foarte direct şi în târgul nostru din groapă, a doua zi, la sorocul alegerilor.

Nimic n-a dat greş din program.

Spre seară, tot târgul se cutremură de vacarmul chiotelor şi cântărilor de triumf. Cârciumele duduiră de ţambalele lăutarilor, de chindii şi bătute, de zăngătul paharelor sparte în accesele de delir patriotic şi de *delirium tremens.* La Pitpalac, la Zimbru, la Brotăcei s-au înregistrat şi unele răfuieli *post festum,* între combatanţii mai şubrezi de înger, care se trădaseră reciproc în ultimul ceas, ultimul minut, ultima secundă. Apoi s-au împăcat şi s-au pupat, cum scrie la carte – în cărţile şi în comediile lui Caragiale.

Părintele Pahomie Vârlan, cu potcapul armonică, turtit şi îndoit ca burlanul sobelor de fier, s-a înălţat copăcel pe-o masă de la Zimbru, să ţină o creştinească predică de frăţie şi de prosperitate universală, cu mărinimia generoasă a victorioşilor.

Apoi, tot clătinându-se şi tot poticnindu-se în icneli, în sughiţuri şi bâlbâieli, cu ochii bleojdiţi şi cu barba udă de vin, de rachiu, de şpriţ, de lichior, de cafea, în uralele auditorilor, s-a opintit să coboare în patru labe de pe masă pe scaun, unde s-a prăbuşit să adoarmă de îndată în somnul drepţilor, cu potcapul strâmb pe nas.

Victoria îl doborâse.

Numai cu arătătorul bont, prin somn şi prin vis, mai făcea din când în când un semn mut şi implacabil, arătând cum bagă el în fundul tartorului canaliile de la *Pământul,* cu Vladimul lor cu tot, şi cum n-are să le dea niciun strop de sifon ca să se răcorească în focul şi-n para gheenei, nafura mamei care i-a fătat. Generozitatea victoriei nu mergea chiar până la suprema abnegaţie a supremelor îndurări şi iertări. Nu! Nu! Hâc-îhâc 1 întărea retezat

semnul din deget printre sughiţuri.

Cui i-ar fi trecut atunci prin minte să prevadă jurind cu mâna pe cruce că în mai puţin de zece ani popa Căldăruşă avea s-ajungă marele tău elector în târgul din groapă? N-ar fi admis nimeni asemenea pidosnice profeţii. Nici eu, nici el, poate încă nici tu. Fiindcă iţele marilor mezate din România Mare erau prea încâlcite ca să citească în ele oricine, ca în ceaslovul de zodii, unde-ţi rezervase o pagină întreagă de supliment fosta noastră gazdă, răposatul moş Agapie, din fostul nostru târg adoptiv. Nu! Nu! Hâc-hâc 1 protesta prin somn şi prin vis însuşi popa Căldăruşă, răpus şi biruit de propriile lui biruinţe.

În onoarea aceleiaşi măreţe victorii, deocamdată, curentul de la uzina electrică a funcţionat toată noaptea.

Noul meu târg adoptiv din groapă fu luminat *a giorno* până în zori, pentru ca victorioşii, în ’drumul lor spre casă pe mai multe şi prea întortocheate cărări, să nu dea cumva în urnele băltoacelor. Totuşi, câţiva au dat şi s-au rostogolit de-a buşelea în tăuri. Unii scrântindu-şi un picior ori o mână. Alţii pierzându-şi căciula ori un galoş. Ceilalţi scufundându-se şi dânşii pe loc în somnul drepţilor, ca preasfinţia-sa părintele Pahomie Vârlan pe scaunul de la Zimbru, şi tot mai strigând din ce în ce mai stins, agonic, în virtutea inerţiei şi a strigătelor din toiul bătăliei:

— ...ăiască ’omânia Mare!... ’ăiască ai noştri!...

La domnul prefect (cel nou, bineînţeles) Take Papadake, toate ferestrele – pavoazate, scăldate în lumina becurilor suplimentare, forfotă, orchestră, mare zaiafet şi masă întinsă, icre moi, Cotnar, şampanie şi toasturi, telegrame şi felicitări de la centru: bravo, bravissimo 1 Graţie vigilenţei şi energiei sale, neadormitului patriotism^ guvernul luase toate mandatele cu o majoritate zdrobitoare, nu ca aiurea, în judeţele cu prefecţii molâi şi diletanţi, lipsiţi de experienţă, unde se mai strecurasem pe alocuri şi alte

edecuri de făuritori ai României Mari din opoziţie sau câteva mostre de independenţi încă fără zgardă şi botniţă, ca tine, Vladirn, şi ca grupul tău de rebeli, care nu se mulţumeau cu fărâmituri şi cu ciurucurile mărunte. Ştiau să-şi aştepte rândul şi dreptul la locmaua cea mai grasă din fruntea bucatelor şi din capul mesei.

La domnul ex-prefect Mitu Statachescu, poreclit acum în derâdere „Mită”, pentru anume mituiri ieşite la iveală; la domnul ex-primar Teofănescu-Buzilă, poreclit „B-uzină” şi „Duzină”, pentru anume zeciuieli încasate din devizul uzinei electrice; şi la domnul ex-deputat Goian Brânză, poreclit acum „Traversa”, pentru motivele bine ştiute şi date în vileag de ziarul tău, *Pământul,* porţile şi uşile închise. Întuneric, doliu şi jale pe toată linia. Nicio ţipenie. Nici barem un câine, să latre a pustiu.

Toţi îşi puseseră cenuşă pe cap pentru vreun an sau doi, până la alt soroc, al altor alegeri, când aveau să renască iarăşi vii şi nevătămaţi din cenuşă ca pasărea Phoenix. Alt miracol al României Mari, al rotativei guvernamentale şi al votului universal, unic, liber, secret şi garantat de Constituţie, întru marele bine obştesc. Miracol neprevăzut nici în cărţile de zodii, nici în manualele şi fişele mele, unde aceste păsări, pomenite şi de Aristot, şi de Pliniu, sunt trecute definitiv în catastiful absurdelor legende mitologice.

Pripită şi prezumţioasă eroare! De fapt, la noi, în România Mare dintre cele două războaie, năşteau, renăşteau şi prăseau îndeaievea, de nu mai puteai răsufla de atâtea păsări Phoenix, mereu moarte şi mereu înviate din cenuşa urnelor de vot, după cum băteau vânturile.

— Ce-ţi spuneam, stoice Stoican? mă întrebă a doua zi Hectoraş, schimbându-şi mersul într-un pas cu mine pe uliţele strâmbe, unde vântul mătura peste gloduri zdrenţe de afişe electorale, ghiomotoace de manifeste şi

proclamaţii, efigii de mari făuritori aleşi sau căzuţi, decăzuţi momentan din rang până la viitoarea rotaţie. Ce-ţi spuneam? Văzut-ai cu ochii în toată splendoarea ce înseamnă pacostea unei alegeri în târgul nostru din groapă? Doi morţi şi unsprezece răniţi la spital... Un atac local de pe front nu se solda cu mai multe victime. Însă atunci, cel puţin, oamenii credeau cu naivitate a şti pentru ce luptă: România Mare, libertate, dreptate, egalitate, pământ, vot universal...

— Dă-l dracului de aşa vot universal! Mai bine muream acolo, într-un şanţ, cu iluzia. Cu iluziile.

— Aha! râse amar Hectoraş. Aici voiam să te-aduc.

— Unde aici?

— La datoria noastră, de la care ne sustragere. La vina noastră.

— Ce datorie şi ce vină? Mai suntem acum şi vinovaţi, tot noi?

— Poate. Ia gândeşte... Ai votat ieri?

— Nu!

— Eşti înscris în listele electorale?

— Nu!

— Nici eu, stoice Stoican!

— Atunci?

— Atunci, să ne întrebăm amândoi: Din ce pricină asta?

— Foarte simplu: ca să nu ne-amestecăm în asemenea ciorbă.

— Şi te simţi cu cugetul împăcat, stoice Stoican?

— Ai fi vrut să ţin isonul popii Căldăruşă? Domnului ex-deputat Goian Brânză? Sau domnului actual deputat Tibi Mânzatu? în cetele domnului actual prefect Take Papadake?

— Nu-mi răspunde mătăluţă prin tangentă, cu alte întrebări, ca negustorii de pe Uliţa Mare când îi prinzi cu ocaua mică. Răspunde răspicat. Da, sau nu?

— Da! Da, tinere Hectoraş! Mă simt foarte împăcat în cugetul meu. Nu m-am dat în tărbacă, la fel cu trei sferturi din onor, colegii din cancelarie.

— Aşa gândeaim şi eu ieri, stoice Stoican. Şi mă felicitam, cum te felicitam şi eu pe dumneata. Pe urmă, astă-noapte, când urlau cetele de dălcăuşi victorioşi cu atâta entuziasm, încât n-am putut închide ochii până-n zori, am procedat la un examen de conştiinţă ceva mai sever. Te interesează cumva?

— Ascult, tinere Hectoraş! Sunt numai urechi...

— Foarte bine, îmi ziceam, aprobându-ne! Foarte bine! Ne abţinem. Ne ţinem departe de cazanul cu ciorbă al celorlalţi, ca şi colegul nostru Zacheu Podaşcă şi la fel cu conu Laurenţiu, care merge întotdeauna foarte conştiincios la cabina de vot şi foarte conştiincios îşi anulează întotdeauna votul... E şi acesta un fel de a protesta 1 Protestăm tuspatru! Dar cu atâta, ce mare ispravă am săvârşit? Ce-am rezolvat?... Lăsăm terenul liber popii Căldăruşă şi celorlalţi de aceeaşi teapă. Dânşii sau şefii lor ne conduc, fac legi şi aplică legi. Dânşii sunt ţara! Iar noi, ca babele bocitoare, ne plângem de halul în care a ajuns România Mare în mai puţin de patru ani. Avem oare drept să ne plângem, când ne sustragem sistematic de la datorie? Nu suntem oare şi noi puţin, măcar puţin, cam vinovaţi?

— Dacă pui problema aşa...

— Se poate pune însă altfel, stoice Stoican? Fără a umbla cu fofârlica şi cu calculul probabilităţilor, ca Samson Calangiu, care îşi apără osul său şi al Dalilei sale, se poate pune altfel?... Intelectuali 1 Elita intelectuală!... Iată ce brânză face elita intelectuală a ţării, lăsând-o când pe mina domnului ex-deputat Golan Brânză cu Traversa lui, < înd pe mâna domnului actual deputat Tibi Mânzatu, care va avea grijă să-şi chivernisească şi el o traversă albă

pentru zile negre! Pe front...

— Lasă frontul, tinere Hectoraş! S-a terminat cu el.

— Cum să-l las? Nu frontul ne-a retezat viaţa în două? Nu frontul ne-a silit la întrebări şi la judecăţi despre lume pe care altfel le-am fi ignorat? Nu pe front, printre atâtea altele, am încheiat oarecare legăminte cu soldaţii lipsiţi de orice cunoştinţă despre „idealul" pentru care luptau, lipsiţi de orice reazem de nicăieri?... Iar noi, acum, i-am trădat pur şi simplu atât pe foştii soldaţi de atunci, cum ne-am trădat şi pe noi. I-am trădat trăgându-ne la o parte şi lăsându-i pe seama Căldăruşilor şi Golanilor, să-şi spargă capul pentru dânşii. Ne-am trădat acceptând să ne făurească ei România Mare după chipul şi asemănarea lor. Te simţi bine? Dormi liniştit pe patul cu somieră şi saltea de la doamna Tzintzo cu dublu tz? Te scoli cu fruntea sus?

— N-aş putea spune.

— O ştiu fără s-o mai spui. Ne roade pe amândoi aceeaşi conştiinţă neliniştită. Şi nu suntem singurii. Poate mii şi mii...

— Dar ce-i de făcut? Nici noi, nici foştii soldaţi nu mai însemnăm astăzi nimic, tinere Hectoraş. Pradă de când ne-am întors de pe front. Victime cu braţele legate. *Decapitans!* Ce-am mai putea încerca?

Hectoraş s-a oprit din mers în faţa unui zaplaz unde se repetau cele şase afipte ale marelui ziar combativ *Pământul,* cu cele şase versiuni multiplicate şi strident colorate, cu numele tău în litere de-o şchioapă: *Vladim! Vladim! Vladim!* A ridicat mâna, gata să spună ceva. Se răzgândi, amintindu-şi probabil inexplicabila mea rezervă cu care îi întâmpinam spusele de câte ori aducea vorba despre prietenia noastră de odinioară.

Păşirăm un timp în tăcere.

Socotind că încă nu e ceasul cel mai potrivit pentru a-şi desfăşura ideile şi speranţele sale uşor de ghicit cine nu

credea atunci în tine? câţi din generaţia cărturărească a războiului n-ar fi fost gata să te urmeze? — el îmi prinse braţul îngândurat şi ne abătu calea pe altă uliţă. Sfârşeau casele semiurbane ale târgului, cu urâtele lor calcanuri grunzuroase şi întoarse duşmănos unele la altele. Începeau casele semirurale, cu porţi de sat, cu prispe şi pridvoare, cu livezi şi grădini, cu ocoale, grajduri şi şuri; oricum, mai puţin dezolante şi mai apropiate de sufletul meu, chiar sub cerul plumburiu, chiar în chifteala noroiului negru şi nezbicit din acea iarnă jilavă, posacă, împâclită. Mă simţeam mai la îndemână, mai la mine, într-o lume unde mai răsuflăm.

Heotoraş a ghicit, cu gingăşia lui dintotdeauna, care nu avea nevoie de vorbe şi mărturisiri, de exclamaţii şi încuviinţări.

Mă întrebă:

— Stăm aici?

— Stăm.

Era o bancă de scândură veche, lângă o poartă, sub streaşină îngustă de şindrilă a unui zaplaz, ca banca de lângă poarta noastră de-acasă, din satul copilăriei. Puteam eu oare să bănuiesc atunci că tocmai acolo se afla casa unde aveam să îmbătrânesc şi să-mi cresc cei cinci copii de astăzi, mângâierea atâtor ani târzii şi pierduţi în târgul din groapă?

Ne-am aşezat. Eu scormonind cu vârful umbrelei de belfer în pământul moale şi negru. Hectoraş urmărindu-şi gândur le sale, deşi le abătuse pe-un vad mai ocolit:

— Ce zici, scumpe şi stoice Stoican? Tot ce-ai văzut ieri aici nu confirmă îndeajievea desenele din pagina *Pământului?* Tot: bătăi, arestări, capete sparte, haitele marilor electori?

— Nu pot nega.

— Şi nu crezi că ar avea nevoie de-o replică? de-un a

doua zi? de-o altă pagină?

— Tot ce-i posibil, tinere Hectoraş... am răspuns într-o doară, tărăgănindu-mi cuvintele şi aprinzându-mi pipa, fără să particip la neastâmpărul şi verbozitatea lui.

Mă copleşea o mare lehamite. O mare sfârşeală. Parcă şi şi eu defilasem, udasem, îmi vlăguisem drojdia de energie sărbătorind toată noaptea triumful marilor făuritori la Zimbru, în compania popii Căldăruşă.

Dar Hectoraş se însufleţi, căznindu-se să mă scuture, însufleţindu-mă şi pe mine:

— Eu o şi văd pagina! Văd şi titlul: *După victorie!* Văd târgul nostru din groapă şi văd întreaga Românie Mare, cu oraşe şi sate şi oâmpuri, mahmure după victoria alegerilor. Văd capetele legate cu comprese; văd medicii în spitale reparând fracturile mâinilor, picioarelor şi coastelor; văd agenţii fiscului vânzând cu darabana cenuşa din vatra alegătorilor care şi-au pierdut toată bafta şi au redevenit eternii contribuabili; văd ghişeurile băncilor unde bravii combatanţi se prezintă să-şi încaseze solda de mercenari; văd urnele aruncate la gunoi; văd căruţele cu buclucuri ale celor mutaţi, permutaţi, daţi afară din slujbe şi aruncaţi pe drumuri; văd mesele consiliilor de administraţie, unde apostolii României Mari, făuritorii şi martirii, îşi votează triplarea tantiemelor; văd stolurile de corbi lăsându-se peste sate; văd cifrele valorilor urcate vertiginos pe tabloul acţiunilor de la Bursă; văd victorioşii strângându-şi mâinile, şi învinşii începând să tragă acasă miţele de coadă; văd tot ceea ce se vede şi vei vedea mâine, poimâine, încă mai pe şleau şi mai în amănunt... Iar dedesubtul paginii cu o sută şi una de felurite şi prea demonstrative desene, episoade şi scene mai văd şi imaginea finală. Talpa ţării. Opinca şi bocancii ferfeniţă, ca jalnicele scroambe ale lui Buiurn! N-ar fi o pagină care se impune, după cea dintâi?

— Tot ce se poate, tinere Hectoraş...

— Nu aşa, nu aşa, stoice Stoican! Nu mă aproba de mântuială. Ce<ir fi să-i expediezi o carte poştală prietenului dumitale Vladim, ca să-i dai ideea şi să-i oferi măcar aşa o contribuţie la lupta lui?

— De ce-ai adăugat şi acest *măcar? măcar aşa?*

— Fiindcă, după părerea mea, s-ar cuveni să-i oferi o contribuţie mai efectivă, pe ialtă măsură. Lupta lui nu-i şi lupta noastră? Victoria lui nu-i într-un fel şi victoria noastră? De cine şi de ce să ne agăţăm, de aici, de departe, unde ne scufundăm în târgul ¿lin groapă?

El aştepta un răspuns, cu toate trăsăturile feţei chinuite într-o încordare străină întru totul de veşnicul său râs gâdilat. Nu mai era Hectoraşul june şi hazliu al cancelariei. S-ar fi zis că îmbătrânise deodată cu zece, cu douăzeci de ani.

Eu am replicat târziu, cu formula ta de predilecţie, pe care o auzisem de-o sută şi una de ori:

— A se vedea-vedere, dragă Hectoraş! Să mai aşteptăm.

— Să mai aşteptăm până când, stoice Stoican?

— Până ce ne-om lămuri ce vrea şi unde caută s-ajungă.

— Dar dumneata îl cunoşti mai bine, stoice Stoican. După atâţia ani de viaţă comună...

— Tocmai!

— Tocmai ce?

— După atâţia ani de viaţă comună, îi cunosc puţintel şi zona vulnerabilă a armurii de cruciat.

— Care zonă vulnerabilă a armurii? Mă faci curios.

— Hai să-ţi satisfac curiozitatea cel puţin în parte şi să isprăvesc o dată pentru totdeauna! Mă rog... Inteligenţă, curaj, talent, haruri din născare şi haruri cultivate prin învăţătură, hotărâri prompte şi rezolute, generozitate când nu-l costă un efort prea îndelung – toate din plin, câte pofteşti! Dar toate şi cii reversul medaliei... Prea răsfăţat de aceste haruri, cum să nu sucombe la legea minimului

de efort? Mai ales în climatul ţării şi al epocii noastre... în ziarul lui, care dă cu măciuca în bălţoacele României Mari şi cu barda în stele, nu se prizăreşte nicio mijeală de soluţii pozitive, de lungă durată, de răbdare... Niciun program. Niciun nucleu de unde să se dezvolte un viitor program. Succese! Succese şi iar succese! Succesul nu-i cel mai bun povăţuitor, nici cel mai fidel tovarăş de drum şi de luptă. Nu o singură dată se întoarce împotriva ta. Fără caznă şi suferinţă, fără perseverenţă; optezi prea lesne la o cale presărată de lunecuşuri. Din succes în succes, te pomeneşti prizonierul şi profesionistul succeselor, cu toate echivocurile care decurg...

— Va să zică, aceasta era?

— Aceasta era şi este, tinere Hectoraş!...

— Atunci, să mai lăsăm şi să aşteptăm... renunţă şi el cu regret.

Un timp am tăcut amândoi, pe banca de scândură veche, de sub streaşină îngustă a zaplazului semirural. Cerul, mocnit şi plumburiu, începea să se lumineze.

— „Părea că printre nouri s-a fost deschis o poartă...”, recită Hectoraş versul eminescian.

Într-adevăr, printre nouri s-a fost deschis o poartă. Iar în locul lunei din primul stih al *Melancoliei* eminesciene, soarele îşi revărsă lumina aurie cu o beteală care a transfigurat tot peisajul negru şi mohorât al uliţei mărginaşe, din acea iarnă fără ninsori şi fără alba hlamidă a zăpezilor. Sclipiră pereţii caselor văruite; sclipiră cu luciri de oglinzi geamurile ferestrelor mici şi tupilate sub acoperişuri de şindrilă; sclipiră diamantin picăturile de apă în crengile negre de sălcii, de salcâmi, de plopi şi de nuci bătrâni. Razele călduţe şi blânde ne-au mângâiat dulce obrazul, pleoapele, dosul palmelor, aşezate inconştient şi moşnegeşte pe genunchi.

Tăceam neclintiţi, să savurăm deplin încântarea rară a

clipei.

Ne găsisem popas de alinare şi de reculegere acolo, pe-o bancă din faţa unei case străine, unde ani şi ani mai apoi aveam să-mi găsesc şi alte alinări neştiute, nepresimţite atunci.

O vrabie gureşă ciripi pe lângă noi, zburătăcind de acolo-colo şi ciugulindu-şi hrana în balega dfe cal din mijlocul uliţei. Se mulţumea şi ea, pasărea cerului, cu ceri dădea pământul şi vieţuitoarele lui. Într-un fel, cum urma să mă resemnez şi eu atâţia şi atâţia ani.

— Trist şi ciudat, anapoda destin! suspină Hectoraş, parcă el ar fi ştiut. Acum un deceniu, studenţi în România mică, aşa ne visam noi rostul şi viaţa în România Mare? Să ne aflăm alinarea păsurilor şi întrebărilor fără răspuns, ca nişte exilaţi, la marginea unui târg dintr-o groapă?... Îţi mai aduci aminte vara şi vacanţa anului una mie nouă sute paisprezece? Cânta muzica militară valsuri de Strauss în grădina publică. Fluturii de noapte îşi ardeau aripile izbindu-se în becurile lampadarelor electrice. Noi ne feream paşii, să nu-i strivim pe nisipul de pe alei în agonia lor, grozav de omenoşi, fără să ne închipuim că după doi ani vom ucide oameni răcnind grozav de entuziaşti la atacuri. Aceasta n-o concepeam, deşi visam o Românie Mare, înfăptuită, cucerită, eliberată cu armele, pentru ca să aibă unde triumfa când domnul Goian Brinză, când popa Căldăruşă, când Tibi Mânzatu, când Mitu Statachescu. Visam şi discutam despre altceva... Lecturi, cărţi, Flaubert, *Doamna Bovary, Educaţia sentimentală...*

— ... romanele lui Turgheniev...

— ... versurile lui Heredia, Verlaine, Samain...

— ... nuvelele şi piesele lui Cehov...

— ... cărţile lui Anatole France...

— ... articolele lui N. D. Cocea din *Facla...*

— ... şi ale lui Tudor Arghezi...

— ... sau *însemnările lui Neculai Manea,* romanul lui Sadoveanu...

— ... da, şi *însemnările lui Neculai Manea,* romanul lui Sadoveanu; fără a ne trece prin gând că şi noi vom naufragia sub blagoslovirea României Mari într-un târg încă mai ucigaş decât acel în care murea pe încetul Neculai Manea. Ce crimă vom fi săvârşit oare, ca s-o ispăşim aşa de crunt, tinere Hectoraş?

Poarta norilor s-a închis iarăşi între soare şi noi.

Iarăşi se lăţi deodată peste marginea târgului din groapă vânăta şi posomorâta întunecime de mai înainte, stingând sclipirile de pe pereţii caselor albe, din geamurile scunde, din cerceii de diamant ai stropilor de apă atârnaţi în crengile negre de sălcii, de plopi, de nuci, de salcâmi. Iarăşi fu sumbru, mocnit, fără speranţă. Şi ca la un semn, în aceeaşi clipă, din capătul uliţei s-a ivit un dric sărac, cu un singur cal şi cu un coşciug mic de copil. Câteva femei îmbrobodite în urmă; un bărbat în straie de şiac; trei fetiţe aliniate după înălţime şi vârstă, ţinându-se de mână; pomenile şi coliva de datină. Toate parcă dinadins pentru a întregi peisajul mâhnit şi înăbuşitoarea apăsare a norilor sumbri, grei, de plumb.

Nicio floare. Nicio culoare. Nimic. Numai o portocală, bulz de aur înfipt printre pomeni deasupra colivei de grâu – poate umila poftă şi visul inaccesibil din viaţă, spre care va fi întins mâna în dam pe patul de moarte copilaşul rece din coşciugul de scânduri.

Ridicându-ne în picioare, ne-am descoperit amândoi cu fruntea plecată, cu o perdea cernită în ochi, cu bărbiile în piept.

Când micul şi sărăcăciosul cortegiu s-a mistuit în celălalt capăt de uliţă şi când ne-am reluat locul pe banca de sub streaşină îngustă, Mladianu vorbi:

— Iată şi a treia pagină pentru ziarul fostului dumitale

prieten şi frate de cruce, Vladim 1 Epilogul ultim. Gravură în negru...

Ochii mei s-au întors spre dânsul cu dojană şi cu întristată mirare.

Mi se păruse că prea trivial, prea fără omenoasă gravitate amesteca de-a valma dureroasa privelişte în lotul sardonicelor caricaturi electorale din gazeta *Pământul.* Unde toate se aglomerau într-o îmbulzeală de episoade grot se deformate şi ticluite numai pentru a stârni hohotele de râs, fie ele şi scrâşnite, amare, sediţioase.

Dar Hectoraş nici nu zâmbea măcar.

Îmi ghici şi de astă dată gândul şi nedreapta mustrare, punându-mi palma pe mână, ca să mă dojenească el:

— Cum, crezi că o spun doar fiindcă am mâncărime la limbă şi fiindcă văd lumea printr-o prismă care o strâmbă anapoda, ca pe eroii lui Caragiale? E mai adevărat, mai tragic şi mai monstruos decât îţi închipui... Sinistra realitate; epilogul campaniei electorale! încă de acum două săptămâni, primele cazuri de scarlatină şi de anghină difterică, în forma cea mai virulentă. Cui să-i pese şi să ia măsuri? Moară copiii, numai să triumfe domnul nou prefect Take Papadake, domnul nou deputat Tibi Mânzatu şi acoliţii lor, în frunte cu popa Căldăruşă 1 Aşa că molima s-a întins în două săptămâni. Seceră copiii târgului pe capete, mai răspândindu-se şi în întregul judeţ. Binecuvântarea alegerilor! Slavă votului universal!... Nu te surprinde ce pustii sunt astăzi uliţele? Abia acum au toţi răgaz să-şi vadă de bolnavii şi de morţii lor. Se vor închide şcolile. Vom avea o vacanţă prelungită de două-trei săptămâni. Nicio bucurie, cu asemenea preţ.

Luându-i vorba din gură, am rostit la rândul meu: – Nicio bucurie, chiar cu orice fel de alt preţ, dragă Mladianule! Au să ne lipsească elevii, orele de clasă, singura noastră justificare şi consolare în pustiul de aici. Zile interminabile.

După ce se potoli deplin urgia alegerilor, târgul şi întreg ţinutul căzură pradă altor bântuiri, încă mai crâncene.

Cauze şi efecte.

Cele două molime – scarlatina şi anghina difterică – s-au lăţit în voie, să mântuiască pruncii din viaţă ca în flagélele biblice, adeverind întru totul profeţiile lui Mladianu. Nimic şi nimeni nu le stătea împotrivă. Spitalele – pline. Dar fără doctori. Medicii – strămutaţi, permutaţi, înaintaţi ori retrogradaţi, conform datinei, angajamentelor sau vindictelor politice. Farmaciile, dulapurile clinicilor, infirmeriilor şi dispensarelor – golite de medicamente. Cine să poarte vreo grijă? Atotputernicii locului, biruitorii de-o clipă, erau mistuiţi de atâtea alte măreţe probleme de stat şi de guvernare! Şcolile – închise. Dricuri pe străzi. În cimitir cioclii şi groparii nu mai pridideau cu morţii dintr-o zi, să facă rând celor de peste noapte. Pânze cernite şi prapuri la porţi, la uşi, la biserici, pe. Uliţe. Bărbaţi cu feţele pale, cu ochi neguroşi, cu fălci încleştate. Femei cu pleoapele veştede, istovite, spuzite de plâns. Nu mai ştiam prin ce mahalăli să rătăcesc fără a întâmpina aceleaşi şi aceleaşi chipuri în care gemea o adâncă surpare.

Îmi lipseau într-adevăr orele de şcoală, unde privirile elevilor din bănci începuseră să-mi insufle măcar iluzia unui rost mai puţin netrebnic pe lume. Îmi lipsea transfuzia lor de viaţă tânără, de întrebări, de neastâmpăr, de curiozitate, îmi lipseau chiar şi obrăzniciile lor, nu întotdeauna fără ascuţite şi vivace sclipiri, pe care nu le pedepseam burzuluit, fiindcă animau monotonia programei analitice.

Umblam în neştire.

Din ce în ce mai rar mă însoţea şi Mladianu în peregrinări. Spovedindu-se, îmi mărturisi că îl apăsau şi pe dânsul prea numeroasele convoaie mortuare. Oriunde îşi întorcea ochii, aceeaşi şi aceeaşi hecatombă a copiilor. Se

simţea laş. Nu mai putea suporta priveliştea. Îl bătea gândul să se repeadă acasă, în orăşelul natal de munte, unde-l aşteptau zăpezile copilăriei şi-l chema în fieştece răvaş o mamă cu părul acum alb ca zăpada la tâmple.

— Mai stau câteva zile, îmi spuse, câteva zile, până cunosc ce se alege cu băiatul mai mare al lui Zacheu Podaşcă. Elevul nostru din clasa I, Mihai Podaşcă, banca întâi, lângă fereastră, în stânga.

— Dar ce-i cu el?

— Ce să fie? Scarlatină... Ştii ce-ar însemna? Primul din clasă. Şi unicul băiat, în care-şi concentrase toate nădejdile lui de tată şi de profesor, să şi-l facă vrednic urmaş în tot ce nu poate realiza el aici, în târgul din groapă. Ceilalţi copii mai mici, numai fete. Trei la număr, condamnate mai dinainte la condiţia de inferioritate a femeilor din lumea noastră... Dacă boala nu-l cruţă şi-l pierde cumva, Zacheu Podaşcă n-are să mai fie Zacheu Podaşcă.

— Mă miră ce-mi spui. E un om tare.

— Tare? Orice om tare e totuşi un om ca noi toţi. Nu ştii ce-l poate dărima.

M-am uitat la Hectoraş cu uimire crescândă. Nicio urmă din râsul lui gâdilat. Brazda şănţuită între sprâncene îl îmbătrânise iarăşi deodată. Se aflau şi în el doi oameni, care-şi făceau locul pe rând. Acum era copleşit de gânduri mohorâte, ca toţi trecătorii încruntaţi de pe stradă; lua parte la mâhnirile şi deznădejdile lor. 11 apăsa şi pe dânsul cerul de plumb, văzduhul opac şi impregnat de pâclă, mâzga uliţelor împotmolite în noroaie, sărăcia pustie şi tristă din mahalaua golită de viaţă.

Arăta cu braţul întins spre casele tupilate sub streşini negre, spre copacii negri, spre ogrăzile negre:

— În aparenţă s-ar crede că iarna aceasta blândă, fără viscole şi geruri, s-a îndurat cu cei nevoiaşi. Dimpotrivă. Pe

lângă molimele care au trimis copiii la cimitir să împuţineze gurile flămânde, toate conspiră să le mai mărească sărăcia... Toţi trăiesc din cărăuşie de lemne şi din cheresteaua care fabrică traverse de stejar. Lemnele sunt la patruzeci de kilometri distanţă, pe nişte coclauri fără şosele, fără poduri, fără nicio posibilitate de transport. Iama cea adevărată, cu ninsori şi geruri, aştemea ea cale pentru sănii, dura poduri de gheaţă peste gârle, ca pe vremea lui Decebal, a lui Alexandru cel Bun, a lui Ştefan-vodă. Trei sau patru luni în care se substituia ea serviciilor de poduri şi şosele, absente din România Mare. Trei sau patru luni în care oamenii şi vitele îşi găseau folosinţă şi îşi agoniseau hrana. Acum, prin noroaie şi tăuri nu mai răzbeişte nici carul gol; se înfundă roţile pân' la butuc. Stau toţi şi rabdă. Vor răbda şi la vară. Toată economia târgului şi a unei jumătăţi din ţinut, condamnată la şomaj. Mizerie pe termen lung. Iată ce aduce aici o iarnă blândă şi moale, în România noastră mare!

Redat firii jucăuşe din născare, Hectoraş izbucni în râsul lui gâdilat:

— Ha-ha-ha! Binele obştesc, interesul public, reconstrucţia ţării!... Adică şosea ca în palmă la Răstoaca, la Maluri, la pădurea de pe Măgura Cerbului, latifundiul domnului senator Sima Olmazu când îi va veni pofta să înceapă exploatarea stejarilor pentru traverse şi acolo. Vom trăi şi vom vedea... Puterea şi legăturile unui Olmazu se pot compara cu ale unor microbi electorali ca popa Căldăruşă sau ca domnul ex-deputat Goian Brânză? Atunci să te ţii! Planuri, ingineri, fonduri extraordinare, credite extraordinare – totul extraordinar şi în mare viteză. Aşa se construieşte România Mare, din bucăţi şi la cheremul feluriţilor Olmazi când îi apucă toanele şi-i asmuţă interesele, stoice Stoican! Măcar de har apuca toanele şi de l-ar asmuţa interesele şi pe domnul Sima Olmazu,

senator de Romanaţi şi proprietar de latifundii în pârlitul nostru ţinut. Profită şi localnicii de-o fărâmitură de la ospăţul său. Tot e ceva!... Tot mai bine decât nimic!...

Sensibil la înnegurarea-mi mâhnită din ochi, Hectoraş cercă să mă învioreze. Hohoti cu o înveselire puţintel cam forţată:

— Acuma pot să-ţi spun. Ştii de ce primejdie ai scăpat, stoice Stoican?

— Ce primejdie?

— Electorală! Cap spart, coaste deteriorate, mână frântă, eţetera.

— Nu pricep...

— Totuşi, ar fi fost de priceput şi de aşteptat. Fiindcă veni vorba de Vladim, de ziarul *Pământul,* de popa Căldăruşă şi de domnul ex-deputat Goian Brânză... Câteva zile, atât dălcăuşii părintelui Pahomie Vârlan, cât şi cei ai domnului Goian Brânză te-au înscris pe lista neagră şi te-au pândit la colţ de stradă. Credeau că au de plătit o poliţă. De asta m-am ţinut scai de dumneata şi nu te-am părăsit o clipă în promenadele romantice de pe străzile unde te pândea cel mai rânjit realism. Noul obicei electoral al pământului.

— Încă tot nu pricep, tinere Hectoraş.

— Ai uitat reportajul din ziarul *Pământul,* care denunţa cu cifre şi date precise hoţomăniile celor două cooperative populare de exploatări forestiere, camuflate de popa Căldăruşă şi de domnul ex-dteputat Goian Brânză?

— Nu l-am uitat. Dar ce amestec am eu?

— Cred şi ştiu că n-aveai niciun amestec. Însă cui să-l atribuie hoţomanii de codru, zeloşii forestieri cu pricina, decât dumitale, după scrisoarea din cancelarie de la *Pământul,* trecută prin cenzura domnului director Samson Calangiu? I-ai dat şi lui meningită, cu calculul probabilităţilor.

— Eu?

— Dumneata, stoice Stoican! Ai fost un timp între ciocan şi nicovală. Cu toată dihonia dintre dânşii, aici cădeau de acord atât ciomăgarii domnului Goian Brânză, cât şi cei ai părintelui Pahomie Vârlan. În campania electorală ce contează un cap spart? O coastă deteriorată? O mână frântă? Trec în bilanţul alegerilor generale!... Noroc că până la sfârşit totul s-a clarificat de la sine. Adevăratul autor al reportajului, Dinu Mihailide, fost coleg de universitate şi de haimanalâcuri studenţeşti cu mine la Cişmigiu şi la Şosea, din fericire nu s-a mărginit numai la ţinutul şi la târgul nostru din groapă. A mai cutreierat în anchetă încă două târguri şi două judeţe vecine. A operat pe faţă – şi, culmea ironiei, cu trei recomandaţii, de la trei ministere. Ba a mai căutat poate dinadins să nu ne vadă; pe dumneata poate după indicaţia lui Vladim; pe mine poate din prietenie, ca să nu ne pricinuiască neajunsuri locale... Băiat descurcăreţ, deştept, simpatic, dat dracului, s-a adresat direct la autorităţi cu împuternicirile lui de la ministere; s-a prezentat la domnul prefect Take Papadake, la tribunal, la preşedintele Camerei de comerţ. I-a tras de limbă, a scormonit dosare şi acte, s-a făcut invitat şi la masă de unii şi de alţii, dându-le iluzia că-i serveşte şi că le pregăteşte o reclamă gratuită, de-a gata. Aşa că le-a jucat festa, şi dumneata ai scăpat ieftin, scos din cauză. Altcum, veneam să-ţi ţin de urât la patul de suferinţă din camera doamnei Coralie Tzintzo, cu dublu tz, aducându-ţi flori, ajutând-o să-ţi schimbe bandajul la cap, la coaste, la mâna frântă-n lupte pentru viitorul României Mari. Nu râde aşa, strepezit şi cu neîncredere! Ţi-o garantez. Am discutat şi cu domnul director Samson Calangiu, care s-a bucurat că-şi ia o piatră de pe inimă şi din cancelaria onor, corpului profesoral; că se uşurează de-o necunoscută în calculul probabilităţilor sale. Ştii ce ar fi însemnat, de nu se risipea

echivocul? Capul – spart, coastele – deteriorate, mâna – fracturată, floare la ureche! Nu mai scăpai de pacostea asta o viaţă întreagă în târgul nostru, cu inamici pe toate fronturile...

Hectoraş râdea înveselit foarte de primejdia din care scăpasem.

A doua zi, spre seară, Hectoraş mi-a bătut în uşă.

— Am venit să-mi iau rămas bun... anunţă din uşă. Plec!

— Acasă, la Piatra-Neamţ?

— Nu. La Zalău.

— Zalău? Ce e aia Zalău?

El îmi răspunse repede, pe nerăsuflate, ca o lecţie bine ştiută şi proaspăt repetată:

— Zalău, capitala judeţului Sălaj, la frontiera de vest a României Mari. Oraş cu populaţie de 8.154 locuitori, după ultimul recensământ, cu o scădere de 4 la sută faţă de recensământul anterior: liceu de băieţi, liceu confesional, gimnaziu de fete, 6 şcoli primare, 4 de stat şi 2 confesionale, şcoală de ucenici, 2 grădini de copii, 2 asociaţii corale, 2 societăţi sportive şi una de vânătoare. Zalău, oraş ridicat pe ruinele vechii aşezări dacice Porolissum, fosta capitală administrativă a coloniei romane Dacia Porolissensis. Zalău, oraş situat la 592 kilometri de Bucureşti, linia ferată prin Ciceu; la care adăugând cei 386 kilometri de la Bucureşti până aici la târgul nostru din groapă: total 978 kilometri. Vezi ce mare e România Mare? Zalău, altitudine 250—285 metri. Zalău...

— Opreşte-te, Hectoraş! am strigat alarmat. Ce-i cu tine? Vii de la Zimbru, de la Brotăcei, de la Pitpalac? Te-ai dedat la alcoolism cu acoliţii popii Căldăruşă, să baţi câmpii României Mari?

El făcu un semn cu mâna să nu-l întrerup, continuând cu precipitarea nervoasă şi hâtră dintotdeauna, când ţinea să-şi ascundă aşa, sub strai glumeţ, crispaţiile lăuntrice:

— Dă-mi voie. Nu vin de nicăieri. Plec!... Plec la Zalău. Zalău, situat la 90 km de Cluj. Instituţii publice: Prefectură, Primărie, Tribunal, Judecătorie mixtă, Pretură, Administraţie financiară, Poliţie, eţetera. Zalău, industrie şi comerţ: 2 mori şi una fabrică de cărămidă, comerţ de cereale, animale şi fructe, pentru bâlciuri anuale. Banca Silvania; Banca populară Porolissum, Cooperativa de credit. Venituri totale 7.238.207 lei; cheltuieli totale 7.238.207 lei. Zalău...

— Ai terminat, Hectoraş? i-am pus mina ps umăr. Aşază-te pe scaun şi vorbeşte omeneşte. Ce se întâmplă?

Mladianu s-a aşezat pe scaun şi scoţând din buzunar o foaie împăturită o desfăcu, fluturându-mi-o sub ochi.

— Nu se întâmplă nimic deosebit, iubite şi stoice Stoican. Numai un ordin de mutare. În termenul cel mai scurt cu putinţă: trei zile. Făceam şi eu parte fără să ştiu din marile planuri de reorganizare ale învăţământului, anunţate de noul guvern. Era nevoie neapărată de mine la Zalău? Plec la Zalău! La Porolissum. Poate să fie ceva mai rău decât aici, în târgul din groapă?

— Dar de ce şi cum, aşa, tam-nisam?

— Mister! Alt mister... încă unul din misterele reorganizării învăţământului din România Mare. Făcea să-i vezi capul domnului director Samson Calangiu când m-a chemat să-mi înmâneze ordinul de mutare. Îi stătuse calculul probabilităţilor în esofag şi nu-l putea înghiţi. „Ce ai dumneata cu Zalăul? m-a întrebat, cu toată consternarea acestei sincope neprevăzute în calculul probabilităţilor sale. Nu duceai casă bună cu mine, aici? N-aveam nimic de împărţit. Nu-mi vânai directoratul. N-am avut niciun conflict, o nemulţumire, o suspiciune. Profesor ideal. Profesor de viitor. Mă mândream cu dumneata şi te dădeam exemplu şi altora. Când colo, deodată, poftim, mutat la Zalău! Cine ştie ce intrigant vine acum în locul

dumitale, să mă sape şi să mă lucreze mână-n mână cu ceilalţi duşmani. Puteai să mă consulţi, să-mi ceri cel puţin avizul, să mă previi. Nu! Dumitale ţi s-a abătut de Zalău!” „Dar n-am cerut nicio mutare! zic. Ce să caut eu la Zalău? Cum să mi se abată din senin de Zalău? în afara lecţiilor de geografia Ardealului, şi uitasem că există o localitate Zalău 1” „Atunci, e mai grav! Mă paşte cineva. De la minister? de la inspectorat? sau de-aici? Asta-i chestia cea mare!” L-am lăsat să rezolve el chestia cea mare cu calculul probabilităţilor, am alergat să-mi strâng bagajele, şi acum vin să-mi iau rămas bun. Plec peste trei ceasuri, cu trenul de noapte. Trimit lada de campanie şi cufărul cu cărţile, cu hărţile şi globurile terestre direct la Zalău. Eu mă reped măcar pentru douăzeci şi patru de ore, acasă, s-o văd pe mama...

A tăcut, aprinzându-şi ţigara şi aspirând fumul cu ochii în gol. Nu părea însă prea zdrobit de toate câte i se întâmplau pe neaşteptate, la discreţia misterioaselor manopere politice de la minister şi inspectorate. Oriunde, mai bine oriunde decât în târgul nostru din groapă!

Se şi grăbi, de altfel, să mi-o mărturisească cinstit:

— Nu mi-o lua în nume de rău, stoice Stoican. Dar în afară de dumneata şi de Zacheu Podaşcă ce-aş avea de lăsat cu regret aici? Nimic. Scufundare în nămoluri, în groapă.

— Mulţumesc, tinere Hectoraş. Deci să mă scufund eu singur în nămoluri, în groapă? Frumos destin îmi urezi ca bun-rămas de despărţire 1

— Iartă-mă. Sunt într-adevăr de-o mizerabilă sinceritate. Am oroare de vorbele mari şi emfatice; de lamentări şi de căinări, chiar când îmi vin pe buze. Poate un sistem de apărare şi ăsta! Dintru-ntâi mă frapează absurdul şi comicul situaţiilor. Crezi că nu m-am gândit şi la cele ce-mi spui, pe străzile strâmbe, venind la dumneata?... Când o

să ne mai vedem? Şi cum vom mai fi atunci? Ca nimfele, crisalidele, pupele dumitale cele urâte şi găunoase, deşarte, din care au zburat libelulele, efemeridele, fluturii ochi-de-păun sau chiar fluturele caip-de-mort...

— Da, tinere Hectoraş!... i-am continuat enumeraţia cu o neconsolare covârşită în glas. Chiar fluturele capJde-mort, *Acherontia atrapos,* „striga”, care cel puţin scoate un strigăt în amurg, când l-ai prins captiv. Noi nu mai avem nici energia unui strigăt. Pierim într-o lentă şi laşă resemnare, mai căutând să ne şi înveselim cu acreală de absurdul şi comicul situaţiilor.

— Nu aşa! Nu aşa! protestă el, ridicându-se de pe scaun şi strivind ţigara în scrumieră. Suntem bărbaţi, o dată bărbaţi, mai abraşi decât „striga”, decât *Acherontia atrapos,* lepidopterul dumitale. Bărbaţi, cum fredonează domnul director Samson Calangiu, în clipele felice când i-au ieşit cu bine şi cu spor calculele probabilităţilor: „Eşti femeie, sunt bărbat 1” L-ai auzit şi l-ai văzut în această ipostază? Fie, că face! Ţi-o garantez. Se plimbă prin cancelarie săltându-se ţanţoş în vârful picioarelor, de nu-l mai recunoşti, şi fredonând cu cea mai falsă voce de bariton de pe lume: „Eşti femeie, sunt bărbat!” Bineînţeles, departe de urechile coanei Buţi, Etna, Niagara, tromba marină. Că dacă l-ar auzi, vai şi-amar de bărbăţia Samsonului; s-ar matufi ca un balon de gumă dezumflat... Dar să-l lăsăm pe domnul director Samson Calangiu. Rămâi cu dânsul. Ai să-l vezi şi în această fază de euforie: *Mirabile visu, mirabile dictu!...*[25] Acum sosi şi ceasul despărţirii şi al bunului-rămas 1 Să ne întâlnim cu bine şi mai puţin pesimişti, cum ţi se şade şi cum ţi-a mers buhul de stoic în vremuri mult mai de cumpănă, stoice Stoican, acolo, pe front, unde se murea altfel, nu în rate.

— Te petrec La gară, tinere Hectoraş.

---

25 Minunat de văzut, minunat de exprimat! (lat).

— Aceasta nu; te rog, nu! Repet. Am oroare de despărţirile patetice. Nu-s genul meu. Nu mă prind.

Ne-am strâns încleştat mâinile, în prag. Nu m-am putut opri să nu-l îmbrăţişez frăţeşte la piept. El a întors capul, scuturându-se cu o stingherită rezistenţă la propriile lui slăbiciuni şi porniri. Ţinea să-mi dovedească până la capăt câtă oroare simte de despărţirile patetice, emfatice, teatrale.

Coborând cele trei trepte, izbucni în râsul său gâdilat, din care o strună suna totuşi pe de-alături, silită, scrâşnită, în jalnic şi strident dezacord:

— Ha! ha! haa! Îţi comunic imediat adresa, să-mi scrii cum a rezolvat calculul probabilităţilor sale domnul director Samson Calangiu. Mă zgândăre şi pe mine misterul surghiunului la Zalău-Porolissum. Căci un mister trebuie să fie! Unul nostim şi cu picăţele, un chiţibuş de mai mare dragul, pe calapodul României Mari...

Râsul cu amare crispaţii s-a pierdut în stradă, în ceaţă, în crepuscul. Umbră absorbită de umbre, s-a pierdut şi el, Hectoraş.

De unde să ştiu?

Cum şi de unde? Pe ce temeiuri din calculul probabilităţilor să-mi închipui atunci că după două decenii aveam să-l întâlnesc iarăşi, pe aceleaşi uliţe ale aceluiaşi târg din groapă, aşa cum l-am întâlnit împleticindu-se de-a valma cu trupele prusace şi ale ordinei pe-o mie de ani, alungate în iureş din stepele Rusiei Sovietice, de la mii^de kilometri distanţă, tocmai de la Volga?

La colţ de piaţă mi-a apărut înainte un individ scofâlcit şi bărbos, cu ochii stinşi şi fără de gene, în uniforma de căpitan rezervist şi cu încălţările mai dihocate decât scroambele lui Buium, vânzătorul de gazete. Eu m-am tras un pas îndărăt. El s-a năpustit să-mi strângă mâna, agăţându-se într-o deznădejde de naufragiu şi îngăimând

cu glas sacadat, gâfâit, răguşit, schelălăit, taman ca vaierele lui Buium, deşi cuvintele erau altele, de nemărginită şi bucuroasă surpriză:

— Ce-mi văd ochii?... Tu, stoice Stoican? Tot aici, în târgul din groapă?

— Cine eşti dumneata?

— Ha-ha! Nu mă recunoşti? Explicabil şi scuzabil...

Cu adevărat nu-l recunoşteam. Nu-i recunoşteam nici chipul. Nici glasul. Nici privirea. Nimic. Un individ bărbos în uniformă, cu ochii stinşi şi casca ciuruită de gloanţe, ca atâţia alţii din acel an, de la sfârşitul celui de-al doilea război, care nu mai era şi al meu.

— Cine eşti dumneata? am repetat deci cu o bănuielnică rezervă.

— Hectoraş! răspunse individul bărbos şi zdrenţăros.

— Hectoraş?

— Mladianu...

— Dumneata Mladianu? Nu-i vremea glumelor idioate. Străinul împăroşat, cu faţa soofâlcită şi cu ochii stinşi, rătăciţi, râse căscând o gură neagră ca o spărtură fără de dinţi:

— Ha-ha! Idioată glumă, ai dreptate. Totuşi sunt eu, Hectoraş! Hector, fluturaticul şi furtunaticul fiu al lui Priam şi al Hecubei din războiul Troadei, recte primul nostru război. Hector, cel cu bravura fără de niciun merit, fiindcă nu ştia ce-i reflexul de apărare şi de conservare, nu ştia ce-i frica, prudenţa, cuminţenia, calculul probabilităţilor... Te aşteptai la această perversă şi lamentabilă metamorfoză? Nu e aşa că nu era de fel înscrisă nici în calculul probabilităţilor, specialitatea domnului director Samson Calangiu, nici în ei ciul metamorfozelor din specialitatea dumitale, stimate coleg şi preaeompetinte titular al catedrei de biologie în târgul acesta din groapă, pe care-l regăsesc cum l-am lăsat. Scoate carnetul de fişe,

notează, verifică şi rectifică, pune-mi cruce şi epitaf 1 *Mortem effugere nemo p. Otest,*[26] cum ar cita Pompiliu Roşea pe seama lui Virgil şi cum l-ar corecta de îndată conu Laurenţiu Daicu pe socoteala lui Cicero, *Filipica a opta.*

Ceva-ceva din maliţioasa întorsătură a frazelor debitate cu o sfâşietoare încercare de râs şchelălăit, crispat şi dogit îmi destrămă perdeaua de pe ochi. Dintr-o imensă îndepărtare şi din încâlceala bărbii îmbâcsită de colb, mi-a răsărit chipul fostului nostru Hectoraş.

— Lasă-mă să te strâng la piept!... murmurai cu inima străpunsă de durere, în numele amintirilor, întinzând braţul să-l cuprind pe după umeri şi să-mi împlinesc după douăzeci de ani pornirea frăţească de la despărţire, de care se ferise atunci din oroarea efuziunilor sentimentale. Lasă-mă să te strâng la piept, Hectoraş 1

— Nu, nu! Păstrează-te departe de mine: am râie şi păduchi! se feri el pentru a doua oară, după douăzeci de ani, acum din alte pricini, trăgându-se într-o parte. Ha-ha! Aceasta e armura Hectoraşului de-acum: râia şi păduchii! Zale de râie şi păduchi, să mă apere...

Trecătorii n-aveau grija noastră. Tot târgul din groapă mişuna de invazia unor asemenea oşteni, în asemenea uniforme, cu asemenea zale şi asemenea înfăţişări.

— Tu, Hectoraş? îl întrebam mereu, şi mereu mă întrebam cu o stupidă stăruinţă, ca să mă conving şi să-mi cred ochilor. Sub aspectul acesta, tu, Hectoraşul nostru?

— Eu în persoană, sub aspectul acesta I Mai sunt şi alţii la fel, să le plângi de milă... Nu mă recunoşteai? Te cred şi repet: ai toate scuzele. Acum nici camarazii mei de regiment nu-mi mai spun Hectoraş, ca ceilalţi de odinioară. Mi-au găsit alt nume, mai potrivit, după năravul, tactica şi strategia cu care am învăţat să mă strecor pieziş, în patru

26 Nimeni nu poate fugi de moarte (lat.),

labe, băgându-mi râtul în tufe şi-n mărăcini, în şanţuri şi hârtoape, cu capu-ntre umeri, când începeau bombardamentele. Mi-au spus Tapirul. Nu-i cea mai pidosnică şi mai comică transformare? Atunci, când aveam viaţa şi tinereţea înainte, când aveam ce-apăra, nu-mi păsa nici de viaţă, nici de tinereţe, de nimic. Acum, cu un instinct tardiv şi păcătos al conservării îmi apăr stârvul, păduchii, râia. Poţi înţelege şi poţi să-mi explici? Ha-ha! Tapirul!... Uită-te bine la mine. Eşti competenţa şi arbitrul suprem în materie. Camarazii din acest de-al doilea război nu m-au botezat pe deplină dreptate? Soldaţii îmi spun domnul căpitan *Tambir!*

Râdea.

Mai avea drojdia de energie să râdă în limba neagră a gurii din barba împăroşată. Ce râs ştirb şi dogit! Sărmanul Tapir, fostul nostru Hectoraş, din cancelaria onor, corpului profesoral, cu râsul lui gâdilat, irezistibil, contagios!

Închid ochii. Îmi acopăr pleoapele cu latul palmei. Încerc să văd, să revăd, să reconstitui înfăţişarea Hectoraşului nostru de atunci, cu obrazul lui neted, imberb, trandafiriu, cu ochii săi limpezi şi cu râsul copilăros, care ne întinerea deodată pe toţi. Parcă răbufneau deodată ferestrele deschise de-o vântoasă a primăverii, lăsând să circule un şuvoi proaspăt de aer, măturând mâzga şi izul din cancelaria vetustă şi posacă, îmbâcsită, împrăştiind valvârtej foile vinete de hârtie de pe masă în tuspatru ungherele, frunzărind cataloagele, clătind zgura şi rugina de pe noi, din noi.

Zadarnic încerc. Zadarnic închid ochii şi-mi acopăr pleoapele cu latul palmei. În van apelez la magia oazelor de amintiri.

Cu neputinţă să-l mai văd, să-l prevăd, să-l mai reconstitui aşa cum era pe Hectoraşul nostru de-atunci, Prâslea şi Pepelea cancelariei, ou jerbele lui de râs

clinchetit.

Mereu îmi răsare înaintea văzului numai Tapirul împăroşat, scofâlcit şi cu ochii sleiţi în găvanele orbitelor, aşa cum a apărut după două decenii la un colţ de stradă în târgul din groapă, să nu-l mai recunosc, târându-se de-a valma în ariergardele trupelor alungate şi decimate, flămânde, zdrenţeroase, colbăite şi răpuse de panică; ariergarda măreţelor oşti trimise din înalt ordin, cu glorioase proclamaţii, să introducă în lume ordinea nouă pe-o mie de ani. Cu neputinţă să-l văd, să-l mai revăd altfel.

Aidoma, cum nici pe soldatul Irimia Năvod nu-l mai văd în amintire decât cu găoacea craniului zburată de schije, cu creierul roz şi oribil de precis conturat ca o piesă anatomică, doar câteva clipe după ce-mi strigase în ureche pe-un pisc carpatic:

— Las’ că le-arătăm noi lor!

Până la sorocul dreptăţilor din urmă, deocamdată ne arătaseră *ei* nouă, tuturora, rând pe rând, soarta pe care ne-au înscris-o mai dinainte în legile lor.

Fostul Hectoraş, bietul Tapir, se adăugase şi dânsul la acest nesfârşit număr al tuturora.

Prin ce abatere de la obştească rânduială vremile l-ar fi cruţat oare, cumva? Prin ce clemenţă ignorată de legile lor râsul i-ar fi rămas oare acelaşi, spontan, viu, hohotit? Ochii – aceiaşi, neîmpâcliţi, senini, sclipitori? Aceeaşi gingăşia discretă şi prietenoasă, paternă, din peregrinările noastre ţ>e uliţele strâmbe, când mă iniţia cu amuzantă şi ironică indulgenţă în toate sucelile oamenilor şi în toate tainele târgului din groapă: directorat, cooperative forestiere, complicităţi, rivalităţi, pacte electorale? Prin ce mirac< l Hectoraş să scape de nivelarea generală? Cum să afle tocmai el, fluşturaticul Hectoraş, cel fără chivernisite premeditări, fără ambiţii, fără duplicităţi, fără niciun reflex

defensiv şi fără nicio grijă la calculul probabilităţilor de mâine; cum să afle vreo îndurare cumva de la marii vameşi ai războaielor şi păcii, cu întreaga lor existenţă ticluită tocmai din chiverniseli, din urzeli, din duplicităţi, din rivalităţi şi ambiţii, din aprige interese şi tocmai din grija cea mare la calculul probabilităţilor de grabnică şi nesăţioasă procopseală? Era mai dinainte sortit aceloraşi nivelări, în aceeaşi şi aceeaşi surpare. Excepţiile nu puteau fi îngăduite. Părea o ofensă. O instigaţie. Anomalie pernicioasă şi precedent de îndată anihilat. Ca atare, soroacele nu-l păsuiră: Tapirul!

Adică metamorfoza finală a noastră, a mai tuturora, tapirii onor, corpului didactic din România Mare, când nu s-au pomenit chiar de pe băncile ştolii cu eticheta precoce şi anticipată de bătrân batracian, *Bufo vulgaris,* ca subsemnatul.

Dar atunci, în acea seară de iarnă umedă şi ploioasă, aceasta încă tot n-o ştiam. Tot n-o credeam. Tot n-aş fi bănuit-o încă. Tot mai speram în altceva, măcar pentru alţii, dacă nu pentru mine.

Pentru cel rămas locului, orice plecare nu dă întotdeauna iluzia unui drum deschis spre alte zări? Nu suspină în urmă, tânjind după cele o mie şi una de alte posibilităţi şi miraje, lui interzise?

L-am aşteptat deci cu inima strânsă să se topească în umbrele străzii, în ceaţa amurgului. Umbră în umbre. Apoi am intrat în casă, doborât numai de tristeţea unei prea neprevăzute şi amare despărţiri, care mă lăsa încă mai singur, mai abandonat, în târgul din groapă. Şi de ce-aş ascunde? De ce n-aş mărturisi? în amarul despărţirii se strecura şi un netrebnic dram de pizmă. Îmi părea totuşi un privilegiat. Oriunde mai bine, oriunde, în orice necunoscut.

Iată de ce mă întorc iarăşi la acea iarnă, de-atunci.

Fieştece noapte şi fieştece zi înşirate ca mărgelele negre şi albe pe-un fir – mai mult negre decât albe – de fapt n-aveau să rezume oare într-un singur an nesfârşitul şirag al anilor mistuiţi în târgul din groapă? Toate se adunau, se alcătuiau, se îmbinau, să-mi înscrie ca într-o carte de zodii a doua jumătate a vieţii, cum nu s-ar fi învrednicit s-o aştearnă negru pe alb nici gromovnicul lui moş Agapie cu zodiile pe-o sută de ani.

AL PATRULEA CAPITOL

— Dragă Molda, acum am rămas numai noi. Ce ne facem singuri pe lume?

Molda îşi încreţi fruntea, cu botul pe genunchii mei, căutându-mi ţintă în ochi cu ochii ei de topaz. Clătină nedumerită din coada stufoasă. Nu mai ştia nici dânsa ce ne-a rămas de făcut singuri pe lume în târgul din groapă.

Afară ploua.

Fuioarele apei înspicate de fulgi. Cer mohorât. Nori de plumb. Zi pustie. Încă o zi de captivitate în încăperea care ne sufoca, ca zidurile de temniţă.

...Aici se încheie manuscrisul romanului *Vladim,* cea din urmă carte a lui Cezar Petrescu, rămasă, după cum se vede, neterminată. Trebuia să urmeze desfăşurarea unui nou capitol, sau poate mai multe, apoi un *Epilog,* pentru care scriitorul se pregătise cu grijă, discutase îndelung, fixase pe hârtie unele jaloane, făcuse chiar o călătorie pe litoral, în al cărui decor contemporan aveau să-şi afle rezolvarea conflictele cele mai de seamă care susţin cartea. Pentru a realiza un paralelism grăitor cu începutul celei de-a treia părţi a romanului, intitulată *Războaie şi păci, Epilogul* urma să poarte un titlu cu o semnificaţie încă mai largă: *înseninare* – pentru a face cumpănă primului roman al scriitorului, *Întunecare,* publicat cu trei

decenii şi jumătate mai înainte, în 1928. Să ne amintim că acest roman îşi începe întâmplările tot pe malul mării, la Constanţa. Paralelismul nu e câtuşi de puţin unul întâmplător: scriitorul a vrut să realizeze prin finalul lui *Vladim* replica pe care o dă actualitatea problematicii umane dezbătute în opera sa, întâia oară în *întunecare,* şi apoi în majoritatea romanelor care au urmat. *Vladim* trebuia să aducă, prin finalul său, momentul cel mai înaintat în timp, în veacul al XX-lea, din întreaga operă a lui Cezar Petrescu. După încheierea acestei „înseninări", care fusese nu numai concepută, dar trebuia să se şi desfăşoare până în vara anului 1958, el intenţiona să termine romanul *Bună ţară, rea tocmeală,* continuare la *Aurul negru,* care, cum singur spunea într-o scrisoare, *„aduce problema petrolului nostru, de la 1932 până în prezent",* şi din care publicase prologul, sub titlul *Ai noştri ca brazii.* După care urma în sfârşit *Neamul Vardarilor,* prin care să se întoarcă înapoi, în timp, în secolul trecut, până în anul 1800, căutând „Rădăcinile din celălalt veac" ale epocii contemporane. *„Intenţionez să duc la capăt un mare proiect literar,* scria Cezar Petrescu în 1958. *Poate opera de maturitate a creaţiei mele, anunţată încă de acum două decenii:* Rădăcinile din celălalt veac, *adică Răscoala lui Tudor, Revoluţia de. La 1848, Unirea, Independenţa, Viziratul lui Ion Brătianu etc. — toată istoria unui veac, într-un ciclu de 7—8 romane de mult anunţate, chiar cu titlurile respective. De peste două decenii adun material documentar."* Aceste romane cu titlurile anunţate erau respectiv: *Unu, Tudor din Vladimiri, Lepădarea giubelelor, Ocaua lui Cuza, Şi cum vin cu drum de fier, Hrisanta Murgu.* Tn afara' acestora mai erau încă două: *Lume nouă,* despr «epoca dintre 1848 şi 1859, şi *Fin de Siècle,* pentru 1890-1900, după care se situa „Cronica românească a veacului XX"; opera publicată a autorului,

începând cronologic cu romanul *Plecat fără adresă, – 1900.*

Şi, pentru a completa seria proiectelor lui Cezar Petrescu, după *Vladim,* să mai menţionăm *Catoblepas, „romanul ţărilor capitaliste, care, după exemplul animalului mitologic pomenit de Pliniu, de Rabelais, de Flaubert – e atât de stupid incit îşi autodevoră labele, fără să-şi dea seama...”*

Toate acestea trebuiau să urmeze după ce ar fi fost trecut pe hârtie finalul romanului de faţă, cu epilogul purtând titlul semnificativ *înseninare.*

În ziua de 6 februarie 1961, o dată cu predarea ultimelor pagini revăzute ale volumului care întrunea cea mai mare parte a creaţiei sale nuvelistice de început, *Drumul cu plopi,* apărut acum câteva luni, scria următoarele, în legătură cu planurile de creaţie: *„Cu asta, am terminat, urmând ca peste o lună, când medicii mă vor învoi, să mă întorc la Buşteni, să reiau lucrul la* înseninare – *chestie, sper, de vreo* 7—8 *săptămâni.”* N-a mai apucat să plece la Buşteni! „Peste o lună”, exact: peste o lună şi trei zile, la 9 martie 1961, inima sa ostenită se oprea. Mâna sa nu a mai putut să aştearnă decât o singură filă de manuscris din al patrulea capitol al celei de-a treia părţi a romanului. *Epilogul* dorit al romanului *Vladim,* „înseninarea” dobândită de unul din eroii cărţii, profesorul de biologie Alexandru Stoican, în anii construirii socialismului, rămâne aşadar pentru totdeauna nescrisă!

Am socotit însă că nu avem dreptul, faţă de cititor, faţă de memoria scriitorului şi faţă de semnificaţia pe care o dădea el acestui roman, nu avem dreptul să ţinem manuscrisul – aşa neterminat cum e – între cartoane, până la o eventuală ediţie completă a scrierilor lui Cezar Petrescu, care să adune şi paginile răzleţe, forma crudă încă a unor lucrări începute şi nedesăvârşite, cum este şi

acest *Vladim.* Lipsa celei de-a treia părţi a romanului făcuse cu neputinţă, mai mult timp, revenirea scriitorului asupra primelor două, în vederea reelaborării lor. Perspectiva acestei ultime părţi, şi mai ales perspectiva *Epilogului,* urma să aibă o influenţă hotărâtoare asupra întregului manuscris, să-i hotărască noi proporţii chiar, atunci când scriitorul ar fi întreprins munca de definitivare a textului pentţu tipar. Cum s-ar fi desfăşurat în continuare romanul, cum s-ar fi alcătuit *Epilogul,* înseninarea „bătrânului batracian”? Cum ar fi arătat ultima formă, cea definitivă, a romanului? Ce episoade din viaţa lui Vladim, din cariera lui, din al său „drum pierdut”, aveam să mai cunoaştem în *Epilog,* ca şi în paginile ce trebuiau să se intercaleze în diferite capitole ale tuturor celor trei părţi? Cum s-a stins Mona-Lizuca, ucisă şi ea de Vladim; care-a fost atitudinea acestui personaj odios la 23 August; ce manevre a încercat el, ce nesăbuite planuri a nutrit el în acea vară a anului 1948, când a apărut pe neaşteptate în casa mătuşii Ruxandra, să tulbure obida şi truda „bătrânului batracian”?

Acestea şi altele încă ne rămân pentru totdeauna necunoscute. Cezar Petrescu a fost în general avar în dezvăluirea mai amănunţită a proiectelor. Nu şi le trecea pe hârtie, nu le comunica celor apropiaţi; le purta în sine, le alcătuia şi le transforma, în liniile lor generale, lăsând momentului când se aşeza la masa de lucru grija şi sarcina de a le întruchipa concret, în detalii. Aşa şi cu *Vladim.* Dar, spre deosebire de alte romane, anterioare, acesta a cunoscut cea mai mare durată de elaborare, de la prima pagină aşternută pe hârtie până la încheiere: mai mult de zece ani, peste un deceniu, în care timp scriitorul a terminat şi publicat volumul de nuvele *Vino şi vezi,* episodul *Ajun de revoluţie 1848,* romanul *Oameni de ieri, oameni de azi, oameni de mâine,* piesa *Pârjolul,*

publicistica extrem de bogată din care s-au alcătuit volumule Despre scris şi *scriitori* şi *Însemnări de călător, reflecţii de scriitor.* Tot în acest răstimp se situează întoarcerea sa atât de atentă şi profundă asupra romanului 1907, asupra ciclului închinat lui Eminescu – nedus nici acesta, până la forma finală intenţionată – asupra nuvelelor de început, acestea ajunse în mare parte până la capăt şi publicate de curând. O activitate atât de bogată, în timp ce se înşiruia trudnic povestea „bătrânului batracian" despre ladim, înaintând încet, cu spaţii mari între un capitol şi altul, între o parte şi alta.

Care să fi fost cauza acestei încetineli, unică în activitatea literară a lui Cezar Petrescu, scriitor recunoscut altfel prin viteza – nu o dată prea grăbită – pe care o imprima procesului său creator? Pentru ce romanul *Vladim* a făcut loc cu generozitate atâtor altor cărţi, care i-au luat-o înainte?

Scriitorul însuşi şi-a oferit sieşi, după cum a oferit şi altora, explicaţii diferite, toate din afara substanţei însăşi a romanului. Problema însă ni se pare interesantă şi credem că începe, să-şi contureze răspunsul numai dacă o legăm de tema romanului, de soarta lui Vladim, atât de microscopic comentată de fostul său coleg de adolescenţă, Alexandru Stoican. Despre aceasta va fi vorba mai jos, când vom încerca o plasare a problematicii cărţii în ansamblul operei lui Cezar Petrescu şi când vom încerca o conturare a concepţiilor sale mai vechi şi mai noi despre categoria socială din care face parte Vladim. Deocamdată să dăm cititorului câteva noi explicaţii asupra modului cum apare această carte, asupra felului cum a lucrat la ea scriitorul, asupra unei anumite procedări a editurii, ca şi a autorului rândurilor de faţă, e^re apar în locul *Epilogului.*

Cititorul trebuie să ştie că textul romanului *Vladim,* publicat în paginile de faţă, reprezintă numai o parte din

acela pe care îl cuprinde manuscrisul autorului, în măsura în care orice* lăsare la o parte a unor paragrafe din text are anumite influenţe asupra ansamblului unei cărţi, nu putem să nu arătăm că deosebirea între manuscris şi forma publicată priveşte întrucâtva şi alte laturi ale romanului, nu numai proporţia cantitativă. Pe cele mai importante le vom nota noi înşine; altele vor putea fi deduse de cititori.

Întrebarea primă la care trebuie să răspundem, însă, e dacă avem dreptul, dacă este justificat ca un editor să procedeze în acest chip cu un manuscris după încetarea din viaţă a autorului.

Părerile vor fi împărţite, poate. În cazuri similare s-a procedat cel mai adesea la tipărirea integrală a textului. Putinţa aprecierii a fost lăsată cititorului, oferindu-i-se manuscrisul aşa cum îl lăsase autorul. Ultimul volum al ciclului *Un om între oameni* de Camil Petrescu face parte din această categorie; *Amintiri din mănăstire* de Damian Stănoiu, de asemenea. În special la romane, la operele în proză aceasta' este procedarea indicată, cea devenită practica obişnuită. De ce cu *Vladim* am ales altă cale?

Din capul locului trebuie spus că forma „ultimă" a romanului *Vladim,* aceea pe care ne-a lăsat-o Ce? ar Petrescu, este una pe care scriitorul însuşi a socotit-o drept o *primă* trecere pe hârtie a unui material de viaţă, a unei problematici umane şi sociale şi mai ales a unei serii de întrebări *personale, proprii;* Cezar Petrescu se hotărâse ca, după terminarea celei de a treia părţi, să reia munca asupra întregului manuscris, în primul rând în vederea proporţionării lui. În discuţia îndelungată pe care am avut-o cu scriitorul la 7 iunie 1960, la Buşteni, asupra primelor două părţi, el a arătat preocuparea de a reveni asupra unui text care nu-l mai mulţumea, care fusese scris în două etape – prin 1951 şi prin 1956-57 – distanţate mult

între ele şi prea îndepărtate de momentul scrierii celei de-a treia – 1960. A treia parte, *Războaie şi păci, o* dată terminată, trebuia să ordoneze direcţiile pe care avea să le urmeze munca de definitivare a primelor două, din care doar *Prologul* trebuia să rămână aproximativ, aşa cum se află acum.

Dacă ţinem seama de aceste împrejurări, pe care am avut prilejul să le cunoaştem direct de la scriitor, înţelegem că romanul – neterminat, nedesăvârşit, cum este – n-ar fi trebuit publicat acum, ci poate cândva în viitor, la încheierea unei serii de „opere complete” din creaţia scriitorului, în cadrul postumelor, şi mai ales pentru cercetători şi specialişti, aşa cum se fac, de obicei, ediţiile de această natură.

Am socotit însă că nu e rău să împărtăşim cititorului, măcar în parte, fructul ultimei trude scriitoriceşti a lui Cezar Petrescu, mai ales că aici el încerca o dezbatere nouă şi elocventă despre o categorie de probleme caracteristice întregii sale opere literare: aceea a deşt nului intelectualului în trecuta orânduire. Noutatea acestui roman faţă de cele anterioare în care se dezbate problema intelectualului stă în trei elemente de bază: mai întâi, în preocuparea de a descoperi cauzele adevărate care au determinat sau numai au înrâurit procesul de ratare, de prăbuşire a intelectualului în trecut – cazul Vladim; în al doilea rând, în raportarea mult mai directă decât în romanul anterior *(Oameni de ieri...)* la epoca noastră, la valorificarea de către regimul democraţiei populare a tuturor energiilor creatoare, înăbuşite în vechiul regim – cazul „bătrânului batracian”; în al treilea rând, noutatea acestui roman stă şi în faptul că, mai mult decât *Întunecare,* dincolo de graniţele fireşti ale acelei prime mari opere epice a lui Cezar Petrescu, *Vladim* era menit să reprezinte romanul generaţiei scriitorului, romanul

„cazului” său, de intelectual de formaţie veche, ale cărui potenţe creatoare şi-au găsit o utilizare rodnică în noul regim, o revalorificare pe o linie majoră, năzuită întotdeauna.

„În esenţă, spunea scriitorul însuşi, în 1958, într-o scrisoare, *trilogia «Vladim sau drumul pierdut» încearcă să însumeze romanul generaţiei mele.” „Fiindcă o sumedenie de elemente aglutinate în tinereţe s-au prelucrat în imagini definitive şi, sub unghiul optic al actualităţii, se actualizează într-o viziune care, fie numai prin acest proces, şi încă tot reprezintă actualitatea cea mai stringentă”* – spunea el într-o altă scrisoare, din acelaşi an.

Grija scriitorului era, aşadar, de a face o analiză din perspectiva zilei de azi, pe baza experienţei şi înţelegerii sale de azi, o analiză a cauzelor care au generat un proces oglindit în întreaga sa operă. Acest proces cuprindea, în anumite limite, propriile sale experienţe de viaţă.

Am socotit că o asemenea preocupare a lui Cezar Petrescu trebuie comunicată cititorilor chiar dacă forma literară nu e încă cea din urmă intenţionată de scriitor. Şi, nu lăsând pe din afară părţi din roman, ci alegând acele epizoade în care se relevă preocuparea de mai sus, am constituit textul pe care cititorul l-a parcurs înainte de a ajunge la prezentele argumente şi explicaţii de editor. Textul prezent am dori să fie privit ca o alegere şi alăturare a unor fragmente după logica acţiunii, a intenţiilor autorului, pe care le-am cunoscut adesea, în amănunţime – nu ca o expurgare a textului. Ce a rămas în afara alegerii noastre? Mai întâi, în toate trei cărţile romanului, lungi, prea lungi expuneri de discuţii ale „bătrânului batracian” cu colegul său Vladim, în epoca adolescenţei; cu unii cunoscuţi din laşul studenţiei; cu acea interesantă şi uneori misterioasă apariţie care este Vera Arcadievna Lukianov, luptătoarea făcând parte dintr-

un nucleu de revoluţionari ruşi. Nu am introdus în textul de faţă o lungă discuţie, asemănătoare celei despre expediţia lui Scott la Polul Sud, dar cu mult mai lungă şi schiţând cu anticipaţie aproape toate detaliile conferinţei faimoase pe care o va ţine Vladim; nu am introdus decât fragmentar discuţia foarte amestecată şi plină de ciudăţenii juvenile dintre Vladim, Stoican şi Vera Arcadievna, despre politica internaţională şi naţională în preajma izbucnirii războiului şi apoi după declanşarea lui, discuţie ale cărei argumente scriitorul urma să le revizuiască în adâncime.

Sunt şi altfel de pasaje care nu au intrat în selecţia noastră. De exemplu, acelea care nu aduceau nimic privitor la Vladim, la problema acestuia şi a lui Alexandru Stoican, dar aveau un oarecare rol în crearea cadrului de epocă, caracteristic scrisului lui Cezar Petrescu: petrecerile lui Ion Budea Hortopanu – „hortopanalele”, cum sunt numite de autor – repetă, mai îndârjite, chiolhanurile din *La paradis general;* o lungă povestire a lui Grigore Olmazu, tovarăşul de spital al lui Stoican, din cartea a treia, întruneşte elemente din mai multe scrieri anterioare, ca *1907* sau *Întunecare,* după cum povestirea lui Mladianu din a treia parte a romanului aduce mult când cu *Apostol,* când cu *Oraş patriarhal,* când iarăşi cu 1907, fără să lămurească problema lui Vladim, centrală în carte, şi fără să sporească înţelegerea destinului „bătrânului batracian”; povestea despre Helianta Bogdan, slujnica ajunsă prinţesă plină de nacafale şi tot pe-atât de ignorantă. Dilatarea, caracteristică nu numai acestui roman al lui Cezar Petrescu, dar din ce în ce mai acută începând cu *Ochii strigoiului* şi ajungând la consecinţe fatale în *Adăpostul Sobolia* şi *Tapirul,* s-a manifestat în prima formă scrisă a romanului *Vladim* într-atât de îngrijorător, încât, pentru selecţia noastră, n-am putut să nu ne punem ca problemă esenţială evitarea cât mai consecventă a lungimilor,

împinse uneori dincolo de orice limită. Cititorul îşi dă seama că întregul stil al cărţii implică o dilatare, o inflaţie verbală, reproşată încă de mult scrisului lui Cezar Petrescu. Scriitorul a explicat-o, în cazul romanului de faţă, prin tendinţa de flecăreală a eroilor săi, ca şi prin rugina care l-a cuprins pe „bătrânul batracian”, autorul prezumat al romanului. El simte nevoia să se explice pe el însuşi, să analizeze cazul lui Vladim, să-şi amintească trecutul, să-l comenteze, să facă neîntrerupte analogii cu biologia – acestea intrând în automatismele vârstei şi meseriei. Oricum, ni s-a părut că îngreunează nefolositor înţelegerea esenţialului, pe care am căutat să-l eliberăm de ceea ce-l înăbuşea, să degajăm – măcar parţial – esenţialul de ceea ce putea să-l copleşească. Am făcut-o şi pentru că scriitorul însuşi ar fi operat în această direcţie, aşa cum s-a arătat. Fireşte că, rămânându-ne nouă să realizăm selecţia în locul intervenţiei sale, am procedat cu grijă să nu modificăm stilul argumentaţiei, să nu eliminăm ceva din epica romanului, din ceea ce e măcar întrucâtva de folos problemei centrale, destinului eroilor principali. Am fost preocupaţi să realizăm, prin selecţie şi prin alăturarea fragmentelor alese, nu o suită de episoade disparate, ci, totuşi, o înlănţuire cursivă, un roman propriu-zis – să pară că aşa şi atât a scris autorul.

Trebuie să adăugăm două precizări absolut indispensabile: că nu am făcut nicio inversare a ordinii paragrafelor faţă de textul original; după cum, cu excepţia a două sau trei acorduri gramaticale devenite obligatorii prin omiterea unor pasaje, cu excepţia câtorva racordări absolut neînsemnate, editorul nu şi-a îngăduit nici o altă modificare de text, niciun adaos, cu toate că ştia bine numeroase schimbări pe care autorul le intenţiona.

Nu am indicat în textul tipărit locurile unde, în textul original, se află paragrafele care n-au intrat în selecţia

noastră, nici proporţia acestora. Socotim că nu se iveşte nevoia lor şi preferăm să oferim o carte închegată, unitară, în locul unei antologii. Ni se pare că, făcând aşa, uşurăm lectura şi înţelegerea textului; mai mult chiar, slujim ultimele intenţii ale scriitorului şi problematica romanului.

Este cu putinţă ca, în viitor, un alt editor, pornind tot de la principiile de la care am pornit noi, să nu fie întru totul de acord cu selecţia noastră, şi ca atare să integreze formei de faţă a romanului noi fragmente, să lase la o parte altele. Socotim că esenţialul se află în orice caz în paginile de faţă; că nu sunt multe pasaje care prisosesc. Având prilejul să discutăm îndelung **cu** scriitorul asupra acestei cărţi, ca şi asupra altora din scrierile sale, suntem încredinţaţi că ne-am apropiat mult de ceea ce el însuşi ar fi făcut – dacă ar fi părăsit intenţia să rescrie o parte din text şi s-ar fi restrâns doar la omiterea unor părţi, de puţin folos romanului sau constituind o povară pentru epica şi pentru întreaga lui problematică.

Aceasta, în ce priveşte textul existent, pe care ni **l-a** lăsat scriitorul. Dar desfăşurarea în continuare a întâmplărilor? Ce se întâmplă mai departe cu Vladim? **cu „**bătrânul batracian”? cu autorul însuşi? — căci povestea despre Vladim e reprodusă, spune scriitorul, după caietele lui Alexandru Stoican, însă scriitorul apare de asemenea ca erou al *Prologului.* Ce se întâmplă cu el însuşi după ce pleacă din căsuţa mătuşei Ruxandra, din liniştita localitate situată la poalele Caraimanului?

Toate acestea le-am fi cunoscut din capitolele ce trebuiau să urmeze şi ale căror ultime rânduri le-a scris cu puţine ceasuri înaintea morţii; le-am fi cunoscut din *Epilog.* Să încercăm o succintă reconstituire, din câteva documente scrise pe care le avem, din câteva mărturii, din discuţiile pe care le-am avut cu autorul. Apoi, să trecem la o explicaţie ceva mai amplă a locului acestui roman şi a

problematicii lui în opera lui Cezar Petrescu.

Cea de-a treia parte a romanului *Vladim* trebuia să ■explicitеze mai clar decât o făcuseră fugarele aluzii din cuprinsul primelor două părţi, ba chiar să înfăţişeze concret faptele fostului coleg de liceu şi de studenţie al „bătrânului batracian1-. La un moment dat, scriitorul a gândit chiar ca pentru întreagă această a treia parte să adopte o modalitate de tratare întru totul deosebită de cea din părţile anterioare: adică să treacă de la monologul şi comentariile profesorului de biologie la zugrăvirea, obişnuită prozei epice, la persoana a treia. Perspectiva ar fi fost, în acest caz, aceea a autorului însuşi, aceea din *Prolog.* Faptele lui Vladim trebuiau să fie prezentate în chip obiectiv, desfăşurându-se în perioada dintre cele două războaie, în special începând cu anul 1928—1929, la care se referă şi Stoican în cursul lungii sale relatări, ca fiind momentul când fostul său prieten a părăsit şi cele din urmă făgăduinţe, jurăminte ale adolescenţei. De ce tocmai în 1928—1929 este plasată capitularea definitivă a lui Vladim nu vom putea preciza. Presupunerile pe care le avem nu folosesc prea mult înţelegerii cărţii, astfel că nu le mai menţionăm. Fapt e că Cezar Petrescu a avut la un moment dat în vedere posibilitatea de a înlocui închipuitele caiete ale lui Alexandru Stoican cu propria-i naraţiune. Nu ştim nici ce l-a determinat să restrângă numai asupra *Epilogului* această intenţie, şi mai ales să amine atât de mult relatarea faptelor propriu-zise ale lui Vladim, care justificau virulenta condamnare. Argumentul său, care figurează într-una din cele două scrisori din 1958, ni se pare că nu explică decât parţial, şi anume doar jumătatea a doua a întrebării de mai sus: *„Ritmul celui de-al treilea volum e altul,* scrie Cezar Petrescu, *precipitat ca şi ritmul epocii, fără a mai stărui în prea amănunţite analize şi expuneri psihologice – premize cunoscute*

lectorului din primele două volume şi din descumpănirile anterioare ale celor doi eroi, preludiul viitoarelor drame şi deznodăminte: Volumul trei va face o arcadă peste primul război mondial: n-ar avea rost să scriu o altă întunecare. *Face o arcadă şi peste multe evenimente dintre cele două războaie, pentru acelaşi motiv: ce rost o nouă* Calea Victoriei, *un nou* Aurul Negru?"

Pentru evoluţia lui Vladim, scriitorul socotea deci suficient de lămuritoare relatările din acele cărţi, o evoluţie sugerată acolo de întâmplările şi destinele unora din personajele care le populează. La cine se gândea? Avem temei să presupunem că la Mirel Alcaz şi poate la Ion Ozun din *Calea Victoriei;* la Dinu Grinţescu sau chiar la Iordan Hagi-Iordan din *Aurul Negru,* singurele personaje care, într-o formă anumită, amintesc de caracterul şi întrucâtva de *„drumul pierdut"* al lui Vladim. În *întunecare* există acea generală uitare a jurămintelor din tranşee – aşa cum Vladim îşi uită jurămintele mai vechi, făcute în copilărie, în fulminantul său discurs, în cuvântul de la groapa studentului Culai Baciu, sau în articolele incendiare din preajma războiului. Concret, însă, faptele personajului nu le putem cunoaşte din aceste romane.

Scriitorul a renunţat deci încă din 1958 să mai arate cum s-a petrecut ascensiunea – adică trădarea lui Vladim, iar, către sfârşitul lui 1960, când a scris a treia parte a romanului, a părăsit, cum se vede, cu totul gândul de a oferi cititorului faptele concrete care justifică înverşunatul rechizitoriu la adresa odiosului personaj. Ar fi fost cu putinţă ca unele din ele să fie amintite, totuşi, în *Epilog,* proiectat în mai mult de o sută de pagini; poate că în întâlnirea scriitorului cu „bătrânul batracian" şi cu fiul acestuia, pe litoral, s-ar fi dezvăluit, fie şi în treacăt, etapele vinovăţiei lui Vladim, din acel an 1919 când el se întorcea în Bucureşti, o dată cu Alexandru Stoican, şi până

la definitiva sa prăbuşire din 1948. Nu ştim, şi scriitorul nu ne-a împărtăşit proiectele sale, nici în ultima discuţie pe care am purtat-o asupra romanului, în după amiaza de 7 martie 1961, cu o zi şi jumătate înaintea morţii sale atât de neaşteptate.

Ce ştim însă despre celălalt personaj, despre Alexandru Stoican? în volumul al treilea, spune Cezar Petrescu, *„spovedania «bătrânului batracian» încetează, iar el porneşte cu jiul său mai mare, ucenic biolog ca şi dânsul, pentru a se încadra în acţiunea pozitiv ştiinţifică a partidului şi guvernului. De aici încolo, în* Epilogul *destul de vast, autorul intervine direct pentru a zugrăvi această activitate, această a doua tinereţe a «bătrânului batracian», până în timpul de faţă. Zece ani, în care a recuperat tot ce fusese pierdut şi a realizat tot ce nu-i îngăduise aproape o viaţă întreagă vechiul regim: ştiinţa în slujba poporului... în această privinţă, trilogia* Vladim sau drumul pierdut *reprezintă simetric un pendant la romanul* Oameni de ieri, oameni de azi, oameni de mâine. Acolo *am urmărit evoluţia, pot spune mai exact revoluţia din conştiinţa unui ţăran, Ion Săracu. Aici, revoluţia din conştiinţa unui intelectual de aceeaşi obârşie cu Ion Săracu.”*

Iată deci ce trebuia să cuprindă *Epilogul,* „înseninarea”: o prezentare a muncii creatoare desfăşurate de un cărturar din vechea generaţie, chemat la o viaţă nouă de orânduirea noastră. Analogia nu numai cu Ion Săracu, dar cu Zevedei Grigore, „bădia Grigoriţă” din amintitul roman anterior, se impune şi ea. Se impune chiar analogia dintre profesorul de biologie şi scriitorul însuşi, erou şi el în romanul *Oameni de ieri, oameni de azi, oameni de mâine,* având anumite probleme asemănătoare cu ale lui Alexandru Stoican.

Cezar Petrescu a dorit să dea acestei încheieri a

romanului său încă o semnificaţie, de data aceasta de ordin literar. Prin „bătrânul batracian”, prin îndârjirea lui de a analiza cu luciditate „cazul Vladim”, de a condamna pe fostul coleg, admirat şi aprobat în tinereţe, Cezar Petrescu a dorit să întruchipeze profunzimea procesului de integrare a cărturarilor cinstiţi din vechea generaţie în activitatea generală de construire a socialismului. În concepţia scriitorului, bătrânul Stoican trebuia să devină un erou pozitiv; romanul – o carte a realismului socialist: *„Personal, consider romanul* Vladim sau drumul pierdut *de o importanţă deosebită în evoluţia scrisului meu, întrucât marchează mai răspicat decât orice altă carte a mea tipărită de la 23 August încoace tranziţia de la realismul critic la realismul socialist; de la eroul cu intenţii pozitive, înfrânt de ambianţa socială, la eroul într-adevăr pozitiv, identificat cu victoria mulţimilor constructive şi creatoare, după o existenţă vitregă şi asfixiantă, care-i secătuise energia, personalitatea, resursele pozitive, dar n-a izbutit să-l nimicească definitiv. Contrastul dintre cele două destine omeneşti – Vladim de o parte, «bătrânul batracian» de alta – e de la sine grăitor, cred. Deţine cheia, însăşi raţiunea romanului.”*

Putem deduce aşadar, măcar cu aproximaţie, care a fost drumul „bătrânului batracian”: pentru perioada până prin 1920, din cele trei părţi ale romanului; pentru sfertul de secol şi mai bine dintre 1920 şi 1948, ni-l închipuim dascăl în târguri diferite, ca prietenul său Mladianu, ca Stelian Minea din *Întunecare* şi apoi din *Ochii strigoiului,* ca alţi dascăli pe care-i aminteşte opera scriitorului; între 1948 şi 1958 îl ştim încadrat într-o vastă şi frumoasă acţiune constructivă.

Dar Vladim?

Asupra acestui personaj, central în roman, mai sunt necesare câteva precizări, între altele şi pentru a măsura

încă mai mult golul pe care l-a lăsat în structura romanului de faţă neaşteptata moarte a scriitorului.

Vladim reprezintă un destin pe care scriitorul l-a încercat, în forme foarte apropiate de aceea din romanul prezent, în alte cinci-şase scrieri ale operei sale. În niciuna – şi din păcate nici în *Vladim* – el n-a ajuns să ducă până la capăt analiza „drumului pierdut” al personajului, cauzele adânci ale prăbuşirii lui. Spre deosebire însă de celelalte abordări ale problemei, de data aceasta ajunsese să o înţeleagă în toate componentele sale, în determinarea ei adâncă şi complexă, în soluţionarea ei adevărată. Cunoaştem aceasta şi din scrisorile sale, din discuţii, din toată activitatea bogată a ultimilor săi ani. Scriitorul s-a stins tocmai când era în pragul rezolvării ei, căutată îndelung încă din primele luni ale activităţii sale scriitoriceşti.

Destinul Vladimilor, „cazul Vladimilor”, a fost una din preocupările cele mai vii ale operei sale. La un moment dat, în 1932, o numea „cheia” întregii sale opere de romancier. Faptul că în ultima perioadă a creaţiei sale a stăruit cel mai mult asupra acestei probleme, că manuscrisul care se afla pe masa sa de lucru în clipa morţii era unul despre un „caz” Vladim, ne creează obligaţia să încercăm măcar o lămurire, dacă nu o prezentare amplă.

Este vorba despre oamenii reprezentativi în cel mai înalt grad pentru ultimul stadiu al destinului istoric al burgheziei: rechini financiari; politicieni şi miniştri; stăpânitori ai unor gazete care, sub aparenţa independenţei, erau oficinele traficului de influenţă, ale şantajului şi scandalului; posesori ai unor mari averi, la adăpostul cărora îşi permiteau cele mai nesăbuite practici degradante pentru fiinţa umană. Din imputările pe care le amestecă „bătrânul batracian” printre rândurile

spovedaniei şi rechizitoriului său, ne dăm seama că Vladim a fost unul dintre aceştia.

Oameni cinici, imorali, abjecţi, fără scrupule, egoişti până la culme, capabili de laşităţi, ca şi de îndrăzneli disperate în atingerea unui ţel de parvenire cu orice preţ; oameni ajunşi în vârful piramidei sociale a burgheziei, având o imensă putere în orânduirea lor, mânuindu-i pârghiile de comandă. Fireşte că astfel de oameni, tocmai ca să poată ajunge la asemenea treaptă în orânduirea lor, trebuiau să aibă un bagaj de capacităţi intelectuale, fizice, care puteau fi calităţi alese ale caracterului uman. Puse în slujba unui scop egoist, pe măsura burgheziei şi a orânduirii ei, ele au devenit contrariul lor, s-au întors împotriva umanităţii. Cum iarăşi spune Cezar Petrescu însuşi, despre personajul său şi despre romanul care-i poartă numele în titlu: *„Se mai subliniază şi un fenomen foarte caracteristic epocii dintre cele două războaie: cum însuşirile unui element excepţional ca acel Vladim, talent, curaj, spontaneitate, inteligenţă, cultură, vervă, captate de politicianismul demagogic şi electoral, au devenit netrebnice arme ale arivismului şi carierismului, cauzele pierzaniei”.*

Această serie de caracteristici, ca şi sfârşitul său penibil îl situează pe Vladim lângă patru personaje foarte semnificative ale operei lui Cezar Petrescu.

Primul apare încă din tinereţe, în paginile revistei sale de frondă *Hiena,* în numărul din 17 octombrie 1920. Este vorba de Ion – ca şi Vladim, fost coleg de studenţie al povestitorului. Tot ca şi în romanul *Vladim,* povestirea se deschide cu prăbuşirea personajului central din treapta înaltă la care ajunsese în ierarhia burgheză. *„Era fericit. Biruia. Porţi noi se deschideau înainte-i... cucerea sgomotos înălţimile... Era puternic. Dar singur.”* Din aceste înălţimi s-a prăbuşit Ion, înnebunind, ajungând în ospiciu.

Schiţa, scurtă de câteva pagini, introdusă apoi în volumul *Scrisorile unui răzeş,* cuprinde şi câteva indicaţii despre biografia personajului. Le citãm direct după textul din 1920. Ion era fecior de văduvă sărmană dintr-un sat moldovean. Pornit de acasă „ca să ajungă” avea ochi şi urechi numai pentru idealurile sale. *„Privea ţintă înainte... croia planuri înfrigurate şi nerăbdătoare. Oraşul îl hipnotiza... în glas îi strecura sonorităţi ample. Pleca cuceritor ca un amant şi ca un vrăjmaş... Cu un optimism plebeu şi robust, cerea vieţii să nu refuze nimic. O dorea însetat. Şi biruită, viaţa părea că i se supune, în sfârşit îmblânzită”.* Pe străzile Bucureştilor *„ochii i se aprindeau de scânteieri halucinate. Echipajele cu resorturi elastice, automobilele cu lentilele farurilor orbitoare, limuzinele capitonate, în care după geamul de cristal zâmbeau cu buze muşcate de carmin femeile; procesiunea aceasta a biruitorilor îl ameţea ca o băutură puternică. Istovit, după douăsprezece ceasuri de muncă deasupra tomurilor cu ştiinţă aridă, cobora din mansarda săracă, pentru a-şi pompa din spectacolul acesta crepuscular o energie întinerită. Surâsul ademenitor al femeilor îl şfichiuia. Morga atotputernicilor îl indigna ca o provocare directă. În fiecare amurg se întorcea oţelit, după o baie răcoritoare de ură şi de dorinţă.”*

Nu mai socotim necesar să insistăm asupra identităţii dintre acest Ion – care, după cum indică schiţa de acum patru decenii, va fi sorbit nebunia de pe buzele infectate ale unei femei de noapte, prăbuşindu-se iremediabil – şi dintre Vladim Străvolniceanu.

Cazul potentatului prăbuşit fulgerător din culmea puterii l-a stăpânit pe scriitor, cum se vede, de la primele sale începuturi literare. Un destin pe aceeaşi măsură are Adrian Sântion, în romanul Plecat fără *adresă,* are Ioachim Grult în *Duminica orbului.* Cititorul înţelege că există de la carte

la carte deosebiri de ordin literar: de biografie, de situaţie în ierarhia burgheză, de îndeletnicire, de temperament ale fiecăruia din aceste personaje. Sântion este inginer, ca şi Paul I. Năgară din *Cheia visurilor;* Grult este un întreprinzător financiar, inginer şi economist. Toţi aceştia se prăbuşesc. Se produce la un momeni dat un dezechilibru sufletesc, se rupe ceva în sistemul intern de resorturi care-i susţinea, care lega laolaltă combinaţiile şi parvenitismul lor, care ordona ascensiunea lor, care menţinea încă departe eşecul dezastruos, consecinţă a descompunerii lor morale. Adrian Sântion se sinucide şi nu mai aflăm cărei cauze i se datoreşte prăbuşirea; Grult se hotărăşte brusc să-şi desfiinţeze întreprinderile, să renunţe la esenţa lui de exploatator feroce – şi e închis în ospiciu de familia speriată că va rămâne fără uriaşele-i averi; Paul I. Năgară renunţă şi el la conducerea numeroaselor fabrici, şantiere, uzini care-i aparţin, dar care nu-i mai dau satisfacţie, şi se retrage, patriarhal, într-un peisaj rustic, unde va îngriji flori. Nu însă înainte de a încredinţa afacerile pe mâinile unui succesor tot atât de priceput ca şi el, care-i va duce mai departe prosperele îndeletniciri.

Care este sensul acestei „nefericiri” care cuprinde pe rechinii capitalişti din opera scriitorului, care-i cauza **mai** adâncă a unor asemenea situaţii care l-au obsedat? **Ce** urmărea Cezar Petrescu să spună prin aceste prăbuşiri în serie ale reprezentanţilor celor mai autentici ai capitalismului şi burgheziei? în prefaţa la *Plecat fără adresă* el dă unele desluşiri, din care, cu toate neclarităţile mai de esenţă sau mai de amănunt, înţelegem un act de condamnare a modului de viaţă în capitalism. Nu vom putea fi de acord cu consideraţiile care se făceau acolo despre „destinul nefericit al planetei”, care târăşte, absoarbe, depăşeşte „destinul nostru individual”. Nici cu ideea că marile forţe ale naturii, cucerite de om, cunoscute

de el şi stăpânite, au produs un dezechilibru moral generalizat, care a cuprins toate clasele şi categoriile sociale deopotrivă. Scriitorul extindea asupra întregii societăţi o descompunere, un dezechilibru, prăbuşirea, care cuprinsese numai o parte a ei – burghezia, ajunsă în stadiul agonic, ultim, al orânduirii sale. Aplicate *numai* la burghezie, afirmaţiile scriitorului din 1932 se menţin în mare măsură: *„Niciodată omul* (să citim: burghezia, n.n.) *n-a fost mai nefericit decât astăzi, fiindcă niciodată nu s-a găsit atât de înalt suspendat în vid, fiindcă niciodată nu s-a aflat, ca astăzi, fără reazem interior, într-o societate în lichidare, care se autodevoră”* (să citim: societatea capitalistă, n.n.). Rezultat al acestei lipse de reazem interior este prăbuşirea lui Grult, Ion, Adrian Sântion şi Paul I. Năgară – ne spune scriitorul.

Dar Vladim? Tot datorită unor cauze asemănătoare se prăbuşeşte şi el? Este şi el victima unui „morb” de felul celui care cuprinde personajele mai sus citate?

Cu Vladim, scriitorul a ajuns la clarificarea adâncă a cauzelor care duc la prăbuşirea lui. El a înţeles că prăbuşirea unui rechin capitalist, a unui satrap din societatea burgheză, a unui politician, din cauza concurenţei interne a clasei, a categoriei respective, nu înseamnă prăbuşirea clasei şi categoriei din care ei fac parte; a înţeles că sunt alţii care le iau numaidecât locul – aşa cum se şi întâmplă în *Cheia visurilor,* unde de altfel răvăşirea sufletească a personajului pare să fie trecătoare: el va reveni în fruntea marilor sale afaceri.

Că astfel de indivizi reprezentau o degradare a omului în ierarhia cea adevărată, a valorilor umane, este de netăgăduit; că nu-i putem socoti ca deţinători ai fericirii, pentru că sunt deţinători ai averilor, ai puterii, şi aceasta e adevărat. Dar că se prăbuşesc „de la sine”, ei şi categoria lor, din cauze morale, din dezechilibru interior, această

părere a fost infirmată de realitate: nicăieri burghezia nu s-a prăbuşit „de la sine”; cu tot marasmul ei moral, nicăieri n-a renunţat de bunăvoie la averi, la glorie, la putere – ba chiar, doborâtă, a încercat cu îndârjire să-şi recapete raiul pierdut. Dacă, deci, critica autorului îndreptată împotriva burgheziei este dreaptă, în acelaşi timp deznodământul destinelor pe care el le-a urmărit, cauzele acestui deznodământ, generalizarea pe care el a întreprins-o nu mai sunt îndreptăţite în cazul lui Ion, al lui Grult, al lui Năgară, al lui Sântion.

În destinul lui Vladim, însă, scriitorul a descoperit că forţa care-l dă la o parte, sub lovitura căreia se prăbuşeşte odiosul personaj, nu e una de ordin moral, interior, ci e din afară – e noua orânduire, care pune capăt Vladimilor de tot felul. Aici stă deosebirea de concepţie între noul roman şi cele anterioare, între noul mesaj al acestui roman şi cursul destinelor amintite, din cărţi ca acelea de mai sus. În *Vladim,* scriitorul dezvăluie că personajul e şi *victimă* – şi de aici acea aparentă fatalitate care parcă urmăreşte personajul: „fatalitatea” orânduirii capitaliste, care-l acaparează, îl modelează, îl târăşte cu ea, către vârfurile ei; dar e şi *vinovat* – întrucât Vladim este responsabil pe deplin de actele sale, le săvârşeşte conştient, deliberat, la alegere. El ar putea apuca şi altă cale, ca de pildă colegul său, „bătrânul batracian”, dar preferă să meargă spre parvenire, să „piardă drumul” care l-ar fi dus la triumful valorilor morale, umane.

În faptul că a înţeles cu justeţe în primul rând vina lui Vladim – a categoriei sale – responsabilitatea ei faţă de propriile manifestări şi atitudini – aici vedem principala noutate a romanului pe care cititorul îl are în faţă, fie şi în această formă, în selecţiuni şi neterminat.

O ultimă chestiune, de interes, am spune, istoric-literar. Ea priveşte în primul rând pe acel interesant, cam

misterios, dar în orice caz atrăgător personaj, care este Vera Arcadievna Lukianov.

Este, în concepţia romanului, o luptătoare comunistă. Argumentele ei în discuţii, legăturile pe care i le bănuim, taina cu care se înconjoară, ne-o arată în această ipostază. E drept, cu o aură cam puţin obişnuită luptătorilor de acest fel, din epocă, mai mult o generoasă decât o revoluţionară, o figură de intelectual convertit la o credinţă, mai degrabă, decât un militant pătruns de o idee, dar în ansamblu un om apropiat, un erou pozitiv. Vera Arcadievna a apărut de mult în scrisul lui Cezar Petrescu: o întâlnim prima dată în *Hiena,* exact cu o săptămână înaintea numărului în care apare primul model al lui Vladim, acel Ion, ajuns în ospiciu. Apropierea e semnificativă pentru noul roman. Va fi cunoscut, va fi trăit scriitorul, înainte de război, situaţii ca acelea din roman, va fi avut întâlniri cu un Vladim sau Ion real, cu o reală Vera Arcadievna? Avem dreptul să presupunem acest lucru, de vreme ce îi vin în amintire atât de apropiaţi, îngemănaţi putem spune, în 1920, de vreme ce se leagă atât de strâns în structura romanului *Vladim.*

În *Hiena,* apoi în toate ediţiile ciclului *Scrisorile unui răzeş,* până la volumul *Drumul cu plopi,* din care lipseşte, povestea Verei Arcadievna este un prilej nostalgic de a reînvia amintirea unei fiinţe apropiate, dragi: *„Astă-noapte am auzit plângând cocorii. Treceau spre ţinuturi îndepărtate, cu primăvară eternă. Din înălţimi, ţipătul pilotului care vâslea în fruntea unghiului călător răsuna jalnic în beznă, ca un scâncet de copil.*

Iar astăzi-dimineaţă mi-am găsit grădina argintată de brumă...

De ce m-am trezit pe buze cu un nume uitat de mult? Vera Arcadievna, Vera Arcadievna... Din ce adâncuri, tristeţea toamnei a răscolit amintiri moarte?”

Ca şi în roman, Vera Arcadievna este fugară din Rusia ţaristă; îi „tulburase *pe toţi cei cu care venise în legătură”. „în câteva săptămâni,* o *duzină de români blazaţi şi ironici, convertiţi sumar, nu mai vorbeau decât de revoluţia socială, de moartea burgheziei, de apropiata justiţie a proletariatului.”* Tot ca şi în roman, ea îşi arată nemulţumirea faţă de prietenii *„vremelnici şi superficiali”,* din care făcea parte şi povestitorul, care-şi aminteşte: *„Ne entuziasmam prea repede. Ne lăsam hipnotizaţi numai de mirajul cuvintelor. Aveam alte suflete: străine, uşuratice, goale, egoiste.”* Şi Vera Arcadievna pleacă după un timp în Elveţia, *„unde o chemau exilaţii prieteni”.*

De atunci, ca şi în roman, povestitorul nu a mai auzit de ea.

Motivul iniţial al acestui personaj ca şi acela al lui Vladim vine şi el, deci, din trecut. „Bătrânul batracian” începe, în acest fel, să dobândească şi oarecare înfăţişare autobiografică, privind adolescenţa scriitorului însuşi. Asupra acestei probleme, însă, nu mai socotim necesar să facem presupuneri.

Adăugăm doar, tot ca fapte privind istoria literară, că ziarul *Pământul* „cotidianul independent” al lui Vladim, apare de asemenea în opera lui Cezar Petrescu, intitulând un proiectat roman: *Pământul, mare cotidian independent;* că profesorului Mladianu, numit de elevii săi „tapirul”, scriitorul îi închină un întreg roman, purtând drept titlu hâtra poreclă – numai că acolo personajul se numeşte altfel: Neagu Tomaziu, dar se bucură de asemenea de diminutivul Hectoraş. Forma acestui nou roman, *Tapirul,* e tot a unei scrisori, ca şi aceea adresată de „bătrânul batracian” lui Vladim. În *Tapirul,* un erou, asemănător întrucâtva lui Vladim, capturează şi el pe front o mitralieră germană, din spirit de bravadă, şi nu din eroism. Asemănări de construcţie găsim pentru romanul *Vladim* în

Plecat fără adresă, carte de asemenea neterminată, tocmai în acea latură care trebuia să explice cauzele şi forma concretă a prăbuşirii personajului. Vladim însuşi utilizează în cuvântarea sa faimoasă unele idei şi teze din prefaţa la *Plecat fără adresă,* privite însă acum de „bătrânul batracian” cu anume ironie, deci cu spirit critic.

Vedem deci că Cezar Petrescu a adunat în acest roman un mare depozit de puncte de vedere, eroi, situaţii, din cărţile sale mai vechi, însă acum limpezite, filtrate prin noua sa înţelegere a lumii, printr-o poziţie avansată, pe care o datoreşte noii epoci. „Romanul generaţiei sale” cuprinde în acelaşi timp un proces autocritic profund, determinat de clarificările care i s-au dezvăluit în aceşti ani, când se afla cu tot sufletul alături de noi, în plină contemporaneitate.

MIHAI GAFIŢA

CUPRINS

Prolog ÎNTR-O IARNĂ, ÎN PACEA ÎNALTELOR, ALBE, ZĂPEZI
Cartea întâia doi prieteni, feciori de iobagi
Întâiul capitol
Al doilea capitol
Al treilea capitol
Al patrulea capitol
Al cincilea capitol
Al şaselea capitol
Cartea a doua mreje, rătăciri, răspânteni
Întâiul capitol
Al doilea capitol
Al treilea capitol
Al patrulea capitol
Al cincilea capitol
Al şaselea capitol

Al şaptelea capitol
Un epilog?
Nu! Ci câteva preludii...)..
Cartea a treia războaie şi păci...
Întâiul capitol
Al doilea capitol
Al treilea capitol
Al patrulea capitol
(Postfaţă)

Redactor responsabil: Zarafu Gheorghe
Tehnoredactor: Cantemir Mina

Dată la cules 02.02.1962.
Bun de tipar 15.03.1962.
Apărut 1962.
Tiraj 30.215 ex. ***Broşate 27.100 ex. J/t legate 3.115 ex. Hârtie semivelină satinată de 65 g/m?. Format 540X-840/16. Coli ed. 29,39. Coli tipar 33,5. A. Nr. 01225/1961. C. Z. Pentru bibliotecile mari 8 R. C. Z. Pentru bibliotecile mici 8 R—31.***
Tiparul executat sub comanda nr. 20161 la Combinatul Poligrafic „Casa Scânteii” Piaţa Scânteii, 1, Bucureşti – R.P.R.
Lei 12,70

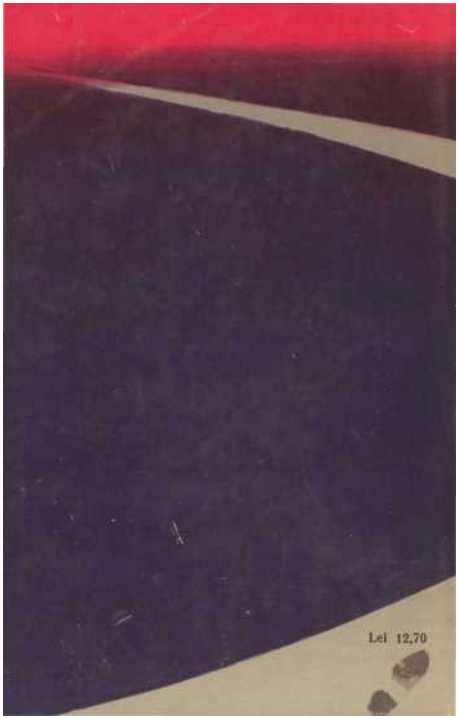
Lei 12,70